సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం

తొమ్మిదవ సంపుటం

కుంఫిణీయుగం-I

ఆరుద్ర

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం

తొమ్మిదవ సంపుటం

కుంఫిణీయుగం-1

ఆరుద్ర

ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్

కారల్ మార్క్స్ రోడ్, విజయవాడ - 2

ప్రచురణ నెం 295

ముద్రణ : డిసెంబర్ 1990

ముఖచిత్రం : బాపు

సాదా ప్రతి : రు. 40—00
మేలు ప్రతి : రు. 50—00

ప్రతులకు

ప్రజాశక్తి బుక్ హౌస్

కారల్‌మార్క్స్ రోడ్

విజయవాడ–520002

ముద్రణ

ప్రజాశక్తి డైలీ ప్రింటింగ్ ప్రెస్

విజయవాడ

మామాట

ఆదికాలం నుండి ఆధునిక యుగం వరకూ సాగిన సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్య పరిణామాన్ని గురించి తెలుసుకోవాలనే ఆకాంక్షగల సాహిత్యాభిమానుల కోసం కవి, పండితుడు, పరిశోధకుడు, సాహితీ విమర్శకుడుగా పేరు ప్రతిష్ఠలను గడించిన ఆరుద్రగారు ఎంతగానో శ్రమించి ఒక్క చేతిమీదుగా సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యాన్ని 12 సంపుటాల్లో ఆంధ్ర ప్రజలకు 1968 లోనే అందచేశారు.

అయితే ఆ రచన ఆధునికయుగం వరకూ పూర్తిగా సాగలేదు. అనివార్యకారణాల వలన ఆఖరి భాగాలను ఆయన పూర్తిచేయలేదు. అయినప్పటికీ అది ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రకు సంబంధించి ప్రామాణిక గ్రంథంగా గుర్తించబడింది. తెలుగు సాహిత్య చరిత్రకు. సంబంధించి ప్రామాణిక గ్రంథంగా గుర్తించబడింది. తెలుగు సాహిత్యంలోనూ, చరిత్ర అధ్యయనంలోనూ నిష్ణాతులుగా గుర్తించబడిన సర్వశ్రీ వేలూరు రామకృష్ణ శాస్త్రి, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, శివశంకర స్వామి, మల్లాది రామకృష్ణ శాస్త్రి, గిడుగు వెంకట సీతాపతి, ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం, దివాకర్ల వెంకటావధాని, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ, నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, తాపీ ధర్మారావు, కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి, పాకాల రాజమన్నారు లాంటి ప్రముఖుల ప్రశంసల నందుకున్న రచన అది.

ఆరుద్ర షష్టి పూర్తి ఉత్సవాల సందర్భంగా ఆయనకు ఆంధ్రావనిలో అనేక చోట్ల జరిగిన సన్మాన సభలన్నింటా, సమగ్రాంధ్ర చరిత్రను ఒక్కచేత్తో పూర్తిచేసి ఆయన ఆంధ్ర ప్రజలకు చేసిన మహత్తర సేవను ప్రశంసించుతూనే, తతిమ్మాభాగాలను పూర్తిచేయాలనే ఆకాంక్షలు వెలిబుచ్చారు.

ఇప్పుడు ఆరోగ్యం చక్కబడి, పఠనానికి, రచనకు, ప్రచురణకు అవసరమైన సదుపాయాలు ఏర్పడగానే ఆంధ్ర సాహిత్యాభిమానుల చిరకాల వాంఛను నెరవేర్చడానికి ఆరుద్రగారు పూనుకోవడం అభినందించదగిన విషయం.

ఆరుద్రగారే తెలిపినట్లు ఒక భాషను మాట్లాడే ప్రజల దేశ చరిత్ర సాంఘిక చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్ర ఒకదానికొకటి పెనవేసుకొని వుండటం వలన ఈ రచన అన్ని కోణాల నుండి తమ చరిత్రను, వారసత్వాన్ని అవగాహన చేసుకొనేందుకు ఆంధ్ర ప్రజలకు ఉపయోగపడగలదు.

ఇటీవల కాలంలో జరిగిన పరిశోధనల ఫలితంగా అందిన అదనపు సమాచారం, అంతకు ముందు రచనపై వచ్చిన విమర్శలను, సూచనలను దృష్టిలో వుంచుకొని గతంలో ప్రచురించిన సంపుటాల్లో కూడా అవసరమైన మార్పులను, చేర్పులను చేసి, ఆధునిక యుగం వరకు గల తతిమ్మా సంపుటాలను రచించడానికి ఆరుద్రగారు పూనుకోవడం ముదావహం.

పరిశోధనల్లో వచ్చిన ఆధునిక పద్ధతులను ఆకళింపు చేసుకొని ఆదిమ, చాళుక్య యుగాల నుండి నేటి ఆధునిక యుగం వరకూ సమగ్రరీతిలో తాను రచించిన సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రను ప్రచురించే అవకాశాన్ని మాకు కలిగించినందుకు ఆరుద్రగారికి మా ప్రచురణాలయం తరపున హృదయపూర్వకమైన కృతజ్ఞతాభివందనాలను తెలుపుకుంటూ ఈ ప్రచురణకు పూనుకొన్నాం.

సుదీర్ఘమైన అధ్యయనం, పరిశోధనల ఫలితంగా లభించిన అపూర్వమైన సాహితీ సంపదతో తెలుగు ప్రజలు తమ చరిత్రను, తమ సాహితీ సంస్కృతి వారసత్వాన్ని అవగాహన చేసుకునేందుకు ఉపయోగపడే విధంగా ఆరుద్రగారు రచించిన ఈ " సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం" 12 సంపుటాలుగా వచ్చే ఈ ఉద్గ్రంథం- ఆంధ్ర ప్రజల ఆదరణను బహువిధాలుగా పొందడమేగాక, తెలుగు వారుండే ఇతర ప్రాంతాల్లో కూడా అన్ని గ్రంథాలయాల్లోను, విద్యాలయాల్లోను తగిన స్థానం పొందగలదని ఆశించుతున్నాం.

22-7-'89
విజయవాడ

-ప్రచురణకర్తలు

మనవి మాటలు

సాహిత్యాభిలాష గల సాధారణ పాఠకులు ఆంధ్ర సాహిత్యం గురించి సంపూర్ణంగా తెలుసుకోవాలనుకుంటే, వాళ్ళకు ఉపయోగించే పుస్తకాలు నేడు అందుబాటులో లేవు. నన్నయభట్టు నుండి చిన్నయసూరి దాకా మాత్రమేకాక సాతవాహనుల కాలం నుండి సాహితీ సమితి దాకా ఆంధ్ర సాహిత్యం అనేక విధాలుగా, బహుముఖాలుగా సాగింది. ప్రజ్ఞావంతులైన తెలుగు కవులు రచించిన గ్రంథాలు అన్నింటికి అన్నీ అచ్చుపడి వెలుగు చూడలేదు. అచ్చయిన పుస్తకాలు కూడా అన్నీ అందరికీ లభించడం లేదు. లభించిన పుస్తకాలైనా అన్నీ సాధారణ పాఠకులకు బోధపడే వివరణలతో లేవు. ఈ కొరతను తొలగించవలసిన బాధ్యత నేటి సాహితీపరులపై వుంది.

పన్నెండు సంపుటాలలో సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం ప్రజానీకానికి పరిచయం చేద్దామనే సంకల్పం కొన్నేళ్ళ కిందట నాకు కలిగింది. పుస్తక ప్రచురణలో కొత్త పోకడలుపోయే ప్రతిభావంతులు శ్రీ యం.ఎన్.రావుగారితో దానిని మచ్చటించాను. నా ఉద్దేశాన్ని వారు బహుముఖాల పరిశీలించారు. ఇటువంటి సాహిత్య గ్రంథాలకు పుస్తక ప్రపంచంలో ఆదరణ ఉంటుందని 'మార్కెట్ అధ్యయనం' బాగా చేసి తెలుసుకొన్నారు. వారి సంస్థ యం.శేషాచలం అండ్ కంపెనీ తరపున పన్నెండు సంపుటాలను ప్రచురించడానికి ముందుకు వచ్చారు.

సమగ్రత ఆశయం. దీన్ని సాధించడానికి ఇది ప్రయత్నం. పూజ్యులు కందుకూరి వీరేశలింగం గారు ప్రామాణిక సాహిత్యరచనకు పునాదులు వేశారు. శ్రీయుతులు మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు, వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు, చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు, కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారు మొదలైన మహనీయులు సాహిత్యంతోబాటు దేశ చరిత్రను కూడా విశదం చేశారు. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు మన సాంఘిక చరిత్రకు శ్రీకారం చుట్టి కొత్త కోణాలను చూపెట్టారు. వీరి రచనలను ఆధారం చేసుకొని తమ ప్రతిభతో కొత్త ఆకారాలను గుర్తించి, నూతన సిద్ధాంతాలను ప్రతిపాదించి సాహిత్య చరిత్రను అనేక మంది విద్వాంసులు, విమర్శకులు, వి[illegible] పత్రికలలో, వివిధ గ్రంథాలలో వివరిస్తున్నారు. ఈ అమూల్య రచనలనన్నింటిని నా దృక్పథంతో సమన్వయం చేయడానికి ఈ రచనలో ప్రయత్నించాను.

ఒక భాష మాట్లాడే ప్రజల దేశ చరిత్ర, సాంఘిక చరిత్ర, సాహిత్య చరిత్ర ఒకదానితో ఒకటి పెనవేసుకొని వుంటాయి. రాజకీయాల వల్ల వివిధ రంగాలలో

పరిణామాలు ఏర్పడుతూ వుంటాయి. విభిన్న సంఘటనలే జరిగినా అవి ఒక చారిత్రక క్రమంలోనే వుంటాయి. రాజకీయ ప్రభావాలకు లోనుకాని యుగం వుండదు. రాజవంశాల పేరుమీదుగా యుగాలను పేర్కొనడం రివాజే. పాశ్చాత్య చరిత్రలలో 'ఎలిజబెతీయన్, జాకొబియన్, విక్టోరియన్, ఎడ్వర్డియన్' మొదలైన యుగాలు సుపరిచితమైనవే. ఇది అనువైన పద్ధతి, అందుకే సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు తమ " ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర "లో ఈ క్రింది విధమైన యుగ విభజన చేశారు.

1వ ప్రకరణము – తూర్పు చాళుక్య యుగము
2వ ప్రకరణము – కాకతీయుల కాలము
3వ ప్రకరణము– రెడ్డి రాజుల కాలము
4వ ప్రకరణము– విజయనగర సామ్రాజ్య కాలము(క్రీ.శ.1332 నుండి1530వరకు)
5వ ప్రకరణము– విజయనగర సామ్రాజ్య కాలము(క్రీ.శ1530 నుండి1630వరకు)
6వ ప్రకరణము – పేరు పెట్టలేదు (క్రీ.శ.1600 నుండి 1757 వరకు)
7వ ప్రకరణము – పేరు పెట్టలేదు (క్రీ.శ. 1757 నుండి 1857 వరకు)

సాంఘిక చరిత్రకు పనికివచ్చే సాహిత్య గ్రంథాలనే ఎన్నుకొనడంవల్ల సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి యుగవిభజన వారి ప్రయోజనాలకు అనుకూలమైంది. సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యంలో విస్తీర్ణతను దృష్టిలో పెట్టుకొని నేను యుగాల అంకెను, ఆయా రాజవంశాల ప్రాముఖ్యాలను బట్టి పెంచవలసి వచ్చింది. ఆదిలో నేను వేసుకొన్న ప్రణాళికలో ఇలాగ యుగ విభజన చేసుకొన్నాను.

1. ఆదిమ, చాళుక్య యుగాలు	(క్రీ.శ.12వ శతాబ్దం చివరి దాకా)
2. కాకతీయ యుగం	(క్రీ.శ.1200–1290)
3. పద్మనాయక యుగం	(క్రీ.శ.1337–1399)
4. రెడ్డి రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1400–1450)
5. తొలి రాయల యుగం	(క్రీ.శ.1450–1500)
6.మలి రాయల యుగం	(క్రీ.శ.1500–1550)
7.నవాబుల యుగం	(క్రీ.శ.1550–1600)
8.నాయక రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1600–1670)
9.కడపటి రాజుల యుగం	(క్రీ.శ.1670–1750)
10.కుంపిణీ యుగం	(క్రీ.శ.1750–1850)
11. జమీందారీ యుగం	(క్రీ.శ.1850–1900)
12.ఆధునిక యుగం	(క్రీ.శ.1900 నుండి)

పుస్తక ప్రచురణను ప్రారంభించడానికి ముందే ప్రతి సంపుటిలో పుటల పరిమితిని, సంపుటాల సంఖ్యను, ఒక్కొక్క సంపుటం వెలనూ, పన్నెండు సంపుటాలకు మొత్తం పూర్తిగా ముందే చెల్లించే పక్షంలో పెట్టువెల, అందువల్ల లభించే లాభసాటి సదుపాయాలూ ప్రకాశకులు ప్రకటించారు. ఎందరో ఈ ప్రణాళికకు స్వాగతం చెప్పారు. చందాదారులుగా చేరారు.

1965 జనవరి నెల నుండి ఈ సంపుటాల రచనకు ఉపక్రమించాను. ప్రతి సంపుటిలోని పుటల పరిమితి ముందుగానే నిర్ణయం కావడం వల్ల ప్రతి ప్రకరణంలో తెలిసిన ఏ ఒక్కటీ వదిలి పెట్టకుండా విరివిగానే రాసినా చివరకు కుందించడం తప్పనిసరి అయింది. సమగ్రత దెబ్బతినకూడదని సంపుటాల సంఖ్యను పెంచి, అదనపు యుగాలనూ, ఉపయుగాలను చేర్చవలసి వచ్చింది. ప్రచురణకు ముందే ప్రజలకిచ్చిన వాగ్దానానికి భంగం లేకుండా పన్నెండు సంపుటాలనూ వరుసగా ప్రచురించడం జరిగినది. నామీదా, ప్రకాశకుల మీదా ఉన్న అభిమానంతో పి.వి.రాజమన్నారుగారు అన్ని యుగాలకు ఉమ్మడి ప్రవేశికనూ, ఒక్కొక్కరు చొప్పున సాహిత్యరంగంలోని లబ్ధప్రతిష్ఠులు పీఠికలు రాసి దీవించారు. వాటి వివరాలు ఇవి:

సంపుటి పేరు	కాలం	పీఠికాకర్త
1. చాళుక్య యుగం	ఏప్రియల్,1965	వేలూరి శివరామశాస్త్రి
2. కాకతీయ యుగం	మే, 1965	విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
3. పద్మనాయక యుగం	జూన్,1965	శివశంకరస్వామి
4. రెడ్డిరాజుల యుగం	జూలై,1965	మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి
5. గజపతుల యుగం	ఆగస్టు,1965	గిడుగు వేంకట సీతాపతి
6. తొలిరాయల యుగం	సెప్టెంబరు,1965	ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం
7. మలి రాయల యుగం	అక్టోబరు,1965	దివాకర్ల వేంకటావధాని
8. నవాబుల యుగం	నవంబరు,1965	రాళ్ళపల్లిఅనంతకృష్ణశర్మ
9. ఆరవీటి రాజుల యుగం	ఫిబ్రవరి,1966	నేలటూరివెంకటరమణయ్య
10. నాయకరాజుల యుగం-I	అక్టోబరు,1966	తాపీ ధర్మారావు
11. నాయకరాజుల యుగం-	మార్చి,1967	కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి
12. కడపటిరాజుల యుగం	ఫిబ్రవరి,1968	---

1965 ఏప్రియల్ నెల నుండి నవంబరు నెలదాకా ఎనిమిది నెలలు క్రమం తప్పకుండా ఆసాంతం రచనచేసి ఒక మాసపత్రికలాగ సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం సంపుటాలను అచ్చుకివ్వడంలో నా ఆరోగ్యం పూర్తిగా దెబ్బతిన్నది. పళ్ళు బిగివిని రచన చేయడం వల్ల పళ్ళు బిగువు సడలి దంత వైద్యం అవసరమైంది. దానితో పాటు డయాబిటిస్, బ్లడ్ ప్రెషర్, ఒకటేమిటి టెన్షన్ వల్ల రావలసిన అన్ని రుగ్మతలూ వచ్చాయి. అయినా ప్రజలకు ప్రకాశకులతోపాటు వాగ్దానం చేసినది పన్నెండు సంపుటాలు కనుక ఆ సంఖ్యను పూర్తిచేయాలని నిశ్చయించాను. అది 1968 ఫిబ్రవరి నాటికి గాని పూర్తిచేయలేకపోయాను.

ఈ పన్నెండు సంపుటాలు వెలువడుతున్నప్పుడు ఆసక్తితో చదివి, సహృదయంతో విమర్శించి, ప్రోత్సహించిన వాళ్ళెందరో ఉన్నారు. చెల్లాచెదురుగా వున్న ఆకరాలను ఒక్కచేత్తో క్రోడీకరించి విశ్లేషణ చేస్తున్నప్పుడు రచనలో తప్పులు దొర్లడం తప్పదు. వీటికి తోడు సాపు వ్రాస్తున్నప్పుడో, ప్రూపు దిద్దుతున్నప్పుడో మరికొన్ని పొరపాట్లు చేరకున్నాయి. నా అంతట నేను గుర్తించిన తప్పులతో బాటు విమర్శకులు సూచించే లోపాలూ, కొందరి కోపాలూ రెండవ ముద్రణలో సర్దుకొంటానని అప్పుడే సవినయంగా విన్నవించుకొన్నాను.

మొదటి ముద్రణ సంపుటాలన్నీ ఏనాడో చెల్లుబడి అయిపోయాయి. రెండవ ముద్రణ కోసం ఎందరో ఎదురు చూస్తున్నారు. కొందరు ఒత్తిడి చేస్తున్నారు. గత సంవత్సరం నా రెండు కళ్ళ కేటరాక్టులకూ ఆపరేషన్ విజయవంతంగా జరగడం వల్ల గ్రంథ పఠనానికి,రచనా కార్యక్రమానికి వీలు కలిగింది.

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యంలో కొరతగా మిగిలిపోయిన సంపుటాలను పూర్తిచేయడమేగాక, తొలి పన్నెండు సంపుటాలకు కొత్త వైనాలు చేర్చి, తిరగరాసి ప్రచురించాలని నిశ్చయించాను. 'ప్రజాశక్తిబుక్ హౌస్' వారు తిరగరాతకూ, పునర్ముద్రణకూ సదుపాయాలు కలిగించి ప్రచురణ ప్రారంభిస్తున్నారు. వారికి నా ధన్యవాదాలు. ఒక వ్యక్తి సమాజంలో ఏదైనా సాధించగలిగాడంటే దానికి ప్రత్యక్షంగానూ, పరోక్షంగాను ఎందరి సహాయ సహకారాలో ఉంటాయి. ఈ నా కృషిలో నాకు తోడ్పడిన వారందరికీ నా కృతజ్ఞతలు.

1989 సంక్రాంతి
మద్రాసు -17

-ఆరుద్ర

ఇందులోని విషయాలు

1

కుంపిణీ యుగం

ఇది చాలా విలక్షణమైన సంధియుగం. శ్రీలు పొంగిన జీవగడ్డ పరపీడన వల్ల ఒక్క నూరేళ్ళలో చేవచచ్చి ఎలాగ దౌర్భాగ్య దేశం కాగలదో ఈ యుగ చరిత్ర నిరూపిస్తుంది. అయితే తరతరాలుగా నిద్రాణమైన ఒకజాతి పరదేశీయుల సాంగత్యం వల్ల ఎలాగ జాగృతం కాగలదో కూడా ఈ యుగ చరిత్రే రుజావు చేస్తుంది. సాహిత్య ప్రపంచంలో ఆకురాలు కాలం గడిపోయి ఆమని చాయలు పొడచూపినది ఈ యుగంలోనే. ప్రాచీన కావ్య పత్రాలు పతనమై కాలగర్భంలో కలసిపోకుండా ఒక్కచోట సంకలనమైనది ఈ యుగంలోనే. నేడు నాగరికతకు ముఖ్య చిహ్నాలయిన విద్యాలయాలు, అచ్చుకూటాలు, పుస్తక ప్రచురణలు, పఠనమందిరాలు, గ్రంథాలయాలు, సారస్వత సంఘాలు, ప్రాచీన వస్తు ప్రదర్శనశాలలు మొదలైన వివిధ సంస్కృతి సంస్థలు ఈ యుగంలోనే మొలకెత్తి పెరిగి మొగ్గ తొడిగాయి. ఈ విద్యా వికాసానికి తెల్ల దొరలు చాలా తోడ్పడ్డారు. వాళ్ళలో చాలామంది తూర్పు ఇండియా కుంపిణీవారి ఉద్యోగులే. అందుకే ఈ యుగానికి కుంపిణీ యుగమని పేరు పెట్టుకున్నాం.

మన భారత దేశంలో వర్తకం చేయడానికి ఇంగ్లండులోని కొంతమంది వ్యాపారస్థులు ఒక వాణిజ్య సంఘంగా ఏర్పడ్డారు. తమ దేశపు రాజు అనుమతి పొంది ఓడ వ్యాపారం మొదలు పెట్టారు. మన దేశంలోని వివిధ ప్రాంతాల

ఏలికల అనుమతిని పొంది రేవుపట్టణాలలో గిడ్డంగులు కట్టు కొన్నారు. అవి క్రమేణా కోటలుగా మారాయి. ఈ తెల్ల వాళ్ళకు భాషాంతరాలు చేయడానికి

దుబాషీలు, బేరాలు కుదర్చడానికి దళారీలు, పద్దులు వ్రాయడానికి గుమస్తాలు, నౌకర్లు, చాకర్లు, వంటచేసే కుశిణివాళ్ళు, చాకళ్ళు, మంగళ్ళు, పల్లకీ బోయీలు ఒక రేమిటి - జీవిత సౌకర్యాలకు కావలసిన పరివారమంతా వచ్చి చేరారు. తెల్లవాళ్ళ కోటలను ఆనుకొని నల్లపేటలు కట్టుకొన్నారు. క్రీ.శ 1744 నాటికి ఒక్క మద్రాసులోనే రెండున్నర లక్షల దేశీయ జనాభా ఉండేది.

ఆదిలో తెల్లవాళ్ళకు భారతీయ భాషలు తెలియవు. మన వాళ్ళకు ఇంగ్లీషురాదు. రేవు పట్టణాలలో పోర్చుగీసు పదాలతో మిళితమైన సంకర భాషనే వ్యాపార భాషగా అందరూ వాడేవారు. తెల్లవాళ్ళలో వివిధ జాతుల వాళ్ళు ఉన్నారని మన వాళ్ళకు తెలియదు అందుచేత ఏ తెల్లవాడినైనా 'ఫరంగి' అని పిలిచేవారు. భారతీయుల పదజాలంలో 'ఫరంగి' అంటే పోర్చుగీసువాడు. మనవాళ్ళకు తెల్లవాళ్ళ భేదాలు తెలియనట్టే, వాళ్ళకు కూడా భారత దేశంలోని జాతి భేదాలు తెలియవు. ఇక్కడ రెండే రెండు జాతులున్నాయి. ఒకటిః మహమ్మదీయులు, రెండుః హిందువులు. సీమదొరలందరూ మహమ్మదీయుణ్ణి 'మూరు' అంటారు. హిందువును 'జెంటూ' అని పిలిచేవారు. జెంటూ అంటే అన్యమతస్థుడు, క్రైస్తవేతరుడని అర్థం. ముస్లిములు కాని నల్లవాళ్ళందరినీ జెంటూలని ఆదిలో దొరలు పిలిచినా ఉత్తరోత్తరా జెంటూ అంటే తెలుగువాళ్ళనే అర్థం సిర్థపడి పోయింది.

మొట్టమొదట్లో ఇంగ్లీషువాళ్ళ వ్యాపారాలు ఎక్కువగా తెలుగువాళ్ళతోనే జరిగేవి. చెన్న పట్టణం పరిసరాలు తెలుగురాజుల ఏలుబడిలో క్రీ.శ 1639 ప్రాంతాలలో ఉండేది. ఇంగ్లీషు వాళ్ల తొలిగిడ్డంగులు తూర్పు కోస్తాలోనే అభివృద్ధి చెందాయి. అందుకే జెంటూలు అనేమాట తెలుగు వాళ్ళకు పర్యాయపదం అయింది. చెన్నపట్టణం ప్రాంతాలలో అరవవాళ్ళు కూడా ఉన్నారని వీళ్ళు తెలుగువాళ్ళ కన్నా విభిన్నమైన భాష మాట్లాడుతారని తెలిశాక వాళ్ళను 'మలబారులు' అని తెల్లవాళ్లు పిలిచే వారు. కేరళ దేశీయులకు, తమిళులకు గల తేడా సీమదొరలకు తెలియని రోజులవి.

తొలిరోజులలో ఎలాగ వున్నా ఆంగ్లేయుల ప్రాబల్యం రానురాను హెచ్చింది. ఇతర పాశ్చాత్యులతో పోటీపడి భారత దేశంలో తమ స్థావరాలను పెంచుకొని వాటిని రాజ్యాలుగా మార్చుకొన్నారు. తమ నాణాలను తాము

ముద్రించుకొనే హక్కులను పొందారు. తమ ఏలుబడిలోని ప్రజలను శిక్షించే అధికారాలను చేపట్టారు. నల్లవాళ్ళను తమ సిబ్బందిలో చేర్చుకొని సైనిక శిక్షణ యివ్వసాగారు. కొన్నాళ్ళకు తెల్లవాళ్ళ పటాలాలనే సీమనుండి తెప్పించుకొని భారతదేశపు రాజకీయ సమరాలలో జోక్యం కలిపించు కొన్నారు. ఆర్కాటు నవాబుకు జాగీరు దారులయ్యారు. నిజాముకు రక్షకులయ్యారు. మొగలు చక్రవర్తికి దివానులయ్యారు. భారతీయులకు పాలకులయ్యారు. క్రమేణా సర్వతంత్ర స్వతంత్ర సార్వభౌమాధికారాలను ఆంగ్లేయులు ప్రకటించుకొన్నారు. ఇంగ్లండు దేశంలోని తూర్పు ఇండియా కుంపిణీలో వున్న 2,163
వాటాదార్లకు క్రీ.శ. 1800 నాటికి భారతీయులు బానిసలయ్యారు.[1] వాళ్ళ ఆదేశాల ప్రకారం యిక్కడ పరిపాలన సాగేది.

ఇంగ్లండులోని కుంపిణీ వాటాదార్లకు తమ లాభాలేకాని భారతీయుల సుఖదుఃఖాలతో సంబంధంలేదు. బతుకు తెరువులు చూపించే ప్రభుత్వాలను శ్లాఘించడమే వందిమాగధుల వంటి కవులకు చేతనైన విద్య. కుంపిణీ వారిని కుంభినీ అని కూడా కవులు పేర్కొనేవారు. ఒకచాటు కవి ఈ క్రింది పద్యం చెప్పాడు.[2]

'కుంభిని వంటి ప్రభుత్వము,
రంభా భోగమ్ము వంటి రతిసౌఖ్యంబున్,
జంభారి వంటి విభవము,
శంభో! వినుకొండవంటి షహరున్ గలదే!'

[4-154]

కవులు ఎంత పొగిడినా కాలం కళ్ళు తెరిపిస్తుంది. 1757లో జరిగిన ప్లాసీ యుద్ధంమొదలుకొని 1857లోప్రారంభమైన ప్రథమ భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం దాకా కుంపిణీ వారుమన దేశాన్ని ఏలుకొన్నారు. ఈ నూరేళ్ళ యుగ చరిత్రలో వచ్చిన వివిధ పరిణామాలను విశ్లేషణ చేద్దాం.

1The East India Company - C.H. Philips Oxford University Press, 1961- P.2., F.Note.

2 చాటు పద్య రత్నాకరము-దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రి (సంపా), 3 వ కూర్పు, నెల్లూరు, 1961-పు.290

2

దుబాషీల్యూ, వకీళ్ళ్యూ, వర్తకులు

విదేశాలతో వాణిజ్య సంబంధాలు పెరుగుతున్నప్పుడు వివిధ సంస్కృతుల మధ్య పరస్పర ప్రభావాలు క్రమేణా కనబడతాయి. ఆదాన ప్రదానాలు ఏర్పడుతాయి. పాశ్చాత్య దేశాల వారు భారత దేశంలో వర్తక వ్యాపారాలు చేయడం అనాదినుంచీ వున్నదే. క్రీ.శ. 1498లో వాస్కోడిగామా ఆఫ్రికా ఖండం చివరనున్న గుడ్‌హోప్ అగ్రాన్ని చుట్టి పశ్చిమ తీరాన వున్న కోజికోడ్ రేవులో అడుగుపెట్టిన నాటినుంచీ మనదేశంలో పోర్చుగీసు వారికి మొదట వర్తక సంబంధాలూ ఉత్తరోత్తరా రాజకీయ ప్రలోభాలూ బలపడ్డాయి. పోర్చుగీసు వారిని పురతకీసు, బుడత కీచులని, ఫరంగీలని భారతీయులు వ్యవహరించేవారు.

బుడతకీచులు ప్రాథమికంగా పశ్చిమ తీరంలోని గోవా, డయ్యూ, డామన్, సాల్సెట్టి, మంగుళూరు, కోజికోడు మొదలైన రేవులలోనే స్థావరాలు ఏర్పరచుకొన్నారు. విజయనగరం సామ్రాజ్యంతో ఎన్నో రకాల సంబంధాలు పెట్టుకొన్నారు. అశ్వక దళాల పెంపుదలకు తోడ్పడ్డారు. అళియ రామరాయల కాలంలో తూర్పుకోస్తాలో కూడా బుడతకీచులు గిడ్డంగులు కట్టుకొవడానికి అనుమతి లభించింది. క్రీ.శ. 1522లో మైలాపూర్ వద్దనున్న ఒక రేవులో గిడ్డంగినీ, కోటను కట్టుకొని బుడతకీచులు దానికి 'శాంతోము' అని పేరుపెట్టుకొన్నారు. తూర్పు తీరాలలోని తూత్తుకుడి, నాగపట్నం మొదలైన చోట్ల కూడా బుడత కీచులు గిడ్డంగులు కట్టుకొన్నారు. తూర్పున వున్న శాంతోము నుంచి, పడమట వున్న గోవా దాకా సుమారు అయిదు వందల మైళ్ళ మార్గంలో రాకపోకలు జరుగుతూ వుండేవి.

ఆనాటి దక్షిణ భారత రాజకీయాలలో బుడతకీచులది కీలకస్థానం.

అందుచేత వారితో సంబంధమున్న భారతీయులు ముఖ్యంగా రాజకీయోద్యోగులు బుడతకీచు భాషను విధిగా నేర్చుకోవలసి వచ్చింది. అరబ్బీ, పారశీ భాషలతో పాటు దీనిని కూడా అధ్యయనం చేసేవారు. బుడతకీచు భాషను నేర్చుకొన్న దేశీయ క్రైస్తవులకే దుబాషీ పదవులను యివ్వవలసిందని పోర్చుగీసు చక్రవర్తి భారతదేశంలోని బుడతకీచు అధికారులకు 1571లోనే శ్రీముఖం పంపాడు.[1] భారత దేశంలో తర్వాత తర్వాత సంబంధాలు పెట్టుకొన్న యితర పాశ్చాత్య దేశీయులు సైతం ఆదిలో మన దేశీయులతో వ్యవహారాలు జరుపుకోడానికి బుడతకీచు భాషే శరణ్యమయ్యింది.

విభిన్న పాశ్చాత్య దేశాలవారు మన దేశంతో వర్తక సంబంధాలు ఏర్పరచుకొని కోస్తాలలో గిడ్డంగులు కట్టుకొన్నారు. ఉత్తరోత్తరా భారత దేశంపై ఒక్క బ్రిటీమువారికే ఆధిపత్యం వచ్చినా ఆదిలో చాలామంది పాశ్చాత్య దేశాల వారు వర్తక సంఘాలను స్థాపించుకొనిమన దేశానికి వచ్చారు. ఒకరిని చూసి యింకొకరు పోటీకి సిద్ధపడ్డారు.

–క్రీ.శ. 1600లో ఇంగ్లండులోని తూర్పిండియా కుంపిణీవారు భారత దేశంతో వర్తకం చేయడానికి తమ ప్రభుత్వం వల్ల గుత్తాధిపత్యం పొందారు.

–క్రీ.శ. 1602లో డచ్చివారు యునైటెడ్ ఈస్టిండియా కుంపిణీని స్థాపించారు.

–క్రీ.శ. 1616లో డెన్మార్కు దేశీయులు మన దేశానికి వర్తకం కోసం వచ్చారు.

–క్రీ.శ. 1664లో ఫ్రెంచివారు వర్తక సంఘాన్ని నెలకొల్పి మనదేశంలో వాణిజ్యం ప్రారంభించారు.

–బహుశా యిదేకాలంలో బెల్జియం దేశంలోని ఫ్లాండర్సు నగరపు వర్తకులు ఆస్టెండ్ కుంపిణీని నెలకొల్పారు.

–క్రీ.శ. 1712లో స్వీడన్ దేశీయులూ ఒక తూర్పిండియా కుంపిణీని ప్రారంభించారు.

ఇన్నిదేశాలవారు పోటాపోటీల మీద మన దేశంతో వర్తక సంబంధాలు పెట్టుకొన్నాక వాళ్ళలో వాళ్ళకు తగాదాలు, చిన్నకయ్యాలు సాయుధ కలహాలు తప్పనివరి. 'వైరములు వాణిజ్యమందే' కదా. రానురాను ఈ

---

1. తూమాటి దొణప్ప- "భాషా చారిత్రక వ్యాసావళి" లో 'తెలుగులో బుడతకీచు మడులు' పుట: 236

కుంపిణీలు స్వతంత్రరాజ్యాలుగా తమతమ స్థావరాలలో వ్యవహరించేవి. అయితే బ్రిటీషువారి ధాటికి, పోటికి తట్టుకోలేక డచ్చి,ఫ్రెంచి కుంపిణీలు తప్ప తక్కిన వన్నీ అయిపులేకుండా పోయాయి. డచ్చివారుకూడా ఒకవెలుగువెలిగి, తర్వాత ఇండోనేషియాపై తమసర్వశక్తులూ కేంద్రీకరించారు. బుడతకీచులు వున్నవాటితో సంతృప్తిపడ్డారు. వాటిని దక్కించుకొందుకే కృషిచేశారు. ఫ్రెంచివారు ఇంగ్లీషువారు మాత్రమే భారత దేశంలో కాళ్ళు నిలదొక్కు కున్నారు. వేళ్ళూనాక రాజ్య విస్తరణను ప్రారంభించారు. పరస్పర సమరాలతోపాటు భారతదేశపు రాజకీయాలలో జోక్యం కలిగించుకొని రాజ్యాధి పతులయ్యారు.

వివిధ పాశ్చాత్య వాణిజ్య సంఘాలు తూర్పు కోస్తాలో ముఖ్యంగా తెలుగు తీరాలలో ఏయే కాలాలలో స్థిరపడినదీ గమనించదగ్గ చారిత్రకావసరం.

-క్రీ.శ. 1611లో మొట్ట మొదటిసారిగా ఇంగ్లీషువారు మచిలీపట్నంలో స్థావరాన్ని ఏర్పరుచుకున్నారు. అప్పటికే ఆ రేవులో బుడతకీచులూ, ఒళందవారూ వ్యాపారాలు చేస్తున్నారు.

-క్రీ.శ. 1618 నాటికి మాథ్యూడ్యూక్ అనే ఇంగ్లీషు కుంపిణీ వర్తకుడు పెద్దపల్లి (నిజాంపట్నం) పరిసరాలలో నేత బట్టల గురించి, స్థానిక వర్తకుల గురించి ఆరాలుతీసి ఇంగ్లండులోని అధిపతులకు లేఖ రాశాడు.

-క్రీ.శ. 1619లో నీలపల్లినుండ ఇద్దరుఇంగ్లీషువారు మచిలీపట్నానికి వచ్చారు.

-క్రీ.శ. 1620లో కార్టు రైట్ అనే వ్యక్తిని డచ్చి నౌకలో మచిలీపట్నానికి ఇంగ్లీషువారు పంపారు. ఇతడు బందరులోని వర్తకులలో ద్వితీయ స్థానాన్నీ, ఫ్యాక్టరీ పద్దుల వ్యవహారాలనూ చూసుకోడానికి నియమించారు.

-క్రీ.శ. 1623లో మచిలీపట్నంలో విలియం మాత్వాల్డ్, మాథ్యూడ్యూక్ . ఫ్రాన్సిస్ ఫట్టర్ అనే ఇంగ్లీమ కుంపిణీ వర్తకులు వుండేవారు. వీరిపై పశ్చిమ తీరంలో వున్న సూరత్‌లోని కుంపిణీ వారికి ఆధిపత్యం వుండేది.

-క్రీ.శ. 1622 నాటికి ప్రళయకావేరిలోని డచ్చివారు బానిస వ్యాపారం కూడా చేసేవారు. నాలుగైదు వందలమంది బానిసలు సిద్ధంగా వున్నారనీవారిని ఎక్కించుకొని పుదుచ్చేరికి న్యూజిలాండ్ అనే ఓడ వెళ్ళ బోతున్నదనీ అక్కడ అదే సంఖ్యా ప్రమాణంలో బానిసలను ఎక్కించుకొని బటేవియాకు తీసుకుపోతారనీ ప్రళయ కావేరిలో మకాం చేసిన థామస్‌మిల్ అనే ఇంగ్లీషు వర్తకుడు బందరులోని తన పై అధికారులకు తెలియచేశాడు.

-క్రీ.శ. 1628 నాటికి బందరులో డచ్చివాళ్ళ పోటీని తట్టుకోలేక ఇంగ్లీషువారు తూర్పుకోస్తాలోనే యింకా దక్షిణాన మంచి రేవు దొరుకుతుందేమో అన్న ఆశతో గాలించసాగారు. నౌకలమీద నెల్లూరు సీమలోని దుగరాజపట్నం రేవు దగ్గర లంగరువేసి కుంపిణీ మనుష్యులు ఓడ దిగారు. దుగరాజపట్నాన్ని అప్పుడు గురవానాయుడు పాలించేవాడు. ఆయననూ, పట్టణ స్వాములు ఆర్ముగ మొదలియారును కలుసుకొని ఈ స్థలాన్ని బాగుపరచి కోటకట్టు కొంటామని ఇంగ్లీషువారు మనవి చేశారు. ఆ ఇద్దరూ అంగీకరించిన మీదట గ్రామానికి తూర్పున కోట కట్టి ఫిరంగులు నిలిపారు. ఒక ఫిరంగిని పేల్చితే గుండువెళ్ళి వెంకటగిరి జమీందారుగారి సీమలో పడింది. అంతమేరదాకా విస్తరించాలని కుంపిణీవారు అక్కడ కూడా కోటకట్టుకోవాలని తలిచారు. అయితే వెంకటగిరి ప్రభువు బంగారు యాచమనాయుడుగారు అనుమతించలేదు. అప్పుడు గురవానాయుడుగారూ, ఆర్ముగ మొదలియారు గారూ ఇంగ్లీషువారిని దామెర్ల చెన్నప్పనాయుడు గారి వద్దకు తీసుకువెళ్ళి దర్శనం చేయించి స్థలం యిప్పిస్తామని వాగ్దానం చేశారు. ఉత్తరోత్తరా మైలాపురానికి ఉత్తరాన వున్న చెన్నకుప్పం యిప్పించారు. తమ కోసం యితపాటు పడిన గురవానాయుడు గారిని, ఆర్ముగం గారిని కుంపిణీ వారు చాలా మెచ్చుకొన్నారు. దుగరాజు పట్నానికి ఆర్ముగంగారి పేరుపెట్టారు. గురవానాయుడుగారిని దళవాయిగాను ఆర్ముగంగారిని స్థల కరణాన్ని చేశారు.

-క్రీ.శ. 1638లో పెద్దపల్లిలో ఒకే ఒక్క ఇంగ్లీషు కుంపిణీ వర్తకుడు వుండేవాడు. అతనిపేరు థామస్ గ్రోవు. అతనికి యిచ్చిన సిబ్బంది ఒకపోర్టరు, ఒక వంట పుట్టి ఒక సైసు, ఇద్దరు తోటమాలీలు, ఇద్దరు సిపాయిలు, అతని సొంత నౌకరు, వీళ్ళుకాక కుంపిణీ భవనంలోనే కనిపెట్టుకొని వున్న చాకలీ, అతని కుటుంబం, ఇద్దరు వ్రాయసకాళ్ళు (నాగయ్య, పేరయ్య) బహుశా వీరు దుబాషీలు.

గ్రోవుకు యిద్దరు నౌకర్లకన్నా ఎక్కువ మందిని మంజూరు చేయ లేమని కుంపిణీ వాళ్ళు చెప్పారు. అత్రాచారి, బ్రైదొర అనేవాళ్ళు ఆనౌకర్లు.

ఇదేకాలంలో పెద్దపల్లిలోని డచ్చివాళ్ళకు యిద్దరు గొడుగులు పట్టే వాళ్ళు, ఇద్దరు కాగడాలు పట్టేవాళ్ళు, 60మంది ప్యూన్లు, రెండుగుర్రాలు రెండు పల్లకీలు వుండేవి. డచ్చివాళ్ళను చూసి ఇంగ్లీషువాళ్ళు కూడా ఆర్భాటంగా బతకసాగారు.

-క్రీ.శ. 1639లో బందరులోని కుంపిణీవారు చాలా దుబారాగా బతికేవాళ్ళు. పది గుర్రాలూ, ఒక జత ఎడ్లు, రెండు పల్లకీలు, ఒకప్పుడు 40 లేక 60, మరొకప్పుడు 80 మంది నౌకర్లు వుండేవారు. ప్రిన్సన్ అనే పై అధికారి థామస్ క్లార్కుతో కలిసి బయటకు వెళితే (ఈ వెళ్ళడం సర్వసామాన్యం) వాళ్ళముందు ఒక బూరావాడు వెళ్ళేవాడు. రెండు బావుటాలను పట్టుకొని ఇద్దరు నౌకర్లు ముందునడవాలి. దొరలు ఎక్కిన పల్లకీ ముందు ఒక విచ్చుకత్తివాడు దూసిన కత్తితోనడవాలి. పల్లకీల పక్కన భూచక్ర గొడుగులు కదలాలి. వెనుక గుర్రపు రౌతులు, కాల్బంటులు, తెల్ల, నల్ల సిబ్బంది సాగాలి. ఈ హంగామా అంతా వాళ్ళు వ్యాహ్యాళికి వెళ్ళేటప్పుడు. థామస్ క్లార్క్ చేతికింద 20 మంది చాకర్లు, బానిసలు వుండేవారు. వాళ్ళ ఖర్చులు సగం కుంపిణీ మీద పులిమేవాడు ఆయనకో సొంత ఇల్లు కూడా వుండేది. దాని సంరక్షణకు ఒక పోర్టరు, మరి ముగ్గురు వెట్టివాళ్ళు వుండేవారు.

-క్రీ.శ. 1639 నాటికి దుగరాజ పట్నం గిడ్డంగి వల్ల నష్టమేకాని లాభం లేదని తేలింది. ఫ్రాన్సిస్ డే అనే కుంపిణీ ఉద్యోగిని యింకా దక్షిణాదిని ఇమ్ముగా వుండే స్థలం చూడమని పంపారు. అతడు మద్రాసు పట్నం చూశాడు. ఇది శాంతోముకు ఉత్తరాన వుంది. పరిసరాలలో చక్కటి నేత బట్టలు చౌకగా దొరుకతాయని తెలుకొన్నాడు. కొత్త చోట కొత్త కోట కట్టుకొని దానినే ముఖ్యమైన స్థావరంగా వృద్ధి చేయాలని మచిలీపట్నంలోని కుంపిణీ ఉద్యోగులు సీమకు రాశారు.[2]

-క్రీ.శ. 1639 ఆగస్టు 22వ తేదీ నాడు మద్రాసులో కోట కట్టుకోడానికి దామెర్లవారు అనుమతి యిచ్చారు.

-క్రీ.శ. 1640 ఫిబ్రవరి 20వ తేదీనాడు ఫ్రాన్సిస్ డే మద్రాసు పట్నంలో గిడ్డంగిని ప్రారంభించాడు.

ప్రళయ కావేరిలో ఒళందవారి గిడ్డంగి చాలా చురుకుగా వ్యాపారం చేసేది. మగదలకృష్ణయ్య ఈడచ్చివారి దుబాషి.ఇతడు ఆంధ్ర సాహిత్య పోషకుడు. ధరణి దేవుల రామయ్యరాసిన దశావతార చరిత్రను అంకితం పుచ్చుకొన్నాడు. మగదుల కృష్ణయ్య ప్రశస్తిని ఈ గ్రంథం అవతారికలో చూడవచ్చు.

---

2 williams Foster: 'The English Factories in India' (1631-1645), Oxford, 1912

ఇంగ్లీషువారుగానీ,ఫ్రెంచివారుగాని,ఒళందవారుగాని బుడతకీచు భాషపైనే ఆదిలో ఆధారపడ్డారు. పరిశోధకులు ఈ విషయం యిలా స్పష్టం చేశారు.[3]

"చెన్న పట్టణంలో ఇంగిలీసు కుంపిణీ దొరతనం నెలకొనిన క్రొత్తఋతలో కుంపిణీ పాలకులు స్థాపించిన కొత్వాలు చావడుల-తొలి న్యాయ స్థానముల (1678-1726)లో బుడతకీచు భాషయే వ్యవహారమున నుండినది. దినసరి వక్కణలు, వాది ప్రతివాదుల అభియోగములు, ధర్మాసనము వారి తీర్పులు బుడతకీచు భాషలో లిఖితములగుచుండినవి. ఆస్తిపాస్తుల క్రయ విక్రయములును, అన్యాక్రాంతములును, దాన దర్మాదుల వివరములను తెలుగు, బుడత కీచు బాసలలో సంగ్రధితములగు చుండినట్లు (1670-1681) నాటి ఇంగిలీసు కుంపిణీ రికార్డులున్ను సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి. బానిసల వ్యాపారమును నిషేధించుచు కుంపిణీ దొరతనం వారు 1682లో చేసిన శాసనం ఇంగ్లీషు, తెలుగు, బుడతకీచు భాషలలో ప్రకటితమైనది. 1687లో సీమనుండి ఇంగిలీసు కుంపిణీ నిర్వాహకులు చెన్న పట్టణంలోని ఫోర్టు అధికారులకు పంపిన ఆజ్ఞాపత్రిక మేరకు మేయరుకోర్టు చెన్న పట్టణములో స్థాపితమయినది. ఈ కోర్టులోని ప్రధాన లేఖకుడు (Town clerk) ను నగర న్యాయాధికారి (Recorder) యును ఇంగ్లీషు జాతీయులయి, తెలుగు బుడతకీచు భాషా జ్ఞానము కలవారయి యుండవలయునని విధించిన నిబంధన నిర్వాహముగుటచే బుడతకీచు భాషకు గల వ్యవహారబలము సుప్రతిష్ఠితమగును."

-1640లో మదరాసు పట్టణంలో కోట కట్టాక దుగరాజ పట్నంలోని గిడ్డంగిని మూసేశారు.

చెన్న పట్టణం అనే పేరుతో మదరాసు పట్నంవద్ద ఇంగ్లీషువారు కోట కట్టుకున్న వెంటనే వారి కొలువులో దుగరాజ పట్నం నుంచి బేరి తిమ్మన్న, నాగభట్టూ వచ్చిచేరారు. పోర్టోనోవో వర్తకుడు శేషాద్రి చెట్టి కుంపిణీవారికి వర్తకునిగా దళారిగా వుంటూవచ్చాడు. చెన్నపట్నంలో స్థిరపడడానికి ఎన్నో కుటుంబాలను శేషాద్రి చెట్టి రప్పించాడు. బురుజులు కట్టించడానికి సొమ్ము వసూలుచేశాడు. మార్కెట్టుధాన్యపు బజారు కట్టించారు.

దుగరాజ పట్నం నుంచి బేరి తిమ్మన్న కుంపిణీవారి తరపున నేటివులతో వ్యవహారాలు నడిపే వర్తకులలో ప్రధానుడు. కొన్ని పత్రాలలో

---

3 తూమాటి దొణప్ప- 'భాషాచారిత్రక వ్యాసావళి' పుటలు 236-7.

ఈయనను 'కెప్టెన్ ఆఫ్ మద్రాసు' అని పేర్కొన్నారు (ఇతని వంశంలోనివారు కూడా తర్వాత తరాలలో కుంపిణీ కొలువు చేశారు. బేరి తిమ్మన్నకు ఎన్నో తరంలోని వాడోగాని బండ్ల రామస్వామి నాయుడు 1820లో రెవెన్యూ డిపార్టుమెంటులో ఉద్యోగి. 'మద్రాసు రెవెన్యూ విధానం'పై ఒక మహాజరు రాశాడు).

బేరీ తిమ్మన్నతోపాటు వచ్చిన నాగభట్టు తుపాకి మందు తయారుచేసే వ్యక్తి: కుంపిణీ కొలువులోనే వున్నాడు.

-1644లో హెన్రీగ్రీన్‌హిల్ చెన్నపట్నంలో ఏజెంటుగావచ్చాడు.1648 దాకా వున్నాడు. వెంకటపతిపంతులు యితనిదుబాషీ. గోల్కొండ రాజకీయోద్యోగులతో కుంపిణీవారి తరపున సంప్రదింపులు చేసేవాడు. లిటిల్ టన్ అనే కుంపిణీ ఉద్యోగితోపాటు మీర్ జుమ్లా వద్దకు రాయబారిగా వెంకటపతిని గండికోటకు పంపించారు. ఇతని తమ్ముడు కన్నప్ప కూడా కుంపిణీ కొలువులో వున్నాడు. నల్లరాళ్ళ టౌనుకు మేజిస్ట్రేట్ అధికారిగా వుండేవాడు.

వెంకటపతి కన్నప్పల తండ్రికూడా కుంపిణీవారి దుబాషీగా 1614 నుంచీ వుండేవాడట. బహుశా ఉత్తరాదిని తెలుగు ప్రాంతాలలో వున్న గిడ్డంగులలో అయి వుంటుంది. ఈ అన్నదమ్ములు చాలా పలుకుబడి కలవాళ్ళు. వెంకటపతి గోల్కొండలో కుంపిణీవారి రాయబారిగా చాలాకాలం వున్నాడు. ఇవ్వవలసిన వాళ్ళకు లంచాలు మేపి 1671లో నెక్‌నామ్‌ఖాన్ వద్దనుంచి కుంపిణీ వారికి కౌలును సంపాదించాడు.

వెంకటపతి తమ్ముడు కన్నప్ప చెన్నపట్నపు అధికారిగా వున్నప్పుడు గుంజవలసిన అన్ని సందర్భాలలో డబ్బు గుంజడం, యివ్వవలసిన లంచాలు యివ్వడంలో ఆరితేరాడు. ఎత్తు కొచ్చిన పిల్లకాయలను బానిసలుగా అమ్మడానికి అనుమతించాడు. కుంపిణీ తెల్ల దొరలలో కొందరి అనుగ్రహానికి వెంకటపతీ, అతని తమ్ముడూ నోచుకొంటే కొందరి ఆగ్రహాలకు కూడా లోనయ్యారు. బార్కరు వీరిని ఆదరిస్తే గ్రీన్‌హిల్ పగపట్టాడు. అధికార దుర్వినియోగం చేశారని ఈ అన్నదమ్ములను గ్రీన్‌హిల్ ఖైదు చేయించాడు. గ్రీన్‌హిల్ చేసిన అక్రమాలను వెల్లడిచేసి 'నందుకే ఈ సోదరులు కష్టాలు పడుతున్నారని బార్కరు అభిప్రాయపడ్డాడు.కుంపిణీకి పెట్టుకొన్న అర్జీలో వెంకటపతీ, కన్నప్ప "మేము కుంపిణీ సేవకులం. మా తండ్రిగారు నలభై సంవత్సరాలు తమసేవ చేసుకొని మమ్ములను తమ అధీనులను చేశారు" అని మనవి చేసుకొన్నారు.

బేరీ తిమ్మప్ప అన్నా, కుంపిణీ వారికి మందుగుండు తయారుచేసే నాగభట్టన్నా ఈ సోదరులకు పడదు. ఈ ఇద్దరూ విపరీతమైన ధరలు విధిస్తున్నారని సోదరులు అభియోగం తెచ్చారు. శేషాద్రి అంటే కూడా వీళ్ళకు గిట్టదు. చెన్న పట్నంలోని నేతగాళ్ళు ఈసోదరులపై 1654లో ఒక మహాజరు పెట్టుకొన్నారు. కోటలోని దుబాషీలు కావడం వల్లా, గ్రామానికి అధికారులు కావడం వల్లా, తలారి కచ్చేరి గుప్పిట్లో వుండడం వల్లా ఈ బ్రాహ్మణ సోదరులలో ఎవరో ఒకరు నిత్యం కోటలోనే వుంటూ తాము తప్ప ఏ ఒక్కరూ ఏ సందర్భంలోనూ ఏజెంటుతో మాట్లాడకుండా చూసేవారు. ఒకరి ఉద్యోగం. యింకొకరి పలుకుబడి లాభిస్తున్నందువల్ల ఏజెంటు తమతోగాని, సర్కారువారితోగాని, తలారి కచ్చేరి వారితోగాని సంభాషించే సందర్భం లేనందువల్ల ఈ అర్జీ పెట్టుకొన్నామని విజ్ఞప్తి చేశారు.

మచిలీపట్నంలో డచ్చివారు, ఇంగ్లీషువారు వ్యాపారం చేస్తూండడం చూసి ఫ్రెంచివాళ్ళు కూడా అక్కడస్థావరం ఏర్పరచుకొన్నారు. క్రీ.శ.1669లో పన్నులు లేకుండా అక్కడ వ్యాపారం చేసుకొనేందుకు ఫ్రెంచివారు గోల్కొండ సుల్తాను దగ్గర ఫర్మానా పొందారు. బందరులో ఫ్రెంచిపేట ఒకటి ఏర్పడింది. వీరి దుబాషీల వివరాలు కొద్దిగానే తెలుస్తున్నాయి. మంగళగిరి ఆనందయ్య చేత వేదాంత రసాయనం చెప్పించిన నిడిమామిళ్ళవారు ఫ్రెంచి దుబాషీలుగా వుండేవారు (చూ॥ 11వ సంపుటంలోని క్రైస్తవ కావ్యాలు అనే వ్యాసం).

ఫ్రెంచివారు తూర్పు కోస్తాలో స్థావరాలు ఏర్పరచుకొన్నాక 1701లో పుదుచ్చేరిపై సర్వశక్తులు కేంద్రీకరించారు. పెరంబూరి తిరు వెంగళపిళ్ళ 'ఫ్రాంసు హెంగ్లీజు యోలందా, పురతకేసు మొదలైన జాతిభాషా విశేషాలు తెలిసినవాడు ఆయాజాతుల వాళ్ళ పాదిరీలకు తెలియని గూఢర్థాలు యితనికి తెలుసునట.[4] సకల భాషలు మాటాడ,చదువ, వ్రాయ నేర్చినవాడు. ఫ్రెంచి వారి దుబాషీగా వున్నాడు. ఈ తిరువేంగళ పిళ్ళె కుమారుడే ఆనందరంగ పిళ్ళె. ఇతడు ఉత్తరోత్తరా పుదుచ్చేరిలో డూప్లేకు దుబాషీ అయ్యాడు.

ఒక్క చెన్నపట్నంలోనేకాక ఇంగ్లీషు కుంపిణీవారి గిడ్డంగులున్న అన్ని చోట్లా దుబాషీల యిష్టారాజ్యం కొంతవరకూ సాగింది. దొరికిపోయాక శిక్షలు అనుభవించారు. పెద్ద పల్లిలో గురవరాజు అతని సోదరుడు నారాయణ 1632

---

4 కస్తూరి రంగకవి-ఆనంద రంగరాట్ఛందం. పీఠిక 58

నుంచి దుబాషీలుగా వుండేవారు. కొల్లా వెంకటాద్రి దుబాషీగా వుండి కొన్ని చిక్కుల్లో పడ్డాడు. 1679లో గోల్కొండ సుల్తానుకు బహుమతులు యివ్వడానికి బందరు కుంపిణీవారు జాన్‌ఫీల్డ్ అనే ఉద్యోగిని పంపారు. అతనికి ఇంటర్‌ప్రీటర్‌గా కుంపిణీ హేజీబు బ్రాహ్మణుడు వెళ్ళాలిగాని అతడు ఏ కారణాల చేతనో వెళ్ళలేకపోయాడు.కొల్లావెంకటాద్రిని ఆపనికి అప్పగించారు. బెజవాడ లో గోల్కొండ వారినికలుసుకొని బహుమతులు అందచేశారు.కొల్లా వెంకటాద్రిని కొంతదూరం గోల్కొండ దాకా తమతో రమ్మని మాదన్నగారు ఆజ్ఞాపించారు. డచ్చివారి దుబాషీ గోబానరసయ్యను కూడా రమ్మన్నారు. దారిలో ఈ దుబాషులు కొంత భూవసతిని దానంగా పుచ్చుకొని ఫర్మానాలు వ్రాయించుకొన్నారు. బందరుకువచ్చాక కొల్లావెంకటాద్రి స్వార్థం చూసుకొన్నాడు గాని కుంపిణీ వారిని విశ్వాసంగా కొలుచుకోలేదన్న అభియోగం వచ్చింది. విచారణ చేశాడు.తనకు యిచ్చిన భూమిని సాగులోనికి తేవాలంటే చాలా ఖర్చు కనుక దానిని వదులు కొంటున్నాననీ డచ్చివారి దుబాషీకి సుక్షేత్రం లభించిందని కొల్లా వెంకటాద్రి మనవి చేసుకొన్నాడు. కుంపిణీవారు మన్నించారు.[5]

అయితే మళ్ళా యిదే నేరం యింకోసారి విచారణకు వచ్చింది. చెన్నపట్నం నుంచి ఏజెంటు, స్ట్రేయన్‌షాం మాస్టర్సు బందరు పరిశీలనకు 1679లో వచ్చాడు. కొల్లా వెంకటాద్రిని పిలిపించి విచారణ కోసం ఖైదులో పెట్టారు. పెద్దపల్లి నుంచి వచ్చిన నేటివు వర్తకులు బందరు వర్తకులకన్నా తక్కువ ధరకు వస్త్రాలు సప్లయి చేస్తామని సముఖంలో చెప్పుకొన్నారు. మీ విన్నపం ఆలోచిస్తామని ఏజెంటు చెప్పాడు. మచిలీపట్నం వర్తకులు తమ ధరలను తగ్గించుకొనేటట్లు చేస్తాను నన్ను విడుదల చేసి మాట్లాడనివ్వండి" అని కొల్లా వెంకటాద్రి విన్నవించుకొన్నాడు. చెప్పినట్టే చేసి బందరు వర్తకులు నూటికి ఆరవశాతం ధర తగ్గించుకొనేటట్టు చేశాడు. ఏజెంటు మాస్టర్సు వెంకటాద్రికి విమోచనం కలిగించాడు.[6]

క్రీ.శ. 1679లో 11మంది ప్రముఖవర్తకులు మచిలీపట్నంలో యితరు

---

5. RECHARD TEMPLE (ED): The Dairies of Streynsham MASTERS (1675-1680) And the Contemporary Papers relating to-India record Series 1917-P.141 Foot Note.

6. GORDON MACKENZIE - Manual of Krishna District-1883, P.133.

లను కలుపుకొని, 84 వాటాలు వేసుకొని 11 రకాల నేతబట్టలు ఖోర్జు (20 తానుల మొత్తాన్ని ఖోర్జు అంటారు) ఒక్కొంటికి 6 1/2వరహాల నుంచి 25 వరహాల రేటు చొప్పున సప్లయి చేయడానికి ఒప్పందం కుదర్చుకొని, అయిదు వేల వరహాలు అడ్వాన్సు పుచ్చుకొన్నారు. ఆ ప్రముఖ వర్తకుల పేర్లు యివి:

1. మాడల కందప్ప
2. మాడల ముత్యాలు
3. రేకపల్లి కోటప్ప
4. ఆకుల ఎల్లప్ప
5. రేకపల్లి అచ్చన్న
6. చుండూరు అచ్చన్న
7. గౌండ్ల వెంకటాద్రి
8. వెనవెళ్ళి వెంకటపతి
9. నాళం వెంకన్న
10. కోల నరసు
11. ఆళపోతన్న

ఈ వర్తకులు కుంపిణీ బ్రాహ్మణునికి దుబాషీకి వాడుకగా యిచ్చే 'దస్తూరి' నూటికి ఒకటిన్నర శాతం కన్న ఎక్కువ కాకూడదని ఒప్పందంలో వుంది. ఈ దస్తూరి పైకాన్ని వారిద్దరూ సరి సమానంగా పంచుకోవాలి.

కుంఫిణీవారి దుబా షీగా పనిచేసిన వెంకటపతి కుమారుడు వీరరాఘవులు కూడా 1675 నుంచీ ఆ పదవిలో వున్నాడు. దుబాషీ వకీలుగా పూనమల్లి నవాబు తరఫున పాలిస్తున్న పొదిలి లింగప్పతో చాలా సఖ్యంగా వుండేవాడు. ఈ కారణంచేత ఇతణ్ణి గవర్నరు మాస్టర్సు బర్తరఫ్ చేశాడుగాని మళ్ళా ఉద్యోగం యివ్వక తప్పలేదు. కుంపిణీవారి వకీలుగా వీర రాఘవులు గోల్కొండలో చాలా రాచకార్యాలు నెరవేర్చాడు. ఎన్నో పత్రాలలో యితని పేరు కుంపిణీ 'డిస్పాచెస్'లో కనబడుతుంది.

క్రీ.శ. 1676లో బందరులోవున్న కుంపిణీ దొరలందరూ పోర్చుగీసు భాషనుఅభ్యసించాలనీ, అందునిమిత్తం ఆర్నెల్లపాటుటూటర్లను కుంపిణీ ఏర్పా టుచేసి ఖర్చులుపెట్టుకొంటుందని, కుంపిణీ ఆడిటరుమేజరు విలియం సూచిం చాడు. అరబ్బి పారశీకభాషలు కూడా నేర్చకోవాలని చెప్పాడు. 17వ శతాబ్దం లో పూర్తిగా బుడతకీచు భాషపైనే కుంపిణీవారు ఆధారపడ్డారని చెప్పవచ్చు.

క్రీ.శ. 1698-1709 ప్రాంతాలలో పిట్టు చెన్నపట్నం గవర్నరుగా వుండేవాడు. అతని కాలంలో ఒక పాపయ్య పంతులు ముఖ్య దుబాషీగా వుండేవాడు. పెర్షియన్ తెలుగు భాషల నుండి అనువాదం చేసేవాడు. ఇతడు 1709లో ముఖ్య దుబాషీ అయ్యాక ఈయనకు ఛత్ర మర్యాదలు యిచ్చారు. ఎక్కడకు వెళ్ళినా వెనక ఒక గొడుగు పట్టేవాడు వుండితీరాలి. 1717 లో

ఎడమ-కుడి పైట కులాల వివాదాలలో యితడు వహించినపాత్రకూ, ఉప్పు వ్యాపారంలో సొమ్ము చేసుకొన్నందుకూ కుంపిణీవారు ఇతణ్ని తొలగించారు. కాని 1720లో మళ్ళా పూర్వ వైభవాలను దఖలుపర్చారు. కర్ణాటక నవాబు వద్దకు రాయసం పాపయ్య సుంకురామ చెట్టితో కలిసి కుంపిణీ వకీలుగా 1725లో వెళ్ళాడు. ఇతను గుర్రపు స్వారీచేసేవాడు.

క్రీ.శ. 1717లో మొగలు చక్రవర్తి ఫర్మానా కుంపిణీవారికి లభించింది. దానిని ఊరేగించారు. పెద్ది నాయకుడు గుర్రమెక్కి తన తలారులతో, మంగళ వాద్యాలతో ముందుసాగితే, తెల్ల సోల్జర్ల దళమొకటి యిద్దరు ట్రంపెట్ వాద్యగాళ్ళతో అనుసరించింది. తర్వాత అశ్వారూఢుడైన ముఖ్య దుబాషీ అతని తర్వాత ఆరుగురు సార్జెంటులు కాపలా కాస్తూ రాగా ఫర్మానా వుంచిన పల్లకి సాగింది. దానివెంట కుంపిణీ తెల్ల వర్తకులుసాగారు.

క్రీ.శ. 1725 - 30 లమధ్య మెక్రీ చెన్నపట్టణం గవర్నరుగా వుండేవాడు. గూడా అంకన్న అతనికి దుబాషీగా దళారీగా వుండేవాడు. అరవై సంవత్సరాల సర్వీసు తర్వాత పించను పుచ్చుకొన్నాడు. పదవీ విరమణ చేశాక అంకన్నపై చాలా ఫిర్యాదులు వచ్చాయి. వ్యతిరేకంగా ఎన్నో మహజర్లు ఎందరో పెట్టుకొన్నారు. తప్పుడు మర్గాలలో డబ్బు గుంజేవాడనీ, ధాన్యం వ్యాపారంలో కృత్రిమాలు చేసేవాడనీ అభియోగాలు. ఇవి చాలావరకు నిరాధారాలని తేలాయి.

1731 నుండి తంబుచెట్టి కుంపిణీ వారి ప్రధాన వర్తకుడయ్యాడు. ఇతనుకూడా చాలా ప్రముఖుడు. ఇతని పేర నేటికీ చెన్నపట్టణం జార్జి టౌనులో ఒక చాలాపొడుగాటి వీధివుంది (ఆంధ్రపత్రిక ఆఫీసు ఈ వీధిలోనే వుండేది. 20వశతాబ్దపు సాహిత్యరాజధానిగా ఈ వీధి వెలామణీ అయ్యేది).

బందరులోనే 1679లో కన్నప్ప పంతులు కుంపిణీ బ్రాహ్మణునిగా వుండేవాడు. ఇతడు తన కొడుకులు మంగరాజు గంగరాజులతో కలిసి కుంపిణీ వారిని దుర్భాషలాడి ఏజెంటును అగౌరపర్చాడు. తండ్రీ కొడుకులను ఖైదులో పెట్టారు. 'మాకు బుద్ధొచ్చింది. ఐదు వందల వరహాలు జుల్మానా కట్టుకొంటాం, మమ్మల్ని విడుదల చేయండని కన్నప్పా, కొడుకులు ప్రార్థించారు. ఆ సొమ్మును పుచ్చుకొని మళ్ళా ఫ్యాక్టరీ ప్రాంగణంలో అడుగు పెట్టవద్దనీ, అతిక్రమించిన ప్రతిసారీ అయిదేసి వందల వరహాలు జుల్మానా విధిస్తామని కుంపిణీవారు హెచ్చరించారు.

ఇంగ్లీషు కుంపిణీవారిని చాలాకాలంనుంచీ సేవించుకొంటున్న గురవ రాజును కుంపిణీ బ్రాహ్మణునిగాను అతనితమ్ముడు నారాయణను ఖర్చులు చూసే బ్రాహ్మణునిగానూ నియమించారు. గురవరాజు నెలసరి రెండు వరహాల జీతాన్నీ,నారాయణకు నెలసరి ఒకవరహా జీతాన్నీ మంజూరుచేశారు.[7] ఆరోజుల్లో ప్రతి ఫ్యాక్టరీకి ఒక బ్రాహ్మణుడు అవసరం. దుబాషులు వేరే వుండేవారు.

1675నాటికి బందరులో 16మందితెల్లవాళ్ళు కుంపిణీఉద్యోగులుగా వుండేవారు. ముగ్గురు సీనియర్ మర్చెంట్లు-ఒక్కొక్కరికి 40చొప్పున జీతం.

ఇద్దరు మర్చెంట్లు ఒక్కొక్కరికి	30 చొప్పున జీతం
ఒక ఫ్యాక్టరు -	ఇతనికి 20 జీతం
ఎనమండుగురు రైటర్లు -	ఒక్కక్కరికి 10 చొప్పున జీతం
ఒక చాప్లిన్ పురోహితుడు -	50 జీతం, 30 బహుమాన పారితోషికం
ఒక సర్జను -	27 జీతం

ఈ జీతాలు సాలీనా పౌండ్ల ద్రవ్య రూపంలో యిచ్చేవారు. భత్యాలు వేరే వుండేవి.

1754లో కుంపిణీ గిడ్డంగులలో పనిచేసే తెల్లవారికి సాలీనా 1098 వర హాలు ఖర్చుపెడితేగౌరవనీయంగా బతకగలిగేవారు.వాళ్ళఖర్చు వివరాలుయివి:

పల్లకీ-గుర్రం	132 వరహాలు
చాకలి-మంగలి	36 వరహాలు
దుబాషు-వంటవాడు	30 వరహాలు
ఇంటి ఖర్చు వెచ్చాలు	480 వరహాలు
దుస్తులు	150 వరహాలు
చుట్టలు	90 వరహాలు
ఇంటద్దె	180 వరహాలు

ఈఖర్చుల వివరాలు జూనియర్ సర్వెంట్లకు మాత్రమే బొటా బొటీ సౌకర్యాలకు సరిపోతాయి. జీతాలు భత్యాలు పెంచమని కుంపిణీ ఉద్యోగులు అర్జీ పెట్టుకొన్నారు.[8]

---

7. GORDEN MACKENZIE పుస్తకంలో పుట 146.

8. H.Dodwell- A Calender of Madras- Despatches. 1744-1755. Madras Govt. Press, 1920. P.245.

కుంపిణీ వారికి ఫ్యాక్టరీ బ్రాహ్మణుడు, దుబాసు మాత్రమేకాక వేగులవారు కూడా వుండేవారు. కడపలో, ఆర్కాటులో, చెంజిలో రావిమాతల ఆదియప్ప అనే వ్యక్తి కుంపిణీ వేగులవానిగా పనిచేశాడు. 1740 లో చెంజిలో కుంపిణీ వకీలుగా స్థిరపడ్డాడు. పుదుచ్చేరికి కూడా యితను వెళ్ళాడు.[9] ఆదియప్ప మాత్రమే కాక, ఓరుగంటి రామయ్య అనే వేగులవాడు కూడా కుంపిణీవారికి వుండేవాడు.[10]

తూర్పు కోస్తాలో మద్రాసులోని కౌన్సిల్ పాలనకు కట్టుబడ్డ స్థావరాలుగా దక్షిణాదిని ఫోర్టుసెంట్ డేవిడ్, కడలూరు, ఉత్తరాన ఇంజరం, మాధవాయి పాలెం, విశాఖపట్నాలు ఉండేవి. మద్రాసు, ఫోర్ట్ సెంట్ డేవిడ్, విశాఖపట్నాలలో గిడ్డంగులతో పాటు పటాలాలు కూడా వుండేవి. బందోబస్తు చాలా గట్టిగా వుండేది. ఇంజరం, మాధవాయి పాలెములలో ఉత్త గిడ్డంగులు మాత్రమే వుండేవి. పటాలాలుగాని ఫిరంగులుగాని వుండేవికావు.

ఈ కాలంలో డచ్చివారికి తూర్పు కోస్తాలో 9 స్థావరాలు వుండేవి.

1. ప్రళయ కావేరి
2. మచిలీపట్నం
3. గోల్కొండ
4. పాలకొల్లు
5. వాగలవంచ
6. నరసాపురం
7. సద్రాసుపట్నం
8. ద్రాక్షారం (తిగ్నపట్టణం)
9. భీముని పట్టణం

డచ్చివారు పాలకొల్లును సాలీనా వెయ్యి వరహాలకు కౌలు తీసుకొన్నారు. సాలీనా 70 లేక 80 వేల వరహాల పెట్టుబడితో వ్యాపారం చేసేవారు. వాగల వంచలో ఇనుముకొని నరసాపురానికి పంపేవారు. ఈ తొమ్మిది కేంద్రాలలో డచ్చివారు స్థానిక నేటివు వర్తకులకు చాలా రుణపడ్డారు. ఇంగ్లీషు వారికి విశాఖ పట్నం నేటివు వర్తకులు తమ ఓడలతో సహాయం చేసేవారు. అన్నపూర్ణ, వెంకట లక్ష్మి, లక్ష్మి ప్రసాదం, మహమ్మద్ బక్షీ, వెంటకేశం అనేవి కొన్ని ఓడల పేర్లు. భీముని పట్నంనుండి గునుపూడి తమ్మయ్య అనే వర్తకుడు 1740 ఫిబ్రవరి 25వ తేదీనాడు ఒక ఉత్తరం రాశాడు.

---

9. H.DODWELL- A Calender of Madras-Recordy. (1740-1774), Madras Govt. Press-1917, pages 24, 42, 68 and 77.
10. పై పుస్తకంలో -పుట.112

"నిరుడు శావా నష్టపోయాము. ఈ ఏడు వ్యాపారం మెరుగుగా వుంది. చెన్నా పట్టణానికి ఓడలు పంపుతున్నాము. ఆజామత్ ఖాను నుండి రాబట్టడానికి సహాయం కోరుతున్నాము" అని అందులో వుంది.[11]

చెన్న పట్టణంలో బేరి తిమ్మన్న తరువాత క్రీ.శ. 1672లో కుంపిణీ వారు కాశీ వీరన్నను తమ ముఖ్య వర్తకునిగా నియమించారు. ఈయన గోల్కొండ దర్బారుకు కుంపిణీవారి వకీలుగా కూడా వెళ్ళేవాడు. మద్రాసులో 'కాశీ వీరన్న అండ్ కంపెనీ' అనే సంస్థ వుండేది. ఈయన క్రీ.శ. 1680లో మరణించాడు ఆనాడు మద్రాసులోని ప్రముఖ వర్తకులు కొందరిపేర్లు చూద్దాం.

1. పెద్ద వెంకటాద్రి
2. ముద్దు వీరన్న
3. అలంగద పిళ్ళ
4. మూర వెంకన్న
5. అరియప్ప చెట్టి బాలచెట్టి
6. ముద్దు చెట్టి
7. సమమర్తి కాశయ్య
8. గుట్టి కాల్
9. రంగాచెట్టి
10. చిట్టి ప్రేతో (?)
11. చిన్న వెంకటాద్రి

ఈ వర్తకులు పరిసర పరగణాలలోని నేతగాళ్ళ వద్దనుండి వస్త్రాలు కొని తెచ్చి కుంపిణీ వారికి సప్లయి చేసేవారు. కమీషను తీసుకొనేవారు. మద్రాసులో ఆనాడు బేంచెట్లు,ఆర్మీనియన్లు, గుజరాతీలు, కంసాలులు, కోమట్లు, కరణాలు, బలిజలు వుండేవారు. బేరీ తిమ్మన్న సోదరుడు చిన వెంకటాద్రి 1695లో కుంపిణీ వారికి గిండీపార్కును బహూకరించాడు.

క్రీ.శ. 1711లో సుంకురామ చెట్టి కుంపిణీవారి ముఖ్య వర్తకుడయ్యాడు. ఇతని పేర నేటికీ చెన్న పట్టణం జార్జిటౌన్‌లో ఒక పెద్ద వీధి వుంది (ఒక సుంకురామ చెట్టి 1751లో రాబర్ట్ ఆర్మ్ అనే మద్రాసు కౌన్సిల్ సభ్యునికి దుబాషీగా వుండేవాడు.)

క్రీ.శ. 1755–63 మధ్య పిగాట్ చెన్నపట్నం గవర్నరుగా వుండేవాడు. ఇతని వద్ద మణలి ముద్ద కృష్ణమొదలి దుబాషీగా వుండేవాడు. ఫ్రెంచివాళ్ళ ముట్టడిలో చెన్న పట్టణంలోని దేవాలయం పడిపోతే ఈయన 1760లో కొత్త దేవాలయాన్ని సొంత నిధులతోనూ, చందాలతోనూ, కుంపిణీవారు యిచ్చిన ముదరా సైకంతోనూ కట్టించాడు. కర్ణాటక సంగీత త్రిమూర్తులలో ఒకరైన

---

11. DODWELL-MADRAS RECORDS. P.25

ముద్దుస్వామి దీక్షితులవారి చిన్న తమ్ముడు బాలస్వామి దీక్షితులు (1786-1857) ఒక మణలి చిన్నయ్యా మొదలియారు మన్ననలకు చిన్నప్పుడే పాత్రుడయ్యాడు. ఈ మణలిమొదలియారే బాలస్వామి దీక్షితుల వారికి ఆంగ్లేయ సంగీత విద్వాంసుని వద్ద ఫిడేలు వాద్యం నేర్పించాడు. దుబాషి ముద్దుకృష్ణ మొదలారికి ఈ చిన్నయ్యా మొదలారికి ఏమిటి బంధుత్వమో ప్రస్తుతం తెలియదు.

వారన్ హేస్టింగ్సు (1769-1772) మద్రాసులోని కౌన్సిల్లో ద్వితీయ సభ్యునిగా అధికారానికి వచ్చాక కుంపిణీవారి నేటివు వర్తకుల కచ్చేరీలను రద్దు చేశాడు. వర్తకుల రూపంలో దళారీలు అనవసరమని, గుమాస్తాలు ఈ పని చేయగలరని హేస్టింగ్స్ భావించాడు. వర్తకుల ప్రభ చాలావరకు తగ్గిందిగాని దుబాషులకు జోరు మరీ హెచ్చింది. న్యాయ స్థానాలలోని జడ్జీలకన్నా, చెన్న పట్టణంలోని తెల్లవాళ్ళకన్నా మేయరు కోర్టులో లాయర్ల, దుబాషీలకన్నా, జడ్జీల దుబాషీలే ఎక్కువ పూజాపురస్కారాలు పొందేవారు. బాధాకరమైన విషయాలలో అక్రమంగా, అన్యాయంగా దుబాషీలు తమ అధికారాన్ని దుర్వినియోగం చేసుకొనేవారు. ఈ దుబాషీ గిరీని నిర్మూలించాలని స్టీఫెన్ పొప్హేమ్ అనే సొలిసిటర్ చాలా ప్రయత్నించాడు. పోలీసు రెగ్యులేషన్స్ కోసం 1782లో కృషి చేశాడు. అయితే దుబాషుల ప్రభ తగ్గలేదు.

హాలెండ్ సోదరులు (1790-92) గవర్నర్లుగా ఒకరి తర్వాత ఒకరు పనిచేశాక వీరివద్ద దుబాషీగా వుండే అవధానం పాపయ్య చాలా కేసుల్లో చిక్కుకొన్నాడు. పిట్టు (1698-1709) కాలంలో వున్న రాయసం పాపయ్య, అవధానం పాపయ్యా విభిన్నమని భావించాలి. ఈయనకు లంగరు పాపయ్య అనేపేరు కూడా వుంది. కౌటిల్యంలో ఎంతటి నిపుణుడో సాహిత్యంలో అంతటి చతురుడు. స్కాంద పురాణంలో శంకర సంహితను అనువదించాడు.

చెన్నపట్టణంలోనూ యితర తెలుగు ప్రాంతాలలోను వుండే దుబాషులు కాలక్రమేణా జమిందారులయ్యారు. మచిలీపట్నంలో కుంపిణీవారి దుబాషీగా వున్న కాంద్రేగుల జోగిపంతులు (1763 ప్రాంతాలు) ఉత్తర సర్కారులు కుంపిణీవారికి సంక్రమింప చేయడంలో ప్రధాన పాత్ర వహించాడు. కృతజ్ఞతా సూచకంగా ఆయనకు కుంపిణీవారు దివిలంక జమీందారీని యిచ్చారు. 1853 దాకా ఈ జమీందారీ కాంద్రేగులవారి వంశంలోనే వుంది.

మచిలీ పట్నంలో ఫ్యాక్టరీకి 1759లో, 1761లో చీపుగా వున్న ఆంద్రూస్ వద్ద గోడే జగ్గారావుగారు దుబాషుగా వుండేవారు. విశాఖ ప్రాంతాలకు

ఆంగ్రూస్‌తో వెళ్ళి, అక్కడ జమీందారీని కొని ఉత్తరోత్తరా 'మహారాజా' అనే బిరుదును కూడా సంపాదించాడు (చూ॥11వ సంపుటంలో జీవిత వివరాలు).

1747లో ఫ్రెంచివారి సర్వాధికారి అయిన డూప్లే, ఆనందరంగ పిళ్ళైను తన ముఖ్య దుబాషిగా పుదుచ్చేరిలో నియమించుకొన్నాడు. సాహిత్య పోషకునిగా ఆనందరంగ పిళ్ళై తెలుగు సాహిత్యంలో ఒక స్థానం ఏర్పరచు కొన్నాడు. 1750ప్రాంతాలలో లక్ష్మన్న, బుస్సీదొర దగ్గర ముఖ్య దుబాషుగా చేరాడు. బొబ్బిలియుద్ధం పాటలో దుబాషులక్ష్మన్న ప్రసక్తి చాలాసార్లు వినబడు తుంది. జానపదులు పాడుకొనేపాట లోనికి లక్ష్మన్న ఎక్కి సజీవుడయ్యాడు.

సీమ నుంచి భారతదేశానికి కుంపిణీ ఉద్యోగులుగా వచ్చే తెల్ల దొరల ఓడలు యింకా రేవులోనికి వస్తూ వుండగానే కట్టు మ్రానుల మీద దుబాషులు వెళ్ళి, ఓడలో కొత్త దొరలను పరిచయం చేసుకొనేవారు పోటాపోటీల మీద 'మీరు నాదొరగారు' అని హక్కు ప్రకటించుకొనేవారు. ఏ తెల్ల దొరకైనా దుబాషీ తప్పని సరి లంపటం హమేషా కనిపెట్టుకొని వుండే సేవకుడు నీడలా వెన్నంటి వుంటాడు., తాను పనిచేయ వలసిన ఊళ్ళో ఏ ఒక్కరూ తెలియకపోతే నూతనంగా వచ్చిన తెల్లదొర ఏం భయపడనక్కరలేదు. దుబాషుకు అందరూ తెలుసు. అన్ని విషయాలూ చెప్పగలడు. దొర ఉద్యోగం మీదగాని విలాసం కోసంగాని ఎక్కడెక్కడికి వెళ్ళాడో దుబాషుకు తెలుసు. ముఖ్యులను పరిచయం చేయగలడు. పనులుచేసి పెడతారు. బేరాలు దళారీగా ఫాక్టు పరుస్తాడు. తన జీతం గురించి ఏమీ షరతులు పెట్టడు. దొరగారి దయాదాక్షిణ్యాలు చాలు. తాను చెప్పిన దుకాణాలలోనే దొరగారు సరుకులు కొంటే మహామంచిది. దొరగారి దగ్గర నగదు లేకపోతేనేం, దుబాషీ ఎంత మొత్తమైనా అప్పుగా యిస్తాడు. దొరగారు పెద్ద ప్రభుత్వానికి వచ్చినపుడు నిమ్మళంగా తీర్చవచ్చు. ఏరికోరి ఎవరైనా యిలా బానిసలుగా కొలుచు కొనడం ప్రారంభిస్తే చండ శాసనుడిగా దొరమారడం విడ్డూరంకాదు అని ఒక ఆంగ్లేయుడు రాశాడు.[12]

క్రీ.శ. 1600 తూర్పిండియా కుంపిణీ స్థాపన కాలంనుంచి 1759మే నెలలో మచిలీపట్నంతో సహా ఎనిమిది పరగణాలను సలాబత్ జంగ్ ఇంగ్లీషు

---

12. A VISIT TO MADRAS - being a sketch of the Local and Characteristic Peculiarities of the Presidency-Printed for Sir Richard Philips and Co, London, 1821.

వాళ్ళకు ఇనాంగా ఇచ్చేదాకా కుంపిణీవారు కేవలం వ్యాపార దృక్పధంతోనే ప్రవర్తించారు. తర్వాత క్రమేణా పాలకులయ్యారు. ఆదిలో వుండే దుబాషీలు, వకీళ్ళు, వర్తకులు మొదలైన వారి స్థానంలో గుమాస్తాలు, మున్షీలు, పండితులు అనే హోదాలలో భారతీయులు తెల్ల దొరల దగ్గర కొలువు చేశారు. వీళ్ళలో చాలా మంది విద్యా వంతులు. లోకజ్ఞులు, గ్రంధకర్తలు. 19వ శతాబ్దంలో వీరివల్ల మన ఆలోచనాసరణి క్రమంగా మారడం ప్రారంభమైంది. ఇది కుంపిణీ యుగంలోని సాహిత్యానికి నేపధ్యం.

తెల్లవాళ్ళు – తెలుగు భాష

తెల్లవాళ్ళ వల్ల మనదేశానికి రాజకీయంగా ఎన్నో అనర్థాలు వచ్చినా, సాహిత్య సాంస్కృతిక రంగాలలో చాలా మేళ్ళు కలిగాయి. ఒక్కొక్క దేశ భాషకు కొందరు కొందరు తెల్లవాళ్ళు మళ్ళా ప్రాణం పోశారు. నిఘంటువులు, వ్యాకరణాలు, వాచకాలు వ్రాశారు, వ్రాయించారు. అచ్చుకూటాలు నెలకొల్పారు. మూల మూలలలో వుండే వ్రాత ప్రతులను ఒక దగ్గర సమీకరించారు. గ్రంథాలను ప్రచురించారు. గ్రంథాలయాలను స్థాపించారు. మన పాత చరిత్రను అక్షరాలా తవ్వి పైకి తెచ్చారు. పురాతన శిల్పాలను కనిపెట్టారు. ప్రపంచానికి మన భాషల గురించీ, సంస్కృతి గురించీ చాటి చెప్పారు. తెలుగు భాషతోనూ తెలుగు దేశంతోనూ సంబంధం వున్న తెల్లవాళ్ళ గురించి యిప్పటి దాకా సమగ్రంగా ఎవరూ వ్రాయలేదు. నేను సేకరించిన విషయాలను సవిస్తరంగా చారిత్రక క్రమంలో మనవి చేస్తాను.

1. జేమ్సుగ్రాంటు : తెల్లవాళ్ళకు లభించిన మొదటి తెలుగు ప్రాంతాలు - ఉత్తర సర్కారులు. వీటి సంక్షిప్త రాజకీయ చరిత్రనూ, విపులమైన రెవెన్యూ చరిత్రను వ్రాసిన ప్రథమ ఆంగ్లేయుడు జేమ్సుగ్రాంటు. ఈయన నిజాము దర్బారులో బ్రిటిషు వాళ్ళ రాయబారిగా వుండేవాడు. ఆ హోదాలో ఎన్నో భోగట్టాలు సేకరించి ఉత్తర సర్కారుల వైనాన్ని రహస్యంగా వారన్ హేస్టింగ్స్‌కు లేఖా మూలంగా పంపాడు. ఇతడు 20-12-1784వ తేదీన వ్రాసిన సుదీర్ఘ నివేదికను బెంగాలు ప్రభుత్వం రెండేళ్ళ తరువాత లండను అధికారులకు పంపింది. ఈ నివేదిక వల్ల ఆనాడు ఉత్తర సర్కారుల జనాభా 24 లక్షలనీ, 70 మంది జమిందార్ల ఏలుబడిలో వీళ్ళు వుండేవారనీ తెలుస్తోంది. ఉత్తర సర్కారులలో ఈ కొసనుంచి ఆ కొస దాకా రాజులమనీ, జమీందారులమనీ చెప్పుకొనే వాళ్ళలో ఏ ఒక్కడికీ వాస్తవానికి ఒక అంగుళం మేర భూమి మీద న్యాయబద్ధమైన హక్కులు లేవని జేమ్సు గ్రాంటు నిరూపించాడు. వీళ్ళందరూ ప్రజల నుండి పన్నుల వసూలుచేసి నిజాముకు చెల్లించవలసిన దళారీలే అని ఖాయపర్చాడు. ఈ జమీందారీల సన్నదులలో

విశ్వసనీయమైనవి తక్కువ. ఫోర్జరీలు సర్వ సాధారణం. ఇరవై రూపాయలకు దొంగ మొహరు ముద్ర లభించేదట. ఉత్తర సర్కారులోని రాజ్యాంగ సంస్కరణలను ఎలా చేయాలో జేమ్సుగ్రాంటు సూచించాడు. దేశీయ విద్యలు మూల పడ్డాయనీ, వాటిని ఉద్ధరించాలని కూడా చెప్పాడు. సింహాచలంలో ఒక హిందూ విద్యాలయాన్నీ, చికాకోలులో ముస్లిం మద్రిసాను స్థాపించమని సిఫార్సు చేశాడు. వీటి నిమిత్తం సాలీనా ఒక లక్ష రూపాయలను కేటాయించమని సలహా యిచ్చాడు[1]. అయితే ఈ సూచనలను ప్రభుత్వం పాటించినట్టు లేదు. వీటినే అమలుజరిపి వుంటే జేమ్సుగ్రాంటు పేరు చెప్పుకొని చాలామంది బాగుపడేవారు.

2. ఛార్లెస్ వైట్ : దేశీయ విద్యలను ఉద్ధరించాలని జేమ్సుగ్రాంటు సిఫార్సు చేస్తే, దేశ భాషలను తెల్లవాళ్ళు నేర్చుకోవాలని ఛార్లెసు వైట్ హెచ్చరిక చేశాడు. ఈయన సెంట్‌జార్జి కోటలో చాలా ప్రముఖమైన హోదాలో వుండేవాడు. క్రీ.శ. 1793లో రెవెన్యూ బోర్డులో సభ్యునిగా వుంటూ ఎన్నో యాదస్తులు వ్రాశాడు. ఉత్తర సర్కారులలో పరిపాలన సక్రమంగా సాగకపోవడానికి ముఖ్య కారణం తెల్లవాళ్ళకు తెలుగు రాకపోవడమే అని చెప్పాడు. అంతా దుబాషీల ద్వారా జరిగేది. "సర్కార్లను స్వాధీన పరచుకొన్నాక ప్రావిన్షియల్ కౌన్సిళ్ళలోని పెద్ద మనుషులలో ఏ ఒక్కడూ తెలుగులో ప్రావీణ్యం సంపాదించినట్టు నాకు జ్ఞాపకం లేదు. పోనీ పనికొచ్చే ఏ పథకాన్నయినా రూపొందించలేదు" అని ఛార్లెస్ వైట్ వ్రాశాడు. ప్రాంతీయ భాషలు రాని వాళ్ళకు రెవెన్యూ పదవులు యివ్వకూడదని సిఫార్సు చేశాడు. న్యాయ స్థానాలను స్థాపించగానే తెల్ల దొరలకు భారతీయ భాషల జ్ఞానం అనివార్యమైన అవసర మవుతోందని 1793లోనే హెచ్చరిక చేశాడు.

వీటన్నిటికన్నా ఛార్లెస్ వైట్ చేసిన సూచనలలో ముఖ్యమైనది యింకొకటి వుంది. భారతీయ భాషలు నేర్చుకొనడానికి అవసరమైన గ్రంథాలూ, నిఘంటువులు అప్పటికి తయారు కాలేదు. తెలుగు భాషలో సక్రమమైన నిఘంటువు లేదని వైట్ గుర్తించాడు. అందుకే చక్కని నిఘంటువు వ్రాసిన వాళ్ళకు మంచి బహుమానం యిస్తామని ప్రకటించమన్నాడు[2]. తెలుగు నేర్చుకొనే వాళ్లకు ఉపయోగపడే ప్రాథమిక గ్రంథాలను వ్రాయించమని సూచించాడు. బహుశా ఛార్లెస్ వైట్ చేసిన ఈ సిఫార్సు వల్లనే సెంట్ జార్జికోట

1. 5th Report - Appendix.13, p.97
2. 5th Report - Appendix.14, p.140

దొరతనం వారు మామిడి వెంకయ్యగారి ఆంధ్ర దీపికను కొన్నారని భావించవచ్చును. ఏమైనా తెలుగు నిఘంటు రచనకు అంకురార్పణ చేసిన తెల్ల వాళ్ళలో ఛార్లెస్ వైట్ ప్రథముడు.

3. సర్ థామస్ మన్రో : తెలుగు నేర్చుకొన్న తెల్లవాళ్ళలో సర్‌థామస్ మన్రో సుప్రసిద్ధుడు. ఈయన తన పందొమ్మిదో ఏట 1780లో మద్రాసుకు సైనిక విద్యార్థిగా వచ్చాడు. తన 66వ ఏట మద్రాసు గవర్నరుగా భారత దేశంలోనే చనిపోయాడు. ఈ మధ్య కాలంలో రెండుమార్లు యూరప్‌కు వెళ్లి మొత్తం పదేళ్ళు వున్నాడుగాని మిగతా జీవిత కాలాన్ని భారత దేశంలోనే భారత దేశం కొరకు వెచ్చించాడు. రాయలసీమ తెల్లవాళ్ళ చేతికి రాగానే దాని పాలకునిగా మన్రోని నియమించారు. దత్త మండలాలలో వుండే 80 మంది పాలెగాళ్ళను అదుపులోనికి తెచ్చి రైతులకు ఉపకారం చేశాడు. అందుకే మొన్న మొన్నటి దాకా రైతులు తమ బిడ్డలకు 'మన్రోలప్ప' అని కృతజ్ఞతా సూచకంగా పేర్లు పెట్టుకొనేవారు. భారతీయ గ్రామీణ జనుల నిజాయితీని, నిరాడంబరాన్ని మన్రో చాలా మెచ్చుకొన్నాడు. తెల్లవాళ్ళతో సరిసమానమైన ఉన్నత పదవులను భారతీయులకు యివ్వాలని పట్టుపట్టిన వాళ్ళలో మన్రో ప్రముఖుడు. పెద్ద ఉద్యోగాలలో రాణించడానికి భారతీయులు విద్యావంతులు కావాలని గుర్తించి చెన్న రాజ్యంలోని విద్యా విధానం గురించి తాను గవర్నరు కాగానే దర్యాప్తు చేయించాడు. పాఠశాలలు నెలకొల్పడానికీ, పరీక్షలు జరిపించడానికి ఎన్నో పథకాలు వేశాడు. అయితే అవి నెరవేరకముందే మరణించాడు. మన్రో పథకాలు అమలు జరిపి వుంటే తెలుగు విద్యా విధానం శోభించేది. ఏమైనా మన్రోకు రాయలసీమ అంటే ప్రాణం. అక్కడే తన ప్రాణాలు కూడా విడిచాడు.

4. విలియం బ్రౌన్ : మన్రోలాగే భారత దేశంలో ప్రాణాలు విడిచిన మరొక తెల్లదొర విలియం బ్రౌన్. ఈయన కూడా మన్రోలాగే తొలి రోజుల్లో భారత దేశానికి వచ్చాడు. 1783లో రైటరుగా మద్రాసుకు వచ్చాడు. ఏభై సంవత్సరాల సర్వీసుచేసి 1837లో మద్రాసు శాంథోమ్‌లో మరణించాడు. ఈ దీర్ఘకాలంలో యితడు ఉత్తర సర్కార్లలో మచిలీపట్టణం, విజయనగరం, విశాఖపట్టణం, కళింకోట, గంజాం మొదలైన ఊళ్ళలో వున్నాడు. హైదరాబాదులో కూడా నాలుగేళ్ళు పే మాస్టరుగా పనిచేశాడు. ఉత్తర సర్కార్లలో కలెక్టరుగా, జడ్జిగా ఉద్యోగం చేశాడు. వాడుక భాషను బాగా నేర్చుకొన్నాడు. 1786లో మచిలీపట్టణంలో వున్నప్పుడు మామిడి వెంకయ్య, గుండుమళ్ళ పురుషోత్తం వంటి విద్యా వంతుల సహాయంతో తెలుగు

వ్యాకరణాన్నీ, అంకపద సూచికను ఇంగ్లీషులో రచించడం మొదలు పెట్టాడు. ఇతని తెలుగు వ్యాకరణం చాలా విలక్షణమైనది. ఆంధ్ర భాషలో నిజానికి ఇరవై రెండు అక్షరాలే వున్నాయని యితని వాదం. 'ఇ ఈ, ఉ ఊ, ఋ ౠ, ఌ,ౡ, ఎ ఏ ఐ, ఒ ఓ ఔ' అనే అక్షరాలు ప్రచారంలో లేవనీ, మరుగున పడ్డాయనీ చెప్పాడు. వీటి బదులు "యి యీ, వు వూ, రు రూ, లు లూ, యె యే, అయి, వొ వో అవు" అనే అక్షరాలే వాడుతున్నారని చెప్పాడు. తాను కూడా యిలాగే తన రచనలలో వాడాడు. ఇంగ్లీషు వర్ణక్రమం ప్రకారం తెలుగు అక్షరాలను విలియం బ్రౌన్ యిలా వర్గీకరించాడు:

బ భ	b;	డ ఢ, ద ధ	d;
చ ఛ	c or ch soft	ఫ	f or ph
గ ఘ	g;	ప	p;
హ	h; hard	ర	r;
జ	j or z	స	s;
క ఖ	k; q; also c hard		
ల ళ	l;	ట ఠ, త ధ	t;
మ	m;	వ	v; and w
న ణ	n;		also 'o'
		య	y and i sound e,u

ఖ కు బదులు క్ష ; శ – షలు అదనం.

ఇది ఇంగ్లీషువాళ్ళు తెలుగు నేర్చుకొనడానికి ఉపయోగపడుతుంది. తన గ్రంథాన్ని ఎవరి కోసం ఉద్దేశించాడో వాళ్ళ సౌకర్యాలనే విలియం బ్రౌన్ మనసులో పెట్టుకొన్నాడు. చెప్పవలసినవి చాలా నిర్మొహమాటంగా చెప్పాడు. తెలుగు పామరులు మాట్లాడేభాష తమిళ శిష్టుల భాషకన్నా శ్రావ్యంగా వుంటుందన్నాడు. భావ ప్రకటనలో గంభీరంగానూ వినడానికి కమ్మగానూ తెలుగు వుంటుందని ప్రకటించాడు. ఆంధ్రులను అతడు జెంటూలనే పిలుస్తాడు. అయితే తెలుగువాళ్ల పట్ల ఆయనకి అమితమైన అభిమానం. విజయనగరం ప్రాంతాలలోని రాచవారి భాషనే అతడు శిష్ట భాషగా గుర్తించాడు. వాళ్ళ మర్యాదలను మెచ్చుకొన్నాడు. బ్రాహ్మణులు ఉత్త పుస్తకాల పురుగులనీ భాషాడంబరాన్ని ప్రదర్శించుతారనీ చెప్పాడు. రాచవారు కూడా సంస్కృత

పదాలు, పదబంధాలు, పారసీక శబ్దాలు ఎంచివాడుతారని నేరారోపణ చేశాడు. భాషకివి అనవసరమని అతని వాదన. తెలుగు దేశంలోని గ్రామీణులు ఈ మాటలను తిరస్కరించారనీ, వాళ్ళ మర్యాదా మప్పితాల గురించి శంకించనక్కర్లేదని సమర్థించాడు.

సంస్కృత పదాలు విరివిగా ఉన్నంత మాత్రాన తెలుగు భాషకు సంస్కృతమే తల్లి అని చెప్పకూడదని ఖచ్చితంగా ప్రకటించాడు. పారసీక భాషలో యిప్పుడుకోకొల్లలుగా అరేబియన్ పదాలు వున్నాయిగాని ఫిరదౌసి షానామా వ్రాసిననాడు ఫార్సీ స్వచ్ఛమైనది కాదా? తెలుగు కూడా ఒకప్పుడు అంతే అని విలియం బ్రౌన్ వాదించాడు[3]. అరబ్బీ కత్తి పారసీక భాషను ఎలాగ పాదాక్రాంతం చేసుకొందో సంస్కృతం కూడా తెలుగును అలాగే బానిసను చేసుకుందని విలియం బ్రౌన్ సానుభూతి ప్రకటించాడు. మహమ్మద్ ప్రవక్త చేతిలోని పట్టాకత్తిలాగే బ్రాహ్మణుల శక్తి ప్రజల భాషను మార్చేసిందని వాపోయాడు.

దేశవాళీ తెలుగును యింతగా ప్రేమించే విలియం బ్రౌన్ తన వ్యాకరణాన్ని 1817లో ప్రకటించాడు. తనకన్నా ముందు తెలుగు వ్యాకరణాలను వ్రాసిన వాళ్లను స్మరించాడు. ఫ్రెంచి భాషలో ఒక తెలుగు వ్యాకరణాన్ని ఎవరో వ్రాశారనీ, గుంటూరులోని మిషనరీల ద్వారా దానిని సంపాదించాననీ చెప్పాడు, ఇది మిడిమిడి జ్ఞానంతో వ్రాసినదీ, ఎందుకూ పనికిరానిదనీ తేల్చాడు. తన సమకాలికుడూ, కలకత్తా సీరాంపురంలో వున్న మిషనరీ విలియం కేరీ ప్రచురించిన తెలుగు వ్యాకరణం కూడా నిరుపయోగం అని చెప్పాడు. విలియం బ్రౌన్ వ్రాసిన ఈ వ్యాకరణం నిరుపయోగమని అనంతర వ్యాకర్తలు అన్నారు. అది వాస్తవమే కావచ్చుగాని అతని చిత్తశుద్ధిని ఎవరూ కాదనలేరు. తెలుగులో పరిపాలన చెయ్యడానికి, తెల్లదొరలను తర్ఫీదు చేయడానికీ ఈ వ్యాకరణాన్ని అతడు వ్రాశాడు. ఆ దృష్టితోనే 'వొకాబులరీ' అనే పద సంకలనాన్ని కూడా తయారు చేశాడు. ఇది నిఘంటువుకాదని విలియం బ్రౌన్ చెప్పాడు. నిఘంటువు అంటే భాషలోని ఏ ఒక్క పదాన్నీ వదలి వెయ్యకూడదు. ఒక్కొక్క మాట ఎక్కడ నుండి వచ్చినదీ వివరించాలి. ఇదంతా దండగ అని అతని వుద్దేశ్యం.

వాస్తవానికి తెలుగు సాహిత్య పఠనం కూడా దండుగే అని విలియం బ్రౌన్ వుద్దేశం. తెలుగు సాహిత్యం చాలా స్వల్పమే అనీ, ప్రామాణిక కవులు

---

3. విలియం బ్రౌను పారసీక పండితుడు కూడా. 1835 నుండి మరణించేదాకా అతడు సర్కారు వారి పారసీక భాషాను వాదకునిగా పనిచేస్తున్నాడు.

లేరనీ అందుచేత తన 'వొకాబ్యులరీ'లోని పదాలకు జనుల వాడుకనుంచే ప్రయోగాలు యిచ్చాననీ చెప్పాడు. తెల్లవాళ్ళు తెలుగు సాహిత్యం గురించి మృగ్యమైన పరిశోధనలూ, శుష్క ప్రయత్నాలు చేస్తే వచ్చిన ఫలితాల వల్ల వ్యయ ప్రయాసలు గిట్టుబాటు అవుతాయని ఎవరైనా చెప్పగలరా అని విలియం బ్రౌన్ సవాలు చేశాడు. అయితే అందరూ ఇతనిలాటి వాళ్ళేకాదు. తెలుగు భాషకు మంచి సాహిత్య ముందనీ పరిశోధనలు చేయాలనీ మిగతా తెల్లదొరలు భావించారు. ప్రయత్నాలు చేశారు. విలియం బ్రౌన్ తాత్కాలిక ప్రయోజనాలు చూసుకొన్నాడు. పని గడిస్తేచాలు అనుకొన్నాడు. అందుకే లోతుగా తరచి చూడలేదు. తనకన్నా యితరులు ముందుగా తెలుగు వ్యాకరణాలు ప్రచురించేస్తున్నారని తొందరపడి తన గ్రంథాలను ప్రకటించాడు. తన వ్యాకరణాన్ని 1809 లోనే పూర్తి చేశానని ప్రకటించాడు. అయితే 1816లో ఎ.డి. కాంబెల్ ఒక తెలుగు వ్యాకరణం ఇంగ్లీషులో ప్రచురించాడు. అందుకు నొచ్చుకొని విలియం బ్రౌన్ తన వ్యాకరణాన్ని 1817లో ప్రచురించాడు. మరుసటి సంవత్సరం 'వొకాబులరీ' ప్రచురించాడు. వీటివల్ల సమకాలికులకు ఎంత లాభించిందో చెప్పలేంగాని ఆనాటి శిష్టభాష ఎలా వుండేదో తెలుసుకొనేందుకు యివి చాలా ఉపయోగపడతాయి. ఆనాటి సాంఘిక చరిత్రను కూడా 'వొకాబులరీ' వల్ల తెలుసుకోవచ్చును. ఉదాహరణకు 'పుర్రె' అనేపదం దగ్గర 'కాటకం చేత ఆ వూరి దగ్గర శానా పుర్రెలు అగుపడ్డవి' అని వ్రాశాడు. 'పాతర' అనే పదంకింద యిలా వ్రాశాడు. 'ప్రజలు కిస్తీ పైకం యివ్వనందున వారి తాలూకు గల్లా జప్తుచేసి పాతళ్ళు వేసినారు' అని ఉదాహరణ యిచ్చాడు. 'ఉద్యోగం' కింద 'కుంపిణీ ఉద్యోగం విడిచిపెట్టి రాజు దగ్గిరకు వెళ్ళినాడు' అని వ్రాశాడు. ఇటువంటి పదాలవల్ల ఆనాటి పరిస్థితులను తెలుసుకోవచ్చును. చిన్నచిన్న వాక్యాల వల్ల విలియం బ్రౌన్ శైలి తెలుస్తున్నా అతడు తన వ్యాకరణంలో చెప్పిన ఒక కదని కొంచెం విపులంగా చదివితే అది ఎంత శిష్ట వ్యావహారికమో తెలుస్తుంది. చూడండిః

'వోయి రాజా నేను వొక కథ మనస్సు సంతోషపడేటట్టు చెప్పుతాను నిమ్మళముగా విను' కాళింది అనే నది యొక్క దరిని బ్రహ్మస్థలమనే పేరుగల వొక అగ్రహారం వున్నది. అందులోను మహాపుణ్యాత్ముడైనమువంటిన్ని వేద శాస్త్రములు తెలిసినమువంటిన్ని శ్రేష్ఠుడైనమువంటిన్ని యజ్ఞస్వామి అనేపేరు గల బ్రాహ్మణుడు వున్నాడు. ఆయనకు పారిజాత పుష్పముల వలె మృదువైన శరీరము గలమువంటి మందారవతి అనే పేరుగల కూతురు గలదు. ఆమె మహాయోగ్యమైన చక్కదనమూ, వంశతీరూ, మంచి నడవడీ గలదని వినకరిని

పొంది వున్నది. గనక భూమిలోపల తగిన బ్రాహ్మణోత్తములు ఆ కన్యను తమ

కొడుకులకు అడగవలెనని కోరి ఆమె తండ్రి వద్దకు వత్తురు.

ఈ వచన భాగంవల్ల విలియం బ్రౌను నాటి శిష్టుల భాషనే సొంతం ప్రమాణికంగా స్వీకరించాడని స్పష్టమవుతుంది. అయితే అతని గ్రంథాలను సెంట్‌జార్జి కోటలోని కాలేజీ అధికారులు ప్రమాణికంగా ఎంచలేదు. వాళ్ళు ఎ.డి. కాంబెల్ గారి వ్యాకరణాన్ని ఆదరించారు.

5. అలెగ్జాండర్ డంకన్ కాంబెల్ : 'ఏదైనా నేర్చుకొంటే క్షుణ్ణంగా నేర్చుకోవాలి. ఆ విషయంపై ప్రముఖ, ప్రామాణిక గ్రంథాన్ని గట్టిగా చదువుకోవాలి' అన్న నియమాలతో కాంబెల్ తెలుగు వ్యాకరణం నేర్చుకొన్నాడు. ఈయన 1807లో రైటరుగా చెన్న పట్టణానికి వచ్చాడు. ఉదయగిరి నారాయణయ్యగారి వద్ద ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణిని ఆమూలాగ్రం చదువుకొన్నాడు. విపులంగా నోట్సు తీసుకొన్నాడు. ఆంధ్ర కౌముది, అహోబలపండితీయం, మామిడి వెంకయ్యగారి ఆంధ్ర దీపిక పీఠిక మొదలైనవి పదేళ్లపాటు చాలా కూలంకషంగా పఠించాడు. తన తీసుకున్న నోట్సు తోటివాళ్ళకు ఉపయోగపడాలని ఆరు ప్రకరణాలలో 519 సూత్రాలతో ఆంధ్ర వ్యాకరణాన్ని ఇంగ్లీషులో వ్రాశాడు. 'వాడుక భాషకూ, కావ్య భాషకూ చాలా తేడావుంది. నిత్య వ్యవహారానికి పనికిరాకపోయినా ఒక భాషలోని వ్యాకరణ సూత్రాలను ఆ భాషావేత్తలు ఎలా చెప్తారో అలాగ విశదపరచి విపర్యాలు ఏమైనా వుంటే వాటిని చూపించడమే తన విధి' అని కాంబెల్ భావించాడు. అనుమానాలు వచ్చిన చోట పట్టాభిరామ శాస్త్రుల వారి సలహాలు తీసుకొన్నాడు. ఇంగ్లీషు భాషలో వ్రాసిన తెలుగు వ్యాకరణాలలోని కల్లా యిదే అప్పటికి ప్రామాణికమైంది.

అంత సాధికారమైన రచన కనుకనే కాంబెల్ వ్యాకరణం కాపీ రైటును కాలేజి బోర్డు వారు కొనుక్కున్నారు. 1816లో కాలేజీ ప్రెస్సులో అచ్చువేశారు. కాంబెల్ దొరకు తొలి దగ్గర్నుంచీ కాలేజీ బోర్డుతో సంబంధముంది. 1812 నుండి అతడు దేశభాషల అధ్యయన సంఘానికి కార్యదర్శి, ఇదే తరువాత కాలేజి బోర్డు అయింది. ఈ బోర్డుకు కార్యదర్శిగా, పరీక్షాధికారిగా 1812 నుండి 1820 దాకా ఎనిమిదేళ్ళు కాంబెల్ పనిచేశాడు. విద్యార్థుల కష్టసుఖాలు తెలుసుకొని వాళ్ళకి ఉపయోగపడేటట్టు వ్యాకరణ రచన చేశాడు.

కాంబెల్ ప్రతిభా విశేషాలు గుర్తించిన కాలేజి బోర్డువారు అతణ్ణి ఒక నిఘంటువు కూడా రచించమని పురమాయించారు. 1820లో కాంబెల్ దొర

బళ్ళారిలో కలెక్టరుగా, మేజిస్ట్రేటుగా వుండేవాడు. అక్కడ వుంటూనే నిఘంటు

రచన చేయడానికి కావలసిన సదుపాయాలను సర్కారు వారు కలిగించారు. మామిడి వెంకయ్యగారి ఆంధ్ర దీపికను ప్రాతిపదిక చేసుకొని కొత్త పదాలను కలుపుకొంటూ, తెలుగు భాషకు ఇంగ్లీషు అర్థాలను యిస్తూ కాంబెల్ తన నిఘంటువును పూర్తి చేశాడు. ఇది 1821లో తొలిసారి అచ్చుపడింది. కాలేజీ ప్రెస్సులోనే ముద్రించారు. క్వార్టో సైజులో 601 పుటలు వున్నాయి (గోవా కాగితాలపై అచ్చు వేసిన ప్రతి ఆ రోజుల్లో 15 రూపాయలకు అమ్మేవారు. చీనా కాగితాల ప్రతిధర 6 రూపాయలు). ఈ నిఘంటువు 1848లో మరొక ముద్రణ పొందింది. చాలాకాలం వరకూ విద్యార్థులకు ఈ నిఘంటువు చాలా ఉపయోగపడింది.

మద్రాసు రాష్ట్రం విద్యాభివృద్ధికి కాంబెల్ చాలాసేవ చేశాడు. 1820లో బళ్ళారిలో వుండేటప్పుడు ఆయన తెలుగు విద్యా విధానంపై చాలా విపులమైన దర్యాప్తు చేశాడు. సర్‌థామస్ మన్రోగారికి చాలా సుదీర్ఘమైన నివేదికను పంపాడు[4]. ఆనాటి విద్యా చరిత్రకు ఈ లేఖ చాలా ఉపయోగపడుతుంది. జిల్లా కేంద్రాలలో ఉద్యోగాలు చేసి రాజధాని నగరానికి చేరుకొనగానే కాంబెల్ మళ్ళా 1827 నుండి కాలేజీ బోర్డు సభ్యుడయ్యాడు. స్కూలు బుక్కు సొసైటీ సభ్యునిగా పనిచేశాడు. రెండేళ్ళపాటు సర్కారువారి తెలుగు ట్రాన్స్‌లేటరుగా కూడా విధులు నిర్వర్తించాడు. సాహిత్య కార్యక్రమాలలో పాల్గొనేవాడు (మదరాసు లిటరరీ సొసైటీ ప్రారంభంనుంచీ అతడు సభ్యుడు. తొలి రోజుల్లో కార్య నిర్వాహక సంఘంలో కూడా వుండేవాడు). దక్షిణాది భాషలలో పరిశోధనలు చేసే యితర పాశ్చాత్యులతో కాంబెల్ మంచి సంబంధాలు పెట్టుకొనేవాడు. తన వ్యాకరణ గ్రంథంలో ఎల్లిస్ దొరగారి చేత ద్రావిడ భాషలపై విపులమైన పీఠికను వ్రాయించి ప్రకటించిన సహృదయుడు. ఇతడంటే తోటి తెల్లవాళ్ళేకాక తెలుగు పండితులు కూడా చాలా గౌరవించేవారు. రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు ఒక తెలుగు వ్యాకరణాన్ని కాంబెల్ దొర ఉత్తర్వుపై రచించారు. అందులో అతణ్ణి 'తెలుగు భాషయందు బూర్ణ ప్రజ్ఞ కలిగి సకల దేశములందు బ్రసిద్ధి కెక్కియున్న' వాడని ప్రశంసించారు.

---

4. Selections from Educational Records, 1840-1859, Ed. by J.A. Richey, Part-II, 1922.

సమకాలికుల ప్రశంసలకే కాక మన ధన్య వాదాలకు కూడా కాంబెల్ అర్హుడు. అతని వ్యాకరణంగాని, నిఘంటువుగాని ఇవాళ మనకు అట్టే ఉపయోగపడకపోవచ్చు. అయినా తన వ్యాకరణానికి ఆయన వ్రాసిన ప్రవేశిక

చాలా గొప్పది. ఆంధ్ర భాషా చరిత్రను, ఆంధ్ర దేశీయ చరిత్రను సంక్షిప్తంగానే కావచ్చుగానీ, సప్రమాణికంగా కాంబెల్ రచించాడు. బహుశా ఆంధ్ర చరిత్రను రచించిన వాళ్ళలో కాంబెల్ మొదటివాడు కావచ్చును. తన గ్రంథంలో త్రిలింగ శబ్దానికి విపులమైన వ్యాఖ్యను వ్రాశాడు. మూడు లింగాలను గుర్తించడానికి చాలా పరిశోధనలు చేశాడు. ప్రాచీన పాశ్చాత్య చరిత్రకారులు ఆంధ్రదేశం గురించి భావించినవన్నీ ఉదాహరించాడు. వివిధ భారతీయ పురాణాలలో ఆంధ్ర ప్రసక్తి వున్న ఘట్టాలను క్రోడీకరించాడు. మెకంజీ దొరగారు సేకరించిన వ్రాత గ్రంథాలనూ, శాసనాలనూ ఉపయోగించుకొని విజయనగర సామ్రాజ్య పాలకుల జాబితాను పొందుపరిచాడు. తన కాలంనాటికి అందుబాటులో వున్న తాజా బోగట్టాలను ఉపయోగించుకొనడంలోనే పరిశోధకుడి ప్రజ్ఞ కనబడుతోంది. కాంబెల్ దొరకే కాక దక్షిణాదిలో వుండే చాలామంది పరిశోధకులకు పనికి వచ్చే ఆకరాలను సేకరించిన ఘనత మెకంజీ దొరకు చెందుతుంది. అతడు దక్షిణ భారత చరిత్ర రచనకు పూర్వ రంగాన్ని ఆయత్తపరిచాడు. మెకంజీ లాగే ఆనాటి ఆంగ్లేయులు కొందరు దేశ భాషలపై చాలా ఆసక్తిని ప్రదర్శించారు.

6. ఫ్రాన్సిస్ వైట్ ఎల్లిస్ (?-1819) : 1796లో కుంపిణీవారి కొలువులో రైటరుగా చేరిన ఈ సివిల్ సర్వెంట్ ప్రాచ్య భాషలలో ఉద్దండ పండితుడయ్యాడు. 1806లో మచిలీపట్నం జిల్లా జడ్జిగా పనిచేసిన ఈయన తెలుగు భాషను తెలుసుకొన్నాడు. తమిళ, సంస్కృత భాషలలో అసమాన ప్రావీణ్యం గల ఎల్లిస్ దొరగారు ఈ భాషలతో తెలుగును తులనాత్మకంగా పరిశీలించి ద్రావిడ భాషా వాదానికి అంకురార్పణ చేశాడు.

1816లో తిరువళ్ళువర్ తమిళంలో చెప్పిన 'తిరుక్కురళ్'లోని భాగాలను ఎల్లిస్ ఆంగ్లీకరించాడు. భారత దేశీయుల సాంఘిక పరిస్థితుల పట్లా, చరిత్ర గురించీ ఈయన చాలా శ్రద్ధగా అధ్యయనం చేశాడు. ఆ విషయాలపై ఆయన ప్రమాణిక రచనలు చేశారు. రెవిన్యూ శాఖలో ఉత్పన్నమైన సమస్యలను తీసుకొని అధికారులు వేసిన 17 ప్రశ్నలకు సుదీర్ఘమైన సమాధానాలు ఎల్లిస్ దొరగారు 1814లో రచించారు. ఈ జవాబులే మిరాసీ స్వామ్యానికి సంబంధించిన ప్రామాణిక గ్రంథమైంది. దీనిని ఉత్తరోత్తరా సి.పి. బ్రౌన్ దొరగారు ఉపయోగించుకొన్నారు.

ఎల్లిస్ దొరగారు సాహిత్య ఫోర్జరీల బండారాన్ని బయటపెట్టారు. 1778లో 'యజుర్వేదం' అనేపేరిట ఒక పుస్తకాన్ని జెసూటు పాదిరీ సృష్టించి అచ్చువేశారు. రోమాపురి బ్రాహ్మణులు చాలా ప్రాచీనులని, బ్రహ్మ నుండి

జనించారని చెప్పే దొంగవేదాలను పుట్టించారు. అచ్చుపడ్డ యజుర్వేదాన్ని ఎల్లిస్ దొరగారు చీల్చి చెండాడారు. దీనిని ఎవరో బెంగాలులో సృష్టించారనీ, సాధారణ సంస్కృత పదాలకు బెంగాలీ స్పెల్లింగులకూ గల విభేదాలను డాక్టర్ కారీగారి బెంగాలీ వ్యాకరణం ఆధారం చేసుకొని వివరించారు. 'An Account of a discovery of a modern imitation of the Vedas with remarks on the Genune works' అనే వ్యాసాన్ని ఎల్లిస్ దొరగారు రాశారు. దీనిని ఏషియాటిక్ సొసైటీ వారు ఉత్తరోత్తరా ప్రచురించారు. (సంపుటి 14-1822)

వివిధ ప్రామాణిక గ్రంథాలను ఆధారం చేసుకొని ఎల్లిస్ దొరగారు ద్రావిడ భాషల సామ్యాల గురించి ఒక సుదీర్ఘమైన నోటును రచించి కేంబెల్ దొరగారి తెలుగు వ్యాకరణంలో చేర్చారు. ఇది ద్రావిడ భాషా వాదానికి ప్రాతిపదికగా ప్రామాణికమైన రచన.

డాక్టర్ విలియం కేరీ, డాక్టర్ విల్కిన్స్, మేస్టర్ కోల్ బ్రూక్ వంటి విద్వాంసులందరూ 'తల్లి సంస్కృతంబె ఎల్ల భాషలకు' అనే వాదం ప్రచారం చేసినవారు. అయితే తెలుగు, తమిళ, కన్నడ, మళయాళ భాషలూ, వాటి తోబుట్టువులూ సంస్కృతం నుంచి జనించలేదని ఎల్లిస్ గారు నిరూపించారు. పట్టాభి రామశాస్త్రిల వారి ధాతుమాల నుంచి అకార, కకార, పకార, వకారాలతో మొదలయ్యే పది ధాతువులనూ తీసుకొని సంస్కృత పదాలతో తైపారు వేశారు. తెలుగు, తమిళ, కన్నడ పదాలను సదర్ అదాలతు నిఘంటువుల సాయంతో తులనాత్మకంగా పరిశీలించారు. మామిడి వెంకయ్యగారి ఆంధ్ర దీపిక ఉపోద్ఘాతంలో చెప్పిన తత్సమ తద్భవాది విభాగాలను చర్చించారు. లక్ష్మీధరుని షడ్భాషా చంద్రికను ఉటంకించారు. భాషోత్పత్తి విషయంలో అప్పకవి 'భారతీ దేవి శైశవ భాషితంబు ప్రాకృతంబు' (1-72) అని చెప్పిన సంగతిని గుర్తు చేశారు. వాక్య నిర్మాణ పద్ధతిలో దక్షిణాది భాషలు సంస్కృతంతో ఎలా విభేదించేది రుజువు చేశారు. 31 పుటలలో ఎల్లిస్‌గారు రచించిన ఈ నోటు భాషాశాస్త్ర చరిత్రలో చోటు చేసుకోతగ్గది.

దక్షిణ దేశ భాషలపై సప్రమాణికమైన తీర్పు చెప్పగలిగిన ఈ సంస్కృత పండితుడు 1819లో కలరా వ్యాధివల్ల మరణించడం దురదృష్టకరం, అయితే చనిపోవడానికి ముందే ఎల్లిస్ దొరగారు తమ

భాషాశాస్త్ర, పరిశోధనల పత్రాలన్నింటినీ సర్‌వాల్టర్ ఇలియట్‌గారికి అందచేశారు. ఆయన వాటిని డాక్టర్ పోపుగారికి యిచ్చి ఆక్స్‌ఫర్డులోని బోదిలియన్ గ్రంథాలయంలో భద్రపరిచేటట్లు చేశారు.

7. **బెంజిమన్ బ్రాన్‌ఫీల్:** ఈయన క్రీ. శ. 1781లో కుంపిణీ ఉద్యోగంలో చేరాడు. పదేళ్ళలో కలెక్టర్ హోదా లభించింది. 1791లో నెల్లూరు కలెక్టరయ్యాడు. 1793లో నూజివీడు కమిటీలో రెండో మెంబరుగా వున్నాడు. ఈకాలంలోనే ఈయనకు తెలుగు భాషపై అభిమానం కలిగినట్లుంది. 1793వ సంవత్సరం జూన్ 7వ తారీఖున ఒక నిఘంటువు 'వ్రాయను ఆరంభించాడు.' పేర్ మోటల్ అనే ఫ్రెంచి పాదరీ కూర్చిన కోశాన్ని యితడు కాపీ చేసుకున్నాడు. ఇది ఫ్రెంచి అక్షరాల క్రమంలో నిర్మించిన నిఘంటువు. తెలుగు మాటలకు ఇంగ్లీషులో అర్ధాలు వున్నాయి. ఊతకు 'వూంత' అనీ, ఊటను 'వూంట' అనీ మోటల్ పాదరీ లిఖించాడు. ఇది 823 పుటల గ్రంథం.

ఈ గ్రంథాన్ని కాపీ చేసుకొన్న బెంజిమన్ బ్రాన్‌ఫీల్ తొలిపుట మీద 'చదివి చద్వుకొండా' అని ఒక్క ముక్కలో హితోపదేశం చేశాడు. చాలా మంది దీనిని చదివి చదువుకొన్నారు. ఎ.డి. కాంబెల్ దొరగారు దీనిని తమ నిఘంటువు పీఠికలో పేర్కొన్నారు. సి.పి.బ్రౌన్‌దొరగారు ఈవ్రాతప్రతిమీద కొన్నిరిమార్కులు వ్రాశారు. దీని నిర్మాతకు తెలుగు భాషా జ్ఞానం అత్యల్పం అని సంభాషణలలో తన అజ్ఞానాన్ని సర్వత్రా చాటు కొన్నాడని బ్రౌన్ దొరగారు వ్రాశారు [5]

అయితే చెట్లులేని ప్రదేశంలో ఆముదం మొక్కలాగ ఈ పదకోశం పచ్చగా కళ్లకు విందుచేసేది. దీనిని బెంజిమన్ బ్రాన్‌ఫీల్ దొర కాపీ చేసుకొన్న రోజుల్లో తెలుగు నిఘంటువులు ఆధునిక అకారాది క్రమంలో లేవు. అసలు ఇంగ్లీషు అర్ధాలు చెప్పేవి లేనేలేవు. 1793లోనే ఇంతటి కోశం నిర్మించారంటే ఆ రచయితల ఆంధ్ర భాషాభిమానాన్ని ప్రశంసించాలి.

బ్రాన్‌ఫీల్ దొర యింకే తెలుగు గ్రంథాలు వ్రాసుకొన్నాడో తెలియదు. 1794లో నూజివీడు జమీందారీపై సూపరెంటుగా వున్నాడు. ఆయేడే మచిలీపట్న జిల్లా మూడవ డివిజన్ కలెక్టర్‌గా పనిచేశాడు. 1804లో ఇంగ్లండుకు వెళ్ళిపోయాడు[6].

---

5. D.1384 రెండు సంపుటాలు. తొలి సంపుటం ముఖపత్రంపై ఈ రిమార్కులు ఉన్నాయి.

6. Alphabet'cal List of Madras Civil Servents by Dodwell and Mi s (1839)-PP.30-31.

8. జాన్ పి. మారిస్ (1798 - 1858) : జాన్ మారిస్ దొరకు కాలేజీ బోర్డు వారి ఆదరణ దొరకడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. 1818లో ఆయన రైటరుగా చెన్నపట్నానికి వచ్చాడు. కోటలోని కళాశాల పరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడై సర్కారువారి ప్రధాన కార్యదర్శి దగ్గర సహాయకునిగా పనిచేశాడు. సర్కారువారి

తెలుగు ట్రాన్స్లేటరుగా, కాలేజీ బోర్డు కార్యదర్శిగా నియమితుడయ్యాడు. విద్యార్థుల కోసం 'తెలుగు సెలక్షన్స్' అనే పాఠ్య గ్రంథాన్ని రచించాడు. పలుకుబడి వుండడం వల్ల మారిస్ దొరగారి నిఘంటువును కాలేజీ బోర్డు వారు కొని ప్రచురించారు. దీని ప్రచురణ కాలానికి అంటే 1835 నాటికి కాలేజీ బోర్డువారి ఆశయాలు మారాయి. పూర్వం తెల్ల వాళ్లకు తెలుగు నేర్పడమే వాళ్ళ వుద్దేశం. ఇప్పుడు తెలుగువాళ్లకు ఇంగ్లీషు నేర్పడం కూడా అవసరమే. అందుకే సులభంగా వున్న మారిస్ దొర నిఘంటువును ఆమోదించారు. ఇందులో కేవలం యూరోపియన్ దేశాలకు సంబంధించిన ఫల, వృక్ష నామాలు, ఇతర శాస్త్రీయ శబ్దాలు వదలి వేశారు. అందువల్ల సంఖ్యలోగాని, గుణంలోగాని మోసంలేదని జాన్‌మారిస్ దొర భావించారు. మారిస్ నిఘంటువు ఆ రోజుల్లోనే చాలా ఖరీదైనది. 1842వ సంవత్సరంలో ఒక తెలుగు పత్రికా ప్రకటనలో 'మారిస్ ఇంగ్లీషున్ను' తెలుగున్ను వుండే రెండువాలాల డిక్షనరీ-కట్టినది 35 రూపాయలని ప్రకటించారు. కట్టనిది 32-8-0. కట్టిన పుస్తకం అంటే అచ్చు కూటంలోనే బైండు చేసినది. కట్టనిది అంటే పుస్తకం ఫారాలు మాత్రమే అమ్ముతారు. కొనుక్కొన్న వాళ్లే బైండు చేయించుకోవాలి.

జాన్ మారిస్ నిఘంటువు, వాచకాలు వ్రాశాడుగాని వ్యాకరణం వ్రాయలేదు. ఆపని హెన్రీ మారిస్ చేశాడు. 1890లో హెన్రీ మారిస్ ఇంగ్లీషులో వ్రాసిన తెలుగు వ్యాకరణం అచ్చుపడింది. అయితే ఈయన 1878లోనే గోదావరి జిల్లా చరిత్రను ఇంగ్లీషులో రాశాడు. ఆంధ్ర దేశ చరిత్రలో జిల్లాలవారీగా చాలామంది ఆంగ్లేయులు వ్రాశారుగాని మొట్టమొదటి సారిగా సంగ్రహాంధ్ర చరిత్రను తలపెట్టిన ఘనత కాంబెల్ దొరగారికే చెందుతుంది.

4

సివిలు సర్వెంటుల చదువులు

కుంపిణీ కొలువులో భారత దేశంలో పనిచేసే తెల్ల దొరలను సివిలు సర్వెంటులంటారు. క్రీ.శ. 1600 డిసెంబరు 31 తేదీవాడు ఇంగ్లండులో ఆ దేశపు రాణీ ఒక వర్తక సంఘానికి ప్రాచ్య దేశాలతో వాణిజ్యం చేసుకొనడానికి గుత్తాధికారాన్ని యిచ్చింది. ఆ వర్తక సంఘమే తూర్పు ఇండియా కుంపిణీ. క్రీ.శ.1607లో సూరత్‌లో విలియంహాకిన్స్‌దిగి వ్యాపారకార్యక్రమాలకోసం మొగలు దర్బారులో పడిగాపులు పడ్డనాటి నుంచి కుంపిణీ వారికి మనదేశంతో సంబంధం ఏర్పడింది. క్రీ.శ. 1615 నాటికి భారత దేశంలో కుంపిణీ వారికి నాలుగు గిడ్డంగులు వుండేవి. అందులో 32 మంది పాశ్చాత్యులు ఉద్యోగులుగా వర్తకవిధులు నిర్వహించేవారు. క్రీ.శ. 1647 నాటికి గిడ్డంగుల సంఖ్య 23 దాకా అంటే రమారమి ఆరురెట్లు పెరిగింది. వీటిలో 90 మంది తెల్లవాళ్ళు ఉద్యోగాలు చేసేవారు. వీరికి దుబాసులు, తైనాతీలు, సిబ్బంది మొదలైన పటాటోపం చాలా వుండేది.

భారతదేశపు గిడ్డంగులలో పనిచేసే సివిలు సర్వెంటులను క్రీ.శ. 1674లో నాలుగు వర్గాలుగా పరిగణించేవారు. అట్టడుగున కూటికి గుడ్డకు ఉండి పనినేర్చుకొనే అప్రెంటిస్సులు ఉండేవారు. అనుభవం వచ్చాక అయిదేళ్లలోనో లేక ఆపిమ్మటో ఈ అప్రంటిస్ చిన్నవాండ్లు రైటర్లుగా ప్రమోటు అయ్యేవారు. మరి కొన్నేళ్ళకు జూనియరు ఫాక్టర్‌గా, ఉత్తరోత్తరా సీనియర్ ఫాక్టర్‌గా స్థిరపడేవారు. అప్రెంటిసుకు తొలి అయిదేళ్లు సాలీనా అయిదు ఇంగ్లీషు పౌండ్ల జీతం ఇచ్చేవారు. సీనియరు ఫాక్టరు మెట్టుకు చేరుకొన్న వ్యక్తికి తొలి ఏడేళ్లు పాటు పడ్డాక సైతం సాలీనా 40 పౌండ్ల జీతమే ముట్టేది. కుంపిణీ వారు తమ అప్రంటిసులనూ, రైటర్లనూ ఇంగ్లండులోని 'క్రీస్తు హాస్పటల్' అనే అనాధ శరణాలయం తాలూకు ధర్మబడి నుంచి

రిక్రూట్ చేసుకొనేవారు. ఈ బడిలో వ్యాపార సంబంధమైన పద్దులు రాయడం మొదలైన విద్యలు నేర్పేవారు. తమ సర్వెంట్లకు ఇంతకన్నా ఎక్కువ చదువులు కుంపిణీ వారికి ఆకాలంలో అక్కరలేక పోయింది. ఇచ్చే జీతాలకు హెచ్చు చదువుల వాళ్లు రారని కుంపిణీ వారికి తెలుసు. ఈ చాలీచాలని వేతనాలతో తృప్తిపడక భారత దేశంలోని తమ వర్తకులు ప్రవేటు వ్యాపారాలు చేసుకొని లాభం పొందడానికి కుంపిణీ డైరక్టర్లు అభ్యంతరం పెట్టేవారు కాదు.

క్రీ.శ.1740 దాకా మనదేశంలోని కుంపిణీ వారు తమ తమ స్థావరాలలో వర్తకానికి అవసరమైన రాజకీయపు లావాదేవీలలో ఆరితేరారు. తమ గిడ్డంగులు కట్టుకొన్న భూభాగాలలో తప్పని సరి పరిపాలనా విధానాలు చేపట్టారు. ఫ్రెంచి వారితో వున్న వాణిజ్య వైరాల కారణంచేత భారత దేశపు రాజకీయాలలో కూడా వారితో ఇంగ్లీషువారు పోటీపడి రాజ్యాలు సంపాదించడం ప్రారంభించారు. 1759 డిసెంబరు నుంచి క్రీ.శ. 1800 లోపున విశాల భూభాగాలకు పాలకులయ్యారు. ఏయే తేదీలలో ఏ ప్రాంతాలను చేత చిక్కించుకొన్నారో - పట్టిక చూడండి.

కుంపిణీ కైవశం చేసుకొన్న భూభాగాలు

వరుస నెం.	సంధితేదీ	జిల్లాలు	వైశాల్యం (మైళ్ళలో)	ఎవరినుంచి
1.	1759 డిసెంబరు 20	ఇరవైనాలుగు పరగణాలు	4,882	బెంగాలు నవాబు
2.	1759 మే 14	మచిలీపట్నం	5,000	నిజాం
3.	1760 సెప్టెంబరు 27	బర్ద్వాన్, మిద్నపూర్, చిట్టగాంగు	13,240	బెంగాలు నవాబు
4.	1765 ఆగస్టు 12	బెంగాలు, బీహారు వగైరా	1,16,850	మొగలు చక్రవర్తి
5.	1765 ఆగస్టు 30	మద్రాసుపరిసరాలు కుంపిణీజాగీరు	3,000	ఆర్కాటు నవాబు
6.	1766 నవంబరు12	ఉత్తరసర్కారులు	27,750	నిజాం
7.	1775 మే 21	బెనారసు జమిందారీ	12,000	అయోధ్య వజీరు

8.	1776 మే 22	సాల్సెట్టి ద్వీపం	--	మరాఠీలు
9.	1778 జూన్17	నాగూరు	--	తంజావూరు
10.	1778 సెప్టెంబరు18	గుంటూరుసర్కారు	4,900	నిజాం
11.	1786 --	పూలు పెనాంగు	160	ఖేరారాజు
12.	1792 మార్చి 17	మలబార్,దిండిగల్లు, సేలం బారామహల్	24,000	టిప్పు సుల్తాన్
13.	1799 జూలై13	కోయంబత్తూరు, కనరా, వైనాడు	20,000	గెలుపు
14.	1799 ఆగస్టు 25	తంజావూరు	4,000	తంజావూరు రాజు
15.	1800 ఆగస్టు 12	దత్తమండలాలు	25,950	నిజాం
16.	1801 జూలై 31	కర్నాటకం	17,250	ఆర్కాటు నవాబు

వర్తకవ్యాపారాలు చేసుకొనే వాళ్లు రాజ్యపాలకులయ్యారు. సరుకులు కొని ఎగుమతి చేసేవారు పన్నులు వసూలు చేయవలసిన సుంకరు లయ్యారు. తమలో తమకు ఉన్న తగాదాలలో తీర్పు చేప్పేవారు విశాల భూభాగంలో న్యాయ విచారణ చేయవలసిన ధర్మమూర్తులు కావలసి వచ్చింది. ఆదిలో సీనియర్ ఫాక్టరుకు సాలీనా 40 పౌండ్ల జీతం ముట్ట చెప్పడం గగనమైతే క్రీ.శ. 1793 నాటికి ఏడాదికి 4,000, అంతకు మించిన జీతాలు ఇచ్చే పదవులు ఏర్పడ్డాయి. ఆదిలో 'క్రీస్తు హాస్పటల్ శరణాలయం ధర్మబడిలో అంతంత మాత్రం చదువులు చదువుకొన్న వాళ్ళనే సర్వీసులో చేర్చుకొంటే, సామ్రాజ్య స్థాపన తర్వాత కేంబ్రిడ్జి, ఆక్స్‌ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయాలలో ఉన్నత విద్యలు అభ్యసించిన వాళ్లు సుప్రీంకోర్టు జడ్జీలుగా, ఇతర పదవులలో పాలకులుగా రావడం మొదలు పెట్టారు. అయితే అట్టడుగు స్థాయిలోని రైటర్లు మాత్రం చూసివ్రాత రాసే రాయసగాండ్రే.

క్రీ.శ.1772లో బెంగాలుగవర్నరుగా వచ్చిన వారన్‌హేస్టింగ్సు ఈరైటర్ల గురించి ఒకస్నేహితునికి రాసినఉత్తరంలో వాస్తవాన్నిచెప్పాడు."నువ్వు నమ్ముతావో లేదోగాని కుంపిణీకొలువులో ఉన్న ఈకుర్రవాళ్లు సూపర్ వైజర్లు, కలెక్టర్లు, న్యాయాన్ని నిర్ణయించవలసిన అధికారులు, పాలకులు, మహా ప్రభువులు అనే అర్థంలేనిహోదా, బిరుదులతో ఈదేశప్రజలపై సార్వభౌమా ధికారాలు గల ఏలిక లయ్యారు. ఈకుర్రవాళ్ళ దుబాషులు నిజంగా వీళ్ళమీద పెత్తనం చలాయించే

సూపర్‌వైజర్లు. ఇంగ్లండు ప్రభుత్వంవారి పేరును, ఆయుధబలాన్నీ ఈ దోపిడీకి పీడనకు సాధనాలుగా వాడుకుంటున్నారు[1]."

ఈ వారన్ హేస్టింగ్స్ కుంపిణీ వారికోసం వేటివు రాజ్యాలవారిని దోపిడీకి, పీడనకు గురిచేశాడు. తన దేశంలోనే పార్లమెంటులో 'ద్రోహి' అనే దోషారోపణకు గురై ఏడేళ్ల ఇంపీచ్‌మెంటు విచారణకు గురి అయ్యాడు. అతడూ అతడి లాంటి కుంపిణీ ప్రభువులూ చేసిన నేరాలన్నీ రుజువైనా శిక్ష తప్పించుకొన్నాడు. విడుదల పొందాడు. శిక్షపడితే నిజంగా కుంపిణీ వారిని బాధ్యులను చేసినట్టే!

కుంపిణీ రైటర్ల గురించి వారన్ హేస్టింగ్స్ చెప్పినవన్నీ నిజమైనా క్రీ.శ. 1790లో గవర్నరు జనరల్‌గా ఇండియాకు వచ్చి 1805 దాకా ఆ పదవిలో పాలించిన వెల్లస్లీ కాలంలో తప్ప ఆ కుర్రవాళ్ళ చదువుల పట్ల తీసుకోవలసిన చర్యలు ఎవరూ ఆలోచించలేదు. అయితే ఒక నిర్ణయం తీసుకోవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. హేస్టింగ్స్ తర్వాత క్రీ.శ. 1786లో గవర్నర్ జనరల్‌గా భారతదేశానికి వచ్చిన కారన్ వాలీసు హయాంలో కుంపిణీ సర్వీసులో రైటర్లుగా చేరడానికి సీమలోని యువకులు ఉవ్విళ్ళూరడం మొదలుపెట్టారు. తమకు కావలసిన వాళ్ళకే ఉద్యోగాలు వేయించడానికి కుంపిణి వాటాదార్లలో అందరూ ప్రయత్నాలు చేశారు. ఇంగ్లండు దేశపు మహారాణియే ఒక కుర్రవాడికి ఉద్యోగం ఇవ్వమని సిఫార్సు చేస్తూ పంపింది. ఇవ్వడం ఇష్టం లేకపోయినా రాణీగారిని కాదనలేక ఆ కుర్రాడికి నెలకు రెండువందలు, రెండువందల యాభై రూపాయల ఉద్యోగాన్ని కారన్ వాలీసు ఇవ్వక తప్పలేదు[2]. ఇంకోసారి బ్రిటన్ యువరాజా ఇటువంటి సిఫార్సు చేస్తే కారన్ వాలీసు సవినయంగా ఒక స్నేహితుని ద్వారా విన్నపాన్ని పంపించాడు. ఆ లేఖలోని భావాలు ఇలా అనువదించవచ్చు. "ప్రభుత్వ శ్రేయస్సుకు విఘాతాన్ని సామ్రాజ్యానికి వినాశనాన్ని తెచ్చే దుష్కార్యాలు మళ్ళా చేబట్టి లోకం వేలెత్తి చూపే చెడ్డవ్యక్తిగా మారడం నాకు అంగీకారం కాదు కనుక కొత్త ఉద్యోగాలను సృష్టించలేనని

---

1. WOODRUFF PHILIP-'THE MEN WHO RULED INDIA'-Vol.I-Jonathan Cape, Thirty Bedford Square, London-REPRINTED.1965.
2. COHAN.S. BERNARD- "An Anthropologist among the Historians" - OXFORD-NEWYORK-1987. P.507.

యువరాజుగారికి సగౌరవంగానే గట్టిగా చెప్పగోరుతాను."

దేశమేలే మహారాణీ, ఆమె కుమారుడు యువరాజు ఈ ఉద్యోగాలు వేయించాలని వాంచించారంటే దానికి కారణం లేకపోలేదు. క్రీ.శ. 1757లో ప్లాసీ యుద్ధం తర్వాత సిరాజ్ ఉద్దౌలాను తొలగించి మీర్‌జాఫర్ని బెంగాలు నవాబుగా ప్రతిష్ఠించినందుకు రాబర్ట్ క్లైవు తన సొంతానికి 2,34,100 పౌండ్ల విలువచేసే సంపదను కైవసం చేసుకొనడమే కాక, ఇరవైనాలుగు పరగణాల జమీందారీ అనుభవిస్తున్నందుకు కుంపిణీ వారు మీర్ జాఫర్‌కు ఏటేటా చెల్లించ వలసిన మొత్తంలో సాలీనా 30,000 పౌండ్ల రొక్కాన్ని తనకు ఇచ్చేటట్టు పత్రాలు రాయించుకొన్నాడు. ముక్కుపచ్చలారని వయసులో కుంపిణీ కొలువులో రైటరుగా చేరిన క్లైవు ఇంతటి మహదైశ్వర్యాన్ని పొంది, స్వదేశానికి వెళ్ళి మహారాజ భోగాలకు సరితూగే ఆస్తులూ, అంతస్తూ సంపాదించి ఆదేశపు కుర్రవాళ్ళకూ, వాళ్ళ పెద్దవాళ్ళకూ ఒక ఆదర్శప్రాయుడయ్యాడు.

భారత దేశంలో వరహాల చెట్టుంది. అక్కడకు వెళ్ళిదాన్ని దులుపుకొని మోయగలిగినంత పట్టుకొని స్వదేశానికి వచ్చెయ్యవచ్చుననే ఆశ ఎవరికైనా కలగడం సహజం. రెండుమూడు తరాలు కుంపిణీ కొలువులో భారతదేశంలో నివసించి వచ్చినవారు తమ పిల్లలనూ బంధువులనూ రైటర్లుగా పంపాలనుకోవడం కూడా సహజమే. ఏమంటే ఈ పాత సర్వెంట్లలో చాలామంది కుంపిణీవారు ఇచ్చే చాలీ చాలని జీతాలతో బతకలేదు. భారతదేశంలో ప్రవేటు వర్తకం చేసి లాభాలు గడించి సీమకు వచ్చినవాళ్ళే తమ వారసులు తమలాగే బాగుపడాలని కోరుకొన్నారు.

అయితే కుంపిణీవారు 1765లో క్లైవును సీమనుండి మళ్ళా ఇండియాకు గవర్నర్ జనరల్‌గా సర్వసైన్యాధిపతిగా పంపారు. పరిపాలనా వ్యవస్థలో సంస్కరణలు చేపట్టమన్నారు. క్లైవుచేసిన ఘనకార్యాలలో మొట్ట మొదటిది కుంపిణీ కొలువులో ఉన్న ఏఒక్కరూ ఇకమీదట ప్రైవేటువ్యాపారం చేయకూడదు. సొంతలాభం వ్యవహారాలు సొంతంకట్టిపెట్టాలి. కుంపిణీ సర్వెంట్లందరూ ఈషరతులకు అంగీక రిస్తున్నట్టు పూచీకత్తురాసి ఇవ్వాలని క్లైవు ఆదేశించాడు. వాళ్లురాసి ఇచ్చారు. నాటి నుంచి కుంపిణీ కొలువులోని వారందరూ 'కవనెంటెడ్ సర్వెంట్సు' లేక ఒడంబడిక ఉద్యోగులయ్యారు.

క్లైవుప్రవేశపెట్టిన ద్వంద్వ ప్రభుత్వవిధానాన్ని ఆరేళ్ళతర్వాత గవర్నర్

జనరల్‌గా వచ్చిన వారన్ హేస్టింగ్స్ రద్దు చేశాడు. రెవెన్యూ వసూళ్ళు కుంపిణీ ఉద్యోగులే చేయాలన్నాడు. రెవెన్యూ బోర్డును స్థాపించాడు. కలెక్టర్ల వ్యవస్థను ప్రారంభించాడు. సదర్ దివానీ అదాలత్, సదర్‌నిజామత్ అదాలత్ అనే సివిలు, క్రిమినల్ అప్పీలు కోర్టులనునెలకొల్పాడు. పోలీసు,మిలటరీ వ్యవస్థలను కొత్త పద్ధతులతో రూపొందించాడు. భారతదేశంలోని ప్రభువులపట్ల సద్భావం లేకపోయినా ప్రజలపట్లా, పండితుల విషయంలో ప్రేమాభిమానాలు ఉన్నాయి.

వారన్ హేస్టింగ్స్ చాలా కుశాగ్రబుద్ధి, వెస్టు మినిస్టర్ విద్యాశాలలో చదువుకొని ప్రథమశ్రేణిలోఉత్తీర్ణుడయ్యాడు. పాలితుల ఆచార వ్యవహారాల పట్లా, సంస్కృతి పట్లా శ్రద్ధలేక పోతే దేశకాల పరిస్థితులు అర్థంకావు. ప్రజల గురించి అవగాహన లేకపోతే ప్రభువుల పరిపాలనా సౌధాలు పేకమేడలయి పోతాయి. భారత దేశంలో శతాబ్దాలపాటు న్యాయవ్యవస్థ ఉంది. దాని స్వరూప స్వభావాలను తెలుసుకోవాలి. అందుకే ఒక పండితుల సంఘాన్ని ఏర్పాటుచేసి వారిచేత హిందూస్మృతి సారాన్ని సంస్కృతంలోనే రాయమన్నాడు. దానిని పారసీకంలోనికి తర్జుమాచేయించి తద్వారా ఆంగ్లానువాదాన్ని రూపొందింప చేశాడు. (హాల్‌హెడ్ ఈ కార్యాన్ని నెరవేర్చాడు. 1776లో ఈ ఆంగ్లానువాదం ఇంగ్లండులో అచ్చుపడింది.) ఆంగ్లేయులు ప్రభువులయినంత మాత్రాన ఆంగ్ల న్యాయశాస్త్రం ప్రకారం భారతీయుల వ్యాజ్యాలను పరిష్కరించకూడదని హేస్టింగ్స్ భావించాడు. కుంపిణీ కొలువులో చేరే ప్రతి కుర్రవాడికీ సముచిత పరిపాలనా విధానాలలో శిక్షణ ఇవ్వడం అవసరం అనికూడా నిర్ణయించాడు.

హేస్టింగ్సు తరువాత గవర్నర్ జనరల్‌గా వచ్చిన కారన్‌వాలీసుకు భారతీయులంటే సద్భావం లేదు. అన్ని ఉన్నతోద్యోగాలలో ఆంగ్లేయులే ఉండాలి. నేటివులు దొరల కింద తక్కువ జీతాలకు పనిచేయాలి. కుంపిణీ కొలువులోని తెల్లదొరలకు పెద్దమొత్తాలు జీతాలుగా ముట్టచెప్పాలి. ఈ సంస్కరణలను కారన్‌వాలీసు ఒక చట్టాల సంహితగా కాగితాల మీద పెట్టారు. దీనిని 'కారన్ వాలీసు కోడ్' అంటారు. దీనిని ఆధారం చేసుకొనే 'బెంగాలు సివిలు సర్వీసు' ఏర్పడింది. అదే ఉత్తరోత్తరా 'ఇండియన్ సివిలు సర్వీసు (ఐ.సి.యస్.) సూత్రాలకు ప్రాతిపదిక అయింది. కుంపిణీ ఉద్యోగుల జీతాలు పెంచాడు గాని కారన్ వాలీసు వాళ్ళ విద్యా ప్రమాణాలను పెంచలేదు. అది తర్వాత వచ్చిన వెల్లస్లీ తన బాధ్యతగా భావించాడు. కొంతవరకు నెరవేర్చాడు.

క్రీ.శ.1800లో వెల్లస్లీ సీమలోని కుంపిణీ డైరక్టర్లకు ఒక లేఖ వ్రాశాడు. దానిలో ఇలా చెప్పాడు. "మన కచ్చేరీలలోని ఉద్యోగులలో గుమస్తాలలో ఉన్న శక్తి సామర్థ్యాలతోపాటు రాజనీతి నిపుణుల బుద్ధి కౌశల్యాలు కూడా నేను చూశాను. అయితే వారి యోగ్యతలన్నీ వారు స్వయం కృషివల్ల సాధించుకొన్నవే. ఈ కుంపిణీ రైటర్ల విద్యాభ్యాసం కొనసాగవలసిన వయసులోనే ఆపివేసి కొద్ది మాసాల పాటు వాణిజ్య వ్యవస్థలలో ఉత్త 'చూచివ్రాత' రాయస కాండ్రగా శిక్షణ పొందడానికి నీచమైన పనికిరాని బండచాకిరీ పనులకు పంపించడం జరుగుతోంది. సామ్రాజ్యం పవిత్రమైన గురుతర బాధ్యత, నిరంతర సంపద. దీనిని ఆషామాషీగా ఏలుకొనడం మన ధర్మమూ కాదు, పద్ధతీ కాదు, గౌరవమూ కాదు."

వెల్లస్లీకి బాగా తెలుసు, వివిధ భాషలూ, విభిన్న కులాచార వ్యవహారాలూ, విలక్షణమైన మతవిశ్వాసాలు ఉన్న కోట్లాది ప్రజలకు న్యాయం చేకూర్చాలంటే యూరోపులోని స్వతంత్ర రాజ్యాలలో ఏ ఒక్క దానికీ ఈషణ్మాత్రం తీసిపోనంత వైశాల్యం గల జిల్లాలలో రకరకాల ఆర్థిక విధానాలను అనుసరించి పాలించాలంటే, ప్రపంచంలో అత్యంతసంకీర్ణమైన జనసందోహంతో అందులోనూ చీటికీ మాటికీ రచ్చకెక్కే ప్రజానీకంతో కిటకిటలాడే ప్రాంతాలలో కట్టుదిట్టమైన రాజ్యంచేయాలంటే కుంపిణీ ఉద్యోగులు ఇక మీదట ఉత్తమగుమస్తాలుగా, వ్యాపారపు కొనుగోలు అమ్మకాల దళారీలుగా ప్రవర్తించకూడదు. పాలకులుగా పరిపాలించాలి. యూరోపులోని విద్యావంతులు అభ్యసించవలసిన కనీసపుసారస్వత, శాస్త్రజ్ఞానంతో పాటు కుంపిణీ ఉద్యోగులు తాము పాలించ వలసిన ప్రజల చరిత్ర, భాషలూ, ఆచార వ్యవహారాలు, హిందూ మహమ్మదీయ మత సూత్రాలు, ధర్మ శాస్త్రాలు మొదలైన వాటితో ముఖపరిచయమైనా కలిగి ఉండాలి. వాళ్ళకు ఆ విద్యావిధానం భారత దేశంలో అడుగుపెట్టిన వెంటనే ప్రారంభించాలి. అప్పుడే ఫలంపాటు ఉంటుంది.

క్రీ.శ. 1800 ఏప్రిల్ మాసంలో కలకత్తా ఫోర్టు విలియం ప్రాంగణంలో వెల్లస్లీ ఒక కాలేజీని సంస్థాపించాడు. కుంపిణీ కొలువులో రైటర్లుగా నమోదు అయి భారత దేశానికి వచ్చిన ప్రతియువకుడూ ఈ కాలేజీలో మూడేళ్ళ పాటు విద్యాభ్యాసం కొనసాగించాలి. సర్వసాధారణంగా ఏ సరికొత్త ఉద్యోగి కయినా పనులు నేర్చుకొని విధులు చేపట్టడానికి ఇంత కాలం పూర్వం పట్టేది. ఇప్పుడు

కూడా అంతటి కాలపరిమితిలోనే పరి పాలనకు అవసరమైన విద్యలు కూడా నేర్చుకొంటారు. కాలేజీలో బోధించడానికి నిష్ణాతులైన విద్యావేత్తలు ఆనాడు కలకత్తాలోనే లభ్యమయ్యారు.

కుంపిణీ వారి సీనియర్ చాప్లిన్ (పురోహితుడు), రెవరెండు డేవిడ్ బ్రౌన్‌ను కాలేజీ ప్రోవోస్టు అధికారిగా నియమించాడు. ఈయన హిబ్రూ, సిరియన్ భాషల్లో ప్రవీణుడై క్రైస్తవ మత గ్రంథాలపై ప్రామాణిక మైన విజ్ఞానిగా పేరు పొందాడు. 'చర్చిఆఫ్ ఇంగ్లండు' అనే శాఖకు చెందిన వాడైనా డేవిడ్ బ్రౌనుకు ఆనాడు కలకత్తా పరిసరాల్లో ఉన్న అన్ని క్రైస్తవ శాఖలతో సంత్సంబంధాలు ఉన్నాయి. క్లాడియస్ బుకనెన్ అనే మరొక క్రైస్తవ బోధకుని వైస్ ప్రోవోస్టుగా నిర్ణయించారు. ఈయన విద్యార్థులకు గ్రీకు, లాటిన్, ఇంగ్లీషు సారస్వతంలో మహాకావ్యాలను బోధించేవాడు. వెల్లస్లీ ఈ కాలేజికి పేట్రన్‌గా, విజిటర్‌గా తన్నుతాను నియమించుకొని వివిధ విషయాలను బోధించే ఆచార్యులను కూడా నిర్ణయించి, ఆ బాధ్యతలు వారికి అప్పగించాడు.

హెన్రీ థామస్ కోల్ బ్రూక్ (1765-1837) : హిందూ న్యాయశాస్త్రం సంస్కృతం బోధించేవాడు. గ ణిత శాస్త్ర పరిశోధనల కోసం సంస్కృతం అభ్యసించి అందులో ఉద్దండ పండితుడయ్యాడు.

జాన్ బెయిలీ: అరబ్బీ పెర్షియన్ భాషలు, ముస్లిం న్యాయశాస్త్రాన్నీ బోధించే ఆచార్యుడు.

జె.బి. గిల్ క్రిస్టు (1759-1841) : హిందూస్థానీ భాషకు ఆచార్యుడు, ఆభాషకు ఈయన ఒక నిఘంటువు, వ్యాకరణం రచించాడు.

విలియం కేరీ(1761-1834) : ఈయన బాప్టిస్టు మిషనరీ. కుంపిణీ వారు ఇతర క్రైస్తవ శాఖలకు ఆదిలో మత ప్రచారం చేసుకొనడానికి అనుమతి ఇవ్వనందున ఈయన కలకత్తా సమీపంలో ఉన్న శ్రీరామ్‌పురం అనే డచ్చివారి స్థావరంలో నివసిస్తూ మత బోధ చేశాడు. సంస్కృతం, బెంగాలీ, మరాఠీ భాషలలో ప్రవీణుడు. కుంపిణీ కాలేజీలో బెంగాలీ బోధించేవాడు.

జార్జిబార్లో: కుంపిణీవారిరెగ్యులేషన్లను విద్యార్థులకు బోధించేవాడు.

ఇంతమందివిద్వాంసులతో, తత్వవేత్తలతో కాలేజీ సంస్థాపించిన తర్వాత వెల్లస్లీ తాను చేసిన ఘనకార్యాన్ని సీమలోని డైరక్టర్లకు తెలియజేశాడు. తమ అనుమతి లేకుండా ఇది చేసినందుకు డైరక్టర్లు నొచ్చుకున్నారు. అయినా

చేసినది మంచిపని కాబట్టి సమ్మతించేవారు గాని వెల్లస్లీ కుంపిణీ వారిలో చాలా మంది వాటాదార్లకు విరోధుడయ్యాడు. భారత దేశంలో నిర్మించిన ఓడలు సరకుల రవాణాకు సీమదాకా రాగల పటిష్టమైనవే కాబట్టి వాటిని ప్రోత్సహించా లన్నారు. దీని వల్ల కుంపిణీ డైరక్టర్లలో ఓడ వర్తక వర్గాల వాళ్లు కోపగించు కొన్నారు. వెల్లస్లీ స్థాపించిన కాలేజీ విషయంలో అభ్యంతరాలు చెప్పారు.

కుంపిణీ సర్వీసులో చేరిన యువకులకు సముచితమైన పాశ్చాత్య విద్యలు నేర్పాలి. అయితే అవి నేర్పడానికి తగిన స్థలం ఇంగ్లండ్ అని నిర్ణయించారు. కుంపిణీ డైరక్టకు మరో భయం కూడా లేకపోలేదు. అంత మంది విద్యాంసులూ, తత్వ వేత్తలు ఒకచోట చేరితే వాళ్లు ఫ్రెంచి విప్లవానికి దోహదం చేసిన జాకోబినిజం వంటి సిద్ధాంతాన్ని భారత దేశంలో ప్రచారం చేస్తారేమో ఆ సైతాన్ సిద్ధాంతాన్ని అరికట్టాలి[3]. అప్పటికే బెంగాలులో భావ వికాసంప్రారంభమై వ్యాపిస్తోంది. ఈ 'బెంగాల్ స్పిరిట్'ను మిగతా రాజధానులైన మద్రాసు, బొంబాయిల్లో విస్తరింప చేయాలని వెల్లస్లీ భావిస్తున్నట్లు కుంపిణీ డైరక్టర్లకు తెలుసు సంస్కృతి విభేదాల వల్ల ఆరెండు రాజధానులలో వేరే కాలేజీలు స్థాపించి ప్రాంతీయ భాషలను మాత్రం అక్కడ పనిచేయడానికి ఎన్నిక చేసిన రైటర్లకు నేర్పాలి. కలకత్తాలో ఒక్క బెంగాలు రాష్ట్రానికి చెందిన భాషలే నేర్పాలి అని కుంపిణీ డైరెక్టర్లు తమ నిర్ణయాన్ని ప్రకటించారు.

ఓడ వర్తకుల వర్గాన్ని సంతోష పెట్టడానికి ఒక చక్కని కాలేజీ పథకాన్ని కలకత్తాలో సాగనివ్వక పోయినా కుంపిణీ వారు, వెల్లస్లీ క్రీ.శ. 1800లో అంకురార్పణ చేసిన కొన్ని విజయాలు సాధించిన ఆరేళ్ల తర్వాత క్రీ.శ. 1806లో 'ఈస్టిండియా కాలేజీ'ని సీమలో లండన్‌కు ఇరవై మైళ్ళ దూరంలో ఉన్న హెర్ట్ ఫోర్డు అనే చోట స్థాపించారు. 1809లో దీనిని రెండుమైళ్ళ దూరంలో ఉన్న హెయిలీ బరీ అనే ప్రదేశానికి మార్చారు. ఒక అర్థశతాబ్దం పాటు అక్కడ కుంపిణీ వారి కాలేజి సివిలు సర్వెంట్లను తయారు చేసే నిర్మాణ సంస్థగా పనిచేసింది.

హెయిలీ బరీలో కలకత్తాలోని ప్రణాళికనే అమలు పర్చారు. బోధించ వలసిన విషయాలను 'యూరోపియన్ 'ఓరియంటల్' అనే రెండు వర్గాలుగా -

---

3. PHILIPS-C.H.- "THE EAST INDIA COMPANY" (1784-1834) - OXFORD UNIVERSITY PRESS-1961-P.125 Foot Note.

విభాగించారు. ఆనాడు ఆంగ్ల విద్యార్థులు చదవ వలసిన గ్రీకు లాటిన్ వంటి సబ్జెక్టులన్నీ యూరోపియన్ విభాగంలో ఉన్నాయి. కుంపిణీ కొలువుకు కావలసిన ప్రాచ్య భాషలూ, హిందూ మహమ్మదీయ న్యాయ శాస్త్రాలు ఓరియంటల్ శాఖలో చేర్చారు. జూనాథన్ స్కాట్ అనే పండితుణ్ణి ప్రాచ్య శాఖకు ఆచార్యుణ్ణి చేశారు. సంస్కృతం, పారశీకం, అరబ్బీ, హిందూస్థానీ, బెంగాలీ భాషలు ఆదిలో బోధించేవారు. పూర్వం కుంపిణీ కొలువులో వివిధ ప్రాంతాలలో, వివిధ భాషలు నేర్చుకొని ఉద్యోగ విరమణ తర్వాత సీమకు వచ్చి స్థిరపడ్డ వ్యక్తులలో పాండిత్యం గల వారిని ఆయా భాషల ఆచార్యులుగా రప్పించారు. మీర్ అబ్దుల్ ఆలీ, మీర్జా ఖలీల్, గులాం హైదర్, మీర్ హుస్సేన్ ఆలీ వంటి ముస్లిం విద్యావేత్తలను బెంగాలు నుండి రప్పించి ఆచార్యులను చేశారు. వీరిలో కొందరు బ్రిటిష్ వనితలను వివాహం చేసుకొన్నారు. ఫ్రాన్సిస్ జాన్సన్ అనే వ్యక్తి 1825-34 సంవత్సరాలలో సంస్కృతం, బెంగాలీ భాషలతో పాటు తెలుగును కూడా హెయిలీ బరీలో నేర్పేవాడు.

సీమలోని కుంపిణీవారి కాలేజీలో పదిహేను ఏళ్ళకు తక్కువ కాని వాళ్ళనూ, ఇరవై రెండేళ్ళకు మించని వాళ్లను విద్యార్థులుగా తీసుకునేవారు. వీళ్ళలో నాలుగవ భాగం పూర్వపు భారత దేశంలో పని చేసి రిటైరయిన వాళ్ళ కుటుంబాల లోని వాళ్లే. ఈ విద్యార్థులు రెండేళ్ళు సీమలో చదువుకొని ఉత్తీర్ణులయ్యాక వారికి బెంగాలు, కలకత్తా, మద్రాసు, బొంబాయి సర్వీసులకు కేటాయించి, కలకత్తా, మద్రాసు, బొంబాయి నగరాలలో విద్యను పూర్తి చేసుకొనడానికి పంపేవారు.

మద్రాసులో కుంపిణీ కాలేజీని సంస్థాపించమని సీమలోని డైరక్టర్లు క్రీ.శ. 1807మే 29వ తేదీనాడు సెంటు జార్జి కోట గవర్నరుకు తాఖీదు పంపారు. అయితే ఇది సైన్యంలోని జూనియర్ ఆఫీసర్లకు సంబంధించినవ విషయం. వారికి ప్రాంతీయ భాషలలో ప్రవేశం కలిగించాలని ఈ ప్రణాళిక వేశారు. సివిలు సర్వెంట్ల విద్య కోసం కొన్ని సూచనలు చేశారు. ఆరోజుల్లో ఇంగ్లీషు బాగా వచ్చిన నేటివులను తమ ప్రైవేటు మున్షీలుగా కుంపిణీ సర్వీసులోని దొరలు నియమించుకొని, తమ భాషా ప్రావీణ్యాలను మెరుగు పరచుకొనే వారు. ఉత్తరోత్తరా సర్కారు వారి తెలుగు ట్రాన్స్ లేటరుగా పని చేసిన మెక్కిరల్ దొర వెన్నెల కంటి సుబ్బారావు గారిని తమ ప్రైవేటు మున్షీగా

1808 నవంబరులో నెలకు పన్నెండు పూల వరహాల జీతం మీద కుదుర్చుకొని తెలుగు భాషను నేర్చుకొన్నారు. ఆ మరుసటి సంవత్సరం ఫిబ్రవరి మాసారంభంలో మద్రాసులో అధికారుల ముందు పరీక్షకు హాజరయ్యారు. అందులో ఉత్తీర్ణుడైన మేస్తర్‌మెక్కిరల్ దొరకు కుంపిణీ వారు వెయ్యి పూల వరహాలు, రూల్సుప్రకారం ప్రకటించిన పారితోషికం బహూకరించారు. వెన్నెల కంటి సుబ్బారావు గారికి కన్నడం కూడా బాగా వచ్చును గనుక ఆయన సహాయంతో మేస్తర్ మెక్కిరల్ ఒక కన్నడ వ్యాకరణాన్ని రచించదలచాడు. పని ఒత్తిడుల వల్లా, అనారోగ్య కారణాల వల్లా ఇది జరగలేదు. మెక్కిరల్ దొరలాగే చాలా మంది ప్రైవేట్ మున్షీల ద్వారా తెలుగు, తమిళం, కన్నడం, మళయాళం, మరాఠీ, పారశీక, హిందూస్థానీ భాషలు నేర్చుకొనే ఆరోజుల్లో కుంపిణీ కాలేజీ అవసరం సర్కారు వారు బాగా అవగాహన చేసుకొన్నారు.

సంకల్పాలు సఫలం కావాలంటే సరైన సాధనాలు కావాలి. ఫోర్టు విలియం కాలేజీని సంస్థాపించుకొన్నప్పుడు వెల్లస్లీ చాలా కట్టుదిట్టమైన ఏర్పాట్లు చేసి మరీ ప్రారంభించారు. యూరోపియన్ల అజమాయిషీలోనే భాషలను బోధించ వలసి వచ్చినా ప్రఖ్యాతులైన విద్వాంసుల చేత పాఠ్యగ్రంథాలను తయారు చేయమని పారశీక భాషా విభాగంలో 33గురు మున్షీలకు హిందూస్థానీ శాఖలో అనువాదకులను కూడా కలుపుకొని 40 మందినీ, బెంగాలీ భాషకు 14గురు, అరబ్బీ విభాగంలో నలుగురు మౌల్వీలు, సంస్కృత శాఖలో 5గురు పండితులు ఉండటం భావ్యమని నిర్ణయించాడు. ప్రాచ్య భాషలను ప్రోత్సహించడానికి 40,000 రూపాయలను కేటాయించారు. నేటివులలో ప్రతిశాఖలో హెడ్డుకు నెలకు 300, సహాయకులకు నెలకు వందరూపాయలు జీతాలు మంజూరు చేశారు. తెలుగు, తమిళ, కన్నడ, మరాఠీ భాషలు నేర్పగలిగిన వాళ్ళు మద్రాసులో ఉంటే తెలియచేయమనీ, పంపమనీ సెంటు జార్జి కోటకు ఉత్తరం రాశాడు. వచ్చిన వాళ్లు సంతృప్తికరమైన టీచర్లు కానందున వాళ్ళను వాపసు పంపించాడు. 1802లో దక్షిణ ప్రాంతీయ భాషలు నేర్పడానికి ఫోర్టు విలియంలో ఆస్కారం లేకపోయినా చేపట్టిన ఇతర భాషలలో పుస్తక ప్రచురణా, వాటి బోధనా సాగింది. ప్రతిపుస్తకం వంద ప్రతులు కొని నలభై సీమకు పంపేవారు. మద్రాసుకు పాతిక ప్రతులు పంపించే వారు.

క్రీ.శ. 1813 నాటికి కలకత్తా కాలేజీ వారు కొన్ని వేల రూపాయలు

విలువ చేసే 11 వందల సంపుటాల ముద్రిత గ్రంథాలను మద్రాసుకు పంపారు. హిందూస్థానీ ఇంగ్లీషు నిఘంటువూ, కేరీగారి మరాఠీ నిఘంటువూ, ఒక పారశీక నిఘంటువూ, సంస్కృత మూలంతోనూ, ఇంగ్లీషు వ్యాఖ్యానంతోనూ వున్న అమరకోశము, పెర్షియన్ అరబ్బీ, నిఘంటువు వంటి డిక్షనరీలు వున్నాయి. అరబ్బీ పారశీక, హిందూస్థానీ, పంజాబీ సామెతల పుస్తకం అరబ్బీ, పారశీక, హిందూస్థానీ, మరాఠీ, సంస్కృత, ఒరియా, ఉర్దూ భాషల వొకాబులరీలు వంటి సంకలన గ్రంథాలూ, కోల్ బ్రూక్ గారి సంస్కృత వ్యాకరణం. వారిదే హిందూ ధర్మ శాస్త్రం, విల్సన్ గారి మేఘ దూత అనువాదం, భగవద్గీత, గీత గోవిందం, సిద్ధాంత కౌముది వంటి సంస్కృత గ్రంథాలు, వాటి అనువాదాలూ, తోతాకహానీ(శుకసప్తతి) బాగ్ బహార్, గులేబకావళి వంటి హిందూస్తానీ వాక్య గ్రంథాలూ, బూస్తవునీ, గులిస్థాన్ వంటి పారశీక వాక్య గ్రంథాలూ, బెంగాలీ మహాభారతం, తులసీ రామాయణం వంటి కావ్యాలూ, స్ట్రేంజరు దొరగారి ఈస్టిండియా గైడు, రెండు సంపుటాలలో వెలువడిన బ్రిటిషు ఈస్టిండియా మోనిటర్ వంటి సమాచార సంపుటాలు ఎన్నో కలకత్తా నుంచి మద్రాసుకు వచ్చాయి.

ఇలాగే వైవిధ్యం గల ఉపయుక్త గ్రంథ ప్రచురణ విరివిగా జరగడం వల్ల కలకత్తాలో కుంపిణీ కాలేజీని నిర్వహించగల అవకాశాలు వృద్ధి చెందాయి. క్రీ.శ 1812లో సెంటు జార్జికోట సర్కారు వారు మద్రాసులో కుంపిణీ కాలేజి స్థాపించాలని నిర్ణయించిన నాటికి నేటివు విద్యాభివృద్ధి గురించి గట్టి ప్రయత్నాలు జరుగలేదు. తమ మాతృభాషలలో వ్యాకరణ జ్ఞానంగల పాండిత్యంతో పాటు ఇంగ్లీషులో ప్రవేశము, పాఠాలు చెప్పగలిగే నైపుణ్యం గల నేటివు టీచర్లూ, పాఠ్యపుస్తకాలు వడ్డించిన విస్తరిలాగ అమరకపోవడం వల్ల ముందు ఆ వ్యక్తులకోసం, కనీస పరికరాల కోసం గాలించవలసి వచ్చింది. అయితే దేశం గొడ్డుపోలేదు గనుక వెతగ్గానే ఉదయగిరి వెంకటనారాయణ, బి.శంకరయ్య, రామ రాజు వంటి తెలుగు వారిని హెడ్ ఇంగ్లీషుమాస్టర్లుగా వినియోగించు కొనవచ్చు నని సర్కారువారు భావించారు. ఇటువంటివారే ఇతరప్రాంతీయ భాషలలో కూడా మాష్టర్లుగా లభించారు. ఈఅయ్యవార్ల ఎంపికా, కాలేజీనిర్వహణ బాధ్యతా ప్రభుత్వం ఒక కమిటీ వారికి అప్పగించింది. దానిలో సభ్యులు తెల్లదొరలే.

1. F.W. ELLIS 4. REV.J. MOSLEY

2. E.C. GREENWAY 5. WILLIAM OLIVER
3. F. GAHAGAN 6. JOHN BABINGTON
7.A.D. CAMPBELL- SECRETARY.

కాలేజీ బోర్డు వారు విద్యార్థుల నిమిత్తం రూల్సును తయారు చేశారు.

ప్రతిజూనియర్ సివిలు సర్వెంటూ ప్రవేశించిన పిమ్మట ఈ క్రింది అయిదు భాషలలో ఒకటి అభ్యసించాలి.

తమిళం
తెలుగు
మళయాళం
కన్నడం
మరాఠీ

బోర్డు వారు తమ విచక్షణమ అనుసరించి సదరు విద్యార్థులు అదనంగా సంస్కృతం, హిందూస్థానీ, పారశీకం, అరబ్బీ భాషలు అధ్యయనం చేయడానికి అనుమతి ఇస్తారు.

ఏజూనియర్ సివిల్ సర్వెంటయినా తనుఎంచుకొన్న భాషను అధ్యయనం చేయడం మధ్యలో మాని వేసి మరొక భాషకు మారకూడదు. ప్రత్యేక కారణాల వల్ల బోర్డు వారి అనుమతిని ముందుగా పొందితే ఈరూలు వర్తించదు.

హెడ్ నేటివ్ మాష్టర్లు విద్యార్థులను సముచిత సమయాల్లో పరీక్షించడానికి కమిటీ వారితో సహకరించాలి.

బోర్డు వారు అనుమతించని ఇతర నేటివు టీచర్లు సివిలు సర్వెంట్లకు విద్యలు నేర్పకూడదు.

ప్రతిజూనియర్ సివిల్ సర్వెంటూ విధిగా రెండేళ్లు కుంపిణీ కాలేజీలో చదవాలి.

నేటివు భాషల విద్యా బోధన నిమిత్తం కమిటీ ఏర్పడ్డాక కాలేజీకి ఒక ముద్రాక్షర శాల, డిపో, గ్రంథాలయం ఏర్పరిచారు. తెలుగు, తమిళం, కన్నడం, మళయాళం, మరాఠీ భాషలలో ప్రాథమిక పాఠ్య గ్రంథాలూ, ఆభాషల నిఘంటువులూ, వ్యాకరణాలూ, వాక్య గ్రంథాలూ సంపాదించడానికి ప్రయత్నాలు చేశారు. పదిహేడో శతాబ్దంలోనూ, పద్దెనిమిదో శతాబ్దంలోనూ చాలా మంది తెల్లవాళ్లు దక్షిణ దేశీయ భాషలలో కొంత గ్రంథ రచన, ప్రచురణ

చేశారు. వాటి ప్రతులు గ్రంథాలయాలలో కుంపిణీ వారు భద్రంచేశారు కూడా. అందుకే జెసూటు పాదిరీలు, బుడత కీచు పరంగీలు, తరంగంబాడి డేనిష్ మిషనరీలు మొదలైన ప్రాచీనులు నిక్షిప్తం చేసిన వాటిని బయటకు తీశారు.

రచనాకాలం సరిగ్గాతెలియని ఒక ఇంగ్లీషు తమిళ నిఘంటువు (బహుశా 1650-1750మధ్య) ఒకటి ముఖపత్రం లేనిది లభించింది. (ఇది ఇప్పుడు అడయారు లైబ్రరీలో ఉంది)

1713లోనే బుడత కీచు -తమిళ నిఘంటువు ఒకటి అచ్చుపడింది. (ఆరోజుల్లో వ్యవహారాలన్నీ పరంగీల ద్వారా బుడత కీచు భాషలోనే కుంపిణీ వారు జరిపించేవారు) ఈగ్రంథం తరంగంబాడిలో ప్రచురితంఅయినది కావచ్చు.

1767లో గ్రెగ్ షార్ప్ 47 తెలుగు పదాలు సేకరించి థామస్ హైడ్‌గారి గ్రంథంలో అనుబంధంగా చేర్చాడు.

1780లోనే మద్రాసులోని రివెన్యూ బోర్డు వారు వ్యవహారంలో ఉన్న దేశీయ పదాల పట్టికలను తయారు చేసి పంపమని తమ గిడ్డంగులున్న స్థావరాలలోని చీపులకూ, ఏజెంట్లకూ తాఖీదు పంపారు. ఈ పదసేకరణలు రాజధానిలో క్రోడీకరించే ఉంటారు.

1812లో 'తెలుగు వొకాబ్యులరీ అండ్ గ్రామర్' అనే పేరుతో 'ఆంధ్ర భాషామంజరి' అనేగ్రంథాన్ని ఆంగ్లంలోనికి అనువదించారు. ఇదితెలుగు ఇంగ్లీషు లిపులలో ఉంది. మొత్తం 439 పుటలు (పేజీ సైజు 151/2x 91/2 అంగుళాలు) దీనిని మొదట లాటిన్ భాషలో జెసూటు పాదిరీలు తయారు చేశారని, ఉత్తరోత్తరా 1845లో బ్రౌను దొరగారు భావించారు. (D.1331)

మచిలీపట్నం వాస్తవ్యులు మామిడి వెంకయ్య(1764-1834)గారు 1806మే 7వతేదీ నాటికే ' ఆంధ్ర దీపిక' అనే అకారాది నిఘంటువును రచించారు. ఇదిసంస్కృతాంధ్ర పదాలకు అర్థాలను తెలుగులోనే ఇస్తుంది. "ఆంధ్రంబున సకలశబ్దంబుల సంకేత రూపంబులుగాగూర్చి యేకార్థ నానార్థంబులేర్పడునట్టుగా" దీనిని రెండు సంపుటాలలో రచించాడు. మొదటి సంపుటంలో 650, రెండవదానిలో 795పుటలు ఉన్నాయి[4]. ఈ గ్రంథాన్ని కాలేజీ బోర్డు వారు వెయ్యిపూల వరహాలుఇచ్చి కాపీరైటుతో కొనుక్కున్నారు. (మామిడి వెంకయ్య

---

4. ఈ సంపుటాల ప్రతులు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి. D.1332.

గారి గురించీ, వారి రచనల గురించీ వేరే ప్రకరణంలో వివరాలున్నాయి.)

కొన్ని నిఘంటువులైనా పని గడవడానికి దొరికాయి కనుక కాలేజీ వారు వ్యాకరణాల కోసం అన్వేషించారు.

ప్రారంభదశలోని విద్యార్థులు అక్షరాభ్యాసంకోసం తెలుగు లిపిని నేర్పే పూర్వకాలపు సంప్రదాయంతో 'అక్షర గుచ్ఛము' అనే పేరుతో 14పుటల గ్రంథం ఒకటి తయారు చేయించారు. ఇది అసమగ్రం. (D.1222)

కాలేజీ స్థాపించగానే అందులో హెడ్ సంస్కృత పండితులుగా ఉంటున్న వేదం పట్టాభి రామశాస్త్రి గారి చేత 'ఆంధ్ర ధాతుమాల' అనే గ్రంథాన్ని రచింప చేశారు. (దీనిని కాంబెల్ దొర గారి వ్యాకరణంలో ఎల్లిస్ దొరగారు మూడు నాలుగు చోట్ల ఉదాహరించారు.) చాలా కాలం ఇది వ్రాత ప్రతిగానే ఉంది. 'ఆంధ్ర ధాతుపాఠము' అనే పేరుతో దీని కాపీ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో భద్రపరిచారు (D.1227) దీనిని ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ (కాకినాడ)వారు చిన్నయసూరి రచనగా 1930లో ప్రచురించారు. (గ్రంధ సంఖ్య 23) ఈ ఘోరమైన పొరపాటును వావిళ్ళవారు 1951లో పట్టాభిరామ శాస్త్రిగారి ఇంకొక గ్రంథం ప్రచురిస్తున్నప్పుడు బయటపెట్టి సవరించారు.

కుంపిణీవారి కాలేజీలో ప్రాచీన పరంగీ విద్యావేత్తలు సమకూర్చిన వ్యాకరణ గ్రంథాల ప్రతులు లభ్యమవుతూనే ఉండాలి. క్రీ.శ. 1619లో స్టీఫెన్సు పాదిరి ఒక కన్నడ వ్యాకరణాన్ని రచించాడు. ఇది 1640లో రాచోల్‌లోని సెంట్ ఇగ్నేషియస్ కాలేజీవారు అచ్చువేశారు. స్టీఫెన్సు పాదిరి తెలుగులో క్రైస్తవ పురాణాలు కూడా రచించాడు. దీనిని మెకంజీ సంచాలకులు గుర్తించారు.

క్రీ.శ. 1713లో తరంగంబాడిలో ఒకతమిళ వ్యాకరణం అచ్చుపడింది.

క్రీ.శ. 1799లో డాక్టర్ రాబర్ట్ డ్రమ్మండ్ ఒక 'మలబారీ' వ్యాకరణాన్ని రచించాడు, ముద్రించాడు. ఆరోజుల్లో తమిళాన్ని 'మలబారీ' అని తెలుగును 'జెంటూ' అని పిలిచేవారు. ఇది కొందరు పరిశోధకులు భావిస్తున్నట్టు మళయాళ వ్యాకరణం కాదు.

'W.B.' అనే పొడి అక్షరాలు గల ఒక ఆంగ్లేయుడు రచించిన ఒక తెలుగు వ్యాకరణం 1807లో మద్రాసులోని కమర్షియల్ ప్రెస్‌లో అచ్చుపడిందని గ్రియర్సన్‌గారు తమ 'లింగ్విస్టిక్ సర్వే' సంపుటాలలో తెలుగు గ్రంథాలను పేర్కొంటున్నప్పుడు చెప్పారు. 'W.B.' విలియం బ్రౌన్ కాదా

అనే సందేహం ప్రస్తుతం లభించే ఆకరాల వల్ల తేలడం కష్టం. ఈయన రచించిన వ్యాకరణం 1817లోగాని అచ్చుపడలేదు. అయితే దీని రచన 1807 నాటికి జరిగి ఉండవచ్చు. విలియం బ్రౌను దొరగారు 1783 నుంచీ చెన్న రాజధాని కుంపిణీ కొలువులో ఉన్నారు. 1796 నుంచి కళింగ రాజ్యంలో కలెక్టరుగా పనిచేశారు. 1802 నుంచీ సర్క్యూట్ అప్పీల్ కోర్టులో మూడవ, రెండవ జడ్జీగా ఉన్నారు. 1810లో సీమకు సెలవు మీద వెళ్ళి 1816లోగాని ఇండియాకు తిరిగి రాలేదు[5]. మద్రాసులో కాలేజీ స్థాపన జరిగాక పుస్తక ప్రచురణ కార్యక్రమాన్ని చేపడుతున్న కాలంలో ఆయన స్వదేశంలో ఉన్నారుగాని భారతదేశంలో ఉన్నప్పుడే ఒక వొకాబ్యులరీని, వ్యాకరణాన్ని 1807 ప్రాంతాలలో రచించడానికి ఆస్కారం లేక పోలేదు. సీమ నుంచి తిరిగి రాగానే ఇంకొక ఆంగ్లేయుని తెలుగు వ్యాకరణ గ్రంథం ఇంగ్లీషులో కాలేజీ బోర్డువారే అచ్చువేశారని తెలుసుకొని మొదట తన వ్యాకరణాన్ని 1817లోనూ, వొకాబ్యులరీని 1818లోనూ అచ్చువేశారు. ఈ గ్రంథాలను మచిలీపట్నంలోని ఆకుల మన్నాటి నరసయ్య వాస్తవానికి రచించాడని సి.పి. బ్రౌను దొరగారు చెప్పున్నారు[6]. మద్రాసు లోనూ, కలకత్తాలోనూ చాలామంది భారతీయులు నిఘంటు రచనకు సహాయకులు గానో, స్వయంగానో పూనుకొన్నారు.

1814లో కలకత్తా సమీపంలో ఉన్న సీరాంపురం విలియం కేరీగారు రచించిన తెలుగు వ్యాకరణానికి ఒక సుబ్బాశాస్త్రిగారు సహాయం చేశారు. ఈ వ్యాకరణం అచ్చుపడింది. కొన్ని ప్రతులను మదరాసుకు పంపారు.

కలకత్తాలోని ఫోర్టు విలియం కళాశాలలో ఒక వరదయ్య పంతులు తెలుగు నిఘంటువు రచించాడని చెప్పుకొంటారు. మద్రాసు కాలేజీవారు దానికోసం కలకత్తాకు రాస్తే గ్రంథకర్త తయారుచేసిన ప్రతిని 1813 లోనే పంపారు. అయితే అది ఏమైందో తెలియదు[7]. వరదయ్యగారు రచించినది నిఘంటువేనా? ఒక వ్యాకరణ గ్రంథం కూడా తయారు చేశారేమో. అయ్యా వెంకటాచార్యులు, వరదవేదాంతా చార్యులు అనే ఇద్దరు పండితులు ఒక

---

5. DODWELL AND MILES- ' Alphabetical List of Madras Civil Servants', (1839).
6. C.P. Brown-Literary Auto Biography-P.70
7. J.MNGAMMA- Book Printing In India-PP.107-8.

సంస్కృత వ్యాకరణాన్ని తెలుగు లిపిలో రచించారు. దీనిపేరు శబ్దతత్త్వ వివేకము. 319 పుటల గ్రంథం. ఆంగ్లేయ భాషాభ్యాస సంప్రదాయాన్ని అనుసరించి బాలబోధిని రూపంలో రచించారు. ఈ ఇద్దరు గ్రంథకర్తలలో వరద వేదాంతా చార్యులుగారే ఫోర్టు విలియం కళాశాలలో పనిచేసిన వరదయ్య పంతులా? భావి పరిశోధన వల్ల తేలాలి.

కుంపిణీ సివిలు సర్వెంట్లు తెలుగు భాషను నేర్చుకొంటున్నా దాని వ్యాకరణం ఇంగ్లీసు భాషలో ఉంటే లాభసాటిగా ఉంటుంది. అందుచేత కాలేజీ బోర్డు సెక్రటరీగా ఉంటున్న కాంబెల్ దొరగారినే ఒక వ్యాకరణ గ్రంథాన్ని ఇంగ్లీసులో రచించమన్నారు. కుంపిణీ వారి కాలేజీలోనే హెడ్ ఇంగ్లీసు మాస్టరుగా పనిచేసిన ఉదయగిరి వెంకట నారాయణయ్యగారు కాంబెల్ దొరగారికి తెలుగు నేర్పిన గురువు. వ్యాకరణ రచనకు కాంబెల్ పూనుకొన్న సంవత్సరానికి ఉదయగిరి వారు సుప్రీంకోర్టులో ఇంటర్ ప్రీటర్గా ఉంటున్నారు. అయినా తన శిష్యుని వ్యాకరణ రచనకు తోడ్పడ్డారు. కాలేజీలో హెడ్ సంస్కృతాంధ్ర భాషల ఆచార్యునిగా కొనసాగుతున్న వేదం పట్టాభి రామశాస్త్రుల వారి సలహాలు కూడా కేంబెల్ దొర తీసుకొంటూ రచన చేశారు. దీనిని 1816 లో కాలేజి బోర్డు వారు కాపీరైటుకొని ప్రచురించారు.

వ్యాకరణ ప్రచురణ కాగానే కేంబెల్ దొరగారు నిఘంటు రచనకు పూనుకొన్నారు. మామిడి వెంకయ్యగారి ఆంధ్ర దీపికను ప్రాతిపదికగా తీసుకొని తెలుగు మాటలకు ఇంగ్లీసు అర్థాలను ఇచ్చే కోశాన్ని ప్రారంభించారు. మద్రాసు కుంపిణీ వారు ఆయనకు ఎన్నో సదుపాయాలూ, సహాయాలు సమకూర్చారు. వెంకయ్యగారి పుస్తకాన్ని కొంటున్నప్పుడే ఉత్తరోత్తరా వచ్చే తెలుగు–ఇంగ్లీసు నిఘంటువుకు ఉపయోగపడుతుందన్న ఉద్దేశం కుంపిణీ వారికి ఉంది. ఆంధ్ర దీపికను అచ్చువేయకుండా తిరగేసిరాయడానికి కేంబెల్ దొర గారిని కాలేజీ నియమించింది. ఒక్క 'ఆంధ్ర దీపిక' మాత్రమేకాక మరి కొన్ని కోశాలు కేంబెల్ దొరగారికి ఉపయోగించాయి. అవి:

1) మేస్తర్ పి.ఎం. లష్టింగ్టన్ దొరగారు ఇచ్చిన పదకోశం.
2) మేస్తర్ డబ్ల్యు కేరింగ్టన్ దొరగారు పంపిన పదకోశం.ఇది పైదాని పుత్రికే.
3) పుదుచ్చేరి లోని పేర్‌మోటెల్ (PERE MOTTEL) ఇచ్చిన ప్రెంచి వర్ణక్రమాల వరుసలోని పదకోశం.

4) మేస్తర్ డేనియల్ డ్యూస్‌గారు మద్రాసు కుంపిణీ వారికి ఎన్నడో దఖలుపరిచిన జెసూటు పాదిరీలు తయారుచేసిన మాటలజాబితా.

పైనాలుగూ ఒకేగ్రంథానికి ప్రతికలు అని భావించవచ్చు. ఫ్రెంచి వారు సిద్ధపరచిన ఈ తెలుగు ఇంగ్లీషునిఘంటువు వ్రాతప్రతి ఒకటి ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో వుంది. (D. 1394) తొలి పేజీలో ఇలా ఒకప్రకటన చేశారు.

"ఈ పుస్తకం మోస్తర్ బెంజిమన్ బ్రాన్ పిల్ వారిది. 1793 సంవత్సరం జూన్ నెల 7వ తేదీని వ్రాయను ఆరంబించినది. PERE MOTTEL చదివి చద్వుకుండా."

మెస్తర్ బ్రాన్ పిల్ కుంపిణీ కొలువులోని వాడే. 1781లో సర్వీసులో చేరాడు. 1791లో నెల్లూరు కలెక్టర్. 1794లో నూజివీడు కమిటీలో రెండో మెంబరు. 1794లో నూజివీడు జమిందారీ పై సూపర్నెంట్ 1794లోనే మచిలీపట్నం జిల్లా మూడవ డివిజన్ కలెక్టర్. 1804లో ఇంగ్లాండు వెళ్ళిపోయాడు. స్వదేశానికి ప్రయాణం చేసే ముందు తన కాగితాలు కుంపిణీ వారికి యిచ్చివుంటాడు. ఈయన రాయించుకొన్న PERE MOTTEL తెలుగు, ఇంగ్లీషు నిఘంటువుకు చాలా ప్రతికలను వివిధ కాలాలలో కుంపిణీ సర్వెంట్లు తయారుచేయించుకొని ఉంటారు. నిఘంటువులు లేని రోజుల్లో వ్రాత ప్రతులు అక్కరతీరుస్తాయి.

జాన్ మెక్కిరల్ దొరగారు ఒక ఇంగ్లీషు తెలుగు ఒకాబ్యులరీని తయారు చేసి కాలేజీ బోర్డు వారికి సమర్పించారు. దీనిని 1815లోనే ప్రచురించాలని కుంపిణీ వారు నిశ్చయించారు. అయితే అచ్చు పని మొదలు పెట్టలేదు. కొన్ని సవరణలు చేయమని చెప్పారు. మెక్కిరల్ ఆ మేరకు గ్రంథాన్ని తిరగ రాశాడు. 1816లో ముద్రణకు సిఫార్సు జరిగినా పని ఆగిపోయింది.

కాలేజీ బోర్డు వారితో పెట్టుకొంటే లాభంలేదని విలియం బ్రౌను తన వొకాబ్యులరీని ఒక ప్రయివేట్ ప్రెస్‌లో 1818లోనే ప్రకటించారు. ఇది తెలుగు మాటలకు ఇంగ్లీషు అర్థాలను చెప్పే గ్రంథం. దీనికి విపర్యంగా ఆంగ్ల పదాలకు తెలుగు వివరణలు ఇచ్చే మరొక కోశాన్ని రచించాలని ఆయన సంకల్పించాడు.

కేంబెల్ దొరగారి నిఘంటువు వెలుగు చూడడానికి ముందే వ్రాతప్రతులలో వరదయ్య పంతులుగారి దొకటి, వెంకయ్యగారి దొకటి, మెక్కిరల్ దొరగారిదొకటి మొత్తం మూడు అచ్చుకు సిద్ధంగా ఉన్నాయి.

అయితే 1821లో తమ గ్రంథం ప్రచురితమయ్యేదాకా ఇతరుల నిఘంటువులు బయటకు రాకుండా కేంబెల్‌గారు అడ్డుపడ్డారని పరిశోధకులు భావిస్తున్నారు[8]. ఇంతకూ తమ నిఘంటువుకు కేంబెల్ దొరగారు ఉత్త ప్రచురణ కర్తకన్నా పిసరంత మిన్న అని సి.పి. బ్రౌను దొరగారు అభిప్రాయపడ్డారు[9]. తమ ఆంధ్ర గీర్వాణచ్ఛందం అనే పుస్తకాన్ని కేంబెల్ దొరగారికే అంకితమిచ్చినా బ్రౌన్ దొరగారికి ఉత్తరోత్తరా సదాభిప్రాయం సన్నగిల్లింది.

లండన్‌లోని ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో ఉన్న కేంబెల్ దొరగారి వ్యాకరణం రెండవ ముద్రణ ప్రతిలో బ్రౌను దొర గారి దస్తూరితో రిమార్కులు ఉన్నాయి. వాటి అనువాదం ఇలా చేయవచ్చు.

"కేంబెల్ దొరగారిని ఎరిగిన వారు ఆయన ఉత్త అనుమానపు అసూయాగ్రస్తుడనీ, కలవరపాటు మనిషనీ, తెలుగు రాయడం, చదవడం సరిగ్గా రాదనీ చెప్పుకొంటారు".

కేంబెల్ దొరగారు 1811 డిసెంబరు 10వ తేదీ నుంచి కాలేజీ బోర్డు సెక్రటరీగా నియమితులయ్యారు. 1820 దాకా ఆ హోదాలో ఆయన ఉన్నారు. (1821లో మార్టులాక్ సెక్రటరీ అయ్యారు.) 1827 నుంచి 1841 దాకా కేంబెల్ దొరగారు కాలేజీ బోర్డులో సభ్యునిగానే ఉన్నారు. (1831లో స్వదేశానికి వెళ్ళి 1833లో తిరిగి వచ్చారు.) కాలేజీ బోర్డు స్థాపన జరిగిన కాలం నుంచి అందులో ప్రముఖ స్థానంలో ఉంటూ అధికార పుస్తకాల ప్రచురణ విషయంలో ఆయన మాట చెల్లుతూ ఉండడం వల్ల చాలా మందికి ఆయనంటే కష్టం కలిగి ఉండవచ్చు. అయితే కాలేజీ బోర్డు వారికి ప్రచురణార్థం గ్రంథకర్తలు పంపించే పుస్తకాలను ఒక నేటివు పండితుల కమిటీ చూసి నివేదిక సమర్పించాలి. వారి తీర్పుకు విలువ ఇచ్చే వారు.

కాలేజీ లో నేటివ్ ఉపాధ్యాయ వర్గంలో మొట్టమొదట ఉదయగిరి నారాయణయ్య, బి. శంకరయ్య, రామరాజు అనే వ్యక్తులు హెడ్ ఇంగ్లీషు మాస్టర్లుగా ఉండేవారని ఇంతకు ముందే గమనించాం. వీరి దగ్గర విద్య నేర్చుకొన్న తెల్లదొరలకు ప్రభుత్వం రాగానే తమ గురువులకు పెద్ద హోదా గల ఉద్యోగాలు వేయించారు. ఉదయగిరి వెంకట నారాయణయ్య గారు

8. J.MANGAMMA-P.161.
9. Literary Autobiography-P.7

సుప్రీంకోర్టులో ఇంటర్ ప్రిటర్‌గానూ, శంకరయ్యగారు మద్రాసు కలెక్టరుకు శిరస్తాదార్ గానూ, రామరాజుగారు మైసూర్‌లో నేటివ్‌జడ్జిగా నియమితులయ్యారు. వీరి స్థానంలో ఇతర ఉపాధ్యాయులకు కాలేజీలో ఉద్యోగాలు ఇచ్చారు. 1827 నాటికి ఈ క్రిందివారు తెలుగు శాఖలో ఉన్నారు.

రావిపాటి గురుమూర్తిశాస్త్రిగారు	– ఆంధ్ర ప్రధాన పండితులు
అహోబలాచార్యులు	–తెలుగు పండితులు
ముద్దు రామశాస్త్రి	–తెలుగు పండితులు
భీమసేనాచార్యులు	–తెలుగు పండితులు

కాలేజీ బోర్డు వారు ప్రచురించవలసిన తెలుగు గ్రంథాలలో అబద్ధములు లేకుండా శోధించి నిర్ణయం తెలుపడం వీరి వంతు.

సంస్కృత విభాగంలో ఆది నుంచీ వేదం పట్టాభి రామశాస్త్రి గారు ఉన్నారు. వీరుకాక విశ్వంభర శాస్త్రి గారు కూడా ఈ శాఖలో ఉన్నారు. ఈయన హెన్రీ హర్క్‌నెస్ దొరగారితో కలసి సంస్కృత బాల బోధ గ్రంథం రచించారు. అదాలత్ పండితులు వెంకట రామ శాస్త్రి గారు అక్షర గుచ్ఛము మొదలైన గ్రంథాల పైన తీర్పు చెప్పారు.

ప్రధానోపాధ్యాయులేకాక తదితర స్థాయిల్లో ఉపాధ్యాయులను, పండితులను కాలేజీ బోర్డు అనుమతించిన ప్రవేట్ మున్షీలు తెల్ల దొరలకు పాఠాలు చెప్తూ ఉండేవారు. వెలగపూడి కోదండ రామయ్య, చదలవాడ (పుదూరు) సీతారామశాస్త్రి, పాటూరి రామస్వామి, అడక్కి సుబ్బారావు, బొడ్డపాటి సుబ్బన్న, బేతపూడి సుందర రావు, కర్లపాలెం సీతారామయ్య మొదలైన నేటివులు మున్షీలుగా కాలేజీ సివిలు సర్వెంటులను కనిపెట్టుకొని ఉండేవారు. దొరలకు అన్ని విధాలా సహాయం చేసేవారు. వారి యజమానులు కూడా ఈ పండితులను తగిన రీతిలో సత్కారం చేశారు.

వెలగపూడి కోదండరామయ్య సి.పి. బ్రౌను దొరగారికి అక్షరాభ్యాసం చేయించిన తొలి టీచరు. అందుకు కృతజ్ఞతగా ఉత్తరోత్తరా ఆ శిష్యుడు గురువుగారికి హెడ్ అమీన్ పదవిని ఇప్పించారు.

పుదూరుద్రావిడులైన చదలువాడ సీతారామశాస్త్రి గారు కుచులో (క్లులో) దొర ప్రోత్సాహంవల్ల ప్రశ్నోత్తర రత్నమాల అనే పేరుతో ఆంధ్ర వ్యాకరణాన్ని 1830లో రచించారు.1832లో బాలశిక్ష అనేగ్రంథాన్ని తయారు

చేశారు. ఇదే పెరిగిపెరిగి పెద్దబాలశిక్షగా రూపొందింది. ఎన్నెన్నో ముద్రణలు పొంది నేటికీ ప్రప్రథమ ప్రాథమిక గ్రంథాలలో ప్రఖ్యాతమైంది. దీనిని ఆదర్శంగా తీసుకొని వేర్వేరు రచయితలు వేరు వేరు సంవత్సరాలలో బాలబోధ (1856) బాల వివేక చింతామణి (1868) బాలికా హితబోధిని (1869) వంటి గ్రంథాలువెలువరించారు. విదుషీ రంగమ్మ అనే మహిళ బాలబోధ వ్యాకరణం (1874) రచించడం గమనించ దగ్గ విషయం. (ఈ పేర్కొన్న గ్రంథాలన్నీ లండన్ లోని ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి.)

పొట్టూర్రి రామస్వామి, మారిస్ దొరగారి మున్షీ. ఈయనకు నరసింహ శాస్త్రి, రంగాశాస్త్రులు అనే ఇద్దరు సోదరులున్నారు. ఈ అన్నదమ్ములు ముగ్గురూ వాక్య గ్రంథాలుగా శుకసప్తతి (1840) హరిశ్చంద్ర కథ (1840) విజయ విలాసం (1841) వరుసగా రచించారు.

అడక్కి సుబ్బారావు కూడా మారిస్ దొరగారి కొలువులో ఉన్నవాడే. ఆయన పేర అచ్చుపడిన సెలక్షన్ అనే కుర్ర తరహా రచనను వాస్తవానికి సుబ్బారావు రచించాడని బ్రౌన్ దొరగారు వెల్లడిచేశారు. ఈ పుస్తక రచనకు మారిస్ దొరకు 1,750 రూపాయలను కాలేజీ బోర్డు వారు ముట్ట చెప్పారట.

బొడ్డపాటి సుబ్బన్న కేంబెల్ దొరగారి కోసం మొదట ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి వ్రాతప్రతిని తయారు చేశాడు. దీనిని ఆధారం చేసుకొనే కేంబెల్ దొరగారు రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రి గారి సహాయంతో తన వ్యాకరణాన్ని ఆంగ్లంలో రచించారు.

బేతపూడి సుందరరావు ఓగ్విలి, ఆర్.ఎస్.ఎల్లిస్ మొదలైన దొరల మనిషి. తెల్ల దొరలు వేసవిలో నీలగిరి వెళ్ళి అక్కడ ఉన్నప్పుడు వాళ్ళతో పాటు ఇతడూ వెళ్ళాడు. నీలగిరి చరిత్ర అనే వాక్య గ్రంథం రచించాడు. ఇందులోని మూడు ప్రకరణాల వ్రాత ప్రతి ఇంగ్లాండులోని హెయిలీ బరీ కాలేజీలో ఒక సంపుటంలో కనబడతాయి. లండన్‌లోని దొరలు కూడా దీనిని పాఠ్య గ్రంథంగా చదువుకొన్నారన్నమాట (TEL D. 4)

కర్లపాలెం సీతారామయ్య తెలుగు ఉపాధ్యాయుడు సీమ నుంచి వచ్చే చాలా మంది సివిలు సర్వెంట్లకు పాఠాలు చెప్పాడు. ఇంగ్లాండు లోని హెయిలీ బరీ కాలేజీలో తెలుగు బోధించే ఎస్. జాన్సన్ గారితో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు తెలుగులోనే జరిపేవాడు. ఆదొరగారికీ, వారి విద్యార్థులకూ ఉపయోగపడేటట్టు,

నానా విధాల అర్జీల సంకలనం గ్రంథం సమకూర్చి సీమకు పంపించాడు. (దీని ప్రతి ఈస్టు ఇండియా కాలేజీ లైబ్రరీ వ్రాత ప్రతుల విభాగంలో ఉంది. (TEL D. 6, D.7)సివిలు సర్వెంటులు నేటివుల అర్జీలను ఆ భాషలలోనే చదవగలగాలి కనుక ఈ అర్జీల సంకలనంలో కొన్ని కాగితాలు గుండ్రక్షరములతో నున్న, కొన్ని జిలుగు అక్షరాలతోనున్న సిద్ధం చేయించమని జాన్సన్‌గారు ఉత్తరువు చేశారు. కర్లపాలెం సీతారామయ్య అలాగునే సిద్ధం చేసి పంపించాడు. కొన్ని ఇంగ్లీషు లిపిలో ఉన్న తెలుగు లేఖలు.

పైన వివరాలు ఇచ్చిన పండితులేకాక సైదాపేట మీనాక్షయ్య, పెరుంబూదూరు కృష్ణమాచార్యులు, రావిపాటి గురవయ్య అనే పండితులు కూడా కాలేజీ సంస్కృతాంధ్ర పండితులుగా ఉండేవారు. వీరిలో చివరి వారు ప్రఖ్యాతులైన రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రిగారి కుమారుడు.

వేదం పట్టాభి రామశాస్త్రి గారు (1760-1820) ఉద్దండ పండితులు. వేదశాస్త్రపారంగతులు. తర్కాలంకారవాగీశ బిరుదాంకితులైన రామరుద్ర భట్టాచార్యుల వారిని జయించారు. అనేక తర్కశాస్త్రగ్రంధాలు రచించారు.కాలేజీలో హెడ్ సంస్కృత-తెలుగు మాస్టరుగా పండిత మునసబీపదవుల కోసం చదివే నేటివు న్యాయశాస్త్రవిద్యార్థులకు తర్క,వ్యాకరణ, ధర్మశాస్త్రాలు బోధించేవారు. తెలుగు, సంస్కృతం అభ్యసిస్తున్న జూనియర్ సివిలుసర్వెంట్లకు కూడా శిక్షణ ఇచ్చేవారు.1820 నాటికి వీరిజీతం నెలకు 175 రూపాయలు, ఆ సంవత్సరమే ఆయన మరణించారు.వీరి స్థానాన్ని భర్తీ చేయడానికి అర్హతలున్న పండితులు అర్జీలు పెట్టుకోమని కాలేజీ బోర్డువారు గెజిట్ ప్రకటన చేశారు.

తెలుగు సంస్కృత శాఖలలో ఉన్నట్టే ఇతర ప్రాంతీయ భాషా విభాగాలలో సమర్థులైన పండితులుండేవారు సీమలో హెయిలీ బరీ కాలేజీ చదువు ముగించుకొని మద్రాసు సర్వీసుకు వచ్చే తెల్ల దొరలకు పాఠాలు చెప్పేవారు. తెలుగు నేర్చుకొనడానికి 1813వ సంవత్సరం సెప్టెంబరు 2వ తేదీ నాడు చేరిన మొదటి జూనియర్ సివిల్ సర్వెంటు పేరు జె.హిట్. 1814 మే నెలలో ఎ. సింక్లయిర్ అనే విద్యార్థి తెలుగు నేర్చుకొనడానికి చేరాడు. 1817 నుంచి కొంత వరకు పాఠాలు చదివి తెలుగు పరీక్షలకు కూర్చొన్న వారి పేర్లు 14 దాకా తెలుస్తున్నాయి. (1819లో మొత్తం 26 మంది విద్యార్థులున్నారు.)

1.BROWN	8. FULLERTON
2. BRUCE	9. GRANT
3. CLARKE	10.GRAHAM
4. CLULOW	11.HUDDERSTON
5. DAVIDSON	12.MORISS J.C.
6. ELLIOT	13.THOMSON
7. FEATHERSTONE	14.WILLOCK

ఈ పద్నాలుగు మంది సివిలు సర్వెంట్లలో కనీసం ముగ్గురు (బ్రౌను, క్లులో, మారిస్) ఉత్తరోత్తరా తెలుగు గ్రంధ రచనలలో ప్రముఖ పాత్ర వహించారు. అయితే వీరు చదువుకొంటున్నప్పుడు వీరికి తెలుగు పాఠ్య గ్రంధాలు చాలా తక్కువ. కాలేజీలో ఆంధ్ర ప్రధానోపాధ్యాయులైన రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రి గారు రచించిన విక్రమార్కుని కథలు (1818) పంచతంత్రం (1834) పాఠ్య గ్రంధాలుగా ఉండేవి. వీటిని కాలేజీ బోర్డు వారు తమ ముద్రాక్షరశాల లో అచ్చు వేశారు. కేంబెల్ దొరగారు రచించిన ఇంగ్లీషులోని తెలుగు వ్యాకరణం, నిఘంటువు అధికారిక గ్రంథాలు. ఉపయుక్త గ్రంథాల కోసం గ్రంధకర్తలను బోర్డు వారు ప్రోత్సహించేవారు. మారిస్ దొర గారు 1833లో తెలుగు సెలక్షన్లు సంకలనం చేసి ఇచ్చారు. దీనిని అచ్చు వేస్తూ బోర్డు వారు ఆయనకు 1,750 రూపాయలు ఇచ్చారు. 1825లో ఇంగ్లీషు , తెలుగు నిఘంటువు గావించమని మారిస్ దొరగారికి 15,000రూపాయలు చెల్లించారు. ఈ నిఘంటు రచన 1836లోగాని పూర్తికాలేదు.

సివిలు సర్వెంట్లు చాలా మంది నిఘంటువులు రచించి కుంపిణీ వారి నగదు బహుమతులు పొందాలని ఆశించారు. ఎవరెవరు ప్రయత్నాలు చేశారో బ్రౌను దొరగారు ఒక యాదస్తులో రాశారు. దానిని చూడండి.

"1821 సంవత్సరాంతంలో మచిలీపట్నం జిల్లా కోర్టులో నన్ను రిజిష్టారుగా నియమించారు. కేంబెల్ దొరగారి నిఘంటువుతో పరిచయం ఏర్పడడంతో దాన్ని తిరగేసి విపర్య నిఘంటువు ఇంగ్లీషు- తెలుగు కోసం నిర్మించాలనుకొన్నాను. మూడు నెలలు ఈ పని చేశాను. గిల్ క్రిష్టు తన ఇంగ్లీషు-హిందీ నిఘంటువులో చూపిన ప్రణాళికనే అనుసరించాను. నిండా అభినివేశం, సూక్ష్మ బుద్ధిగల బ్రాహ్మణుడొకడు సహాయకునిగా లభించినాడు.

సహాయకుడేమిటి, సహశ్రామికుడవాలి. నా నిఘంటు నిర్మాణం విజయవంత మవుతుందన్న విశ్వాసం విస్తారంగా కుదిరింది. 1823 మధ్యలో మద్రాసు వెళ్ళాను. మొట్టమొదట మేస్టర్ బాయిలీస కూడా ఇలా నిఘంటు నిర్మాణంలో ఉన్నారని విన్నాను. రెండోది మార్ట్సులాక్ కూడా ఈ కృషిలో ఉండడమేకాక రచన రమారమీ పూర్తి చేశాడని విన్నాను. ఈయన కేంబెల్ నిఘంటువును సొంతం తిరగవేసి రాశాడు. అయితే పూర్తి చేయగలననే నమ్మకం చాలక తన కాగితాలన్నీ నాకు అప్పగిస్తానని దయతో చెప్పాడు. ఆ సమయంలోనే బాయలీస్ కూడా తాను మొదలు పెట్టిన రచన తాలూకు కాగితాలు నాకు ఇస్తానన్నాడు. ఈ ప్రతిపాదనల గురించి ఏంచేయాలన్న ఆలోచనలో ఉన్నప్పుడు మారిస్ కూడా ఇలాంటి కృషిలోనే ఉన్నారని ఎవరో చెప్పారు. ఒక్క కార్యాన్ని నలుగురు తలపెట్టినట్లు తేలింది....." (D. 1391)

కాలేజీ బోర్డువారు మారిస్ దొరగారి వైపు మొగ్గ చూపడం చేత ఆయన నిఘంటువే మొదట వెలువడింది. తెలుగు భాష గురించి ఇంగ్లీషులో తెలుసుకొని దాన్ని నేర్చుకోవడానికి తగినపుస్తకాలు క్రమేణా వెలువడసాగాయి. కాలేజీ బోర్డు వారు స్థాపించిన దేశీయ భాషల అధ్యయన సంఘంలో సభ్యులుగా వివిధ కాలాలలో పనిచేసిన తెల్లదొరలు ఈ కార్యక్రమాన్ని జరిపించారు. ఆ దొరల కొందరి పేర్లు చూడండి.

F.W. ELLIS	1812 నుంచి 1817 దాకా సభ్యుడు
E.C. GREENWAY	1812 నుంచి 1821 దాకా సభ్యుడు
Rev.J. MOSLEY	1812 నుంచి 1817 దాకా సభ్యుడు
WILLIAM OLIVER	1812 నుంచి 1827 దాకా సభ్యుడు
A.D. CAMPBELL	1812 నుంచి 1820 దాకా సెక్రటరీ
	1827 నుంచి 1838 దాకా సభ్యుడు
H. MORTLOCK	1821 నుంచి 1823 దాకా సెక్రటరీ
J.C. MORRIS	1825 నుంచి 1827 దాకా సెక్రటరీ
	1832 నుంచి 1838 దాకా సభ్యుడు.
J.M. KERRELL	1816నుంచి 1827 దాకా సభ్యుడు
Capt. HARKNESS	1827 నుంచి జాయింట్ సెక్రటరీ
	1832లో సెక్రటరీ

1836లో మద్రాసులోని కాలేజీ బోర్డుకూ, పబ్లిక్ ఇన్‌స్ట్రక్షన్ కమిటీకి గల సంబంధాలు రద్దు చేశారు.జూనియర్ సివిల్ సర్వెంట్లు ప్రాంతీయ భాషల అధ్యయనానికి మున్షీలను మాత్రమే నియమించారు.1854లో కాలేజీ బోర్డునే రద్దు చేసి,ఎగ్జామినర్ల బోర్డును ఏర్పాటు చేశారు. రూల్సును పదేపదే మారుస్తూ వచ్చారు.

వ్యవస్థలో మార్పులకు అనుగుణంగా పద్ధతులు మార్చుకోవడం దక్షత గల వారి లక్షణం. ఆదిలో వర్తక సంఘంగా ఉన్న కాలం నుంచి క్రమేణా రాజ్యపాలకులయిన కాలం దాకా కుంపిణీ వారు ఒకటి మాత్రం పాటిస్తూ వచ్చారు. భారత దేశంలోని తమ నౌకర్లు ఏ ముఖ్యమైన చర్య తీసుకొన్నా దానిని సీమలోని అధికారులకు వ్రాతమూలకంగా తెలియచేయాలి. ఈ నిబంధన వల్ల ఇండియా ఆఫీసులో గుట్టలకు గుట్టలుగా దస్త్రాలు వచ్చి చేరాయి. వాటిలో వివిధ భారతీయ భాషలలోని పదజాలం చోటు చేసుకొంది. ప్రాచ్య భాషలలోని జూడిషియల్, రెవెన్యూ పారిభాషిక పదాలు కోకొల్లలుగా సీమలోని వారు తెలుసుకొనవలసి వచ్చింది. భారత దేశంలో పని చేయవలసిన సివిలు సర్వెంట్లకు ఆ భాషల పదజాలాన్ని విస్పష్టార్థాలతో వివరించ వలసి వచ్చింది.

కలకత్తాలోని పోర్టు విలియం ప్రాంగణంలో తెల్ల దొరలకు భారతీయ న్యాయశాస్త్ర, విషయాలను నేర్పాలని వెల్లస్లీ 1800 లో సంకల్పించడానికి హేతువు ఏదో ఇంతకు ముందు గమనించాం. 1759 నుంచి 1809 దాకా తెల్ల వాళ్ళు ఆక్రమించుకొని పాలించవలసిన భూభాగాల పట్టికను చూశాం. పోర్టు విలియం, హెయిలీబరీ, సెయింట్ జార్జి కోట కాలేజీలలో తెల్ల దొరలకు పరిమితభాషలలో విద్యలునేర్పుతున్న కాలంలోనే ఇంగ్లీషువారు భారత దేశంలో మరికొన్ని భూభాగాలను స్వాధీనం చేసుకొన్నారు. వాటిపై ఆయా ప్రాంతీయ భాషలలో పరిపాలన చేయవలసి వచ్చింది. 1801నుండి 1834 దాకా కుంపిణీ వారు హస్తగతం చేసుకొన్న రాజ్యాలను కింది ఆదనపు పట్టికలో చూడండి.

వరుస నెం.	సంధితేదీ	జిల్లాలు	వైశాల్యం (చ॥ మైళ్ళలో)	ఎవరినుండి
1.	1801 నవంబరు 10	గోరక్‌పూర్ దిగువ దో–ఆబ్ బేరిల్లీ	32,000	అయోధ్య వజీరు
2.	1802 డిసెంబరు 31	బొందిలీఖండం	4,685	పీష్వా

		జిల్లాలు		
3.	1803 డిసెంబరు 17	కటకం, బాలసూరు	10,000	బీరారు రాజా
4.	1803 డిసెంబరు 30	ఎగువదో-ఆబ్ఢిల్లీ ప్రాంతాలు	22,000	దేలతరువు సింధియా
5.	1805 ఏప్రెల్ 21	గుజరాత్‌లో జిల్లాలు	6,000	గయక్వాడు
6.	1815 డిసెంబరు 2	కుమాన్, టెర్రయిలో భాగం	10,000	నేపాల్ రాజా
7.	1817 జూన్ 13	సాగర్, హట్టాధార్వార్	10,000	పేష్వా
8.	1817 నవంబరు 6	అహమ్మదాబాద్ మాగాణి	4,600	గయక్వాడు
9.	1818 --	అజ్మీర్	నగరం	దౌలత్ రావు సింధియా
10.	1818	పూనా, కొంకణం, మహారాష్ట్రం	20,000	పేష్వాపై గెలిచి
11.	1818	నర్మదాజిల్లాలు సంబల్‌పురం, పాట్నా వ	85,700	బీరార్ రాజా
12.	1820 డిసెంబరు 17	దక్షిణ కొంకణభూములు	6,700	సావంతవాడి రాజా
13.	1822 డిసెంబరు 12	బిజాపురం, అహమ్మదునగరు జిల్లాలు	5,000	నిజాం
14.	1824 ఆగస్టు 2	సింగపూరు	337	జోహూరు రాజా
15.	1825 ఏప్రెల్, 9	మలక్కా	800	డచ్చివారు
16.	1826 ఫిబ్రవరి, 24	అస్సాం,అరకానుతవాయి తెనాసరం	77,000	ఆవారాజు
17.	1834 -	కూర్గు	--	కూర్గు రాజా

తమ రాజ్యంలో కొత్త భూభాగాలు చేరాక పరిపాలన మరికొన్ని కొత్త

భాషలతో చేయవలసి వచ్చింది. ఇప్పుడు సివిల్ సర్వెంట్లు అరబ్బీ, పారశీకం, హిందూస్తానీ, సంస్కృతం, హిందీ, బెంగాలీ, ఒరియా, మరాఠీ, గుజరాతీ, తెలుగు, కన్నడం, తమిళం, మళయాళం అనేపద మూడుభాషల్లో వ్యవహారిక పదజాలాన్ని అవగాహనచేసుకోనవలసిన అవసరం ఏర్పడింది.ఈ భాషలన్నిటిలో వ్యాకరణాలు, నిఘంటువులు, పదకోశాలూ వివిధకాలాలలో వివిధ పాశ్చాత్యులు తయారుచేశారు. తెలుగులో కృషి చేసిన వారి గురించి తెలుసు కొన్నాం. ఇతరభాషలకు సేవచేసిన తెల్లదొరల పేర్లను కూడా మచ్చుకు చూద్దాం.

పారశీకం	– రిచర్ట్‌సన్
సంస్కృతం	– కోల్ బ్రూక్, ఎల్లిస్, సదర్‌లాండ్, మెక్‌నాటన్
హిందూస్థానీ	– డాక్టర్ గిల్‌క్రిస్ట్, షేక్స్పియర్
బెంగాలీ	– డాక్టర్ కేరీ, ప్రొఫెసర్ హిటన్
తమిళం	– బెషి (1728) రోట్లర్, ఆండర్‌సన్,
తెలుగు	– కేంబెల్, మారిస్, బ్రౌన్
మళయాళం	– బెయిలీ
కన్నడం	– మెక్కిరల్, రీల్స్
మరాఠీ	– మేజర్ మోల్స్‌వర్త్
ఒరియా	–మేస్టర్ సట్టన్
గుజరాతీ	– డ్రమ్మండ్

ఎందరెందరో ఇతరులు కూడా పై భాషలలో కృషి చేయకపోలేదు. హిందీలోనే భోజపురీ, మైథిలీ, మాగదీ, బ్రిజ్ భాష వంటి మాండలికాలను గుర్తించారు. బుందేల్ ఖండ్, మాల్వా, రాజపుటానా, పంజాబీ భాషల్లో కృషి ప్రారంభమైంది. 1855 నాటికి తొమ్మిది ముఖ్యమైన లిపులలో, పదమూడు భారతీయ భాషలలోని జూడిషియల్, రెవెన్యూ పారి భాషిక పదాల గ్లాసరీని హెచ్. హెచ్.విల్సన్ తయారు చేశాడు.

విశాల రాజ్యాలను పాలించాలంటే ఒక్క సివిలు సర్వీసు మాత్రమేకాక మిలటరీ సర్వీసు కూడా అవసరం. కుంపిణీ కొలువులో కచ్చేరీ ఉద్యోగాలకురైటర్లను తీసుకొన్నట్లే దండు ఉద్యోగంలో ప్రవేశించడానికి కేడెట్లను తీసుకొనేవారు. ఇంజనీర్లుగా, ఫిరంగుల విభాగం లోని సాయుద సైనికులుగా, గుర్రపు సేనలోనూ, పదాది దళాలలోనూ కేడెట్లుగా, వైద్య శాఖలో

అసిస్టెంటు సర్జన్లుగా, పౌరోహిత్యానికి చాప్లెమ్లుగా చిన్న వాండ్లను సీమలోనే తమ కొలువులో చేర్చుకొనేవారు.

1802 నుంచి 1833 దాకా 1190 మంది రైటర్లను భారత దేశం లోని మూడు ప్రెసిడెన్సీలకూ పంపారు. 1814లో ఏడాదికి 7గురును పంపితే 1828 నాటికి ఏడాదికి 69మందిని పంపారు. ఇదే కాలంలో 7727 మంది మిలటరీకేడెట్లను, ఏడాదికి సగటున 258మందిని భర్తీ చేసుకొన్నారు. కుంపిణీ డైరెక్టర్లు ఒక్కొక్కరూ 11మంది చిన్నవాండ్లను సర్వీసులకు నమోదు చేసి నియమించవచ్చు. డైరెక్టరు హోదారావాలంటే దానికి పెట్టుబడి చాలా ఉండాలి.

తూర్పు ఇండియా కుంపిణీలో పెట్టుబడి పెట్టిన వాటాదార్లను ప్రొప్రయిటర్లని అంటారు. 600 పౌన్ల స్టాకు గల షేర్ హోల్డరుకు ఒక ఓటు ఉంటుంది. రెండువేల పౌన్ల వాటా ఉన్నవాడే డైరెక్టరు హోదాకు అర్హుడు. ఏటా ఏప్రిల్ మాసంలో రెండో బుధవారం నాడు డైరెక్టర్ల ఎన్నికలు జరగాలి. 24 మంది నాలుగేళ్ళపాటు డైరెక్టర్లుగా ఉండవచ్చు. తరువాత ఒక ఏడాది పాటు డైరెక్టరుగా ఉండకూడదు. వాస్తవానికి 30 మందిలో ఈ పదవి పంపకం అయ్యేది. 1784 నుంచి 1834 దాకా 110 మంది విభిన్న వ్యక్తులు డైరెక్టర్లుగా ఎన్నికయ్యారు. ఇందులో 44 మంది పూర్వం భారత దేశంలో కుంపిణీ వ్యవహారాలు చేసి లాభాలు ఆర్జించి ధనవంతులై ప్రొప్రైటర్లుగా ఎన్నిక అయిన వారే[10]. భారత దేశ పరిపాలన ఈ 110 మంది డైరెక్టర్ల 'ఇష్టారాజ్యంగా'నే చట్టానికి లోబడి జరిగేది.

కుంపిణీ సివిలు సర్వీసులో చేర్చుకొనే చిన్నవాండ్లనుకొన్ని ప్రత్యేక తరగతులనుండి ఎన్నుకొనేవారు. స్నేహితుల పిల్లలు, బంధువుల కుర్రవాండ్లు, వ్యాపారసంబంధం గల వారి కుటుంబం లోని వాళ్ళు, రాజకీయ వర్గాల నుండి సిఫార్సులు తెచ్చినవాళ్ళు, బోర్డు వారు సిఫార్సు చేసిన వాళ్లు సివిల్ సర్వెంట్లుగా నమోదు అయేవారు. లండన్ నుంచే ఎక్కువ మందిని చేర్చుకొనేవారు. చాలా మంది కుర్రవాళ్ళ తల్లిదండ్రులు హెయిలీ బరీ కాలేజీ చదువు వ్యర్థమనీ, కాలహరణమనీ భావించేవారు. పైగా ఖర్చుతో కూడుకొన్నది. 1805 నుంచి 1830దాకా 3,63,000 పౌండ్లను ఈకాలేజీ నిమిత్తం కుంపిణీ ఖర్చు చేసింది.

---

10. C.H.PHILIPS-THE East India Company (1784-1834)- P.337

అంటే ఒక్కొక్క రైటర్‌మీద 267 పౌండ్ల మదుపు పెట్టారన్నమాట.

హెయిలీ బరీ కాలేజీని స్థాపించిన నాటి నుంచీ ఇంగ్లాండులో గొప్ప సాంఘిక, సాంస్కృతిక పరివర్తనలు జరుగుతూ వచ్చాయి. నెపోలియన్ యుద్ధాలకాలంలో ఈ కాలేజీని స్థాపించారు. అప్పుడు ఇంగ్లాండు, వేల్సు జనాభా పది మిలియన్ల కన్నా తక్కువ. 1861లో ఈ సంఖ్య ఇనుమడించింది. క్రమేణా పారిశ్రామిక విప్లవం వల్ల రాజకీయ, సాంఘిక, ఆర్థిక జీవన శైలులు మారాయి. ఈ మార్పులు కుంపిణీ సివిలు సర్వీసు శిక్షణలో కనబడలేదు. భారత దేశ పరిపాలనలో జూడిషియల్, రెవెన్యూ శాఖల వారేకాక పబ్లిక్ వర్క్సు, రైలు రోడ్లు, కాలువలు, ఆనకట్టలు, రహదారులు, ఆరోగ్యం, కరువు నివారణ మొదలైన కార్యకలాపాలను చేపట్టవలసి వచ్చింది. కుంపిణీ సివిలు సర్వీసులు ఒక పరిమిత వర్గానికి హక్కు భుక్తం కాకూడదని బ్రిటిష్ పార్లమెంటు తలచింది.

1853లో బ్రిటిష్ పార్లమెంటు ఆమోదించిన ఇండియా ఆక్టు ప్రకారం సివిల్ సర్వీసులో ప్రవేశానికి అర్జీదారులు పోటీ పరీక్షలో పాల్గొని ఉత్తీర్ణులవాలి. తమ ఇష్టులను నామినేట్ చేసే హక్కు పోయాక కుంపిణీవారు 1856 నుంచి హేయలీబరీ కాలేజీ లోనికి రైటర్లను తీసుకొనడం నిలుపుదల చేశారు. ఆ మరుసటి సంవత్సరం 1857లో కాలేజీనే మూసివేశారు. ఇది భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం జరిగిన 1857 కావడం యాదృచ్ఛికం కాకపోవచ్చు. 1809 నుండి 1850 దాకా మొత్తం 426 మంది ఈ సంస్థ నుండి వచ్చి మనకు పాలకులు కావడం, పెత్తనం చెలాయించడంలో కొన్ని మేళ్ళు, చాలా కీళ్ళు, గొప్ప మార్పులు జరిగాయి. భారతీయులలో భావ విప్లవ బీజాలు ఈ కాలంలోనే నాటుకొనడం జరిగింది.

5

కథలూ—కమామీషులు

అనగా అనగా మన తెలుగు కథలన్నీ సాగి, సాగి చిట్ట చివర ముగియగానే "కథ కంచికి, మనమింటికి" వస్తాము. అయితే బౌద్ధుల జాతక కథలన్నీ కాశీలో మొదలవుతాయి. ప్రతి కదా "వారణాసిలో బ్రహ్మదత్తుడు పాలించే రోజులలో" ప్రారంభమవుతాయి. కథలన్నవి బుద్ధుని కన్నా చాలా ప్రాచీనమైనవి. మానవ సంఘాలు తరతరాల విజ్ఞానాంశాలను కథల రూపంలో చెప్పుకుంటూనే వస్తున్నాయి. కథకు కాళ్ళూ, ముంతకు చెవులూ లేకపోయినా కథకులకు నోళ్ళూ, వినే వాళ్ళకు చేటలంత చెవులూ ఉన్నంత కాలం కథలకు కామాలే కాని ఫుల్‌స్టాపులు ఉండవు. ఏ భాషనైనా నేర్చుకొనే వాళ్ళకు పనికట్టుకొని వ్యాకరణం, వాక్య నిర్మాణ పద్ధతులూ బోధపరచినా, భాష బాగా పట్టుపడాలన్నా, భావం బాగా గుండెలకు హత్తుకోవాలన్నా కథలలో చెప్తేనే కార్యాలు సానుకూలం అవుతాయి. అందుకే కుంపిణీ యుగంలో పాత కథలన్నింటికీ కొత్త గిరాకీ వచ్చింది.

కలకత్తాలో పోర్టు విలియం కళాశాల స్థాపించాక తెల్ల వాళ్ళు ప్రాచ్య భాషలు చదువుకోడానికి పారశీకంలో గులిస్థాన్, ఉర్దూలో సికిందర్‌నామా, పూరబి హిందీలో తులసీ రామాయణం, బెంగాలీ మహాభారతం, విల్కిన్స్ సంస్కృతం నుండి ఆంగ్లీకరించిన హితోపదేశం, తోతీనామా, బాగ్‌బహార్, గుళేబకావళి మొదలైన కథలు కమామీషులు బాగా ఉపయోగపడ్డాయి. గ్రేవ్స్ సి. హాటన్ అనే ప్రాచ్య భాషల ఆచార్యుడు మొదట కలకత్తాలోనూ, తర్వాత ఇంగ్లండులోని హెయిలీబరీ కాలేజీలో పాఠాలు చెప్పాడు. ఈయన విక్రమాదిత్యుని కథలు అనువదించాడు.[1] అవి చాలా మనోరంజకంగా ఉండేవి. కలకత్తా కాలేజి వరవడిలో మద్రాసులో సెంటు జార్జికోట కాలేజీనిస్థాపించాక తెలుగులో తెల్లదొరలు చదువుకొనడానికి వీలుగా రావిపాటిగురుమూర్తి శాస్త్రిగారు ఓం ప్రదమం విక్రమార్కుని కథలనురచించారు.(1819) దీనిని కాలేజీబోర్డువారు ప్రచురించారు. ఇంగ్లండులో

---

1. COHAN BERNARD S.-P.530

తెలుగు చదువుకొనే సివిల్ సర్వెంటు యువకులకు ఇది పాఠ్య గ్రంథమైంది. ఈ పుస్తకప్రచురణతో ఆధునికకాలంలో కథాసాహిత్యానికి నాందీఆలపించడంజరిగింది.

గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు "విక్రమార్కుని కథలు" రచించాక, మరో పదిహేను సంవత్సరాలు దాటాక 1834లో "పంచ తంత్ర కథలు" రచించారు. ఈ మధ్య కాలంలో కాలేజీ బోర్డు వారు కొన్ని కథలను అనుదింపచేశారు. సదర్ అదాలత్‌లో ట్రాన్సులేటర్‌గానూ, ఇంటర్ ప్రీటర్‌గానూ ఉన్న వెన్నెలకంటి సుబ్బారావుగారు "పిజింగ్ టేల్స్" అనే ఇంగ్లీషు పుస్తకాన్ని 1828 లో తెనిగించారు. దీని మాతృక ఎవరు రాశారో తెలియదు. వివిధ ప్రాంతాలలో ఉన్న సివిల్ సర్వెంట్లు తమ దగ్గిర మునిషీలుగా ఉండే తెలుగు వారి చేత కొన్ని పద్యకావ్యాలను వచన రూపంలో చెప్పించారు. 1810లో చెన్న రాజధాని సర్కారు వారి తెలుగు ట్రాన్సులేటరుగా ఉన్న విలియం శాండల్స్ తన మునిషి పైడిపాటి పాపయ్య చేత రంగనాథ రామాయణం వచన గ్రంథంగా చెప్పించాడు. దీనిని సాండ్రీసు రామాయణ మంటారు.

1823 నుండీ గవర్నమెంటు తెలుగు ట్రాన్స్‌లేటర్‌గా ఉంటూ సెలక్షన్స్ (1823) నిఘంటువు (1835) రచించిన జె.సి. మారిస్ దొరగారి దగ్గర చాలా మంది మునిషీలు ఉండేవారు. వీరిలో అడక్కి సుబ్బారావు, పాటూరి సోదరులూ ముఖ్యులు. మారిస్‌గారి సెలక్షన్స్ నిజానికి అడక్కి సుబ్బారావు రచించాడని బ్రౌన్ దొరగారి సాక్ష్యం ఉంది.[2] 1851 లో అడక్కి సుబ్బారావు రచనగా ఒక తెలుగు ప్రిమియర్ అచ్చు పడింది. ముఖ పత్రం మీద ఆయన గురించి "గవర్నమెంటు ట్రాన్స్‌లేటర్‌గారి కచ్చేరీలో లేటు మున్షీ" అని ఇంగ్లీషులో తెలియచేశారు.

మారిస్ దొరగారి కొలువులో ఉన్న పాటూరి సోదరులు ముగ్గురూ తెలుగు పుస్తక రచనలు వ్యవహారిక భాషలో చేసినవారు. పాటూరి రామస్వామి శాస్త్రులు 1846 లో బ్రౌన్ దొరగారికి రాసిన ఉత్తరంలో ఈ సోదరుల కృషి ఏ నేపథ్యంలో జరిగినదీ విశదమవుతుంది.

"మహారాజశ్రీ ఆంధ్రభాషా ప్రవీణులైన సి.పి. బ్రౌను దొరవారి సముఖమునకు "<u>పాటూరి రామస్వామి శాస్త్రులు</u> మిక్కిలి వినయంతో వ్రాసుకొనే మనవి యేమంటే-

---

2. Literary Autobiography of c.p. Brown. P.79.

లోగడ మా పెద్దన్నగారయిన నరసింహ శాస్త్రుల వారున్నూ, చిన్నన్న గారయిన రంగాశాస్త్రుల వారున్నూ ఈ వుభయులు కాలేజీ తెనుగు మునిషి పనిలో నుండినప్పుడు వారు అనేక మంది దొరలకు చదువు చెప్పి వారిని ఆంధ్రభాష యందు ఘటకులను చేసి యుండిరి. యిలా వుండగా మా పెద్దన్న గారయిన నరసింహశాస్త్రుల వారు తెనుగు డిప్టీ పనిలో వుండి వారున్నూ చనిపోయిరి. ఆ సమయమందు మహారాజశ్రీ జీ.పీ. మారిస్ దొరవారు నన్ను పరీక్షించి నాకు తెనుగు అసిస్టెంటు పని దయచేసి యుండిరి. ఆ పనిలో నేను ఉండగా కాలేజీ బోర్డు వారు గవర్నమెంటు వారి ఆర్డరు చొప్పున మా పనులను నిలుపుదల చేసినది మొదలుకొని నేను గొప్ప కుటుంబము కలవాణ్ణి గనుక అన్నవస్త్రానికి శ్రమపడుతూ వుండగా సదరహి మారిస్ దొరవారు నన్ను తన వద్ద అడిషనల్ మునిషీగా నుంచుకొని, కాలేజీ వుంచినది మొదలుకొని కాలేజీలో దొరలను పరీక్షించిన కథలలో పెక్కండ్రు యింగ్రీజు కథలున్నూ రికార్డు కథలున్నూ యేర్పరచి వ్రాయమని వుత్తర్వు చేసినందున వారి యుత్తరువు ప్రకారము నేను దరోబస్తు కథలను యేర్పరచి వ్రాసి యిచ్చిన సిమ్మట ఆదొర వారు లోగడ జాన్వాన్ దొరవారి యుత్తర్వు ప్రకారము మా పెద్దన్న గారయిన నరసింహ శాస్త్రుల వారి చేత రచింపబడిన వచన రూపమగు హరిశ్చంద్రుని కథ మిక్కిలి శిథిలమై యుండ సదరహి కథను యేర్పరచి వ్రాయమని వుత్తరువు చేసినందున నేను ఆ కథను వ్రాస్తూ వుండగా ఆ దొరవారి తావున ప్రబలులుగా వున్నవారు తమరు వినగా మరి యొకరు అచ్చట ప్రబలముగా నుండవచ్చునా యనే తాత్పర్యము చేత, నేను వ్రాస్తూ వున్న కథను వ్రాయకుండా చేసి రామాయణపు కథలను యేర్పరచి వ్రాయించమని ఆ దొరవారి గుండా చెప్పినందున నేను ఆ రామాయణ కథలను యేర్పరచి వ్రాస్తుండగా నా మీద లోలోపల తంటలు చేసి నన్ను ఆ పనిలో నుంచి తీసివేయించినారు. మరికొన్ని దినములకు వారు నా విషయమై గావించిన కృత్రిమమును ఆదొరవారు తెలుసుకొన్న వారయి మళ్ళీ నా పనిని నాకు దయచేసి మా చిన్నన్నగారైన రంగశాస్త్రుల వారి చేత నూతనముగ రచింపబడిన విజయ విలాసమనే గ్రంథమును వ్రాసేలాగున నన్ను వుత్తరువు చేసినందున యుత్తరువు ప్రకారము నేను వ్రాస్తూ వుండగా, నా దురదృష్టము వల్ల ఆ దొరవారు సీమకు ప్రయాణమైనందున ఇదివరలో నేను యేర్పరచి వ్రాసి వున్న శుకసప్తతి కథలున్ను, వచన రూపమగు విజయ విలాసమున్ను వ్రాసి వారికి నివ్వగా వారు కాలేజీ సెక్రటరీ మహారాజ రాజశ్రీ రౌలాంస్ దొరవారికి ఒక

సిఫారసు కాగితము దయచేసి యుండిరి. నేను ఆ కాగితమును తెచ్చి రౌలాంస్ దొరవారికి నివ్వగా వారు మాకు యింగ్లీషు రానందున అడిషనల్ మునిషీ పని అయినా యివ్వడానికి లేదన్ని యెక్కడనైనా టౌకినీ మునిషీ పని తటస్తమయితే యిప్పిస్తున్నామన్ని చెప్పినందున నేను మళ్ళీ మారిస్ దొరగారి తావుకు పోయి ఆ సంగతి వారికి తెలియచేసి వేరే ఎవరి నైనా దొరలకు ఒక సిఫారసు కాగితమును దయచేయమని అడిగినందున వారు మంచిదని శెలవిచ్చి యుండిరి. యింతలో నాకు దేహము అశక్తముగా నుండి వారి దర్శనమునకు పొయ్యేటందుకు లేక వారు ప్రయాణమై పొయ్యేనాడు నేను పోయి వారి దర్శనము చేసుకోగా వారు నాకు వ్రాయడానికి సావకాశము లేదని చెప్పి ప్రయాణమై పోయిరి.

ఈ సమయమందు నన్ను రక్షించగల ప్రభువులు ఎవ్వరు ఇచ్చట లేనందున నేను అన్న వస్త్రాదికి లేక పిల్లలతో యిక్కడ నానా శ్రమలు పడుతూ వుండడము వల్ల యేలా తోచక అనేక కుటుంబ సంరక్షకులయిన తమ దర్శనము చేసుకొని తమ సముక్షములో నా విద్యమానము యావత్తు శృతపరచుకొన్నట్టు అయితే తమరు నాగొప్ప కుటుంబంలో కూడా నన్ను సంరక్షణ చేతురని యెంచి సముఖమునకు యీ మనవి వ్రాసుకొన్నాను. అయితే సపితాయస్తు పోషకః – అనే ధర్మ శాస్త్ర వచనము యున్నందున సకల న్యాయాధిపతులయిన తమరు నాయందు కటాక్షము వుంచి నన్ను పోషించి ఆ కీర్తిని చెందవలసినదని తమ శ్రేయస్సును వేడుకొంటున్నాను.

లోగడ మా చిన్నన్నగారయిన రంగశాస్త్రుల వారి పేరిట తమరు వ్రాయించిన వుత్తరము యిందులో మలఫూఫ్ చేసి సముఖములో యిచ్చుకొన్నాను. అది తమరు చిత్తగించగా నేను ఫలాని వాడని తమ చిత్తానకు విశదము కావచ్చును. సకలము తెలిసిన ధర్మ ప్రభువులకు, నేను తరచు వ్రాయ శక్తుణ్ని కాను. యింతే నా మనవి 19–9–1846 (M.419 P.P. 129–132)

ఈ ఉత్తరం 1846 లో మారిస్ దొర సీమకు వెళ్లిపోయాక రాసినదైనా 1840 ప్రాంతాలలో పాటూరి సోదరుల వచన గ్రంథాలు ముద్రితమయ్యాయి.

పాటూరి నరసింహశాస్త్రులు–హరిశ్చంద్ర కథ– 1840

పాటూరి రంగశాస్త్రులు– విజయవిలాస వచనం – 1841

పాటూరి రామస్వామి శాస్త్రులు–శుకసప్తతి వచనం–1840

కుంపిణీ యుగంలో 1840 చాలా ప్రాముఖ్యం గల సంవత్సరం. ఆ

యేడాది నుంచి తెలుగు కథా వాఙ్మయం అభివృద్ధి చెందసాగింది. పైన చెప్పిన పాటూరి సోదరుల వచన రచనలే కాక ఈ క్రింది పుస్తకాలు కూడా వెలుగు చూశాయి.

సింగరాజుదత్తాత్రేయులు
వెంకటసుబ్బయ్యసంయుక్తరచన } రామాయణ వచనం 1840

పైడి పాపయ్య- రంగనాధ రామాయణ వచనం -1840

తెలుగు పద్య కావ్యాలకు వచన రూపాలేకాక పరదేశ భాషలలోని కథా వాఙ్మయాన్ని తెల్లదొరలూ, తెలుగు వారూ తెనిగించారు. వుస్టలర్ దొరగారు చేసిన తెలుగు అరేబియన్ నైట్స్ గ్రంథం (కట్టినది) 13 రూపాయలకు కాలేజీలో లభిస్తుందని వర్తమాన తరంగిణి 1842 లో ప్రకటించింది. ఇంతకు ముందే పురాణం కృష్ణశాస్త్రులుగారు అరేబియన్ నైట్సు తెనిగించారని అది1840 లోనే అచ్చు పడిందని పరిశోధకులు చెప్పున్నారు.[3] అయితే 1840 లో కంచీవరం రామశాస్త్రిగారు "యవన యామినీ వినోదములు" అనే పేరుతో అరేబియన్ నైట్సును అనువదించారు. ఇవి రెండు సంపుటాలు. ఈ రెండూ లండన్ ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి. (TEL-C.131, 132) పురాణం కృష్ణశాస్త్రిగారు నిజంగా అనువదిస్తే ఆ పుస్తకాల వైనాల గురించి ఆకరాలు ఏమీ పరిశోధకులు చెప్పలేదు.

పాటూరి రామస్వామి శాస్త్రులు 1840 లో శుకసప్తతి కథలను వచనంగా రచిస్తే ఇంకెవరో 1842లో "కీరబహత్తరి తోతీనామా లేక చిలుక కధలు" అనే గ్రంథం రచించి ప్రచురించారు. ఇది పార్సీలోతీనామాకు అనువాదం. పారశీకపు పేర్లు తరచుగా కనబడుతూ ఉంటాయి. ఇందులో ఉన్న 52 కథలూ, కథా విధానం, ఉపోద్ఘాత రచన వ్యావహారిక భాషలో చక్కగా ఉందని పరిశోధకులు చెప్పున్నారు. 1842 లోనే ధూర్జటి లక్ష్మీపతి "హంస వింశతి" కథలను వచన రూపంగా రచించారు. ఇది వర్తమాన తరంగిణీ ముద్రాక్షర శాలలో అచ్చుపడింది. 1865లో పునర్ముద్రణ జరిగింది.

1843లో "దివారామకథ" అనేగ్రంథం వెలువడింది.దివారామ ఢిల్లీ పాచ్ఛాగారి కుమార్తె.ఈమె అమరావతి పట్టణపురాకుమారుని పెళ్ళాడుతుంది. ఈ కథలో దశకుమార చరిత్రలోలాగ రాకుమారులు, మంత్రికుమారులు దేశాటనం

---

3. నిడుదవోలు వెంకటరావు - ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయం (1977)- -p.59.

చేస్తారు. తనప్రజ్ఞావిశేషాలచేత మంత్రికుమారుడు రాకుమారుని చాలాసార్లు రక్షిస్తాడు. చమత్కారజనకమైన ఈకథ సుఖాంతమని పరిశోధకులు చెప్తున్నారు.

భారతీయ కథా వాఙ్మయంలో విక్రమార్కుని వంటి కథా నాయకుని కథలు ఎందరు ఎన్ని విధాలుగా చెప్పినా జనం వింటారు, చదువుకొంటారు.

రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రి గారు విక్రమార్కుని కథలు రాసిన తర్వాత, అవి నాలుగు ముద్రణలు పొందాక 1847లో వాద్రేవు వెంకయ్య అనే రచయిత 'బత్తీసు పుత్రి కథలు' అనే పేరుతో 32 బొమ్మలు చెప్పిన విక్రమార్కుని కథలను మళ్ళా వాడుకభాషలో కథనం చేశాడు.

పట్టు విడువని విక్రమార్కుడికి బేతాళుడు చెప్పిన కథలు కూడా మన కథా వాఙ్మయంలో ఇప్పటికీ జనరంజకంగా వుంటున్నాయి. ఆధునిక బాలవాఙ్మయ పత్రికలో బేతాళుని పేరుతో ఎన్నో కల్పిత కథలు వస్తున్నాయి. గాని ఆదిలో అవి అక్షరాలా ఇర్వై అయిదు మాత్రమే. 1848లో 'బేతాళ పంచవింశతి కదలు' అనే వచన గ్రంథం వెలువడింది.

కుంపిణీ యుగం ప్రథమ పాదంలో పారశీకం చాలా ప్రముఖ స్థానంలో వుండేది. ఆ భాషలోనే వ్యవహారాలు జరిగేవి. పారశీక భాషలోని కథలు కమామీషులు యితర భాషలలోనికి పరివర్తన చెందడం సహజం. తోతీనామా (1842) తెనిగించినప్పుడు పారశీక పదాలు అందులో విస్తారంగా వున్నట్టు యింతకుముందు చూశాం. 1856లో ఎర్రమిల్లి మల్లికార్జునుడు అనే ఆయన 'చార్ దర్వీషు' కథలను తెలుగులో చెప్పారు. పారశీక భాషలో ఫకీరును దర్వీషు అంటారు. నలుగురు ఫకీర్ల కథలను ఆసక్తి దాయకంగా యిందులో కథనం చేశారు. ఇవి జనరంజకంగా వుండడం వల్ల 1856లో పునర్ముద్రణం పొందింది. ఆ తర్వాత వావిళ్ళ వారు ఈ శతాబ్దిలో మళ్ళా అచ్చువేశారు. నేను ఈ ముద్రణలోనే ఆ కథలను చదివాను.

తెలుగులో 'కథ, కమామీషు' అన్న పదాలు జంట మాటలుగా ప్రచారంలో వున్నాయి. కదకు వేరే అర్థం చెప్పక్కర్లేదు గాని కుంపిణీ యుగంలో ఏ వచన రచనైనా కథ కిందే చెలామణి అయిందని భావించాలి. సి.పి. బ్రౌన్ దొరగారి దగ్గర తాతాచార్యులు అనే హాస్య చతురుడు, సంస్కృత పండితుడు 1848 నుంచీ వుండేవాడు. ప్రసంగవశాత్తూ ఎన్నో కబుర్లను ఆయన చెప్పేవాడు. వాటిని దొరగారు కాగితం మీదకు ఎక్కించి ఆ కమామీషులను

కథలుగాజమకట్టి 'తాతాచార్యులకథలు' అనేసంకలనంగా 1856లో ప్రచురించారు. ఇందులో అన్నీ తాతాచార్లు చెప్పినవేకాక కృష్ణమాచార్యులు చెప్పినవీ, తాము హైదరు చరిత్రలో చేసిన అనువాదాలూ కూడా బ్రౌన్ దొరగారు చేర్చారు.

'తాతాచార్ల కథలు' 1974లో ఎం. శేషాచలం అండ్ కో వారు బంగోరె సంపాదకత్వంలో, అతని వ్యాఖ్యానాలతో అచ్చువేశారు. 'బ్రౌన్ ఈ కథలను ఎందుకు సేకరించినట్టు?' అని సంపాదకుడు ప్రశ్నిస్తూ 'ఏదో రెండో తరగతి పిల్లకాయలకు రీడర్ వంటి దానిని ప్రసాదించి పోవాలనే ధోరణి మినహా మరేమీ లేదని మళ్ళీ ఎవరైనా అంటే అంతకంటే శుద్ధ పొరపాటు ఇంకొకటి వుండదని నా విశ్వాసం' అని బంగోరె రాశాడు.[4] తాతా చార్యుల కథలను అచ్చువేస్తూ బ్రౌన్ తన వుద్దేశాన్ని స్పష్టంగానే చెప్పాడు[5].

'These tales may supersede the prose abridgements, which are still read under the names of Pancha Tantra, and tales of Vicramarca. These two are excellent composition: but the abridgements are written in a pedantic style different from the Telugu in daily use".

తాతాచార్లకథలు పాఠ్యగ్రంథాలుగా ఉపయోగపడాలనీ బ్రౌన్‌తాపత్రయం. దీనిని ప్రకటించిన తేదీ 17 ఏప్రిల్ 1855 అని గుర్తుంచుకోవాలి. అంతకు రెండేళ్ల ముందు 1853లో చిన్నయసూరి నీతిచంద్రికను ప్రచురించి మద్రాసు యూనివర్శిటీ సెక్రటరీ అయిన ఆర్బత్ నాట్ దొరగారికి అంకితమిచ్చారు. బ్రౌన్ శుద్ధ వ్యవహారిక భాషావాది. తెలుగులో అవాంఛనీయమైన గ్రాంధికశైలి జొరబడిందనిగుర్తించారు.నిత్యజీవితంలోఉపయోగించేభాషకూ,పాఠ్యగ్రంథాలయిన పంచతంత్ర విక్రమార్కుని కథల శైలికీ తేడాలున్నాయి. ఆ పాఠ్య గ్రంథాలను ఈ'తాతాచార్ల కథలు' వెనక్కునెట్టేసి ప్రాచుర్యం చెందుతుందని బ్రౌను ఆకాంక్ష.

సామాన్య పాఠకులకు అర్థంకాని భాషా చమత్కారాలను 'తాతాచార్ల కథలు' సంకలనంలో చేర్చడం బ్రౌనుకు యిష్టంలేదు. అందుకే 'బహువ్రీహి' అనే కథను "Too difficult. Not worth Printed ఇది వొద్దు - మన్న" అని బ్రౌను రిమార్కు రాయడంలో వుద్దేశం స్పష్టమవుతోంది. 'గిరిన్మయూరే' అన్న

4. 'సి.పి.బ్రౌన్ తాతాచార్ల కథలు' -సంశోధన బంగోరె -యం. శేషాచలం అండ్‌కో, మద్రాసు 1974- పుట 25.
5 అందులోనే -పుట 222.

కథను కూడా 'యిడియొద్దు' అని బ్రౌన్ ఆదిలో తిరస్కరించినదే. జీవద్భాషలో రచించిన వాటిలోంచి ఎన్నో సామాజిక చరిత్రాంశలు దొరకుతాయి. అది వేరే సంగతి. కుంపిణీ యుగంలో కథలూ కమామీషులూ హాయిగా చదువు కోడానికేకాక బళ్ళో అధ్యయనం చేయడానికి కూడా వుద్దేశించినవే.

ఏ యుగంలోని రచనలలోనైనా వర్గ స్వభావాలూ, వర్గ ప్రయోజనాలు ప్రస్ఫుటంగా కనబడతాయి. రచయితలు ఎవరు అన్నది ముందు తేల్చుకోవలసిన విషయం.కుంపిణీయుగంలో కథలుకమామీషులు[6] రాయించి, రచించి అచ్చువేసిన వారు ఏ ప్రయోజనం ఆశించి అలా చేశారో గుర్తుంచుకోవాలి. బ్రౌను దొరగారే ఒకకథను 'నిరాడంబర శైలి'లో వ్రాస్తున్నాను అని ఒకచోటరాసి పెట్టారు.

" పల్లెటూరి వానికిన్ని పులికిన్ని జరిగిన ముచ్చట – పల్లెటూరి వాడు పులితో కూడా దారిపోతూ మనిషి జాతి ఘనమా పులిజాతి ఘనమా అని ఒకరు ఒకరితో ముచ్చటిస్తూ వుండగా వొక గోడమీద పులిని మనిషి చంపిన చిత్రపు పని కనపడినందున మనిషి ఆ పులితో అరే చూస్తి గెల్చినది మేమే అని గర్వించి మాట్లాడగా యీ మాటకు పులి చెప్పినది యేమంటే; చిత్తరువు వ్రాసినది మనిషే గనుక గెలిచినది మనిషే సరి! మా పులి జాతి చిత్తరువు వ్రాశినట్టయితే వేటవాణ్ని పులి చంపినట్టుగా వ్రాసును అని చెప్పెను.

కావ్యంలో స్త్రీ దూషణ కలదు సరి ఆ కావ్యము చెప్పినది మగవాడు. ఆడమనిషి కావ్యం చెప్పేవాడు పురుష దూషణ కావ్యమునందు ప్రసిద్ధం కాగలదని యీ కథ వల్ల తెలుసుకోగలమని పురుషులు చెప్పిన దూషణ కన్న పది యిబ్బళ్ళుగా చెప్పుదురు." (M 425. p.p.449)

రచయితల వర్గ స్వభావాలను బట్టి రచనలు వెలువడుతాయన్న సత్యానికి యిది అతికినట్టు వచ్చే ఉదాహరణ. పురుషాధిక్యత గల సంఘంలో స్త్రీలకు ప్రాప్తించే న్యూనతలను వేలెత్తి చూపిస్తూ స్త్రీ పురుష దృక్పథాల వల్ల కూడా రచనలలోని ఆలోచనల ధోరణులు మారుతాయని పందొమ్మిదో శతాబ్దంలోనే ఉద్ఘాటించిన బ్రౌన్ ప్రశంసనీయుడు.

---

6. కమామీషు అన్న పదానికి అర్థం 'దిమ్మా' రాకం పేపరు. సాహిత్య విషయాల్లో 'కథలు – కమామీషులు' అన్నప్పుడు కథలూ, వంకలూలు అని అర్థం చెప్పుకోవచ్చు.

6

విద్యావంతులు-భావ చైతన్యం

కుంపిణీ వారి సివిల్ సర్వెంట్ల దగ్గర మిలటరీ రెజిమెంట్లలోనూ, వివిధ శాఖలకు చెందిన కచ్చేరీలలోనూ, అదాలతులలోనూ అతి చిన్న ఉద్యోగంతో ప్రారంభించి అత్యున్నత స్థానానికి చేరుకొన్న వివిధ నేటివు పెద్ద మనుష్యులు స్వయంకృషి చేత విద్యావంతులయ్యారు. ఏదో ఒక గ్రంథ రచన చేసినవారు వీరిలో కొందరు లేకపోలేదు. ఆ గ్రంథాలవల్ల కొద్దిగానో గొప్పగానో నాటి సాంఘిక చరిత్ర తెలియవస్తుంది. వీరి జీవిత చరిత్రలు కూడా కొంత కొంత తెలుస్తున్నాయి

వెన్నెలకంటి సుబ్బారావు (1784-1832)

ఇంగ్లీషు భాషలో స్వీయ చరిత్రను రచించిన తెలుగువారిలో వెన్నెలకంటి సుబ్బారావు గారిని మొదట లెక్కించాలి. వీరి ఆత్మ కథవల్ల పద్దెనిమిదో శతాబ్దంచివరి రోజుల్లోనూ, పందొమ్మిదవ శతాబ్దంలోనూ తెలుగు దేశంలోని విద్యా విధానం ఆనాటి కుర్రవాళ్ళలో చదువుల పట్ల గలశ్రద్ధ, కచ్చేరీలలో చేరి పనులు నేర్చుకొనడం, చిన్న హోదాలు సంపాదించుకొనడమ్, దేశాలపట్టి పోవడం, పెద్ద పదవులలో ప్రవేశించడం మొదలైన విషయాలు తెలుస్తాయి.

నెల ఒక్కింటికి ఒక్కపూల వరహామీద 1799 మే నెలలో మిలటరీ పే మాష్టరు కచ్చేరీలలో ఉద్యోగం ప్రారంభించిన సుబ్బారావు గారు 1829 నాటికి నెలకు 95 వరహాల జీతం పుచ్చుకొనే హోదాకు ఎదిగారు. 1802లో ఇంగ్లీషు రైటరుగా స్థిరపడ్డారు. 1808లో హెడ్ రైటరుగా, ట్రాన్సులేటరుగా ఉత్తర కనరా జిల్లా కోర్టులో పనిచేశారు. 1815 నాటికి నెల్లూరు జిల్లాలో ట్రాన్సులేటరుగా. తహసీల్దారుగా పనిచేశారు. అప్పుడే మద్రాసులోని సదర్ అదాలత్ కోర్టులో ట్రాన్స్లేటరుగా ఇంటర్ ప్రిటర్‌గా ఉద్యోగంలో చేరారు. 26 సంవత్సరాలు కుంపిణీ ఉద్యోగంలో వున్నారు. మెక్కిరల్, ఆలివర్, ఎ.డి.కేంబెల్ మొదలైన

సివిల్ సర్వెంట్లందరూ వీరికి బాగా తెలుసు. వీరిని సెంట్‌జార్జి కోట కాలేజీ బోర్డువారి స్కూలు బుక్ సొసైటీలో సభ్యునిగా నియమించారు.

ఆనాటి విద్యా విధానం మీద సుబ్బారావుగారు బోర్డు వారికి రాసిన లేఖను అధికారులందరూ మెచ్చుకొనడమే కాక 'ది ఫస్టు రిపోర్టు ఆఫ్ ది స్కూల్ బుక్ సొసైటీ ఫర్ ది ఇయర్ 1823" అనే నివేదికలో అచ్చువేశారు (దీని అనువాదాన్ని ఈ సంపుటంలోనే విద్యా విధానం అనే ప్రకరణంలో చూడవచ్చు). సుబ్బారావుగారు కాలేజీ బోర్డు వారికోసం 'ది ప్లీడింగ్ టేల్స్' అనేగ్రంథాన్ని తెలుగులోనికి అనువదించారు.ఇది రెండుసార్లు ముద్రణ పొందింది. దీనిప్రతులు ప్రస్తుతం లభ్యంకావు. సుబ్బారావుగారి ఇంగ్లీషు రచనే తప్ప తెలుగురచన ఎలావుంటుందో మచ్చుకైనా నేడుదొరకదు. సుబ్బారావు గారు మరణించిన 41సంవత్సరాలతర్వాత 1873లో వారి కుమారుడు గోపాలరావు ఉరఫ్ఆదిశేషయ్య తండ్రిగారిఆత్మకథను ప్రచురించాడు.

సుబ్బారావుగారికి తెలుగు, ఇంగ్లీషు, కన్నడం, తమిళం, మరాఠీ, పారశీకం, హిందుస్థానీ భాషలు క్షుణ్ణంగా వచ్చు. సదర్ అదాలత్ కోర్టులో తెలుగు, తమిళ, కన్నడ భాషల ట్రాన్సులేటరుగా ఇంటర్‌ప్రీటర్‌గా ఎన్నో తర్జుమాలు ఇంగ్లీషులోకిచేశారు.ఒకనాయిబ్, ఒకముద్దతుగార్, ఒకరైటరుసహాయం లేకుండా 1217 కోర్టు కేసులను అనువదించారు. కొన్ని కేసులపత్రాలు 15 ఫుల్ స్కేపు పుటలకు తక్కువ లేవు. కొన్ని 60 పేజీలు కూడా వుండేవి.

సుబ్బారావు గారు కావలి వెంకట లక్ష్మయ్య గారికి, ఏనుగుల వీరాస్వామిగారికి బంధువే కాక మంచి మిత్రుడు. కాశీయాత్ర చేసినప్పుడు కలకత్తాలో వెంకట లక్ష్మయ్యగారి ఇంట 1823లో బసచేశారు. సుబ్బారావు గారి మూడవ భార్య మగబిడ్డను కని చనిపోయినప్పుడు ఏనుగుల వీరాస్వామయ్య గారు సంతాపాన్నీ సంతోషాన్నీ ఏక కాలంలో వెలిబుచ్చ వలసి నప్పుడు రాసిన సానుభూతి ఉత్తరం సుబ్బారావు గారికి ధైర్యం ఇచ్చింది. సుబ్బారావు గారు తమ తీర్థయాత్రల గురించి విపులంగా రాయలేదుగాని వీరాస్వామయ్య గారు తెలుగు లో తమ అనుభవాలు రచించారు.

ఏనుగుల వీరాస్వామయ్యగారు (1780(?)- 1836)

వెన్నెల కంటి సుబ్బారావు గారికీ ఏనుగుల వీరాస్వామయ్యగారికి బంధుత్వం- స్నేహంతోపాటు పోలికలు కూడా ఉన్నాయి. ఇద్దరికీ చిన్నప్పుడే (ఒకరికి తొమ్మిదో ఏట, ఇంకొకరికి పదోయేట) పితృ వియోగం కలిగింది.

ఇద్దరూ వీధి బళ్ళలో చదువుకొని స్వయం కృషితో ఇంగ్లీషులో ప్రావీణ్యం సంపాదించి తెల్లదొరలతో సరిసమానమైన శైలిలో కచ్చేరి పత్రాలు రాయగల ప్రజ్ఞను అలవర్చుకున్నారు. ఇద్దరూ శిఖరాగ్రాలను చేరుకొని మద్రాసులోని సదర్ ఫౌజాదారీ అదాలత్ కోర్టులలో ట్రాన్స్లేటర్, ఇంటర్ ప్రీటర్ హోదాలో పని చేశారు. వీరాస్వామయ్య గారు సుప్రీం కోర్టులో హెడ్ ఇంటర్ ప్రీటర్ అయ్యారు.

వీరాస్వామయ్య గారికి తెలుగు, తమిళం, ఇంగ్లీషు భాషలలోనే కాక సంస్కృతంలో కూడా మంచి ప్రవేశముంది. శ్రుతి, స్మృతి, పురాణాల అవగాహన, ధర్మశాస్త్రాల వ్యాఖ్యానాలు బాగా తెలిసిన వారు. పండిత సభలలో సైతం వాదించి తమ సిద్ధాంతాలను ప్రతిష్ఠించుకోగల పాటవం గలవారు.

వీరాస్వామయ్యగారు 1830 మే మాసం 18వ తేదీనాడు బయలు దేరి కాశీయాత్ర ప్రారంభించారు. మార్గంలో వారికి కలిగే అనుభవాలనూ, చూసిన ప్రదేశాలను, అక్కడ విశేషాలనూ వివరిస్తూ తమకు లేఖల ద్వారా తెలియ చేయవలసిందని మిత్రలు కోరారు. వీరాస్వామయ్యగారు సవిస్తరంగా అన్ని విషయాలను క్రమంగా రాసి పంపించారు. తమ వలె యాత్ర పోవువారు మార్గంలో పూర్వంగానే జాగ్రత్త పెట్టుకోవలసిన విషయాలు కూడా పొందు పరిచారు. ఈ లేఖలను మిత్రులు ఒక పుస్తకంగా తయారు చేశారు. దానికి ఎన్ని పునర్ముద్రణలు పుట్టాయో తెలియదు. ఇది తెలుగులో అచ్చుపడడానికి పూర్వమే వెంకు మొదలియారు గారు తమిళంలోనికి తర్జుమా చేశారు. వాగపూరు వీరాస్వామి మొదలియారు గారు మహారాష్ట్ర భాషలోనికి అనువాదం చేశారు. [illegible] రు 'రెసిడెంట్'గారు ఇంగ్లీషులోనికి తర్జుమా చేద్దామనుకొని అనుమతి కోసం రాస్తే గ్రంథ కర్తగా తానే భాషాంతరం చేసి పంపిస్తానని వీరాస్వామయ్య గారు జవాబు రాశారు. కొంత వరకు ఆంగ్లీకరించారు.

ఏమిత్రుల ప్రోద్బలం వల్ల 'కాశీయాత్ర చరిత్ర'ను ఈయన రచించారో ఆమిత్రులలో ప్రముఖులు కోమలేశ్వరపురం శ్రీనివాస పిళ్ళైగారు. ఈ గ్రంథాన్ని వీరాస్వామయ్యగారు పోయాక 1838 నాటికి పుస్తకరూపంలో అచ్చువేశారు. పుదూరి నారాయణ శాస్త్రి గారు లేఖక ప్రమాదాలు దిద్ది ముద్రణ పనులు చూశారు. ఈపుస్తకాన్ని కుంపిణీ సర్కారు వారు మెచ్చుకొన్నారు. ఇది బహుళార్థ సాధకం కనుక 1869లో మళ్ళా అచ్చు వేయించారు. 'కాశీయాత్ర చరిత్ర' పందొమ్మిదో శతాబ్దపు సాంఘిక చరిత్రకు ఎంతగానో ఉపయోగ పడుతుంది. అందుకే ఆ శతాబ్దపు చరిత్రను 'స్పెషలైజ్' చేసిన దిగవల్లి వెంకట శివరావు గారు వివరణలతో

పాదసూచికల తో ఈ పుస్తకాన్ని 1941లో మూడోసారి ముద్రించారు.

వీరాస్వామయ్యగారు ఇతర గ్రంథరచనలుకూడా చేసినట్టున్నారు. 'స్మృతి చంద్రిక' ను అనువదించారు. అది ఏమైందో తెలియదు. తత్త్వ శాస్త్ర విషయాల గురించి 'కాశీయాత్రచరిత్ర' లో చాలా చోట్ల వివరణాత్మకమైన విశ్లేషణలు ఉన్నాయి. ఉదాహరణకు నాస్తికుల గురించి వారు రాసింది చూడండి.[1]

" నాస్తికుల పూర్వోత్తరము విచారించగా వారి తత్వము యీశ్వరుడని వొకడు లేడనిన్ని స్వభావ ప్రభావము చేత యీ ప్రపంచము యీ రీతిని జరుగుచున్నదనిన్ని నిశ్చయించి వున్నారు. ఆ చొప్పున ఈశ్వరుడు లేడను కోవడము చేత కమ ాతులకు నాస్తికులు దూష్యులయినారు. గాని జ్ఞానులకు వారు దూష్యులు కారని తోచుచున్నది. యెందు వల్లనంటే జ్ఞాన దృష్టి కలవారికిన్ని యీశ్వరుడు అనే పుల్లింగ పదార్థము గాని ఈశ్వరి అనే స్త్రీ లింగ పదార్థముగాని వొకటి బిన్నముగా నామరూపగుణములు గల పదార్థము లేదు గనుక సమస్త జగదాధార మయిన వస్తువు అవాఙ్మానస గోచరమై శుద్ధ శూన్యముగా ధ్యానించ బడి వున్నది. గనుక మన్ని నాస్తికులు ప్రపంచము యేస్వభావము చేత జరుగుచున్న దని అంటారో ఆ స్వభావాన్నే జ్ఞానులు పరతత్వ మని అంటారు. స్వభావమనే వాచకముపరతత్వమనే వాచకమునకు బిన్నమేగాని వస్తుభేదము వుభయుల తాత్పర్యములోనున్నలేనట్టు తోచబడుచున్నది. గనుక నాస్తికు లున్ను జ్ఞానులకు సహపాఠులే గాని వేరునాదు". దుష్ట శిక్షణ గురించి ఇలా రాశారు.

" యింగిలీసు వారి న్యాయమేమంటే, పదిమంది దొంగలు శిక్షలేక తప్పిపోవడము మంచిదిగాని సందేహము మీద వొక గృహస్తుడు దండనకు లోబడడము యుక్తము కాదని లలితముగా న్యాయ విచారణ చేస్తారు. యీ దేశములో చూస్తే వొక దుష్టుణ్ని రక్షిస్తే వేయిమంది శిష్టులను శిక్షించినట్టు అనేమాట ప్రత్యక్షముగా వున్నది. యెట్లా నడిస్తే మంచిదో, యెట్లా నడిస్తే చెడ్డదో యీ దర్మ సూక్ష్మము తెలియడానకు ఈశ్వరుడు సమర్థుడు గాని ఈశ్వర జ్యోతి దీప్తిగా ప్రకాశించే ప్రకృతి జనులు శక్తులు కారు". (పు. 326)

గ్రామికుల గురించి వీరాస్వామయ్య గారు గమనించిన విషయాలు కూడా ఉన్నాయి. విశాఖ పట్నం దగ్గర మన్న ఉప్పాడ బోయీల గురించి ఇలా రాశారు.

---

[1] కాశీయాత్ర చరిత్ర - పుటలు 265-6.

"నేను కన్యాకుమారి మొదలుగా కాశ్మీరము వరకు సంచరించిన ప్రదేశములలో వుప్పాడ బోయీలకుసమానమైన మోతగాండ్లు చూపలుర్, బలాఢ్యులు, అలంకార ప్రియులు, ప్రయాసకు వోర్చ గలవారు, బంట్రౌతు మానాగా ఆయుధ ధారణ ప్రియులు యెక్కడా వున్నట్లు తోచలేదు. అయితే దేశము కాని కొన్ని దేశములకు వస్తే యీ వుప్పాడ బోయీ లకు దేహ దార్ఢ్యము తప్పి రోగిష్ఠులవుతారు. వారిని జాగ్రత్తగా కాపాడుచూ వారి దేహములు నొచ్చిన కాలమందు ఆయా దేశస్థులయిన బోయీలతో పని గడిపి వీరిని తీసుకొని వస్తే యీ వుప్పాడ బోయీలతో భూగోళ సంచారము యావత్తూ చేయవచ్చునని తోచుచున్నది. పాలకీలు మోశే వృత్తికి యీ వుప్పాడ దేశస్థులనే ఈశ్వరుడు తగిన వారిని గానే నియమించి నట్టు తోచబడుచున్నది. అయితే వీరు మాంస, మద్య, మత్స్య ప్రియులు మిక్కిలి అయినందున వీరు తాగినప్పుడు తమలో తాము పోట్లాడితే పోట్లాటలు ఖామందుల మనసున నిండా నొప్పి చేస్తున్నది".(పుట 331-2)

కాశీయాత్ర చరిత్ర వల్ల ఎన్నెన్నో విషయాలు తెలిసినట్టే మాపూర్వీకుల సంగతి కూడా కొంత తెలుస్తుంది. మాతాతగా తాతగారి తరంలో వారు వీరాస్వాయమ్య గారికి ఆతిధ్యం ఇచ్చారు. ఆయన 'యలమంచలి' చేరుకొన్న తరువాత జరిగిన విషయాలు ఇలా రాశాడు.

" నేటి మధ్యాహ్నము దారిలో వ్యాఘ్రభయాలు కూడా కద్దు. యిది మజిలీవూరు అయినప్పటికిన్ని దారి వొత్తి వొక కోసు దూరములో వుండే దివ్వల అనేగ్రామనివాసి యయిన భాగవతుల కిత్తన్న యెదురుగా వచ్చి తన వూరికి రమ్మని ప్రార్థించినందున ఆవూరు 7గంటలకు ప్రవేశించి ఆ రాత్రి ఆమరునాడు శుక్రవారము వర్ష ప్రతిబంధము చేత నిలిచినాను. యీ వూరు 100 యిండ్ల అగ్రహారము. అందరు ఉపపన్నులు అయినప్పటికిన్ని వొక యతి శాపము చేత పెంకుటిండ్లు కట్టక పూరిండ్లల్లో కాపురము చేయుచున్నారు. యీవూళ్లో వుండే బ్రాహ్మణులందరు వేద పారంగతులు. కిత్తయ్యయనే వారు జమీన్ దారుడున్ను మంచి సాంప్రదాయికుడున్ను. యీ వూళ్లో అంగళ్లు కలవు. అన్ని పదార్థాలు దొరుకును" (పు.334)

మాతాతగా పేరు కిత్తయ్య పంతులు గారు. బహుశా వారి తాతగారైన కిత్తయ్య గారు వీరాస్వామి గారికి ఆతిధ్యం ఇచ్చి ఉంటారు.

తాను వెళ్ళిన ప్రతిఊళ్లో ముఖ్యుల గురించి వీరాస్వామయ్య గారు రాశారు.

బందరు వెళ్ళినప్పుడు ఈయన బ్రౌను దొరగారిని చూశారట. అయితే ఆసంగతిని గ్రంథంలో రాయలేదు. ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్న బ్రౌను దొరగారి స్వంత ప్రతి కాశీయాత్ర చరిత్రలో దొరగారు " Masuli patnam The Author Visited me here but does not mention this"అని కోడు చేశారు.(D 1407- పుట 456)

బ్రౌను దొరగారు మచిలీ పట్నంలో ఉన్నప్పుడు వీరాస్వామయ్యగారు కలుసుకొన్నారు. అప్పుడు అవధానం పాపయ్యగారి పుస్తకాల ప్రసక్తి వచ్చి వుంటుంది. చెన్నపట్నం వెళ్ళాక వాకబు చేస్తానని చెప్పి వెళ్ళాక వీరాస్వామయ్య గారు దొరగారికి ఆ సంగతి ఉత్తరం రాశారు. పనిలో పనిగా తాము రచించిన కాశీయాత్ర చరిత్రను ముద్రిస్తారా అని కూడా అడిగారు. బ్రౌను దొరగారు అప్పుడు ప్రెస్సు పెట్టే యోచనలో ఉన్నారు. 'ఈ పుస్తకాన్ని ప్రకటించడానికి యింకా సిద్ధంగా లేమని' దొరగారు 1832లో జవాబు రాశారు. అయితే వీరాస్వామయ్య గారు పంపిన వ్రాత ప్రతిని కూలంకషంగా చదివి పదప్రయోగాలు నోటు చేసుకొన్నారుగానీ వీరాస్వామయ్య గారిఆచార వ్యవహారాలను తీవ్ర పదజాలంతో నిందించారు.(వివరాలకు 'బ్రౌన్‌దొరగారి' మీద ప్రకరణం చూడండి)

అల్లాడి రామచంద్రయ్య (1836 ప్రాంతాలు)

ఆధునిక విజ్ఞానాన్ని అధ్యయనం చేస్తున్నా, అనూచారగా వస్తున్న ఆచార వ్యవహారాలను త్యజించడం సాధ్యం కాదు: తెల్లదొరల సంపర్కం వల్ల, వారి శాస్త్రగ్రంథాల అవలోకనం వల్ల తెలియవచ్చే విషయాలపై తర్కించి సిద్ధాంతాలు చేయడం సులభసాధ్యం కాదు: ఈ కష్టమైన పనిని అల్లాడి రామచంద్రయ్య తన సిద్ధాంత శిరోమణి' అనే గ్రంథంలో 1836 లోనే చేశాడు.

రామచంద్రయ్యగారు తన గురించి ఇలా రాసుకున్నారు.

"నేను ప్రథమం కించిత్ శాస్త్రము కావ్యకోశ ధర్మ శాస్త్రములను జ్యోతిష్య పలితాదికము అధ్యయనం చేసి అంతలోనే సమూనోక్తి మత్యం పొందినట్టు వలె" ఉండే రోజుల్లో మేస్తర్ రాస్సిల్‌విల్కిన్సన్ దొరగారు చంద్ర పురం కలెక్టరు సూప్రిడెంట్టు అయి వచ్చి 'తాను విద్వాంసుడు గనుక' ఆ ఊళ్ళోని విద్వజ్జన పరిశీలన చేశారు. అందరూ ఆయన వద్దకు పోతూ వస్తూ ఉండేవారు: రామచంద్రయ్య కూడా అదే చేశారు.

ఆ దొరగారు 'అన్యోదక ఋణానుబంధం' చేత రామచంద్రయ్యను తన వద్ద పెట్టుకొని యాజ్ఞవల్క్య స్మృతివ్యాఖ్యా విజ్ఞానేశ్వరకృతమితాక్షరీ వ్యవహారకాండ, వ్యవహారమయూఖం మొదలైనవి చెప్పించుకొనే వారు. రామచంద్రయ్యకు ఏమని తోచిందంటే "వీరు ప్రత్యాంతవాసులు. వీరి యందు విద్య లేకుండా ఉండవలెను గనుకనే మన వద్ద నుండి సంగ్రహించుచున్నారు." ఆ దొరగారి భూగోళ, ఖగోళ విషయాలలో ఆధునిక విషయాలను చెప్తే రామచంద్రయ్య నమ్మలేదు. భాగవతంలో చెప్పినదే సత్యమని ఆరేళ్లు వాదిస్తూ వచ్చాడు. విల్కిన్సన్ దొరగారికి హిందువుల సూర్యసిద్ధాంతం గురించి తెలుసు. శాస్త్రాలు చదివిన రామకృష్ణ సిద్ధాంతి అనే పండితుణ్ణి పిలిపించారు. ఉదయపురం, జయపురం మొదలైన నగరాలకు ఆ పండితులతో వెళ్ళారు. అక్కడ సవైజయసింగు పూర్వసిద్ధాంతులు జత చేసిన వాళికా యంత్రాదులు చేయించి ఉంచారు. ఆ సంబంధపు సిద్ధాంతి ఒకరు యిత్తడి భూగోళం తురీయ యంత్రాదులు చేసి యిచ్చాడు. అది చూసుట వల్ల సాహెబుకు తోచెగదా వీరియందును జ్యోతిష్య విద్య వున్నది గాని సర్వత్ర ప్రసరించలేదు. యీ శాస్త్రములు సంపాదించి తెలిసినంతలో వీరు నమ్మేరు."

విల్కిన్సన్ దొరగారు ఉద్యోగపురస్సరంగా ద్రవ్య వ్యయంచేసి బ్రహ్మసిద్ధాంత, రోమక సిద్ధాంత, ఆర్యభట సిద్ధాంత, లీలావతీ బీజగణిత, సిద్ధాంత శిరోమణి-గ్రహలాఘవ వ్యాఖ్య, మల్లా యీ గ్రంథాలు తెప్పించారు. రామచంద్రయ్య వాటిని చదివాడు. "అవి చూచేవరకు యీ సిద్ధాంతముల మతం సాహెబు లోకుల మతం వొక్క ప్రకారం గణితంచాత ప్రత్యక్షమైనట్టు తోచను గనుక ఇది సత్యమని నమ్మితిని. అప్పుడు సాహెబు లోకుల విద్యా బుద్ధియూ; యీ సాహెబువిద్యావాహి ప్రకారం" అని దొరగారి సౌజన్య ధ్యానానకు వచ్చాక "యధాకించిత్ జ్ఞోహం" అని భర్తృహరి సుభాషితాన్ని గుర్తుచేసుకొన్నాడు.

దొరగారు అనునయించి పూరాణసిద్ధాంతాలు చెప్పారు. రామచంద్రయ్య 'ముఖ్యాధ్యయనం' చేశాడు. "సిద్ధాంత పురాణ, పూరాణమతములలో యక్కడ యేది సత్యమో యేది మిధ్యో తెలుసుకొని యెవరి ముఖదిడియం వుంచక వాస్తవార్థ నిర్ణయం వ్రాస్తే అందరికిన్ని తెలిసి బహూపయోగం అయ్యేని- చదివిన చదువుకు సార్థకం యిదే" అని 'సిద్ధాంత శిరోమణి ప్రకాశిక అనే గ్రంథాన్ని మొదట మహారాష్ట్ర భాషలో రాసి దొరగారికి నజరు ఇచ్చాడు.

ఆ గ్రంథాన్ని బొంబాయిలో దొరగారు అచ్చు వేయించారు. కాశీ, అవంతి, సాగర నాగపురం పూనా, కలకత్తా, బొంబాయి వార్డు సాహెబుల వద్దకి,

సంస్థానీకుల వద్దకి. పండితుల వద్దకి ప్రతులు పంపించారు. అక్కడి పండితులు అవలోకనం చేసిసంతోషించి కృషి చేత గ్రహించారు. ఆ తర్వాత ఆంధ్ర భాషను వ్రాయుమని ఆజ్ఞ చేశారు. కనుక ఈ గ్రంథాన్ని రచించాడు.

" యీ దేశమందున నడత యీలాగునవున్నది గదా ప్రాచీన వచనము ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగా వున్నాగాని అదిసత్యమని నమ్ముతారు...సాహెబు జనులు ఇటీవలనే బుద్ధిమంతులై విమర్శచేసిరి. అవి యిప్పటికి నడుచుచునే యున్నవి...సాహెబు జనాలు లెస్సగా విచారించి యేదిసత్యమో అదే చెప్పుదురుగాని యసత్యమునుబుద్ధిచేత కల్పించిచెప్పరు. తెలియని విషయము అజ్ఞాతమనే వ్రాయుచున్నారు." అని రామచంద్రయ్య గ్రహించాడు. "కావ్యనాటకాది చమత్కారవర్ణనము యథార్థమని నమ్మరాదు" అని తేల్చుకొన్నాడు.

" పురాణములలో శ్రీ మద్భాగవతము ముఖ్యగ్రంథము గదా. దానియందు భగవద్భక్తి వైరాగ్య జ్ఞానాది ధర్మములు యేమి చెప్పిరో అవి మిక్కిలి యుక్తముగా యున్నవి. ఆ ప్రసంగమునందు భగవద్విలాసవర్ణన చేసేకొరకు భూస్థితిని ఆకాశస్థితిని చెప్పిరి. అదిమిక్కిలి ఆశ్చర్యకరముగా నున్నది. భగవంతుడు చేయవలెనంటె ఆ ప్రకారముగా కానేరదని లేదుగాని సాంప్రతము ప్రత్యక్షముగా చూయడ నాప్రకారముగా నగుపడలేదు." అంటూ సవినయముగా సత్యాన్ని చాటిసాగాడు. భూగోళఖగోళ విషయాలకు మహాభారత భాగవతపురాణాదులలో రాశారు. "అంతా వ్యాసకృతం, బహుధా వక్కతీరె వున్నది. దీనికికించిత్తు విరుద్ధం భాస్కరాచార్యులు చేసిన సిద్ధాంత శిరోమణి యందు వున్నది. యీ రెంటిలో పురాణం కేవలం గణిత నిమిత్తం కాదు. సిద్ధాంత కేవల గణిత నిమిత్తమై వున్నది. గనుక జ్యోతిష్య విషయమందు సిద్ధాంతం ప్రబలం. యీ రెంటిమీద యిటీవల సాహెబు జనులు బహుశ్రమచేసి ప్రయత్న పూర్వకముగా వివేచనచేసి గణితం చేసినారు. భూగోళ, ఖగోళ చిత్రమున్ను వ్రాసినారు. యిది ఆధునికం ప్రత్యక్షం చూచినది.".

రామచంద్రయ్య ఆధునిక విజ్ఞానాన్ని మొగమాటం లేకుండా స్పష్టం చేశాడు. ఇతని 'సిద్ధాంత శిరోమణి' 1837 లో మద్రాసులోని చర్చిమిషన్ ప్రెస్‌లో అచ్చువేశారు.రామచంద్రయ్య అల్లాడిసుబ్బాజీగారికుమారుడు. అందుచేత సుబ్బాజి బాపు అనేపేరుకూడా ఈయనకు ఉంది.ఆపేరుతోనే పుస్తకం అచ్చుపడింది.

తులనాత్మక పరిశీలనతో రెండు సంస్కృతులను అధ్యయనం చేస్తే భావనా సరళిలో మార్పు వస్తే మార్పు వస్తుందనడానికి అల్లాడి రామచంద్రయ్య

నిదర్శనం. భావాలలో మార్పులు వచ్చాక కట్టుబొట్టూ కూడా మారడానికి అట్టేకాలం పట్టదు. దానికి కాలమూరు వీరవల్లిరంగనాథం తార్కాణం.

కాలమూరు వీరవల్లి రంగనాథం (1819-1881) :

విద్యను సముపార్జించుకొనడం ప్రారంభిస్తే దానికి అంతం అన్నది వుండదు. జీవిత మంతా జ్ఞానాభివృద్ధికే అంకితం చేసిన వ్యక్తులు చాలా అరుదుగా కనబడతారు. కుంపిణీ యుగంలో ఒక తెలుగువాడు తాను పధ్నాలుగు భాషలు నేర్చుకొనడమే కాక చదువుకోదలచినవారికి విద్యాభివృద్ధి సౌకర్యాలు కలిగించాడు. ఆయనకాలమూరు వీరవల్లిరంగనాథం.ఆయనజీవితం ఒకఉత్తమ గ్రంథం లాంటిది.

చిత్తూరు వద్దనున్న ఒక కుగ్రామంలో జననం. క్రీ.శ. 1819. తండ్రి పేదవాడేగాని ఉద్దండ సంస్కృత పండితుడు. రంగనాధానికి మామూలుగా సంప్రదాయకవిద్య నేర్పించారు. ఎనిమిదో ఏటనే సంస్కృతంలో నిర్దుష్టంగా రంగనాథం మాట్లాడగలిగేవాడు. పదోయేట ఎంతపెద్ద గోడలైనా, చెట్లయినా సునాయసంగా ఎక్కేసే వాడు.

పన్నెండోయేట రంగనాథంగారి తండ్రి కొన్ని భూములుఇజారాకు తీసుకొన్నాడు. పంటలు చెడిపోయాయి. పన్నుకట్టలేక పోయాడు. కుంపిణీ సర్కారు వారు ఆయన్ని సివిల్‌జైలు లో పెట్టారు. చెరలో ఉండగా ఆయన ఒక తద్దినం పెట్టాలిసి వచ్చింది. ఏం చేయాలో తోచక తల్లి ఏడుస్తూ ఉంది. రంగనాథం చిత్తూరుకువెళ్ళి తండ్రిని విడిపించుకొని వస్తానన్నాడు. జిల్లా జడ్జి మెస్టర్ కాశీ మేజరు దొరవారి ఇంటికి వెళ్ళి దర్శనం చేసుకొన్నాడు. ఎవరేనా జామీను ఉంటేగాని విడుదల చేయనన్నాడు. రంగనాదం తన తండ్రికి మారుగా తానేజైలులో ఉంటానన్నాడు. పన్నెండేళ్ళ కుర్రాడు ఇలాగ సిద్ధపడేసరికి జడ్జి ఆశ్చర్య పోయాడు. విడుదలకు ఉత్తర్వు వ్రాసి కుర్రాడికి ఇచ్చాడు. తండ్రితోపాటుఇంటికి వెళ్ళమన్నాడు. మర్నాడు వచ్చి తనను చూడమన్నాడు. స్వయంగా ఆర్డరు కాగితాలను పట్టుకొని జైలుకు వెళ్ళి తండ్రిని విడిపించుకొని రంగనాథం సగర్వంగాఇంటికి వెళ్ళాడు. పితృకార్యం నిర్విఘ్నంగా జరిగింది.

తరువాత కుర్రవాడు దొరవారిని దర్శించుకొన్నాడు. ఆయన ఆ పిల్లాడి కుటుంబ పరిస్థితులన్నీ వాకబుచేశాడు. ఇంగ్లీషు చదువుకొంటావా అని అడిగాడు. ఖర్చులన్నీ నేను పెట్టుకొంటానన్నాడు, మా పెద్దవాళ్ళనడగాలి అన్నాడు కుర్రాడు. దొరగారు పెద్ద వాళ్ళతో మాట్లాడారు. మర్నాడు తామే స్వయంగా కుర్రాడికి ఏబీసీడీలు నేర్పారు ఆర్నెల్లలో ఇంగ్లీషు చదవడం రంగనాథం

నేర్చుకొన్నాడు. తరువాత చిత్తూరులోనే మెస్తరు గ్రోవ్సు అనే మిషనరీ వద్ద రంగనాథం ఇంగ్లీషు చదువుకొన్నాడు. ఆ మిషనరీ గారి భార్య కూడా రంగనాథాన్ని బాగా ఆదరించింది. రోజూ అయిదు మైళ్ళు నడిచి వెళ్ళి కుర్రాడు చదువుకొనేవాడు. పరగడుపున కుర్రాడు ఇంత బాధపడుతున్నాడని తెలిసి మిషనరీ దొరసాని రోజూ అర్ధశేరు పాలు పోయమని పాలవాడికి చెప్పింది. రంగనాథం గణిత శాస్త్రం అభ్యసించాడు. రెండేళ్ళలో Conic Sections పూర్తిచేసి ఖగోళ గణితం మొదలు పెట్టాడు. చిత్తూరులో ఉన్నత విద్యకు అవకాశాలు లేకపోయాయి. మెస్తర్ కాష్ మేజరు గారు అబ్బాయిని చెన్న పట్నం పంపదలిచారు. తల్లిదండ్రులను ఒప్పించారు. బిషప్పుకొర్రీగారి గ్రామరుబడిలో చేరడానికి 1836లో రంగనాథం వెళ్ళాడు. మెస్తర్‌కేర్‌గారికి సిఫార్సు ఉత్తరం పట్టుకొని వెళ్ళాడు: ఆయన ఆ బడికి కులపతి.

మెస్తర్‌కేర్ ఆ కుర్రాడి ప్రావీణ్యాన్ని మెచ్చుకొన్నాడు. ఇద్దరూ కలిసి ఇంగ్లీషు పుస్తకాలు చదివేవారు.Smith's Wealth of Nations: Lockis Essays on the understanding and palcy's Natural theology. కుర్రాడు యూరోపు దేశాలలోని ఏఒక్క విద్యార్థికి మేధాసంపత్తిలో తీసిపోడు. పైగా నిజాయితీ విశ్వాసాలు ఉన్నవాడు.

'Edomestic life of the Nations of India by kerr' ఈ గ్రంథాన్ని కూడా అధ్యయనం చేశారు.

రంగనాథానికి మద్రాసులో కావలసిన పుస్తకాలు సరఫరా చేయమని మేస్తర్ కాష్‌మేజర్ చెప్పాడు. ఎన్సైక్లోపీడియాలు, డిక్షనేరీలు కొని ఇమ్మన్నాడు. అయితే అవి స్వంతానికి ఇచ్చినవనిముందే చెప్పవద్దన్నాడు. విద్యాభ్యాసం పూర్తి కాగానే వాటిని ఇచ్చివేయమన్నాడు.

1839 లో మేస్తర్‌కేర్‌కుకలకత్తాకు బదిలీఅయింది. రంగనాథాన్ని మేస్తర్‌ఏవర్ దొరగారి హైస్కూల్లో చేర్పించారు. రంగనాథం క్రింది తరగతులకు లెక్కలు చెప్తూ పైచదువులు చదువుకొన్నాడు. (రాజా.టి.మాదవరావు రంగనాథ శాస్త్రి శిష్యుడే.)

1842 లో ప్రొఫిషెంటు పట్టాపరీక్షలో శ్లాఘనీయంగా ఉత్తీర్ణుడయ్యాడు. ఆ యేడు అతడొక్కడే పరీక్షకు వచ్చినవాడు (ప్రెసిడెన్సీ కాలేజి కాలండర్‌లో రంగనాథ శాస్త్రి పేరు మొట్టమొదటి ప్రొఫిషెంటుగా కనడుతుంది) పెట్టబోయే యూనివర్శిటీలో ప్రొఫెసరుగా పనిచెయ్యాలని రంగనాథ శాస్త్రి ఆశయం.

బొంబాయిలోని గంగాధర శాస్త్రి గారి లాగా ప్రొఫెసరు కావాలని ఆశ. అయితే ఇంజనీరింగు కళాశాలను సర్కారువారు పెట్టలేదు. మేస్టరు కేర్‌కు వ్రాసిన ఉత్తరాలు :-'During the first two years of my countimeance at the High School, I had made up my mind to prosecute my studies in Mathematics and procusure the situation of teacher in the projected Engineering College and had even the Versity to fancy that I might become a professor in the same way as Gangadhara Sastri of Bombay."

యూనివర్సిటీ కమిటీకి ప్రెసిడెంటుగా జార్జి నార్టన్ : మేస్టరు పవల్, మెస్టర్ కామ్‌మేజరు ఆ ఉద్యోగానికి సిఫార్సు చేశారు. కాని ప్రభుత్వం వారు ఇంజనీరింగు కాలేజి స్థాపించదలుచుకోలేదు. హైస్కూలు పట్ల ప్రభుత్వానికి సద్భావం లేకపోగా విరోధం. అందుచే రంగనాథ శాస్త్రికి కొంత ఉద్యోగం దొరుకుతుందనే ఆశలు నీరయిపోయాయి.

తండ్రి మంచంపట్టాడు. రంగనాథం చిత్తూరు వెళ్ళాడు. చిత్తూరులోనే ఉద్యోగం. సబార్డినేటు జడ్జిగారి కచ్చేరిలో హెడ్డుక్లార్కు పని. రు. 70 ల జీతం. బోలెడంత విశ్రాంతి విజ్ఞానాభివృద్ధికి అవకాశం, తెలుగు, హిందూస్థానీ, పారశీకం, కన్నడం నేర్చుకొన్నాడు. కోర్టు రికార్డులన్నీ రంగనాథం, ఒక్కచేతిమీదుగా ట్రాన్స్‌లేట్ చేశాడు.

తండ్రిపోయాడు. సుప్రీంకోర్టులో ఇంటర్‌ప్రేటర్ ఉద్యోగం ఖాళీ అయింది. దరఖాస్తులు పెట్టుకొన్నవాళ్ళను పరీక్షించారు. రంగనాథం అర్జీ పెట్టుకొన్నాడు. తమిళం, తెలుగు, మరాఠీ,కన్నడం, హిందూస్థానీ, పారశీకం, ఇంగ్లీషు భాషలలో ఉత్తీర్ణుడయ్యాడు. దక్షిణ భారత భాషలు అన్నీ అయిపోయాక యూరోపుదేశభాషలు అభ్యసించాడు. ఫ్రెంచి, లాటిన్ సాహిత్యాలు చదివాడు. ఒకసారి కోర్టులో ఒక ఫ్రెంచి దుబాషీ కావలసి వచ్చింది. రంగనాథశాస్త్రి ముందు కొచ్చాడు. జడ్జి Mr.Gambier ఆశ్చర్యపోయాడు. ఒక్కతప్పు లేకుండా అనువదించాడు.

జడ్జీల నేస్తమయ్యాడు. ఇళ్ళకు వెళ్ళి చాలా విషయాలు చర్చించేవాడు. ఆ రోజుల్లో చీఫ్ ఇంటర్‌ప్రేటరు ఉద్యోగం చాలా మరావా హోదాగలది. కమీషన్‌లెక్కచొప్పున డబ్బులు ముట్టచెప్పేవారు. రంగనాథం ఆ రోజుల్లో నెలకు 2,000 నుంచి 2,500 దాకా ఆర్జించేవాడు. సంస్కృతంలో నిష్ణాతుడు.

ధర్మశాస్త్రాలలోని సూక్ష్మాంశాలను స్పష్టంగా వ్యాఖ్యానించేవాడు.

1859 లో సర్ చార్లెస్ ట్రెవిల్యన్ మదరాసు గవర్నరుగా వచ్చాడు. రంగనాథశాస్త్రిని పరిచయం చేశారు. గవర్నరు గారు చాలాసార్లు ఆయన్ను ప్రభుత్వ భవనానికి పిలిపించుకొని చాలా విషయాలు చర్చించేవారు.

1859 ఏప్రిల్‌లో స్మాలుక్లాజు కోర్టులో ఒక జడ్జి పదవి ఖాళీ అయింది. చాలా మంది ప్రతికూలించినా గవర్నరు ఆ పదవిని రంగనాథశాస్త్రికి ఇచ్చాడు. 1862దాకా ఆపనిలో ఆక్టింగుగాఉన్నారు.1863ఫిబ్రవరిలో స్థిరపరిచారు.జడ్జి అయ్యాకఅరబ్బీభాష అధ్యయనంచేశాడు.హఫీజు,సాదీలపద్యాలుకంఠతా పెట్టేవాడు.

1867 లో పచ్చయప్ప ఛారిటీల ధర్మకర్త. 1877 లో ఢిల్లీ దర్బారుకు ఆహ్వానం. వైస్రాయి ఒక పతకాన్ని, సర్టిఫికెటును ఇచ్చాడు. 1880 లో పింఛనుమీద రిటైరు అయ్యాడు. మద్రాసు లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిలులో అనధికార సభ్యుడు. 1880 జూలైలో సాలార్‌జంగు తనప్రయివేటు కార్యదర్శి ఉద్యోగాన్ని ఇచ్చాడు. నెలకు 2500 రు. జీతం. కాని నిరాకరించాడు. జీవనసంధ్యా సమయంలో తనపుస్తకాల మధ్య, మనుమల మధ్యా తనకాలాన్ని వెళ్ళబుచ్చడం తన అభిమతం కనుక ఈ గౌరవాన్ని స్వీకరించలేదు. (5-7-1881లో మరణం)

ప్రతిరోజూ ఉదయం 4-5 మధ్య కసరత్తు, 5 నుంచి 7 దాకా గుర్రపు స్వారీ. సాయంత్రాలు చాలాదూరం షికార్లు. రోజుకు ఆరుగంటలు చదువు. ప్రాణాలు విడుస్తున్నప్పుడు చేతిలో పుస్తకంపట్టుకొని కన్నుమూసిన భారతీయుడు ఈయనే అని చెప్పాలి.

ఈయన గ్రంథాలయంలో వేలాది పుస్తకాలు ఉండేవి. కొన్ని ప్రతిగ్రంథం చదివిన దాఖలాలుఉన్నాయి. ఒక పుస్తకానికి ఇంకో పుస్తకంతో పోలికలు ఉంటే ఆ సంగతి మార్జిన్‌లో రాసుకొనేవారు. దమారమి ఆయన పుస్తకాలన్నింటిలో ఈ విధమైన నోట్సు ఉండేది. ప్రాచీన రచయితల గ్రంథాలు చదివే వారు. సిసిరో, వర్జిల్, ప్లాటో, అరిస్టాటిల్ వారి అభిమాన రచయితలు.

సిసిరో ఉపన్యాసాలను అప్పచెప్పే వాడు ఒకసారి చదివితే అర్థం చేసుకోవాలి. రెండుసార్లు చదివితే అప్పచెప్పాలి. మూడు సార్లు చదివితే శాశ్వతంగా జ్ఞాపకం పెట్టుకోవాలి. బాగా చదువుకొన్న మౌల్వీలకు ఏ మాత్రం తీసిపోనట్టు అరబ్బీ, పర్షియన్ భాషలు మాట్లాడగలిగేవాడు. ఇంగ్లీషు కవిత్వమంటేమ అంత ఇష్టం లేదు. ప్రాచ్య దేశాలలోనే మహా కవులున్నారని అతడి విశ్వాసం.

చనిపోయేటప్పుడు ఆయన పధ్నాలుగు భాషలలో ప్రవీణుడు. 1.

తమిళం. 2. తెలుగు, 3.మళయాళం, 4. కన్నడం, 5. మరాఠీ, 6. హిందూస్థానీ, 7. పార్సీ, 8. అరబ్బీ, 9. సంస్కృతం, 10 లాటిన్, 11. గ్రీకు, 12. ఫ్రెంచి, 13. జర్మన్, చనిపోయే ముందు హిబ్రూ అధ్యయనం.

సంస్కృతంలో ఉన్న గ్రంథాలన్నీ తెప్పించాడు. బోలెడంత డబ్బుపెట్టి తాళ పత్రాలుకొన్నాడు. ఇతరులకు చెప్పడం కూడా సరదా. 'నేర్పు లేక నేర్చుకో' అన్నది ఆశయం. వివిధ భాషల పండితులతో తరుచుగాగోష్ఠులు. ఫ్రెంచి నేర్చుకోడానికిపాండిచ్చేరి నుంచి ఒక ఫ్రెంచి పండితుణ్ణి పిలిపించి, బంగళాలో పెట్టుకొని నెలకు నూరు రూపాయలు ఇచ్చేవాడు. సంస్కృత పండితులలో కొందరికి అయిదేసి వందల రూపాయల దాకా బహుమతులు ఇచ్చేవాడు. ఇంట్లో ఎప్పుడు అరడజను మంది విద్యార్థులుంటూ చదువుకొనేవాళ్ళు. వాళ్ళకు స్వంత ఖర్చులపై తిండి బట్టలు ఏర్పాటు చేశాడు.

సంఘసంస్కర్త. అర్థంలేని మూఢ సంప్రదాయాలకు కట్టుబడడం వల్ల హిందూ సంఘం అధోగతిలో ఉందని నమ్మకం. మద్రాసులో మొదటిసారిగా బూట్లు, పాంట్లు దరించిన వాళ్ళలో రంగనాథంగారే ప్రథముడు. అది చిన్న విషయం కాదు..దేశీయులు వెక్కిరించారు. అయితే వజ్రసంకల్పుడు. కనుక రంగనాథశాస్త్రి లక్ష్యపెట్టలేదు; మానలేదు. స్త్రీ విద్యలో నమ్మకం ఉన్నవాడు. తన ఏక పుత్రికకు సంస్కృతం, తెలుగు, తమిళం నేర్పించాడు.

ఇతడుఆధునిక పాశ్చాత్య భావాలు ఉన్నా హిందూ ధర్మానుసారుడే. బైబిల్, ఖురాన్, వేదాలు తెలుసు. క్రైస్తవంలో చేరిన ఒక కుర్రాడికి మళ్ళీ హిందూ మతం ఇప్పించాడు. కులతత్వాలు పనికిరావు. కర్మ సిద్ధాంతంలో నమ్మకం గలవాడు. మితభాషి. చాలా తక్కువ మందితో కలిసిమెలిసి ఉండేవాడు. తెల్లవాళ్ళ సహవాసంతో చెన్నపట్నంలో పెరిగిన రంగనాథానికి స్వాతంత్ర్యాభిలాష ఎక్కువ. వినయసంపన్నుడేగాని 1881 జూలై అయిదోతేదీ నాడు మరణించేదాకా ఎవరికీ ఎన్నడూ తలవంచి ఎరగడు.

అతడు మదరాసు హైస్కూలులో మొదటి ప్రొఫెషెంటు.
మదరాసు యూనివర్శిటీ మొదటి ఫెలో.
మదరాసు స్మాలుకాజు కోర్టులో మొదటి నేటివ్ జడ్జి.
మదరాసులో పధ్నాలుగు భాషలు వచ్చిన మొదటి వాడు.

గాజుల లక్ష్మీనరసు చెట్టి (1806-1868)

విద్య తన ఒక్కనిలోనే భావ చైతన్యం తీసుకొని వస్తే చాలదు. ఆ

నూతన తేజస్సును ప్రజలందరిలో కలిగించి వారి బతుకులు బాగు చేయాలి. సమాజంలో ఆర్థికాభివృద్ధికి రాజకీయ సంస్కారం కావాలి. పరపాలనలో సైతం ఉద్యమాలు సాధించలేనిది ఉండదు. దీనికి గాజుల లక్ష్మీ నరసుగారి జీవితం ఆదర్శప్రాయం. ఆయన చెన్నపట్నంలోని సంపన్న వర్తక కుటుంబంలో పందొమ్మిదో శతాబ్దం తొలి దశకంలోనే పుట్టారు. మంచి వాతావరణంలోపెరిగారు. మదరాసులోని పెరియమెట్టులో జన్మించిన ఈయన ఆ నగరంలోని నేటివు ఎస్సోసియేషన్ సొసైటీవారి బళ్ళో వ్రాయడం, చదవడం-లెక్కలు నేర్చుకొన్నారు. చిన్నప్పటినుంచి నిర్భయంగా, స్వతంత్రంగా మెలిగేవారు. బాల్యం నుండి డిబేటింగు సొసైటీలలో చేరి అక్కడ చర్చించే రాజకీయ విషయాలనుఅవగాహన చేసుకొన్నారు.

చదువు పూర్తయ్యాక తండ్రి గారి దగ్గర వర్తకం నేర్చుకొన్నాడు. ఆయన వ్యాపార రహస్యాలన్నీ చెప్పాడు. 'సిద్దులు చెట్టి అండుకో' లో లక్ష్మినరసు ముఖ్య భాగస్వామి. ఆ కంపెనీ ఆనాడు చీటి గుడ్డల వ్యాపారం చేసింది. సిద్దుల చెట్టి చనిపోయాక లక్ష్మినరసే అన్నీ చూసుకోవలసి వచ్చింది. ఆ రోజుల్లోనే అమెరికాలో అంతర్యుద్ధాలు జరుగుతున్నాయి. అందుచేత భారతదేశంలో పత్తి వ్యాపారానికి గిరాకీ హెచ్చింది. లక్ష్మినరసు ఈ అవకాశాన్ని బాగా వినియోగించుకొని లక్షలు ఆర్జించాడు.

పుష్కలంగా ధనమార్జించాక లక్ష్మినరసుకు వ్యాపారాలంటే మొహం మొత్తింది.నేటివులకు రాజకీయ స్వామ్యాలు ఇతోధికంగా కలిగించడానికి ఆయన మనస్ఫూర్తిగా ప్రయత్నించసాగాడు. ఇంగ్లీషు విద్య లేకపోవడంవల్ల ఆనాటి నేటివులకు తాము ఎటువంటి ప్రభుత్వానికి కట్టుబడినదీ తెలిగ ుడు. అజ్ఞానంలోబాధలుపడుతున్న హిందువుల కళ్ళకు చెన్నపట్నంలో ఉన్న ఉద్యోగులే సర్వాధికారులుగా కనిపించారు. వీళ్ళపైన అంకుశంలాగ పనిచేసే ఒక బోర్డు ఇంగ్లండులో ఉందనీ, వాళ్ళకు మహజర్లు పెట్టుకొని కష్టాలు నివారించుకోవచ్చనీ హిందువులకుతెలియదు. లక్షినరసుగారు మాత్రం రాజకీయ పరిజ్ఞానం సంపాదించారు. అందుకే ప్రజల ఈతి బాధలు, ఇబ్బందులూ, చట్టరీత్యా ప్రభువులకు తెలియచేయడానికీ మదరాసు నేటీవు సంఘాన్ని స్థాపించాడు. ధనవంతులైన వర్తకులు, ఉద్యోగస్థులు కాని పెద్ద మనుష్యులు అందులో సభ్యులై చాలా ప్రయోజనకరమైన సేవ చేశారు. తరచుగా సమావేశాలు జరిగేవి. ప్రజలకష్టాల గురించి చర్చించేవారు. ఇంగ్లండుకుమహజర్లు పంపించేవారు.

లక్ష్మీనరసుగారి మొదటి రాజకీయ సమరం మిషనరీల గురించి. ప్రభుత్వం వారి ప్రకటనలో తాము హిందువుల మతం జోలికి రామని ఉంది. అయితే తెల్ల ఉద్యోగులు మాత్రం మిషనరీలకు మద్దతు ఇచ్చేవారు. నౌకరీలు కావలసినవల్ల వాళ్ళందరూ ఇంగ్లీషు చదువు కోవాలి. పరీక్షల్లో కిరస్తానం గురించి ప్రశ్నించే వారు. ఆ మత గ్రంథాలు చదవక తప్పదు. కోర్టులో తెల్ల జడ్జీలు కొందరు మత ప్రచారం చేసేవారు. ఈ అక్రమాలను ప్రతిఘటించాలని లక్ష్మీనరసుగారు నిశ్చయించారు. దానికి ప్రచార సాధనాలు కావాలి.

అప్పటికి చెన్నపట్నంలో 'నేటివు సర్క్యులేటరు' అనే ఇంగ్లీషు పత్రిక ఉండేది. దానికి నారాయణస్వామి నాయుడు అనే ఆయన సంపాదకుడు. ఆ పత్రికను, దాని ప్రెస్సునూ లక్ష్మీనరసుగారు కొనేశారు. 'క్రిసెంటు' అనే పేరుతో ఆ పత్రికను నడిపేవారు. హార్లే అనే తెల్లదొరనే తీసుకొచ్చి ఎడిటరుగా నియమించారు. 1844 వ సంవత్సరం అక్టోబరు 2వ తేదీనమొదటి సంచిక వెలువడింది. 'రికార్డరు' అనే పత్రికను మిషనరీలు నడిపేవారు. దానిల్లో పడే వ్యాసాలకు, చేసే ఆరోపణలకు జవాబులు క్రిసెంటులో ప్రచురించేవారు. అధికారుల అక్రమాలను చాలా ఘాటుగా ఖండించే వారు. అందుచేత క్రిసెంటు అంటే ప్రభుత్వానికి వళ్ళు మండింది. ఇతర పత్రికలకు చేసిపెట్టే ఉపకారాలను ఈ పత్రికకు చేయలేదు.

మతం మార్చుకొన్నా వారసత్వపు హక్కులు పోకుండా ఉండే సదుపాయాలను ఏర్పరిచే చట్టాన్ని ప్రభుత్వం తలపెట్టింది. దీనిని నిరోధించడానికి లక్ష్మీనరసుగారు 9-4-1845 నాడు నేటివుల సమావేశాన్ని ఏర్పరిచారు. చాలామంది పాల్గొన్నారు. సుప్రీము ప్రభుత్వము వారికి మహజరును పెట్టుకోవాలని ఏకగ్రీవంగా నిర్ణయించారు.ఈమహజరువల్ల ఆచట్టాన్ని నిలిపి వేశారు.

తరువాత యూనివర్సిటీ పరీక్షలో క్రైస్తవ మత విషయాలపై ప్రశ్నల గురించి ఆందోళన 7-10-1846లో పచ్చయప్ప విద్యాసంస్థలో సమావేశం. 'ఆనరబిల్ కోర్టు ఆఫ్ డైరెక్టర్లకు స్థానిక ప్రభుత్వం ద్వారా మహజరు పంపించారు. దీనిపై లోకల్ అధికారులు వ్రాసిన రిమార్కులు చూసి డైరెక్టర్ల కోర్టువారు మహజరును ఉపేక్షించారు.

1852లో బ్రిటిష్ పార్లమెంటు సభ్యుడు డాన్ సీమోర్ మన దేశానికి వచ్చాడు. ఆయన్ను కలుసుకొని లక్ష్మీనరసుగారు దేశ పరిస్థితులు వివరించారు. ఆయన్ను వెంటబెట్టుకొని ప్రత్యక్షంగా ప్రజలుపడుతున్నకష్టాలను చూపించారు.

ఆ పార్లమెంటు సభ్యుడు నివ్వెరపోయాడు. తాలూకా కచ్చేరీల పరిసరాలలో పన్నులు కట్టని వాళ్ళను చెట్లకు తలకిందుగా వేలాడదీయడం చూశాడు. చిత్రహింసలకు ఉపయోగించే పరికరాలను సాక్ష్యంగా తీసుకొని వెళ్ళాడు. 1854 జూలైలో కామన్సు సభలో ఆయన ఈ హింసల గురించి చెప్పి ఖండించారు.

1852లో లక్ష్మీనరసుగారు నేటివు సభ చేత ఒక మహజరు పెట్టించారు. కట్టలేని పన్నులు వేధించి అవి రాబట్టడానికి తట్టుకోలేని బాధలు పెట్టడం, కోర్టులలో సౌకర్యాలు లేకపోవడం, ఆలస్యాలు, రోడ్లు, వంతెనలు, నీటి వనరులు లేకపోవడం, విద్యాభివృద్ధి, ప్రభుత్వ వ్యయంలో పొదుపు, ప్రజల యోగక్షేమాలు చూసే స్థానిక పరిపాలన మొదలైనవి చర్చించారు. పరిపాలనా పద్ధతులలో సంస్కరణలు, ప్రభుత్వంలో మార్పులు కావాలని కోరారు. లార్డుల సభలో ఎల్లెన్‌బరో ఈ పిటిషను ప్రవేశపెట్టారు. (25-2-1853) పార్లమెంటు వారు ఒక విచారణ సంఘాన్ని నియమిస్తే చాలా ఫిర్యాదులు దాని ముందు ప్రజలు చేస్తారని లక్ష్మీనరసు గారు వ్రాశారు.

1855లో 14వేల మందిచేత సంతకాలు పెట్టించి మహజరు పంపారు. ఈ ఆందోళనల ఫలితంగా కామన్సు సభవారు చర్య తీసుకోక తప్పలేదు.

1854లో లక్ష్మీనరసుగారు పచ్చయప్ప విద్యాసంస్థలలో ధర్మకర్త అయ్యారు.

సిపాయిల పితూరీ తరువాత వచ్చిన మార్పులలో లక్ష్మీనరసు గారిపై అధికారులకు సద్భావం కలిగింది. వారి నిస్వార్థ త్యాగాన్ని మెచ్చుకొన్నారు. 1861లో C.S.I.బిరుదు. 1863లో మద్రాసు లెజిస్లేటివ్ కవున్సిల్ సభ్యులు.

1864 నాటికి సెట్టిగారి ఆస్తి హరించుకుపోయింది. వ్యాపారాన్ని కొడుకు చేతిలో పెడితే అతగాడు దివాళా తీయించాడు. డబ్బులేక క్రిసెంటు ఆగిపోయింది. 1868లో సెట్టిగారు మరణించారు.

సంఘసంస్కరణలో అభిమానంగలవాడు. స్వంత డబ్బుతో బాలికల పాఠశాల పెట్టారు. స్త్రీ పునర్వివాహం మంచిదని చెప్పేవారు. ఎప్పుడూ విద్యావంతుల సాంగత్యం కోరేవాడు. తెలుగు తమిళపండితులకు సహాయాలు చేసేవారు. జీవితమంతా దేశీయుల సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులను బాగుపరచడానికే కృషి చేశాడు.

నిస్వార్థపరులు తలపెట్టిన నిజమైన సంస్కారాలునిష్ప్రయోజనమవలేవు. విద్యావంతులు భావ చైతన్యంలో ప్రారంభించిన ఉద్యమాల ప్రభావం వారున్న

ఊరికే పరిమితం కాదు. మధ్యతరగతి వారికి అందుబాటులో ఉన్న పత్రికలమూలంగా ఒక చోట జరిగే మంచి కార్యక్రమాల వైనాలు ఇతర ప్రాంతాలకు చేరుతాయి. లక్ష్మీనరసుగారు ఆంగ్ల పత్రికల ద్వారా చట్టబద్ధమైన పోరాటంసాగించితే వారిభావాలు తెలుగుపత్రికలలో కూడా చోటు చేసుకొన్నాయి. ఆనాటి ప్రముఖ పత్రిక వర్తమాన తరంగిణిలో ఇలా రాశారు.

" ప్రకృత మీష్టిండ్య కంపెనివారి దేశస్థుల విషయమై జరిగింపుచున్న యనేక యక్రమములను గురించి హౌసు ఆఫ్ కామన్సు వారికి మన్విచేసికొనడమునకు ముందు యీ చెన్నపట్టణమునందు వాసము చేయుచున్న హిందూలలో నాయకుల పెద్దలు తమతమ కులమువారిని పిలిపించి మిషినేరి పాఠశాలలకు మీ చిన్న వాండ్రను బంపకూడదనియు నాలాగున పంపిన యడల కులకట్టుబాటుకు వెలిబడుదురనియు తగిన సమాఖ్యాల నేర్పరుచుటయేగాక యీ పట్టణములో నుపకంఠ గ్రామములలో దగిన స్థలముల యందు సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడ కన్నడ మహారాష్ట్ర హూణవిద్యలతో జేరిన పాఠశాలలను స్థాపించి యచ్చటి హిందూ బాలురను చదివించే లాగునచేసి వాటికి తగులుబడియయ్యే కర్చులనిమిత్తము-- సదరు కులపెద్దలు తమ తమ వగయిరావారిలో బ్రతియింటికి-- అణీకు తక్కువ లేకుండ వారి వారి శక్త్యనుసారము ప్రతిమాసము చందా యిచ్చేలాగు నిష్కర్ష చేసినట్టయిన యాప్రకారము వసూలుకాబడే ద్రవ్యముపై పాఠశాలల కర్చులను కొరతపడకుండు టయేగాక స్వాతంత్ర్యములను కాపాడుకొనే విషయమును గురించి సర్వాధి కారులకు జేసుకోబడెడి మన్వి వగయిరా కర్చుల కుపయోగముగా నుండును--

ఇంగిలీషువారు ప్రథమతః ఈ దేశమునకు వచ్చినప్పుడు హిందూ ప్రభువులచే సన్మానింపబడిరి. తమకు చేష్టలను గనుపరచ గానే యవమానమును జెందిరి. హిందూ ప్రభుత్వయొక్క బలపరాక్రమములను దెలిసికొని కరటకదమనక ౯ త్రములచేత తిరిగి వారి సన్మానమును బొందిరి. నిష్కపటులయిన యాకాలపు ప్రభువులు దీర్ఘ క్రోధవర్జితులుగా నుండుటచేత నీ యింగిలీషువారి యభివృద్ధికి హేతుభూతములయిన కార్యములను జేయుటకు బూర్ణాభిప్రాయముగలవారై యుండిరి. మీరుచేయు ప్రసంగములు ప్రజలు నిజముగా నమ్మి యుండుటచేత పై వారి ప్రవేశ మీ దేశమునందు స్థిరపడెను. అది మొదలుకొని ఈ దేశ ప్రభుత్వము తమ వశము చేసికొనవలయునని తలచి యందుకు తగిన యనేక తంత్రములుచేసి వారి యభీష్టము నెరవేర్చుకొనుటయే

గాక యీలాగునలభించిన ప్రభుత్వము స్థిరపరచి కొనుటకు దమమత మీదేశమునందు విశేషముగా వ్యాపింపజేయువలసినది ముఖ్యమని తలచి యున్నారు-

కాబట్టి యీ విషయమును హిందూలు ముఖ్యముగా నాలోచించి మిషినేరీ పాఠశాలలకు తమ చిన్నవాండ్రను బంపకుండుటయేగాక స్వదేశ భాషలతో చేరిన పాఠశాలల నేర్పరచుటకు తగిన కృషిచేయడమందు మిక్కిలి త్వరితపడవలయునని కోరెదము--"

విద్యవల్ల ఉద్యమాలు విజయవంతమవుతాయని కుంపిణీయుగంలో 'బుద్ధిమంతులు' గ్రహించారు. అందుకు అవసరమైన కార్యాచరణకు పూనుకున్నారు. భావచైతన్యం బహుముఖాల ప్రకాశించసాగింది. ఆ వెలుగులలో తెలుగువారి కిరణావళి తక్కువది కాదు.

7

విద్యావిధానం—ఉద్యోగాలు

కూటికోసమే కోటి విద్యలన్న సూక్తిలో నిరంతర సత్యం ఉంది. బతుకు తెరువుకు పనికి వచ్చే విద్యే విద్య. పొట్టపడకుండా జీవితం గడిచి పోయే వర్గాల విద్యలు ఏ విధంగా ఉన్నా రెక్కాడితే గాని డొక్కాడని వాళ్ళ చదువులు ఉదర పోషణార్థమే. కుల విద్య కూడు పెడుతుంది– అందుకే

వెలివిద్య లెన్ని యైనను
కుల విద్యకు సాటిరావు కుంబిని లోపల్
వెలకాంత లెందరున్నను
కులకాంతకు సాటిరారు గువ్వల చెన్నా!

ఈ పద్యం కుల ధర్మాలు సక్రమంగా అనుసరిస్తున్న సంఘంలోనే తప్ప పరపాలన, పరసంస్కృతి పెత్తనం చేస్తున్నప్పుడు కొంతమంది జీవితాలకువర్తించదు. కుంపిణీ వారి వ్యాపారం విస్తరించాకా, అధికారం అల్లుకుపోతున్నప్పుడుకొన్ని వర్గాల వారు వెలివిద్యలు నేర్చుకొని ఉద్యోగాలు చేయవలసి వచ్చింది. పరభాషలు అభ్యసించి పరుల కొలువుల్లో చేరవలసి వచ్చింది.

మద్రాసు పట్టణంలో ఇంగ్లీషు వాళ్ళు క్రీ.శ. 1640 లో కోట కట్టుకొన్నాక విద్యకోసం ప్రత్యేకంగా ఏ ఏర్పాట్లూ చేయలేదు. ఫాదరు ఇఫ్రయమ్‌అనే ఫ్రెంచి మిషనరీ ఒకాయన ఆ రోజుల్లో అక్కడ ఉండేవాడు. అతడు పోర్చుగీసు వాళ్ల కుర్రవాళ్ళకు, మైలాపురం నుంచి వచ్చే వర్ణసంకరపు బుడతకీచువల్ల కుర్రవాళ్ళకు చదువు చెప్పేవాడు. జీతాలు పుచ్చుకొనే వాడు కాదు. తన గదిలోనే పాఠశాలను నడిపేవాడు. కొన్నాళ్ళకు స్థలం చాలక ఇప్పుడు ఆర్మీనియన్‌వీధిలోని రోమన్ కేథలిక్కు చర్చి ఉన్న ప్రదేశంలోని ఒక భవనంలో బడిపెట్టారు.[1]

---

1. GLYN BARLOW-'The Story of Madras', OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1921. [See the story of Schools].

ముప్పయి సంవత్సరాల దాకా కుంపిణీ వారు చదువుల విషయంలో ఏమీ పట్టించుకో లేదు. మేస్టర్ పేట్రిక్ వార్నరు అనే కుంపిణీ చాప్లిన్ (క్రైస్తవ పురోహితుడు) చెన్న పట్టణానికి వచ్చాడు. ఇతడు కుంపిణీ మనిషి కనుక ప్రొటెస్టాంట్. కేథలిక్కులు విద్యా విషయంలో కృషి చేస్తున్నారే మన మెందుకు అలా చేయకూడదు? అని భావించాడు. చాలా పట్టుపట్టి ఇంగ్లండులోని కుంపిణీ డైరెక్టర్లకు పెద్ద పెద్ద ఉత్తరాలు రాసి చివరకుమద్రాసులో కుంపిణీ తరఫున స్కూలు మాస్టరును నియమించేటట్టు చేశాడు. మెస్టర్ రాల్ఫ్ ఓర్డ్ అనే ఆయన 1677 లో వచ్చాడు. ఇంగ్లీషు వాళ్ళ పిల్లలకే కాక పోర్చుగీసు కుర్రాళ్ళకు, తెలుగు పిల్లకాయలకు కూడా ఉచితగా రాయడం, చదవడం, లెక్కలు చేయడం మొదలైనవి ప్రొటెస్టాంట్ మత ధర్మాలతో పాటు నేర్పించేవాడు.

క్రీ.శ. 1688 లో మద్రాసు నగరంలోకార్పొరేషను స్థాపించారు. నల్లపేటలో దేశీయుల కోసం బడి పెట్టాలన్నది కార్పొరేషన్ ఆశయాలలో ఒకటి. ఇంగ్లీషు భాషను మాట్లాడడం, రాయడం, చదవడం, లెక్కలుచేయడం, పద్దులు రాయడం నల్లవాళ్ళ చిన్నవాండ్లకు నేర్పాలని కుంపిణీ వారు భావించారు. అయితే దేశీయుల కోసం మున్సిపల్ స్కూలన్నది కార్యరూపం దాల్చలేదు. తెల్లవాళ్ళకోసం సెంట్‌మేరీస్ స్కూలును స్థాపించి కోటలోని బడితో కలిపేశారు. (దీనినే మేల్ అసైలమ్ అనే వారు.) ఇదివిద్యార్థులు హాస్పిటల్లో ఉండి చదువుకొనే వసతి బడి. దీనివల్ల నల్లవాళ్ళ పిల్లలకు చదువుకొనే అవకాశాలు పోయాయి. S.P.C.K.వారు ఆకొరతను తీర్చడానికి 1715లో ఒకబడి పెట్టారు.

క్రీ.శ. 1790 నాటికి జాన్ సెలూమ్స్ అనే విద్యావేత్త చెన్నపట్నంలోని నల్ల టౌనులో 'మదరాసు అకాడమీ' అనే పేరుతో ఒక వసతి బడిని స్థాపించారు. కుంపిణీ బాపుటా కింద చెల్లుబడి అయ్యే వివిధ ప్రాంతాలలో పని చేసే తెల్లదొరలు తమ పిల్లలను ఈ చెన్నపట్నం వసతి బడిలోనే చేర్చేవారు. ఆ పిల్లల కోసం మిసెస్ ముర్రే అనే ఆవిడ ఒక వసతి బడిని పెట్టింది. తెల్లవాళ్ళ పిల్లకాయలకు యథోచిత విద్యలు లభిస్తున్న ఈ కాలంలో నల్లవాళ్ళు తమ పాట్లు తాము పడి ఇంగ్లీషు చదువులు చదువుకొనేవారు. 1790 ప్రాంతాలలోనే బందరులో మోర్గన్ దొరగారు ఒక స్కూలును నడిపారు. అందులో నల్లవాళ్ళ చిన్న వాండ్రు కూడా చదువుకొనేవారు. కావలి బొర్రయ్యగారు ఇక్కడే ఇంగ్లీషులో ప్రావీణ్యం సంపాదించాడు. ఒంగోలులో ఒక బ్రాహ్మణుడు కూడా ఈ కాలంలో

ఒక ఇంగ్లీషు నేర్పేబడిని పెట్టాడు. వెన్నెలకంటి సుబ్బారావు గారు ఇక్కడే చదువు కొన్నారు. చాలామంది నేటివు యువకులు తమ బంధువులు కుంపిణీ ఉద్యోగాలలో ఉంటే, ఉమేదువారీలుగా కచ్చేరీలలో చేరి స్వయం కృషితో ఉద్యోగానికి అవసరమైన విద్యలు నేర్చుకొనేవారు.

కుంపిణీ వారు వర్తకం ప్రధానంగా చూసుకొన్న రోజుల్లో పరిస్థితులకూ, వారు రాజ్యపాలకులై పన్నులు వసూలు చేయడం మొదలు పెట్టాక పరిస్థితులకూ చెప్పుకోదగ్గ పరిణామాలు వచ్చాయి. రెవెన్యూ శాఖలో చాలామంది నేటివులు అవసరమయ్యారు. సర్కారు వారి కోసం సొమ్ము రాబట్టే ఉద్యోగులు సొంతలాభం కొంతైనా చూసుకోక తప్పదు. జీతాలు చాలనప్పుడు సాధ్యమైతే చట్టబద్ధంగానూ లేకపోతే అడ్డ దారులలోనూ ధనార్జన చేయడం మానవనైజం. రెవెన్యూ డిపార్టుమెంటులోని నేటివులు అక్రమాలు, అన్యాయాలు, మోసాలు, దగాలు, తప్పుడు రికార్డులు సృష్టించడాలు మొదలైనవి చేస్తున్నారని అధికారులు గుర్తించారు. ఈ నేరాలకు మూలకారణాలు ఏమిటని దర్యాప్తులు చేశారు. నేటివులు నిజాయితీగా వ్యవహరించాలంటే ఏమి చర్యలు తీసుకోవాలో సూచించమని కలెక్టర్లను చెప్పమన్నారు. విశ్వసనీయంగా ప్రవర్తించే నేటివులను ఏ విధంగా ప్రోత్సహించాలి? నేరాలకు ఏ శిక్షలు వేయాలి? మొదలైన ప్రశ్నలకు సమాధానాలు వాంచించారు.

కడపలో కలెక్టరుగా ఉండే మెస్తల్‌రోజ్ అనే కుంఫిణీ ఉద్యోగి మూల కారణాన్ని నివేదించాడు. నేటివు చిన్నవాండ్ల విద్యావిధానం లోనే లోపం ఉందని, వారికి నైతిక శిక్షణ అవసరమని, పన్నెండు, పదమూడేళ్ల వయస్సు నుంచి పద్దెనిమిది, ఇరవైయేళ్ల వయస్సులో ఉన్న బ్రాహ్మణ కుర్రవాళ్ళకోసం ఒక విద్యాసంస్థను ఏర్పాటు చేయాలని వాళ్ళకి తగిన విధంగా తర్ఫీదు ఇస్తే నీతి, నిజాయితీగల సేవకులుగా తయారవుతారనీ సలహా ఇచ్చాడు. ఇది కాలేజీ బోర్డు వారికి రెవెన్యూ బోర్డువారు పంపించారు. (అప్పటికే కుంపిణీ కొలువులోని తెల్లదొరల చదువుల కోసం కలకత్తాలోనూ, చెన్నపట్నంలోనూ కాలేజీలు ఉండేవి. వీటి సంగతి ఇంతకు ముందే వివరంగా తెలుసు కొన్నాం.)

నేటివుల విద్యా విదానంలో లోపాలు ఉన్నాయని అధికారులు గుర్తించారు. రెవెన్యూ బోర్డువారి ఫైళ్లను చూసిన గవర్నరు సర్ థామస్ మన్రో

ఒక యాదస్తును 1922 జూలై రెండవతేదీ నాడు రాసి ముఖ్యమైన ఆదేశాలను ఇచ్చాడు. ఆయన ఏది చేసినా సమస్యను కూలంకషంగా పరిశీలించి చేస్తాడు. అందుకే మూల కారణాల లోనికి వెళ్ళాడు. "రాజ్యాలను సంపాదించాక మనం భౌగోళికంగా సర్వేలు చేయించాము. దేశంలో పండే పంటల ఆరాలు తీశాము. వనరుల గురించి భోగట్టాలు తెలుసుకొన్నాము. జనాభా లెక్కలు గుణించాము. అంతేగాని నేటివుల విద్యావిధానం గురించి తెలుసుకోడానికి ఏమాత్రం ప్రయత్నించలేదు." అని స్పష్టం చేశాడు. జిల్లాలలో ఉన్న కలెక్టర్లందరికీ తాఖీదులు పంపించాడు. ఒక్కొక్క చోట ఎన్నిరకాల పాఠశాలలు ఉన్నాయి? ఎటువంటి విద్యలు ఏ పద్ధతులలో బోధిస్తారు? నేటివుల మత విశ్వాసాలకు భంగం లేకుండా వారి విద్యా విధానంలో అవవసరపు జోక్యం కలిగించుకోకుండా మార్పులు తీసుకురావడానికి ఏం చేయాలి? విద్యా సంస్థలకు ఉన్న నిధులు సద్వినియోగం అవుతున్నాయా? అవి చాలకపోతే మనం ధన సహాయం చేయాలా? ఇటువంటి ప్రశ్నలు వేసి అన్ని వివరాలతో సమాధానాలు పంపమని మన్రో జారీ చేసిన తాఖీదుపై సమాచార సేకరణ జరిగింది.

ఇండియాలోని కుంపిణీవారు ఏది చేయాలన్నా ఇంగ్లండులోని డైరక్టర్ల బోర్డు అంగీకరించాలి. మన్రో పంపిన యాదస్తును ఇంగ్లండులోని పెద్దలు ఒప్పుకొన్నారు. తమ ఆదాయం పెరిగే ఏ ప్రయత్నాన్నయినా ఆశీర్వదిస్తారు. జిల్లాలలోని కలెక్టర్లు నివేదికలు తయారుచేసి పంపడానికి రెండేళ్లు పట్టింది. ఈ లోగా కుంపిణీ కొలువులో ఉన్న నేటివు విద్యావంతులు తమ తమ సూచనలను కూడా లేఖల మూలంగా విన్నవించుకొన్నారు. 1820లోనే స్కూలు బోర్డు సొసైటీలో సభ్యునిగా ఉన్న వెన్నెల కంటి సుబ్బారావుగారు బోర్డుకు ఒక సుదీర్ఘమైన లేఖ రాశారు. అందులో నేటివు విద్యా విధానం పరిస్థితులపైనా, వాటిని మెరుగుపరచడానికి తీసుకోవలసిన చర్యలపైనా చాలా చెప్పారు. ఇంగ్లీషులో ఆయన రాసిన ఆ ఉత్తరానికి నా అనువాదాన్ని చూడండి.

అయ్యా!

ప్రస్తుతం స్కూళ్ళలో నేటివులు నేర్చుకుంటున్న అసమగ్రమైన విద్యావిధానం గురించి కమిటీవారికి విన్నవించుకునే నిమిత్తం అనుజ్ఞ దయచేయమని సవినయంగా ప్రార్థించుకొంటున్నాను. ఇప్పుడు అమలులో వున్న రూల్సు మార్చడానికి సవరించడానికి కొన్ని సూచనలు నివేదించు

కొంటాను. ఇవి నేటి పరిస్థితులను చక్కపరచి సాహిత్య జ్ఞానాన్ని వృద్ధిచేస్తాయనే నమ్మకంతోను కమిటీవారు వాటిని ఆమోదిస్తారని పరిపూర్ణంగా విశ్వసించుతున్నాను.

చెన్నపట్టణంలో దరిదాపుగా ప్రతి వీధిలోనూ బళ్ళున్నాయి. వీటిలో అన్నికులాల వాళ్లు చదువుకుంటున్నారు. ఒక్కొక్క బడిలో ముగ్గురికి తక్కువగాకుండా యాభైమందికి మించకుండా పిల్లకాయలు వుంటారు. చెన్న పట్టణం తెలుగు బళ్లలో పంతుళ్ళందరూ ఉత్తరాది బ్రాహ్మణులే! దక్షిణాది తెలుగుకంటే, పడమటి జిల్లాల తెలుగుకంటే ఉత్తరాదిభాషనే విండా ఎన్నికచేయడమే ఇందుకు కారణం. పెంటు జార్జికోటకు లోబడిన యెన్నో జిల్లాల్లో బడిలేని గ్రామం కనబడడం చాలా అరుదనే చెప్పాలి.

పిల్లవాణ్ణి ఐదోయేట బడిలో వేయడం శుభకరమని భావిస్తారు. అక్షరాభ్యాసం చేయించాక తల్లిదండ్రులు శక్తివిబట్టి అయ్యవారికి కొన్ని కానుకలు ఇచ్చి కుర్రవాడిని బడికిపంపుతారు. అక్కడ ఇసుకలో బొటనవ్రేలు పెట్టించి గుంట ఓనమాలు దిద్దిస్తారు. అవి మనస్సుకు పట్టాక కడితంమీద (పలక వంటిది) వ్రాయిస్తారు. పిల్లవాడు అక్షరాలను బోధపర్చుకున్నాక గుణింతాలు నేర్పుతారు. దేవతల పేర్లు, మనుష్యులపేర్లు చిన్న చిన్నవి వ్రాయడం బోధిస్తారు. చెప్పినపేరు వ్రాయడం వచ్చాక తాటాకుమీద గంటంతో లిఖించడం నేర్పుతారు. మొదట గుండ్రటి సున్నాలు చుట్టడంతో ఈ వ్రాత బాగా పట్టుబడుతుంది.

ఇవన్నీ నేర్చుకున్నాక బాలరామాయణం చదివిస్తారు. ప్రతి సాయంత్రం ఒక కొత్త శ్లోకం నేర్పుతారు. అది మరునాడు ప్రొద్దుట అప్పచెప్పాలి. రోజూ ఉదయం ఆరుగంటలకు పిల్లకాయలు బడికి వస్తారు. రెండో మూడో ఎన్నో కొన్ని వరుసలలో కూర్చుని పాఠాలు నేర్చుకుంటారు. వాళ్ళల్లో చురుకైన విద్యార్థి పాఠాన్ని పైకి చదువుతాడు. మిగతావాళ్ళు తమచేతిలోని పుస్తకాన్ని చూస్తూ ఆమాటలు వల్లెవేస్తారు. పొద్దుట తొమ్మిదిదాకా ఇలాగా చదువుకున్నాక అయ్యవారికి గాని, ఇంకొకరికి గాని పాఠాలు అప్పజెప్తారు. ఆ తర్వాత చద్దన్నం తినడానికి పిల్లలను వదిలేస్తారు. మళ్ళీ పదిగంటలకు బడికివచ్చి కడితల మీద, తాటాకుల మీదా వ్రాయడం ప్రారంభిస్తారు. మధ్యాహ్నం మూడుగంటల దాకా

ప్రాశాక భోజనాలకు విడిచిపెడతారు. తిరిగి నాలుగు గంటలకు పాఠశాలకు వచ్చి అయ్యవారుగానీ యింకొకరుగానీ చెప్పే కొత్తపాఠాలను అయిదుదాకా చదువుకుంటారు. ఆ తరువాత అందరూ శ్రద్ధా భక్తులతో నిలబడి సంవత్సరాల

పేర్లూ, మాసాలు, వారాలు, గ్రహాలు, నక్షత్రాలూ, వివిధ పర్వదినాలూ, పండుగలూ పబ్బాలూ మొదలైనవి యావత్తూ బిగ్గరగా వల్లెవేస్తారు. బాల రామాయణంగాక బడిపిల్లలు చదివే గ్రంథాలు మరికొన్ని వున్నాయి. అవి: అమరకోశంలో కొన్ని వర్గులు (స్వర్గవర్గు, వ్యోమవర్గు, దిగ్వర్గు, కాలవర్గు మొదలైనవి) కొన్ని నీతి బోధక గ్రంథాలు, గణితశాస్త్రంలో కొన్ని ప్రకరణాలు. గ్రంథాలు చదువుకున్నవాళ్ళను ఉత్తరోత్తరా చాలా గౌరవిస్తారు కనుక పురాణేతిహాసాలలో ముఖ్యమైన భాగాలుకూడా కొన్ని చెప్తారు.

వాస్తవానికి పెళ్ళిచూపులలో వరుణ్ణి పిల్లతరపు వాళ్ళు పరీక్ష చేసేటప్పుడు అతగాడు పుస్తకాలు చదువుకొన్నాడో లేదో చూస్తారు. చదువుకున్నవాడైతే తమ అల్లుడుమంచి తెలివితేటలు గలవాడని సంబరపడి నిండా తృప్తి చెందుతారు. పున్నమినాడు, అమావాస్యనాడు ఆటవిడుపు. ఆ పర్వదినాలలో చదువుకొవడం నిషిద్ధం, పైనచెప్పిన పుస్తకాలన్నీ కుర్రవాళ్ళు చదువుతారు. నిజమే. అయితే, వాటిలో ఒక్కముక్కకు సైతం వాళ్ళకు అర్థం తెలియదు. వాళ్ల అయ్యవార్లకు కూడా అంతంత మాత్రమే తెలుసు. ఇచ్చిన ఏ కాగితాన్నయినా, ఉత్తరాలైనా, పద్దులయినా గడగడా చదవడానికి వుపయోగపడుతుందన్న వుద్దేశ్యంలోనే పుస్తకాలు చదివిస్తారు తప్ప మరెందుకూ కాదన్నమాట స్పష్టం.

ఈ దేశంలోని బళ్లలో కుర్రవాళ్లచేత చిన్నవయస్సులోనే వ్యాకరణంగానీ, నీతిబోధక పుస్తకాలుగానీ చదివించకపోవడం చాలా విచారించవలసిన విషయం. ఇది పఠించివుంటే చదువుకొన్న విద్య రాణించుతుందని నిస్సందేహంగా చెప్పవచ్చును. ఇవి లోపించడం వల్లనే నేటివులు వ్రాసే ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలలో ఎన్నో వ్యాకరణ దోషాలు తరచు కనబడుతూ వుంటాయి. ఏ భాషలోనైనా నిర్దుష్టమైన ప్రావీణ్యానికి వ్యాకరణ జ్ఞానం ఎంతో అవశ్యకం. అటువంటి పునాదిని నిర్లక్ష్యం చేశాక భాష క్షుణ్ణంగా రమ్మంటే ఎలాగ వస్తుంది?

ఈ దేశంలో కుర్రవాళ్లు తమ పదోయేట గానీ, పదకొండోయేటగానీ బడివిడిచిపెట్టేస్తారు. చదువు పూర్తి అయిందా లేదా అని ఏమాత్రం పట్టించుకోరు.

కులవృత్తిలో ప్రవేశిస్తారు. వాళ్ల తండ్రి కచేరిలో నౌకరీ చేస్తుంటే కుర్రవాడు కూడా అందులో చేరుతాడు. లెక్కలు, పద్దులు వ్రాయడం నేర్చుకుంటాడు. కొంచెం చెయ్యితిరిగాక ఆపిల్లవాడి బంధువులు ఎంతో తాపత్రయపడి ఏదో

వుద్యోగంలో వాణ్ణి వేస్తారు., అందుచేత ఆ అబ్బాయికి మాతృభాషలో మంచి ప్రావీణ్యం రావడానికి ఏమాత్రం శ్రద్ధ తీసుకోరు. బడివిడిచిపెట్టాక భాషా జ్ఞానం వుత్తరోత్తరా సంపాదించుకొంటారని వప్పుకోవచ్చుగాని సాధారణంగా అది సమగ్రంకాదని చెప్పాలి. ఆదిలో నేర్పవలసిన పద్ధతులలో చెప్పించక పోవడం పెద్దలోపమే.

వ్యాకరణ గ్రంథాలూ, ముఖ్యమైన నీతికావ్యాలూ చదవక పోవడంవల్లనే ఈ దుస్థితి ఏర్పడింది. తమ కుటుంబాలు చేసుకునే వృత్తులకూ కుర్రాళ్లు చదువుకునే చదువుకూ ఏమీ పొందికలేదు. అన్ని కులాలవాళ్ళకూ ఒకటే పద్ధతిలో విచక్షణలేకుండా చదువుచెప్తారు. ఈదేశంలోని నేటివు బళ్ళలో అన్ని కులాల బాలురకు నేను మనవి చేసిన తీరుగానే బోధన జరుగుతుంది. ఒక్క భోగంవాళ్ళలోనే ఆడపిల్లలను బళ్ళకు పంపుతారు. మేజువాణీలలో పాడేపాటలను కంఠతా పెట్టడానికి, వ్రాయడం, చదవడం తప్పకుండా రావాలి.

బడిపంతుళ్లు పడే కష్టానికి తగినంత ఆదాయం రాదు. వాళ్ళజీవితం గడవడమే చాలా గగనం. గ్రామాలలో నాలుగణాలు, మద్రాసులో మహాఅయితే రూపాయ చొప్పున ఒక్కొక్క విద్యార్థివల్ల అతనికి వస్తుంది. మునుపటి ప్రభుత్వాల రోజుల్లో బడిపంతుళ్లకు నగదురూపేణా అప్పుడప్పుడూ బహుమతులు లభించేవి. ఉపపన్నులు (సంపన్నులు) భూమికూడా ఇచ్చేవారు. కుర్రవాళ్లువిద్యాభ్యాసం ముగించుకున్నాక గురుదక్షిణకూడా సమర్పించుకునేవారు.

నెలజీతాలు ఇచ్చుకోకల్గిన తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లలను బడిలో వేస్తారు. లేనివాళ్లు ఇంటిదగ్గర చేర్పిస్తారు. అయితే యిళ్ళల్లో తరిఫీదు పొందినవాళ్ళ విజ్ఞానం కొంత తీసికట్టేగానీ వుత్తరోత్తరా కచ్చేరీల్లో చేరినప్పుడు పైవాళ్ళ ధర్మమా అని నేర్చుకొని ఆ లోపాన్ని కుర్రవాళ్ళు భర్తీ చేసుకుంటారు. బళ్ళలో లెక్కలుకూడా బోధిస్తారు. అయితే, ఏమంత క్షుణ్ణంగా చెప్పరు. ఉత్తమాదర్శాలు, నీతిమార్గాలు గూర్చి చెప్పాలంటే-కుర్రాళ్లకు అవంటే ఏమిటో తెలియవనే భావిస్తాను. వాస్తవానికి మా బళ్ళలో నీతివాక్యాల పుస్తకాలు చదివిస్తారుగానీ-

ఎందుకు చదవాలో, వాటివల్ల లాభమేమిటో ఎంతమాత్రం ఆ కుర్రాళ్ళ మనస్సులకు హత్తుకునేటట్లు విశదపర్చరు. సంస్కృత భాషను కూలంకషంగా వివిధ శబ్దాల లింగభేదాలు, క్రియారూపాలూ, వాక్యనిర్మాణ సూత్రాలు విద్యార్థి అభ్యసించవలసి వుంటుంది. ఇతర భాషలు కూడా ఇంత కట్టుదిట్టంగా

బోధించినట్టయితే నేటిదాకా ప్రజలు యావన్మందిలో నిర్దుష్టమైన భాష నిలిచివుండేదని చెప్పడానికి నేను ఏమాత్రం సందేహించను. ఇతర భాషలలో లాగా సంస్కృతంలో ఎంత మాత్రం సౌకర్యంలేదని మనం చూస్తూనే వున్నాం.

ఈ దేశంలో వుండే శ్రీమంతులూ సంపన్నులూ కేవలం తమ పిల్లలకు మాత్రమే చదువు చెప్పేందుకు పంతుళ్ళను పెట్టుకుంటారు. ఇతోధికంగా జీతాలు యిస్తారు. ఇతర బాలబాలికలకు చదువు చెప్పడానికి ఈ అయ్యవార్లు గడప దాటేందుకు వీలులేదు.

దేశీయభాషలన్నీ రమారమి ఒక్కలాగే బోధిస్తూవుంటారు. తమిళంలో మాత్రం తక్కువ అక్షరాలు వున్నాయి. అరవ కుర్రవాళ్ళచేత మొట్టమొదట తమిళంలో పుస్తకాలే చదివిస్తారు. సాధారణంగా సంస్కృతాన్ని దేవనాగరి లిపిలో వ్రాయాలికానీ, తెలుగు, కన్నడం, గ్రంథం, బలుబొంద భాషల్లోకూడా సంస్కృతంలో వున్న సమానమైన అక్షరాలూ వుండడంవల్ల దక్షిణదేశంలో సంస్కృత గ్రంథాలన్నింటినీ నిర్దుష్టంగానే యీయీ భాషలలో లిఖిస్తున్నారు. తెలుగు, కన్నడం, తమిళం, మహారాష్ట్ర వంటి భాషల్లోనూ సంస్కృతం లోనూ వ్యాకరణ గ్రంథాలున్న సంగతి లోక విదితమే. చిన్నప్పుడే వీటిని బోధించితే ఆయాభాషల కుర్రాళ్ళు నిస్సందేహంగా ప్రావీణ్యం సంపాదించుకుంటారు. అయితే వీధిబళ్ళలో వీటి ప్రసక్తేలేదు.

ఇంక యీ దేశంలోని నేటివులు ఇంగ్లీషు భాష ఎలా నేర్చుకుంది మనవి చేస్తాను. మాతృభాష నేర్చుకొన్నాక ఫలానా వయస్సులోనే ఇతర భాషలు నేర్చుకోవాలనే రూల్సు ఎక్కడాలేవు. అర్వై సంవత్సరాలు పైబడ్డవాళ్లకూడా ఎంతో ఆసక్తితో ఈ దేశంలో ఇంగ్లీషు చదువుకోవడం నేను కళ్ళారా చూశాను. ఇంగ్లీషు బళ్ళో చేరిన నేటివులు అచ్చుపడ్డ స్పెల్లింగు బుక్కులోంచి చూచి మొట్టమొదట అక్షరాలు నేర్చుకుంటారు. ఆ తరువాత ప్రతిరోజూ వుదయం ఉపాధ్యాయుడు స్పెల్లింగులు నేర్పిస్తాడు. వకాబ్యులరీ పుస్తకం లోంచి పాఠాలు చెప్తాడు. 'డయలాగు' అనే సంభాషణా శిక్షణకూడా పుస్తకం లోంచే బోధిస్తారు.

ఈ పుస్తకాలు పూర్వం ఒక సందర్భంలో చెన్న పట్టణంలో విద్యార్థుల

నిమిత్తం నేటివు యింగ్లీషు మాష్టర్లు రచించినవనుకుంటాను. ఒక వంద మాటలమనేర్చుకొని కొంచెంకుదురైన దస్తూరీఅలవర్చుకోగానే ఏదోఒకకచేరీలో ఉమేదువారిగాచేరుతాడు.తరువాత తనచుట్టాల ప్రాపకంవల్ల క్రమంగాఏదో కొంచెం జీతంవచ్చేవుద్యోగం వేయించుకుంటాడు.జిల్లాలలోవుండే యింగ్లీషు విద్యార్థులకు తెలిసినవుస్తకాలుమూడే.1.వకాబ్యులరీ,2.డయలాగు,3.అరేబియన్‌నైట్సు.

ఇక వ్యాకరణమంటారా? వాళ్ళకు నగమెరుక నేను చెప్పిన వకాబ్యులరీ డైలాగు పుస్తకాలు కూడా నిర్దుష్టంకావు. వ్యాకరణ బద్ధంగాలేవు. అవి చదివినవాళ్ళు ఏమాత్రం తప్పులులేకుండా ఇంగ్లీషు మాట్లాడలేరు. జిల్లాలలోని బళ్ళలోనేకాక రాజధానిలో సైతం ఇంగ్లీషు నేర్పించేవిధానం చూస్తే అది విద్యాప్రదానం చేయవలసిన ఉత్తమ ధర్మాలకు అనుగుణంగా లేదన్న సంగతి అవగతం గాకమానదు. చెన్నపట్నంలోని నేటివు ఇంగ్లీషు మాష్టర్లలో గ్రామరు అంటే ఏమిటో తెల్సినవాళ్ళు బహుకొద్దిమంది. పూర్వం ఇంగ్లీషుబళ్ళలో వుండే వుపాధ్యాయుల వరుమానం నిజానికి చాలాబాగానే వుండేది. అప్పుడు మహా అయితే మూడు నాలుగు ఇలాంటి స్కూళ్ళు వుండేవి. ఇప్పుడు ఎక్కడచూచినా అవే గనుక పంతుళ్ళ జీతాలు ఒకపంటికిందకి రావడంలేదు.

ఇంక ఇంగ్లీషు ఉచ్చారణ సంగతి. ఏ నేటివు అయినా దాన్ని ధారాళంగా మాట్లాడగలగడమన్న ప్రశ్నేలేదు. అందుచేత చక్కగా వ్యాకరణ యుక్తంగా వ్రాయగలిగితే చాలు. పరభాషను ఎవరూ స్వచ్ఛంగా వుచ్చరించలేరన్న విషయం జగద్విదితమే: మాటలవరసకు గీర్వాణంలో 52 అక్షరాలు వున్నప్పటికిన్నీ సంస్కృతంలో పరిపూర్ణమైన పాండిత్యాన్ని సంపాదించుకున్న పండితుడైనా సరే ఇంగ్లీషు భాషను దోషరహితంగా ఉచ్చరించడానికి ఇబ్బంది పడ్తున్నాడు. ఇంతకీ ఆ భాషలో ఇరవయ్యారు అక్షరాలు మాత్రమే వున్నాయి.

వివిధ భాషలలో విద్యాభివృద్ధి నిమిత్తం యీ క్రింది పుస్తకాలు అచ్చువేసి ప్రచురించి సొసైటీవారు నిర్ణయించిన సరసమైన ధరలకు విక్రయించవలసినదని సవినయంగా విన్నవించుకుంటున్నాము.

నేటివు స్కూళ్ళ కోసము:

1. ప్రస్తుతం తెలుగు, తమిళం, కన్నడము, మహారాష్ట్ర భాషలలో వున్న వ్యాకరణాలను సంక్షిప్తం చేసి వాక్యగ్రంథ రూపంలో వ్రాయించి వాడుకభాషలో వ్యాఖ్యానం చేయించాలి.

2. ముఖ్యంగా నీతి బోధకమైన వివిధ గాథలను వివిధ గ్రంథాలనుండి సేకరించి వాడుకభాషలలో వ్రాయించాలి.

3. సాధారణ గణితం ఉన్నత గణితం వాడుకభాషలో వివరించే వాక్యగ్రంథాలు ప్రకటించాలి.

ఇంగ్లీషు స్కూళ్ళలో:

4. అన్ని ప్రాంతీయభాషలలోనూ ఇంగ్లీషు వ్యాకరణాన్ని వివరించే సంక్షేప గ్రంథాలు వుండాలి.

5. సృష్టి జరిగినది లగాయతు ప్రపంచ చరిత్రను అన్ని భాషలలోనూ అనువాదం చేయించాలి.

6. పరిచయమైన ఇంగ్లీషు డయలాగులు తర్జుమాలతో బాటు వివిధ భాషలలో ప్రకటించాలి.

7. ఇంగ్లీషులోనూ స్థానిక భాషలలోనూ వకబ్యులరీలు.

8. కొన్ని వినోద కదలు అనువాదాలతో సహా.

ఈ నివేదికను ముగించేముందు వివిధ భాషా జ్ఞానాలను అభివృద్ధి కావించడానికి మార్గాంతరాలు తోచినప్పుడు వాటిని కమిటీవారి దృష్టికి తప్పకుండా నివేదించుకుంటానని మనవి చేస్తున్నాను.

ఇట్లు,
తమ అత్యంత విధేయుడున్ను,
సేవకుడున్ను అయిన
వి. సుబ్బారావు వ్రాలు

తిరువళ్ళిక్కేణి
22-11-1820

కలెక్టర్లు పంపిన రిపోర్టుల ప్రకారం చాలా సంగతులు అరకొరగానైనా తెలియవచ్చాయి. జిల్లా జనాభా ఎంత? అందులో స్త్రీలెందరు? పురుషులెందరు? ఎన్ని స్కూళ్ళున్నాయి? వాటిలో చదువుకొనే బాలురెందరు? బాలిక లెందరు? వీరిలో హిందువు లెందరు? ముస్లీములెందరు?గురువులలో బ్రాహ్మణులు, బ్రాహ్మణేతరులు ఎందరు? మొదలైనవివరాలన్నీ ఇచ్చారు. మొత్తంఎనిమిది జిల్లాల తాలూకు భోగట్టాలుతెలిశాయి. (M.J.L.S.No. 38, (1850), పు. 380 నుండి)

1. గంజాం జిల్లా: జనాభా 2,75,281. ఉన్న స్కూళ్ల సంఖ్య తెలియదు. హిందూ విద్యార్థులు 2,950 (వీళ్లలో 12 మందే ఆడపిల్లలు) ముస్లిం విద్యార్థులు 27మందే (బాలికలు ఒక్కరూ లేరు) మొత్తం విద్యార్థుల -సంఖ్య

2,977 మాత్రమే.

2. విశాఖజిల్లా: జనాభా 9,14,001. జిల్లాలో ఉన్న స్కూళ్లు 914. హిందూ విద్యార్థులు 9,618. (303 గ్గురు బాలికలు) ముస్లిం విద్యార్థులు 97మందే. (బాలికలు లేరు) మొత్తం విద్యార్థుల సంఖ్య 9,715.

3. రాజమండ్రి: జనాభా 7,38,303. జిల్లాలో 291 స్కూళ్లూ, 279 గురుకులాలు ఉన్నాయి. స్కూళ్ళల్లో 2,606 గురు, గురుకులాలలో 1,454 మంది విద్యార్థులున్నారు. స్కూళ్లలో 37మందే ఆడపిల్లలు. గురుకులాలలో స్త్రీలకు ప్రవేశంలేదు. స్కూళ్ళల్లో 52మందే ముస్లిం విద్యార్థులు. మొత్తం విద్యార్థుల సంఖ్య 2,658 + 1,454.

4. మచిలీపట్నం: జనాభా 52,489. జిల్లాలో 484 స్కూళ్లు, 49 గురుకులాలు ఉన్నాయి. స్కూళ్ళలో 4,775 మంది బాలురు, 31మంది బాలికలు. మొత్తం 4,806 మంది విద్యార్థులు. గురుకులాలలో 199మంది బాలురు మాత్రమే ఉన్నారు. స్కూళ్లల్లో 275మంది ముస్లిం అబ్బాయిలు, ఇద్దరు అమ్మాయిలు చదువుకొంటున్నారు. మొత్తం విద్యార్థుల సంఖ్య 5083+199.

5. గుంటూరు జిల్లా : జనాభా 4,54, 754. జిల్లాలోని స్కూళ్ల సంఖ్య తెలియదు. హిందూ విద్యార్థుల సంఖ్య 7464 మంది. ఇందులో 99 మంది ఆడ పిల్లలు. ముస్లిం విద్యార్థులలో 257 మంది యువకులు, ముగ్గురు యువతులు. వెరశి 260. మొత్తం విద్యార్థుల సంఖ్య 7,724.

6. నెల్లూరు జిల్లా : జనాభా 8,39,467. జిల్లాలోని స్కూళ్ల సంఖ్య తెలియదు. 7,001 మంది హిందూ విద్యార్థులు. (55 మంది బాలికలు) 620 మంది ముస్లిం విద్యార్థులు. (ముగ్గరే బాలికలు) మొత్తం విద్యార్థుల సంఖ్య 7,621 .

7. బళ్ళారి జిల్లా : జనాభా 9,27,857. జిల్లాలోని స్కూళ్ళ సంఖ్య 533. వీటిలో 6,398 మంది హిందూ విద్యార్థులు (60 మంది బాలికలు) 243 మంది ముస్లిం యువకులు చదువుకొంటున్నారు. (యువతులులేరు) మొత్తం విద్యార్థుల సంఖ్య 6,641.

8.కడప జిల్లా : జనాభా 10,94,000. జిల్లాలోని స్కూళ్ళ సంఖ్య 494. ఇందులో 5,658 మంది హిందూ విద్యార్థులు. (107 మంది బాలికలు) 341 మంది ముస్లిం బాలురు. ఒక్కర్తే బాలిక. మొత్తం విద్యార్థుల సంఖ్య 6,000.

కొన్ని జిల్లాలలో అదనపు భోగట్టాలు తెలియవచ్చాయి. ఉదాహరణకు

రాజమండ్రిలో శాస్త్రాలు బోధించే 69 మంది పండితులున్నారు. వీళ్లకు ఇందు నిమిత్తం ఇనాము భూములున్నాయి. ఈ పండితులలో పదముగ్గురికి పూర్వ సంస్థానాధీశ్వరులు ఏటా వార్షికం ఏర్పాటు చేశారు. నెల్లూరు జిల్లాలో పూర్వపు కర్నాట ప్రభువులు కొంతమంది బ్రాహ్మణులకు, ముసల్మానులకు మడులు, మాన్యాలు, వార్షికాలు ఇచ్చి వేదాలూ, అరబ్బీ, పారశీకాలు వాళ్ళ వాళ్ళ పిల్లకాయలకు బోధించే నిమిత్తం వసతులు ఏర్పాటు చేశారు. ద్రవ్య రూపేణా ఈ వార్షిక దానాలు సాలీనా 1,467 రూపాయలని తేలింది.

సర్ థామస్ మన్రోగారు ఏటా 50 వేల రూపాయలను విద్య నిమిత్తం కుంఫిణీ వారు వెచ్చించాలని డైరెక్టర్ల కోర్టు వారికి సిఫార్సు చేశారు. ప్రజల విజ్ఞానాభివృద్ధికి మనం ఎంత ద్రవ్యం ఖర్చు చేసినా మనకు పుష్కలంగా లాభిస్తుంది. రాజ్యం బాగుపడడం అల్లా మన శ్రేయస్సే. జ్ఞానం విస్తరించడం వలన తప్పని సరిగా క్రమబద్ధమైన అలవాట్లు ఏర్పడి పాటుపడడానికీ, తత్ఫలితంగా జీవన సౌకర్యాలు పొందడానికీ, ఇతోధికమైన సౌభాగ్యానికీ ప్రజలు నడుము కట్టగలరు అని మన్రోగారు రాశారు. "పబ్లిక్ ఇన్‌స్ట్రక్షన్ కమిటీ"ని నియమించాలని చెప్పారు. ఆ మేరకు డైరెక్టర్ల సభ వారు సీమలో ఆమోదం చెప్పారు.

చెన్న రాజధాని ఏలుబడిలో ఉన్న ప్రాంతాలలో జిల్లాలలో కలెక్టరేటు బళ్ళూ, తాలూకాలలో తాసీల్దార్ బళ్ళు ఏర్పాటయ్యాయి. మన్రోగారి ప్రణాళికను అమలుపరచడానికి నలుగురు కుంఫిణీ అధికారులతో ఒక కమిటీని నియమించారు. ఏటా 45,000 రూపాయల నిధులు ఇచ్చారు. మద్రాసు స్కూలు బుక్ సొసైటీ వారికి పాఠ్య గ్రంథాలు తయారు చేయడానికి అదనంగా 3,000 రూపాయలు కేటాయించారు. కలెక్టరేటు బళ్ళలో పాఠాలు చెప్పడానికి సుశిక్షితులైన ఉపాధ్యాయులను తయారు చేయడం ప్రథమ కర్తవ్యంగా కమిటీ వారు అభిప్రాయపడ్డారు. చెన్న రాజధానిలో ఉన్న తాసీల్దారీ కలెక్టరేటు స్కూళ్ళలో ఇంగ్లీషు బోధన ప్రాథమిక దశలోనే వుంది. దేశీయ భాషలలో మిగిలిన పాఠాలు చెప్పేవారు. తాసీల్దారీ బళ్ళలో చదువుకొనే విద్యార్థుల సంఖ్య ఆశాజనకంగాలేదు. ఈ పాఠశాలల్లో ఏ ఒక్కదాన్లోనూ 33 గ్గురుకు మించి చదువుకొనే పిల్లలులేరు.

కమిటీ వారు 1832లో ఒక నిర్ణయానికి వచ్చారు. పాఠాలు చెప్పే అయ్యవార్లు అందుకు తగ్గ అర్హతలు లేని వాళ్ళయినా అయి వుండాలి. లేదా అశ్రద్ధ పెరిగి వుండాలి. సరైన తనిఖీ లేక ఇలా జరిగి వుంటుంది. అయ్యవార్లకు మంచి

జీతాలను ఇవ్వకపోతే అభివృద్ధిని సాధించలేమని భావించారు. చక్కని విద్యార్థులను తయారు చేయాలంటే వారికి శిక్షణ ఇచ్చే ఉపాధ్యాయులకు ముందు సరైన శిక్షణ ఇవ్వాలి. అందుకే ఉపకార వేతనాలపైన 40 మందిని సముచితమైన తర్ఫీదుతో టీచర్లనుచేయదలిచారు. ఈ కేంద్ర పాఠశాలలో ఇంగ్లీషు హెడ్మాష్టరు ఆధ్వర్యంలో వివిధ పండితుల ద్వారా ఉపాధ్యాయులవబోయే వారికి బోధన విధానాలు నేర్పాలి. ఈ ప్రణాళికకు అయ్యే వెలసరి ఖర్చులను ఈక్రింది విధంగా రూపొందించారు.

ఇంగ్లీషు హెడ్మాష్టరు జీతం	300 రూపాయలు
సంస్కృత పండితుడు	70 రూపాయలు
అరబ్బీ పారశీక మున్షీ	70 రూపాయలు
తెలుగు అయ్యవారు	15 రూపాయలు
తమిళ వాద్యారు	15 రూపాయలు
కన్నడంఉపాధ్యాయుడు	15 రూపాయలు.
15 రూపాయల చొప్పున 20 మంది హిందూ విద్యార్థుల ఉపకార వేతనం	300 రూపాయలు
15 రూపాయల చొప్పున 20 మంది ముస్లిం విద్యార్థుల ఉపకార వేతనం	300 రూపాయలు.
మొత్తం	1085 రూపాయలు

ఈ కేంద్ర విద్యాలయంలో తర్ఫీదు పొందవలసిన వారిని కలెక్టరేటుల నుంచి ఎంపిక చేయాలని నిర్ణయించారు. ఏమాత్రం భాషా జ్ఞానమైనా లేని వాళ్లను, స్థానికులను పంపారు. పై పెచ్చు అలా పంపితే వచ్చిన వాళ్ళు వయస్సు ముదిరిన వాళ్ళే. ఈ ప్రణాళిక ఘోరంగా విఫలమైంది.

సీమలోని డైరెక్టర్ల ఉద్దేశ్యంలో ఉన్నత విద్యలు ప్రజలలోని ఉన్నత వర్గాల వాళ్ళకూ తీరుబాటూ, వెసులు బాటూ ఉన్న వాళ్ళు నేర్చుకుంటే వారే స్వదేశీయుల మనస్సులు మార్చగలుగుతారు. అధిక సంఖ్యాకులైన వర్గాలలో విద్యను వ్యాపింపచేయడం కన్నా ఈ పండిత వర్గాలపై కేంద్రీకరించడం వల్ల

లాభసాటిగా ఉంటుందని సీమలోని డైరెక్టర్లు నిశ్చితాభిప్రాయానికి వచ్చారు.[2]

సీమ నుండి ఈ తాఖీదు 1830లో వచ్చింది. 1834లో గాని మద్రాసు రాష్ట్రంలోని కమిటీ వారికి వేడి పుట్టలేదు. అదికూడా మీరేం చేస్తున్నారని సీమలోని అధికారులు అడిగాకనే. ఎట్టకేలకు కమిటీ వారు ఒక స్కీమువేశారు. దీనిని బెంగాలులో ఉన్న సుప్రీం ప్రభుత్వంవారికి నివేదించారు. బెంగాలులో అప్పుడు విద్యా బోధన ప్రాచ్య భాషలలోనే జరిగేది. అయితే 1835 మార్చి 7వ తేదీనాడు విద్యా విధానంలో సంపూర్ణమైన మార్పును లార్డ్ బెంటిక్కు తీసుకు వచ్చారు. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం వారి ఆశయం భారత దేశంలోని నేటివులకు యూరోపియన్ సారస్వత విజ్ఞాన శాస్త్రాల బోధనే అని స్పష్టం చేశాడు. నిధులన్నీ ఈ ఆశయ సాధనకే వినియోగించాలని శాసించారు. బెంటిక్కు ఈ నిర్ణయం తీసుకొనడానికి మెకాలే రాసిన యాదస్తు ఒకటి ప్రబల కారణం.

లార్డ్ మెకాలే (1800-1859) గవర్నరు జనరల్‌గా కౌన్సిల్‌లో సభ్యుడు. ఇతడు కవి, వ్యాసకర్త, చరిత్రకారుడు. సుప్రీం కౌన్సిల్‌లో న్యాయశాఖకు నిర్ణేత. బెంటిక్కులాగే ఈయన కూడా మితవాది. తక్షణ కర్తవ్యాలపైన శ్రద్ధ చూపేవాడు. తొందరగా సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టాలని వాంఛించాడు. భారత దేశంలో మధ్య తరగతి ప్రజల సామర్థ్యాలపై నమ్మకం ఉన్నవాడు. ఈ తరగతి ప్రజల వల్లనే సంస్కరణలు సాధ్యమవుతాయనీ, బ్రిటన్‌లో లాగే భారత దేశంలో కూడా మధ్యతరగతి ప్రజలు గట్టిపడాలని ఉవ్విళ్ళూరాడు. ప్రాచ్య విద్యల కన్నా పాశ్చాత్య విద్యల వల్లనే అభ్యుదయం కలుగుతుందని ప్రగాఢంగా విశ్వసించారు. [3]ఇతని విధానాల వల్లనే భారత దేశంలోని మధ్య తరగతి వారు విద్యావంతులయ్యే అవకాశాలు దేశంలో ప్రబలమయ్యాయి.

ఇంగ్లీషులోనే పాశ్చాత్య పద్ధతుల లోనే విద్యా బోధన జరగాలని నిర్ణయం తీసుకొన్నాక దేశం మొత్తం మీద ఈ విధానమే అంచెలుగా అమలులోనికి వచ్చింది. మద్రాసు నగరంలో ఒక నార్మలుస్కూలూ, ఒక ఇంగ్లీషు స్కూలు నడపడం కన్నా ఒక్క ఇంగ్లీషు కాలేజీని మాత్రమే నెలకొల్పాలని కలకత్తా వారు ఆదేశించారు. నిధులు చాలకపోతే తాసిల్దారీ బళ్లను మూసేసి ఆ డబ్బును దీనికి పెట్టమన్నారు.

---

2. S. SATTHIANADHAN 'History of Education in the MADRAS PRESIDENCY, MADRAS 1894 P.11.
3 GEORGE D.BEARCE- 'BRITISH ATTITUDES TOWARDS INDIA', Oxford University Press, London, 1961. P.156.

బెంగాలు నుండి తాఖీదు వచ్చాక చెన్నపట్టణంలో "కమిటీ ఆఫ్ నేటివు ఎడ్యుకేషన్" అనే సంఘాన్ని పెట్టారు. దీనిలోని సభ్యులందరూ తెల్లదొరలే. ఈ కమిటీ వారు చేసిన సూచనలను సైతం మద్రాసు ప్రభుత్వం పట్టించుకోలేదు. లార్డ్ ఎలిఫిన్స్టన్ గారు గవర్నర్గా 1839లో వచ్చారు. ఈయన పూర్తిగా పాశ్చాత్య పద్ధతుల విద్యా బోధన పట్ల మొగ్గు చూపారు. స్కాంట్లండులోని విశ్వ విద్యాలయాలలో మాదిరిగా మద్రాసులోని విశ్వ విద్యాలయం స్థాపించాలని హైస్కూళ్ళల్లో ఇంగ్లీషు సారస్వతం దేశీయ భాషలో నేర్పాలనీ, కాలేజీ స్థాయిలో ఉన్నత సాహిత్యాలు, ఫిలాసఫీ, సైన్సులు ఇంగ్లీషులోనే బోధించాలని నిర్ణయించారు. జిల్లాల్లో క్రమేణా "సుపీరియర్ స్కూళ్ళను" స్థాపించి వాటిని కాలేజీల స్థాయికి తీసుకురావాలని ప్లానులు వేశారు.

1839లో 70,000 దేశీయులు ఒక మహజరును పెట్టుకొని ఉన్నత విద్యను బోధించే ఇంగ్లీషు కాలేజీ అవసరాన్ని విశదపర్చారు. ఈ మహజరు వల్లనే సర్కారు వారు యూనివర్శిటీ బోర్డును ఒకదాన్ని నెలకొల్పారు. అందులో ఆంగ్లేయులు, భారతీయులు సభ్యులుగా ఉన్నారు.

1. J. CUDDY	7. L. DENT
2. M. Morgan	8. హైదర్ జంగ్
3. రాఘవాచారియార్	9. నసూర్-ఉల్-ముల్కు
4. D. SIM	10. కె. నరసింగరావు
5. J. WYLLE	11. ఆర్ముగ మొదలియారు
6. సి. శ్రీనివాస పిళ్ళ	12. చొక్కప్పచెట్టి

తరువాత మరో ముగ్గుర్ని చేర్చుకొన్నారు. వారు సి. రంగనాధం, శ్రీనివాస పిళ్ళే, వెంకటపతి.

1841లో ఈ బోర్డు వారు ఒక ఉన్నత విద్యాశాలను స్థాపించారు. మేస్టర్ ఐర్ బర్టన్ పవల్ అనే కేంబ్రిడ్జి పండితుణ్ణి హెడ్మాష్టరుగా నియమించారు. ప్రాచ్య భాషలు నేర్పడానికి సీతారామ శాస్త్రిలు, మహాలింగయ్య, గణేశ గంగాధర శాస్త్రి గార్లను నియమించారు. బోధనా భాష ఇంగ్లీషు. అది వచ్చిన వారికే ప్రవేశం. నెలకు 4 రూపాయలు విద్యార్థులు చెల్లించుకోవాలి. 67 మంది విద్యార్థులు మొదటిసారిగా చేరారు. ఈ విద్యా సంస్థను 1841 ఏప్రిల్ 14వ తేదీనాడు ప్రారంభించారు.

1842లో పచ్చయప్ప పాఠశాలను సంస్థాపించారు. 1778లో

చనిపోతున్నప్పుడు పచ్చయప్ప మొదలియారుగారు దానధర్మాల కోసం లక్ష వరహాలను కేటాయించి మరణ శాసనం రాశారు. 60 సంవత్సరాలపాటు ఈ సొమ్మును ధర్మ కర్తలువినియోగించలేదు. ఆనాటి అడ్వకేటు జనరల్ సర్ హెర్బర్టు కాంప్టన్ గారు ఇది గమనించారు. సుప్రీంకోర్టు ముందు ఈ ప్రస్తావన తీసుకు వచ్చారు. పచ్చయప్ప గారి నిధిలో నుంచి విద్యాలయాల స్థాపనకు ద్రవ్యం వాడడానికి అనుమతి ప్రార్థించారు.నల్లపేటలో 1842లోనే పచ్చయప్ప స్కూలును ప్రారంభించారు. మొదట పాఠశాలగా ఉండి తర్వాత కళాశాలగా వృద్ధి చెందింది.

బళ్ళారి, రాజమండ్రి నగరాలలో ప్రావిన్షియల్ స్కూళ్ళను, చిత్తూరు; బరంపురంలలో జిల్లా స్కూళ్ళను నెలకొల్పారు. శ్రీకాకుళం, కర్నూలు, ఆదోని, అనంతపురం వంటి ఊళ్ళలో మిడిల్ స్కూళ్ళు వుండేవి. ఉపాధ్యాయులను తయారుచేసే నార్మలు స్కూళ్ళు 6 రాష్ట్రంలో ఉండేవి.

1837లో రివరెండు జాన్ ఆండర్సన్, స్థాపించిన "ది జనరల్ ఎసెంబ్లీస్ఇన్స్టిట్యూటు" అనే విద్యాసంస్థ ఉత్తరోత్తరా క్రిష్టియన్కాలేజీగా మారింది.

రాజధానిలోనే కాక జిల్లాల్లో మిషనరీలు చాలా పాఠశాలలు నెలకొల్పారు. 1855 నాటికి తెలుగు ప్రాంతాలలో ఈ క్రింది మిషన్ స్కూళ్లు వుండేవి.

గంజాం జిల్లా :	1 శ్రీకాకుళం	- లండన్ మిషన్ సొసైటీ
	2. చక్రపురం	- ఆన్స్లో దొరగారిది
విశాఖ జిల్లా :	3. విశాఖపట్నం	- లండన్ మిషనరీవారి ఇంగ్లీషు పాఠశాల. వారిదే బాలికల పాఠశాల.
గోదావరి :	4. ఏలూరు	- చర్చిమిషన్ సొసైటీ వారి బాలుర పాఠశాల.
కృష్ణా జిల్లా :	5. మచిలీపట్నం	- చర్చిమిషన్ సొసైటీ వారి బాలుర పాఠశాల. వారే నడుపుతున్న బాలికల పాఠశాల.
గుంటూరు జిల్లా :	6. గుంటూరు	- అమెరికన్ మిషన్ సొసైటీ వారి ప్రాథమిక ఆంగ్ల పాఠశాల.
	7. గురజాల	- పై వారిదే ప్రాథమిక ఆంగ్ల పాఠశాల.
నెల్లూరు జిల్లా :	8. నెల్లూరు	- ఫ్రీ చర్చి మిషన్ వారి ఇంగ్లీషు బడి.
	9. గూడూరు	- వారిదే ఒక ప్రాథమిక పాఠశాల.
కడప జిల్లా :	10. కడప	- లండన్ మిషన్ సొసైటీ వారి పాఠశాల.

కర్నూలు జిల్లా : 11. కర్నూలు - లండన్ మిషన్ సొసైటి వారి పాఠశాల.
బళ్ళారి : 12. బళ్ళారి - పై వారిదే ఒక పాఠశాల.

1882 నాటికే చెన్నరాజధానిలో 1,185 మిషన్ స్కూళ్ళలో 38,005 మంది చదువుకొంటూ ఉండేవారు.

పాఠ్యగ్రంథాలలో తెలుగు, ఇంగ్లీషులతో పాటు గణితం, చరిత్ర, భూగోళ శాస్త్రం, ఖగోళశాస్త్రం, రాజకీయ, ఆర్థిక శాస్త్రాలు బోధించే గ్రంథాలు ఉండేవి. ప్రతి విద్యార్థీ ప్రతి పాఠ్యాంశంలోనూ ఉత్తీర్ణుడవ్వాలి. ప్యాసయినవారికే ఉద్యోగాలు వచ్చేవి. నాటి చదువులన్నీ మధ్య తరగతి వాళ్ల "ఉద్యోగాలు చెయ్యడానికీ–ఊళ్ళేలడానికి పనికొచ్చేవని భావించేవారు.

విలియం బెంటిక్కు పాలనలో ప్రిన్సిపల్ సదర్ అమీనులు, డిప్యూటీ కలక్టర్లు వంటి కొత్త ఉద్యోగాలను సృష్టించారు. సర్కారు వారి విద్యాలయాలలో ఉత్తీర్ణులయిన వారినే ఈ హోదాలలో నియమించే వారు. నెలసరి 600 నుండి 1000 రూపాయల దాకా జీతాలు ఉండేవి.

కుంపిణీ బావుటా క్రిందకు వచ్చిన రాజ్యాలను వివిధ పరిపాలనా విభాగాలుగా రూపొందించారు. కొన్నింటిని జిల్లాలనీ, కొన్నింటిని ఏజెన్సీలనీ అన్నారు. జిల్లాకు ఇద్దరు తెల్లదొరలు పెద్ద అధికారులుగా ఉంటారు. ఒకరు కలక్టరు.రెండోవారు జడ్జి. కలక్టరే మేజిస్ట్రేటుగా పోలీసుసూపర్నెంటుగా పౌరరక్షణ బాధ్యతలు నిర్వహిస్తాడు. ఈ తెల్లదొరల క్రింద మరికొందరు తెల్లదొరలు 'అశిష్టాంటులు' గా పనిచేస్తారు. అయితే నేటివు ఉద్యోగులే ఈ దొరల ఆజ్ఞలను అమలుపరుస్తూ సర్కారు వ్యవహారాలను, కార్యక్రమాలను నెరవేరుస్తూ ఉంటారు.

జిల్లా కలక్టరును హుజూరు అంటారు. ఇతని కచ్చేరీని హుజూరు కచ్చేరి అంటారు. దీనిని నడిపే బాధ్యత హుజూరు శిరస్తాదారు అనే నేటివు ఉద్యోగిది. ఇతడు జిల్లాలకు సర్వాధికారి అని పేర్కొనడంలో తప్పులేదు. తెల్లదొరలు తరుచుగా ప్రమోషన్ల మీదగాని, తదితర కారణాల వల్లగానీ జిల్లాల నుండి బదిలీ అవుతారుగానీ హుజూరు శిరస్తాదారు సర్వీసు కొన్నేళ్ళపాటు, ఆ మాటకొస్తే కొన్ని దశాబ్దాలపాటు ఆ పదవిలో ఉంటాడు. కలక్టరు తన ఏలుబడిలో ఉన్న కచ్చేరీలలో ఏ నేటివునైనా నియమించవచ్చు. అలాగే తొలిగించవచ్చు. అయితే హుజూరు శిరస్తాదారును మాత్రం చిత్తమొచ్చినట్టు కదిలించలేడు. ఫలానా వారిని

ఈ ఉద్యోగంలో నియమించవచ్చునని శిఫార్సు చేయడం దాకావే అతని మాట చెల్లుతుంది. హుజూరు శిరస్తాదారును రెవిన్యూ బోర్డు వారు నియమిస్తారు. ఇతడు 'నేటివు కలక్టరు'గా వ్యవహరిస్తాడు. ఇతని ఆఫీసును 'హుజూరు కచ్చేరి' అంటారు. ఇతని జీతం నెలకు 280 రూపాయల నుండి 700 దాకా ఉంటుంది.

ప్రతి హుజూరు కచ్చేరీలో ఆరు శాఖలు ఉంటాయి. అన్నింటిలోనూ నేటివు ఉద్యోగులే చిన్నా పెద్దాహోదాలలో ఉంటారు.ఆశాఖలు ఇలా ఉంటాయి.

1.శిరస్తా డిపార్టుమెంటు (సెక్రటేరియట్)
2. మున్షీడిపార్టుమెంటు (స్థానిక భాషలో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాల శాఖ)
3. ఇంగ్లీషు డిపార్టుమెంటు (అకౌంటులు-కరస్పాండెన్సు)
4.ఖజానా
5.దప్తర్‌ఖానా (రికార్డు ఆఫీసు)
6. సాదరవారదు ఇలాకా (సామాగ్రి సరంజామా సంరక్షణ)

ఈ ఆరుశాఖలలోనూ గుమాస్తాలు, మద్దత్తుగార్లు (సహాయకులు), ఉమేదువారీలు (జీతం బత్తెం లేని వలంటీర్లు), షరాబులు, పేష్కర్లు, జవాబ్‌నీసులు (రాయసగాళ్ళు)పని చేస్తూ ఉంటారు. జిల్లా కలెక్టర్ మేజిస్ట్రేటుగా పనిచేస్తున్నా ఆ శాఖకు వేరే భవనాలు, కచ్చేరీలు ఉంటాయి. ఈ 'పోలీసులైను'లో సర్దారులు, హవల్దారులు,నాయకులు,జవానులు,డఫేదారులు.దవాలా బంట్రోతులు ఉంటారు.

జిల్లాలోని హుజూరు కచ్చేరీలలాగే తాలూకాలలో గైబాతు కచ్చేరీలు ఉంటాయి. వీటిలో తాసీల్దారీ శాఖ, ఠాణాదారీశాఖ, నమ్మక్ ఇలాకా ఉంటాయి. సముతుచావళ్ళు, సాయరు చౌకీలు (సుంకం మెట్టులు) ఉంటాయి. వీటిలో కూడా చాలా మంది నేటివులు చిన్నా పెద్దా ఉద్యోగాలు చేస్తూ ఉంటారు.

న్యాయపరిపాలన శాఖను 'జూడిషియాల్‌లైను' అంటారు. వీటిలో ఫౌజుదారీ అదాలత్ (క్రిమినల్ కోర్టులు), దివానీ అదాలత్ (సివిల్ కోర్టులు) ఉంటాయి. ఆగ్జిలరీ కోర్టులలో ప్రిన్సిపల్ సదర్ అమీను (నెల జీతం 500 రూ॥), కాజీ లేక ముఫ్తీ అమీను (రు.200)లకే నేటివు న్యాయమూర్తులు ఉంటారు. జిల్లా మునసబు కోర్టులలో నేటివులే ఫస్టుక్లాసు మునసబు (నెల జీతం 140 రూ॥) సెకండ్ క్లాసు మునసబు (రు.115), థర్డు క్లాసు మునసబు (100 రూ॥) అనే రేంకులలో న్యాయాధికారులుగా ఉంటారు.

జిల్లాలోని అన్ని రకాల కచ్చేరీలలో పుస్తకాలు కట్టి, పేనాలు చివ్వి ఇచ్చే ముచ్చీలు, సిరా తయారు చేసే మసివాళ్ళూ, దీపాలు పెట్టే మసాలిజి దివిటీ

వాళ్ళూ, తోలు తిత్తులలో నీళ్ళు తెచ్చే పాఖాలీలు, ఉన్నత కులాల చేతుల నుంచే తప్ప నీళ్ళు పుచ్చుకోని వాళ్ళ కోసం నీళ్ళ పందిరి బ్రాహ్మణులు, కచ్చేరీ ఊడ్చేవాళ్ళూ మొదలైన రకరకాల పనివాళ్ళు ఉంటారు.

కుంఫిణీ పరిపాలనలో ఎన్ని రకాల శాఖలు రూపొందాయో, ఏయే ఉద్యోగాలు ఏర్పడ్డాయో తేల్చి చెప్పడం చాలా కష్టమైన పరిశోధనా కార్యక్రమం. అయినా రాబర్టు ఎరిక్ ఫ్రెకెన్ బెర్గు వంటి ప్రవీణులు పాతరికార్డులన్నీ పరిశీలించి 1857 నాటికి గుంటూరు జిల్లాలో ఉన్న నేటివు ఉద్యోగాల పట్టికను తయారు చేశారు.[4] ఈ పట్టిక ఆనాటి కుంపిణీ రాజ్యాలలోని అన్ని జిల్లాలకూ వర్తిస్తుందని భావించవచ్చు. ఈ చిన్నా పెద్దా నౌఖరీలకు ఎంతెంత జీతాలు ఇచ్చేవారో కూడా ఆయన తెలియచేశారు. వారికి కృతజ్ఞతలతో ఈ పట్టికను అనుబంధంగా ఇస్తున్నాను. (చూ॥ అనుబంధం నెం.1)

కోర్టులలో హిందూ పండితులను, ముస్లిం కాజీలను నియమించారు. వీరు ఆయా మతాల ధర్మశాస్త్రాల పరీక్షల్లో నెగ్గడంతో పాటు సర్కారు వారి రెగ్యులేషన్లు అన్నీ తెలిసిన వాళ్ళుగా ఉండాలి. అర్హతలున్న వాళ్ళకే ఈ పదవులు. కోర్టులలో వాదించడానికి వకీళ్ళూ లేక నేటివు ప్లీడర్లు కూడా తయారయ్యారు. వీరు కూడా పండితులలాగా కాజీలలాగా నిష్ణాతులు కాకపోయినా కొన్ని పరీక్షలలో ప్యాసయితే వీరికి కాలేజీ వారు సనదులు ఇచ్చేవారు. ఈ సత్తాలను చూపిన వారికే కోర్టులలో వాదించే అవకాశాలు వచ్చేవి.[5]

1802 లోనే కారన్‌వాలీసు ప్రవేశపెట్టిన న్యాయవిధానం అమలులోనికి వచ్చింది. జిల్లా కోర్టులు నెలకొల్పారు. ఇవి ప్రావిన్షియల్ కోర్టులకులోబడి ఉండేవి. ప్రావిన్షియల్ జడ్జీలే పర్యటన చేస్తూ క్రిమినల్ కేసులు విచారణ చేసేవారు. 1802లోనే నేటివు కమీషనర్లను చిన్న వాణిజ్యాలపై తీర్పులకు నియమించారు. కొన్నాళ్ళ తర్వాత వీళ్ళు డిస్ట్రిక్టు, మునసబులయ్యారు. కొన్ని అధికారాలను అదనంగా ఇచ్చారు. 1827లో అప్జిలరీ కోర్టులు వచ్చాయి. నేటివు

---

4. ROBERT ERIC FRYKENBERG-"GUNTUR DISTRICT (1788-1848)"- CLARENDON PRESS, OXFORD, 1965.
5. B.B. MISRA - " The Indian Middle classes", Oxford University Press, 1961_ P.169.

జడ్జీలకు మరికొన్నిఅధికారాలు అప్పచెప్పారు. వీళ్ళనే ప్రిన్సిపల్ సదర్ అమీనులనే వారు. వీళ్ళ ఉద్యోగ బాధ్యతలు పెరిగాయి. 1843లో జిల్లా ప్రావిన్షియల్ కోర్టులు ఏర్పాటు చేశారు. సదర్ అమీను కోర్టులనే సబ్‌కోర్టులనే వారు.

వ్యాపారం చేస్తున్నప్పుడు కుంపిణీ వారికి లాభాలు ఎంత ముఖ్యమో, పరిపాలన చేస్తున్నప్పుడు రెవిన్యూ వసూళ్ళంతకన్నా ముఖ్యమయ్యాయి. జిల్లా కలెక్టరు వీటిని ప్రజల నుండి ఎలాగైనా రాబట్టాలి. నేటివు తాసీల్దారులు ఈ వసూళ్లు చేసేవారు. నెలకు ఎనభై రూపాయలు జీతం పుచ్చుకొనే తాసీల్దార్లు కొన్ని జిల్లాలలో ఏటా లక్షా ఇరవై వేల రూపాయల పన్నులు వసూలు చేసేవారు. ఈ ఉద్యోగుల జీతాలు నెలసరి నూరురూపాయలకు పెంచమంటే ఉత్తర సర్కారుల కమీషనర్ ఎనభై చాలన్నాడు.[6]

భారతీయుల పరిస్థితులను అర్థం చేసుకొన్న ఏ కొద్ది మందో తప్ప మిగతా తెల్లదొరలందరిదీ ఇదే మనస్తత్వం. సమస్యల పట్ల అవగాహన లేదు. తక్కువ జీతాలు చాలు అంటారు. దానికి కారణం చెప్తారు. ఏనుగుల వీరా స్వామయ్యగారు ఒక తెల్లదొరతో చేసిన చర్చ ఇలా రికార్డు చేశారు.[7] " యీ దేశంలో బంట్రౌతులు మొదలుగా శిరస్తా వుద్యోగస్థుల వరకు జీతములు బహుస్వల్పము గనుక లోకుల వద్ద లంచాలు నిండాతీస్తారని గయా మేజస్ట్రేటు దొర మేస్తరు జాకుసన్ దొరతో మాట్లాడునప్పుడు ప్రసక్తి వచ్చి అప్పుడు వారు చెప్పినది యేమంటే; పిడికిళ్లతో యెత్తి ఈ దేశంలో అధికారస్థులకు లోకులు లంచాలు యిచ్చే వాడికే పడియున్నందున జీతాలుమీ దేశము వలె యెక్కువ చేసినా అధికారస్థులు అడగకపోయినా వాడికె ప్రకారము లోకులు తెచ్చియివ్వవలసిన దాన్ని యిస్తూ వస్తురు గనుక అప్పట్లో కుంఫిణి వారికి. ఎక్కువ జీతము యిచ్చే నష్టం ఒకటేగాని యెవరికిని క్షేమముండనేరదని చెప్పినాడు. బరకన్ దాసు అనే వొక ఠాణా బంట్రోతుకు యిక్కడ జీతము నెల

---

6. Patric B. Smollet-MADRAS Its Civil Administration (Being Rough notes from Personal observations in (1855-1856)_ London-1858- P.133.

7 ఏనుగుల వీరాస్వామయ్య – కాశీయాత్ర చరిత్ర, తృతీయ ముద్రణం,బెజవాడ, 1941– పుట.241.

ఒకటికి నాలుగు రూపాయలు. వాడి గుర్రము పగయిరాలకు మాత్రము నెల ఒకటికి 20 రూపాయలు సెలవు వుంటూ వున్నది. యిక్కడ జిల్లా మేజస్ట్రేటు నాజరుకు సుమారు నెల ఒకటికి నూటికి తక్కువ లేక వస్తూవున్నది. హిందుస్తానులో జుడైషియాల్ అయినులో నల్లవాండ్లలో నాజరు వుద్యోగము సర్వోత్తమమని నిశ్చయము చేసినాము"శిరస్తాదారు అంటే తెల్లదొరలకు రహస్య సలహాదారు. కలెక్టరు కచ్చేరి నుంచి బయటకు వచ్చే ప్రతి ఆర్డరు మీద ఇతను కూడా పక్క సంతకం పెట్టి తీరాలి. నాజర్ అంటే తణికీదారు (ఇన్స్పెక్టర్).

మన్రోమొదలుకొని మాల్కం, మౌంట్‌స్టూవర్టు, ఎలిఫిన్‌స్టన్, బెంటిక్కు-మెట్కార్ఫ్ వంటి ఉదారస్వభావులు భారతీయులకు ఉన్నతోద్యోగాలు ఇవ్వాలన్నారు. విశాఖపట్నంలో సర్కారు వారి ఏజెంటుగా 1855–1856లో పనిచేసిన స్మాలెట్ దొరగారు నల్లవాళ్ళ జీతాలు రెట్టించడం కాదు మూడురెట్లు పెంచాలని సూచించారు. తెల్లదొరల బంగళాలో వంట చేసే నల్లకుశినీ వాడి కన్నా తక్కువజీతాలు ఒకడివిజన్ సూపర్నెంటుకు ముట్టచెప్తే నల్ల ఉద్యోగాలలో విజాయితీ ఎలా ఉంటుందని స్మాలెట్ దొరగారు వేయవలసిన ప్రశ్నే వేశారు.8

నేటివు తాసీల్దారీలందరూ తమ సత్ప్రవర్తనకు పూచీకత్తుగా రెండేసి వేల రూపాయలు ధరవత్తు కట్టాలని సర్కారు వారు ఆజ్ఞలు జారీ చేశారు. ఇవి గట్టిగా అమలు జరిపితే డబ్బు చిక్కులు ఏర్పడుతాయి. ఏటేటా ఈ ఉద్యోగుల ఆస్తిపాస్తుల గురించి దర్యాప్తు జరిపించారు. తాము నివశించే జిల్లాలలో ఏ తాసీల్దారూ భూములు కొనుక్కోకూడదని ఆంక్షలు విధించారు.ఈ దర్యాప్తులతో, ఆంక్షలతో తాసీల్దారీలంతా విసుగెత్తి పోయారు. ప్రతి చిన్న పొరపాటుకు జరిమానాలు విధిస్తే అసలే తక్కువ జీతాలు మరీ తగ్గుతాయి. "ప్రతి డిపార్టుమెంటూ ఒక రిటర్ను నివేదికను దాఖలు చేసుకోవాలని శ్రీముఖం పంపిస్తుంది. కాసింత జాప్యమయితే జుర్మానా వేస్తారు. ఎన్ని డిపార్టుమెంట్లకు ఆ కాగితాలు పంపగలడు?" అని స్మాలెట్ దొరగారు మరో ప్రశ్న వేశారు.

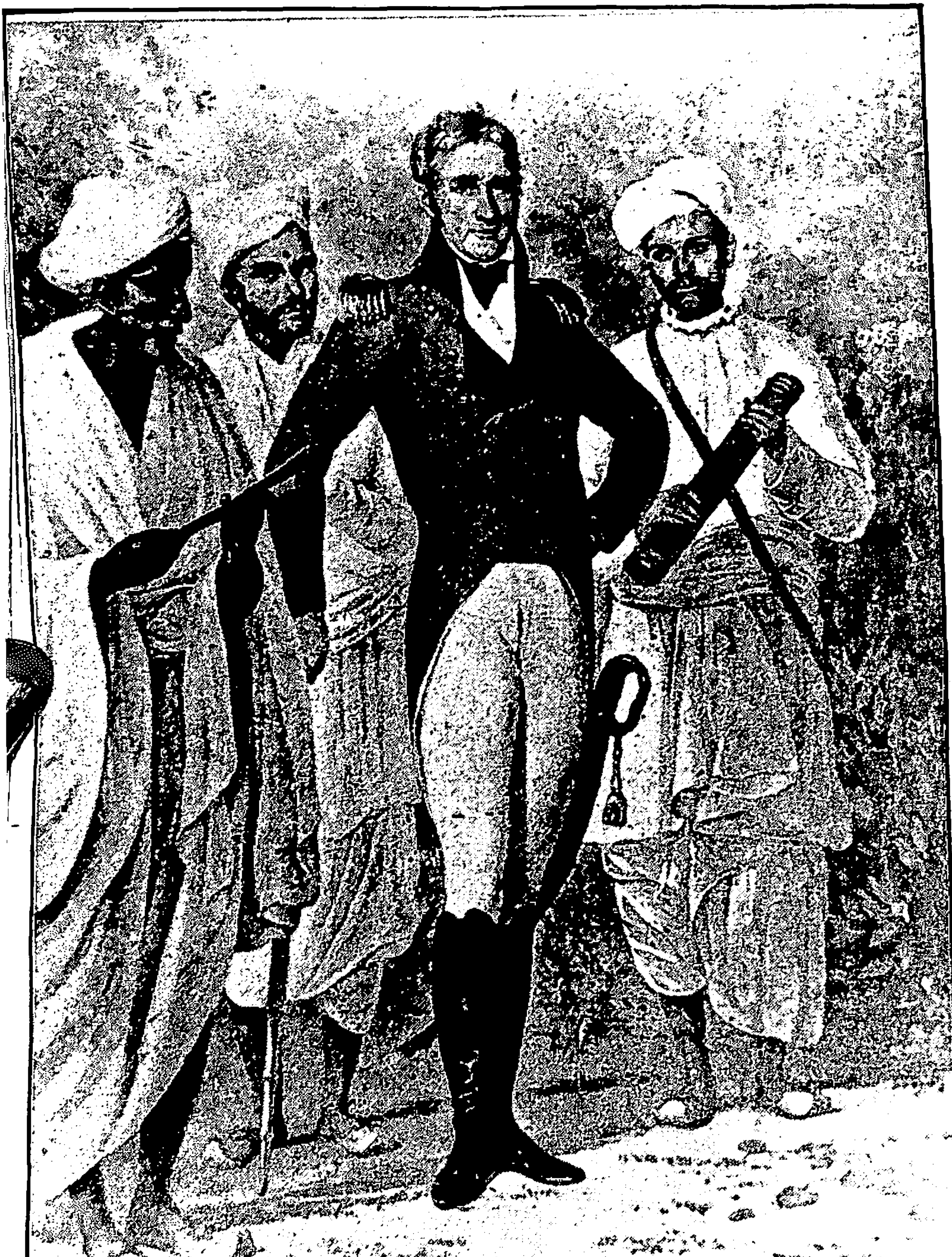
కుంపిణీ పాలన పట్ల అన్ని వర్గాల వాళ్ళకూ అసంతృప్తి పెరిగింది. జిల్లాలలో కొత్త కలక్టరుగానీ, ఏజెంటుగాని వస్తాడంటే అందరికీ భయం. నలభై సంవత్సరాల సర్వీసు ఉన్న ఉద్యోగులను సైతం బర్తరఫ్ చేసేసి కోర్టు కెక్కిస్తారు. నేటివు ఉద్యోగులను చదువు కొన్న పెద్ద మనుష్యుల్లాగ చూడాలిగాని వాళ్ళని

8 SMOLLET- ముందు పేర్కొన్న గ్రంథంలోనే, పుట 131.

చిన్న నౌకర్లకన్నా హీనంగా పరిగణించకూడదని కొందరు తెల్లదొరలైనా గుర్తించడం గుడ్డిలో మెల్ల. ఇచ్చే ఉద్యోగాలకూ, వాటికై అడిగే అర్హతలకూ సంబంధం లేదు. ప్రమోషన్లు గగనం. 1858లో మద్రాసు ప్రభుత్వం వారు ఒక ఆర్డరు వేశారు. కనిష్టపు నౌకరీని మించి ప్రమోషను కావాలంటే ఏ వేటిపు ఉద్యోగయినా వ్రాత పోటీ పరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడవాలట. ఇంగ్లీషు సాహిత్య జ్ఞానం ఎలిఫిన్స్టన్ దొరగారు రచించిన హిస్టరీ ఆఫ్ ఇండియా అనే గ్రంథంతో ప్రగాఢ పరిచయం ఉన్నవాళ్ళే పరీక్షకు కూర్చోవాలట. పల్లెటూళ్ళలో వీధి బడులైనా లేని కుంపిణీ ప్రావిన్సులలో ఒక పెక్టన్ రైటరుగాని, ఎక్కౌంటెంట్‌గాని ఈ విద్యా యోగ్యతలు సంపాదించుకోవాలట!

"విదేశీయులం, అపరిచయస్తులమూ అయిన మనం మన రెవెన్యూ అదాయాల గురించి ప్రాకులాట కొంత తగ్గించి ఈ దేశ ప్రజల అవసరాలకోసం శ్రద్ధ తీసుకొంటే బాగుంటుంది..... ఆంగ్లో-శాక్సన్ ప్రభువులమైన మనమూ, మన సర్కారు వారు హిందూ దేశంలోని పాలక వర్గాలనూ, పాలిత వర్గాలనూ ఒకే రకంగా చూస్తామనీ, పక్షపాతం ఉండదనీ రోజూ ప్రకటిస్తూ ఉంటారు. ఆశయం గొప్పదేగాని ఆచరణ ఎలా ఉంది. చెన్నరాజధానికి సంబంధించినంత మట్టుకు రైతులను హీనంగా చూసి పీడిస్తున్నాం. చదువుకొన్న వర్గాల వాళ్ళను న్యూనతల పాలుచేసి అగౌరవిస్తున్నాం. వేటిపు భూస్వాములను దోచుకొని ఫకీర్లను చేస్తున్నాం" అని స్కాలెట్ దొరగారు 1858లో రాశారు.

1857లో సిపాయిల తిరుగుబాటు పేరిట తొలి స్వాతంత్ర్య సమరం జరగడానికి వేరే కారణాలు వెదకనక్కర్లేదు.

సిబ్బందితో కాలిన్ మెకంజీ

8

మెకంజీ, కావలి సోదరులు

అది ఏ దేశమైనా కానీండి, చరిత్ర లేని జాతి అంటూ ఏదీ ఉండదు. అయితే ఆ చరిత్రను నిక్షిప్తం చేసే పద్ధతులలో తేడాలు ఉంటాయి. భారతీయుల చరిత్ర చాలా మట్టుకు వాగ్రూపంలోనే నిన్న మొన్నటి దాకా ఉండేది. లిఖిత పూర్వకంగా లేని చరిత్రను ప్రామాణికంగా అంగీకరించలేని వ్యక్తుల దృష్టిలో భారతీయులు చరిత్రహీనులే. వాణిజ్యం కోసం మన దేశానికి వచ్చి సామ్రాజ్యాన్ని సంస్థాపించుకున్న తెల్లవాళ్ళకి వడ్డించిన విస్తరిలా మన దేశ చరిత్ర అమరలేదు. అందు వల్లనే మనం చరిత్ర హీనుల్లాగ మొదట కనబడ్డాం. కానీ ఈ తెల్లదొరలే మన శాస్త్రాలూ, కావ్యాలూ, పురాణాలూ ఇతిహాసాలూ చదవడం మొదలు పెట్టాక గతంలో మన ఘనత వాళ్ళకు కొద్ది కొద్దిగా అవగాహన అవుతూ వచ్చింది. కొందరు తెల్ల వాళ్ళు చేసిన వక్ర భాష్యాలను ఖండించడానికి, వాస్తవాన్ని తెలుసుకొనడానికి భారతీయ విద్వాంసులు సైతం చారిత్రక పరిశోధనలు విస్తృతంగా చేయసాగారు.

ఇవాళ ఆంధ్రులు తమ స్థానిక చరిత్రలను పునర్నిర్మించుకొంటున్నారంటే దానికి పునాది వేసిన పుణ్యం కరనల్ కాలిన్ మెకంజీ దొరగారికి చెందుతుంది. ఈ పుణ్యకార్యానికి పురోహితులైన అదృష్టం కావలి సోదరులను వరించింది. కాలిన్ మెకంజీగారికీ, కావలి సోదరులు ముగ్గురికీ ఆంధ్రదేశం ఎంతో ఋణపడి ఉంది. ఈనాటి ఈ వ్యాసం ఆ ఋణం మీద పెరుగుతూ వస్తున్న వడ్డీలో అల్పాస్వల్పాన్ని తీర్చుకొనడమే. అది తీర్చుకోలేని ఋణం.

మెకంజీ దొర తన ముప్పయో యేట, నేటికి రెండు వందల ఏడు సంవత్సరాల క్రిందట అంటే 1783లో మన దేశానికి వచ్చారు. తూర్పు ఇండియా కుంపిణీ వారి రాణువలో ఉద్యోగిగా ఆయన వచ్చినా ఆ రాకకు జ్ఞాన

తృష్ణ ముఖ్య కారణమని చెప్పాలి. భారతీయ గణిత శాస్త్రం మీద విస్తృత పరిశోధనలు చేయాలనే వాంఛ ఆయనను మన దేశానికి తీసుకు వచ్చింది. పుట్టి పెరిగిన లూయిస్ ద్వీపంలోని స్టోర్నవె గ్రామంలో ఆయనకు మంచి ఉద్యోగం, అక్కడి శ్రీమంతుల ప్రాపకం లేకపోలేదు. ఆ స్కాట్లండులోని స్థానిక ప్రభువులు సంస్కారవంతులు కావడం వల్ల తాము చేరదీసిన కాలిన్ మెకంజీలో విజ్ఞాన తృష్ణను అధికం చేశారు.

లూయిస్ ద్వీపానికి ఆ రోజుల్లో లార్డు ఫ్రాన్సిస్ గారు ప్రభువులు, ఆ వంశంలోని వాళ్ళను నేపియర్ ప్రభువులని పిలుస్తారు. వీళ్ళ మూల పురుషుడు జాన్ నేపియర్ గొప్ప గణిత శాస్త్రజ్ఞుడు. ఈయన "లోగర్థమ్స్" ఘాతాంశాలను కనిపెట్టిన మేధావి. వీరికి అయిదవ తరంలోని మనుమడు ఫ్రాన్సిస్ దొరగారు తమ పూర్వీకుని జీవిత చరిత్రము వ్రాయ దలిచారు. అందులో హిందువుల గురించి ప్రస్తావించాలి. ఆ అంశం మీద పరిశోధనలు జరపడానికి ఫ్రాన్సిస్ దొరగారు కాలిన్ మెకంజీ సమర్థుడని భావించారు. ఆ పనిలో నియోగించారు. స్టోర్నవె గ్రామానికి కమ్‌ప్ట్రోలర్ మెకంజీ ఆ రోజుల్లో పనిచేస్తూ ఉండేవారు. పరిశోధనా పిపాస పెరిగిన మెకంజీగారు చేస్తున్న ఉద్యోగానికి రెండేసి నెలలు, మూడేసి, నాలుగేసి నెలలు సెలవు పెట్టి గ్రంథ పఠనంలోనూ విషయ సేకరణలోనూ పడ్డారు. మూడేళ్లపాటు ముమ్మరంగా ఈ వ్యాసంగం సాగింది. అయిదే దురదృష్టవశాత్తూ ఫ్రాన్సిస్ ప్రభువు మరణించాడు. ఆయన చనిపోయినా మెకంజీలో ఆయన నాటిన విజ్ఞానాంకురం చనిపోలేదు. తాను స్కాట్లండులో హిందువుల గణితంపై ప్రారంభించి పరిశోధనను భారత దేశంలోనే కొనసాగించాలని మెకంజీ నిశ్చయించుకొన్నారు.

అందుకు ప్రబలమైన కారణం లేకపోలేదు. ఫ్రాన్సిస్ ప్రభువుగారి కూతురూ, అల్లుడూ భారత దేశంలోనే ఉన్నారు. అల్లుడు జాన్‌స్టన్‌దొర నేటి తమిళనాడులోని మధురలో మంచి ఉద్యోగంలో ఉన్నాడు. కూతురు హెస్తర్ తండ్రి తలపెట్టిన జీవిత చరిత్రను కొనసాగించాలని సంకల్పించింది. బాగా పలుకుబడి గల పెద్దల సిఫార్సులతో కాలిన్ మెకంజీ కుంపిణీ రాణువలో ఉద్యోగం సంపాదించుకొని తిన్నగా చెన్నపట్నానికి వచ్చారు. గవర్నరుగారిని దర్శించుకొని సీమ నుంచి తెచ్చిన లేఖలను ఇచ్చారు. పదాతి దళం నుండి ఇంజనీర్ల దళానికి బదిలీ చేయించుకొన్నారు. వీలు చూసుకొని మధురకు వెళ్ళారు.

మధురలో మెకంజీ దొరగారికి మరచిపోలేని అనుభవాలు కలిగాయి. మహత్తరమైన భారతీయ విజ్ఞాన సౌధం కళ్ళముందు కనబడింది. ఫ్రాన్సిస్ ప్రభువు కుమార్తె హెస్తర్ దొరసాని మధురలో తన గృహాన్ని ఒక పండిత కేంద్రంగా రూపొందించింది. నిష్ణాతులైన బ్రాహ్మణ విద్వాంసులను కొలువులో పెట్టుకొంది. గణితశాస్త్రం గురించి ఎక్కడెక్కడో ఉన్న గ్రంథాలూ సేకరింప చేసింది. తన తండ్రి గారి దగ్గర పనిచేశాడని తెలిసి హెస్తర్ దొరసాని మెకంజీగారిని ఆనందంగా ఆహ్వానించింది. ఆయనను తన పరిశోధనలలో వినియోగించ దలచుకొంది. తాను సేకరించిన ఆకరాలను క్రోడీకరించడానికిగాను అతడు పనికి వస్తాడని భావించింది. జాన్‌స్టోన్ దంపతులు మెకంజీని తమ యింట్లోనే అతిథిగా ఉంచుకొన్నారు. తమకొలువులో ఉన్న వారినేకాక తదితర భారతీయ విద్వాంసులను పరిచయం చేశారు. ఈ ధీమంతుల సాంగత్యం వల్లనే భారతదేశ చరిత్ర రచనకు కావలసిన పరికరాలను వివిధ ప్రాంతాల నుండి సేకరించ వచ్చుననే ప్రగాఢవిశ్వాసం మెకంజీకి కలిగింది. ఆలోచనలు ఎన్నిఉన్నా అవగాహనకు మార్గాలూ, అవకాశాలు తక్కువ కావడంచేత కళ్ళఎదుట కనిపిస్తున్న భారతీయ విజ్ఞాన సౌధం గుమ్మంలోనే ఆగిపోవలసి వచ్చింది. పదమూడు సంవత్సరాల పాటు అక్కడ మెకంజీ దొరగారు పడిగాపులు పడక తప్పలేదు.

ఆ పదమూడు సంవత్సరాలను తలచుకొన్నప్పుడల్లా మెకంజీ దొరగారు చాలా బాధపడేవారు. రాణువలో కొద్దిపాటి జీతం గల ఉద్యోగం కాబట్టి సొమ్ము వెచ్చించి ఆకరాలను సేకరించే స్తోమత లేకపోయింది. పదవులు ఉన్న పెద్ద పెద్ద ఉద్యోగస్తుల పరిచయం గాని, ప్రాపకంగాని అట్టే లేదు. పటాలంతో పని కాబట్టి తరచుగా మకాములు మారడం ఉండేది. అయితే గుడ్డిలో మెల్ల ఇంజనీర్ల దళం ఆ రోజుల్లో కుంపిణీవారు కొత్తగా స్వాధీనంచేసుకొన్న ప్రాంతాలను సర్వే చేయాలి. భారత దేశ చరిత్రను తెలుసుకొందామని కుతూహలపడే మెకంజీ దొర గారికి మనదేశపు నైసర్గిక భౌగోళిక పరిస్థితులను ఆకళించుకొనే అవకాశం ముందుగా దొరికింది దేశానికి వచ్చిన కొత్తలో దిండిగల్లు, కోయంబత్తూరు వంటి చోట్ల ఉన్నా ఆంధ్రుల అదృష్టం కొద్దీ తెలుగు ప్రాంతాలకే ఆయన బదిలీ అయ్యారు.

నెల్లూరు నుంచి అ ఒంగోలు నుంచి పడమటి కనుమలకు మార్గాలు సర్వే చేస్తున్న మజిలీలలో స్థానికులను కలుసుకొని విషయసేకరణ మొదలు పెట్టారు. చినబళ్ళ ఫకీరు చెప్పిన కంభం కైఫీయతు దొరగారు రాసుకున్నారు. నెల్లూరు పే మాస్టరు కచేరిలో ఉండే కాగితాలన్నీ చదివి హైదరు చరిత్రను

క్రోడీకరించారు. గుంటూరు సర్కారును స్వాధీనం చేసుకొంటున్నప్పుడు ఆ ప్రాంతాలలో స్వంతఖర్చుల మీద విషయసేకరణచేసి ఆ భోగట్టాలన్నీ ఉన్నతాధికారులకు విన్నవించుకొన్నారు.పై అధికారులు మెచ్చు కొని ప్రమోషను కోసం సిఫార్సులు చేశారు. లెఫ్టినెంటుగా హోదా పెరిగింది. జీతం పెరిగింది.

చెన్నపట్నం రేవులో దిగిన దగ్గర్నుంచి లెఫ్టినెంటుగా ప్రమోషను రావడానికి ఆరేళ్ళు పట్టినా, మూడేళ్ళలో కెప్టెన్‌గా ప్రమోషను వచ్చింది. మైసూరు ముట్టడిలో నందిదుర్గం, సావంత దుర్గం పట్టుకొనడంలో, శ్రీరంగ పట్నం యుద్ధంలో ప్రశంసనీయంగా పాల్గొనడం చేత అధికారుల మెప్పుకీ, ప్రమోషన్లకీ మెకంజీ దొరగారు నోచుకున్నారు.

కెప్టెన్‌గా నియమితులైనాక మెకంజీ గారు కడప, కర్నూలు జిల్లాలలో పర్యటించారు. కృష్ణానది దాకా ఎర్రమల నల్లమల శ్రేణులను సర్వే చేశారు. హైదరాబాదులో ఇంజనీర్ల విభాగానికి అధికారిగా నియమితులయ్యారు. 1792 నుండి 1799 వ సంవత్సరం దాకా ఆరేళ్ల ఈ ఉద్యోగంలోనే ఆయన ఉన్నారు. నిజాము రాజ్యాల భూగోళ పట రచనకు ఉపక్రమించారు. చాలా పరిశోధనలు చేశారు. ఖనిజాల గురించి, వజ్రాల గురించి ఆకరాలు సేకరించారు. మధ్య మధ్య యుద్ధాలలో పాల్గొంటున్నా మళ్ళా హైదరాబాదుకు తిరిగి వచ్చి భూగోళ పట రచన కొనసాగిస్తూ వచ్చారు. సింహళ దండయాత్ర నుండి తిరిగి వచ్చాక 1796 లో జీవితం సార్థకమయ్యే మహత్తర సంఘటన జరిగింది. అత్యంత ప్రతిభాశాలి అయిన ఒక ఆంధ్ర యువకునితో పరిచయం కలిగింది. ఆ పందొమ్మిదేళ్ళ కుర్రవాడిని తన గుమాస్తాగా నియమించుకొన్నా, గురువుగా మెకంజీ దొరగారు భావించారు. ఆ కుశాగ్ర బుద్ధి సాహచర్యం వల్లనే భారతీయ విజ్ఞాన సౌధ ద్వార ప్రవేశంలో దొరగారు మొదటి అడుగు వేయగలిగారు. ఆ యువకుని పేరు కావలి వెంకట బొర్రయ్య.

బొర్రయ్యగారు ఉత్తర సర్కారులలోని ప్రముఖ కసుబా గ్రామాలలో ముఖ్యమైన ఏలూరులో నేటికి సరిగ్గా రెండు వందల పద్నాలుగు సంవత్సరాల క్రిందట 1776లో జన్మించారు. పదేళ్ళు వచ్చే దాకా స్వగ్రామంలోనే వీధి బడిలో చదువుకున్నారు. తర్వాత సంస్కృత కావ్యాలు అధ్యయనం చేశారు. మహా మేధావి కనుక అనతి కాలంలోనే స్వయంగా సంస్కృత శ్లోకాలను అల్లడం అలవర్చుకొన్నారు. ఆ రచనలోని నైపుణ్యాన్ని చూసి పెద్దలు మెచ్చుకొన్నారు. బొర్రయ్యగారి అన్నగారు నారాయణప్ప కుంపిణీ కొలువులో ఉద్యోగిగా

ఉండేవారు. ఆయన యెడల దొరలకు చాలా నమ్మకం, విశ్వాసం ఉండేవి తన అన్నగారిలాగే పెద్ద ఉద్యోగాలు చేయాలనే సంకల్పం బొర్రయ్యగారికి కలిగింది. అందుకు తగిన యోగ్యతలు సంపాదించాలని పారశీక హిందుస్థానీ భాషలను గట్టిగా చదివారు. ఏలూరుకు తూర్పున ఉన్న కొత్తూరు జాగీరుదార్‌గారి కాజీగారు స్వయంగా ఈ భాషలు బొర్రయ్యగారికి వాత్సల్యంతో నేర్పారు.

పద్నాలుగో ఏడు రాగానే బొర్రయ్యగారు బందరులో ఉన్న మోర్గన్ దొరగారి ఇస్కూలులో చేరి ఇంగ్లీషు నేర్చుకొన్నారు. అక్కడ బాగా ఉత్తీర్ణులై దొరల మెప్పును పొందారు. దేశీయ పటాలానికి అధికారిగా ఉన్న కర్నల్ పియర్సు దొరగారు బొర్రయ్యగారిని చాలా అభినందించారు. ప్రోత్సాహం ఇచ్చారు. బహుశా వారి దయ వల్లనే బొర్రయ్యగారికి బందరు పే మాస్టరు కచేరిలో ఉమేదువారీగా చేరగలిగే అవకాశం లభించింది. ఉమేదువారీ అంటే జీతం బత్తెం లేని అప్రెంటిస్ గుమాస్తా అన్నమాట. కుంపిణీ కొలువులో చాలా మంది యువకులు ఆ విధంగానే ఆ రోజుల్లో చేరేవారు. ఏ మాత్రం రాణించినా కొద్ది జీతంతో మొదలుపెట్టి పెద్ద పదవులలోనికి వెళ్ళగలిగేవారు.

బొర్రయ్యగారు కొలువులో చేరిన వెంటనే బాగా రాణించారు. ఉద్యోగంలోని ఆనుపానులు కరతలామలకం చేసుకొన్నారు. పెద్ద దొరల విశ్వాసానికి పాత్రులయ్యారు. చాలా సార్లు ఒంగోలు, మునగాల, కొండపల్లి కసుబాలలో ఉండే సైనిక దళాలకు జీతాలు బట్వాడా చేయడానికి వేలకువేల వరహాలతో బొర్రయ్యగారిని పంపేవారు.

బొర్రయ్యగారు తమ పద్దెనిమిదో యేట మాధవాయ పాలెంలో డెంటు దొరగారి వద్ద రైటరుగా కుదురుకొన్నారు. ఇంతటి ప్రతిభావంతుడు ఇంకొకరి దగ్గర పనిచేయడం కర్నల్ పియర్స్ దొరగారికి నచ్చలేదు. నారాయణప్ప గారికీ నచ్చలేదు. తమ్ముడిని పిలిపించారు. పియర్సు దొరగారి దగ్గర యకాయకిని హెడ్ రైటరుగా బొర్రయ్యగారు నియమితులయ్యారు. ఒక ఏడాది తిరగకముందే కాలిన్ మెకంజీ గారు బొర్రయ్యగారిని చూశారు. చూడగానే తమ కొలువులో హెడ్ ఇంటర్‌ప్రిటర్‌గాను, ట్రాన్సులేటరుగానూ చేర్చుకొన్నారు. ఆ తర్వాత బొర్రయ్యగారు మరే దొర దగ్గరా పనిచేయలేదు. దక్షిణ భారత దేశంలో మెకంజీ దొరగారు ఎక్కడ పర్యటించినా, ఏయుద్ధంలో పాల్గొన్నా, ఏసర్వే కార్యక్రమాన్ని చేబట్టినా బొర్రయ్యగారు హమేషా దొరగారి హుజూర్న ఉండవలసిందే.

మెకంజీ శిక్షణలో బొర్రయ్యగారు గణిత శాస్త్రం, రేఖా గణితం, భూగోళ శాస్త్రం, ఖగోళ శాస్త్రం మొదలైనవేకాక ఇతర శాస్త్రాలూ నేర్చుకొన్నారు. పాశ్చాత్య హైందవ సాంప్రదాయాల్లో ఈ శాస్త్రాలు ఏయే రీతులలో ఉండేదీ ఆకళించుకొన్నారు. వారి జ్ఞాపకశక్తి అసాధారణం కనుక వివిధ భాషలలో ప్రావీణ్యం సంపాదించుకొన్నారు. చాలాకుదురుగా భూగోళపటాలను రచించగలిగే వారు. వివిధ లిపులను అభ్యసించారు. అంతకు ముందు దొరగారు సేకరించిన తమిళ, కన్నడ, సంస్కృత శాసనాలను బొర్రయ్యగారు చదివి అర్థం చెప్పసాగారు.

బొర్రయ్యగారు మెకంజీ దొరగారి కొలువులో చేరిన కొద్ది కాలానికే తన తమ్ముళ్ళు వెంకట లక్ష్మయ్యగారినీ, రామస్వామినీ దొరగారి వద్ద ఉమేదువారీగా చేర్చారు. ఈ ఇద్దరూ ఇంగ్లీషులో ప్రావీణ్యం గలవాళ్ళే ఈ ముగ్గురు కావలి సోదరులూ మెకంజీ దొరగారు ఎన్నాళ్ళ నుంచో ఆశించుతున్న దానిని సఫలం చేయడానికి పునాదులు వేశారు. కృషి ప్రారంభించారు.

1799 లో శ్రీరంగ పట్టణంపై మళ్ళా ముట్టడికి సైన్యాలు కదిలాయి. హైదరాబాదు నుండి కూచి చేసుకొన్న దళాలతో బొర్రయ్యగారు దొరగారి సరసన సాగిపోయారు. దారి పొడగునా కలిగిన అనుభవాలను, సన్నివేశాలను వర్ణిస్తూ పద్యరూపకమైన డైరీని రాశారు. గద్వాల చేరగానే ఒక సంఘటన జరిగింది. అక్కడ సంస్థానాధిపతి సిబ్బందిలోని ఎవరో దుండగీడు మెకంజీ దొరగారి కచ్చేరీ పత్రాలను తస్కరించారు. వాటిని ఎలాగైనా సంపాదించి తెచ్చి పెట్టమని దొరగారు బొర్రయ్యగారిని పురమాయించారు. ఆకార్యాన్ని సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తున్న బొర్రయ్యగారిని గద్వాల సైనికులు చెరలో పెట్టారు. స్వయంపాకం చేసుకొనడానికి అవకాశం ఇవ్వలేదు. అభోజనంతోపాటు చాలా క్రూరహింస కూడా ప్రాప్తించింది. అయితే బొర్రయ్యగారు తమ సౌమ్యవర్తన వల్లా, సాహిత్య ప్రతిభా విశేషాల వల్లా అందరినీ మంచి చేసుకొన్నారు. గద్వాల సంస్థానాధిపతిపై పద్యాలుచెప్పి ఆయన కటాక్షాన్ని పొందారు. తన యజమానికి కచ్చేరీపత్రాలేకాక తనకు ఘనసన్మానాన్ని కూడా ఆయన సంపాదించుకున్నారు.

శ్రీరంగ పట్టణం ముట్టడిని బొర్రయ్యగారు స్వయంగా యుద్ధభూమిలో ఉండి వీక్షించారు.కోటను పట్టుకునేటప్పుడు జరిగిన బీభత్సయుద్ధ దృశ్యాలన్ని టినీ బొర్రయ్యగారు పద్యాలలో ఆవేశపూరితంగా వర్ణించారు. కోట బురుజుపె

కుంపిణీ పతాకాన్ని ప్రతిష్టించిన ఘట్టాన్ని అమోఘంగా గ్రంథస్తం చేశారు.ఈ రచనలు చేసినందుకు మెకంజీ దొరగారు బొర్రయ్యగారిని ప్రశంసించారు. బాగా సత్కరించారు.

టిప్పు సుల్తాన్ పతనమయ్యాక కుంపిణీ వారు మైసూరు రాజ్యాన్ని సర్వే చేయడానికి కొందరు ఉద్యోగులను నియమించినారు. వారిపై మెకంజీ గారిని సూపర్నెంటుగా వేశారు. బెండులూరు, నివగల్లు, పిరాల మీదుగా చిత్రదుర్గం దాకా దొరగారు పర్యటించారు. బొర్రయ్యగారు అనుసరించారు. భోగట్టాలు సేకరించడానికి, కావలసినవి సంపాదించడానికీ, అవసరమైన ఏర్పాట్లు కావించడానికి బొర్రయ్యగారు ఎంతో తోడ్పడ్డారు. హానరేబిల కుంపిణీ వారి ప్రయోజనాలు పెంపొందించడానికి దక్షిణ భారత ద్వీపకల్ప చరిత్రను స్పష్టపరిచేందుకు పనికి వచ్చే సేవలో బొర్రయ్యగారు పాల్గొన్నారు.

ఈ పర్యటనలోనే తిమ్మప్ప కథనం చేసిన అనెగొంది రాజుల వృత్తాంతాన్ని, హరిహరలో మధ్వ గురువుల వృత్తాంతాన్నీ, నినగల్లులో ఛత్రాజుల వృత్తాంతాన్నీ బొర్రయ్యగారు సంపాదించి ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించారు. వీటిని మెకంజీ దొరగారు ఉత్తరోత్తరా రాయల్ ఏషియాటిక్ జర్నల్‌లో ప్రకటించారు.

హరిహర వద్ద సర్ ఆర్థర్ వెల్లస్లీ క్రీ.శ. 1800 లో మహారాష్ట్ర నాయకుడు దొండయ్యను పట్టుకొన్నాడు. ఆ సందర్భంలో బొర్రయ్య గారు పద్యాలు చెప్పారు. తరువాత ఒక సత్పురుషుని మీద "సత్పురుష వర్ణనం" అనే సంస్కృత శతకాన్ని రచించారు. శ్రీరంగ రాజ చరిత్రను రచించారు. ఇందులో ఉమ్మత్తూరు రాజ్య స్థాపన దగ్గర్నుంచి యాదవ రాజుల ప్రాబల్యం దాకా సవిస్తర చరిత్ర ఉంది. బొర్రయ్యగారి ప్రతిభా విశేషాలను జనరల్ కాంబెల్, కర్నల్ థామస్ మన్రో వంటి ఉన్నత సైనికోద్యోగులూ మైసూరు దివాను పూర్ణయ్యగారూ గొప్పగా శ్లాఘించారు.

బొర్రయ్యగారు ఈపర్యటనలోనే చాలాపురాతన నాణాలను సంపాదించారు. వివిధ ప్రాచీన లిపులలో ఉన్న శాసన ప్రతిబింబాలను తీశారు. దొరవద్ద నున్న ఒక హళ కన్నడ శాసనాన్ని అక్కడికక్కడే చదివి అర్థం చెప్పారు. ఈ నైపుణ్యాన్ని ప్రశంసిస్తూ మెకంజీగారు ఆ శాసనశిల క్రింద బొర్రయ్యగారి పేరును చెక్కించారు.ఈ శిలను కలకత్తాలోని రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీకి పంపించారు.

నిజాము రాజ్యాల దేశ పటాన్ని మద్రాసు ప్రభుత్వానికి సమర్పిస్తూ

సర్వేయర్ జనరల్ పదవిని క్రొత్తగా సృష్టించమని మెకంజీ దొరగారు విన్నవించుకొన్నారు. ఈ విన్నపాన్ని సెంటుజార్జి కోట దొరతనం సీమలోని డైరెక్టర్ల బోర్డు వారికి సిఫార్సు చేశారు. 1800 సంవత్సరంలో కుంపిణీ డైరక్టర్ల బోర్డు వారు సర్వేయర్ జనరల్ పదవిని సృష్టించడానికి నిరాకరించారు. అయితే మెకంజీ దొరగారి శ్రమకు ప్రతిఫలంగా 2400 వరహాల పారితోషిక మిచ్చారు. అసలు జీతంతోపాటు నెలి నెలా రెండు వందల వరహాల భత్యాన్ని మంజూరు చేశారు. ఈధన సహాయం వల్ల మెకంజీ దొరగారి ఆకరాల సేకరణ కార్యక్రమం మూడు పువ్వులు, ముప్పయి ఆరు కాయలుగా విస్తరించింది.

బొర్రయ్యగారు కొత్త గుమాస్తాలను తరిఫీదు చేయసాగారు. వివిధ ప్రాంతాలలో ఎలాగు విషయ సేకరణ చేయాలో బోధించారు. వెళ్ళిన ప్రతిచోటా దేశ చరిత్రలు, స్థానిక చరిత్రలు, భూగోళం, వైద్యం, సాహిత్యం, రసాయన శాస్త్రం, ప్రాచీన శాసనాలు, నాణాలు, ప్లానులు, డ్రాయింగులు, ప్రాచీన వస్తు సంచయాల బొమ్మలు. నమూనాలు సేకరించే విధానాలు నేర్పారు. సర్వే సూత్రాలనూ, పరిశోధనా పద్ధతులూ రూపొందించారు.

బొర్రయ్యగారు ఆరేళ్ళు మాత్రమే మెకంజీ దొరగారి దగ్గర పనిచేశారు. ఈ ఆరేళ్ళలోనే ఒక జీవితకాలానికి సరిపడ్డ కృషి చేశారు. దక్షిణభారత ఇతిహాస పరిశోధనా పితామహుడు అనేబిరుదుకుతగ్గ ఉద్దండ పాండిత్యాన్ని సంతరించుకొన్నారు. ఇంతటి ప్రతిభాశాలి దురదృష్టవశాత్తూ అకాల మరణం చెందాడు.

1803లో బొర్రయ్యగారు తమ 26వ యేట సన్నిపాతంవల్ల మరణించారు. వారి మరణానికి మెకంజీ దొరగారు మిక్కిలి వగచారు. తాము బతికున్నంత కాలం బొర్రయ్యగారిని మరచిపోలేదు. ప్రపంచం కూడా మరచిపోకూడదని బొర్రయ్యగారిని దహనం చేసిన చోట జ్ఞాపక చిహ్నంగా సముద్రతీరంలో ఒక శిలాఫలకాన్ని వేయించారు. ఆ ఫలకం 1847 దాకా మద్రాసులో ఉన్నట్టుంది. ఆ తరువాత ఎలా మాటు మణిగిందో తెలియదు. దాని కోసం కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు గారు చెన్నపట్నంలోని కొన్ని శ్మశానాలు గాలించారు. అప్పటికే అది కాలగర్భంలో కలసిపోయింది. లక్ష్మణరావు గారు బొర్రయ్యగారిని దక్షిణదేశంలో పుట్టిన మొదటి ఎపిగ్రఫిస్టు అని పేర్కొన్నారు. ఉత్తర దేశంలోని శాసనాలు చదవడానికి మొదటిసారిగా ప్రయత్నించిన ప్రిన్సెప్ దొరగారికి ఎలాంటి గౌరవం, ఖ్యాతీ కలిగాయో అలాంటి గౌరవఖ్యాతులు ఈ ఆంధ్ర పండితునికి ఉండవలసినదని లక్ష్మణరావుగారు చెప్పారు.

బొర్రయ్యగారి అకాల మరణానికి ఎవరైనా శోకించక తప్పదు. మెకంజీ దొరగారు నిరంతరం విలపించేవారని చెప్పడానికి ఒక్క ఉదాహరణ చాలు. 1817లో అంటే బొర్రయ్య గారు పోయిన 14 సంవత్సరాల తరువాత కూడా బొర్రయ్యగారి పేరు ముందు శోకనీయుడు అనే విశేషణాన్ని వాడేవారు. బొర్రయ్య గారి సాహచర్యం తమ కెంత లాభించినదీ ఒక ఉత్తరంలో వ్రాశారు.[1]

"ఒకానొక దేశీయ బ్రాహ్మణుని సాహచర్యం భారతీయ విజ్ఞాన సౌధ ద్వార ప్రవేశంలో నాచేత మొదటి అడుగు వేయించింది. అతడు శోకనీయుడైన సి.వి.బొర్రయ్య. ఆ రోజుల్లో అతడు నూనూగుమీసాల నూత్న యౌవనుడు. అత్యంత కుశాగ్రబుద్ధి. మహత్తర ప్రతిభాశాలి. తన కార్యనిర్వహణలో అన్ని వర్గాల వాండ్లను సమదృష్టితో కూడగట్టుకొని రాగల సహనశీలి. సహృదయుడు. ఈ మనుష్యుని శ్లాఘనీయ ప్రతిభా విశేషాల వల్లనే ప్రోత్సాహం వల్లనే నాకు, భారతీయ భాషాజ్ఞానం లేనివాడికి, అన్నాళ్ళుగా కోరుకొంటున్నవి సంపాదించుకునే మార్గం దొరికింది. తొలిరోజుల్లో నేను సంపాదించిన కన్నడ, తమిళ శాసనాల మాట అటుంచి సంస్కృత శాసనాలవల్ల కూడా, పాతలిపులు తెలియనందువల్ల, ఏ మాత్రం సమాచారం పొందలేక పోయేవాడిని. శోకనీయుడైన బొర్రయ్య ప్రజ్ఞను వినియోగించుకొన్న తక్షణమే హైందవ విజ్ఞానానికి ఒక నూతన పథకం తెరచుకొంది. అతి చిన్న వయసులోనే అతడిని నేను పోగొట్టుకొన్నా అతడు చూపిన మార్గంవల్లా, ఇచ్చిన శిక్షణ వల్లా, అతని సోదరులూ, శిష్యులూ సంతోషంగా అతని పంథానే అనుసరిస్తూ ఉండడంవల్లా క్రమేణా ఒక సిబ్బందిని ఏర్పాటు చేసుకొని, అదృష్టవశాత్తూ ప్రారంభించినది అత్యధిక విజయవంతంగా కొనసాగిస్తున్న పద్ధతులలోనే, మన రాజ్యాలను పరిశీలన చేయుట జరిగించుకోవచ్చును".

స్నేహితునికి రాసిన ఈ లేఖలో ఏది రాశారో అక్షరాలా అలాగే మెకంజీ దొరగారు తమ విషయ సేకరణ వ్యాసంగాన్ని కొనసాగించారు. బొర్రయ్యగారి తమ్ముళ్ళిద్దరూ దొరగారి కొలువులోనే ఉన్నారు. పెద్ద తమ్ముడు వెంకట లక్ష్మయ్య గారు అన్నగారి అడుగుజాడల్లో నడిచారు. పరిశోధనాపద్ధతులూ, సర్వే సూత్రాలూ అన్నగారి వద్దనే నేర్చుకొన్నారు. ఆయన పెట్టిన వరవళ్ళనే దిద్దారు.

---

1 తమ స్నేహితులు అలెగ్జాండర్ జాన్‌స్టన్ గారికి 1817 ఫిబ్రవరి 1వ తేదీనాడు మెకంజీ వ్రాసిన ఉత్తరం పూర్తిపాఠం జర్నల్ ఆఫ్ రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటి - సంపుటం 1 పుట 334-43లో ఉంది

బొర్రయ్యగారు పోయిన తరువాత లక్ష్మయ్యగారే మెకంజీ పండితులలో ప్రధానులయ్యారు. ఇతర సంచాలకులు సేకరించిన విషయాలన్నిటిని లక్ష్మయ్యగారే వివిధ భాగాలుగా వింగడించి అనువాదాలు చేసి దొరగారికి నివేదిస్తూ ఉండేవారు. వీటిలో ప్రభుత్వానికి పనికివచ్చే విషయాలను మెకంజీ దొరగారు ఉన్నతాధికారులకు విన్నవిస్తూ ఉండేవారు.

సీమలో ఉన్న డైరక్టర్ల కోర్టువారు సర్వేయర్ జనరల్ పదవిని సృష్టించడానికి మొదట నిరాకరించినా, మెకంజీ దొరగారి కృషి దొరతనానికి ఎంత లాభసాటిగా ఉందో గుర్తించాక ఆ పదవిని ఏర్పాటు చేయక తప్పలేదు. ఆర్థిక, సైనిక, వాణిజ్య వ్యవహారాలకు ఉపకరించే సమాచారాలను, భౌగోళిక విషయాలను సంపాదించి నివేదించినందుకు డైరక్టర్ల కోర్టువారు మెకంజీ దొరగారి సేవలను మెచ్చుకొన్నారు. 9,000 వరహాలు పారితోషికమిచ్చారు. ఈ ద్రవ్యాన్ని కూడా మెకంజీ దొరగారు పరిశోధనలకే వినియోగించారు.

1808 నాటికి దొరగారి సిబ్బందిలో పన్నెండు మంది ఇంటర్ ప్రీటర్లు ఉండేవారు. వెంకట లక్ష్మయ్యగారు హెడ్ ఇంటర్ ప్రీటరు ట్రాన్సులేటరు, భాస్కరయ్య బ్రామిన్, కన్నడ ఇంటర్ ప్రీటర్ ధర్మయ్య, అతని కొడుకు (జైనులు), రామస్వామి బ్రామిన్, పులిగడ్డ మల్లయ్య ముతస్సద్దీ, వెంకటరావు గుమస్తా, నిట్టలనాయన, ఆనందరావు గుమస్తా, దరియాప్తి నారాయణరావు మరాటా మొదలైనవాళ్ళు ఆ సిబ్బందిలోని వ్యక్తులు, విషయ సేకరణకు వివిధ ప్రాంతాలకు వెళ్ళినప్పుడు ఈ పెద్ద గుమాస్తాలు దినవహిని రాసి దొరగారికి పంపేవారు. నారాయణరావు మరాటా పేరుకు గుమాస్తాయే అయినా అతనికింద ఇంకాచాలా గుమాస్తాలు ఉండేవారు. "హైదరాబాదు సీమలో వుండే నేనున్ను నా గుమాస్తాలున్ను చేసిన మొహనతు వహి" అని ఆయన దొరగారికి జాబు వ్రాశాడు.

మెకంజీ దొరగారి గుమాస్తాలు పారిభాషిక పదాలు, పశుపక్ష్యాదులు, కొలుకదపాలు, వ్యవసాయ విషయాల భోగట్టాలు కూడా సేకరించేవారు. స్థానిక చరిత్రలు స్థానికులే వ్రాయించి ఇచ్చేవారు. ఎవరు ఆ కైఫియత్ వ్రాయించినదీ తెలియచేసేవారు. ఉదాహరణకు : "మౌజే రామరాజపల్లె ఒకటి యాదవాపురం ఒకటి కోళ్ళ గంగన్నపల్లె అంతు మూడు గ్రామాలు యొక్క హక్కుదారుడు. కాజీ కడప శహర్ సయ్యదు మహ్మదు శాహ మనుమడైన కాజీ ధుమ్మామియ్య వ్రాయించినకైఫియతు"

ఇంకో ఉదాహరణ "మహారాజ శ్రీ కర్నల్ కాలిన్ మెకంజి సర్వేయరు దొరగారి సముఖమునకు శ్రీ శ్యామసుందర సింగు జమీందారు తాలూకా శౌరుగడ అనేక సలాములుచేసి వ్రాయించి దాఖలు చేసిన హాకిఖత్తు వగైరా".

యాదస్తులు, కైఫియత్తులు, హాకీకత్తులు, మొహనతులు వ్రాయించి పంపేవాళ్ళు తమ వ్రాతల్లో అసత్యాలు లేకపోయినా భాషాదోషాలు ఉన్నాయని తెలిసిన వాళ్ళు. భేతాళ పంచశతి కథలను వ్రాసి యిచ్చిన ఆయన చివర ఇలా వ్రాశారు. " ఈపుస్తకం ఎవరైనా చదివేవారు, వ్రాసేవారున్ను యిందులో అక్షరాల యొక్క తప్పు ఉండినట్టైతే తెలిసిన వారు చక్కగా అక్షరాలు వేసి పుస్తకం సుద్ధిచేయవలసినది. తెలిసినవారు నిందశాయరు గనుక విజ్ఞాపనము చేసుకొన్నాను."

కొన్ని ఇతర భాషలనుండి అనువాదాలు చేసినవి కూడా ఉన్నాయి. ఉదాహరణకు "కైఫియతు గోవ్యాఘ్ర సంవాదం కమలవాచకం అనే అరవ పుస్తకంలో వున్న ప్రకారము వాగూరిలో కృష్ణయవద్ద వుండినది చూసి తెనిగించి వ్రాసినది. " కొన్ని వెంకట లక్ష్మయ్యగారు స్వయంగా ఇతర భాషలనుండి ఆంగ్లంలోనికి అనువదించారు. ఉదాహరణకు List of Kings of Pandya from Thiruvilayadal. Extracted and translated by C.V. Lakshmaiah. కొన్ని రామస్వామి ఆంగ్లీకరించినవి ఉన్నాయి.

మెకంజీ దొరగారు 1815లో యావద్భారత దేశానికి సర్వేయరు జనరల్‌గా నియమితులయ్యారు. మద్రాసునుండి కలకత్తాకు తన కార్యాలయాన్ని మార్చవలసి వచ్చింది. ఫోర్టు విలియం అధికారులకు ఒకలేఖ వ్రాస్తూ దక్షిణాదిని సర్వేపనిలో గ్రంథసేకరణలో తాను తర్ఫీదుఇచ్చిన వాళ్ళలో 26గురు దేశీయులు ఉన్నారనీ, కనీసం వాళ్ళలో నలుగురైదుగుర్ని తనతో పాటు కలకత్తా కొలువులో ఉంచుకోవాలనీ మెకంజీ దొరగారు అభిలషించారు.తన గ్రంథ సంకలనం తనతోపాటు ఉండకపోతే చెయ్యి విరిగినట్టు ఉంటుంది. లక్ష్మయ్యగారూ, వారి సోదరుడూ మొదలైన వాళ్ళు రికార్డులతో కలకత్తా రాకతప్పదు.

లక్ష్మయ్యగారి మీద మెకంజీ దొరగారికి అచంచలమైన విశ్వాసం ఉంది. తనను కనిపెట్టుకొని ఉన్న పండితుడికి ఏ లోపమూ ఉండకూడదని సర్కారు వారికి సిఫార్సు చేసి రెండుతరాల దాకా అనుభవించే హక్కులతో మద్రాసు పరిసరాల్లో ఒక గ్రామాన్ని ఇనాముగా ఇప్పించారు. 1811లోనే ఒక విల్లు రాస్తూ

కావలి లక్ష్మయ్యగారికి, అతని తమ్ముడికీ తమ ఆస్తిలో పదోవంతు సంక్రమించాలని రాశారు. ఈ విల్లు రాయడానికి ఒక కారణం ఉంది. 1811లో జావాద్వీపం పై దండయాత్రకు కుంపిణీ సైన్యాలు కదులు తున్నాయి. అందులో మెకంజీ దొరగారు ఉన్నారు. జావాలో ఏది ఏమౌతుందో అని విల్లు రాశారు.

నిజానికి జావాద్వీపంలో అనుకోని సంఘటనే జరిగింది. తమ అరవయ్యో ఏట ఆయన పెళ్ళి చేసుకొన్నారు. మిస్ పెట్రోనెల్లా జొకిమీనా బార్టెల్సు అనే డచ్చి వనితనుచేపట్టారు. ఈమె సింహళద్వీపంలోని త్రింకోమలీలో పుట్టింది. జావా దండయాత్ర ముగిశాక భార్యతో భారత దేశానికి దొరగారు వచ్చారు. మెకంజీ దొరగారు దేశాంతరం వెళ్ళినప్పుడు లక్ష్మయ్యగారు స్వస్థలానికి వెళ్ళి చాలా లావాదేవీలలో పడ్డారు. అర్జన ఎంత ఉన్నా ఆదుకోవలసిన కుటుంబాలు ఏలూరులో, బందరులో, చెన్నపట్నంలో ఏడెనిమిది ఉండేవి. కావలి వారికి జమీందారీ కుటుంబాలతో సంబంధ బాంధవ్యాలు ఉండేవి. లక్ష్మయ్యగారి తోడపుట్టిన పడుచును విస్సన్నపేట జమీందారు కిచ్చి పెళ్ళి చేశారు. బొర్రయ్యగారు తన సోదరికి ఎన్నో రుణాలిచ్చి వాటిని రాబట్టుకోడానికి దావా వేశారు. ఈ కేసు ప్రీవీ కౌన్సిల్ దాకా వెళ్ళింది. ఇచ్చిన రుణాలకు మింజుమలె విస్సన్నపేట జమీందారీ లక్ష్మయ్యగారి కుమారుడికి ఎట్టకేలకు 1867లో సంక్రమించింది. ఇతరులకు రుణాలు ఇవ్వడమే కాదు లక్ష్మయ్య గారు రెండుచేతులా అప్పులు చేసేవారు. ఒకసారి రుణంతీర్చలేక జైలులో పడ్డారు. సాహిత్య విషయాల్లో ఎంత సామ్యులో లావాదేవీల్లో లక్ష్మయ్యగారు అంత లిటిగెంట్.

ఈ సంగతులన్నీ మెకంజీ దొరగారికి తెలుసు. అయినా ఆయనకు లక్ష్మయ్యగారి పట్ల సానుభూతే తప్ప మరేం లేదు. "ఇరవై సంవత్సరాలుగా నాదగ్గర కొలువు చేస్తున్న పండితుడు నిర్దోషి అని నమ్మకుండా ఉండలేను" అని దొరగారు స్నేహితులకు ఉత్తరాలు రాశారు. " విశ్వాసపాత్రుడైన సేవకుడిని అతని విరోధుల దయాధర్మాలకు విడిచిపెట్టడానికి నాకుఇతోధిక సాక్ష్యం, ఇంతకు మించిన గొప్ప సాక్ష్యంకావాలి. నన్నునమ్ముకొని ఉన్నందుకు అతని శత్రువులలో కొందరికి కడుపుమంట అని నాకు తెలుసు" అని ఆయన "నన్ను కనిపెట్టుకొని ఉండటం చేత ఈ మానవుడు ఎన్ని కష్టాలు పడుతున్నాడో చూడు! " అని వాపోయారు.

ఎన్ని కష్టాలు వచ్చినా లక్ష్మయ్యగారు తమ ఉద్యోగ నిర్వహణలో ఎన్నడూ ఏమారలేదు. దొరగారు తర్ఫీదు ఇచ్చిన నేటీవు సర్వేయర్లు కొలువు

మానుకొని పోతున్నప్పుడు లక్ష్మయ్యగారే అడ్డుపడి ఆ పరిస్థితిని తప్పించారు. కలకత్తాలో దొరగారిని, ఆయన ముప్పై ఎనిమిదేళ్ళుగా సేకరించిన సంకలనాన్నీ కనిపెట్టుకొని ఉండేవారు. మెకంజీ దొరగారి సంకలనం వివరాలు విన్నాచాలు ఒక్క మనిషి ఇంత ఎలాసేకరించారా అని ఆశ్చర్యం వేస్తుంది.

పధ్నాలుగు భాషలలో 16 లిపులలో ఉన్న 1568 గ్రంథాలు -264 సంపుటాలలో ఎక్కించి 2070 స్థానిక చరిత్రలు, 77 సంపుటాలలో సంకలనం చేసిన 8076 శాసనాలు, 6218 నాణాలు, 2630 శిల్పాల చిత్రాలు, 106 విగ్రహాలు, 79 పురాతన భవనాల ప్రతిరూపాలు, 40 పురాతన శిధిలావశేషాలు. ఇవీ మెకంజీ సంగ్రహంలోని వివరాలు. జీవితకాలంలో ఇన్ని సేకరించినా మెకంజీ దొరగారు కొద్దిగానే పరిశోధనా వ్యాసాలు వ్రాశారు. వీటిలో శ్రీశైలంలోని ఆలయ విశేషాలు, అమరావతి స్థూపవివరాలు, దక్షిణ భారతంలోని జైన స్థానాల వివరణ, అనెగొంది రాజుల చరిత్ర మొదలైనవి చెప్పుకోదగ్గవి. వీటిని ఏషియాటిక్ రీసెర్చెస్ పత్రికలో ప్రచురించారు. తన సంకలనం అంతా దగ్గర పెట్టుకొని చరిత్ర రచన చేద్దామనుకున్నా భారత దేశంలో అది కుదర లేదు. వృద్ధాప్యం, అనారోగ్యం, విశ్రాంతి లేకపోవటం, ఇతర విఘ్నాలు వారి చరిత్ర రచనా వ్యాసంగాన్ని ఆపి వేశాయి. స్వదేశానికి వెళ్ళి రచనలు చేద్దామనుకొన్నారు. భారత దేశంలో ఒకసారి అడుగు పెట్టిన తరువాత ఆయన స్వదేశానికి వెళ్ళనే వెళ్ళ లేదు. తల్లితండ్రులను, అన్నదమ్ములను చుట్టాలను, పక్కాలను చూడనే లేదు. ఆయన తల్లితండ్రుల ముగ్గురు సంతానంలో రెండో వారు. ఒక్కరే తోడబుట్టిన పడుచుఉంది. నాలుగు దశాబ్దాల పాటు వీళ్ళతో చూపులు లేవు. అయితే తోడబుట్టిన వాళ్ళతో, బంధుమిత్రులతో, స్వగ్రామంలోని సంపన్న వ్యక్తులతో ఆయన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు తొలినుంచీ జరుపుతూనే ఉన్నారు. 1792 నుండి ఆయన రాసిన లేఖల సంకలనం ఎడింబరో నగరం లోని స్కాటిష్ రికార్డు ఆఫీసులో నేటికీ సురక్షితంగా ఉన్నాయి. వీటి ప్రతులు మెకంజీ స్వగ్రామము స్టోర్నవేలోని గ్రంథాలయంలో కూడా ఉన్నాయి.

స్వగ్రామం స్టోర్నవేలో తమ కుటుంబం స్వగృహాన్ని మార్చి మళ్ళీ నిర్మించడానికి తన సోదరునికి మెకంజీ ధనం పంపించారు. వాళ్ళ ఇంటి పక్కన నివేశన స్థలాలను కూడా కొని గృహాన్ని విశాలంగా కట్టించాలని అభిప్రాయపడ్డారు. తాము సేకరించిన వివిధ వ్రాత ప్రతులను ఆధారం చేసుకొని స్వగ్రామంలో, స్వగృహంలో తమ జీవన సాయంత్రంలో పరిశోధనలు చేయాలనీ, గ్రంథాలు

రచించాలనీ మెకంజీ ఆశించారు. భార్యతో కలిసి స్వదేశానికి వెళ్ళడానికి నిశ్చయించారు. తాము ఏ నౌకలో వచ్చేదీ స్వగ్రామంలోని మిత్రులకు చాలా ముందుగానే తెలియ చేసి లండన్ రేవులో కలుసుకోమని ఉత్తరం రాశారు. అయితే స్వదేశానికి ఆయన తిరిగి వెళ్ళలేదు.

తమ 68వఏట 1821మే ఏడవ తేదీన మెకంజీ దొరగారు బెంగాల్లో మరణించారు. రమారమి నలభై సంవత్సరాల్లో 60వేల వరహాలు వ్యయం చేసి ఆయన సేకరించిన ఆకరాలను బెంగాలు సర్కారు వారు 40వేల వరహాలు పెట్టి వారి భార్య దగ్గర్నుంచి కొన్నారు.

మెకంజీ దొరగారు ద్రవ్యార్జన కూడా బాగానే చేశారు. ఎంత ఉదారంగా ఎవరికీ సహాయం చేసినా దుబారా ఖర్చులు చేయలేదు. తమ్ము ఆశ్రయించుకొన్న వారికి భారతదేశంలోనూ, స్వదేశంలోనూ తమ తర్వాత పించన్లు అందేటట్లు చూశారు. భార్యకూ, ఆమె సోదరికీ వెళ్ళవలసిన వాటాలు వెళ్ళాక స్టోర్నవే గ్రామంలో ఉన్న మెకంజీగారి చెల్లెలు మేరీ వాటాకు 30,000 (ముప్పయి వేల పౌండ్లు) నగదు వచ్చింది. ఆమె ఆ ద్రవ్యాన్ని గ్రామవాసులకు ఉపయోగపడేటట్లు ఏర్పాట్లు చేసింది. తన సోదరుని స్మారక చిహ్నం ఒకటి తమ గ్రామానికి అయిదు మైళ్ళ దూరంలో 'ఐ' అనే ప్రదేశం దగ్గరున్న సెంట్ కొలంబా చర్చి వద్ద ఒక పాలరాతి ఫలకపై శాసనం చెక్కించింది[2]. ఇప్పటికీ ఎంత శిధిలావస్థలో ఉన్నా ఆస్మారక చిహ్నాలు అక్కడ ఉన్నాయి. 1983లో నేను స్టోర్నవే గ్రామానికి వెళ్ళి వాటిని చూశాను. మెకంజీ దొరగారి స్మృతికి తెలుగు వారి శ్రద్ధాంజలి సమర్పించాను.

మెకంజీ దొరగారు పోయాక కొన్నేళ్ళ దాకా లక్ష్మయ్యగారు కలకత్తాలోనే ఉన్నారు. సేకరణ సూచీలను తయారు చేసి ఆగ్రంథాలనూ, కాగితాలనూ ఒక క్రమంలో పెట్టారు. విల్సన్ పండితుడు ఈ సంకలనానికి కేటలాగు తయారు చేయాలని అధికారులు నిర్ణయించారు. ఆయన లక్ష్మయ్యగారి సహాయంతోనే ఆపని నిర్వహించారు. ఉత్తకేటలాగులు తయారుచేస్తే మెకంజీ దొరగారి ఉద్దేశాలు నెరవేరవు. తన యజమాని ఆశయాలను సఫలం చేయడానికి తనకు అవకాశం ఇవ్వమని లక్ష్మయ్యగారు అర్జీలు పెట్టుకున్నారు. తన గోడు అరణ్యరోదన మని నిశ్చయించుకొని మద్రాసుకు తిరిగి వచ్చేశారు.

లక్ష్మయ్యగారు ఆశాభంగంతో చెన్న పట్నానికి వస్తే వెంకట

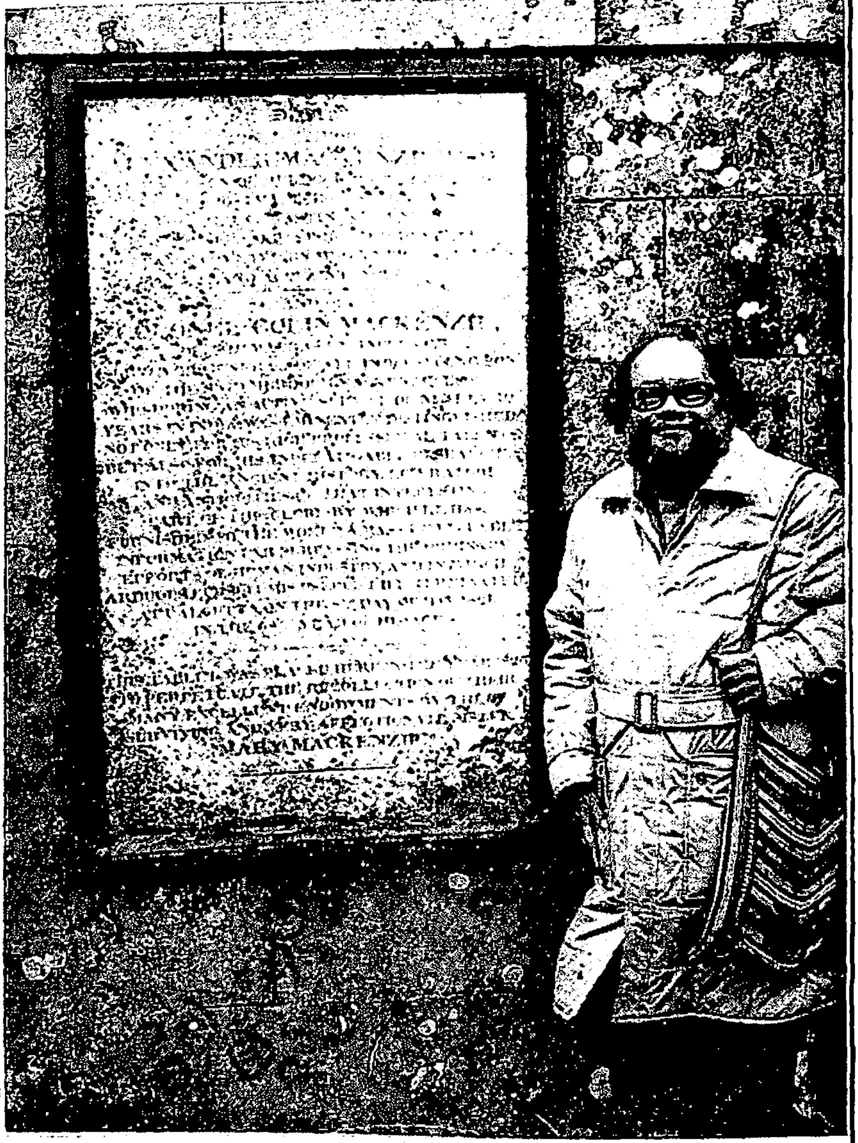
2. చూ॥ ఛాయాచిత్రాలు - 1,2,3.

మెకంజీ స్వగ్రామానికి ఐదుమైళ్ళ దూరంలో ఉన్న సెంట్ కొలంబా చర్చి శిధిలాలు

మెకంజీ స్మారక ఫలకం ఉన్న కట్టడం

మెకంజీ సోదరి వేయించిన స్మారక ఫలకం

లక్ష్మయ్యగారు ఆశాభంగంతో చెన్న పట్నానికి వస్తే వెంకట రామస్వామి కలకత్తాలో ఒక వెలుగు వెలిగాడు. ఆనాడు నగరంలోని ప్రముఖులందరినీ దర్శించుకొన్నాడు. పరిచయాలు చేసుకొన్నాడు. తన పుస్తక ప్రచురణకు చందాలు వసూలు చేశాడు. అలాగ విరాళాలు ఇచ్చిన ప్రముఖులలో రాజా ..మమోహనరాయ్, ద్వారకానాథ్ ఠాగూర్, భోలానాథ్ మిత్రా, ఓంచరణ బెనర్జీ, లాడ్లీ మోహన్ ఠాగూరు వంటి ప్రఖ్యాతులున్నారు. భారతీయులనేకాక తెల్ల దొరలను కూడా యాచించి వెంకట రామస్వామి వెంకటాధ్వరి రచించిన విశ్వగుణాదర్శ చంపును ఆంగ్లీకరించి 1825లో ప్రకటించాడు. దీనిని కలకత్తా సుప్రీంకోర్టులో సీనియర్ జడ్జి అయిన సర్ ఫ్రాన్సిస్ వర్క్‌మన్ మెక్‌నాటన్ దొరగారికి అంకిత మిచ్చాడు. మెకంజీ దొర గారి కొలువులో ఉన్నప్పుడు సేకరిం.. ..కగాలను ఆధారం చేసుకొని దక్కన్ కవుల చరిత్ర అనే గ్రంథాన్ని రాశాడు. దానిని గవర్నర్ జనరల్‌గారైన విలియం బెంటిక్ ప్రభువుకే అంకిత మిచ్చాడు. ఈ గ్రంథ ప్రచురణకు కూడా చందాలు ప్రోగు చేశాడు. ఇదే గ్రంథాన్ని మళ్ళా 1847లో బొంబాయిలో సర్ ఎర్ స్కయిన్ పెర్రీ గారికి అంకిత మిచ్చాడు. బొంబాయిలోని ప్రముఖుల మంచి చందాలు పోగుచేశాడు. తాను రాజా రామమోహన్ రాయ్ గారి మిత్రుడనని చెప్పుకొని ఆంధ్ర దేశంలో తెల్లదొరల దగ్గర చందాలు దండిన దాఖలాలు కూడా ఉన్నాయి[3].

రామస్వామిలాగ లక్ష్మయ్య గారు నోరుపెట్టుకొని బతికే లక్షణాలు గలవాడుకాదు. ఆర్థిక ప్రతిఫలం లేని గౌరవాలు ఎన్నో ఆయనకు వచ్చాయి. మద్రాసు నగరంలోని సాహిత్య సాంస్కృతిక జీవితంలో ఆయన ముమ్మరంగా పాల్గొన్నారు. భారతీయ విద్యల పట్ల విశ్వవిజ్ఞానంపట్ల, అభిరుచిగల తెల్లదొరలు స్థాపించుకొన్న మదరాసు లిటరరీ సొసైటీలో సాధారణ సభ్యులుగానే కాక కార్యవర్గ సభ్యులుగా కూడా ఆయన ఎన్నికయినారు. 1833లో జరిగిన నెలసరి సమావేశాలలో ఆయన పాల్గొన్నట్లు సొసైటీ మినిట్సు వల్ల తెలుస్తోంది. ఈ సాహిత్య సంఘంలో మైసూరు, తంజావూరు, తిరువాన్కూరు, పుదుక్కోట మహారాజులూ, ఆర్కాటు, కర్నూలు నవాబులూ గౌరవ సభ్యులుగా ఉండే వారు.

---

3. THOMAS, Mrs Julia: Letters from Madras during 1836-1839 by a Lady, London 1844, 1846-1861. 3వ ముద్రణలోని 22వ లేఖలో 1838 నవంబరు 19నాడు రాసిన భాగంలో పేరు చెప్పక పోయినా చందాలు దండిన రామమోహన్‌రాయ్‌గారి స్నేహితుడు రామస్వామి కావచ్చు.

ఇతర భారతీయులను మూడవ తరగతి సభ్యులుగానే చేర్చుకొనే వారు.నేటివులలో కార్య నిర్వాహక సభ్యులుగా ఒక్క లక్ష్మయ్యగారే కనబడుతున్నారు.

ఈ గౌరవంతో పాటు మరొక అసమాన గౌరవం లక్ష్మయ్య గారికి లభించింది. తెల్లవాళ్ళ ఒరవడిలో హిందువులు కూడా చెన్న పట్నంలో ఒక సాహిత్య సంఘాన్ని 1834లో స్థాపించుకొన్నారు. ఏడుగురు పండితులు, ఆరుగురు కరస్పాండింగ్ శ్వేత సభ్యులు, 15 మంది పోషకులు, 12 మంది ఉపాధ్యక్షులు, ఒక కార్యదర్శి, ఒక డిప్యూటీ కార్యదర్శి, 13 గురు మేనేజింగ్ కమిటీ సభ్యులు, ముగ్గురు అనువాదకులు, 6 గురు ఉపాధ్యక్షులూ ఉన్న హిందూ లిటరరీ సొసైటికి కావలి లక్ష్మయ్యగారిని ప్రెసిడెంట్‌గా ఏకగ్రీవంగా ఎన్నుకొన్నారు. చెన్నపట్నం రాష్ట్రంలో స్థాపించిన మొట్టమొదటి భారతీయ సాహిత్య సంఘానికి తొలి ప్రెసిడెంటుగా ఉంటూ అంతమంది చేత గౌరవాలు అందుకొనడం అసాధారణ సన్మానం, అందుకు లక్ష్మయ్య గారు అన్ని విధాల తగినవారు. (వివరాలకు చూ॥ అనుబంధం 2.)

అయితే సన్మానాలు తిండిపెట్టవు. ఉదర పోషణకు లక్ష్మయ్య గారు తెల్లదొరసానులకు తమిళ పాఠాలు చెప్పే మునిషీగా వృత్తి స్వీకరించారు[4]. నెలకు అయిదువరహాల చొప్పున జీతం. వాళ్ళకు నచ్చిన సమయాల్లో చదువు చెప్పాలి. ఎంత ఓపికఉన్నా ఇది లక్ష్మయ్యగారి తత్వానికి సరిపడని వ్యాసంగం. మెకంజిదొరగారి సంకలనంలో దక్షిణ భారతదేశానికి సంబంధించినవాటిని చెన్నపట్నానికి సర్కారు వారు పంపించి వేశారు. ఈ సంకలనం దగ్గరపెట్టుకొని మెకంజీ దొరగారి ఉద్దేశాల మేరకు పని కొనసాగించాలనీ అందుకు తమకు అవకాశాలు ఇవ్వమని లక్ష్మయ్యగారు మళ్ళీ సర్కారు వారికి అర్జీలు పెట్టుకున్నారు. వీటిని దొరతనం వారు రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీకి పంపారు. అక్కడ ఒక కమిటీవారు లక్ష్మయ్యగారి అభ్యర్థనలను పరిశీలించి ఆయన అర్హతలను శంకించారు. కమిటీ వారి అభిప్రాయాన్ని సెక్రటరీగా ప్రిన్‌సెప్ దొర చెన్న రాజధాని దొరతనానికి తెలియచేశాడు. ఇంతకీ లక్ష్మయ్యగారు రాయల ఏషియాటిక్ సొసైటీ కరస్పాండింగ్ సభ్యులు. మద్రాసు లిటరరీ సొసైటీలో తెల్లదొరలతో

4.Thomas Mrs. Julia. లేఖల గ్రంథం, 3వ ముద్రణ ప్రతిలోని 11.జనవరి 1837 నాటి 6వ నెంబరు ఉత్తరం లో ఈ విషయం ఉంది.

బాటు సమానంగా కార్యవర్గ సమావేశాలలో పాల్గొనేవారు.[5] ఆ సంఘానికి ఇతోధిక సేవలు చేస్తున్నవారే. మెకంజీదొరగారి ఆశయాలు. ఆలోచనా క్రమాలు తెలిసినవారు. అయినా మెకంజీ సంపుటాలపై చేయవలసిన పనిని రివరెండు టైలరు దొరగారికి అప్పగించారు. లక్ష్మయ్యగారు హతాశులయ్యారు.

లక్ష్మయ్యగారితోపాటు ఒకే రక్తం పంచుకొని పుట్టిన రామస్వామి మాత్రం హాయిగానే ఉన్నాడని చెప్పాలి. అమ్ముడుపోయే పుస్తకాలు అచ్చువేయడంలో ఆయన అందెవేసిన చెయ్యి. పంధొమ్మిదో శతాబ్దంలోని రెండో దశాబ్దంలో ఆయన కలకత్తాలో ఉండి రెండు ఇంగ్లీషు గ్రంథాలు అచ్చువేసి ధనానికి ధనం, సన్మానాలకు సన్మానాలు పొందాడు. మూడో దశాబ్దంలో మద్రాసులో ఉండి మరో రెండు ఇంగ్లీషు గ్రంథాలను ప్రచురించాడు. ఒకటి మూలి కాసంకలితం అనే ఆయుర్వేద గ్రంధం; రెండోది పాకశాస్త్రం లేక సూపశాస్త్రం అనే వంటల పుస్తకం. దీనిని ఉత్తర సర్కారు లందుండే సరస్వతీ బాయి అనే ఒకానొక జమిందారిణి తెలుగులో రచించింది. తెల్లదొరల కోసం దీనిని రామస్వామి ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించాడు.

రామస్వామి గ్రంథాలకు చాలా గిరాకీ ఉండేది. "A Digest of Different Castes of India with an account of them" అనే గ్రంథాన్ని ఆయన రాశాడు. దీనికోసం 1844లో పారిస్ నుండి పరిశోధకులు చెన్నపట్నానికి ఉత్తరాలు రాశారు. రామస్వామి పుస్తకాలను ఇతర ప్రచురణ కర్తలు ఉత్తరోత్తరా పలుమారులు పునర్ముద్రించారు. మెకంజీ సంపుటాలవల్ల ఆనాడే లాభాలు పొందిన వాడు రామస్వామి ఒకడే. మెకంజీ దొరగారు తవ్వి మన తలకెత్తిన చారిత్రక సంపదను ఇంకా మనం సద్వినియోగం చేసుకోలేదు. ఆ కైఫీయతులన్నీ కాకపోయినా, సగమైనా అచ్చుపడలేదు. తన కాలం నాటికే ఆ సంపుటాలు తిరిగి వ్రాయించి చక్కగా బైండు చేయించారు. ఇందులో సగం కూడా ప్రకటితం కాలేదు. తెలుగు చరిత్రకూ, సాహిత్యనికి ఇంత సంపదను ఇచ్చిపోయిన మెకంజీ దొరగారిపైన [7] ఆయన్ని నమ్ముకొన్న కావలి సోదరులపైన సమగ్ర పరిశోధనలు జరగలేదు.

మౌలికమైన ఆకరాలతో గ్రంథరచన చేసే డాక్టరు మంగమ్మ గారిలాంటి పరిశోధకులే " Nothing much is known about the parentage,

---

5. The Madras Journal of Literature and Science. Vol.I (అక్టోబరు 1833- డిసెంబరు 1834), పుటలు 40,42,194 వగైరాలు

childhood and education of colin Mackenzie" అంటూ రాస్తే ఇక ఇతరుల గురించి చెప్పనక్కర్లేదు. " కర్నల్ కాలిన్ మెకంజీ- ఫస్టు సర్వేయర్ జనరల్ ఆఫ్ ఇండియా" అనే పేరుతో మెకంజీ వంశంలోని ఒక వ్యక్తి డబ్లియూ మెకంజీ 1952లోనే ఒక గ్రంథం రాశారు. ఇందులో కాలిన్ మెకంజీగారి జీవిత విశేషాలన్నీ పూసగుచ్చినట్టు ఉన్నాయి. ఈ పుస్తకాన్ని చూసిన వారు బహు కొద్ది మందే. దీనిని నేను పాతికేళ్ళ కిందట ఇండియాలోనే మద్రాసులోని కన్నెమెరా గ్రంథాలయంలో చదివాను. 1983లో నేను మెకంజీ స్వగ్రామమైన స్టోర్నవేకు వెళ్ళినప్పుడు ఈ గ్రంథం ప్రతిని ఒకటి గ్రంథాలయం వారు నాకు బహూకరించారు. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఇన్ని విశ్వవిద్యాలయాలు ఉన్నాయి గాని ఏ ఒక్కదాంట్లో కర్నల్ కాలిన్ మెకంజీపై సిద్ధాంత వ్యాసం వ్రాయడానికి ఏ ఒక్కరూ ప్రయత్నిస్తున్నట్లు కనబడదు. ఎవరైనా ఆ పనికి పూనుకొంటే నాకన్నా సంతోషించేవాడు ఉండడు.

మన పరిశోధకులు, డాక్టరేటు కోసం పరిశోధనలు చేస్తున్నప్పుడే కొంచెం శ్రద్ధ వహిస్తారు కాబోలు. మిగతా రచనలలో ఇదుగో పులి అంటే అదుగో తోకా అనే విధంగా కొందరు తొందరపడుతున్నారు. రాజారామమోహనరాయ్ గారి ప్రార్థన సమాజంలో రోజూ ఇద్దరు తెలుగు బ్రాహ్మణులు వేదపఠనంతో సమావేశాలు ప్రారంభమయేవని నేను చదివిన సంగతి ఒక పరిశోధకునికి చెప్పాను. ఆకరాలు ఇచ్చాను. అలాగే కావలి రామస్వామి రామమోహన్‌రాయ్‌గారి దగ్గర తన పుస్తకానికి చందా వసూలు చేశాడని కూడా చెప్పి ఆకరాలు చెప్పాను. ఇకనేముంది? రామమోహన్‌రాయ్‌గారి ప్రార్థన సమాజంలో కావలి వెంకట రామస్వామి వేదపఠనం చేసేవాడై ఉంటాడని ఆ పరిశోధకుడు బరితెగించి రాసేశాడు. కావలివారు స్మార్త బ్రాహ్మణులే కాని నియోగులు, వేదాధ్యయనం చేసినవారిలా కనబడరు. ఇతోధిక సాక్ష్యాలు లేనిదే ఈ విషయాల్లో తొందరపడడం మంచిది కాదు. (పండిత శివనాథ శాస్త్రి గారు రచించిన 'హిస్టరీ ఆఫ్ బ్రహ్మ సమాజ్'(1వ సంపుటం)లో బ్రాహ్మణేతరుల కంట పడకుండా పక్క గదిలో కూర్చొని ఇద్దరు తెలుగు బ్రాహ్మణులు వేద పఠనం చేసే వారని రాశారు. వారి పేర్లను ఇవ్వలేదు)

రామస్వామి రచనలను కూడా చాలా ఓపికగా స్పెల్లింగుల దగ్గర్నుంచీ పరిశీలించితే ఎన్నో విషయాలు బయటపడతాయి. ఉదాహరణకు రామస్వామి తాము AREVETI నియోగులమని చెప్పాడు. మామూలుగా ఆరువేల వారనే మాట ప్రచారంలో ఉన్నదే కాని రామస్వామి ప్రయోగంవల్ల నియోగుల పుట్టు

పూర్వోత్తరాల గురించి కొత్త సాక్ష్యం కనబడుతోంది. ఆరివీటి, ఆరెవీటి అనే మాటలు మహారాష్ట్ర సం ంధాన్ని తెలియచేస్తాయి. శ్రద్ధగా అధ్యయనం చేస్తే మెకంజీ సంపుటాల్నూ ాగి పండితులైన కావలి సోదరుల జీవితాలూ చాలా విషయాలను విశదపరుస్తాయి. కావలి బొర్రయ్యగారు శోకనీయుడైతే లక్ష్మయ్యగారు శ్లోకనీయులు. మెకంజీ సంపుటాలు అవలోకనీయాలు.

9

డాక్టర్ జాన్ లీడెన్

ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయాలు పరిశోధకుల పాలిటి పెన్నిధులు. సాహిత్య విషయాలు స్థానిక చరిత్రలు, సాంఘిక వ్యవస్థలు మొదలైన అంశాలపైన బహుళార్థ సాధకాలైన ఆకరాలను ఈ పుస్తక సంచయాల నుంచి ఓపికతో సమీకరించవచ్చు. మద్రాసులోని ప్రభుత్వ ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో నిక్షిప్తమై ఉన్న అక్షీణ సంపదలను కందుకూరి వీరేశలింగం గారి కాలం నుంచి నేడు వివిధ విశ్వవిద్యాలయాలలో సిద్ధాంత వ్యాసాల కోసం కృషిచేస్తున్న అసంఖ్యాక పరిశోధక విద్యార్థుల దాకా ఎందరెందరో వాడుకొన్నవారే. ఇంకా వాడుకో దగ్గవారే. అయితే ఈ గ్రంథాలయంలో చోటుచేసుకొన్న గ్రంథాలను ఆదిలో సేకరించి జాతికి బహూకరించిన వారి పేర్లు కొందరికే కొద్దిగా తెలుసు.

పద్నాలుగు భాషలలో, పదహారు లిపులలో ఉన్న 1568 గ్రంథాలనూ, 264 సంపుటాలలో ఎక్కించిన 2070 స్థానిక చరిత్రలనూ, 8076 శాసనాలనూ ఇంకా ఎన్నో ఇతర ఆకరాలనూ మెకంజీ దొరగారు తమ నాలుగు దశాబ్దాల సర్వీసులో సేకరించారు. ఈ సంపదలో చాలా భాగం చెన్నపట్నంలోని గ్రంథాలయానికి చేరింది. మెకంజీదొరగారిలాగే బ్రౌను దొరగారు కూడా నిర్విరామంగా సంపాదించిన 2,440 సంపుటాలలో 1,273 గ్రంథాలు తెలుగు లిపిలో ఉన్నవే. ఈ ఐశ్వర్యంకూడా చెన్నపట్నంలోని గ్రంథాలయానికే సంక్రమించింది. ఈ ఇద్దరు మహనీయుల గ్రంథసంకలనాల గంగా యమునా ప్రవంతులలో మరొక చరితార్థుని గ్రంథ సంచయ సరస్వతి అంతర్వాహినిగా ఈ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ప్రవహిస్తోంది. అతని పేరు డాక్టర్ జాన్ లీడన్ (1775-1811). ఈయన ఒక మరుగు పడిన మాణిక్యం. ఇతని చరిత్ర తెలుసుకొనడం సాహితీపరుల కర్తవ్యం.

మెకంజీ, బ్రౌను దొరలలాగే డాక్టర్ లీడెన్ దొరగారు కూడా కుంపిణీ

ఉద్యోగిగా మనదేశానికి వచ్చారు. 1803 ఆగస్టు 19వ తేదీనాడు చెన్నపట్నంలో ఆయన అడుగు పెట్టినది మొదలు 1811 ఆగస్టు 28 తేదీనాడు ఆయన మరణించిన దాకా ఆ తొమ్మిదేళ్ల ఆయన సాగించిన విజ్ఞాన యాత్ర రెండు జీవితాలకు సరిపోతుంది. ఈ తొమ్మిదేళ్ళలో ఆయన తెలుగు, తమిళ, కన్నడ లిపులలో ఉన్న ఎన్నో గ్రంథాలను సేకరించారు. ఆయన బహుభాషావేత్త. ప్రపంచంలోని ముప్పయి భాషలను ఆయన నేర్చుకొన్నాడు. అయిదు భాషలలోనికి సువార్తను అనువాదం చేశారు. ఆయన ఎడింబరో విశ్వవిద్యాలయంలో చదువుకొన్న విద్వాంసుడు. సహజంగా కవి. మంచి వక్త.

జాన్ లీడెన్ సంపన్నుల కుటుంబంలో పుట్టలేదు. అతని తండ్రి ఒక గొర్రెల కాపరి. ప్రాథమిక పాఠశాలలోనే మంచి విద్యార్థిగా పేరు తెచ్చుకొన్న జాన్‌లీడెన్‌కు ఉన్నత విద్యలు నేర్చుకొనే అవకాశం వచ్చింది. శలవుల్లో కూడా అధ్యయనం చేసేవాడు. స్కాట్లాండ్ దేశపు ఈ యువకుడు స్కాండినేవియన్ భాషలను సైతం నేర్చుకొన్నాడు. హిబ్రూ, అరబిక్, పెర్షియన్ భాషలలో ప్రావీణ్యం సంపాదించాడు. కేవలం భాషలనే కాక శాస్త్ర విషయాలను కూడా అభిమానించేవాడు. వైద్య శాస్త్రంలో ఉత్తీర్ణుడై డాక్టర్ వృత్తికి పట్టభద్రుడయ్యాడు. వివిధ తత్వ శాస్త్రాలతోపాటు పారమార్థక విషయాలలో కూడా కృషి చేశాడు. 1798లో మత ప్రచారం చేయడానికి చర్చి అధికారులు అనుమతిస్తూ జాన్ లీడెన్‌కు లైసెన్సు సైతం ఇచ్చారు.

విశ్వవిద్యాలయంలో చదువుకొంటున్నప్పుడే ఆయన సాహిత్య సంఘాలలోవక్తగా పేరు తెచ్చుకొన్నాడు. సాహిత్య పత్రికలలో రచనలు చేసేవాడు. కవిత్వం చెప్పేవాడు. ఎందరో సాహిత్యవేత్తలు అతని స్నేహితులు. కవిగా, నవలాకారునిగా సాహిత్య శిఖరంగా పేరుతెచ్చుకొన్న సర్‌వాల్టర్‌స్కాట్ (1771-1832) గారికి ఈయన స్నేహితుడు. స్కాట్లండ్ దేశపు జానపద గేయగాథలు, వీరగాథలు సేకరించడంలో లీడెన్‌గారు సర్ వాల్టర్‌స్కాట్ గారికి ఎంతో తోడ్పడ్డారు. 1802లో ఆర్నెల్లపాటు వాల్టర్‌స్కాట్‌గారి పత్రిక లీడెన్‌గారి సంపాదకత్వంలో వెలువడింది. అందులో వాక్య, పద్య రచనలను ఆయన చేశారు. ఎన్నో గేయరచనలలో తన సృజనాత్మక శక్తులను లోకానికి చాటాడు.

తూర్పిండియా కుంపిణీవారి బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోలు డైరక్టరుగా రైట్ హానరబుల్ హెన్రీడండాస్ అత్యున్నత స్థానంలో ఉండేవారు. కుంపిణీఉద్యోగాలు

వేయడంలో ఆయన నిర్ణయాలు తిరుగులేనివి. రైట్ ఆనరబుల్ విలియం డండాస్‌గారు జాన్‌లీడెన్ ప్రతిభావిశేషాలను గుర్తించి కుంపిణీ కొలువులో ఆ యువకునికి అసిస్టెంటు సర్జన్ ఉద్యోగం వేయించారు. మద్రాసుకు పంపించారు.

భారతదేశానికి ప్రయాణం చేస్తున్నప్పుడు ఓడలోనే జాన్ లీడెన్‌గారు ప్రాచ్యభాషలను చాలా పట్టుదలగా నేర్చుకొన్నాడు. 1803 ఆగస్టు 15వ తేదీనాడు చెన్నపట్నం రేవులో దిగారు. మద్రాసు జనరల్ ఆస్పత్రిని నడిపే బాధ్యతలను స్వీకరించారు. కేవలం వైద్యునిగానే కాక వైద్యశాస్త్ర పరిశోధనలలోకూడా ఆయన నిపుణుడని అధికారులు గుర్తించారు. ఆయన సేవలను సద్వినియోగం చేసుకొనడానికి తగిన నియామకం ఒకటి చేశారు.

ఆరోజుల్లో టిప్పుసుల్తాన్‌ను ఓడించాక దఖలుపడిన పరగణాల సర్వేకు కుంపిణీవారు కాలిన్ మెకంజీ దొరగారిని నియమించారు. ఒక నిపుణుల బృందాన్ని ఆయనకు సిబ్బందిగా ఇచ్చారు. ప్రకృతి శాస్త్ర పరిశోధనల నిమిత్తం జాన్ లీడెన్ గారిని మెకంజీ సహచరునిగా పంపారు. ఇద్దరూ స్కాంట్లాండ్ దేశీయులే. ఇద్దరికీ సమానమైన అభిరుచులే ఉన్నాయి. ఇద్దరి విజ్ఞాన తృష్ణకు అంచులేదు. ఈ సర్వేలో లీడెన్‌గారు వివిధ పరగణాలలోని కొండలు, వాటిలో దొరికే ఖనిజాలు, లోహాలూ, అవి రోగనివారణకు ఎలా పనికి వచ్చేదీ పరిశోధించారు. శరాసుబాలోని దేశీయుల ఆచారవ్యవహారాలూ, శరీర స్వభావాలూ, వాటివల్ల రాగల రుగ్మతలూ, ఈ సీమలో పండేపంటలూ, అవి పండే కాలాలూ, కార్తెలూ, ఏపంట తర్వాత ఏవి పండించేవారో మొదలైన విషయాలే కాక ఆ సీమలో మాట్లాడే భాషలూ, వాటి పరస్పర సంబంధాలూ, ఆభాషల విద్యావంతుల పుస్తకాలూ, మొదలైన వాటిని క్షుణ్ణంగా తెలుసుకొన్నారు. గ్రంథాలను సేకరించారు. నోట్సును విపులంగా రాసుకొన్నారు.

1804-5 సంవత్సరంలో కొంతకాలంపాటు మెకంజీదొరగారూ, లీడెన్‌గారూ చాలా ఉత్సాహంగా పరిశోధనలు చేశారు. ఇద్దరికీ ప్రగాఢమైన స్నేహం ఏర్పడింది. కుంపిణీవారు ఒక విశాల సామ్రాజ్యాన్ని నిర్మించుకొంటూ ఉంటే మెకెంజీ గారూ, లీడెన్‌గారూ తమ మేధస్సులలో విజ్ఞాన సామ్రాజ్యాలను నిర్మించుకొంటున్నారు. ఎనలేని గ్రంథ సంచయాన్ని విడివిడిగా సేకరించసాగారు. అయితే ఇద్దరి సహచర్యం కొద్దికాలంలోనే ముగిసింది. అనారోగ్య కారణాలవల్ల లీడెన్‌గారు సర్వేపనుల నుండి విరమించుకోవలసి

వచ్చింది. మళ్ళా ఎప్పుడైనా కలుసుకొందాం అని స్నేహితులు విడిపోయారు.

మైసూరు వాతావరణం లీడెన్ గారికి పడలేదు. అందుచేత ఉద్యోగవిరమణ చేశారు. ఆరోగ్యం కోసం శ్రీరంగపట్టణం, మలబారుకోస్తా, తిరువాన్కూరు అక్కడనుంచి పెనాంగ్ వెళ్ళారు. ఈ ప్రయాణాలలోకూడా ఆయన ఎంత జబ్బుగా ఉన్నాసరే ఊరుకొనలేదు. సాహిత్య దృష్టితో పరిశోధనలు చేశారు. వెళ్ళిన ప్రతిచోటా ఆగిన ప్రతి ఊళ్ళో సాహిత్య సంబంధమైన సేకరణలు చేశారు. శ్రీరంగ పట్టణంలో మంచం పట్టి గదిలోంచి కదలడానికి వీల్లేని స్థితిలో కూడా ఆయన సంస్కృత భాషను చదువుకొన్నారు. పారశీకం, హిందూస్థానీ భాషలలోంచి కథలను అనువాదం చేస్తూ పొద్దుపుచ్చారు.

ఆరోగ్యం కోసం చేస్తున్న ప్రయాణాలలో కూడా లీడెన్ పరిశోధనలు మానలేదు. వెళ్లిన ప్రతిచోటా దేవాలయాలు సందర్శించేవారు. శాసనాల ప్రతిబింబాలు తీసుకొని అనువాదాలు చేసేవారు. చూసిన ప్రతి ఊళ్లో భారతీయులచరిత్ర, ఆచారాలు, మత నియమాలూ తెలిపే ఆకరాల గురించి భోగట్టాలు చేసేవారు. కొచ్చిన్, క్విలన్, తిరువాన్కూరుల పర్యటన తర్వాత పెనాంగ్‌కు వెళ్తునప్పుడు మలయాభాషలు అభ్యసించారు.

పెనాంగ్‌లో ఉన్నప్పుడు "ఇండోచైనా దేశంలోని జాతులు, భాషలు వాళ్ళ సాహిత్యాలు" అనే అంశంపై విపులమైన వ్యాసం రాశారు. ఇది ఏషియాటిక్ రిసెర్చెస్ సంపుటాలలో ప్రచురితమైంది. (సంపుటం నెం.10) మలయానుంచి 1806లో ఆయన తిరిగి భారతదేశానికి వచ్చేశారు. ఈసారి బెంగాలు చేరారు. కలకత్తాలో స్థిరపడ్డారు. ఇండో-పెర్షియన్, ఇండో-చైనీస్, దక్కనీ భాషలపై తాను చేసిన పరిశోధనలను పొందుపరుస్తూ వ్రాసిన విస్తృతమైన వ్యాసాన్ని ఆయన ప్రభుత్వానికి 1807లో అందచేశారు. ఆయనను ఏషియాటిక్ సొసైటీ సభ్యునిగా చేర్చుకొవడంతోపాటు కలకత్తాలోని ఫోర్టు విలియం కళాశాలలో హిందూస్థానీ భాషకు ప్రొఫెసర్‌గా నియమించారు. 1811దాకా ఆచార్యునిగా పనిచేశారు. ఈ ఉద్యోగానికి అదనంగా కలకత్తాలో జడ్జిగా కూడా విధులు నిర్వహించారు.[1]

---

1. Cassell's Encyclopédia of Literature. Vol.II (P.1167)

ఇంతలో జావా ద్వీపంపై దండయాత్ర జరిగింది. కుంపిణీ సేనలు లార్డ్ మింటో నాయకత్వాన వెళ్ళాయి. మింటోగారికి దుబాసీగా లీడెన్‌గారు కూడా వెళ్ళారు. ఇదే జావా దండయాత్రలో పాల్గొనడానికి కాలిన్ మెకంజీ దొరగారు

కూడా వెళ్లి జయించిన ప్రాంతాలు సర్వేచేశాడు. మళ్ళా ఎప్పుడేనా కలుసుకొందామనుకొన్న పాత మిత్రులు మెకంజీగారూ, లీడెన్‌గారు జావాలో కలుసుకొన్నారు. జావాలో ఉద్యోగ నిర్వహణతోపాటు సాహిత్యపరిశోధనలు, గ్రంథసేకరణ కొనసాగించారు. జీవితాన్ని విజ్ఞానంకోసమే అంకితం చేసిన లీడెన్‌గారు విజ్ఞాన సముపార్జనలోనే దుర్మరణం పొందడం జరిగింది.

బటేవియా నగరంలోని ఒక గ్రంథాలయంలో చాలా ప్రాచ్యదేశపు గ్రంథాలున్నాయని, అవి చాలా ముఖ్యమైనవనీ లీడెన్‌గారు విన్నారు. వాటిని పరిశీలించడానికి యకాయకిని వెళ్ళారు. పబ్లిక్ భవనాలలో ఒక పెద్దగదిని చాలా కాలంగా మూసిఉంచారు.దాని ఎత్తు చాలా తక్కువ. కిటికీలు ఉన్నాయోలేవో. ఆగది నిండా డచ్చి కుంపిణీ వారి సామగ్రీ, జావా ద్వీపంలోని అపూర్వ వస్తువులూ ఉన్నాయి. గది ఎంతోకాలం నుంచి మూతపడి ఉండడం వల్ల లోపల గాలి స్తంభించి పోయింది. తలుపు తెరిచీ తెరవగానే ఉత్సాహం కొద్దీ లీడెన్ గారు లోనికి ప్రవేశించారు.గాలి పారకుండా వెళ్ళడంవల్ల లోపల ఉన్న విషవాయువులను పీల్చారు. ఆ గదిలోంచి బయటకి వచ్చాక చలిజ్వరం ఒక్కసారిగా కమ్ముకున్నాయి. మూడు·రోజుల్లో ఆయన 1811 ఆగస్టు 28వ తేదీనాడు బటేవియాలో చనిపోయారు.

ఆయన తన జీవితకాలంలో 2106 సంపుటాలలో విషయసేకరణ చేశారు. ప్రాచీన ఆధునిక భాషలు నేర్చుకొనడంలో ఆయనకు అసమానమైన ప్రతిభ ఉండేది. తాను నేర్చుకొన్న భాషలలో పరస్పర సంబంధాలు, సామ్యాలు కనిపెట్టిన ఘనుడు. తన సంకలనాన్ని దగ్గర పెట్టుకొని ఎన్నో భాషాపరిశోధనలు చేయాలను కొన్నాడు. అది కుదరలేదు. అతని తల్లి దండ్రులు బీదవారు. ఒకవేళ తాను మరణిస్తే తన గ్రంథ సంకలనాలను అమ్మి ఆ సొమ్ము తన తల్లి దండ్రులకు ఇవ్వమని ఆయన విల్లురాశాడు. కుంపిణీవారు ఆ కోర్కెను నెరవేర్చారు. లీడెన్‌గారి గ్రంథాలను లండన్‌లోని ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయానికి చేర్చారు.

లీడెన్‌గారి అకాల మరణానికి, అందులోనూ దుర్మరణానికి నాటి పాశ్చాత్య సాహిత్యలోకం ఎంతగానో విలపించింది. బొంబాయి లిటరరీ సొసైటీలో ఎర్స్కయిల్‌గారు ఒక ప్రశంసా ప్రసంగం చేశారు. ఎందరో విద్యావంతులు కలిసికట్టుగా శతాబ్దాలపాటు చేయదగ్గసేవను ఎనిమిదేళ్ళలో

లీడెన్‌గారు యూరోపుకు చేశారని ఆ వ్యాసం ప్రస్తుతించింది. లీడెన్‌గారు వివిధ భాషల వర్గీకరణకు ఎనలేని సౌకర్యాలు కలిగించారు. లాక్ హార్టుగారు రచించిన 'లైఫ్ ఆఫ్ స్కాట్' అనే గ్రంథంలో లీడెన్ గారి వ్యక్తిత్వం గురించీ, వైదుష్యం గురించి విపులంగా విశద పర్చారు. లీడెన్‌గారి కవితలూ, కథాగేయాలు 1875లో గ్రంథరూపంలో ప్రచురిత మయ్యాయి.

లీడెన్‌గారి గ్రంథ సంకలనాలను కుంపిణీవారు కొనడమైతే కొన్నారు గాని 1812 నుండి ఆ గుట్టలు ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో కట్టలు కట్టలుగా పడిఉన్నాయి. వాటిని తెరచిచూసే నాథుడులేడు. 1834లో బ్రౌను దొరగారు మూడేళ్ళ సెలవుమీద స్వదేశానికి వెళ్ళినప్పుడు ఈ గ్రంథ సంచయాన్ని చూశారు. తెలుగు కన్నడ లిపులలో ఉన్నవాటిని పరిశీలించారు. ప్రొఫెసర్ విల్సన్ దొరగారి అభ్యర్థన మేరకు ఈ గ్రంథాలకు ఒక కేటలాగును బ్రౌను దొరగారు 1837 నాటికి తయారు చేశారు. ఈ వ్రాత ప్రతులన్నింటినీ లండన్‌లో మురగపెట్టడం కన్నా వీటిని ఉపయోగించుకొనే మద్రాసుకు పంపడం ఉత్తమమని కుంపిణీ వారికి సలహా ఇచ్చారు. కుంపిణీవారు అప్పటికి కృతజ్ఞతలు చెప్పి సరిపెట్టుకొన్నారు.

ఏడేళ్ల తరువాత 1843లోకుంపిణీ వారికి వేడి పుట్టింది. లీడెన్‌గారి గ్రంథ సంచయంలోని కొంత భాగాన్ని మద్రాసుకు పంపిస్తున్నామని ఉత్తరం రాశారు. లండన్‌లో ఉన్న చాలా పుస్తకాలకు వాటి పేర్లను తెలిపే ముఖపత్రాలు లేవు. తెలుగు, తమిళ, కన్నడ భాషలలో ఆ గ్రంథాలున్నాయి. వాటినన్నింటినీ మద్రాసు పంపించితే ఇక్కడి స్థానికి దేశీయ పండితుల సహాయంతో టైటిల్ పేజీలను పొందుపరచి గ్రంథాలను సమగ్రం చేయడం వీలవుతుందని బ్రౌను దొరగారు లిటరరీ సొసైటీ కమిటీ ద్వారా లండన్‌కు తెలియచేశారు.[2] కొత్త కేటలాగును తయారు చేయించాలని చెప్పారు.

---

2. M.J.L.S. Vol. XIII Part II (P. 168)

1844 సంవత్సరం మార్చి 10వ తేదీనాడు లండన్‌లోని కుంపిణీవారు లీడెన్ గ్రంథాలు పెటాలు మొత్తం మద్రాసుకు పంపడానికి నిశ్చయించినట్టు, పంపుతున్నట్టు లేఖరాశారు.[3] గ్రంథాలు సురక్షితంగా 1844 సెప్టెంబరు మాసంలో మద్రాసు చేరాయి. బ్రౌను దొరగారు ప్రయత్నాలు సఫలమైనందుకు

సంతోషించారు. లీడెన్ సంకలనాన్నే బ్రౌను దొరగారు లండన్‌లో చూసి కేటలాగు తయారు చేశారని వాటినే మద్రాసుకు తెప్పించారని ఎథీనియం పత్రిక (3 జనవరి 1885) సంచికలో ఆర్.ఎమ్.మెక్‌డోనాల్డు గారు తెలియచేశారు.[4]

లీడెన్‌గారి సంకలనంలో మొత్తం 2106 సంపుటాలు ఉన్నట్టు ఇంతకు ముందు తెలుసుకొన్నాం. వీటిలో 1304 సంస్కృత గ్రంథాలు వివిధ లిపులలో ఉన్నాయి. తెలుగు లిపిలో ఉన్నవి 272 అని లెక్క తేలింది. 802 ప్రాదేశిక భాషా గ్రంథాలున్నాయి. వీటిలోనూ తెలుగు లిపిలో ఉన్నవి 108. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్న వ్రాత ప్రతులలో ఏవేవి లీడెన్‌గారి సేకరణలో ఇవాళ చెప్పడం అంత తేలిక విషయంకాదు. మెకంజీ, బ్రౌను దొరల గంగాయమునలలో లీడెన్‌గారి గ్రంథాలయ సరస్వతి అంతర్లీనమైపోయింది.[5]

---

3. M.J.L.S. పై సంపుటంలో అదే పుటలో

4. Literary Autobiography of C.P. Brown. P. 101

5. ఈ వ్యాసంలోని వివరాలు ప్రాథమికంగా ఒక ఆకరం నుండి సేకరించినవి. అది 'డిక్షనరీ ఆఫ్ నేషనల్ బయోగ్రఫీ, వాల్యూమ్ నెం. 11, ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్శిటి ప్రెస్సు, లండన్, 1937 – 38. ఇందులోని 1094 – 95 పుటలలో 'LEYDEN' గారి జీవిత చరిత్ర ప్రచురించారు. ఈ ఆకరంలోలేని ఇతర భోగట్టాలను ఇదే వ్యాసంలో ఇతర అధోజ్ఞాపికల్లో సూచించాము.

10

సి.పి.బ్రౌను – సాహిత్య క్రౌను

బాల్యంలో–

అది ఇవాళ అతిశయోక్తి అనిపించవచ్చు. అసత్యంలాగా కనపడవచ్చు. అయితే తెలుగు సాహిత్యం విషయంలో ఒకానొక దొరగారు చెప్పిన ఒక మాట వాస్తవానికి విరుద్ధంకాదు. "ఒంటి చేతిమీదుగా ఏ సాహిత్యానికైనా మళ్ళీ ప్రాణం పోయడం, అందులోనూ ఒక విదేశీయుడు ఆ పని చేయడం నిండా దుష్కరమైన కార్యం.1825లో తెలుగు సాహిత్యం చచ్చిబడి ఉంది.ముప్పయి సంవత్సరాలలో నేను దానిని బతికించి నిలబెట్టాను".ఈ మాటలన్నది ఛార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌను దొరగారు.

ఆయన ఆనాడు పూనుకోబట్టి దేశం నలుమూలలా చెల్లాచెదురుగా వివిధ వ్యక్తులవద్ద ఉపయోగపడుతూనో, నిరుపయోగంగానో ఉన్న వివిధ సాహిత్య ప్రక్రియలలోఉన్న తెలుగు గ్రంథాలన్నీ ఒకచోటకుచేరాయి.విభిన్న తాళపత్రాలలో, విలక్షణమైన పాఠభేదాలతో 'లేఖకతప్పుల'తో నిండిఉన్న కావ్యాలను ఆయన కాగితాలమీదకు ఎక్కించి, పాఠభేదాలు గుర్తించి, పండితులచేత తీర్పుచేయించి తెలుగువాళ్ళకు తెలుగుసాహిత్య సంపదను దానంచేసిన ఉదారస్వభావుడు, దాతకెవరూ ఋణపడరు. సర్వదాకృతజ్ఞులై ఉంటూ, పేరు చెప్పు కొనడం, అతని చరిత్రను తెలుసుకొనడం శ్రేయోదాయకం. తెలుగు సాహిత్యానికి ప్రాణం పోసిన ఛార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌను దొరగారు భారతదేశంలోనే కలకత్తాలోజన్మించారు.

క్రీ.శ. పద్దెనిమిదో శతాబ్ది నాలుగోపాదంలో కలకత్తా పాశ్చాత్య సమాజంలో అత్యధిక సంఖ్యాకులు విచ్చలవిడిగా సచ్చి విలాస జీవితాలు గడుపుతున్నా, కొద్దిమంది విద్యావంతులైన తెల్లదొరలలో, తాము ఏ దేశాన్ని

పాలిస్తున్నారో ఆ దేశపు సాహిత్య, సాంస్కృతిక, చారిత్రక విషయాలను అధ్యయనం చేయాలనే కాంక్ష జనించక పోలేదు. భారతదేశంలో ఆనాటి అధికార భాషగా ఉన్న పారశీకాన్నే కాక భారతీయుల ధర్మశాస్త్రాల, ప్రముఖకావ్యాల ప్రధాన భాష అయిన సంస్కృతాన్ని అధ్యయనం చేసిన పూజ్యులు ఆనాటి ఆద్యులే.

సర్ విలియం జోన్స్ (1746-94), ఛార్లెసు విల్కిన్స్ (1750-1836), హెన్రీ థామస్ కోల్‌బ్రూక్ (1765-1837), జె.బి.గిల్‌క్రిస్టు (1757-1841), డాక్టర్ విలియం కేరీ (1761-1834), జార్జి అబ్రహామ్ గ్రియర్ సన్ (1851-19...) మొదలైన ప్రాచ్యభాషల కోవిదులు ఆనాడు కలకత్తాలో ఉండేవారు.

సర్ విలియం జోన్స్‌గారు బహుభాషాకోవిదులు. న్యాయశాస్త్రవేత్తగా గొప్పవ్యాఖ్యాన గ్రంథాలు ఇంగ్లండులోనే రచించారు. 1783లో 'సర్' బిరుదాన్ని ఇచ్చి ఇండియాకు జడ్జిగా పంపారు. 1783 నుండి 1794 దాకా పదేళ్ళు ఇండియాలో ఉంటూ సంస్కృతాన్ని కరతలామలకం చేసుకొన్నారు. గ్రీకు, లాటిన్ భాషలకూ సంస్కృతానికీ గల బంధుత్వాన్నీ, సంస్కృత ప్రాశస్త్యాన్నీ ఉగ్గడించారు. 1784లో ఏషియాటిక్ సొసైటీని స్థాపించారు. కాళిదాసు అభిజ్ఞాన శాకుంతలాన్ని మొదట లాటిన్ భాషలోనికి పిదప ఆంగ్లంలోనికి పరివర్తనం చేశారు. జయదేవుని గీతగోవిందం, నారాయణుని గీతోపదేశాన్నీ, మనుస్మృతిని ఆంగ్లీకరించి యూరోపియన్లకు ప్రాచ్యసాహిత్య సౌధ ద్వారాలు తెరిచారు.

ఛార్లెసు విల్కిన్స్‌గారు ఆనాటి కలకత్తా పాశ్చాత్య విద్వాంసులలో తలలో నాలుకేకాక వారి రచనలు ముద్రించే సాంకేతిక నిపుణుడు. సర్‌విలియం జోన్స్ గారికి సహకరించి ఏషియాటిక్ సొసైటీ స్థాపనలో ఈయన పాలు పంచుకొన్నారు. మొట్టమొదట సారిగా బెంగాలీ అక్షరాలను పోతపోయించారు. పిమ్మట సంస్కృత నాగరలిపిని పారశీకలిపిని అచ్చు యంత్రాలకు సమకూర్చి గలిగాడు. 1783 లో భగవద్గీతను అనువదించారు. ఎన్నో గ్రంథాలకు ముద్రాపకులు.

హెన్రీథామస్ కోల్ బ్రూక్‌గారు కలకత్తాలో జడ్జిగా ఉంటూ భారతీయ ధర్మశాస్త్రాలపై పరమప్రామాణిక గ్రంథాల నిగ్గుతేల్చారు. అమరకోశాన్ని ఆంగ్లవ్యాఖ్యానంతో ప్రచురించారు. వేద శాస్త్రాలపై ఎన్నో వ్యాసాలను రాశారు. ఏషియాటిక్ సొసైటీకి అధ్యక్షులయ్యారు.

జె.బి.గిల్ క్రిస్టుగారు 1794లో కలకత్తాకు వచ్చారు. ఉర్దూ, హిందూస్థానీ భాషలలో పాండిత్యాన్ని సంపాదించారు. హిందూస్థానీ వ్యాకరణాన్ని, నిఘంటువునూ రచించారు. ప్రాచ్య భాషలను రోమను లిపిలో లిఖించడం

మంచిదని వాదించేవారు.

డాక్టర్ విలియం కేరీగారు కలకత్తా సమీపంలో ఉన్న శ్రీరామపురంలో మిషనరీగా ఉంటూ భారతీయ భాషలన్నింటిలో బైబిలు ప్రచురణకు నడుంకట్టారు. బెంగాలీ భాషలోనే కాక సంస్కృత, మరాఠీ, తెలుగు, కన్నడ, పంజాబీ భాషలను అధ్యయనం చేశారు. వివిధ భాషల వ్యాకరణాలను రచించారు. మూడు సంపుటాలలో రామాయణాన్ని ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించారు.

జార్జి అబ్రహాం గ్రియర్‌సన్‌గారు భారతీయ భాషలన్నింటినీ సర్వే చేసిన కోవిదుడు. 1873లో భారతదేశం పలుప్రాంతాలలో పర్యటనం చేశారు. 1898లో భారతీయ భాషల పరిశీలనా సంఘం సూపరింటెండెంటుగా నియమితు లయ్యారు. 30 సంవత్సరాలు కృషి చేసి 11 సంపుటాలలో 'లింగ్విస్టిక్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా' అనే గ్రంథంలో భారతదేశంలోని భాషా కుటుంబాల చరిత్రలను, వాటి స్వరూపస్వభావాలను విశదం చేశారు.

ప్రాచ్యభాషలు నేర్చిన ఇంతమంది పాశ్చాత్య పండితులతో పాటు కుంపిణీవారి చాప్లిన్‌పురోహితులూ, ఇతర పాశ్చాత్యస్థావరాలలో మిషన్లు నెలకొల్పి మతప్రచారం చేసే క్రైస్తవ బోధకులూ కూడా దేశభాషలలో ప్రావీణ్యం సంపాదించి కలకత్తాలోనూ, పరిసరాలలోనూ ఉండేవారు.

రివరెండు డేవిడ్ బ్రౌన్(1762-1812), క్లాడియస్ బుచనన్ (1768-1815), జాషువా మార్ష్‌మన్(1768-1837), హెన్రీమార్టిన్ (1781-1812), డేనియల్ కోరీ (1777-1837), థామస్ ట్రూబాడీ థోమాసన్ (?) మొదలైన క్రైస్తవ మత నిష్ణాతులు ఆనాటి ప్రముఖులు. వీరిలో మొట్టమొదట పేర్కొన్న రివరెండు డేవిడ్ బ్రౌన్‌గారే తెలుగు సాహిత్య పునర్వికాసానికి కారకుడైన చార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌన్ దొరగారి తండ్రి.

డేవిడ్ బ్రౌన్ ఇంగ్లండులోని కేంబ్రిడ్జి విశ్వవిద్యాలయంలో చదువుకొన్నారు. గ్రీకు లాటిన్ భాషలు అధ్యయనం చేశారు. విద్యార్థిదశలోనే మానవసేవ చేస్తూ పేదవారికి సాయం చేస్తూ ఉండేవారు. ఆయన సంపన్న రైతు కుటుంబంలో నుంచి వచ్చిన వ్యక్తి. వ్యవసాయం చేయడం ఇష్టంలేక చర్చి ఉద్యోగానికి తగిన శిక్షణ కోసం చదువుకొన్నారు. ఈయన సేవా నిరతి తెలుసు కొన్న మిత్రులు భారతదేశంలోని ఒక విద్యాసంస్థ పర్యవేక్షకునిగా ఈయనను పంపితే బాగుంటుందని తలచారు. విద్యావంతుడేకాక, బిషప్పుచేత అర్చకునిగా నియమితుడైనవాడు, వివాహితుడు ఈ ఉద్యోగానికి అర్హుడవుతాడు. అప్పటికి డేవిడ్

బ్రౌనుకు ఇరవై మూడు సంవత్సరాల వయసు, పెళ్ళికాలేదు. ఏ చర్చిలోని మతగురువూ అర్చక దీక్షను ఇవ్వలేదు.

అయితే ఇండియాలో కుంపిణీ వారి కొలువులో చేరదలచిన డేవిడ్ బ్రౌను మతదీక్ష పుచ్చుకొనడానికి ప్రయత్నించాడు. మొదట ఇద్దరు బిషప్పులు నిరాకరించినా చివరకు 1785లో కేంటర్‌బరీ ఆర్చి బిషప్పు స్వయంగా డేవిడ్ బ్రౌనుకు దీక్ష ఇచ్చాడు. ఇంగ్లండులోని క్రైస్తవ విజ్ఞాన ప్రచారక సంఘం (ఎస్.పి.సి.కె)లో సభ్యునిగా చేర్చుకొన్నారు. డేవిడ్ బ్రౌను తనకు పరిచితురాలైన మిస్ రాబర్ట్‌సన్ అనే యువతితో. తన కోరికను చెప్పాడు. ఇండియాలోని 'విద్యాసంస్థ-శరణాలయం'లో యాభైమంది బాలబాలికల సంరక్షకులుగా భార్యాభర్తలమై సేవచేద్దామని చెప్పాడు. ఆమె అంగీకరించింది. 1785 మార్చి 4వ తేదీనాడు వివాహం చేసుకొన్నాడు.

వెంటనే భారతదేశానికి వెళ్ళాలనుకొన్న బ్రౌను దంపతులు ఓడ కోసం ఒక ఏడాది నిరీక్షించవలసి వచ్చింది. 1786లో ఆ దంపతులు ఓడ ఎక్కారు. ఆమె గర్భవతి. భారతదేశానికి ఆరోజుల్లో ఓడ ప్రయాణం కొన్ని నెలలు పట్టేది. డేవిడ్ బ్రౌను ఓడలోనే తనుపని చేయవలసిన వంగ రాష్ట్రంలోని భాష బెంగాలీని అభ్యసించాడు. అతని సతి ఓడలోనే ఫిబ్రవరి ఒకటవ తేదీనాడు ఒక మగశిశువును కన్నది. భార్యాబిడ్డలతో డేవిడ్ బ్రౌన్ 1786 జూన్ నెలలో కలకత్తాలో కాలుపెట్టాడు. ఆ తర్వాత ఈ ముగ్గురు మరి ఇంగ్లండు ముఖం చూడలేదు.

ఓడలో పుట్టినపిల్లవాడు ఏణ్ణర్దం లోపునే కన్నుమూశాడు. బోసినోటితో ఊసులుచెప్తూ, తప్పటడుగులువేస్తూ, తల్లిదండ్రులకెంతో ఆనందాన్నిస్తూన్న ఆ శిశువు మరణించడంతో డేవిడ్‌బ్రౌను దంపతులు సహజంగా విచారగ్రస్తులయినా విద్యాసంస్థ శరణాలయంలో తాము సంరక్షించ వలసిన బాలబాలికల వల్ల తమవాత్సల్యాన్ని పరిపూర్ణం చేసుకొన్నారు. ఎస్.పి.సి.కె సభ్యునిగా డేవిడ్ బ్రౌను మిషన్ చర్చి పనులను స్వచ్ఛందంగా చేపట్టారు. శరణాలయం బాధ్యతలను అధికారులు తప్పించాక ఆయన తన ఇంటి వద్దనే ఒక ధర్మబడిని పెట్టి విద్యాదానం చేసేవారు. జైళ్ళలో, ఆస్పత్రులలో పౌరోహిత్యపు పనులు చేసేవారు. నిర్విరామంగా సంఘ సేవా కార్యక్రమాలలో మునిగిపోయేవారు.

భారతదేశంలోని పాశ్చాత్యులలో పురుషులకన్నా స్త్రీలఆరోగ్యం దెబ్బ తినే అవకాశాలుఎక్కువ. డేవిడ్ బ్రౌన్‌గారి సతి ఏడేళ్ళపాటే ఆయనతో జీవితాన్ని పంచుకొంది.1894లో ఆయన ప్రెసిడెన్సీ చాప్లిన్‌గా నియమితులయ్యారు. సాలీనా

పదివేల రూపాయల జీతం వచ్చే ఈ ఉద్యోగం వల్ల ఆయనకు ఇబ్బందులేవీ ఉండవుగాని భార్యావియోగం తప్పదని శ్రీమతి బ్రౌన్ భావించింది. తమ ఇంటికి తరుచుగా వచ్చే కెప్టెన్ కౌలేగారి కుమార్తె మిస్ ఫ్రాన్సిస్ కౌలే తనభర్తకు తగినవధువు కాగలదని భావించింది. ఒకవేళ దైవంతనను తీసుకుపోయే పక్షంలో మిస్‌ఫ్రాన్సిస్‌ను వివాహమాడమనిచెప్పి ఆమె 1894లో మరణించింది.

మరి రెండేళ్ళకుగాని డేవిడ్ బ్రౌను తన మొదటి భార్య అంతిమ వాంఛను నెరవేర్చలేదు. 1896లో మిస్‌ఫ్రాన్సిస్ కౌలేను ఆయన వివాహం చేసుకొన్నాడు. అక్షరాలా ఒక ఇంటివాడు కావడం కోసం కలకత్తా శివార్లలో నగరానికి పదిహేను మైళ్ళ దూరంలో, హుగ్లీనది పశ్చిమతీరంలో ఒక నివాస గృహాన్ని క్రయంచేశాడు. అది గవర్నరు జనరల్‌గారి ఉద్యానవనానికి ఎదురుగా ఉండేది. డేవిడ్ బ్రౌన్ తన ఇంటికి 'ఆల్టీన్' అని పేరుపెట్టారు. ఈ ఇంట్లో బ్రౌను దంపతులు సంతానవంతులయ్యారు. ముగ్గురుకుమారులే కాక కుమార్తెలు కూడా ఉన్నారు. రెండవ కుమారుడే ఛార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌను 1798 నవంబరు 10వ తేదీ నాడు జన్మించారు. ఆ కుటుంబసభ్యులు తొమ్మిది పదిమంది అయినా ఎప్పుడూ ఇంకో ఆరు మంచి పదిదాకా అతిథులు తప్పక ఆ ఇంట్లో భోంచేసేవారు.

డేవిడ్ బ్రౌన్‌గారి ఇల్లు రమారమి ఒక ధర్మసత్రం. తన ఇంటిని ఆనుకొన్నతోటలో ఒక పాడుపడినదేవాలయాన్ని బాగుచేయించి ఒక అతిథి గృహాన్ని నిర్మించారు. భారతదేశానికి మత ప్రచారం చేయడానికి వచ్చేమిత్రులు అక్కడ వెలల తరబడి ఉండేవారు. ఇల్లెప్పుడూ ఒక విజ్ఞాన కేంద్రం లాగా ఉండేది. వివిధ క్రైస్తవ శాఖలకు చెందిన బైబిలు పండితులు అక్కడ చర్చలు జరిపేవారు.

కలకత్తాలో ఫోర్టు విలియం కళాశాలను సివిల్ సర్వెంట్ల చదువుల కోసం కుంపిణీ వారు స్థాపించాక దానికి ప్రోవోస్టుగా ప్రెసిడెన్సీ చాప్లిన్ అయిన డేవిడ్ బ్రౌను గారినే ఎన్నుకొన్నారు. ఆ కళాశాలలోని ఆచార్యులందరూ ఆయనను చాలా గౌరవించేవారు. వీరిలో ఒక్కొక్కరూ గొప్ప ప్రతిభావంతులు. కోల్‌బ్రూక్, గ్లాడ్‌విన్, హేలింగ్‌టన్, గిల్‌క్రిస్టు, బచనన్, కేరీ మొదలైన పండిత మండలికి నాయక మణిగా డేవిడ్ బ్రౌను తన ప్రజ్ఞావిశేషాల వల్ల రాణించేవారు.

కళాశాలలో విద్యనేర్పడమే కాక డేవిడ్ బ్రౌను తన కుమారులకు తానే స్వయంగా చదువు చెప్పేవారు. హీబ్రూ, సిరియన్, అరబ్బీ, పారశీక, గ్రీకు, లాటిన్ భాషలు కుర్రవాళ్ళు విధిగా నేర్చుకోవాలి. డేవిడ్ బ్రౌను గొప్ప హీబ్రూ పండితుడు. బైబులును మూలం నుండే అనువదించాలని అది స్వయంగా తన

పిల్లలకు నేర్పారు. అరేబియా దేశం నుండి వచ్చిన షాలోమ్ అనే గొప్ప హీబ్రూ పండితుడు డేవిడ్ బ్రౌనుగారి ఇంట్లో అతిథిగా ఉండేవారు. ఆ యిల్లు బెంగాలులోని 'హిబ్రూస్కూలు'గా ప్రఖ్యాతమైంది. ఈ పండితుని దగ్గర కూడా అన్నదమ్ములు ముగ్గురూ విద్యను అభ్యసించారు.

కలకత్తా సమీపంలో ఉండడం వల్లా, అరబ్బీ, పెర్షియన్ హిందూస్థానీ భాషలను స్వచ్ఛంగా మాట్లాడే వాళ్ళ మధ్య పెరగడం వల్లా భారతదేశీయులంత స్పష్టంగా ఆ భాషలను కుర్రవాళ్లు ముగ్గురూ ఉచ్చరించగలిగే వారు. చిన్నప్పుడే స్థానికుల చెంత నేర్చుకొన్న భాషలు ధ్వనులు కల్తీ లేకుండా అబ్బుతాయి. నేటివు పండితులు ఈ అన్నదమ్ములకు సంస్కృతం వ్రాయడం, చదవడం నేర్పారు. ఇది ఉత్తరోత్తరా ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనుకు ఎంతగానో ఉపకరించింది. అన్నదమ్ములుముగ్గురూ హిందూస్థానీభాషలోని 'బాగోబహార్'ను చదువుకొన్నారు.

తనకుమారులు ముగ్గురిలోనూ మధ్యమునికి ఆంగ్ల సాహిత్యం చదవాలనే ఆకాంక్ష ఉన్నట్టు డేవిడ్ బ్రౌను గ్రహించారు. ఆ అభిరుచిని పెంపొందింప చేశారు. "మూరెండోవాడు 'పారడైజులాస్ట్' చదివి అర్థం చేసుకొన్నాడు. డ్రైడన్ రచించిన వర్జిల్,కృతులను (గ్రీకుమాతృకనుండి) కౌపర్అనువదించిన హోమర్(ఇలియట్) ను చదువుకొన్నాడు". అని డేవిడ్ బ్రౌను తన జ్ఞాపకాలలో ఒక చోట వ్రాశారు.

డేవిడ్ బ్రౌనుగారికి తమ రెండో వాడు చదువుతున్న ఇతర పుస్తకాల గురించి పూర్తిగా తెలియదు. మిల్టన్, డ్రైడన్‌ల రచనలు చదివిన మరుచటి సంవత్సరమే చార్లెసు ఫిలిప్పుబ్రౌను అప్పుడే తాజాగా ప్రచురితమైన సర్ వాల్టర్ స్కాటు నవలలు 'వే' 'మర్మియన్' చదివి ఎంతగానో ఆనందించారు. థామస్‌మూర్ రచనలు (బహుశా యుటోపియా), బైరన్ కవితలు కూడా ఆకుర్రవానికి అభిమాన గ్రంథాలే. విపరీతమైన వైచిత్రిగల ఇటువంటి చోద్యపు పుస్తకాలు ఆ చిన్న వాని అభిరుచికి కొంచెం హెచ్చు మోతాదులో ఉన్నా వాటిని పఠించేవారు. డేవిడ్ బ్రౌనుగారు చాలా జాగ్రత్త తీసుకొని షేక్స్పియర్ రచనలు తన కుర్రవాళ్ళకు అందుబాటులో లేకుండా చూశారు. పదహారోయేడు వచ్చే దాకా ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనుకు షేక్స్పియర్ రూపకాల పరిచయం కలుగలేదు. ఆనాటి కాలంలో ప్రాస్పెరో (టెంపెస్టు), ఒథెల్లో వంటి పాత్రలు వారికి బాగా నచ్చాయి.

డేవిడ్ బ్రౌనుగారు తమ కుమారులకు ముఖ్యంగా మధ్యమునికి గ్రంథపరిష్కరణలో చిన్నప్పుడే తర్ఫీదు ఇచ్చారు. అది చాలా ఓపికతో

కూడుకొన్నపని అని బాల్యంలోనే తెలిసివచ్చింది. తప్పొప్పులపట్టికలు తయారు చేయడం, పాఠభేదాలు గుర్తించడం, గ్రంథపాఠాలను పూరించడం, తండ్రి గారి శిక్షణలో ఛార్లెసు బ్రౌను అలవర్చుకొన్నారు. పరమపేలవంగా ఉండే పరిశోధనలు సైతం బాల్యంలోనే ఈ చిన్నవానికి ఆకర్షవంతంగా కనపడేవి. ఈపెంపకంలోని అలవాట్లు ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనుకేకాక ఆంధ్ర సాహిత్యానికి ఉత్తరోత్తరా లాభించాయి.

అపూర్వమైన గ్రంథాలు సేకరించడం, అవి సద్వినియోగం అవడానికి వాటిని సత్కార్యాలకోసం స్థాపించిన సంస్థలకు దానమివ్వడం తండ్రిగారి నుంచి ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనుకు సంక్రమించిన మరొక సద్గుణం. డేవిడ్ బ్రౌనుగారు కలకత్తాలో ఎంతో శ్రమపడి సేకరించిన నూరు ఫోలియో గ్రంథాలను ఆయన ఫోర్టు విలియం కాలేజీకి దానం చేశాడు. డేవిడ్ బ్రౌనుగారు స్వయంగా స్థాపించిన ఒక గ్రంథాలయంలో ఎన్నో అపురూపమైనవీ, అమూల్యమైనవీ అయిన గ్రంథాలు ఉండేవి. ఇవి బైబిలు అనువాదకులకు ఎంతగానో తోడ్పడేవి.

ఆనాడు బైబిలు పండితులెందరో డేవిడ్ బ్రౌనుగారి ఇంటికి వచ్చిపోతూ ఉండడం పరిపాటి. తమ నాన్నగారిని కలుసు కొనడానికి క్లాడియస్ బచనన్, థామస్ ట్రూబడీతో, మాసన్, హెన్రీమార్టిన్, డేనియల్ కోరీ మొదలైన కుంపిణీ చాప్లిన్ పురోహితులు రావడం ఛార్లెసు ఫిలిపు బ్రౌనుకు బాగా జ్ఞాపకం. డేవిడ్ బ్రౌనుగారి స్వగృహం శ్రీరామపురానికి చేరువలోనే ఉండేది. ఆ డెన్మార్కు దేశీయుల స్థావరంలో ఉంటూ మిషనరీ కార్యక్రమాలను సాగిస్తున్న డాక్టర్ విలియం కేరీ, జాషువా మార్ష్‌మన్, హెన్రీ మార్టిన్‌లు కూడా తరుచూ వచ్చి వెళ్ళేవారు. ఈ మిషనరీల గ్రంథ ప్రచురణ కార్యక్రమాలు చార్లెసు ఫిలిపు బ్రౌనుపై గట్టి ముద్రవేసి ఉండవచ్చు. వివిధ భారతీయ భాషల పుస్తకాల ముద్రణకు అవసరమైన అక్షరాలను పోతపోయించడం, అచ్చుపనులు చేయడం మొదలైనవి శ్రీరామపురంమిషన్‌లో దైనిక కార్యక్రమాలు.

భారతదేశంలో తన కుమారులు ముగ్గురికి సాధ్యమైనంత ఉన్నత విద్యనుబోధించి యుక్తవయస్సు వచ్చాక వారిని ఇంగ్లండుకు పంపించాలని, అక్కడి విశ్వవిద్యాలయాలలో పట్టభద్రులను చేయాలనీ డేవిడ్ బ్రౌనుగారి ఆశయం. అటుపిమ్మట ఆ ముగ్గురూ మత దీక్షను పుచ్చుకొని క్రైస్తవ జ్ఞాన ప్రచారానికి భారతదేశానికి వచ్చి సంసేవలు చేయాలని కూడా ఆయన కలలు కన్నారు.

కన్నకలలు ఫలప్రదం కావడం కొందరి జీవితాలలోనే సాధ్యమవుతుంది.

డేవిడ్ బ్రౌను ఆరోగ్యం క్షీణించింది. 1812లో ఆయన మరణించారు. ఎంత ఆర్జించారో అంతా ఆయన అతిథి సత్కారాలకోసం, ఆశయ ప్రచారం కోసం వెచ్చించారు. డేవిడ్ బ్రౌనుగారి భార్య శ్రీమతి ఫ్రాన్సిస్ బ్రౌను తన సంతానాన్ని తీసుకొని ఇంగ్లండుకు వెళ్ళి, అక్కడ తన భర్త వాంచించినట్టు వారికి ఉన్నత విద్యలు చెప్పించాలనుకొంది. ఇందుకు డేవిడ్ బ్రౌను గారి మిత్రులు చందాలు వేసుకొని సాయం చేయాలనుకొన్నారు. 'మెమోరియల్ స్కెచెస్' అనే పేరుతో ఒక వ్యాస సంకలనాన్ని డేవిడ్ బ్రౌను గారి సంస్మరణ సంచిక ప్రకటించి, ఒక్కొక్క ప్రతి నూరు రూపాయలకు ఇవ్వదలిచారు. 193 మంది అభిమానులు ఆ విధంగా ఆపుస్తకానికి చందాలు ఇచ్చారు. ఈ సంచికలో డేవిడ్ బ్రౌనుగారి క్రైస్తవ ప్రవచనాల పాఠాలు కూడా చేర్చారు.

పాతికేళ్ళకుపైగా భారతదేశంలో క్రైస్తవపురోహితునిగా, మతప్రచారకునిగా, కళాశాల ఆచార్యుల అధ్యక్షునిగా, బైబిలు సొసైటీ సంస్థాపక కార్యదర్శిగా పని చేసిన డేవిడ్‌బ్రౌనుగారికి ఎందరో స్నేహితులు ఏర్పడ్డారు.ఆనాటి పాశ్చాత్య విద్వాంసులు, మిషనరీలు డేవిడ్ బ్రౌను గారి పట్ల తమకు గల గౌరవాన్ని వ్యక్త పరుస్తూ సంస్మరణ వ్యాసాలను రచించారు. ఈ సంపుటానికి రివరెండు చార్లెస్ సిమియన్ సంపాదకుడు. ఇందులో డేవిడ్ బ్రౌనుగారి జీవిత చరిత్రను పొందుపరిచారు. ఈగ్రంథం మరినాలుగేళ్ళకు 1816లో అచ్చుపడింది. (దీనివల్లనే ఛార్లెసుఫిలిపు బ్రౌను బాల్యదశలోని వివరాలు తెలుస్తున్నాయి) చందాదారుల పేర్లు గ్రంథంలో కృతజ్ఞతాసూచకంగా ప్రకటించారు. 193 మంది తలా వంద రూపాయలు ఇవ్వడంలోనే డేవిడ్ బ్రౌను గారి పట్ల మిత్రుల కున్న గౌరవం వ్యక్తమైంది.

'మెమోరియల్ స్కెచెస్' వల్ల వచ్చే 19,300 రూపాయలు తనకూ, తన సంతానానికి ప్రయాణపు ఖర్చులకు కూడా చాలవు. అందుచేత శ్రీమతి ఫ్రాన్సిస్ బ్రౌను అప్పుచేయక తప్పలేదు. కలకత్తాలోని ' ఓల్డ్‌చర్చి ఇవాంజిలికల్ ఫండు' నుంచి తల్లి తీసుకొన్న ఋణాన్ని ఆమె కుమారులు ఉత్తరోత్తరా చెల్లుపెట్టారు. ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనుకు తన వంతుగా నాలుగు వేల రూపాయలను, అతని సోదరుడు జార్జి అదే మొత్తాన్ని తాము ఆర్జన పరులయ్యాక బాకీ క్రింద ఫండువారికి జమకట్టారు. తన సంతానాన్ని తీసుకొని శ్రీమతి ఫ్రాన్సిస్ బ్రౌను ఇంగ్లండుకు 1813లో వెళ్ళి పోయింది. అప్పటికి ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనుకు పద్నాలుగు వెళ్ళి పదిహేనోయేడు వస్తోంది.

తొలిసారి ఇంగ్లండులో-

భారతదేశంలో తమ కొలువులో మరణించిన వారి కుటుంబ సభ్యులలో చిన్నవాళ్ళను సివిల్ సర్వీసులో చేర్చుకొని, ఉద్యోగాలివ్వడం కుంపిణీ వారు అనుసరించే ఉదార చర్యలలో ఒకటి. డేవిడ్ బ్రౌనుగారి ముగ్గురు కుమారులనూ ఆవిధంగానే తమ హెయిలీ బరీ కాలేజీలో విద్యార్థులుగా నమోదు చేసి, సివిల్ సర్వీసుకు కావలసిన శిక్షణ ఇచ్చారు. 1814 జనవరి మాసంలో ఛార్లెసు ఫిలిపు బ్రౌను ఈ విద్యా సంస్థలో చేరాడు. భారతదేశంలో పుట్టి పెరగడం వల్ల హిందూస్థానీ ధారాళంగా మాట్లాడడం, రాయడం తెలిసినందువల్ల హెయిలీ బరీ కాలేజి నిర్వహించిన పోటీలో ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనుకు ఒక బహుమతి కూడా సునాయాసంగా లభించింది. రెండేళ్ళపాటు ఈ కళాశాలలో బ్రౌను సోదరులు చదువుకొన్నారు.

కుంపిణీ వారు తమ సివిల్‌సర్వీసులో నమోదులయిన విద్యార్థులకు ఆదిలోనే భారతదేశంలోని ఏ రాజధానులకు పంపాలో నిర్ణయిస్తారు. ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌనును మద్రాసు సర్వీసుకు, అతని సోదరులను బెంగాలు సర్వీసుకు కేటాయించారు. హెయిలీ బరీ కాలేజిలో తనునేర్చుకొన్నది తక్కువే అని ఆయన తన జీవిత చరిత్రలో రాశారు. కాలమంతా నవలలు, శృంగార కథాకావ్యాలు చదవ డంలో గడిపేవారు. తనకు తెలిసినది ఏమీలేదని తెలిశాక ఉత్తమ గ్రంథపఠనం ప్రారం భించారు. ఏమైనా పాండిత్యం అలవడితే అది సంపూర్ణంగా తనస్వశక్తి వల్లనేలని కూడా చెప్పారు. కళాశాలలో నేర్పేది ఏదైనా, తాను స్వయంగా లాటిన్ కావ్యాలను క్షుణ్ణంగా అధ్యయనం చేశారు. లాటిన్‌తో పాటు గ్రీకును కూడా చదువుకొన్నారు.

హెయిలీ బరీ కాలేజీలో విద్యలు ఎలా నేర్పేవారో ఈ సంపుటంలోనే వేరొక ప్రకరణంలో వివరం చేశాను. అక్షర పరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడయ్యాక చార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌనును 1816 జూన్ 30వ తేదీనాడు మద్రాసు సివిల్ సర్వీసులో రైటరుగా నియమించారు. చెన్నపట్నంలోని సెంటు జార్జి కోటలోని కాలేజిలో పూర్తిచేయవలసిన విద్య కోసం భారతదేశానికి పంపించారు. 1817 ఆగస్టు నాలుగవ తేదీనాడు ఛార్లెసు ఫిలిప్ బ్రౌను ఓడ దిగి చెన్నపట్నంలో కాలుపెట్టారు. ఆనాటితో ఆయన జీవితంలో నూతన అధ్యాయం ప్రారంభమైంది.

తొలివిడత కుంపిణీ కొలువులో

1817 ఆగస్టు 4వ తేదీనాడు 'కర్ణాటిక్' అనే ఓడలో సీమనుంచి ప్రయాణంచేసి రేవులో దిగిన చార్లెస్ ఫిలిప్ బ్రౌను ఆ నెల అయిదో తారీకున కోటలోని చీఫు సెక్రటరీగారిని కలుసుకొని తమ కాగితాలను యిచ్చారు. సెంటు జార్జి కోట కాలేజీలో సివిల్ సర్వెంటు విద్యార్థిగా చేర్చుకొంటున్నట్టు కాలేజీ బోర్డువారికి తెలియచేస్తూ రూల్స్ ప్రకారం విద్యాభ్యాసం చేయమని బ్రౌనుకు తాఖీదులు యిచ్చారు. ఆగస్టు 13వ తారీకునాడు ఆయన కాలేజీలో చేరారు. ప్రతి విద్యార్థి రెండు ప్రాంతీయ భాషలు అభ్యసించాలి. బ్రౌను తెలుగు, మరాఠీ భాషలను ఎంచుకున్నారు. వీటితోపాటు జ్యూడిషియల్ రెగ్యులేషన్ల అధ్యయనం ముఖ్యం.

కాలేజీలో చేరాక అక్కడే హెడ్ ఇంగ్లీషు మాష్టరుగా ఉదయగిరి నారాయణయ్యగారు వుంటున్నా, ఆయన బ్రౌనుకు తెలుగు నేర్పమని వెలగపూడి కోదండ రామయ్యగారికి అప్పచెప్పారు. ఈయనే అక్షరాభ్యాసం చేయించి బ్రౌనుకు తెలుగురాయడం, చదవడం నేర్పారు. కాలేజీలో చేరిన నాలుగునెలలకే అర్ధ సంవత్సరపు పరీక్షలు 1817 డిసెంబరులో జరిగాయి. ఇటీవలనే విద్యలు ప్రారంభించబట్టి కొందరు విద్యార్థుల గురించి పరీక్షాధికారులు తమ అభిప్రాయాలను వెల్లడించలేదు. వీరిలో బ్రౌను వున్నారు.

1818 జూన్ నెలలో అర్ధ సంవత్సరపు పరీక్షలు జరిగాయి. ఇందులో బ్రౌను తదితర విద్యార్థులు కొందరు ఏ విధమైన అభివృద్ధిని ప్రదర్శించ లేకపోయారు. వచ్చేసారిపరీక్షలలో వారి తెలుగుభాషా జ్ఞానం మెరుగుపడుతుందని పరీక్షాధికారులు ఆశించారు. 1818 డిసెంబరు నెలలో జరిగిన పరీక్షల్లో సంతృప్తి కరంగా నెగ్గినందు వల్ల ఈవిద్యార్థుల భత్యపుఖర్చుల అలవెన్సులు నెలసరి 75 వరహాలకు పెంచమని పరీక్షాధికారులైన ఎల్లిస్, కేంబెల్ దొరలు సిఫార్సు చేశారు. ఇందువల్ల నెలకు మూడు వందల అరవై రూపాయల మొత్తం అదనంగా బ్రౌనుకు లభించసాగింది.

తెలుగు నేర్చు కొనడంలో శ్రద్ధచూపించినా ఇంకొక ప్రాంతీయ భాషగా ఎన్నుకొన్న మరాఠీలో బ్రౌను శ్రద్ధ చూపెట్టలేదు. అదనపు ప్రాంతీయ భాషగా తనకు హిందూస్తానీని నిర్ణయించమని ఆయన అధికారులను ప్రార్థించారు. అయితే అందుకు రూల్స్ అంగీకరించవు. ఆదిలో ఎంచుకొన్నది చదివి తీరాలి.

అధికారులు బ్రౌను అభ్యర్థనను త్రోసిపుచ్చారు. మరాఠీని చదవ మన్నారు.

1819 సంవత్సరాంతంలో సైతం బ్రౌను తన విద్యాభ్యాసాన్ని విజయవంతంగా ముగించలేక పోయారు. తెలుగు భాషా జ్ఞానం తగినంత వున్నా, పునాది గట్టిదే అయినా మాటల అర్థాలను సందర్భాన్ని బట్టి వేరువేరు విధాలుగా నిర్ణయించడం అధికారులకు నచ్చలేదు. బ్రౌను తెలుగు సంభాషణలలో వ్యాకరణ సూత్రాలను లక్ష్యపెట్టేవారుకాదు. పుస్తకాలు నిర్దేశించే వాటిని ఉల్లంఘిస్తున్నా చెప్పవలసిన భావాన్ని సరిగ్గానే వ్యక్తం చేయగలిగేవారు. విధిలేక చదవ వలసిన మరాఠీలో కొంత అభివృద్ధిని కనపరిచారు.

సెంటుజార్జి కోటలోని కాలేజీలో తన విద్యను ముగించుకొనడానికి బ్రౌనుకు మూడుసంవత్సరాలు పట్టింది.1820 జూన్‌నెలలోని పరీక్షలో ఎట్టకేలకు సెకండ్ క్లాసులో ఉత్తీర్ణులయ్యారు. తెలుగులో చూపిస్తున్న ప్రావీణ్యం మరాఠీలో కనబర్చలేకపోయినా కచ్చేరీ పనులు నిర్వహించడానికి తగిన జ్ఞానం వుందని పరీక్షాధికారులు భావించారు. జ్యూడిషియల్ రెగ్యులేషన్సు అనుపానులు బాగా తెలుసుకొన్నందువల్లా, మూడు సంవత్సరాల కన్నా ఎక్కువ కాలేజీలో వుండకూడదన్న షరతువల్లా బ్రౌనును ఉద్యోగంలో నియమించమన్నారు.

ఇక్కడ ఒక విషయాన్ని గమనించాలి. బ్రౌన్‌కన్నా ఒక ఏడాది ఆలస్యంగా కాలేజీలో చేరిన జె.సి. మారిస్ అనే సివిలు సర్వెంటు విద్యార్థి తెలుగు, హిందూస్తానీ, పర్షియన్ భాషలలో చూపించే ప్రావీణ్యం అద్భుతంగా వుందని పరీక్షాధికారులు భావించారు. విద్యార్థులందరిలో యితను అసమానుడని ప్రశంసించారు. ప్రతి పరీక్షలోనూ అతడే ప్రధమస్థానం సంపాదించుకొన్నాడు. అతనికి వెయ్యి వరహాల పారితోషికం యివ్వమని బోర్డువారు సిఫార్సుచేసి యిప్పించారు. నిర్దేశించిన గ్రంథాలు బోధించే తెలుగులో యింతటి ప్రజ్ఞను చూపెట్టిన మారిస్‌అధికారుల మెప్పునోచుకొన్నారు.ఉత్తరోత్తరా ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటువు నిర్మాణాన్ని కుంపిణీవారు తలపెట్టినప్పుడు ఆ పనిని మారిస్‌కే అప్పచెప్పారు. 15,000 రూపాయలు ముట్టచెప్పారు. కాలేజీబోర్డు సెక్రటరీ అయిన కేంబెల్‌దొరగారికి బ్రౌన్‌కన్నా మారిస్ అభిమాన పాత్రుడయ్యాడు.

1820 జూన్ నెలలో పరీక్షలు జరుగుతున్నప్పుడు మద్రాసు గవర్నరు బహదూరు అయిన సర్ థామస్ మన్రో ఒక ముగ్గురు విద్యార్థులను ప్రశ్నించడం స్వయంగా దగ్గరుండి చూశారు. తర్వాత ఆ యేడు ఉత్తీర్ణులవుతున్న విద్యార్థులందర్నీ వుద్దేశించి హితోపదేశం చేశారు. "దేశ భాషలలో వ్యవహార జ్ఞానం

లేకపోతే మిగతా జ్ఞానాలన్నీ సివిల్ సర్వీసులో నిరుపయోగమని చెప్పారు. చక్కని భాషా జ్ఞానం ఒక సాధనమే. సత్పరిపాలన గమ్యంగా భావించాలి. ఈ దేశ ప్రజల గురించి ఏర్పరచుకొన్న దురభిప్రాయాలకు స్వస్తి చెప్పండి. భారతీయుల మధ్య బహుకాలం సంచరిస్తూ జీవించిన వాళ్ళెవరైనా నేటివుల సద్గుణాలను మెచ్చుకొంటారు. ప్రజలలో సద్భావం వుంటే అదే ఏ ప్రభుత్వానికైనా రక్ష" అని మన్రోగారు చెప్పారు. ఈ మాటలు ఆ విద్యార్థులపై గట్టి ప్రభావాన్ని చూపెట్టాయి. బ్రౌన్‌లో దేశ భాషల పట్లగల అభిప్రాయానికి ప్రాయం వచ్చింది.

సెంటు జార్జికోట కాలేజినుండి ఉత్తీర్ణులయ్యాక బ్రౌనుగారిని సివిల్ సర్వీసులో మొట్టమొదట కడపలో జిల్లా కలెక్టరు గారికి, మేజిస్ట్రేటు గారికి అసిస్టెంట్‌గా 1820 ఆగస్టు 8వ తేదీనాడు నియమించారు. ఆ రోజుల్లో హన్‌బరీ దొరగారు అక్కడ కలెక్టరుగా వుండేవారు. ఆయన తెలుగు ధారాళంగా మాట్లాడేవారు. వారిని చూశాక, మన్రో దొరగారి హితోపదేశం గుర్తు వచ్చాక, హన్‌బరీ దొరగారిని మించే సంభాషణా చాతుర్యాన్ని తెలుగులో సంపాదించాలని బ్రౌను దొరగారు నిశ్చయించుకొన్నారు. ఈ కోరిక సిద్ధించడానికి కడపలో ఉద్యోగం చేసిన తొలి రెండేళ్ళూ నిండాపట్టాయి.

తెలుగు మాట్లాడడంలో కృషి సాగుతున్నా రాతకోతలన్నీ మునిషీల ద్వారా జరిగేవి. తెలుగులో ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలను కచ్చేరీలోని పండితులే చదివి వినిపించేవారు. ఉద్యోగ రీత్యా తెలుగు అవసరమైనంత మాత్రమే ఉపయోగిస్తూ మిగతా సమయాల్లో దొరగారు గ్రీకు, హిబ్రూ, పారశీ భాషలలోని గ్రంథాలను చదువుతూ వుండేవారు. కలకత్తాలో తామున్నప్పుడు తండ్రిగారు యిచ్చిన శిక్షణ వల్ల హిబ్రూ భాషబాగా పట్టుబడింది. దాన్ని కడపలో కొనసాగించారు.

తొలి ఉద్యోగం స్వీకరించాక బ్రౌనుదొర గారికి తమ తండ్రిగారి ఆశయాలు, ఆయన తన మీద పెట్టుకొన్న ఆశలు జ్ఞాపకం వచ్చాయికాబోలు. డేవిడ్ బ్రౌనుగారు తన కుమారులు ముగ్గుర్నీ క్రైస్తవ మత బోధకుల్ని చేయాలనుకొంటే కుంపిణీవారు సివిలు సర్వెంట్లను చేశారు. తండ్రిగారు కలకత్తాలో వున్నప్పుడు ఉత్తమ క్రైస్తవ ధర్మాలను ఆచరణలో పెట్టారు. ధర్మబళ్ళను ఆయన నడిపేవారు. తమ తండ్రిగారి సంఘ సేవను గుర్తుకు తెచ్చుకుని బ్రౌను దొరగారు కడపలో రెండు ధర్మబళ్ళను నేటివుల విద్యకోసం స్థాపించారు. తెలుగు హిందూస్థానీ భాషలు నేర్పడానికి వాటిలో నేటివు అయ్యవార్లనే నియమించారు.

1822 అక్టోబరు 25 నాటికి బ్రౌను దొర గారు కడప నుండి బదిలీ అయ్యారు. మచిలీపట్నం జిల్లాకు రిజిష్ట్రార్‌గా నియమితులయ్యారు. సహాయక మేజిస్ట్రేట్ హోదాలో ఉంటూ దస్తా వేజులు రిజిష్టర్ చేస్తూ వెయ్యిరూపాయల లోపు సివిల్ దావాలు విచారణ చేసి తీర్పులు చెప్పే సివిల్ సర్వెంటుగా డిసెంబరు 16 నాడు ప్రమాణ స్వీకారం చేసి విధులను స్వీకరించారు.

1823లో జిల్లా జడ్జిగారు సెలవు మీద వెళ్ళడం వల్ల ఆ ఖాళీలో రెండు నెలల పాటు జడ్జిగా, క్రిమినల్ జడ్జిగా బ్రౌను దొర గారు వ్యవహరించవలసి వచ్చింది. అప్పటికే ఆయన పైలా పచ్చీసులో ఉన్నారు. వయస్సు పట్టుమని పాతిక నిండలేదు. ఉడుకు నెత్తురు. చుట్టూ ఉన్న అవినీతిని, లంచగొండితనాన్ని చూసి ఆయనకు ధర్మ కోపం వచ్చింది. మచిలీపట్నం కోర్టు నాజరు మరికొందరు ఉద్యోగులతో కలిసి చేస్తున్న అక్రమాలు చూసి బ్రౌను దొరగారు మండిపడ్డారు. నాజరును బర్తరఫ్ చేశారు. రెగ్యులేషన్లలో ఉన్న లొసుగులు, రూల్సు ఇచ్చే రక్షణలు బాగా తెలిసిన నాజరు పైలధికారులకు అర్జీలు పెట్టుకొన్నాడు. సర్కారు వారు బ్రౌను దొరగారిని సంజాయిషీ అడిగారు. ఆయన చెప్పిన విషయాలు ఉన్నతాధికారులు స్వీకరించక బర్తరఫ్ ఉత్తరువులు రద్దు చేశారు. ఈ ఉదంతం యువకులైన దొరగారి మీద ఏమీ ప్రభావం చూపి నట్టే లేదు. తమ తొందరపాటు, ఆగ్రహాలను అణచుకోవడం నేర్చుకోలేదు.

కడపలో స్థాపించినట్టే మచిలీ పట్నంలో కూడా బ్రౌను దొరగారు ధర్మబళ్ళను నెలకొల్పారు. తమ స్వంత విజ్ఞానానికి బెంగాలీ వ్యాకరణాన్ని పఠించసాగారు. సంస్కృత దేవ నాగరి లిపి నేర్చుకొని మరీ అధ్యయనం చేయసాగారు. 1823 జూన్ నెలలో ఆరు వారాల పాటు సెలవు తీసుకొని బందరు నుండి చెన్నపట్నానికి వెళ్ళారు. కొత్త పుస్తకాల కోసం ఆత్రుతగా అన్వేషించే ఆయనకు మద్రాసులోనే, బహుశా, ఆబే దుబాయ్ గారు రచించిన 'హిందువుల ఆచారాలు' అనే గ్రంథం తటస్థపడింది. దాన్ని కొని బందరుకు తీసుకొని వెళ్ళి ఉంటారు. ఆ పుస్తకానికి చాలా చరిత్ర ఉంది. దానిని చదివిన బ్రౌను దొరగారు తెలుగు సాహిత్యంలో చాలా చాలా చరిత్రను సృష్టించారు.

ఆబే దుబాయ్ (1770 -1848) పరాసు పాదిరీ, కేతలిక్కు, భారత దేశంలో క్రైస్తవ మత వ్యాప్తి కోసం 1792 నుండి 1823 దాకా దక్షిణ భారతంలో పంచరించిన ప్రబోధకుడు. తెలుగు, తమిళ, కన్నడ భాషలు క్షుణ్ణంగా వచ్చు. సంస్కృత జ్ఞానం కూడా బాగా అలవర్చుకొన్నాడు. భారతీయుల లాగే

పరివ్రాజకుని వేషధారణ చేసి ప్రజలలో కలిసి మెలిసి తిరిగే వారు. అందరూ ఈయనను 'దొడ్డ స్వామయ్య వారు ' అని పిలిచే వారు. రెండు దశాబ్దాల పాటు హిందువుల ఆచార వ్యవహారాలను పరిశీలించి వాటిపై ఆయన ఫ్రెంచి భాషలో ఒక గ్రంథం రాశారు. ఇటువంటి గ్రంథం దొరికితే ఆంగ్లంలో ప్రచురించాలని కుంపిణీ వారు భావిస్తున్నప్పుడు ఈ ఫ్రెంచి గ్రంథం గురించి విన్నారు. 1807లో ఈ వ్రాత ప్రతిని సంపాదించారు. పుత్రికలు పుట్టించి ఒక ప్రతిని లండన్ పంపారు. 1816లో ఏ.డి.కేంబల్ గారు కాలేజి బోర్డు సెక్రటరీగా ఉన్నప్పుడు అబేదుబాయ్ గ్రంథాన్ని ఆంగ్లం లోనికి అనువదించి ప్రకటిస్తే బాగుండునని భావించారు. ఒకరు అనువాదం ప్రారంభించారు. మధ్యలో మరొక ఆలోచన వచ్చింది. అప్పుడు దుబాయ్ పాదరి దక్షిణ భారతంలోనే ఉన్నారు. ఈ గ్రంథంలో చేర్పులూ మార్పులూ అవసరమైతే ఆ పని చేయమన్నారు. దుబాయ్ పాదిరీ గారు మూల గ్రంథాన్ని చాలా చోట్ల పెంచి అదనపు సమాచారంతో తిరగ రాశారు. అయితే ఈ విపులీకరణ ప్రతి అందేలోగా పూర్వం అనువాదానికి పంపిన పుస్తకాన్ని ఆ ట్రాన్సులేటరు పూర్తిగా తర్జుమా చేశాడు. ముద్రాపకునికి అందచేశాడు. దాని అచ్చువని పూర్తయి అమ్మకానికి పుస్తకాల షాపులోనికి వచ్చింది. వేడి వేడి కేకులలాగ ప్రతులు అమ్ముడయ్యాయి. బ్రౌను దొరగారు ఈ సంగతి విని పుస్తకాన్ని కొనుక్కొని బందరుకు వెళ్ళారు.

1824లో, అబేదుబాయ్‌గారి రచన చదువుతూ ఉంటే దొరగారికి సహజంగా ఒక చోట అత్యంత విస్మయం కలిగించే వాక్యాలు కనబడ్డాయి. తాము ఏ కడపలో రెండేళ్ళపాటు ఉద్యోగం చేసి తెలుగు అనర్గళంగా మాట్లాడడం సాధన చేశారో ఆ కడప జిల్లాలోనే ఒక గొప్ప కవి ఉన్నాడని దుబాయ్ పాదిరీ గారు రాస్తే సహజంగానే బ్రౌను దొరగారిలో కుతూహలం పెరిగింది. తమ పుస్తకంలో రెండు చోట్ల దుబాయ్ పాదిరీ వేమన గారిని పేర్కొన్నారు. రెండోసారి ఒక అధోజ్ఞాపికలో ఇలా చెప్పారు. " ప్రఖ్యాత కవులలో చాలా ప్రాచుర్యం పొందిన కవులలో వేమన ఒకరు. వీరి పద్యాలు తెలుగులో రచించినవే అయినా బోలెడు ఇతర భాషలలోనికి అనువాదమయినవి. ఈ తాత్త్వికి కవి రెడ్డి కులానికి చెందినవాడనీ, కడప జిల్లాలో 17వ శతాబ్ది చివరి పాదంలో జన్మించినవాడనీ చెప్పుకొంటారు. ఈయన పద్యాలలోని శాఖా ఉదాహరణలు నేనువిన్నాను. అవి వివేకంలోనూ,స్వతంత్రంలోనూ శ్రేష్ఠమైనవి."

దుబాయ్ పాదిరీ గారి ఈ వాక్యాలు చదివాక బ్రౌను దొరగారు వేమన

పద్యాలను చదవాలను కొన్నారు. తమ పరిచయస్తులయిన నేటివులందరినీ వేమన గురించి ప్రశ్నించారు. ఆ కవి శ్రేష్ఠుని గ్రంథాన్ని తమకు ఇవ్వమన్నారు. మచిలీ పట్నం కోర్టులో సదర్ అమీనుగా ఉంటున్న పండితుడు తిప్పాభట్ల వెంకటశివ శాస్త్రి ఒక ప్రతిని తీసుకొచ్చి ఇచ్చాడు. ఇది దొరగారికి అందిన తొలి ప్రతి. అందుకు దీనిని ' A' అనే ప్రథమాక్షరంలో గుర్తు చేసుకొన్నారు. ఈ తాళపత్ర ప్రతిలోని పద్యాలను కాగితాల మీదకు కనకాద్రి ఎక్కించసాగాడు. ఇంతలో కడప నుండి ఒక ప్రతి వచ్చింది. దీనిని ' C ' అని పేర్కొన్నారు. 'A' ప్రతిలోని పద్యాలనూ, 'C ' ప్రతి లోని పద్యాలను కనకాద్రి కాగితంమీదకు ఎక్కించాడు. దీనిని 'B' కనకాద్రి ప్రతి అని వ్యవహరించారు.

ప్రతులు సిద్ధమవుతున్నప్పుడే తర్జుమాకు కావలసిన సరంజామాను సమకూర్చుకొన్నారు. తెలుగు పద్యాలను ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించాలంటే అర్థ నిర్ణయం కచ్చితంగా ఉండాలి. తెలుగు పదాలకు ఇంగ్లీషు అర్థాలను ఇచ్చే నిఘంటువును ఏ.డి.కేంబెల్ దొరగారు రచించారు. దానిని కాలేజి బోర్డు వారు మూడేళ్ళకిందటే 1921లోఅచ్చువేశారు. దీనిప్రతినొకదానిని దొరగారుకొన్నారు. దానిని కూలంకషంగా పరిశీలించారు. అందులో 14,862పదాలు మాత్రమే ఉన్నాయి. దీని వల్ల భాష సమగ్రంగా తెలియదు. అందుచేత తెలుగు పదాలకు ఇంగ్లీషుఅర్థాలనిచ్చే T.E.D.నిఘంటువును ప్రారంభించి, కొత్తమాటలు తటస్థ పడ్డప్పుడు వాటినీ, వాటి అర్థాలనూ ఆసంపుటానికి ఎక్కించసాగారు. వేమన పద్యాలలో ఎన్నోఅపురూపమైన, అపరిచితమైనపదాలు కనబడుతున్నాయి. ఇవి నిఘంటువులకుకూడా ఎక్కాలిఅని దొరగారు నిర్ణయించుకొన్నారు.

వివిధ ప్రతుల నుండి వేమన పద్యాలను కాగితం సంపుటాలలో ఎక్కించాక 1824 మార్చి 5 వ తారీఖు నాడు దొరగారు వాటిని ఆంగ్లంలోనికి అనువదించడానికి పూనుకొన్నారు. పది రోజుల పాటు అశ్లీల పర్వంలోని పద్యాలనే అనువాదం చేశారు. ఆనాడు వేమన పద్యాల పేరు మీద ఎన్నో మోటు పద్యాలు, బూతు పద్యాలూ చెలామణిలో ఉండేవి. కొన్ని మాటు పద్యాలను వేమన గారు స్వయంగా చెప్పక పోలేదు. ఈ తరహా వాటి నన్నింటినీ ఒక చోట చేర్చి దొరగారు ఆ విభాగానికి ' అశ్లీల పర్వం' అనేపేరు పెట్టారు. సాధు పాఠాలు, శాశ్వత క్రమమూ నిర్ణయమయ్యే దాకా ఈ సందిగ్ధ పద్యాలను ఇంగ్లీషులోనికి కాక లాటిన్ లోని అనువదిస్తే మంచిదని దొరగారు నిర్ణయించారు. మార్చి 19వ తారీకున మొదటి భాగంలోని పద్యాలను అనువదించడం ప్రారంభించారు గాని

ఒక్క వారం తిరక్క ముందే మార్చి 24వ తేదీ నాడు ఆ పనిని ఆపేశారు.

వేమన పద్యాల అనువాదం తాత్కాలికంగా నిలిపి వేయడానికి బలమైన కారణం ఉంది. పాఠ నిర్ణయం చేయాలన్నా, లేఖకదోషాలను పరిహరించాలన్నా ఛందో జ్ఞానం చాలా అవసరం. అందుచేత 1824 మార్చి 24వ తారీఖు నుంచి ఏప్రిల్ 12వ తారీఖు దాకా ఒక మూడు వారాలపాటు ఛందస్సు నేర్చుకొనడానికి వినియోగించారు. వారికి గ్రీకు లాటిన్ ఛందస్సుల పరిజ్ఞానం ఉంది. అందుచేత అతి కొద్దికాలంలోనే తెలుగు ఛందస్సులను అవగాహన చేసుకొన్నారు. రోజుకోగంట చొప్పున ఒకటి రెండు వారాలు ముఖ్య సూత్రాలను అధ్యయనం చేస్తే ఏ విద్యార్థికైనా ప్రారంభ దశలో ఛందస్సు పట్టుపడుతుందని ఆయన స్వానుభవం వల్ల తెలుసుకొన్నారు. ఇంకో రెండు వారాల పాటు కృషి చేస్తే జటిలమైన ఛందో రహస్యాలు తెలుసుకో వచ్చునని భావించారు.[1]

1824 ఏప్రిల్ 15వ తారీఖు నుండి స్థిరంగా కూర్చొని పద్యానువాదం పునః ప్రారంభం చేశారు. జూలై 31 నాటికి ప్రథమ భాగం అనువాదం పూర్తి చేశారు. అంటే మూడున్నర నెలలపాటు ఈ ఆంగ్లీకరణ సాగిందన్నమాట. ఒక్కవారం రోజులపాటు విశ్రాంతి తీసుకొని 1924 ఆగస్టు 8 నాడు ద్వితీయ భాగంలోని పద్యాలను అనువదించ సాగారు.

ఒక వారం రోజులు విశ్రాంతి తీసుకొన్నారంటే ఆ ఏడు రోజులలో ఒక ముఖ్యమైన పనిని పురమాయించారు. పదాల అర్థాలను నిర్ణయించడానికి నిఘంటువు సహాయం చాలా అవసరం. మచిలీపట్నంలోనే మామిడి వెంకయ్య గారు ఉన్నారని దొరగారికి తెలుసు. ఆపండితుడు ఆంధ్ర దీపిక అనే నిఘంటు రచన చేసి కుంపిణీ వారి కాలేజి బోర్డుకు వెయ్యి వరహాలకు దాని కాపీ రైటును విక్రయించారనీ తెలుసు. మాతృక నుంచి ఎన్ని ప్రతికలనైనా పుట్టించి తమ ఇష్టులకు ఇచ్చుకోవచ్చుననే షరతును వెంకయ్యగారు తమకు అట్టి పెట్టుకొన్నారని కూడా దొరగారికి తెలుసు. అందుచేత ఆంధ్ర దీపికకు తమకు కావలసిన పద్ధతిలో త్వరగా ఒకప్రతి పుట్టింప చేశారు. 1824 ఆగస్టు 12వ తేదీ

1. ఆంధ్ర గీర్వాణచ్ఛందం - పుట 3

నాటికి ప్రతి సిద్ధమైంది. ఇది దొరగారి సూచన మేరకు వ్యుత్పత్తుల కలం విడిచి పెట్టి మాతృక క్రమాన ఉన్నట్టు వ్రాసిన ప్రతి. ఇదిప్రస్తుతపు అవసరాలకు, భావి సమగ్ర రచనకు ప్రాతిపదికరూపంగానూ సరిపోతుందని దొరగారు భావించారు.

రమారమి మూడు నెలల పాటు శ్రమించి నవంబరు నాలుగవ తేదీ నాడు ద్వితీయ భాగం అనువదిస్తూనే కొన్ని పద్యాలను చిల్లర భాగంలోనూ, కొన్ని అశ్లీల పర్వంలోనూ జమకట్టి వేరే విడిగా ఒక సంపుటిలో వ్రాయసాగారు. మోటుగా వుండే వాటిని పూర్వంలాగే లాటిన్ భాషలోనికే అనువాదం చేశారు. తొలి రెండు భాగాలలోని పద్యాలూ, అశ్లీలపర్వంలోని 55 పద్యాలు, చిల్లర భాగంలోని 91 పద్యాలు మొత్తం అన్నీ కలుపుకొని దొరగారు నవంబరు 4వ తేదీ నాటికి 1152 పద్యాలను పరిష్కరించి అనువదించారు. వెంకట శివయ్యగారి ప్రతిలోనూ, కనకాద్రి ప్రతిలోనూ వున్న యావత్తు పద్యాలూ ఈ సంపుటాలలోనికి ఎక్కాయని దొరగారు నోటు చేసుకొన్నారు. అయితే 37 పద్యాలను, అవి పునరుక్తులు కాబట్టి త్రోసిపుచ్చారు.

ద్వితీయ భాగం పూర్తి చేసిన మరునాడే నవంబరు 5వ తేదీనాడు తృతీయ భాగం అనువదించడానికి దొరగారు పూనుకొన్నారు. సగటున రోజుకు ఎనిమిది పద్యాల చొప్పున పరిష్కృత అనువాదం సాగింది. 1924వ సంవత్సరమంతా వేమన పద్యాల తర్జుమా లోనే దొరగారు తమ తీరిక సమయాల్లోని అన్ని గంటలూ వినియోగించాను.

1824 నవంబరు 23వ తేదీ వాడు దొరగారిని రాజమండ్రి కలెక్టరుగారికి, మేజస్ట్రీటు గారికి హెడ్ అసిస్టెంటుగా కుంపిణీ వారు నియమించారు. ఉద్యోగ క్షేత్రం మారినా చేపట్టిన సాహిత్య కార్యక్రమం ఆగలేదు.

అనువాదం చేస్తూనే మధ్యమధ్య ఈసంపుటాలలో నోట్సుతో పాటు ఉత్తరోత్తరా ఇవి ప్రకటించబోయేటప్పుడు అచ్చువేయవలసిన ఉపోద్ఘాతాలు దొరగారు వ్రాస్తూ వచ్చారు. డిసెంబరు 23వ తేదీన వేమన పద్యాలపైన 16 పుటలతొలిపలుకులు దొరగారుపూర్తిచేశారు. ఎన్నెన్నోవిషయాలు అందులో పొందుపరిచారు. సంవత్సరంపూర్తయినా తలపెట్టినకార్యం సంపూర్ణంకాలేదు.

1825లో వేమన పద్యాల అనువాదాన్ని కొనసాగించారు. కిందటి సంవత్సరం నవంబరు 5వ తారీఖున మొదలెట్టిన తృతీయ భాగపు అనువాదం ఈయేడు జనవరి 18వ తారీఖు దాకా సాగింది. ఈ భాగంలో మొత్తం 543 పద్యాలను ఆయన తర్జుమా చేశారు. తృతీయ భాగం పూర్తి చేసిన నాడే చతుర్థభాగం అనువాదానికి పూనుకొన్నారు. ఏప్రిలు 21వ తేదీ నాటికి నాలుగవ

భాగం సంపూర్ణమయింది. దీనితోపాటు చిల్లరపద్యాలూ, అశ్లీల పద్యాలూ ఉన్న పంచమ విభాగం కూడా తుదముట్టింది.

వేమన పద్యాలను అనువదిస్తున్న కాలంలో బ్రౌను దొరగారికి తిప్పాభట్ల వెంకటశివశాస్త్రితోపాటు, వఠ్యం సోదరుల సలహాలు, సహాయాలు లభించాయి. వీళ్ళు ముగ్గురూ అన్నదమ్ములు. పెద్దాయన పేరు వఠ్యం అద్వైత బ్రహ్మశాస్త్రి. ఈయనకు బ్రహ్మయ్య అనేది వ్యవహారనామం. ఇతని పెద్ద తమ్ముడు 1825లో 18 ఏళ్ల యువకుడు. పేరు సీతారామశాస్త్రి. చిన్నతమ్ముడు రామలింగశాస్త్రి. బ్రహ్మయ్యగారు కోర్టు పండితులు. ఈయన దొరగారిని ముందు భారతం చదవమని ప్రార్థించసాగారు. ఈ ఆదికావ్యాన్ని సీతారామశాస్త్రితో పాటు చదవమని విన్నవించారు. రామలింగశాస్త్రి కన్నా సీతారామశాస్త్రి చాలా తెలివైనవాడు. పైగా కవి. బ్రహ్మయ్యగారి సలహాను పాటించి దొరగారు ఆంధ్రమహాభారత పఠనాన్ని వెంటనే ప్రారంభించారో, లేదో తెలియదు. బ్రహ్మయ్యగారి సలహా ఇచ్చిన విషయాన్నే గ్రంథస్థం చేశారు.

వేమన పద్యాల సంస్కరణలో బ్రహ్మయ్యగారి సలహాలు కొన్ని ఉన్నాయి. విశేషణాల వ్రాతలో ఐక్యం పనికిరాదని, దానికి బదులు 'యిన' అనే అక్షరక్రమాన్నే వాడాలని బ్రహ్మయ్యగారి నిర్ణయాత్మకమైన సూచన. (ఆయన సూచనమేరకు నేను ఇదిఇప్పుడు 'నిర్ణయాత్మకమయిన' అని స్పెల్‌చేసి ఉండాలి)

వేమన పద్యాల సంస్కరణలో బ్రహ్మయ్యగారు మరొక అభిప్రాయాన్ని చెప్పారు. 'ఈ పద్యాలను ఎంత శ్రద్ధగా సంస్కరించినా వ్యాకరణ దోషాలూ, ఛందోభంగాలూ, అలంకారికలోపాలూ ఉండనేఉంటాయి. వీటిని సంస్కరించా లంటే కొత్త రచన చేయడమే అవుతుంది. అందుచేత దీనినొక భక్తి కావ్యంగా భావించి ఇప్పుడున్న పద్యాలను యథాతథంగా అచ్చువేయడమే సముచితం. ఇప్పటి పద్యాలు అందుకు యోగ్యంగానే ఉన్నాయి.' (D-1773-4వ సంపుటి)

బ్రహ్మయగారి నోట ప్రతిరోజూ ఒకే పాట. "వేమన పద్యాలను ఏమీ సంస్కరించకండి. వాటి పాఠాలను అట్లాగే శాశ్వతంగా ఉండనివ్వండి. తమరు కావ్యకవుల కృతులను చదవడంలోనే తమ కాలాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోండి" అని దొరగారు చెవినిల్లు కట్టుకొని బ్రహ్మయ్యగారు శతధా చెప్పేవారు.

మచిలీపట్నంలో బ్రహ్మయ్యగారి సోదరునితో కలిసి మహాభారతం చదివిన దాఖలాలు లేవుగాని, రాజమండ్రి చేరాక కోనసీమలో ఉండే ములుపాక బుచ్చయ్య శాస్త్రి అనే ఆరామద్రావిడ బ్రాహ్మణ కవితో పరిచయం ఏర్పడింది.

ఈయన 'వెంకటేశ్వర మహాత్మ్యం', మాఘమహాత్మ్యం' అనే కావ్యాలను రచించారు. దొరగారితో ఎలా పరిచయమైందో తెలియదుగాని, ఈ పండిత కవి దగ్గర కావ్యాలు చదువుకోవాలనీ, ఛందస్సు నేర్చుకోవాలనీ అభిలషించి ఆ కోరికను వెంటనే తీర్చుకొనసాగాడు.

కావ్యాలలో భాష సర్వసాధారణమైన తెలుగు వాళ్ళకు బోధపడని మోతాదులో ఉందని దొరగారు గుర్తించారు. అయితే నిరక్షరాస్యులైన ఆంగ్లేయులకు మిల్టన్, డ్రైడన్ కవుల భాష కొరుకుడు పడుతుందా? కృషి వల్లనే సాహిత్య పునర్వికాసం సాధ్యమవుతుందని దొరగారు భావించారు. "షేక్స్పియర్ నాటకాలలోని కొన్ని పలుకుబళ్లూ, నుడికారాలూ ఇవాళ సర్వసామాన్యంగా అందరికీ అర్థమవుతున్నాయంటే వ్యాఖ్యాతలు విపులంగా వాటిని వివరించి ప్రాణం పోయబట్టే అవి భాషలో మళ్ళా చెలామణి అవుతున్నాయి. ఇటువంటి పునర్వికాసం తెలుగుసాహిత్యంలో కూడా సాధ్యమవుతుందని నమ్మకంగా ఆశించవచ్చు. అయితే సక్రమమైన పద్ధతులను అనుసరించాలి. "అని దొరగారు విశ్వసించారు." "సంస్కృత విద్యలను పునరుద్ధరించిన గౌరవాన్ని ఇంతవరకూ ఇంగ్లీషు పండితులు నోచుకొన్నారు. ఇకమీద తెలంగాణా భాషలకు తమ సహాయాన్ని వారు ప్రసాదింతురుగాక!" అని దొరగారు అర్థించారు. (D-1773, సంపుటి4) ఆంగ్లేయులందరూకలసి సహాయంచేస్తే ఎంతటిఉపకారం జరుగు తుందో అంతాతామొక్కరే ఒంటిచేతిమీదుగా చేయడానికి ప్రణాళిక వేసుకొన్నారు.

తెలుగు సాహిత్యాన్ని పునరుద్ధరించాలంటే ముందు అన్ని కావ్యాలకూ సుపరిష్కృత ప్రతులు సిద్ధం చేయాలి. సాధుపాఠాలు నిర్ణయించాలి. ప్రాచీన ప్రయోగాలకు బదులు తమ చిత్తమొచ్చిన పదాలను విలేఖరులు తరతరాలుగా వ్రాత ప్రతులలో చొప్పిస్తూ వుంటారు. ఈ గతి గ్రీకు కావ్యాలకు కూడా పట్టింది. ఈ సంగతి తెలిసిన దొరగారు ఒక చోట ఇలా రాశారు. "గ్రీకు కావ్యాలలో ప్రాచీన కవుల ప్రయోగాలను వ్రాయసకాండ్రు సర్వసాధారణ భాషకు మార్చేస్తున్నారని విలపిస్తూ వుంటే ప్రస్తుత దైన్యస్థితిలో వున్న తెలుగు సాహిత్యంలో ఇటువంటి మార్పులు ఎంత విస్తారంగా ఉంటాయో మరి?" (D-1773. సంపుటి 4.)

తీరిక సమయాలలో సంపూర్ణంగా తెలుగు సాహిత్యానికి అంకితం చేసినా బ్రౌను దొరగారు కుంపిణీ సివిల్ సర్వెంటుగా తమ విధులను అలక్ష్యం చేయలేదు. ఇంకా ఉడుకునెత్తురు బాగా మరుగుతూ ఉండడం వల్ల తమ సిబ్బందిలోగాని, తమ

అధికారం చెల్లుబడి అవుతున్న శాఖలలోగాని ఏ మాత్రం అవినీతి నైనా సహించలేకపోయారు. 'నమ్మక్‌దారోగా' ఉద్యోగిగా ఉన్న గవర్రాజు ఉప్పుకొఠార్లలో వర్తకుల నుండి డబ్బు గుంజుతున్నాడన్న నేరారోపణను పరిశీలించి ఆ ఆసామిని ఉద్యోగం లోంచి బర్తరఫ్ చేయడమే కాక రెండు వేల రూపాయలు జుల్మానా వేశారు. బ్రౌను దొరగారి ఈ చర్య ఉద్యోగులకు సింహ స్వప్నమయింది. జుల్మానా చెల్లించాక గవర్రాజు చెన్నపట్నంలోని రివెన్యూ బోర్డు వారికి, పైఅధికారులకు అర్జీపెట్టుకొన్నారు. వాళ్ళు కేసు మొత్తం పరిశీలించి గవర్రాజు చేస్తున్నదాంట్లో సంప్రదాయవిరుద్ధమైనదేమీ లేదని తేల్చారు. అతగాడు వసూలు చేస్తున్న ద్రవ్యం దైవకార్యాలకని సాక్ష్యం పుట్టింది. కట్టిన జుల్మానాను వడ్డీతో వాపసు చేయమని హుకుం జారీ చేశారు. ఈ కేసులో గవర్రాజుపై చాడీలు చెప్తూ ఉప్పందించిన ఇన్‌ఫార్మర్‌లకు ముట్టచెప్పిన ఇనాము నగదులను తిరిగి రాబట్టమన్నారు. ధర్మకోపంతో ముక్కుకు సూటిగా పోయే బ్రౌనుదొరగారి తలకురెండోదెబ్బ ఉద్యోగనిర్వహణలో కట్టింది. మచిలీపట్నంలో ఇంతకు ముందు ఆయన బర్తరఫ్‌చేసిన కోర్టునాజరు హాయిగా మళ్ళా కొలువులో ఉన్నాడు. ఇప్పుడు ఈ నమ్మక్ దారోగా గవర్రాజు కథ ఇలా అడ్డం తిరిగింది.

కచ్చేరి పనులు ఎలా ఉన్నా కావ్యసేకరణ మూడు పువ్వులు ఆరుకాయలుగా సాగుతూంది. జెంగాలు సివిల్ సర్వీసులో ఉన్న పాశ్చాత్య పండితులు హెచ్.హెచ్.విల్సన్ (1786-1860) గారు అప్పుడే సంస్కృత విష్ణు పురాణాన్ని కలకత్తా నుండి ఆంగ్లేయులకు పరిచయం చేశారు. తెలుగులో ఒక విష్ణు పురాణం ఉందని బ్రౌను దొరగారు విన్నారు. చెన్నపట్నం కాలేజీలో ఒక ప్రతి ఉందని తెలుసుకొని దానికొక పుత్రికను పట్టించారు. (D-312) దీనిని ఆసాంతం పరిశీలించాక ఈప్రతిని ఇతర ప్రతులతో సరిచూడాలని దొరగారు భావించారు. ముగ్గురు పండితుల పరిష్కరణలు సంపాదించారు.

ములుపాక బుచ్చయ్యగారితోనూ బ్రహ్మయ్యగారితోనూ సంప్రదించాక మొదట ఏయే కావ్యాలు చదవాలో నిర్ణయించుకొన్నారు. దొరికిన కాడికి కావ్యాలను తాళపత్రాల నుండి కాగితాల మీదకు ఎక్కింప చేశారు. రూపాయకు రెండువందల పద్యాల చొప్పున విలేఖరికి కూలి ఇచ్చి కాగితం ప్రతులను సిద్ధం చేయించారు. రాయసాలకు ఈ రేటు సరిపోతుందిగాని పరిష్కరించే పండితులకు జీతం అన్నీ కలుపుకొని లెఖ్ఖపెడితే రెట్టింపు సెలవు అవుతుంది. విష్ణుపురాణం ప్రతి తయారుచేయించడానికి బైండింగు చార్జీలుమినహా 32రూపాయలు పట్టింది.

[D-313 ప్రతిలో దొరగారు ఇలా రాశారు. "ఆన 1825లోనేను విష్ణు పురాణాన్ని నిండా శ్రద్ధగా చదివివున్నాను. కాని నాస్వంత ప్రతినిఎవరో దొంగిలించారు. కాబట్టి దొరికినంత మట్టుకు ప్రశస్తమైన వ్రాత ప్రతులనుండి ఈ పుస్తకము సిద్ధము చేయించినాను. పద్య సంఖ్యలు తప్పుగా ఉన్నాయి. నా డిక్షనరీలో పొందుపరిచిన అంకెలనుబట్టి సిదప సవరించినాను.]

1825 ఏప్రిలు 25వ తేదీనాటికి వేమన పద్యాల చిత్తు పరిష్కరణా, ఆంగ్లీకరణా ముగిసింది. కాబట్టి మేనెల మంచి కావ్యసేకరణ ప్రతుల పరిష్కరణ, విశ్లేషణ ప్రారంభించారు. విష్ణుపురాణమే- కాక పద్మపురాణం చాలా ప్రఖ్యాతమైనదని విన్నారు. మడికి సింగన రచించిన ఈ కావ్యాన్ని నిండా ఆసక్తితో చదివారు. ఇందులోని అహల్యా చరిత్ర వారిని బాగా ఆకట్టుకొంది. వాస్తవానికి మడికి సింగన ఈ ఘట్టాన్ని ఆకర్షవంతంగా రచించారు. దొరగారు ఈ రచనకు ముగ్ధులై అహల్యా కథను సింగన పద్యాల నుండి ఇంగ్లీషులోనికి 1825 మే 18వ తేదీనాడు అనువదించటం ప్రారంభించారు. 25వ తేదీనాడు ముగించారు. (D-383)

ఒకపని ముగిసిన వెంటనే తీరికూర్చోవడం దొరగారికి చేతకాని విద్య. అహల్య చరిత్రమ ఆంగ్లంలో పూర్తిచేసిన మర్నాడే మే 26వ తారీఖున నీలా సుందరీ పరిణయాన్ని చదవడం ప్రారంభించి నట్టుంది. కొంతదాకా ఆంగ్లానువాదం చేశారు. (D-552)

కావ్యపఠనం చేస్తున్నప్పుడు దొరగారి కోభావం కలిగింది. ఇప్పటి దాకా కాలేజీ బోర్డు వారు తెలుగు అభ్యసించడానికి వీలుగా వ్యాకరణాలూ, నిఘంటువులూ, పదకోశాలూ, పెలక్షన్లూ ప్రకటిస్తున్నారేగాని తెలుగు కావ్యాల పరిచయం గట్టిగా ఏర్పరుచుకొనదలచిన ఆంగ్లేయులకు పనికి వచ్చే ఛందోగ్రంథాలను చెన్నపట్నం కాలేజీ వారు ప్రకటించలేదు. కలకత్తాలో కోల్‌బ్రూక్‌గారు, యేట్సుగారు గీర్వాణచ్ఛందస్సు గురించి అప్పుడప్పుడు అక్కడక్కడ వివరాలు ఇస్తున్నారుగాని దక్షిణ భారతంలో ఏ సివిల్ సర్వెంటూ ఛందస్సు మీద తన దృష్టిని సారించలేదు. ఆ కార్యం తామే సాధించాలని దొరగారు భావించారు. చెన్నపట్టణంలోని కాలేజీ బోర్డులో సభ్యుడుగా ఉంటున్న మేస్తర్ రిచర్డుక్లార్కు దొరగారు ప్రోత్సహించడం వల్ల ఈ సంవత్సరంలోనే" Analysis of

Telugu Prosody" అనే రచన మొదట చేశారు. (D-1260)

తెలుగు ఛందో గ్రంథాలలో కవిజనాశ్రయం అత్యంత ప్రాచీనమైనది. దీని ప్రతిని తయారుచేయించాక తిప్పాభట్ల వెంకటశివశాస్త్రిగారు సవరించారు. "దీనిని నాకు చదువు చెప్పిన పండితులు వెంకటశివయ్యగారు సరిదిద్దారు" అని కృతజ్ఞతలు చెప్తూ దొరగారు దీనిని అధ్యయనం చేశారు. ఇంతకు ముందు వేమన పద్యాల పరిష్కరణ కోసం చదివిన ఛందో విషయాలపై రాసిపెట్టుకొన్న నోట్సును సొంతం తిరగరాశారు. ఈసారి ఛందశ్శాస్త్రంలో నిష్ణాతులైన పండితుల సన్నిధిలో ఈ పనిచేపట్టారు. కవిజనాశ్రయాన్ని ఇంగ్లీషులోనికి అనువాదం చేశారు. (D-1279) ఎప్పుడు అనువదించారో గాని అప్పకవీయంలోని తృతీయాశ్వాసానికి కూడా దొరగారు ఆంగ్లానువాదం చేశారు. యతిప్రాసలకు చెందిన భాగమే అప్పకవీయంలోంచి తమకు ప్రస్తుతానికి అవసరం కనుక దానితోనే తృప్తి పడ్డారు.

1825 డిసెంబరు నాటికి 'ఆంధ్రగీర్వాణచ్ఛందము' అనే తెలుగు పేరుతో "The Prosody of the Telugu and Sanskrit Languages Explained" అనే ఇంగ్లీషు గ్రంథాన్ని బ్రౌను దొరగారు రచించారు. ఇందులో ఆరు ప్రకరణాలు ఉన్నాయి. వీటికి ముందు ఒక పదిపుటల ఉపోద్ఘాతంలో పూర్వం ఛందోబద్ధమైన రచనలలోనే సర్వవిద్యలు రచించే వారనీ, సంస్కృతంలో వున్న పురాణేతిహాసాలు, కావ్యాలు అన్నీ తెలుగులో చంపూకావ్యాలుగా అనువదితమయ్యేవని చెప్పారు. తెలుగుసాహిత్య పఠనం ఏ క్రమంలో సాగాలో చెప్పారు. మొదటి ప్రకరణంలో ఎనిమిది అక్షర గణాలను, రెండు మూడు మాత్రల గణాలను (హగణ వగణాలను) వివరించారు. పదమధ్యంలో సంయుక్తాక్షరం ముందున్న లఘువు గురువు అవుతోందని చెప్పారు. ఈ సూత్రాన్ని ప్రత్యక్షంగా వివరించడానికి ఆదిపర్వంలోని ఒక పాదాన్ని ఉదాహరణగా ఇచ్చారు.

రెండవ ప్రకరణంలో సమవృత్తాలు, జాతి వృత్తాలు విశదం చేశారు. మూడవ ప్రకరణంలో ఉపజాతి వృత్తాలు, అక్కరలు, రగడలు బోధపరిచారు. నాలుగో ప్రకరణంలో కంద పద్యం విశద పర్చారు. అయిదో ప్రకరణంలో సంస్కృత కావ్యాలలోని ఛందస్సులను పేర్కొన్నారు. ఆరో ప్రకరణంలో యతిప్రాసలు వివరించారు. మొదటి అనుబంధంలో పారిభాషిక పదాలపై వివరణలు ఇచ్చారు. రెండవ అనుబంధంలో లేఖన విధానం, వర్ణక్రమపద్ధతి తెలియచేశారు. మూడవ అనుబంధంలో మగణాది, యగణాది ఎనిమిది

అక్షరమాత్రా గణాలతో మొదలైన వృత్తాలన్నింటినీ క్రమ పట్టికలో యతిస్థానాన్ని నిర్దేశిస్తూ చూపించారు. నాలుగో అనుబంధంలో తెలుగు వ్రాత ప్రతుల స్థితిని ప్రదర్శించడానికి ఆంధ్రమహా భారత సభాపర్వం ద్వితీయాశ్వాసంలోని 155వ పద్యం మొదలుకొని 168వ పద్యం దాకా పాఠభేదాలతో పొందుపరిచారు.

బ్రౌను దొరగారు ఈ గ్రంథంలో పాశ్చాత్య, ప్రాచ్య, భారతీయ తెలుగు పండితులను, గ్రంథకర్తలను, కవులను పేర్కొన్నారు. ఈ చిన్న గ్రంథంలో ఇంత మంది ప్రామాణిక రచయితల నుండి వివరణలు, ఉదాహరణలు ఇవ్వడం గమనించదగ్గ సంగతి. బ్రౌను దొరగారు తమ ఆంధ్ర గీర్వాణచ్ఛందంలో ముగ్గురు సమకాలికులైన తెలుగు పండితులను పేరుపెట్టి ప్రశంసించారు. వారు రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రి, వఠ్యం అద్వైత బ్రహ్మశాస్త్రి, ములుపాక బుచ్చయ్య శాస్త్రి. ఈ ముగ్గురి సహాయంతోను వారి వద్ద గల ఆంధ్రకావ్యాల ఆధారాలతోను ఈ ప్రాథమిక ప్రామాణిక గ్రంథాన్ని దొరగారు ఆరు నెలలలో సిద్ధం చేసి 1825 డిసెంబరు 13వ తేదీనాడు ప్రచురణార్థం కాలేజీ బోర్డు వారికి స్వయంగా తీసుకువెళ్ళి సమర్పించారు.

1826 మార్చి 16వ తారీఖునాడు బ్రౌను దొరగారు సమర్పించిన ఛందోగ్రంథాన్ని పరిశీలించాక ఏ.డి.కేంబెల్ దొరగారు తమ అభిప్రాయాన్ని చెప్తూ శ్లాఘనీయమైన ఈ పుస్తకంలో కొద్ది మార్పులు చేస్తే ప్రకటనార్హమని గవర్నమెంటు వారికి సిఫార్సు చేశారు. ఈ గ్రంథాన్ని కాలేజీ బోర్డువారు తమ ప్రచురణగా అచ్చు వేయిస్తే తనకు 50 అచ్చుప్రతులు తప్ప ఏవిధమైన పారితోషికం అక్కర్లేదని బ్రౌను దొరగారు స్పష్టం చేశారు. దీనిని ప్రచురించడానికి ప్రభుత్వం అనుమతించింది. సవరణలకు గ్రంథకర్తకు ప్రతిని పంపారు.

బ్రౌను దొరగారు తెలుగు సాహిత్య కృషిలో తలమునకలై ఉంటున్న 1826లోనే మేస్తర్ జారెట్ దొర గారు ఆయనను కలుసుకొన్నారు. వీరికి పూర్వపరిచయం ఉంది. జారెట్ దొరగారు హీబ్రూ భాషలో మత్తయిసువార్తను ప్రచురించిన వారు. ఈయన "ఈ తెలుగు సాహిత్య ఝుంఝూటం పెట్టుకోవద్దు. ఈ చురుకు, ఈ ఉద్రేకం ఈ అభినివేశం తొందరలోనే తగ్గిపోతాయి" అంటూ జోస్యంతో కూడిన సలహా అయాచితంగా ఇచ్చారు. చిన్నప్పుడు అందరూ 'నువ్వు ఉత్తచంచల స్వభావుడవు. నీది నిముషానికొక గుణం' అంటూ తమకు అస్థిరత్వాన్ని అంటగట్టేవారని బ్రౌను దొరగారికి జ్ఞాపకం వచ్చింది. అయితే ఝంఝామారుతంలో ఒకకొమ్మ మున్నపత్రం.ఎంత రెపరెపలాడినా పట్టుతప్పదు.

1826 జనవరి నెలలో కుంపిణీ వారు బ్రౌను దొరగారిని రాజమండ్రి నుంచి కడపకు బదిలీ చేశారు. అక్కడి జిల్లా కోర్టుకు రిజిష్ట్రార్‌గా నియమించారు. జనవరిలో బదిలీ ఉత్తరువు జారీ అయినా అప్పుడు దొరగారు మద్రాసులో సెలవుమీద ఉన్నారు. ఛందోగ్రంథం నిమిత్తం కావచ్చు. మార్చిలో సెలవు ముగిసింది. మళ్ళా కడపకు రావడం దొరగారికి సంతోషదాయకమే. ఇక్కడి నేటివులు చాలా మంది తమకుతెలుసు. తాముపెట్టిన ధర్మబళ్ళలో చదువుకొన్న వారు ఉన్నారు. తెలుగురాయడం చదవడం తెలిసిన ఉమేదువారీలు ఇక్కడ తెలిసిన వాళ్ళలోనే దొరుకుతారు. వాళ్ళను ఉపయోగించుకొని తెలుగుకావ్యాలలో ముఖ్యమైన వాటిని పాఠాంతరాలతో ప్రతులు తయారుచేయించాలి. వాటిని పండితులచేత పరిష్కరింప చేయాలి. ఈసిబ్బందికి తగిన ఒకస్థావరాన్ని చూడాలి. తమ బంగాళాలోనే దీనిని కొనసాగించాలంటే ఆ బంగళా విశాలంగా వుండాలి.

ఎప్పుడు ఏ తారీఖునాడు కొన్నారో తెలియదుగాని బ్రౌను దొరగారు కడపలో పెద్ద తోటలో ఒక బంగాళాను వెయ్యి వరహాలు పెట్టికొన్నారు. సాహిత్య కార్యక్రమాలు జరిపించడానికి పండితులను నియమిస్తే ఆ బ్రాహ్మణులు పని చేయడానికి వేరే బంగాళాను ఈ తోటలోనే కట్టించారు. మొత్తం ఈ ఆవరణలో మూడు కొరిడి బంగాళాలు దొరగారికి వున్నట్టున్నాయి. నడిమి బంగాళాలో బ్రాహ్మణులు పనులు చేసేవారు. ఈ తోటను ఇరవై సంవత్సరాల నుంచి కనిపెట్టుకొని వున్న మాలీలు దొరగారి కొలువులో అదే తోటపని చేయసాగారు. తోట గొప్పది. రోజూ కపిల తోలేవారు. కాలువలు తీసేవారు. బంగళాలో కుశినీ, గుర్రపు లాయం వగైరాలన్నీ వుండేవి.

కడప చేరాక దొరగారు కోనసీమ నుంచి ములుపాక బుచ్చయ్య శాస్త్రిగారిని, యితర పండితులను తమ వద్దకు రప్పించుకొని బంగళాలో 'కాలేజా'ను పెట్టారు. ప్రతుల లేఖకులు, మొకాబిలా చేసేవాళ్లు, పరిష్కరించే పండితులు అందరూ ఈ 'కాలేజా'లో పనిచేసేవారు. 'బాల్యంనుంచి తమ దయవల్ల తరిబియ్యతు అయి తమ కటాక్షానికి' పాత్రుడయిన అయోధ్యాపురం కృష్ణారెడ్డి అనే సంపన్న కుటుంబంలోని వ్యక్తి బ్రౌను దొరగారికి కుడిభుజం అయ్యాడు. బంగళా వ్యవహారాలూ, కాలేజా పనుల అజమాయిషీ చూసుకొనేవాడు.

లేఖకులను, పండితులను నియమించాక 1926లోనే దొరగారు తమకు కావలసిన గ్రంథాల ప్రతులు రాయించసాగారు. పట్టాభి రామశాస్త్రి గారు వ్రాసిన

'ఆంధ్ర ధాతుపాఠం' అనే వ్యాకరణ గ్రంథానికి మాతృక చెన్నపట్టణంలోని కాలేజీ వారిలోమాత్రమే వుంది. మరొక ప్రతి ఎక్కడా లేదని దొరగారు విన్నారు. అందుచేత తమ భాసాకు ఒక ప్రతిని తయారు చేయించారు. నిండా జాగ్రత్తగా పరిశీలించారు. ఈ గ్రంథం ఒక్క తెలుగు ధాతువులనే వివరిస్తున్నట్టు చెప్పుకొన్నా 'అట్టాయించు' వంటి హిందూస్తానీ మాటలను కూడా స్వీకరించినట్టు దొరగారు గుర్తించారు. (D.1227 చూ॥ పుట31) .

బహుశా కడపలోని కాలేజాలోనే బ్రౌను దొరగారు తమ 'ఆంధ్ర గీర్వాణచ్ఛందం'లో కేంబెల్ దొరగారు చేయమన్న మార్పులు చేశారు. ఏయే మార్పులు కేంబెల్ దొరగారు సూచించారో ప్రస్తుతం లభిస్తున్న ఆకరాల వల్ల తెలియవు. 1827లో కాలేజీ బోర్డువారు ప్రచురించిన ఈ ఛందో గ్రంథం మాత్రం కేంబెల్ దొరగారికే 'శానా గౌరవ పూర్వకంగా' అంకితం. కారణం ఏమిటంటే ఈ దొరగారే తెలుగు సాహిత్యం ఇంగ్లీషు పాఠకుల అందుబాటులోనికి తీసుకువచ్చిన వారట.నిజానికి అప్పటికి కేంబెల్ దొరగారు ఇంగ్లీషులో వ్యాకరణం, నిఘంటువు మాత్రమే ప్రామాణికమైన తెలుగుభాషా విషయక గ్రంథాలు.

ఆంధ్ర గీర్వాణచ్ఛందంలో బ్రౌను దొరగారు తెలుగు సాహిత్యాన్ని అభ్యసించవలసిన క్రమం వివరించారని యింతకుముందు చెప్పుకొన్నాం. ఆ క్రమం ఏమిటంటే మొదట వేమన పద్యాల వంటివి చదవాలి. ఇవి కావ్యభాషకు తగినంత స్థాయిలో గొప్పగా లేకపోయినా అవగాహనకు సరిపోతాయి. ఈ పద్యాల తర్వాత చక్రవర్తి రాఘవా చార్యులు రచించిన నలచరిత్ర అనే ద్విపద కావ్యంలో కథ చదవమన్నారు. ఆ పిమ్మట రంగనాథ రామాయణం పఠించమన్నారు. ఈ ద్విపద కావ్యాల పరిశీలన తర్వాతనే ఆంధ్ర మహాభారతంలోని కొన్ని పద్యాలు, భాగవతంలోని అష్టమ దశమ స్కంధాలు అధ్యయనం చేయమన్నారు. ఆ తర్వాత అలంకార కావ్యాలు తారా శశాంకం, సుభద్రా పరిణయం, మను చరిత్ర, దశావతార చరిత్ర, హంస వింశతి వంటివి చదవాలి. ఆ తర్వాత బాగా చదువుకొన్న పండితులకే కొన్నిచోట్ల చిక్కులు పెట్టే రాఘవపాండవీయం, నైషధం, విష్ణు చిత్తీయం, చిట్టచివర వసుచరిత్ర నిండా శ్రద్ధగా పఠించాలి. తెలుగు సాహిత్యంలో వసు చరిత్రకు చాలా పెద్దపీట వేస్తారు.

తెలుగు సాహిత్యం ఎంత విస్తారమైనదో చెప్పడానికి ఈ కొద్దిపాటి పుస్తకాలను పేర్కొన్నారు. 'ఆంధ్రగీర్వాణచ్ఛందం'లో ప్రామాణిక ప్రయోగాలను మాత్రం ఎక్కువగా ఈ క్రింది కావ్యాలలోంచే యిచ్చారు.

1. ఉత్తర రామాయణం
2. తారాశశాంక విజయం
3. దశావతార చరిత్ర
4. పద్మ పురాణం
6. భానుమతీ పరిణయం
7. భాస్కర రామాయణం
8. మహాభారతం (ఆది, సభా, అరణ్య, విరాట, కర్ణ పర్వాలు)
9. భాగవతం (దశమ స్కంధం)
10. రంగనాథ రామాయణం
11. రాఘవ పాండవీయం
12. వసుచరిత్ర
13. విష్ణు పురాణం
14. హంస వింశతి

పై గ్రంథాలలోని ప్రమాణిక ప్రయోగాలను దొరగారికి ములుపాక బుచ్చయ్యశాస్త్రి, బ్రహ్మయ్య, వెంకట శివయ్య అందచేసి వివరణలు యిచ్చి వుంటారు. పందొమ్మిదో శతాబ్దంలోని తెలుగు పండితులకు అలవాటయిన పేర్లనే దొరగారు ఈ గ్రంథంలో ఆంధ్రకవులను పేర్కొనేటప్పుడు ఉపయోగించారు. ఉదాహరణకు భాగవతాన్ని రచించినది 'పోతురాజు' (పుట. 81) కందుకూరి రుద్రయ్యకు బదులు కంసాలి భద్రయ్య (పుట 87, 88) అని చెప్పారు. వాస్తవానికి అప్పకవి ఉదహరించిన 'వెలగకు వెల్గయంచు....' అనే చాటువును కూడా దొరగారు ఈ గ్రంథంలో యిచ్చారు. అయితే "ఇందుకుగాను వినుకొండలోను గుంటుపల్లి భాస్కరయ్యగారి ముందు కందుకూరి రుద్రయ్యగారు చెప్పిన పద్యము" అని అప్పకవి చెప్పిన మాటలు బదులు 'రామకృష్ణమ్మ' ఆక్షేపానికి 'భద్రయ్య' సమాధానంగా పొందుపరిచారు. తెనాలి రామకృష్ణుని పందొమ్మిదో శతాబ్దపు పండితులు 'రామకృష్ణమ్మ' అని వ్యవహరించే వారు కాబోలు.

గ్రంథ పరిష్కరణలో అభ్యుదయం యిబ్బడి ముబ్బడిగా సాగాక లాక్షణికుల ప్రయోగాల విషయంలో చుట్టూ అల్లుకొన్న కొన్ని కట్టుకథలు పట్టుసడలి వాస్తవం తెలియ వస్తూ వచ్చింది. అయితే ఆంధ్ర గీర్వాణచ్ఛందంలో 'ఓం ప్రథమం' యతిస్థాన విషయంలో బ్రౌను దొరగార్కు ఏర్పరచిన ఒక వ్యవస్థ చాలాకాలం తెలుగు పద్య కావ్య ముద్రణలలో అందరూ పాటిస్తూ వచ్చారు. ప్రతి వృత్తంలోనూ ఒక్కొక్క పాదాన్ని రెండు పంక్తులుగా యతిస్థానం దగ్గర వింగడించి రాయడం ఆయన ప్రారంభించారు. యతి అక్షరాన్ని సూచించడానికి దానికి ముందు 'తారకం' అనే పువ్వు గుర్తు పెట్టేవారు. ఉదాహరణకు:

'ఉన్నత నీలహారమున
* ముత్యాల మాలిక చెప్పినామయా'

అనంతర ముద్రాపకులు పద్యపాదాన్ని రెండుగా విడదీసి చూపించక పోయినా యతిస్థానం దగ్గర తారకం నిలపడం అలవాటయిపోయింది. మామిడి వెంకయ్యగారు దంత్య తాలవ్యా భేదాలను సూచించడానికి చజలపై తెలుగు రెండంకె వేయడం ఎలా మన పండితులకు అలవాటై పోయిందో, పద్య పాదాలలో యతిస్థానం దగ్గర బ్రౌను దొరగారి తారకం అంత ప్రబలమైన అలవాటుగా నిలబడి పోయింది. పందొమ్మిదో శతాబ్దంలో అచ్చువేసిన పద్య కావ్యాలలో విధిగానూ, ఆ తర్వాత కొన్ని కావ్యాలలో విరివిగానూ ఈ గుర్తులు కనపబడతాయి. తారకానికి బదులు చిన్న డైమండు (♦) లేక మామిడి పిందె ⸙ వంటి గుర్తులు యతిస్థానంలోనికి వచ్చాయి. తెలుగు ముద్రణలో క్రొ వడి పూర్వం అక్షరం కింద గురువులాగ ' ∪ ' వుండేది. దీనివల్ల ముద్రణలో అసౌకర్యాలు వున్నాయని దీనిని బ్రౌను దొరగారు 'L' లాగ ' ౨ ' లాగ మార్చడం మన పరిశోధకులు యిప్పటికే గుర్తించారు.

1827లో ఇంగ్లీషులో వెలువడిన మొట్టమొదటి ఛందోగ్రంథం 1977లో మళ్ళా శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వ విద్యాలయం వారు ప్రచురించారు. దీనికి ఒంగోలె సంపాదకుడు. ఈ ప్రచురణలో ఆయన చారిత్రకోపోద్ఘాతాన్నే సమకూర్చారు గాని తొందరగా అచ్చు వేయాల్సిన' అవసరం కొద్దీ ఛందో విషయాల జోలికి పోలేదు. వాస్తవానికి ఏదైనా విశ్వ విద్యాలయంలో ఎం.ఫిల్ సిద్ధాంత వ్యాసానికి ఈ 'ఆంధ్ర గీర్వాణచ్ఛందం' ఎంచుకోదగ్గ పుస్తకమే.

కడపలో 'స్థిరపడి బంగళా కొనుక్కొనగానే కుంపిణీవారు అప్పుడే కడప జిల్లాలో చేరిన కంభం'లో పెట్టిన ఆక్జిలరీ కోర్టు జడ్జిగా దొరగారిని నియమించారు. కడపలో తమ 'కాలేజా' కొనసాగిస్తూనే అక్కడ చేయవలసిన పనులను కంభం నుంచే పురమాయిస్తూ దొరగారు యిటు ఉద్యోగ విధులు, అటు సద్యోగ సాహిత్య నిధులు చూసుకొనేవారు.

అయ్యలరాజు నారాయణ రచించిన హంస వింశతి కావ్యాన్ని దొరగారు శ్రద్ధగా చదివారు. ఇందులోని కదలకూ, చార్ దర్వేషు, బాగోబహార్, డెకమరాన్, తోతీనామా మొదలైన పుస్తకాలలోని కదలకూ గల పోలికలను దొరగారు గుర్తించారు. ఈ "కావ్యాన్ని బ్రాహ్మణ విద్వాంసులతో కలిసి చదివాను. ఈ కవి

గ్రంధంలో వాడిన వందలకొలది పదాలు తమకు తెలియవని వారు అంగీకరించారు". అన్న సత్యాన్ని దొరగారు గ్రంథస్థం చేశారు. "ఈ పదాలన్నింటిని కవి తాను వర్ణించిన వివిధ వృత్తుల వాళ్ళ నోళ్ళనుండి విని వుంటాడని" తన పండితులు చెప్పినందువల్ల దొరగారు ఆయా వృత్తులవల్ల, జీవనోపాధి చూసుకొనే శూద్రుల వద్ద ఆ పదాల అర్థాలను తెలుసుకొని నోట్ చేసుకొన్నారు. (D-912) నిఘంటు రచనకు యిది అవసరం. ఒకప్పుడు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు మహాకోశ నిర్మాణానికి ప్రాతిపదికగా వృత్తి పదకోశాలను సంకలనం చేయించాలనే మంచి ప్రణాళికను వేసుకొన్నారు. కొన్ని సంపుటాలు వెలువడ్డాయి. అయితే అన్ని మంచి ప్రయత్నాలలాగే యిదీ చెట్టెక్కి పోయింది.

పద్యకావ్యాలతో పాటు ద్విపదకావ్యాల ప్రతులను కూడా 1827లో దొరగారు తయారుచేయించారు. బాణాల శంభుదాసు రచించిన సారంగధర చరిత్ర ద్విపదను నిండా శ్రద్ధగా చదివారు. ఈ కదకూ పాశ్చాత్య దేశాలలో ప్రచారంలో ఉన్న కధలకూ గల పోలికలనుఇలా స్పష్ట పరిచారు.

" The adventures of Prince sarangadhara a popular Telugu Romance, A new Edition carefully revised and corrected. prepared in the year 1827-The story in this poem closely resembles that of Phodra and Hippolitus -or that of Crispusson of the Emperor Constantine-or that of Antheos and Cleoboa (Brunk I Anthol 419V). In Byrons Parisina Verse 255 is a similar tale. And the oldest is the one of Joseph and Patippar s wife". {D-1193; p.1515}

ప్రపంచ కధావాఙ్మయంలో చాలా కథలకు పోలికలు ఉంటాయి. తుల నాత్మక పరిశీలన చేయగలవారే ఈ సారూప్యాలను సామ్యాలను విశదపరచగలరు.

బాణాల శంబుదాసులాంటి ద్విపద కవుల రచనలేకాక గౌరన వంటి ప్రామాణిక కవుల ద్విపదకావ్యాలను బ్రౌను దొరగారు సంపాదించి ప్రతులు పుట్టించారు. పమిడిపాటి వెంకటనరసయ్య అనే పండితుని చేత తీర్పు ప్రతిని చేయించారు. (D-1211). ద్విపదకావ్యాలలో గౌరన హరిశ్చంద్ర దొరగారికి చాలా ఇష్టమైనది కనుక ఒక్క తీర్పు ప్రతితో ఊరుకొనక దీనికి టీక ఉత్తరోత్తరా చెప్పించారు. (D-1221).

1827లోనే ఇంతకు ముందు వేమన పద్యాలకు తాము చేసిన ఆంగ్లానువాదాలను మళ్ళా ఓ సారి తిరగదేసినట్టుంది. మార్చినెలలో ఒక నోటు రాశారు. దేశంలోని నాలుగు చెరగుల నుంచీ వేమన పద్యాల వ్రాతప్రతులను దొరగారు తెప్పించారు. అయితే తమ దగ్గర ఉన్న ప్రతులలో ఆరింటిని మాత్రం సంప్రదించలేదు. "ఈ కృషియావత్తు పునః పరిశీలనం చేయాలి, ఉన్నవ్రాతప్రతులన్నీ మొకాబిలా చేయించాలి. అయితే యీ పనులు నిర్వర్తించడానికి ఇతోధికమైన తీరుబాటు కావాలి. ప్రస్తుతం నాకున్న ముఖ్యమైన వ్యాపకాల వల్ల యిది సాధ్యపడదు". అని దొరగారు 1827 మార్చిలో వ్రాసుకొన్నారు. (D-1773. సంపుటి2)

తాము తెలుగులో సంకలనం చేసి ఆంగ్లానువాదం చేసిన వేమన పద్యాల ప్రతిని కాలేజీ బోర్డువారికి సమర్పించినాక చీఫ్ సెక్రటరీ మేస్తర్ హార్క్నెస్ దొరగారు 1827 జూలై 23 తేదీనాడు దాని ప్రచురణను సిఫార్సు చేస్తూ పారితోషికంగా వేయి వరహాలు బ్రౌనుదొరగారికి మంజూరు చేయమని కూడా సూచించారు. వేమన పద్యాల ప్రచురణ లైతే కుంపిణీ వారు చేపట్టారుగాని పారితోషికం సంగతి వారికి పరగడుపైంది.

వేమన పద్యాల ప్రతిని సమర్పిస్తున్నప్పుడే బ్రౌను దొరగారు కాలేజీ బోర్డు వారికి మరొక సూచన చేశారు. తాము మచిలీపట్నంలో ఆంధ్రసాహిత్య పఠనం మొదలు పెట్టిన నాటి నుంచి ఎన్నో తెలుగు గ్రంథాలకు ప్రతులను రాయిస్తూ వస్తున్నారు. ఎందరెందరు నేటివులో తమ పుస్తకాలయాల్లో ఉన్న గ్రంథాలను దొరగారి లేఖకులు రాసుకొనడానికి ఎరువు ఇచ్చారు. 1927 ఏప్రిల్ 14వ తేదీన నాటికి తమ దగ్గర జమ అయిన తెలుగు గ్రంథాల జాబితాను, ఆ పుస్తకాల కొన్నింటి నమూనాలను పంపించి వీటిని తమ వద్ద నుంచి కొనుక్కొని సెంటు జార్జి కోట కాలేజి గ్రంథాలయంలో చేర్చమని అర్థించారు. అప్పటికి కాలేజీలో ఉన్న తెలుగు గ్రందాలేమిటో, వాటి వివరాలేమిటో బ్రౌను దొరగారికి బాగా తెలుసు. దాని జాబితాను కూడా భద్రంచేశారు. తమ ఆంధ్ర గీర్వాణచ్ఛందంలో కలుపుకొని 51 పద్యకావ్యాలూ, 6 ద్విపద కావ్యాలూ, 3 యక్షగానాలూ వెరసి 60 గ్రంథాలే కాలేజీలో ఉన్నాయి. తాము ప్రతులు వ్రాయించిన గ్రంథాలలో ఒక్కొక్క దానికి ఎంత వెచ్చించిందీ కూడా చెప్తూ వాటిని తీసుకోమన్నారు. 'కాలేజీ గ్రంథాలయం' అనే ప్రత్యేక సంస్థను నెలకొల్పమన్నారు.

బ్రౌను దొరగారు కొనమన్న కావ్యాలు పరమప్రామాణిక గ్రంథాలే అయినా, ప్రయోజనంగలవే అయినా 'కాలేజీ గ్రంథాలయం' అనే ప్రత్యేక సంస్థను ఆయన సూచించినట్టు ఏర్పాటుచేయడం చాలాడబ్బు ఖర్చుతో కూడుకొన్నపని అనిఅంగీకరించలేదు.అయితే బ్రౌనుదొరగారి పుస్తకాల్లో వ్యాకరణాలంకార శాస్త్రాలు, ప్రసిద్ధకావ్యాలూ వున్నాయి. కనుక 500 రూపాయలు పెట్టి ఆపదహారు గ్రంథాలను కొనమని బోర్డువారు విజ్ఞాపన చేశారు. ఆ గ్రంథాల వివరాలు ఇవి:

బ్రౌను దొరగారి సంకలనం నుండి ఎంచిన గ్రంథాలు.

వ్యాకరణ ఛందోగ్రంథాలు:

1.ఆంధ్రకౌముది	35రు
2.కవిశిరోభూషణం	21 ।
3.లక్షణదీపిక	21 ।
4.అప్పకవీయం	63 ।
5.సులక్షణసారము	42 ।

నిఘంటువులు, అలంకారశాస్త్రాలు:

6.శివాంధ్రము	28 ।
7.విష్ణుఆంధ్రము లేక వేంకటేశాంధ్రము	21 ।
8.ఆంధ్రభాషార్ణవము	42 ।
9.ఆంధ్రభాషాభూషణం	42 ।
10.కావ్యాలంకార చూడామణి	35 ।

పద్యకావ్యాలు:

11.ప్రబంధరాజీయము	28 ।
12.పంచతంత్రి	28 ।
13.రసికజన మనోభిరామము	21 ।
14.రాధామాధవ సంవాదము	24 ।
15.వైజయంతీ విలాసము	22 ।
16.హంసవింశతి	21 ।
మొత్తం	500రూ.

బ్రౌనుదొరగారి వద్ద ఈ పుస్తకాలను కొనడానికి కాలేజి బోర్డువారు నిర్ణయించినప్పుడు దొరగారు కంభంలో ఉన్నారు. అక్కడో 'కాలేజా'నడుస్తోంది. కడపలో నిత్యం జరుగుతూన్న 'కాలేజా' ఉంది. పుస్తకాలు కడపలో ఉన్నాయి. వాటిని సిద్ధం చేయమని దొరగారు అయోధ్యాపురం కృష్ణారెడ్డికిహుకుం రాయించి పంపారు. కృష్ణారెడ్డి సందిగ్ధంలో పడ్డాడు. "కంభంలో ఉండేవారు కాలేజా వారికి కావలసిన గ్రంథాలు వ్రాయించినారోలేదో తెలీదు. ఈ గ్రంథాలకు వేరే నూతన ప్రతులు పుట్టించి వుండి అంపించితే సరే. లేనినాడు వేరే నూతన ప్రతులు పుట్టించి ఉండనట్లయితే కాలేజా వారికి ఇవ్వగలందులకై ఆ వ్రాతప్రతులే అంపించవలెనో, లేక వేరే కొత్త ప్రతులు పుట్టించవలెనో తెలిసినదికాదు. పాత ప్రతులు కాలేజాకు అప్పగించేయోచన చేస్తే సదరు గ్రంథాలకు తమ దగ్గర వేరే ప్రతులులేవు.... యేప్రకారం శలవు అయితే ఆ ప్రకారం శిరసావహించి నడుచుకొంటూ వున్నాను. " అని కృష్ణారెడ్డి దొరగారికి 1828 డిసెంబరు26వ తేదీనాడు మనివర్జీ రాసుకొన్నాడు.[2]

తాము సేకరిస్తున్న గ్రంథాలు సర్వులకూ వుపయోగపడాలన్న తాపత్రయంతోనే దొరగారు కాలేజీ బోర్డువారికి తమ గ్రంథాలు అమ్మచూపారు. వీటి పుత్రికలు తమ వద్ద ఉంచుకొని పాతవి ఇలా సద్వినియోగం చేస్తూనే కొత్తకొత్తగా మరి కొన్ని కావ్యాల ప్రతులను సిద్ధం చేయించసాగారు. కడపలో ములుపాక బుచ్చయ్య శాస్త్రిగారు ఆంధ్రమహాభారతం తీర్పు ప్రతులు తయారుచేస్తున్నారు. రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రిగారి పంచతంత్ర కథలు పాఠ్యగ్రంథంగా సుప్రసిద్ధమైనదైనా, ఒక పద్యకావ్యం ఈ పేరుతోనే ప్రాచీనమైనది ఉందని దొరగారు తెలుసుకొన్నారు. బైచరాజు వెంకటనాథుడు చెప్పిన పంచతంత్రానికి ఆరు ప్రతులు సంపాదించి, వాటి నుంచి సాధుపాఠాలు గుర్తింపచేసి, తీర్పుప్రతిని సిద్ధపరిచారు. ముగ్గురు పండితుల చేత అర్థాలు వ్రాయించారు. పదాల ఆకారాది పట్టికను తయారు చేయించారు.

నిఘంటు నిర్మాణం తలపెట్టిన వారికి ప్రసిద్ధ కావ్యాల పద ప్రయోగ కోశాలు అవసరం. బ్రౌనుదొరగారు తెలుగుభాషకు చక్కని నిఘంటువు తయారు చేయాలని తలపోశారు. ఆ ఉద్దేశంతోనే మామిడి వెంకయ్యగారి ఆంధ్ర దీపికకు పుత్రిక వ్రాయించారు. కేంబెల్ నిఘంటువులో పుటల మధ్య తెల్లకాగితాలు

2. M.411 -పుట 26.

చేర్చి కొత్తగా బైండు చేయించారు. ఇందులో కొత్తమాటలు ఎక్కించసాగారు. 1828 జూన్ నెలలో 'నా నిఘంటు పుట్టు పూర్వోత్తరాలు' అనే శీర్షికలో ఒక యాదస్తు రాశారు. కొన్ని భాగాలు తెనిగించాను. చూడండి.

"1921వ సంవత్సరం కడప జిల్లాలో గడిపాను. రెవెన్యూ, పోలీసు వ్యవహారాలలో శానా చురుకుగా పాల్గొనే వాడిని. వ్యావహారిక భాషలో తగిన విధంగా గట్టి పరిచయ మేర్పడింది. ఆ భాషలోనే లౌకిక వ్యవహారాలన్నీ జరుగుతాయి. ఆ సంవత్సరమే నేను గ్రీకు, పెర్షియన్ భాషల అధ్యయనాన్ని మళ్ళా కొనసాగిస్తిని. ఈ భాషల సంపూర్ణ జ్ఞానం సంపాదించడమే నా ముఖ్యాశయము. వీటిలోనే నాకు నా తీరిక సమయాల్లో సరిపోయేది. ఆ సంవత్సరాంతంలో మచిలీపట్నం కోర్టులో నన్ను రిజిష్ట్రారుగా నియమించారు. కేంబెల్ దొరగార్రి నిఘంటువుతో పరిచయం ఏర్పడడంతో దానికి విపర్య నిఘంటువుగా ఇంగ్లీషు-తెలుగు కోశం నిర్మించాలను కొన్నాను. మూడునెలలు పనిచేశాను. గిల్‌క్రిస్టు తన ఇంగ్లీషు-హిందీ నిఘంటువులో ఏ ప్రణాళికను వేసుకొన్నాడో దానినే అనుసరించాను. నాకు నిండా అభినివేశం సూక్ష్మబుద్ధిగల బ్రాహ్మణుడుసహాయకునిగా లభించినాడు. సహాయకుడేమిటి? సహశ్రామికుడనాలి. నానిఘంటునిర్మాణము విజయవంతమవుతుందనే నమ్మకం విస్తారంగా కుదిరింది."

"1828 మధ్యలో నేను చెన్న పట్టణానికి వెళ్ళాను. మొట్టమొదట 'బాయిలూ' కూడా ఇటువంటి నిఘంటు నిర్మాణంలో ఉన్నాడని విన్నాను. తర్వాత 'మార్టులాక్' కూడా ఈ కృషిలో ఉండడమే కాక తన రచన రమారమీ పూర్తిచేశాడని తెలిసింది. కేంబెల్ నిఘంటువును ఈయన పూర్తిగా తిరగవేసి రాశాడు. అయితే కొత్త నోటుతో పూర్తిచేయగలుగుతాననే నమ్మకం లేక ఆయన తనకాగితాలన్నీ నాకు అప్పగిస్తానని దయతోచెప్పాడు. ఆసమయంలోనే బాయిలో కూడా తాను మొదలెట్టిన రచన తాలూకు కాగితాలన్నీ నాకు ఇచ్చేస్తానన్నాడు."

"ఈ ప్రతిపాదన గురించి ఏమి చేయాలన్న ఆలోచనలో వున్నప్పుడు 'జాన్ మారిస్' కూడా ఇలాంటి కృషిలోనే ఉన్నాడని ఎవరో చెప్పారు. ఒక కార్యాన్ని నలుగురు తలపెట్టినట్టు తేలింది. మారిస్ దొరకు కాలేజీ బోర్డు వారి ఆదరణ లభించిందని నేను తెలుసుకొన్నాక నాశ్రమ ఫలప్రదం కాలేని ప్రతికూల కార్యమే అని భావించి విరమించాను. మార్టలాకు గారు, బాయిలో గారూ ఇచ్చిన కాగితాల కట్టను వారిండ్లకు వాపసు చేశాను."

"మచిలీపట్నం వెళ్ళి తెలుగు బదులు గ్రీకు భాషతో గడిపాను. నిజానికి అదంటేనే నాకు శానా ప్రీతి. ఇదే కాలంలో నేను లాటిన్ పఠనం మొదలెట్టాను. నాతోబాటు 'కెర్గిలీ' దొర లాటిన్ గ్రంథాలు చదివాడు. ఆయన కప్పటికే లాటిన్ కవుల కావ్యాలతో పరిచయముంది. 1823-24 రెండేళ్లూ ఇలా గడిచాయి."

"యధాలాపంగా తెలుగుకవి వేమనను ఎవరో నా దృష్టికి తీసుకువచ్చారు. మచిలీపట్నానికి తిరిగి రాగానే వేమన పద్యాలు చదువడానికి ప్రయత్నాలు మొదలు పెట్టాను. ఎట్టకేలకు 1824 ఏప్రిలు నెలలో వేమన పద్యాలను ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించడానికి కూర్చున్నాను. చదివినదే తడవుగా కొత్తమాటలను నేను కేంబెల్ నిఘంటువులో పుటల మధ్య కుట్టిన తెల్ల కాగితాలపైన ఎక్కించాను. అదేసమయంలో నేను తెలుగుఛందస్సు నేర్చుకొనడానికి మొదలుపెట్టాను. 1824 అంతంలో మారిస్ తన 'ఇంగ్లీషు నుండి తెలుగు' నిఘంటువు నుండి విరమించు కొన్నాడని విన్నాను. నేను అప్పట్నించీ నిండా సంతోషంగా నాకృషి కొనసాగించాను. అసలు దానిని విరమించుకొనడమన్నదే నాకు శానా బాధాకరంగా ఉండేది."

"నాపూర్వ విధానం లోప భూయిష్టమని గుర్తించి, నా అదనపు పదాలు చేర్చిన కేంబెల్ నిఘంటువునే ఇప్పుడు ప్రాతిపదికగా ఏర్పరచు కొన్నాను. నా చేర్పులు బహుశా 4000 పదాలు కావచ్చు. పని శానా మందకొడిగా సాగింది. శ్రమ నిండా ఎక్కువయింది. ఇది పంచుకొనడానికి సహాయకులు లేరు."

"రోజుకు రెండు మూడు గంటలు తెలుగుపద్యాలు చదవడంలోనూ, కొత్తపదాలు కేంబెల్ నిఘంటువులోకి ఎక్కించడంలోనూ గడిపేవాణ్ణి, తరువాత మూడునాలుగుగంటలు కేంబెల్నిఘంటువు తిరగవేసిరాయడంలో గడిచేది. ప్రతి మాటాతూచడం, కాపీచేయడం, జాన్సన్ఇంగ్లీషు నిఘంటువును ఎక్కించడంతో ఆ మూడు నాలుగు గంటలూ సరిపోయేది.ఇది ఎంత శ్రమగాఉండేదంటే కోర్టులో గడపవలసిన కాలంలో, కేసులు విచారించే కాలంలో నాకు ప్రాణం లేచి వచ్చేది."

'1824 చివర నన్ను రాజమండ్రి జిల్లాలో కలక్టరు గారికి సహాయకునిగా నియమించారు. అక్కడకూడా అదే జమిలి కృషి కొనసాగించాను. అయితే అది నాశక్తికి మించిన కార్యమని గుర్తించాను. 1825 మధ్యలో ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటు నిర్మాణం విరమించాను. అయితే తతిమ్మాది, అంటే తెలుగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటు రచననిర్విరామంగా కొనసాగింది. ఈ సమయంలోనే నేను సలక్షణమైన తెలుగు వ్యాకరణం 'భట్టీయం' అభ్యసించి దానిని ఇంగ్లీషులోనికి, లాటిన్ లోనికి

అనువదించాను. ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటువు మానుకోడానికి మరో కారణం మారిస్ తన పనిని చురుకుగా జరిగించుతున్నాడని దరిమలా నాకు చెప్పడమే."

"మారిస్ నిజానికి ఇప్పటికే తన రచన పూర్తి చేశాడు. దానిని మొదట కాలేజీ బోర్డు వారు అంగీకరించారు. అయితే ద్వితీయ పరిశీలనలో దానిని నిరాకరించారు. ఈ లోపున నేను వేమన పద్యాల వ్రాత ప్రతులన్నీ చదవడం, అనువదించడం కొనసాగించాను. అన్నీ చదివాక వేమన పద్యాలను తొమ్మిది విభాగాలుగా కేటాయించి ఒక విస్తార ప్రతి తయారుచేశాను."

"1825 చివరి రోజులలో చెన్న పట్టణం వెళ్ళాను. ఛందస్సు మీద రచించిన పుస్తకాన్ని ప్రకటనార్థం కాలేజి బోర్డు వారికి సమర్పించాను. దానిని వారు ఆమోదించి అచ్చు వేశారు. మారిస్ మళ్ళా తన కృషి మానుకొన్నాడని విన్నాక మూడోసారి ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటు రచనకు నేను ఉపక్రమించాను. అయితే మళ్ళా మానుకోవలసి వచ్చింది. ఎందుచేతనంటే మారిస్ తన నిఘంటువు సరిదిద్ది బోర్డువారి ఆమోదం పొంది అచ్చుకు ఇచ్చాడని విన్నాను. అయితే అది ఎప్పటికైనా వెలుగు చూస్తుందా అన్నదే సందేహం."

"ఈలోగా నాముఖ్య కృషి తెలుగు -ఇంగ్లీషు నిఘంటు రచన నిర్విఘ్నంగా సాగింది. దాని విజయం నేను ఆశించిన దాని కన్నా ఎక్కువే. పదాల అన్వేషణలో నేను అత్యంతోపయోగమైన తెలుగు కావ్యాలు పరిశీలించాను. పద్య సంఖ్య, ఆశ్వాస సంఖ్య ఉదహరిస్తూ అన్ని ప్రయోగాలూ చూపించాను. వాడుక భాషలోని ప్రయోగాలను సేకరించాను. వీటికీ కావ్య భాషకూ తేడా వుంది."

"1825లో తెలుగు కావ్యాలన్నీ సేకరించి నాకోసం కాగితం ప్రతులు తయారు చేయించాలను కొన్నాను. ఇది మూడేళ్లుగా సాగుతోంది. నాలేఖకులు శానా మంది వుండడం వల్ల నేను ప్రతి తయారు చేయించని చెప్పుకోదగ్గ ప్రౌఢకావ్యాలు తెలుగులో శానా కొద్దిగానే ఉన్నాయని చెప్పాలి".

"కేవల కావ్య సంకలనాలకన్నా సాధుపాఠాలే ఉత్తమ ప్రయోజన కారులు కనుక వివిధ వ్రాత ప్రతులను మొకాబిలా చేయించి, కావ్యాల పరిష్కరణకు పూనుకొన్నాను. ఈ పని ఎలా చేస్తున్నదీ కాలేజీ బోర్డువారికి దాఖలు చేసుకొన్న ఉత్తరంలో వివరించాను."A Plan for the Revival and Promotion of Telugu Literature" (తెలుగు సాహిత్య పునర్వికాసమునకు ప్రోత్సాహమునకు యోచనలు) అని నేను వ్రాసిన సంపుటంలో ఆ వుత్తరానికి నకలు వుంది."

"ఆజాబు నేను రెండు సంవత్సరాల కిందట వ్రాసినది. ఉపయుక్తమైన పుస్తకాలతో వారి గ్రంథాలయాన్ని నింపాలనే నా ప్రతిపాదనను కాలేజీ బోర్డువారు రమారమీ కొట్టిపారేసినా తెలుగు కావ్యాల సేకరణా, పరిష్కరణా ఈ ఘడియదాకా నేను ఇంకా కొనసాగిస్తూనే ఉన్నాను--జూన్ 1828" [D-1391]

తాము సాగించుతున్న కృషికి ఒక్క తెలుగు జిల్లాలనే ఆయన పరిమితం చేయలేదు. కుంపిణీ వారు చెన్న రాజధానిలోని దక్షిణ ప్రాంతాలలోని తమిళ జిల్లాలలోనికి బదిలీ చేసినా అక్కడకూడా తెలుగు గ్రంథసేకరణ చేశారు. 1829లో తిరుచునాపల్లి ప్రావిన్షియల్ కోర్టుకు దొరగారిని రిజిష్ట్రారుగా నియమించారు. ఇక్కడ వుంటున్నప్పుడే వారి రెండో పుస్తకం అచ్చయింది. ముద్రిత గ్రంథాలలో ఇది ద్వితీయమైనా రచనలో మాత్రం మొదటిదే. ఏ తెలుగుకవి పజ్యాలు తమను ఉత్తేజితుల్ని చేసి ఆంధ్ర సాహిత్య పరిశోధనకు పురికొల్పాయో ఆవేమనగారి పద్యాలను దొరగారు తమ ఆంగ్లానువాదంతో కాలేజీ బోర్డు వారిచేత 1829లో ప్రకటింపచేశారు.

ఇది 176 పుటల పుస్తకం. ఇందులో మూడు విభాగాలున్నాయి. ప్రథమ భాగంలో 200, ద్వితీయ భాగంలో 214, తృతీయ భాగంలో 279 మొత్తం 693 పద్యాలున్నాయి. పుట పై సగంలో తెలుగు పద్యాలు, అడుగు సగంలో ఆంగ్లానువాదం అచ్చువేశారు. ఆదిలో తొలిపలుకులూ, చివర ప్రతిపద్యంలోని ఆది పదాలను ఆకారాదిక్రమంలో విశదపరిచే సూచి ఉన్నాయి.

కాలేజీ బోర్డువారు ఈ పుస్తకానికి 500 ప్రతులు ముద్రించారు. 50 కాపీలు బ్రౌను దొరగారికి ఇచ్చారు. మిగిలిన 450 ప్రతులు దేశంమీదకు వెళ్ళవలసినదే గాని కాలేజీ డిపోనుదాటి బయటకు వెళ్ళినట్టులేవు. కట్టని ఈముద్రణ కాగితాలను చుట్టబెట్టి, కాలేజి చిత్తుకాగితాలలో జమకట్టారు. ఇది ఎవరు చేసిన పనో చెప్పక్కర్లేదు. వేమనగారి పద్యాలను అటువంటి రచనలను ప్రచారం లోనికి రానివ్వనివర్గాల గురించి ఆదిలోనే ఆబేదుబాయ్ ఇలా చెప్పారు.[3]

---

3. ABBE DUBOIS "Hindu Manners and customs". -(3rd Edition)
OXFORD, 1906 - (PP 274, 275 Foot note.)

Amongst the few Hindu works which are written in a free philosophical vein, and in which the Hindu religion and its customs are openly criticized, not one that I know of has been written by a Brabmin. All the works of this kind that I have seen have emanated from authore who were not of this caste. Tiruvalluvar was a Pariah, Pattanattu Pillai and Agastya were both of the *Vellala* caste, and their poems are writen in Tamil; Sarovignaimurti was a Lingayat, and his works are in Canarese. One of the most famous is Vemana, whose pocide originally written in Telugu, have since been translated into several other languages. We are told that this philosopher, who was of the *Reddy* caste, and was born in the district of Cuddapah, died towards the end of the seventeenth century. His writings, from which I have seen several extracts, appear to me to be most interesting, and are distinguished by much discernment and independence. It is to be noticed that the authors of all these satirical and revelutionary works belong to recent times. If in earlier days any enlightened writers published similar works, the Brahmins have taken care that not a trace of them stall remain. Nowadays they rage against the authors we have mentioned and speak of their works with contempt. They cannot, of course succeed in destroying them, but they do everything in their power to prevent the reading of them-Dubois

తమ 50ప్రతులు అందుకొనడమే తప్ప మిగతావి ఏమయ్యాయో తెలుసుకొనే అవకాశం దొరగారికి రాలేదు. వేమన పద్యాలను అచ్చువేసి నట్టే తమ నిఘంటువు అచ్చువేయమని కోరుతూ నమూనా పుటలలో ఒక నివేదికను కాలేజీ బోర్డు వారికి 1829లో దొరగారు విజ్ఞాపన చేశారు. ఈ కాగితాలను కూడా బోర్డువారు ఉప్పుపాతరలో ఊరవేశినట్టు ఎక్కడో పెట్టి పట్టించుకోలేదు.

బ్రౌను దొరగారు మాత్రం తాముచేపట్టిన సాహిత్య కృషిని విడనాడకుండా సాగించారు. తమిళనాడులోనే తెలుగు కావ్య ప్రతులను సంపాదించారు. నేడు సరస్వతీ మహలు గ్రంథాలయంగా విశ్వవిఖ్యాతమైన

తంజావూరు రాజాగారి గ్రంథాలయములోని అపూర్వ గ్రంథాలకు ఆనాడే ఆయన కొన్ని ప్రతులు పుట్టించారు.

ఆంధ్ర సాహిత్య వ్యాసంగాన్ని ఆరంభించిన నాటి నుంచి తమ జీవితాంతం వరకూ గ్రంథ సేకరణ ఒక పవిత్రమైన కర్తవ్యంగా భావించి లెక్కలేనన్ని సంపుటాలు సంపాదించిన బ్రౌను దొరగారు ఆదిలో ఆ కార్యక్రమాన్ని ఎలా నిర్వహించగలిగారన్నది కుతూహల భరితమైన విషయం. తనకు కావలసిన ముడిసరుకు ఎక్కడ దొరుకుతుందన్న ప్రాథమిక 'సర్వే' ప్రతి వ్యవస్థలోని వారూ చేయక తప్పదు. తెలుగు సాహిత్య పునర్వికాస ప్రోత్సాహాలకు ముడిసరుకు గ్రంథాలయాలలోనే లభ్యమవుతోంది. పందొమ్మిదో శతాబ్దంలో సంపన్న గృహస్థుల మహళ్ళలో,సంస్కారవంతుల గృహాలలో తప్ప పబ్లిక్ లైబ్రరీలు లేవన్న సంగతి బ్రౌను దొరగారికి తెలుసు. అందుచేత ఎవరెవరి దగ్గర ఏయే గ్రంథ సంచయం వున్నది ఆరాలు తీయించారు. ఆ వ్యక్తులతో పరిచయాలు ఏర్పరచుకొన్నారు. స్నేహ భావంతో కొందరి వద్దా, ద్రవ్యాశ చూపి కొందరి వద్దా గ్రంథాలు సేకరించారు. వాటికి పుత్రికలు పుట్టించి మాతృకలను మళ్ళా వాటి పుట్టింటికి అప్ప చెప్పారు.

1828 లో రాసిన యాదస్తులో పేర్కొన్న ప్రణాళిక ప్రారంభకాలం నాటి నుంచి, ఉత్తరోత్తరా ఒకసారి సీమకు వెళ్ళేదాకా ఆయన ఎవరెవరి గ్రంథాలయాలను సందర్శించిందీ, ఏయే గ్రంథాలను సంగ్రహణం చేసినదీ తెలుసుకొందాం. (ఇక్కడ చారిత్రక క్రమంలో కథనం చేస్తున్నా ఈ జాబితా చరిత్రలో కొంచెం 'ఫాస్టు ఫార్వర్డు' టెక్నిక్‌ను అనుసరించు తున్నందుకు మన్నించండి.) బ్రౌను దొరగారు తమకు తెలిసినంతవరకు ఎవరెవరి దగ్గర గ్రంథాలున్నది ఇలా రాశారు.

"పాత కడపలో ఉన్న చించోలి అప్పన్నా చార్యుల వద్ద చాలా ఘనమైన సంస్కృత గ్రంథ సంచయం వున్నది."

"నొసలంలోఉండే రంగారెడ్డిగారి సంస్థానంలో గొప్ప పుస్తకశాల వున్నది."

"దువ్వూరు తాలూకాలోని పల్లెపాడులోని రాఘవాచార్యులుగారి కుమారుడు యోగ్యులు . అతనివద్ద శానా గ్రంథాలు ఉన్నాయి."

"నెల్లూరుకు సమీపాన వడ్లపూడిలోని గోపరాజు సుబ్బయ్య ఇంకొక గట్టి విద్వాంసుడు. ఈయనే దశావతార చరిత్రను నావద్దకు తెచ్చి యిచ్చాడు."

"చిత్తూరుకు దక్షిణాన, కంబానికి సమీపాన వున్న మొగుల్లూరు వాస్తవ్యుడు కొండూరు చిదంబరం నాకొక బండెడు గ్రంథాల రాశి ఇచ్చాడు."

"కోవెల కుంట్ల శివార్ల అవుకులోని అక్షింతల సుబ్బరాయ-శాస్త్రి బెంగాలులో ముప్పయి సంవత్సరాలు వాసం చేశారు. ఆయన బెంగాలీ భాష క్షుణ్ణంగా తెలిసిన విద్వాంసుడు"

"మచిలీపట్నంలో నాకు మామిడి వెంకయ్యగారి విద్యాలయంలోనికి ప్రవేశం దొరికింది. కడపలో గజ్జల, రెడ్డిగారి గ్రంథాలయం, పుంగనూరు రాజావారి పుస్తక భాండాగారం, చెన్నపట్టణంలో లంగరు పాపయ్యగారి కావ్య సంచయం మొదలైనవన్నీ నాకు అందుబాటులోనికి వచ్చాయి".

"దువ్వూరు గుడిపాడులోని కరణం లక్ష్మీపతి యింట్లో చక్కని గ్రంథరాశి వుంది. కంబంలోని నాగిరెడ్డిపల్లి వాస్తవ్యుడు వంగీపురం వెంకటకృష్ణమాచార్యులు ముప్పయి రెండేళ్ళ వయస్సు, శానా నిరాడంబరుడు, చక్కని విద్వాంసుడు, కవి".

"కంబానికి మూడామడలదూరంలో వున్నఉయ్యాలవాడ గ్రామకరణం మిడుతూరిలక్ష్మీనరసుకు అతిశయమైన విద్వత్తువుంది. అతడు కవిత్వం చెప్తాడు".

"మంచాల కృష్ణమరాజు అప్పకవీయంలోని మూడు ఆశ్వాసాలను తీసుకొని వచ్చినాకు ఇచ్చాడు. ఆ పద్యాలన్నీ ఆయనకు కంఠతా వచ్చును".

"కర్నూలుకు నైఋతి దిశలో య్యాభై మైళ్ళ దూరంలో వున్న గద్వాల సంస్థానం ప్రభువులైన, 'రాజమాన రాజ పూజితులైన రాజసీతారాం భూపాలరావు బహదరు' వారి ఆస్థాన విద్వాంసులైన కృష్ణమాచార్యులు కవీశ్వరులు. ఈయనకు భూవసతి, జీతాలు ఏర్పాటు చేశారు. మూడువందల రూపాయల వార్షికం ఇస్తారు. ఈ సంస్థాధిపతులు 1827 డిసెంబరు 23వ తేదీ నాడు నేనున్న చోటుకు విజయం చేసి నన్ను కలుసుకున్నారు".

"కాకినాడ సమీపాన జమీందార్లతో సంబంధాలుగల దంతులూరు జగన్నాథరాజుగారు విద్వాంసులు. వీరి వద్ద గీర్వాణాంధ్ర గంథ్రాలు కడు ప్రశస్త మైనవి వున్నాయి".

"గూటాల జమీందారులైన అప్పారావు గారి బావమరది చెలికాని వెంకటరాయనిం వారు నాకు దశావతార చరిత్రను అంపించారు".

"సింహాద్రిశాస్త్రుర్లవారి వారసులైన బుచ్చయ్య వద్ద రాజమండ్రిలో 'యోనితంత్రం' మొదలైన గ్రంథాలున్నాయని కప్పగంతుల మందప్ప శాస్త్రుర్లు చెప్పాడు. ఈ గ్రంథాలను సదరు బుచ్చయ్య స్వయంగా సంకలనం చేయలేదు.

ఆస్తిగా లభ్యమైనవి. ఇవి ఎంత మాత్రం ఆయనకు అర్థం కానివి".

"ద్రాక్షారం చెంతనున్న కుయ్యూరు కరణం - మిరాశీ దారుడైన పిండిప్రోలు లక్ష్మణ కవి నిండా దొడ్డ కవీశ్వరుడు".

"రాజమండ్రిలోని తూప్పర్తి శీనయ్య అనే వైష్ణవుని వద్ద చాలా పెద్ద గ్రంథసంచయం వుంది".

"మచిలీపట్నంలో ప్రత్యేకంగా గుండుమళ్ల జగన్నాథం వద్దా, రాజా జగన్నాథరావుల వద్దా పుస్తకాలు వున్నాయి".

"నెల్లూరు జిల్లాలోని వెంకటగిరి జమిందారీకి చెందిన నెల్లూరు అప్పన్న పంతులు బాగా చదువూ సంస్కారంగల ఆసామి. ఇతని వకీలు మైదవోలు సుబ్బారావు పమిడి గ్రామ వాస్తవ్యుడే కాని చెన్నపట్టణం తిరువళ్లిక్కేని పార్థసారధి స్వామి కోవెల దగ్గర్లో నివసిస్తూ వుంటాడు. ఈయన ఇంగిత మెరిగిన చక్కని వ్యక్తి. ఇతడే 'రామలావణ్యసీమ' శతకాన్ని సంపాదించి నాకు అంద చేశాడు".

"కల్నల్ మెకంజీ దొరగారి వద్ద పూర్వం మేనేజర్‌గా పనిచేసిన కావలి వెంకట లక్ష్మయ్య ప్రస్తుతం చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని తిరువళ్లూరుసమీపాన వున్న తిన్నలూరులో జాగీరు పొందిన వారు. ఈయన 1829 మార్చినెలలో వచ్చినన్ను కలుసుకొన్నారు. ఇతని కుమారుడు కావలి వెంకట సుబ్బయ్య పోషకుడు. దక్కను కవుల చరిత్రను రచించిన కావలి వెంకట రామస్వామి కుమారుడైన వెంకట కృష్ణయ్య పదిహేడేళ్ళవాడు. ఇతడిని వెంకట సుబ్బయ్య పరిచయం చేశాడు. (రామస్వామి గ్రంథకర్త) బెంగాలీ బాగా వచ్చు. గుణం 'మొగ్గ్రి బేపికూన' పొగరు మోతు.

"షేక్ హమీదు నిండా పెద్ద మనిషి. 1819లో నాతో గ్రంథాలు చదివాడు".

"నెల్లూరులోని మంగమూరి లక్ష్మీనరసు అతని సోదరుడు వెంచు రామయ్య నాకు తెలిసిన వారు".

"తంజావూరు రాజ్యంలోని కుంభకోణంలోని నరిగంటి చిత్రై చిన్నసామి నాయుడు రాజావారి చిత్రకారుడు. ఇతని కుమారుడు తిరుపల్లి సామినాయుడు మనుమడు అయరమి నాయుడు నాసేవకుడు".

"కందాళత్రయమూర్తి అసలుపేరు సింగన్నాచారి. ఇతడు భాగవతానికి హృదయ రంజనీ వ్యాఖ్య,టీక రచించాడు. ఇతని వయస్సు 63 సంవత్సరాలు. నేను తిరుచునాపల్లిలో వున్నప్పుడు ఇతడు ఆ గ్రంథాన్ని నా చెంతకు తీసుకొని

వచ్చాడు. ఈయన అక్కడే నివసిస్తున్నాడు".

1829 తంజావూరులోని రామారావు ఇరవయ్యేనిమిదేళ్ళ వాడు, బహుయోగ్యుడు. నిండా మర్యాదస్తుడు. మరాఠీ వ్యాకరణాన్ని రచించాడు. 'తెలిమఖస్'ను మరాఠీలోనికి అనువదించాడు. ఇతని ఇంగ్లీషు భాషా జ్ఞానం ఆశ్చర్య కరమైనది. కాలేజీలో హెడ్మాష్టరు పనికి నిండా అర్హతలున్నవాడు. ఇంగ్లీషు మరాఠీ భాషలు వచ్చుగాని, సంస్కృతంగాని, సాహిత్యం గాని ఎరిగిన వాడుకాదు.'

"తంజావూరు రాజ్యంలో రెసిడెంటు గారి శిరస్తాదారు వెంకటరావుకు 1829లో ముప్పయి సంవత్సరాల వయస్సు. ఇతడు రామారావు కున్నంత పాటి చదువూ సంస్కారాలుగలవాడే గాని అతనికి సరిసమానుడు మాత్రం కాడు. తంజావూరులోని రాజావారి గ్రంధాలయంలో ప్రతులను వ్రాస్తున్న లేఖకుల మీద ఈ వెంకటరావును 'పైగస్తీ' (పర్యవేక్షణ)కు నియమించాను."

"1826లో నేను నగరిలో వున్నాను. చింతలపట్టు గ్రామంలోరొంపిచర్ల వెంకట రామరాజుఅనే బహునమ్రుడు నిండా పేదవాడైనవ్యక్తి వున్నాడు. జమిందారి కొలువు చేస్తున్నాడు. ఇతడు నాకు మొల్లరామాయణాన్నితెచ్చి విక్రయించాడు."

పైన దొరగారి మాటల్లో వారు చెప్పిన విషయాలు వారి నిఘంటు సంపుటాల యాదస్తులలోనూ" Plan for the Revival and Promotion of Telugu Literature" అనే ప్రణాళిక నుండి సేకరించినవి. బ్రౌను దొరగారి లేఖల సంపుటాలలో గ్రంథ సేకరణ గురించి కొన్ని వందల జాబులు చెప్పే విషయాలు చాలా ఆసక్తి కరమైనవి. వాటనన్నింటిని విశ్లేషణ చేయవలసిన అవసరం ఉన్నా ప్రస్తుత ప్రకరణం పరిమితికి అవి మించిన విషయాలు. అయినా కొన్ని లేఖలను గమనించడం పరిశోధకులవిధి.

ఎంత మంది సంపన్న సాహితీ పరులతో సత్సంబంధాలున్నా, ఎంత మంది సాహిత్య సంపన్నులతో సాదర పరిచయాలున్నా సమకాలిక గ్రంథాలు కొనుక్కోవాలన్న కోరిక బ్రౌను దొరగారికి ఉంది. భారతీయులు తమ యిళ్ళలో భద్రంగా చూసుకొనే గ్రంథాలను పూజలో సైతం పెట్టుకొంటారని ఆయనకు తెలుసు. వాటిని అన్యులకు ఇవ్వడానికి అంగీకరించని వారు అమ్మడానికి ముందు కొస్తారా? వాటిని చూడడానికి కూడా ఇవ్వరు. ఇటువంటి వారితో స్నేహ భావం వల్లనే ప్రతులను వ్రాయించు కొనడానికి అవకాశాలను సృష్టించు కోవాలి. ఆపని దొరగారు చేస్తూనే ఉన్నారు గాని కొందరు వృత్తి రీత్యా ఇతరులకు వ్రాత ప్రతులు రాసి పెట్టే వారున్నారని తెలుసుకొని అటువంటి వారిని అందుకు తన పనులకై

వినియోగించారు. కొందరు గడవని వాళ్ళు తమ దగ్గరున్న గ్రంథ సంచయాన్ని యోగ్యులకు అమ్మ చూపుతారు. ఎవరి దగ్గర అలా కొనడానికి వీలైన గ్రంథాలున్నాయో తెలుసుకొని వాళ్ళను కలుసుకోవాలి.

తాము కుంపిణీ ప్రభుత్వంలో పెద్ద హోదాలో ఉన్నా పుస్తక సంచయమున్న వారింటికి వెళ్ళి వాటిని పరిశీలించడానికి ఎంత దూరమైనా వెళ్ళడం బ్రౌను దొరగారికి సమ్మతమే. 1834లో యానాం కాపురస్థుడయిన మాజేటి రెడ్డి దొరగారికి రాసుకున్న ఒక లేఖలోని భాగాలను చూస్తే ఇది స్పష్టమవుతుంది.

"మహారాజశ్రీ రాజాధిరాజ సీ.పీ. బ్రౌను దొరవారి సముఖానకు యానాం కాపురస్థుడైన మాజేటి రెడ్డి వ్రాసుకొన్న అర్జీ విన్నపములు.

అయిదారు సంవత్సరముల క్రితం కాకినాడ నుంచి తమరు యానాం, విజయం చేసి యానాం శేపు(Chef) గారు అయిన 'ముశ్యేలే' 'స్పరుదా' (Monsieur L'Espardat) దొరగారున్న, ముశ్యేరేబం దొరగారున్ను, తమరున్నూ, మా తండ్రి అయిన సర్వేశలింగమును, నన్ను పిలిపించి నీదగ్గర ఆంధ్ర గీర్వాణ గ్రంథములు చాలా వున్నవి అని మీవూరి దొరలు మాతో చెప్పినారున్ను అని మా తండ్రిని తమరు శలవు యిచ్చినంతలో వున్నవి అని మనవి చేసిన మీదట తమరున్ను మావూరు దొరలున్నూ మా యింటికి విజయము చేసి మాదగ్గర వున్న గ్రంథములు యావత్తు చిత్తగించి నీలపల్లిలో లినారన్ దొరగారి ఇంటి వద్ద మేము వుంటూ వున్నాము. అక్కడికి రావలసినదని శలవు దయ చేయించి నందున మాతండ్రి సర్వేశలింగం నేనున్ను దర్శనముకు వచ్చినంతలో అనుగ్రహం మాయందున వుంచి మావద్దనున్న వేమయ్య గ్రంథం సన్నిధిని వుంపించి మాదారిద్ర్య విచ్ఛిన్న మయేటట్టుగా రొఖ్ఖరూకలుగా కొన్ని రూపాయలు బహుమతిగా దయ చేయించి అప్పట్లో రక్షించినారు.-----"

(M 417 -పుటలు 266,267)

ఈ లేఖాలేశం వల్ల కొన్ని విషయాలు విస్పష్టమవుతాయి. యానాం ఫ్రెంచి వారి స్థావరం. సాధారణంగా ఇంగ్లీషు కుంపిణీ వారు పక్కనున్న నీలపల్లెలోనే ఉంటారు. అయితే ఫ్రెంచి వారి వూళ్ళో తెలుగు గ్రంథాలున్నాయని విన్న బ్రౌను దొరగారు ఆ 'పరరాజ్యాని'కి వెళ్ళడమే కాక ఒక సాధారణ దరిద్రుని ఇంటికి స్వయంగా వెళ్ళి గ్రంథాలు చూశారంటే వారి పుస్తక సంపాదనా వ్యామోహం తెలుస్తుంది. తమకు కావలసిన ఒక గ్రంథం ఎంచుకొని దానికి రొఖ్ఖ

రూకలు ఇచ్చారు. 1834కు అయిదారు సంవత్సరాల క్రిందట అంటే 1828లోనో, 1829లోనో ఇది జరిగిందన్నమాట. అప్పటికి బ్రౌను దొరగారు కడపలో తిరుచురాపల్లిలో వున్నారు. బహుశా యానాం వెళ్ళిన సంవత్సరం 1825 కావచ్చు. అప్పుడు ఆయన రాజమండ్రిలో హెడ్ అశిస్టాంటు కలక్టరుగా వున్నారు. వేమన పద్యాలపైనే ఎక్కువ శ్రద్ధ చూపుతున్న రోజులు. అందుకే వేమయ్య గ్రంథాన్ని సర్వేశలింగం లైబ్రరి నుండి ఎంచుకొన్నారు. మాజేటి రెడ్డి లేఖలోని మరికొన్ని భాగాలు కూడా ఆసక్తి దాయికాలే.

" ---- దరిమిలాను పులిచేరు నుంచి మా తండ్రి అనేక చిత్రవిచిత్రమైన ఆంధ్రగ్రంథములు తెచ్చినాడు. తమకు కావలసిన గ్రంథములు ఆజ్ఞాపిస్తే దాఖలు చేసుకొనడమవుతున్నది----"

(M417, పుట 268)

ఇందులో పేర్కొన్నచిత్ర విచిత్రమైన గ్రంథాలన్నీ ఉత్తరోత్తరా బ్రౌను దొరగారు సర్వేశలింగం వద్ద నుంచి సేకరించారు. ఈ ప్రకరణానికి అనుబంధంగా ఇచ్చిన పుస్తకాల రిమార్కుల పట్టికలో మాజేటి సర్వేశలింగం పేరు కనీసం ముప్పయిసార్లు కనబడుతుంది.[4] సర్వేశలింగం సంకలనం నుండి దొరగారు మొత్తం 613 గ్రంథాలను స్వీకరించారు. వీటిలో తాంత్రిక, వైద్య, వ్యాకరణ గ్రంథాలేకాక శతకాలూ, యక్షగానాలూ కూడా ఉన్నాయి. ఈ 613 గ్రంథాలలో 386 సంస్కృత ప్రతులు, మిగతా 227 తెలుగు పుస్తకాలు.

1830లో మచిలీపట్నంలో ఉండే కోటిలింగన్న గారి భార్య అమ్మజూపిన గ్రంథాలను 370 రూపాయలు పెట్టి దొరగారు కొన్నారు. ఇందులో ప్రధానంగా సంస్కృత గ్రంథాలే ఎక్కువ. కొద్దిపాటి తెలుగు గ్రంథాలు లేకపోలేదు. 13 పురాణాలు, 130 ఉపనిషత్తులు, వేదాంత పౌరాణిక తాంత్రిక గ్రంథాలు ఈ రాశిలో ఉన్నాయి. రాజమండ్రిలోని ఒక న్యాయవాది పుస్తకాలయంకూడా దొరగారు ఖరీదు చేశారు. ఇందులో అత్యుత్తమమైన తర్కశాస్త్ర గ్రంథాలు ఉన్నాయి. తాము ఇచ్చిన వెల స్వల్పముగాని, ఫలమధికం అని దొరగారు చెప్పారు.[5]

---

4. చూ. అనుబంధం నెం.3

5. డా॥ ఆర్. పద్మావతి- బ్రౌను తెలుగు కావ్య సముద్ధరణము-పుట 28.

1829 డిసెంబరులో కుంపిణీ వారు బ్రౌను దొరగారి హోదాను పెంచారు. అప్పటిదాకా సబార్డినేటు హోదాలో వున్న వారిని అసిస్టెంటు జడ్జిగా, జాయింటు క్రిమినల్ జడ్జిగా ప్రమోటు చేసి రాజమండ్రికి బదిలీ చేశారు. ఒక పక్క సాహిత్య కృషి చేస్తూనే తమ ఉద్యోగ విధులను చాలా చక్కగా నిర్వర్తించేవారు.

1830 నుండి 33 నవంబరు దాకా రాజమండ్రి, మచిలీపట్నాలలోనే నార్తరన్ ప్రావిన్షియల్ కోర్టు క్రింద పని చేశారు.

1830 ఫిబ్రవరిలోనే చెన్నపట్నం నుంచి ప్రచురితమయ్యే గవర్నమెంటు గజెట్లో హిందువులు మిక్కిలిగా వాంఛించే సరుకులు ఏమిటనే విషయం మీద ఒక వాణిజ్య వ్యాసం వ్రాశారు. దీనిని బెంగాలు పత్రికలు ప్రచురించాయి. ఇది అలాఅలా పాకి ఇరవై సంవత్సరాల తర్వాత ఒక అమెరికన్ గ్రంథంలో చోటు చేసుకొంది.(చూ॥ మిసెస్ రాబర్ట్స్ రచించిన 'కేరక్టర్ స్టిక్స్ ఆఫ్ హిందూస్థాన్ 29వ ప్రకరణం)

1829లో విలియం బెంటిక్కు భారత దేశంలో సహగమనాలను నిషేధించినా, చెల్లాచెదురుగా ఆ దురాచారం సాగుతూనే ఉంది. 1833లో ఇటు వంటి ఘోరాన్ని తలపెడుతున్న వార్తలు పోలీసులు ఇలానివేదించారు. ఈ ఉత్తరం చూడండి.

"మహారాజశ్రీ రాజమహేంద్రవరం జిల్లా మేజిస్ట్రేటు వారి సముఖానకు బాయణి కృష్ణయ్య హెడ్డు పోలైసు తాలుకే పిఠాపురం సన్ ౧౨౪౨(1242) ఫసలి ౧౮౩౩(1833)సం॥ జూన్ ది ౨౭ (27) తేదీ వరకు సర్కారు పనిలో హాజరు వుండి వ్రాసుకున్న అర్జీ విన్నపములు.

చేబోలు కాపరస్తుడైన ములగా జన్నప్ప భార్యలు తిర్పతమ్మ, రామమ్మ వీరు యిద్దరు ఫలహారము పుచ్చుకోక బహుయిబ్బందిలో వుండి యిక్కడ వున్న పక్షముకు సహగమనముకు అదికార్లు శలవు ఇవ్వరు గనుక యిక్కడి నుంచి లేచి కొనాడైనా మరి యెక్కడికైనా లేచి వెళ్ళ వలెనని యెవరెవరి తోట అంటూ వారిలో వారు ఆలోచనలు చేసుకొంటూ వున్నారనిన్ని వారు లేచి వెళ్ళే యెడల ఆటంకం చెయ్యవలసి వుండునోలేక వెళ్ళ నివ్వవలసినదో శలవు యివ్వవలసినదని వారి యిద్దరి వద్ద కాపువున్న తాలుకె మజ్కూరు బంట్రోతులు యిద్దరు యీ తారీఖున నాపేర వుత్తరం వ్రాసి పంపించినారు. సదరహి తిరపతమ్మ- రామమ్మ- అనే యిద్దరున్ను అక్కడ నుంచి లేచివెళ్ళే పక్షముకు ఆటంక పరచవలసి వుంటున్నదో లేక వుపేక్షగా వుండవలసినదో యిందున

గురించి చిత్తవృత్తి శలవు దయ చేయించ వలెను. దివ్య చిత్తానకు తేవలెను. కృష్ణయ్య హేడ్డు పోలైసు అని వున్నది. (M417- PP210-11)

ఈ సహగమన ప్రయత్నాన్ని దొరగారు ఆపారను కోవాలి. 1827లోనే ఒక సతిని నిరోధించి ఆ విషయమై కూడా వ్యాసం వ్రాసి ఏషియాటిక్ జర్నల్‌కు పంపారు.(1828 సంపుటి, పుట 615) హిందువుల ఆచారవ్యవహారాలే కాక వారి శిల్పాలపైకూడా దొరగారు అధ్యయనం చేశారు. 1827లోనే హిందువుల విగ్రహాల నిర్మాణంలో కొలతల నిష్పత్తి మీద వ్యాసం రాశారు. ఇది ఏషియాటిక్ జర్నల్‌లో ప్రచురితమైంది. (1828 సంపుటి. పుట 596) విగ్రహాల విషయంలో వారి ఆసక్తి ఉత్తరోత్తరా కూడా కొనసాగుతూనే ఉందనడానికి దాఖలాలుగా కొన్ని లేఖలు కనబడుతున్నాయి.

" మహారాజశ్రీ సీ.పీ. బ్రౌను యిస్కొయరు ఆక్టింగు కల్కిటరు జిల్లా గుంటూరు సర్కారు మృత్తుజాన్నగరు తాలూకే పల్నాడు వగైరాగారి సముఖానకు పోలిపెద్ది మల్లయ్య దామోగా డివీజన్ కొండవీడు వ్రాసుకున్న అర్జీ.

యీనెల ది ౧౦(10) తారీఖును ౩౭౪ (374) రున దయ చేయించిన హుకుములో పురాతన మైన కొన్ని శిలావిగ్రహాలు స్త్రీ పురుష విగ్రహాలలో యెవి అయినా సరే వేగజం యత్తుకు లోగా వుండేవిగా కావలశిన విన్ని కొండవీడు వగైరా గ్రామాదులలో యెన్ని దొరికేవిన్ని అవి బిన్నమైనవో సమగ్రంగా వున్నవో విచారించి యత్తిల్లా చేశేదనిన్నీ బిన్నమైనటువంటె తామ్రలోహకంచు విగ్రహాలు దొరికే పక్షముకు విచారించి యత్తిల్లా చాయమనిన్ని మయశిల్పమనే శిల్పి శాస్త్రమున్నూ వాస్తు శాస్త్రమున్నూ గీర్వాణపు గ్రంథాలు దొరికిన పక్షమందు తెప్పించి పంపిస్తే వాటికి ప్రతులువ్రాయించి తిర్గి పంపించడ మవుతూ వున్నదన్ని యిత్యాది సంగతులు ఆజ్ఞాపించినారు గన్కు మనవి వ్రాసుకొనేది యేమంటె

యీ డివీజన్ యిలాకాలో కొండ వీడు అమీను బాదాలో శిథిలమైన దేవస్థలాలలో విగ్రహాలు పూర్వమే యెవరెవరు తీసుకొని పోయినారని తెలిసినది. యిప్పుడున్నూ కొండవీడు ఖిల్లా వగైరాలలో, వుండే శిథిలమైన ధేవాలయములలో యేమి, యింకా యితర జాగాలను యేమి నేను వెళ్ల విచారిస్తే యిప్పట్లో విగ్రహాలు యెక్కడా వున్నట్టు జాడా కనుపడలేదు. యింకా యిలాకా గ్రామాదులలో విచారిస్తున్నాను. వున్న పక్షమందు ఆ విగ్రహాలు యొక్క తరహాదారీ వగైరాలు జాహిరు చేస్కుంటూ వున్నాను.

బిన్నమైన తాంమ్రలోహకంచువిగ్రహములను గురించి విచారిస్తే యవరి

వద్ద నున్ను వున్నట్టు కనబడలేదు. యీయిలాకా లోకి పిరంగిపురం అనే గ్రామంలో తాంమ్రలోహకంచువిగ్రహాలు యెవరైనా కావలెవని ఫర్మాయిస్తే యుక్తమయిన విగ్రహాలు పోత పోశే కంచర భద్రప్ప అనేవాడు వుండి కాటకంగా వున్నందున యిక్కడ జరుగుబాటు లేక యీ మద్యను బందరు ఆప్రాంత్యముల్కు వెళ్లి నాడని తెలసినది.

మయ శిల్పం అనే శిల్పి శాస్త్రమున్నూ వాస్తు శాస్త్రమును గురించిన్ని విచారించి నంతల్లో యీ వైపుల గ్రంథ ములను సంపాదన చేశి నవారు యవరూ లేన్నట్టు తెలిశినది.

మయ శిల్పం అనే శిల్పి శాస్త్రము వాస్తు శాస్త్రము యొక్క సంగతులు బాగా తెలిశిన వాండ్లు తెనాలి తాణా యిలాకా కూచిపూడి అనే గ్రామంలో మాగులూరు సుబ్బాదిత్తుడు అనే కంసాలిన్నీ చేబ్రోలు తాణా యిలాకా అమరావతి ఆ ప్రాంత్యముల రామయోగి అనే కంసాలిన్నీ వున్నట్టు తెలిశినది. యీ యిద్దరున్నూ యోగ శాస్త్రముల సంగతి యేమి, సదరు శాస్త్రముల సంగతి యేమి తెలిశిన వాండ్లు గన్కు వాండ్ల వద్దను ఆ గ్రంథములు వుండవచ్చును. మరిన్నీ పోతవిగ్రహాలుపోసే వాండ్లున్నూ గన్కుబిన్నమైన విగ్రహాలున్నూ వాండ్లపరంగానే వుండవచ్చును గన్కునాకు తెలిశిన సంగతి విశదపర్చు కున్నాను. దివ్య చిత్తానకు తేవలెను. ది ౧౨ (12) జనేవరి ౧౮౩౩ (1833) సం॥ మకాం కొండవీడు

" పోలేపెద్ది మల్లయ దారోగా
డి॥ కొండవీడు"

(M418-పు.471 to 474)

జీవితంలో ఎంత వైవిధ్యముందో దొరగారి గ్రంథ సేకరణలో జ్ఞానసముపార్జనలో అంత వైవిధ్యముంది. ఆకరాలు సేకరించి అధ్యయనం చేయగల వారు దేని గురించైనా ప్రామాణిక రచనలు చేయగలరు.

ఏక్కడెక్కడ ఏయేపుస్తకాలు ఏవిధంగా దొరుకుతాయో దొరగారికి తెలుసు. వివిధప్రదేశాల నుంచి వారికి వర్తమానాలు వస్తుంటాయి. పిఠాపురం కాపురస్థులైన అవసరాల వెంకట్రాయుడు గారి పుస్తకాలు ఆగ్రామం అమీను కచ్చేరీలో జప్తు అయి ఉన్నాయని తెలుసుకొని దొరగారు తమ ఆజ్ఞాధారకుడైన బాయణి కృష్ణయ్య పేర హుకుం రాయించారు. దాని ప్రకారం జప్తులో ఏయే గ్రంథాలున్నాయో చూసి "సుత ప్రకాశికా ప్రథమ సూత్రమనే గ్రంథం మొదలు కొని స్వర్గారోహణ పర్వం పరియంతం నెంబర్లు 98 గల గ్రంథముల జాబితా"

పంపిస్తూ ఉదహరించి ఉన్న అన్ని గ్రంథములూ కావలశివవో లేక కొన్నికాలవసినవో చిత్తవృత్తి శలవు దయచేయమని కృష్ణయ్య లేఖ రాసుకొన్నాడు. (M 401- పుట 335) వేలంలో ఈ పుస్తకాలను దొరగారు తన మనుష్యుల చేత కొనిపించి తెప్పించుకొన్నారు. మొత్తం 790 రూపాయలు చెల్లించారు. ఈ గ్రంథరాశిలోని ఉద్గ్రంథాలలో సంస్కృతంలోని ప్రధాన కావ్యాలూ కొన్ని తెలుగు పుస్తకాలూ ఉన్నాయి.

వివిధ జిల్లాలలోని కచ్చేరీలలో వున్న నేటివు వుద్యోగులకు తాఖీదులు పంపిస్తూ తమకు కావలసిన పుస్తకాల వైనం దొరగారు చెప్పే వారు. 1834 మార్చినెలలో గజవెల్లి కొండయ్య రాసిన ఒక లేఖలోని భాగం ఆసక్తికరంగా ఉంది.

"భారతం 18 పర్వాలున్ను, రంగనాథరామాయణం, భాస్కర రామాయణం, దశావతార చరిత్ర, సత్యభామా స్వాంతనం, భల్లాణ చరిత్ర, బహులాశ్వచరిత్రము గురించిన్ని ఆ పుస్తకములు ఉన్న వారు ఖరీదుకు ఇచ్చినా సరే లేక బహుమతి కావలసి వుంటే ఆవైనం తెలియ చేసుకొంటే ఆ చొప్పున చేయిస్తున్నామని వ్రాయించి వావద్దకు పంపించిన ప్రకటన కాగితం నాకచ్చేరిలో కట్టించడమే కాకుండా యెవరెవరితోటి పైగా నేనున్ను తెలియ చేస్తూ వుండడమైనది. ఆ వైనం వెనుక మంచి వ్రాసుకొంటున్నాను......"

(M401.P. 341-43)

ఖరీదుకు లభించక, ఎరువుగా ఎవరైనా ఇచ్చిన గ్రంథాలతో పని తీరిపోయిన వెంటనే వాటిని స్వంత దారులకు వాపసు చేయించడంలో బ్రౌను దొరగారు చాలా ఖచ్చితంగా ఉండేవారు. 1834 సెప్టెంబరు 28వ తేదీ నాడు తాడికడప వీరేశలింగం వ్రాసుకొన్న అర్జీ ఈ సంగతిని విశదం చేస్తుంది.

"తమ సముఖము లోపరుసనం నేను పంపించుకొన్న భారత గ్రంథముల తాలూకు విమర్శ తేలిపోయినటువంటి గ్రంథములు.

౧. సంపుటం

౧. భీష్మపర్వం

౧. ద్రోణ పర్వం

౧. కర్ణపర్వం

౨. సంపుటం1కి

౧. విరాట పర్వం

౧. ఉద్యోగ పర్వం.

వెరశి అయిదుపర్వములున్ను ఈ నెల ది 18 తారీఖున అనుగ్రహ పూర్వకమయిన తమరు దయచేయించిన ఆజ్ఞప్రకారం నిన్నటి రోజు రాత్రి 2 ఘంటలకు సదరహీగ్రంథములు అందినందున ఈ రోజున రాపాక సుబ్బయ్యను పిలిపించి ఆయన గ్రంథములు ఆయనకు తిరిగి యిప్పించడం అయినది గనుక యీసంగతి తమ చిత్తానకు విశదం కాగలందులకు విన్నపం వ్రాసుకొన్నాను....."

[M.417-P.448-9]

బ్రౌను దొరగారు తమ చిత్తానకు విశదం కాగల విన్నపాలు తెలుసుకొని, ముందు వచ్చిన కోపాన్ని మరచి పోయి నౌకర్లను మెచ్చుకొనే సందర్భాలు చాలా ఉన్నాయి. ఆయన ఒక వూరి నుంచి ఇంకొక వూరికి బదిలీ అయినప్పుడు తమ కొత్త హెూదాలోనికి ప్రవేశించాక పాతవూరి నుంచి తమ పుస్తకాలను తెప్పించుకొనే వారు. బందరు పాతరామన్నపేటలో నిలచిపోయిన దొరగారి బొట్లెరు సూదాబత్తుల ఆదినారాయణ 1834 జూలైలో దొరగారి పొస్తుకాలు బండ్లమీద పంపించాడు. "ఆబుక్కుల బండ్లు బందరు యేటికాడ అటకాయించిన వాన్ని రెండో మూడో రోజులు ఆ యేరుతీసి పొయ్యేదాకా వుండవలసి వస్తుందని" తెలుసుకొన్నాక "త్వరపడక అయ్యేట్లో నీట యెల్లిపోయేదాకా అక్కడ రెండుమూడురోజులు వుండిమరీ బళ్లు తీసుకొని వెళ్ళవలసినదని" ఆదినారాయణ వర్తమానం పంపాడు. పుస్తకాలు రావడం ఆలస్యమైనందున బ్రౌను దొరగారు కోప్పడ్డారు. బందరులో ఉన్న దొరగారికి లేఖ రాశారు.

సూదాబత్తుల ఆదినారాయణను పిలిపించి మేస్తరు వ్రూష్టరు దొరగారు జాబువైనం చెప్పారు. "బుక్కులు మనుష్యులు మీద పంపించ మంటే బళ్ళమీద పంపించి నావని మీ దొరగారు బహుకోపం చేసినాడని" చెప్పారు. "పెట్టెలునిండా బరువు వున్నవన్ని వక వక పెట్టెకు ఎనిమిది మనుష్యలు కావలెనన్ని కూలి రు.30లు పర్యంతం అవుతుందన్ని బళ్ళ మీద అయితే ఢు.18లుకు వెళ్ళినవనిన్ని" సూదాబత్తుల ఆదినారాయణ మనవి చేసుకొన్నాడు [M417;P 499-500] వర్షాకాలంకనుక బళ్ళు ఆలస్యంగావస్తాయని బ్రౌనుదొరగారు తర్వాత తెలుసుకొన్నారు. వర్షాల వల్ల పుస్తకాలకు వచ్చే ప్రమాదం ఆయనకు అవగతమే.

ఒకసారి చల్లాసుబ్బన్న అనే ముఖ్య ఆశ్రితుడు బ్రౌను దొరగారి సన్నిధిలో చెన్నపట్నం నుండి సెలవు తీసుకొని, తనపరంగా దయచేసిన పుస్తకాలు పట్టుకొని కడపకు బయల్దేరాడు. తన కష్టాలు ఇలా చెప్పుకొన్నాడు.

"... శలవు తీసుకొన్న పిమ్మట రెండు మూడు రోజులు వరుష ఆటంకము చాతపట్నంలోనే వుంటిని పిమ్మట మార్గమధ్య మందున యేతన్నిమిత్తం చాతనే నాలుగు మూడు రోజులు ఆటంకమైనది. తరువాత కూడా మార్గంలో జలకర్దమం విస్తారంగా వుండడం వల్ల ప్రయాణము జరగక నున్న కంచి, తిరుమల మొదలయిన యాత్రలు నాకు అపూర్వం అయినందునా అవి మార్గంలోనే వున్నందునా అవి సేవించవలెనని నాకు వుంటే కోరికని నెరవేర్చుకోవలసినది. ముఖ్య ధర్మం అయినందు చాత యే తద్విషయమై కొన్ని రోజులు అయినది. యీ హేతువల చాతనున్ను తమరు నాపరంగా దయచేసిన పుస్తకములు యంత భద్రముగా నేను తెచ్చినప్పటికి సవ్వారి అడుగు నుంచి నీరుమట్టుకొని వచ్చి కొంచెం తడసినందున అవి ఆరవేయడం మొదలయిన ఆటంకములు కలిగినది గనుకనున్ను యీ నెల 25 తారీఖు మట్టుకు ఇక్కడ ప్రవేశించినందుకు అంతరాయమయినది. 26 తారీఖుననే యిక్కడ ప్రవేశించి తక్షణం పుస్తకములు గరిమెళ్ళ వెంకయ్య గారిపరంగా ఇచ్చినాను. ఆయన తమ ప్వారవిజ్ఞాపన పత్రికె వ్రాసుకొని నాపరంగా ఇచ్చినారు. అది యిందులో మల్ఫూపు చేసుకొన్నాను గనుక దాఖలు చిత్తగించవలెను. అనివార్యమైన అవశాత్తు వర్షాపద్రవం చాత సంభవించిన దోషమనగా పుస్తకములు కించిత్తు తడవడమనే తప్పితముకుకరుణ సంకళిత హృదయులయి క్షమించవలెనని ప్రార్థిస్తాను".

దొరగారు క్షమించారో లేదో తెలియదు. ఈ లేఖను చల్లా సుబ్బన్న 1838 నవంబరు 26వ తేదీనాడు రాశాడు (M419-పుటలు 481-83). చిన్న తప్పులయితే క్షమించే స్వభావం వున్నా తన వద్ద పనిచేసే వ్రాయసకాండ్రకు బుద్ధిరావడానికి వాళ్ళు ఎక్కించే పాఠాలలో ఏ మాత్రం భిన్నత ఉన్నా, దానిని గుర్తించకపోతే దొరగారు అర్ధరూపాయి లేక పావలా జుల్మానా విధించేవారు. ఈ లేఖకులకు మంచిజీతాలే ఇచ్చేవారు. రోజుకు నలభైపద్యాలను రాసేవాళ్ళకు నెలకుఆరురూపాయలు ముట్టేది. తమ కాలీజా కచ్చేరి సిబ్బందిలో అశ్రద్ధ, అజాగ్రత ఏర్పడకుండా చూసుకొనేవారు.

ఒకసారి "'యం.వీరప్ప' అనేవ్యక్తి "యేలిన వారిదయకు అపాత్రుడయ్యాడు. ఈ నాలుగు మాసాల నుంచి తాము నన్ను తోటలోగా రావద్దని ఆజ్ఞదయచేసి నప్పటికిన్ని నేటివరకున్ను తమ యొక్క సింహద్వారమును దర్శనం చేసుకొంటూ..." మనివర్జాలు రాసేవాడు. పద్యాలలో కూడా వేడుకొనే వాడు.

చంద్రుడెవ్వరికిని చల్లనైయుండును
సర్పముల్ చేసిన పాపమేమి
యిలవంతుడును సమమెల్లబ్రోవక
జాజి చేసిన యదృష్టంబుగాక
సంపెంగ నానవల్ చర్చింప శక్యమా
యింతేట్లకును ప్రాప్తిలేదుగాని
హరుడు ప్రసూనంబునైన చేపట్టడా
గేదంగికిని ప్రాప్తిలేదుగాని
నాకు భాగ్యము లేదు గాబోలు మున్ను
యెవ్వరికిని నీవు యిచ్చి యిచ్చియిచ్చి రక్షించలేదా
కల్పముల మేటి కందర్పహరుసాటి
సరగసమ్మతి శ్రీరామ భూపాలతిలక.

(M430–పుట118)

ఈ వీరప్ప యేతప్పు చేసినా క్షమించవచ్చుగాని యతిప్రాసలులేని ఈ జబ్బు పద్యందొరగారి ఆమోదం పొందిందని చెప్పలేం. పద్యాలలో కాక వచనంలో తమ తప్పులను ఒప్పుకుంటూ సిబ్బందిలోని వారుదొరగారికి రాసిన ఉత్తరాలు కూడా కొన్ని వున్నాయి. ఈ క్రింది జాబును చూడండి.

"తమ యొక్క రైటరు డిక్షనేరి రామయ్య అనేక సలాములు చేసి వ్రాసుకొన్న విజ్ఞాపన యేమంటే, నేను చేసిన తప్పు మన్నించ వలసినది. క్షమించవలెను. రక్షించి కాపాడవలెను. దవడలు వేసుకొన్నాను. చంపలు వేసుకొన్నాను. బుద్ధివచ్చినది, బుద్ధి వచ్చినది. శరణు శరణు అని తమ్మున చొచ్చిన వారిని కాపాడే ప్రభువులు రక్షించే ప్రభువులు. నాలుగు దినములునాకుకడుపులో బడబానలమనే దావాగ్ని జూరబడి బహుశ్రమ పెట్టుచున్నది. పద్ద పడక లేవలేదు. ప్రాణాలున్ను పోలేదు. నిద్రాఆహారాదులు లేవు. జీవచ్ఛవమై పడివున్నాను. అనేక బాధలున్ను కలిగి ఉన్నది. నాకు అర్థబలము లేదు. మనుష్యుల బలము లేదు. శిఫార్సుల బలము లేదు. బొందిలో మంచి ప్రాణములు పోలేక లొపిస్తున్నది. నాస్థితి యిట్టిదని చెప్పేవారు లేక పోయిరి. నేను మనవి చేసుకొన్నందుకు నాకు సంభవించిన ఆపత్తు వల్ల నాకు బహుబాగా బుద్ధివచ్చినది. నాబుద్ధికి శాస్తి అయినది. నేను బహుదరిద్రుణ్ణి. నాశ్రమంతా పారద్రోలి నన్ను తమ సన్నిధానానికి రప్పించి నాపనిని నాకు

యిప్పించి రక్షించవలెనని ప్రార్థిస్తున్నాను. 1852 మే నెల ఆరవ తేదీ".

[M-431-పుట 6.]

బ్రౌను దొరగారు ఎందరెందరిని ఏయే సందర్భాలలో తమ సన్నిధానంలో గాని కాలేజా కచ్చేరీలలో గాని నిలిపి పోషించారో వారు వదలి పెట్టి వెళ్ళిన సంపుటాలనిండా సాక్ష్యాలుఉన్నాయి. వ్రాతప్రతులు పుట్టించడానికి, తీర్పు ప్రతులు సిద్ధపరచడానికి, పదసూచికలు వ్రాయడానికి తమ కొలువులో ఎప్పుడూ పదినుంచి ఇరవైదాకా బ్రాహ్మణులూ, శూద్రులూ ఉండేవారని బ్రౌను దొరగారు తమ నిఘంటువులో వివరం చేశారు. క్రీ.శ. 1827 నుంచి వారిదగ్గర ప్రతి లేఖకులుగా, మొకాబిలా చేసే వారుగా ఈ క్రింది వారు పని చేశారు.

1.అంకాళు
2.అచ్చి, సిద్ధవటం
3.అప్పన్న శాస్త్రులు
4.అప్పయ్య, అవధాన్ల
5.అప్పయ్య, చిల్లర
6.అప్పయ్య, నందిరాజు
7.అప్పయ్య, బోయిపల్లి
8.అమ్మన్న, పువ్వాడ
9.కనకయ్య, మన్నెం
10.కామాక్షయ్య, పువ్వాడ
11.కిచ్చయ్య
12.కృష్ణయ్య, గుండవరపు
13.కొండయ్య, తూములూరి
14.కొండలయ్య(కొండలరాయుడు?)
15.కొండలరాయుడు(కొండలయ్య?)
16.కోనప్ప, చెంచయ్య అల్లుడు
17.గరుడప్ప(య్య?), రాయసం
18.గరుడయ్య(ప్ప?), రాయసం
19.చిదంబరం, దిగివోలు
20.చెంచయ్య, బోయినపల్లి
21.చెన్నప్ప, కొత్రపాటి
26.నరసింహాచార్యులు, విన్నకోట
27.నరసింహాచార్యులు, సముద్రాల
28.నారాయణ, దంపూరి
29.బసవయ్య, రాయసం
30.బ్రహ్మ, నాగవోలు
31.బ్రహ్మయ్య
32.రామయ్య, చిడ్డు
33.రామస్వామి, వారణాశి
34.రామాచార్యులు, చట్టు
35.లక్ష్మినారాయణ, జూలూరు
36.వీరవెంకయ్య
37.వెంకటకృష్ణమ్మ(య్య?),చాగంటి
38.వెంకటాచలం(వెంకటాచలం,సరాపు?)
39.వెంకటాచలం,సరాపు(వెంకటాచలం?)
40.వెంకటాచార్యులు, నందూరి
41.వెంకట్రామయ్య
42.వెంకయ్య, గరిమెళ్ళ
43.శేషయ్య, మైలవరపు
44. శ్రీనివాసు, దేవరాజు
45.సుబ్బన్న
46.సుబ్బారాయడు, అయినాల

22.తిరుమల రాయడు
23.నరసింహాచార్యులు, కొండూరి
24.నరసింహాచార్యులు, చిలకమర్రి
25.నరసింహాచార్యులు,మద్దూరి
47.సుబ్బారావు, కె
48.సోమరాజు,రామవరపు
49.హరిప్రసాదు

ఇంతమంది రాయసాలూ, మొకాబిలాదారులు తయారుచేసిన ప్రతులను పండితులు పరిష్కరించి తీర్పు ప్రతులు సిద్ధం చేసేవారు. బ్రౌను దొరగారి కాలేజా కచ్చేరిలో వివిధ కాలాలలో ఈ క్రింది పండితులు వుండేవారు. వీరు వివిధ విధులు నిర్వర్తించేవారు.

1.అద్వైత బ్రహ్మయ్య
2.అనంతాచార్యులు, సముద్రాల
3.అప్పయ్య, జూలూరి
4.కృష్ణమాచార్యులు, ముడుంబి
5.గుర్రాజు, నందివాడ
6.చంద్రయ్య, పట
7.చిన్నయ్య, పరవస్తు
8.చెంచయ్య, బోయినపల్లి
9.తాతాచార్యులు, తిరుపతి
10.నరసింహాచార్యులు, కంభం
11.నరసింహాచార్యులు, చిలకమర్రి
12.నరసింహాచార్యులు, సముద్రాల
13.బుచ్చయ్యశాస్త్రి, ములుపాక
14.వీరభద్రయ్య, ఆరణిమఠం
15.వీరాస్వామి, వారణాసి
16.వెంకట కృష్ణమాచార్యులు, వంగీపురం
17.వెంకటనరసయ్య, పైడిపాటి
18.వెంకటసుబ్బశాస్త్రి, దంపూరి
19.వెంకయ్య, గరిమెళ్ళ
20.వెంకయ్య, మామిడి
21.సింగటయ్య, తెన్నేటి
22.సుబ్బన్న, నందివాడ

23.సుబ్బన్న, బొడ్డపాటి

ఇంతమంది విద్యావంతులు ఒక చెయ్యి వెయ్యబట్టే బ్రౌను దొరగారి ప్రణాళికారథం కదిలింది. ఈ విద్వాంసుల తోడ్పాటుతోనే ఆయన ఆంధ్రసాహిత్య సౌధాన్ని రూపొందించగలిగాడు. దీని నిర్మాణంలో చలువరాళ్ళెత్తిన సాహిత్యకూలీలందరూ చరితార్థులే. ఎవరెవరు ఏయే కావ్యాలను పరిష్కరించారో, టీకలు చెప్పారో, వ్యాఖ్యానాలు చేశారో ఈ ప్రకరణానికి పొందుపరచిన అనుబంధంలో వివరించాను.[6] ఈ పండితులలో కొందరు కడపలోని 'కాలేజా కచ్చేరి' క్షేత్రంలో ఉంటూ సాహిత్య వ్యవసాయం చేశారు.

అయోధ్యాపురం కృష్ణారెడ్డి తొలినుంచీ, బహుశా దొరగారు బంగళా కొన్నప్పట్నుంచీ 'కాలేజా కచ్చేరి' వగయిరాలపై నున్ను, బంగళా వగైరా పనులున్ను చక్కగా ఖబరుదారి చేశి జర్గిస్తూ వుండేవాడు. 1828లో ఈ పనులు ప్రారంభించాడు. ఎప్పటికప్పుడు దొరగారు ఏ వూళ్ళో వుంటే ఆ వూరికి లేఖల ద్వారా వర్తమానాలన్నీ నివేదించేవాడు. ఒక ఉత్తరంలో ఇలా రాశాడు.[7]

"కాలీజా కచ్చేరి బ్రాహ్మణులునవంబరు నెల తాగాయతి వారు కచ్చేరికి రావడమున్ను వారు చేశ్ని తీర్పులున్నూ విచారించినంతల్లో శానా అశ్రద్ధగా జర్గించి వున్నారు. యిందు నిమిత్తము అయి-నవంబరు నెల తాగాయతి హరహరదినము వారు వచ్చే ఘంటలున్నూ వారు చేశ్ని పనిన్ని యావత్తున్నూ విచారిస్తూ వున్నాను. యిందు మీదట యీ అయిదు నెలల్లో వారు హాజరువుండి నవుకరీ చేశ్ని దినాలు యెన్ని అయినదిన్ని గైరుహాజరు అయిన దినాలున్ను లెఖ్కచేసి హాజరు అయిన దినాలకున్నూ చేశ్ని పనికిన్ని వారికి యుక్తం ప్రకారంగా కొంచము అయివేజు యిప్పించి ఆ తకరారు సంగతి యావత్తున్నూ పాదాల సముఖానకు విజ్ఞాపన చేస్తూ వున్నాను. పెగ్గ దొరవారు యిప్పించిన అయివేజు యెవరెవరికి యేమి యిప్పించినదిన్ని ఆవైనం యావత్తున్నూ వారి చాత రశీదులు తీసుకొని విజ్ఞాపన చేస్తూ వున్నాను".

కాలీజాకచ్చేరిలో వుండేపండితులకు సరిగ్గాజీతాలు ముట్టేవికావు. అయితే ఋణాలు పుట్టేవి. వాటితో జీవించేవారు కొన్ని నెలల పాటు జీతాలు రాకపోతే

---

6. చూ. అనుబంధం నెం.4.

7. బంగోరె పరిశోధన - 'బ్రౌన్ జాబుల్లో స్థానిక చరిత్ర శకలాలు - కడప జాబుల సంకలనం'- శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయం, తిరుపతి, 1977- పుట 26.

అప్పుడు అర్జీపెట్టుకొనేవారు.అవికూడా కలిపిపెట్టుకొనేవారు. ఒకలేఖ చూడండి.[8]

"మహారాజశ్రీ సి.పి.బ్రౌను ఇస్కోయరు దొరగారి సముఖానకు

తమ కాలేజి నౌకర్లు వ్రాసుకొన్న అర్జీ విన్నపం- మాకు జనేవరు నెల తాలూకు, ఫిబ్రేవరి నెల తాలూకున్ను జీతములు యింతవరకు ముట్టకుండా వున్నవి. మార్చినెల కూడా జరుగుతూ వున్నది... మా మనవి ముఖ్యముగా చిత్తగించి సదరహి రెండు నెలల జీతమున్ను దయచేయించ వలెనని మిక్కిలి వినయపూర్వకముగా వేడుకొంటున్నాము. దివ్యచిత్తానకు తేవలెను.

ఆన 1834 సంవత్సరం ది 28 మార్చి

కంభం నరసింహాచార్యులు చేవ్రాలు

జూలూరి అప్పయ్య చేవ్రాలు

వెంకటనర్సు వ్రాలు

సముద్రాల నరసింహాచార్యులవ్రాలు

వారణాశి రామస్వామివ్రాలు

[M-401-పుట 321}

పైజాబులో పైడిపాటి వెంకటనరసయ్య, వంగీపురం నరసింహాచార్యుల చేవ్రాళ్ళు లేవు. కారణం వారు కడప కాలీజా కచ్చేరిలో కాక, కంభం కాలీజా కచ్చేరిలో 1829 నుంచి 1834 దాకా వున్నట్టు దాఖలాలు వున్నాయి. దొరగారి సన్నిధానంలో వుండబట్టి కొందరికి కంభంలో, రాజమండ్రిలో, బందరు మొదలైన చోట్ల జీతాలు ముట్టేవి కాబోలు. ఏమైనా 1834 బ్రౌను దొరగారి జీవితంలో చాలా గడ్డుకాలం. ఉద్యోగానికే గండం తెచ్చిన సంవత్సరం.

నందన నామ సంవత్సరం(1832-33)లో చాలా దుర్భరమైన కరువు వచ్చింది. ప్రజలు కట కట లాడిపోతున్నారు. కరువు పరిస్థితుల వల్ల లూటీలు, దొంగతనాలు ఎక్కువ అవుతున్నాయి. పసుగ్రాసం లేదు. వానలు ఎడపెట్టాయి. ఏర్లు ఎండిపోయాయి. అంటువ్యాధులు పెచ్చరిల్లాయి. కట కట లాడించిన ఈ కరువు కాలంలో దొరగారు గుంటూరు జిల్లాలో కలెక్టరుగా ఉండి కళ్ళారా ప్రజల కష్టాలు చూశారు. కరువును 'కరువు' అనడం అధికారులకు నచ్చదు. అది ఏ ప్రభుత్వమైనా సరే అనావృష్టి, ప్రకృతి వైపరీత్యం, లేవిడి మొదలైన పదజాలాన్ని వాడాలేగాని కాటకాన్ని కాటకం అనరు. బ్రౌను దొరగారు కలెక్టరుగా ఆ

8. ఆర్. పద్మావతి - పుట 307.

దుర్భిక్షాన్ని 'గుంటూరు కరువు'గా అధికార పత్రాలలో పేర్కొన్నారు. మదరాసులోని పై అధికారులకు కోపం వచ్చింది. పేరుకు 'గుంటూరు కరువు'గాని, కడప, నెల్లూరు, చిత్తూరు మొదలైన అన్ని జిల్లాలకు పట్టిన దుస్థితే.

తమకూ, తమ పండితులకూ వచ్చిన ఆర్థిక కష్టాల కారణాలు తెలుసుకొనడానికి దొరగారి జీవితంలో ఈ కాలానికి సంబంధించిన కొన్ని ఘట్టాలు, ఘటనలు తెలుసుకొనడం అవసరం.

1832- దొరగారి ముప్పయి మూడో యేట మచిలీపట్నం జిల్లా జాయింట్ క్రిమినల్ జడ్జిగా పనిచేస్తూ వుండేవారు. తమముందు విచారణకు వచ్చిన కొన్ని కేసులలో అబద్ధపు సాక్ష్యాలూ,దొంగ సంతకాల పత్రాలు మొదలైనవి కోకొల్లలుగా వున్నాయి. ఒక కేసులో వాది, ప్రతి వాదులు మొదట ఒక రకంగానూ తర్వాత యింకో రకంగానూ చెప్పుకొన్నారు. దొరగారు 'దొంగసాక్ష్యం' నేరానికి మొదట ఒక రకంగా తీర్పుచెప్పి రెండోసారి దాన్ని రద్దుచేసి కఠిన శిక్షలువేశారు. ఆగస్టు నెల 6వ తేదీనాడు ఆర్డరు వేశారు. దీనిమీద పై అధికారులకు నేటివులు అప్పీలు చేసుకొన్నారు. 1832 నవంబరులో దొరగారు కూడా రెగ్యులేషన్లు ఎలా వ్యాఖ్యానించాలో విశదం చేయాలని నార్తరన్ ప్రావిన్షియల్ కోర్టు వారికి ఉత్తరం రాశారు.

-డిసెంబరులో దొరగారిని గుంటూరు జిల్లా ఆక్టింగ్ కలెక్టరుగా బదిలీచేశారు.ప్రావిన్షియల్ కోర్టులోని యిద్దరు జడ్జీలు బ్రౌను దొరగారు జారీ చేసిన ఆగస్టు ఆర్డరులో ఘోరమైన తప్పిదాన్ని చేశారని డిసెంబరు 18వ తేదీనాడు నిర్ణయించారు.

- డిసెంబరులో గుంటూరు జిల్లాలో విలయతాండవం చేస్తున్న కరువును 'కరువు' అని రిపోర్టులో పేర్కొని దొరగారు చెన్నపట్నంలోని అధికారులకు కోపం తెప్పించారు.

1833- మార్చినెల 19వ తేదీనాడు అంటే గుంటూరులో పట్టుమని పన్నెండు వారాలు కలెక్టరుగా పని చేసేసరికి అక్కడ నుంచి చిత్తూరు జిల్లాకు జడ్జిగా నియమించారు.

- చిత్తూరులో స్థిరపడకుండానే ఒక్క నెళ్ళాళ్ళలో వారిని రాజమండ్రి అప్పిలేట్ కోర్టుకు జడ్జిగా బదిలీ చేశారు.

- ఇది మచిలీపట్నం డివిజనుకు సంబంధించిన హోదా కనుక, బందరు

తమకు సుపరిచితమైన ప్రదేశం కాబట్టి యిక్కడే ఒక తెలుగు ముద్రాక్షర శాలను స్థాపించాలని, పుస్తకాలు ప్రచురిద్దామని దొరగారు ప్రణాళికలు వేసుకొన్నారు. అన్ని ఏర్పాట్లూ ఎంతో ధనం వెచ్చించి చేశారు. టైపులు, మిగతా సరంజామా తెప్పించారు. తమతోటి ఆంగ్లేయుని నమ్మి అతగాడు చేసిన మోసంవల్ల దొరగారు అన్నివిధాలా నష్టపోయారు. పెట్టిన పెట్టుబడికి మింజుమలె వసుచరిత్రలో నాలుగు నమూనా పుటలు అచ్చుపడి చేతికి వచ్చాయి. లాభం గూబలలోనికి వచ్చింది.

1834- ప్రావిన్షియల్ జడ్జిలు బ్రౌను దొరగారు ఘోరమైన తీర్పు చెప్పారని నిర్ణయించాక కుంపిణీవారు అందుకు శిక్షగా ఆయనను అక్టోబరు 25వ తేదీనాడు ఉద్యోగం నుంచి బర్తరఫ్ చేశారు. పదిహేడు సంవత్సరాలు, ఒక్కరోజు కూడా జబ్బుపడి సెలవు పెట్టకుండా కుంపిణీ కొలువులో పనిచేసిన సర్వీసు ఒక్క కాగితం ముక్కతో తుడిచిపెట్టుకు పోయింది. ఈ పదిహేడేళ్ళపాటు తాము ఏఏ రంగాలలో ఎటువంటి సేవలు చేశారో మనవి చేసుకొంటూ, మళ్ళా సర్వీసులో చేర్చుకోమని ప్రార్థిస్తూ బ్రౌనుదొరగారు నవంబరు 4వ తేదీనాడు అర్జీ పెట్టుకొన్నారు. ఈ విన్నపాన్ని మన్నించవలసిన అవసరం లేదని నవంబరు 14వ తేదీనాడు చెన్నపట్నం కుంపిణీవారు 'డిస్మిసల్ ఆర్డరు' ఖాయం చేశారు.

- నవంబరు 26వ తేదీనాడు బ్రౌనుదొరగారు లండన్‌లోని డైరెక్టర్ల కోర్టువారికి విజ్ఞాపన ఒకటి లిఖించి చెన్నపట్నం అధికారులకు యిచ్చి సీమకు పంపమన్నారు. దీనిని రూల్సు ప్రకారం ఆ సర్కారు వారు 20 రోజులపాటు నోటీసు బోర్డులో పెట్టి లోకానికి చాటారు.

- డిసెంబరు 2వ తేదీనాడు బ్రౌను దొరగారు స్వదేశ ప్రయాణం నిమిత్తం మూడేళ్ళ 'ఫర్లో' సెలవు మంజూరు చేయించమని అర్జీపెట్టారు.

- డిసెంబరు 17వ తేదీనాడు కోరింగ రేవులో సీమకు వెళ్ళే ఓడఎక్కారు. అది బందరులోనూ, చెన్నపట్నంలోనూ ఆగాక చెప్పవలసిన వారికి అన్నీ చెప్పి చివరకు చెన్నపట్నంలో తమ పదిహేడు సంవత్సరాల సర్వీసుకు 'గుడ్‌బై' చెప్పి కదలసాగారు.

ఉత్తముడు, ఉన్నతాదర్శాలు గల వ్యక్తికి ఉద్యోగం ఊడి, ఇన్నాళ్ళు చేసిన కృషి నీళ్ళుకారి పోతూందని తెలుసుకొన్న వాళ్ళంతా చాలా బాధపడ్డారు.

కోరంగి రేవులో వారివద్ద సెలవు తీసుకొన్న వాళ్ళలో ద్రాక్షారం జమీందారుగారు, వారి వకీలు మొదలైన వారున్నారు. దేవరకొండ లక్ష్మీకాంతం అనే ఆ వకీలు యిలా ఒక లేఖలో రాశాడు.

'........ యీ దేశం నుంచి తమరు లండరన్‌కు విజయం శాయగలందులకు కోరంగి రేవుకు వచ్చిన సీమ వాడమీద వేంచేసి యుండగా..... శెలవు పుచ్చుకొని వచ్చిన దారభ్య తమరు కార్య సఫలమును పొంది దౌలతు అభివృద్ధియై త్వరగా విజయం శాయగలందులకు దేవుని వేడుకొంటూనే వున్నాను...... యీ జిల్లాలో వుండే అన్యాయమనే చీకటి తమ అధికారమే అన్న సూర్యోదయమై మిక్కిలి న్యాయం కలిగి అబద్ధములు, అన్యాయములు హరించిపోయి, దుర్మార్గులైన ప్రజలు దేశాంతర వ్యవస్థులై పోయినారు. అటువంటి పనికి యీ జిల్లా ప్రజల యొక్క దుర అదృష్టం చాత తమరు శీమకు విజయం శాయడం తటస్థమైనందున దుర్మార్గులకు యేమి హర్షమై వున్నదో కాని యితరమైన ప్రజలకు తమరు యెప్పుడు విజయం చేతురని కోరుతూ తమ రాకడకే నిరీక్షించి యున్నారు. (M.417- P.217 - 223)

బ్రౌను దొరగారు మచిలీపట్నంలో మొట్టమొదట వేమన పద్యాలు చదవడం ప్రారంభించిన నాటినుంచి వారితో కలసి మెలసి సాహిత్య కృషి చేసిన పత్యం అద్వైత బ్రహ్మయ్యగారు చాలాఆవేదన చెందారు."ప్రస్తుతం తమవిషయమై జరిగిన కార్యమునుగురించి తమఆశ్రితుల గ్రహచారము వల్లనేసంభవించినట్లుగా భావించి చాలా విచారమును పొందినాను" అని ఒక లేఖలో మునుపేరాశారు.

(1834 నవంబరు 14వ తేదీ M-425-పుట 442)

ఇన్నేళ్ళుగా తాము సంపాదించిన గ్రంథాలను ఎవరెవరి దగ్గర జాగ్రత్త చేయాలో వారి దగ్గర వుంచారు. కడపలో తాము ధర్మబడిలో చదువుకొని, తరువాత తమ వద్దనే గుర్రాల మీదా, సామానుమీదా తైనాతీగా పనిచేసిన మండెల కొండల రాయుడికి ఏమి అప్పగించారో అతని లేఖలోని భాగంవల్ల తెలుస్తుంది.

"అంతట తమరు సీమ వెళ్ళేటప్పుడు వాడమీద నీలపల్లి నుంచి బందరుకు వచ్చినంతల్లో [illegible]కు తదనంతరం బందరులో వున్న సామాను యావత్తు ఊషు దొరగారికి అప్పగించమని సెలవు యిచ్చినారు. అంతట తమరు బందరుకు వొచ్చి తిరిగి శీమకు వెళ్ళేటప్పుడు పిన్నీషు (pinnace) మీద కొంత సామాను వేసుకొని వాడ దగ్గరకు వెళ్ళేటప్పుడు నాకు సెలవు యిచ్చినది యేమంటే యిది వర్కు బందరులో వున్న సామాను యావత్తు యెలాగున

కనిపెట్టుకొని వున్నావో ఆలాగుననే నీలపల్లెలో లీనారసు (Linarce) దొరగారి తరపున సామాను నేను వచ్చిన దనుక ఆ సామానును బహు జాగ్రత్తగా చూచుకొంటూ వుండవలసినదని లీనారసు దొరగారికి యేలినవారు వాడమీద ఉత్తరం వ్రాసి యిచ్చి నీలపల్లెలో వున్న సామాను దగ్గరికి వెళ్ళమని సెలవు యిచ్చినారు. ఏలినవారి యొక్క ఆజ్ఞ ప్రకారం నేను నీలపల్లెకు వెళ్ళి లీనారసు దొరవారికి వుత్తరం యిచ్చినంతల్లో ఆ సామాను దగ్గర నన్నున్నూ, వగ్రె వీరవెంకయ్య నాయుణ్ని ఆ సామాను, గ్రంథములు యావత్తున్ను చిల్లర సామాను బహుజాగ్రత్తగా చూసుకొంటూ వున్నంతల్లో ...."

(M - 417 పుట 228-230)

ఓడ చెన్నపట్నంలో ఆగాక బ్రౌను దొరగారు అక్కడ అందరి దగ్గరా సెలవు తీసుకొన్నారు. వారిని కోరంగిలో ఓడ ఎక్కించిన ద్రాక్షారం జమీందారు అంగర బ్రహ్మజీ కృష్ణాజీ పంతులుగారు 1835 జనవరి 8వ తేదీనాడు ఒక దొరగారికి ఒక వుత్తరం రాశారు. ఆ లేఖలో దొరగారి తరపున వారి శ్రేయోభిలాషులందరూ ప్రభుత్వం వారికి దాఖలు చేసిన అర్జీల సంగతి విశదమవుతుంది. లేఖను చూడండి.

"......కోరంగి నుంచి బయలు వెళ్ళి ది 6 జనవరి ఆన 1835 సం॥ తారీఖున చన్నాపట్నం ప్రవేశించి నందు్న సమస్తమయిన దొరలున్ను తమర్ని సంతోషంగా వుండగలందులకు అనుకూలమైన మాటలు విశదపరుస్తూ వున్నారున్ను గౌనరు బహదరు వారున్ను తమ బంధువులవల్ల తమ సంగతి తెల్సి తిర్గి శీమకు వ్రాయించినారనిన్ని ఈ నెల ది. 20 తారీఖున మీరు వ్రాయించిన వుత్తరం అందినందున్నా సంతోషం వ్రాయడంకు ఆలస్యమైనది. సముద్ర మందు వున్నవార్కి వాడ దొరికినట్టు సంతోషించినాను. తమయందు వున్న సుగుణ సంపతిన్ని, నిష్పక్ష పాతమున్ను, ధర్మ గుణమున్ను విద్యా నిధిత్వమున్ను మొదలయిన సుగుణములు కల్గిన మిమ్మున చూశి మాట్లాడిన సుగుణవంతులయిన దొరలు అందరు మిక్కిలి సంతోషించి తమరు అభివృద్ధి కాగలంద్లుకు కోరుతూ వుంటారన్న నమ్మకం కలిగినందుకు దొరలు అంతా తమతో యుక్తంగా ముచ్చటించినారని వ్రాయించినందున సంతోషించినాను. గౌనరు బహదరు వారున్ను సమస్తమయిన ధర్మములు తెల్సివున్న వారె అయినందున అప్పట్లో ఆయన ప్రయాణపు తొందర చాత మీ విషయమయి

జవాబు వ్యతిరిక్తంగా యిచ్చినప్పటికి యిప్పుడు మీ అభీష్టం చొప్పున త్వరగా సంభవింప చేస్తారనిన్ని తమ ప్రయోజకత్వపు శక్తివల్లనున్ను. ప్రజా పరిపాలన దర్మంవల్లనున్ను తమ అభీష్టసిద్ధి అయి వస్తున్నారనన్ని నమ్మి త్వరగా తమ సంకల్పం అయి రాగలందులకు దేముణ్ని ప్రార్థిస్తున్నాను. కోరంగిలో తమవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని తమరిని వదలిన విచారం చాత యటూ తోచక ద్రాక్షారామంలోనే యింత పరియంతం వుండి యిప్పుడు గౌనరువారు బందరుకు వచ్చినారని తెల్సి రాజ మహేంద్రవరం వచ్చినాను. డాక్తరు గారిని చూస్తె ఆయనకు బదిలి అయినదని ఆయన వల్ల తెల్సి ఆయన్ని దూరస్థలముకు వెళ్లుతారని విచారమయినది. మేస్తరు స్యూ జడ్జిగారిని మేస్తరు కప్తావీణమలీ ధొరగారిని చూడడమయినది. గవునరు వారు ది 16 జనవరు తారీఖ్ను బందరు వచ్చి మూడు రోజులు వుండి ది18 తారీఖున బెజవాడ వచ్చినారున్ను యేలూరు మార్గంగా యీ రాజ మహేంద్రవరం వచ్చి తూర్పు వెళ్లుతారని తెలస్తున్నాది.

మేస్తరు క్రాలి ధొరగారి ద్వారా గౌనరు వారి దర్శనం అయి నేను అర్జీ యిచ్చిన పిమ్మట జరిగిన సంగతులు వ్రాస్తున్నాను. తమ శక్తి యుక్తులా నేర్పు వల్లనూ ప్రముఖలయిన ధొరలు వశ్యలయిన కార్యసానుకూలమయి తమరు శీఘ్రంగా రాగలందులకు నిత్యం దేముణ్ని ప్రార్థిస్తున్నాను. నాకు తోచిన సంగతులు వ్రాసుకోవడం వల్ల వుత్తరంకు కాగితం వఖప్పుడు విస్తరించును గనుక నటుపె యిడ్డుగా పపించడాముకు రీజను వున్న పక్షముకు ఆ చొప్పున తమరు పంపిస్తూ వుండవలెనని కోరుతాను. తమరు సుఖంగా ఖులాసాగా వుంటూ తమ మనోభీష్టం చొప్పున త్వరగా రాగలంద్లుకున్ను దేముణ్ని ప్రార్థిస్తున్నాను. గవునరు బహాదరు వారిని రాజ మహేంద్రవరంలో కల్సుకొని భీముని పట్నం పరియంతం వెళ్ళి దేహస్వస్థత లేక నేను వచ్చి వున్నందున్ను తమ వుత్తరం పంపించడమునున్ను ధొరలను చూశి సంగతులు వ్రాయడముకున్ను విలంబం అయినంద్కు క్షమించవలెనని కోరుతాను. నాల్గురోజులలో యిక్కడ నాకు తెల్సిన సంగతులు వయినంగా వ్రాస్కుంటాను. తమ దీవెనలు వల్ల అంతా సురక్షతంగా వున్నారు. తమ సంతోషంతో త్వరగా తమ దర్శనం శాయగలంద్కు దేముణ్ని ప్రార్థిస్తున్నాను. చిత్తానకు తేవలెను.

ది13 మార్చి ఆన 1835 సంగ

(M-401-PP.119-21)

ఎవరెన్ని రకాలుగా దేవుణ్ణి ప్రార్థించారో గాని శ్రేయోభిలాషులు సంతోషించేటట్టు బ్రౌను దొరగారు లండన్ చేరుకొన్నారు.

మలిసారి సెలవు మీద ఇంగ్లండులో–

ఎప్పుడో నూ నూగు మీసాల నూత్నయౌవనం కూడా సరిగ్గా వచ్చీ రాని వయసులో బ్రౌను దొరగారు ఇంగ్లండులోని హెయిలీ బరి కాలేజీలో చదువుకొని భారతదేశానికి వెళ్ళారు. 17 సంవత్సరాల పాటు స్వతంత్రంగా జీవించి, 'సర్వాధికారాలతో సాంమ్రాజ్యం' చేసి, ఉడుకుపాలు తగ్గక ఉగ్రకోపంతో వ్యవహరించి, ఉద్యోగం ఊడకొట్టుకొని స్వదేశానికి తిరిగి చేరుకోవలసి వచ్చింది. ఆదినుంచీ బ్రౌను దొరగారిది పుస్తకాలలో విస్తరించిన జ్ఞానమే తప్ప లౌక్యాలు చాలా తక్కువగానే తెలుసు. ముక్కుకు సూటిగా పోతే చిక్కుల్లో పడతామని మూడోసారి తలబొప్పికట్టాక లోకవ్యవహారం కొద్దికొద్దిగా తెలుస్తూవచ్చింది.

భారతదేశంలో తాము అధికార నిర్వహణలో చేసినవి తప్పిదాలే అని ఒప్పుకొంటూ డైరక్టర్ల కోర్టు వారికి అర్జీరాసి ఇవ్వక తప్పలేదు. స్వదేశంలో బంధుమిత్రులను కలుసుకొని చూడవలసిన ప్రదేశాలు చూసి లండన్‌లో కుంపిణీ వారి ఉత్తరువుల కోసం కాచుకొని వున్నారు. మూడేళ్ళపాటు సీమలో ఉండవలసి వచ్చింది. నిరంతర సాహిత్య వ్యాసంగం చేసే దొరగారు చూడవలసిన ప్రదేశాలన్నీ చూశాక, లండన్‌లో బ్రౌను దొరగారు స్తిమితంగా కూర్చొని తమ రచనా వ్యాసంగం ప్రారంభించారు. స్వదేశానికి వస్తున్నప్పుడు తమ పుస్తకాలన్నింటినీ భారతదేశంలోనే విడిచిపెట్టలేదు. కొన్ని తమతో తెచ్చుకొన్నారు. వీటిలో 1829లోనే ప్రారంభించిన నిఘంటు సంపుటాలూ, అంతకు ముందు 1825లో నోట్సు రాసుకొన్న వ్యాకరణ గ్రంథాలూ, భట్టీయం, బాలసరస్వతి అనువాదాలూ మొదలైనవి ఉన్నాయి.

1835 నవంబరు నెలలో డర్బీషైర్‌లో ఉన్న వాల్టిన్‌హాల్ 27వ నెంబరు గృహంలో కూర్చొని 'ఎగ్రామర్ ఆఫ్ ది తెలుగు లాంగ్వేజి' అనే పేరుతో ఇంగ్లీషులో ఆంధ్రవ్యాకరణ రచనకు ఉపక్రమించారు. ఇందులో ఛందస్సుకు సంబంధించిన ప్రకరణం చేర్చాలని తలచారు. లండన్‌లో విద్వన్మిత్రులు వచ్చి వెళుతూ ఉండేవారు. వీరిలో ప్రొఫెసర్ రోసెన్ (ROSEN) అనే పండితుడు సంస్కృత ఛందస్సుల గురించి కుతూహలం ప్రదర్శించారు. ఆయన అభ్యర్థన పై దొరగారు గీర్వాణ ఛందస్సుల గురించి ' A Familior Analysis of Sanskrit Prosody' అను ఒక పెద్ద వ్యాసం వ్రాసి ఏషియాటిక్ జర్నల్‌లో ప్రచురించారు.

(1837 సంవత్సరాపు సంపుటి. పుటలు 153-241) ఉత్తరోత్తరా ఇది ఒక చిన్న సైజు పుస్తకంగా వెలువడింది.

ఒక పక్క రచన చేస్తూనే బ్రిటిష్ మ్యూజియం, బోదిలియర్, ఇండియా ఆఫీసు మొదలైన ప్రదేశాలలోని గ్రంథాలయాలలో పరిశోధనా వ్యాసంగం చేస్తూవచ్చారు. ఇండియా ఆఫీసు లైబ్రరీలో కుప్పలుగా పడున్న తెలుగు, కన్నడ గ్రంథాలను చూసి, వాటిని పరిశీలించి ఒక కేటలాగు తయారు చేశారు. ఇది ప్రొఫసర్ విల్సన్ గారి కోరికపై చేశారు. ఈ పుస్తకాలు ఇక్కడ దిక్కు మొక్కు లేకుండా పడి ఉండడం కన్నా వీటిని భారతదేశానికి ముఖ్యంగా చెన్నపట్టణానికి పంపమని సిఫార్సు చేశారు. అక్కడ ఉన్న దక్షిణ భారత గ్రంథాల సంఖ్య మొత్తం 2,106. వీటిలో చాలా భాగం డాక్టర్ లీడన్‌గారి సేకరణలే. (చూ॥డాక్టర్ లీడన్‌గారి జీవిత విశేషాల ప్రకరణం) ఈ కేటలాగును తయారుచేసి ఇచ్చినందుకు కుంపిణీ డైరక్టర్ల కోర్టువారు 1837 మార్చిలో దొరగారికి ధన్యవాదాలు తెలియచేశారు.

1836లో దొరగారు ఆక్స్‌ఫర్డ్‌లో ప్రొఫెసర్ విల్సన్‌గారి ఆతిధ్యం స్వీకరించారు. ఆయన తాంత్రిక విషయాలపైనా, శాక్తేయ విధానాలపైనా ఆసక్తి చూపించారు. భారతదేశంలో తాము సేకరించిన గ్రంథాలలో తంత్రం పై చాలా గ్రందాలు ప్రామాణికమైనవి ఉన్నాయి. చదివిన విషయాలు జ్ఞాపకం తెచ్చుకొని ఒక వ్యాసం రాశారు. ఇది చిత్తు ప్రతిగానే మిగిలింది.

ఇంగ్లండులో నిలకడగా కూర్చొనగలగడం వలన దొరగారు తమ తెలుగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటువును ఒక రకంగా పూర్తి చేశారు. ఇది వ్రాతలో తొమ్మిది సంపుటాల ఉద్గ్రంధం. ఈ రచన ఎలా సాగినదీ వివరిస్తూ ఎన్నోనోట్సు కొన్ని కొన్ని సంపుటాలలో పొందుపరిచారు. ఉత్తరోత్తరా వ్రాసుకొన్న తమ సాహిత్య జీవిత చరిత్రలో లేని భోగట్టాలు బోలెడన్ని యిందులో వున్నాయి. తమ నిఘంటువుకు ఏ పేరు పెట్టాలా అన్న మీమాంసలో పడ్డారు. రకరకాల సూచనలు రాసుకొన్నారు. చివరకు 'బ్రౌణీయం' అనే పేరును తామే నిర్దేశించుకొన్నారు. (D.1391). దీనిని ఇవాళ మనం 'బ్రౌణ్యం' అని వ్యవహరిస్తున్నాం. సీమలో ఉన్నప్పుడే వారికి ఒకసారి వెనుతిరిగి చూసుకొని జమా ఖర్చులు తేల్చుకోవాలన్న ఊహకలిగింది. భారతదేశంలో తాను సేకరించిన తాళపత్ర గంథాలు, వాటిని కాగితం మీదకు ఎక్కించిన వైనాలు, ఆ ప్రతుల నుండి తీర్పు చేయించిన గ్రంథాలు, చెప్పించిన వ్యాఖ్యానాలు, చేయించిన టీకలు, వ్రాయసగాళ్ళకు ఇచ్చిన జీతాలు, పండితులకు ముట్టచెప్పిన వేతనాలు,

కాగితాలు, కలాలు, బైండింగు ఖర్చులు అన్నీ కలుపుకొని ఏ మాత్రం ఖరీదు చేస్తాయని దొరగారు ఒక అంచనా వేసుకొన్నారు. 1836 నాటికి 30,000 అక్షరాలా ముప్పయి వేల రూపాయలు వీటి మీద ఖర్చు పెట్టినట్టు ఉజ్జాయింపుగా తేలింది!! (D.1391). 1836 మే 20వ తేదీ నాటికి నిఘంటు సంపుటాలు సాపు చేయటం పూర్తయింది. ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటువులో Furlough అనే మాటకు 'శలవు మీద దేశమునకు పోయి వుండే కాలము' అని అర్థం ఇస్తూ 'I completed the Telugu Dictionary during furlough in England' అనే వాక్యాన్ని ఉదాహరణగా ఇచ్చారు.

ప్రారంభించిన వ్యాకరణ గ్రంథం 1837లో పూర్తయింది. 'దానిని మొదట 'ది ఎంపైర్ గ్రామర్ ఆఫ్ తెలుగు' అని పేరు పెట్టారు. తర్వాత 'దిగ్రామర్ ఆవ్ తెలుగు లాంగ్వేజి' అన్నదే ఖాయం చేశారు. నిఘంటువు వ్యాకరణం రచిస్తూనే తీరిక సమయాలలో వినోదానికి షేక్స్పియర్ నాటకాలను వీక్షించేవారు. ఆ ప్రదర్శనలు వినోదానికి బదులు వివేచనను, విచారాన్ని కలిగించేవి. పేరుకు షేక్స్పియర్ నాటకమే గాని అందులో డ్రైడన్ చేసిన మార్పులు చాలా ఉన్నాయి. నాటక ప్రదర్శన చూశాక ఒళ్ళు మండి దొరగారు లేఖ రాశారు (రెండేళ్ళ తర్వాతగాని షేక్స్పియర్ నాటకాలలో ఇతరులు చేర్పులు, మార్పులు చొప్పించకూడదనే నిర్ణయానికి క్రమంగా నాటక ప్రయోక్తలు వచ్చారు).

భారతదేశంలో ఉన్నప్పుడు సీమలోని కుంపిణీ డైరెక్టర్ల కోర్టువారికి పెట్టుకొన్న విజ్ఞాపనలో వేరగాళ్ళను శిక్షించడానికి బదులు, వాళ్ళ మీద తీర్పు చెప్పిన జడ్జిని శిక్షించడం ఏం బాగుండదంటూ ప్రశ్నిస్తూ వచ్చిన వైఖరిని దొరగారు శీమలో మార్చుకొన్నారు. "నేను చేసినది సూత్ర బద్ధమైన న్యాయవిచారణ కాదు, అయితే చేసిన తప్పిదాన్ని నాచిత్తశుద్ధి క్షాళన చేస్తుందనుకొన్నాను. ఇప్పుడు నాబాధలు నాకళ్ళు తెరిపించాయి." అన్న ధోరణికి మారారు. కుంపిణీ డైరెక్టర్లు కూడా "కొంచం తొందరపాటు మనిషేగాని ఒళ్ళు దాచుకొనకుండా పనిచేసే పెద్ద మనిషి. పదిహేడు సంవత్సరాలు మనకొలువు చేశాడు. ఈ మూడేళ్ళపాటు సాలీనా కేవలం 500 పౌన్ల జీతం మీద ఇతడు పడ్డ కష్టాలు చాలు. మళ్ళా సర్వీసులో చేర్చుకొందాం" అని భావించారు. అయితే తమవొకరుకు బుద్ధిరావడానికి ఒకషరతు పెట్టారు. మళ్ళా భారతదేశానికి వెళ్ళాక ఒక్క ఏడాదిపాటు రివెన్యూ, జూడిషియల్ శాఖలలో ఏవిధమైన పనులూ చేయకూడదనే ఆంక్షతో 'ఫైనల్ ఆర్డర్లు' వేసి పత్రాలు చేతికిచ్చారు.

పరమ సంతోషంతో బ్రౌను దొరగారు మళ్ళా ఇంకొ పదిహేడు సంవత్సరాలపాటు సివిల్ సర్వీసులోనూ, తెలుగు సాహిత్య రంగం లోనూ కృషి చేయడానికి 1837 ఆగస్టు 30వ తేదీవాడు ఓడ ఎక్కారు. కొన్ని కారణాల చేత ఒక పక్షం రోజులు ఓడ కదలలేదు. చివరకు సెప్టెంబరులో పబురు మొదలైంది.

మలివిడత కుంపిణీ కొలువులో

1837 ఆగస్టు 30 వ తేదీ నాడు బయలుదేరవలసిన "మేరీ ఆన్" అనే ఓడ మరో రెండు వారాల తర్వాత మరమ్మత్తులు పూర్తి చేసుకొని భారత దేశానికి పయనించింది. 1838 జనవరి మొదటి వారంలో గాని ఈ నౌక చెన్నపట్నం చేరుకోలేదు. నాలుగు నెలలకు పైగా సాగిన ఈ ప్రయాణంలో బ్రౌన్ దొరగారికి తగిన స్నేహితులే లభించారు.

రాబర్ట్ కాల్డ్‌వెల్ (1814-91) అనే మిషనరీ పరిచయమయ్యాడు. ఈ ఇరవై నాలుగేళ్ళ యువకుడు తమిళ జిల్లాలలో మత ప్రచారం చేయడానికి వెళుతున్నాడు. బ్రౌను దొరగారు తెలుగు నేర్పుతామన్నారు. తనకు తమిళ భాష ప్రస్తుతం అవసరమని, కోరమండల్ కోస్తాలో ఆ భాషలో పనిచేయాలని కాల్డ్‌వెల్ చెప్పారు. బహుశా ఈ తొలి పరిచయంలోనే "కోరమాండల్" అన్న ప్రయోగం తప్పని, అది నిజానికి కర్రి మండలమని బ్రౌను దొరగారు చెప్పారు. కాల్డ్ వెల్ ఈ నాలుగు నెలలూ దొరగారి దగ్గర సంస్కృతంతో పాటు ఎన్నో నేర్చుకొన్నాడు. ఈ మిషనరీయే తర్వాత రైట్ రివరెండ్ కాల్డ్‌వెల్‌గా ప్రసిద్ధుడై "ద్రావిడ భాషల తులనాత్మక వ్యాకరణం" అనే ప్రఖ్యాత గ్రంథాన్ని 1856లో రచించాడు (ఇందులో బ్రౌను దొరగారిని ఆరు సందర్భాలలో పేర్కొన్నాడు).

నాలుగు నెలల పాటు కలిసి మెలిసి ప్రయాణం చేయడంలో కాల్డ్‌వెల్ బ్రౌను దొరగారిని బాగా పరీక్షగా అర్థం చేసుకొన్నాడు. "ఈయనిది పిచ్చి పాండిత్యం ఇతడు విడ్డూరమైన వికార స్వభావుడు. ఒక్క క్షణం నిలకడగా, నిశ్చింతగా ఉండలేడు. ఈయన చాలా విజ్ఞానవంతుడేగాని, వీరి అభిప్రాయాలను పూర్తిగా అంగీకరించలేము. పరమ విసుగెత్తించేస్తాడు. వీరికున్న ధారణాశక్తి గల వ్యక్తిని మరెవరినీ నేను ఇప్పటి దాకా చూడలేదు. గ్రీకు, లాటిన్ కవుల పాదాలను ఘడియ ఘడియకు ఉదాహరిస్తూ ఉంటారు. అంతేకాదు మన స్కాట్లండు దేశపు కవుల పద్యాలను పాదాలకు పాదాలు యాకరువు పెట్టగలడు. ఈయన ఒక పనికిరాని పరిజ్ఞాన సర్వస్వం. ఎవ్వరూ చదవని పుస్తకాల పుట్ట. సనాతన వస్తు సామగ్రి కేటలాగు. క్రైస్తవ విజ్ఞానంలో ఈయన ద్వితీయ శ్రేణి

సంస్కారవాదుల రచనలు చాలా చదివాడు. స్పానిష్ జెసూట్ల గురించి ఎక్కువగా తెలుసు. స్వపక్షపాతాలు కోకొల్లలు. వీరి ఊహలు ఊసరవెల్లులు. తనకు తాను తప్ప మరెవ్వరూ సాటిరారు. చిన్నప్పుడే దేశాన్ని వదలి పెట్టి ఇండియాకు వచ్చి హిందూ మహమ్మదీయులతో స్నేహ సంబంధాలు పెట్టుకొన్న ఇలాంటి వాళ్ళంతా ఒక్కటే. యుక్త వయస్సులో ఆక్స్‌ఫర్డ్ వంటి విశ్వవిద్యాలయాల్లో చదువు కొని ఉంటే ఈయన ఇంకొక విధంగా పరిణమించి ఉండేవాడు". అంటూ తనఅనుభవాలను కాల్డ్‌వెల్ గ్రంథస్థం చేశాడు.[9] మురారిలాగ బ్రౌను దొరగారిది తృతీయ పంథా అని ఎవ్వరైనా భావిస్తారు. భారత దేశంలో చాలామంది తెల్లదొరలు ఆయనతో చాలా విషయాలలో ఏకీభవించలేరు.

1838 జనవరి 7 వ తేదీ నాడు దొరగారు చెన్నపట్నంలో అధికారులను కలుసుకొని డ్యూటీలో చేరారు. డైరెక్టర్ల కోర్టు వారి ఆదేశానుసారం దొరగారిని రెవెన్యూ, జ్యుడిషియల్ శాఖలలో నియమించక పెర్షియన్ ట్రాన్స్‌లేటరుగా జనవరి 23 న ధ్రువపరిచారు. నెలకు కేవలం నాలుగు వందల రూపాయిలు మాత్రమే జీతం. మద్రాసులో ఇది ఏమీ సరిపోదు. ఇంకో వూరులోని ఉద్యోగాలలో వేయరాదు.

బ్రౌను దొరగారు చెన్నపట్నం చేరగానే గజెట్‌లో ఈ వార్త ప్రచురితమైంది. ఈ వార్తను చదివి దొరగారి శ్రేయోభిలాషులు సంతోషించారు. ద్రాక్షారం జమిందారు అంగర బ్రహ్మజీ కృష్ణాజి పంతులు వెంటనే ఇలా రాశారు.

"..... తమరు ఈ నెల 7 వ తారీఖున పట్నంలో ప్రవేశించినారని గేజిటు వల్ల తెల్సినట్టు మంచాల పురుషోత్తం ఉత్తరం వల్ల నాకు తెలిసినందున అమితమైన సంతోషమైనది. తమరు నిర్దోషులు, బహు పుణ్యాత్ములు అయినందున తమరు యెక్కడ వున్నా ఖులాసాలే గాని తమ ప్రాపకం కోరి వున్న వారికి తమరు ఈ దేశమునకు రావడం నుంచి హద్దులేని సంతోషముకు హేతువు అయినది. ఈ మధ్య అనేక మంది అనేక విధాల అనుకొంటూ వున్న తమ పని గురించి నేను పొంది వున్న సంకోచం అనే చీకటి తమరు ప్రవేశించడంతో సూర్యోదయ శ్రవణంలోనే వదలినది...."

(M-407 P.35-36)

9. Reminiscences of Bishop caldwell (as quated in Literary Autobiography of C.P. Brown. P. 85 onwords.

తరువాత సంగతి తెలియచెస్తూ బ్రౌను దొరగారు జనవరి 9 వ తేదీ నాడు కడపలో తమ బంగళాను చూసుకొనే అయోధ్యాపురం కృష్ణారెడ్డికి ఒక లేఖ ద్వారా తెలియచేశారు. ఇప్పుడు ఈ నమ్మిన బంటు కదిరి మునసబు అయ్యాడు. దొరగారికి ఇలా జవాబు రాశాడు.

"..... యేలిన వారు యీ నెల 9 వ తారీఖున వ్రాయబడిన ఆజ్ఞా పత్రిక ఈ దినం పగలు 7 గంటల వేళ నాకు చేరినందున తాము శీమకు పోయిన వర్తమానం తెలిసిన దారభ్యం యీ దినం వరకు తమ యొక్క క్షేమ సమాచారం యేదిన్ని తెలియకుండా వుండినందున అహర్నిశం నాకు కలిగి వుండే అత్యంతమైన వ్యసనం ఈ దినంతోటి పరిహారమై విశేషమైన సంతోషాన్ని పొంది వున్నాను. ....తమరు వ్రాయించిన ఆజ్ఞ ప్రకారం తాము శీమకు విజయం చేసిన దినం మొదలుకొని ఈ దినం వరకు తమ యొక్క బంగళా అద్దె సంబంధం లెఖ్ఖ యీవత్తున్ను వివరగతిగా నాలుగైదు దినములలో సముఖములోకి పంపిస్తున్నాను (1838 జనవరి నెల 20 వ తేదీ).

(M. 432- పుట 51)

కృష్ణా రెడ్డికి కబురు రాసినట్లే దొరగారు తమ నౌఖరు మండెల కొండలరాయుడికి కూడా వర్తమానం పంపాడు. అతడు ఒక లేఖలో ఇలా రాశాడు.

"..... మా అదృష్ట యోగం వల్ల 1838 సంవత్సరం ది 9 జనవరి నెలలో యేలిన వారు చెన్నపట్నం విజయం చేస్తూనే శలవు యిచ్చిన ప్రకారం యానాములో వున్న సామాను వగైరా వాడ మీద వేసుకొని నేనున్నూ, నా తమ్ముడైన స్వామిన్నీ వాడ మీద యెక్కి యేలిన వారి యొక్క పాదాలు చూచినంతల్లో మా యొక్క దరిద్రము విచ్ఛిన్నమైనదని సంతోషిస్తూ వున్న తర్వాత పదిహేను రోజులుకు యేలిన వారు శలవు యిచ్చినది యేమంటే యిప్పుడు పని యేమిన్నీ లేదున్ను ముందు పని వచ్చినంతల్లో పిలిపిస్తున్నామని ఆజ్ఞ చేసినారు....."

(M 417- పుట 232)

పాత సిబ్బందిని పిలిపించుకొని చెన్న పట్నంలో "కాలీజాకచ్చేరి"ని మళ్ళా జరిపించాలంటే అది అంచెల మీద సాగవలసిన పని. జీతాలు ఇవ్వగలగాలి. ఇంతకు పూర్వం తయారు చేయించిన తీర్పు ప్రతులు గ్రంథాలయంలో మూలుగుతున్నాయి. అవి వెలుగు చూసే ఏర్పాట్లు చేయాలి. దేనికైనా డబ్బు ముఖ్యం. దొరగారు అప్పుల మీద బతుకుతున్నారు. ఒక ఇంగ్లీషు వర్తకుని వద్ద

అప్పులు చేశారు. ఉత్తరోత్తర అసలు ఫాయిదాలతో కలిపి 60,000 అక్షరాలా అరవై వేల రూపాయలు చెల్లించి దొరగారు ఋణ విముక్తులయ్యారు. ఇందులో ముప్పయి వేలు అసలు, ముప్పయివేలు వడ్డీ. ఈ గుది బండ తొలగేదాకా ఆయనకు జైల్లో పడతామని భయమే ఉండేది. ఆ రోజుల్లో బాకీలు తీర్చలేని వాళ్ళను చెరసాలపాలు చేసేవారు. కుంఫిణీ కొలువులో బాధ్యతాయుతమైన నౌకరీ చేస్తూ ఉంటే అప్పులు పుడతాయన్నది దొరగారికి విశదమైన సంగతే. అయితే ఇబ్బందికరమైన సందర్భాలలో అప్పుల వాళ్ళు సగం బాకీ అయినా తీర్చమని ఒత్తిడి చేస్తారు. లోగడ నండూరి వెంకటాచలం అనే ఏలూరు వాస్తవ్యుడు రాసిన ఉత్తరం ఆయనకు బాగా జ్ఞాపకం. అందులో కొంత భాగం ఇలా ఉంది.

"... దేవరవారి దాపున ది 25 ఫిబ్రవరి తారీఖున శలవు పుచ్చుకొని యింటికి వచ్చి తిథి ప్రయోజనం జరుపుకొని యేలినవారి సముఖానికి రావలెనని వస్తూ ఉండగా యింటి వద్ద వున్న వాండ్లకు జీవనం జరపగలందులకు ధాన్యం మూలంగా బదులు యిచ్చిన సాహుకారు నా బాకీ పైసలు చేసి పొమ్మనమని బంట్రోతును "మొహస్పలు " చేసి రానివ్వనందువ ఆ బాకీ లెఖ్ఖ చూచుకొంటే రూ. 33-10-0 ముప్పయి మూడు రూపాయల పది అణాలు అయినది. అందుకు అనేక విధముల ఆ సాహుకారును బతిమాలుకొంటే సగం రూపాయలు యిప్పుడు యివ్వవలసినదన్ని కడమ సగమున్ను మీదొరగారు మీకు పని చెప్పగానే యిత్తురుగాని అని అన్నారు. గనుక... యేలిన వారు దయచేసి జుములా పదమూడు రూపాయల పదమూడు అణాలు దయ చేయించి యేలూరులో యిచ్చే లాగున వుత్తరం వ్రాయిస్తే .... సాహుకారును "సముజాయించు" కొని యేలిన వారి సముఖానకు చేరి నాకుంటుంబ రక్షణము చేసుకొంటున్నాను..."

(M-417-పుట 332-34)

ఈ లేఖలోని "మొహస్పలు", "జుములా", "సముజాయించు" అనే పదాలను కుండలీకరణాలలో "యిబ్బంది", "మొత్తం", "బతిమాలు" అనే అర్థాలను దొరగారు పూర్వమే రాసి పెట్టుకొన్నారు. తమ నౌఖరీలో వున్న వాళ్ళ కష్టాలను పట్టించుకొని తమ కష్టాల నుండి తాము గట్టెక్కి సాహిత్య కార్యక్రమాలను కొనసాగించాలి.

పూర్వం అచ్చుకు సిద్ధంగా ఉన్న తమ గ్రంథాలను వెంటనే ముద్రించే ఏర్పాట్లు చేయాలి. 1829 లో వేమన పద్యాలను కాలేజీ బోర్డు వారు ప్రచురిస్తే,

తమకు ఇచ్చిన 50 ప్రతులు మాత్రమే వెలుగు చూశాయి. 1839 నాటికి ఈ పదేళ్ళలో వేమన పద్యాలపై తమ మక్కువ ఎక్కువైంది. 1834 లోనే పైడిపాటి వెంకట నరసయ్యకు పంపిన తాకీదులోని కొన్ని వాక్యాల వల్ల దొరగారి అభిమానం తెలుస్తుంది.

"వేమన పద్యాలను గురించి మీరు ఎంత దూరం జరిగించినారో ఆ సంగతి తెలియ చాయవలసినది. ఇది జబ్బుకావ్యం అయినా సరి దీని మీద నాకు బహు దయ కలిగినట్లు విచారించి తొందరపడి తీర్పు చేయిస్తూ రావలసినది.... వేదములన్నీ వాదములు సుమ్మీ అనే పద్యం పిచ్చి తప్పులతో వున్నట్లు గుర్తించి వున్నాము. అది ఒక గణంగా లేనందున వచనంగా యేర్పరుచుకొని పది పన్నెండు చరణములు దనుకా సాగినా సరిగాని ఈ పద్యం నాకు ఒక దరువు మర్యాదా వున్నదని తెలుస్తున్నది. ఈ పని త్వరమీద వుంచవలసినదని మాకు తాత్పర్యం లేదుగాని నిర్దోషంగా నియమించవలెనని మిక్కిలి తాత్పర్యముగా వున్నాము. ఈ చిత్తు గ్రంథము మాకు ముఖ్యమైన దస్తావేజు అవుతూ వున్నది..... యిటు పిమ్మట సర్వ గ్రంథములకు మహా సులభమైన ఒక వ్యాఖ్య అల్లించేటందుకు బుద్ధి వున్నది..... యిది గ్రామ్యోక్త గ్రంథం అయినా సరి...."

(M-401, P 185-89)

దొరగారు ఈ భావాలను కాగితాలపై పెట్టిన తేదీ 1834 జనవరి 3 వ తారీఖు. అయితే అంతకు ముందే 1827 లో వేసుకొన్న ప్రణాళికలోనే కఠినమైనా సరే, జటిలం కాకపోయినా సరే, సకల (లాటిన్) కావ్యాలకున్నట్లుగానే ఉత్తరోత్తరా ముద్రించే ఏ తెలుగు కావ్యానికైనా సరే వ్యాఖ్యానం వుండాలని భావించారు. ఈఉద్దేశ్యంతోనే తారా శశాంక విజయానికీ, పంచ తంత్రానికి టీకలు చెప్పించారు. 1834 నాటికి వారి ప్రణాళికలో ఈ క్రింది 14 కావ్యాలకు టీకా వ్యాఖ్యానాలు తప్పనిసరిగా ఉండాలనిపించింది. అందుకే కొందరు పండితులచే అవని చేయించారు.

గ్రంథం	-	వ్యాఖ్యాత
1.అనిరుద్ధ చరిత్ర		-జూలూరి అప్పయ్య
2. ఇళాదేవీయం		- వెంకటనరసయ్య
3. కవికర్ణ రసాయనం		-జూలూరిఅప్పయ్య పంతులు
4. తారకథ		-నరసింహాచార్యులు

5. దశావతార చరిత్ర	-గరిమెళ్ళ వెంకయ్య
6. బిల్హణీయం	-వెంకట నరసు(?)
7. భల్లాణ చరిత్ర	- --
8. భాస్కర శతకం	-పైడిపాటి వెంకట నరసు
9. మనుచరిత్ర	-జూలూరి అప్పయ్య పంతులు
10. రాఘవపాండవీయం	-నరసింహాచారి
11. రాధామాధవం	-వెంకట నరసు
12. వసు చరిత్ర	-జూలూరి అప్పయ్య పంతులు
13. విజయ విలాసం	-వెంకట నరసు శాస్త్రి
14. సుమతీ శతకం	-పైడిపాటి వెంకట నరసు

1834 నాటికి ఈ పద్ధ్నాలుగే పరిగణనలోకి వచ్చిన గ్రంథాలు. వీటిలో శతకాలు కూడా ఉండటం గమనించ దగ్గ విషయం. ప్రణాళికలో ఏయే గ్రంథాలను ఏయే పండితుల పరిష్కరణ కోసం కేటాయించారో రాశారు గాని ఒక్కొక్క కావ్యాన్ని నలుగురైదుగురు చేత వ్యాఖ్యానం చేయించిన సందర్భాలు ఉన్నాయి. ఒకరి కివ్వ వలసిన కావ్యాన్ని ఇంకొకరి చేత చెప్పించిన దాఖలాలు ఉన్నాయి. ఉదాహరణకు 1830 డిసెంబరులో విజయ విలాసానికి జూలూరి అప్పయ్య గారి చేత వ్యాఖ్యానం చెప్పించారు. (D -782-785)

పై ప్రణాళిక పట్టికలో లేదు గాని 1831 నాటికే శుకసప్తతికి ఒక ప్రతిని తయారుచేయించారు. దీనికి అవతారిక లేదు. నాలుగో ఆశ్వాసంలో కథ నిలిచిపోయింది.మొత్తం 20 కథలేఉన్నాయి.(D-836) ఈ కావ్యాన్ని పరిష్కరించి సవరించమని జూలూరి అప్పయ్య గారికి అప్పగించారు. నిండా శ్రద్ధగా కొనియాడ దగ్గట్టుగాను పంతులు గారు పరిష్కరించారని దొరగారు భావించారు. హంసవింశతి కన్నా ఈ కావ్యంలోనే మేలైన శైలి ఉన్నదనే అభిప్రాయం గ్రంథస్థం చేశారు.

1833 నాటికే వైజయంతీ విలాసంలో గ్రంథం పొడుగునా దొరగారు ఇంగ్లీషులో నోట్సు వ్రాసుకొన్నారు. దీనికి పైడిపాటి వెంకట నరసయ్య వ్యాఖ్యానం చేశారు. ఈ కావ్యానికి 'లేడీస్ లేజర్' అనే ఇంగ్లీషుపేరు దొరగారు పెట్టారు. ఇది సురులను గాని, భాసురులనుగాని మన్నన చేయని గ్రంథం అని రిమార్కు వ్రాశారు.

ఒక్క సాహిత్యం గ్రంథాలనే కాక దొరగారు సంగీత గ్రంధాలను కూడా సేకరించారు. 1833 'చిత్రి' మాసంలో, చిత్తూరులో వుండే కుప్పయ్య గారి

శేషయ్య'జాతిస్వర సాహిత్యము' అనే సంగీత గ్రంథాన్ని దొరగారికి వ్రాసి యిచ్చాడు.(D -2536)

పైన పేర్కొన్న ప్రణాళికలో చేర్చలేదు గాని 1834 నాటికే 'ఆముక్త మాల్యద' వ్యాఖ్యానం తప్పని సరిగా వుండదగ్గ కావ్యమని గుర్తించారు. ఒక ప్రతిని సంపాదించాడు. 1813లో జోగి జగన్నాథ రాజుగారు ఒక వ్యాఖ్యానం చేశారు. 'బుధమనస్తోమణీ వ్యాఖ్యానసహితమైన ఈఆముక్త మాల్యదను దొరగారు జూలూరి అప్పయ్యగారిచేత సరిదిద్దించారు. కావ్యంకన్నా వ్యాఖ్యానం జటిలంగా ఉండ కూడదు. 'మహాసులభమైన వ్యాఖ్య అర్థించేటందుకు' వారు పూనుకున్నారు కదా!

చేతికి వచ్చిన ఏపుస్తకాన్నయినా దొరగారు మెచ్చుకోలేదు. 1832లోనే 'శ్రీపర్వత పురాణం' అనే కావ్యాన్ని గజవెల్లి కొండయ్య సంపాదించి ఇచ్చాడు. దీనిని వారణాసి రామస్వామి, కొర్రపాటి చన్నప్ప మెకాబిలా చేశారు. గ్రంథాన్ని సొంతం దొరగారు చదివారు."It is a silly stupid book; Utterly worthless yet written by a man of learning in a good style of Poetry") అని నిర్మొహమాటంగా రిమార్కు రాశారు.(D –360)

దొరగారు సీమ నుండి తిరిగి వచ్చిన 1838 నాటికి వారి సాహిత్య కృషి ఒక స్థాయికి చేరుకొంది. 1838 జనవరి నెలలో అనగా సీమ నుంచి వచ్చిన కొత్తలోనే 'దేశి- పరదేశి నిఘంటువు' అనే గ్రంథాన్ని దొరగారు చూశారు. ఒకటే గ్రంథానికి నాలుగు ప్రతులున్నాయని గుర్తించారు. మిగతావి బందరు, చెన్నపట్నం, కంచి నగరాలలో వున్నాయి. ఇది అకారాదిగా చేసిన నిఘంటువు (D -1375)

కడపలో గరిమెళ్ల వెంకయ్యగారు తదితర పండితులు ఆంధ్రమహాభారతం పద్దెనిమిది పర్వాలు రమారమి పూర్తిగా పాఠభేదాలు గుర్తించి, శుద్ధప్రతులు తయారు చేశారు. ప్రస్తుతం ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో 89 తాళ పత్ర ప్రతులలో మహాభారతం వివిధ పర్వాలున్నాయి. వీటిలో దొరగారు సేకరించినవి ఇప్పుడు ప్రత్యేకించడం కష్టం. దొరగారి నౌఖరీలో వున్నవారు చాలా చోట్లనుంచి సేకరించి పంపించారు. మన్నెంకనకయ్య, తాడిగడప వీరేశలింగం ఎక్కువ ప్రతులు సంపాదించారు. భారతం శుద్ధప్రతిని తయారు చేయించడంలో 12 సమగ్ర తాళపత్ర ప్రతులను సంప్రదించినట్టు దొరగారే ఒక వ్యాసంలో పేర్కొన్నారు. ప్రతి ఆశ్వాసంలో పద్య సంఖ్యలు ఖచ్చితంగా దొరగారి ఆదేశం ప్రకారం ఇచ్చారు. (D -163) ఈ శుద్ధ ప్రతులను తయారు చేయించడానికి 2,714 రూపాయలు

పెట్టుబడి పెట్టారు.

తమ వద్ద ఎన్ని కావ్యాల ప్రతులున్నా కొత్తవాటి గురించి ఎవరు ఎక్కడ ఏది రాసినా దొరగారు వెంటనే ఆప్రతి కోసం ప్రయత్నించేవారు. 'పరశురామాయణం' అనే ద్విపద కావ్యం గురించి బ్రైలరు దొరగారు 1838 ఏప్రిలు నెలలో మద్రాసు నుండి వెలువడే పత్రికలో ఒక వ్యాసం రాశారు. ఈ పుస్తకాన్ని తెప్పించి వ్రాయసగాడు కాగితాలకు ఎక్కించే టప్పుడే దొరగారు చూపి'ఇది చెత్త!వ్రాసినందు వల్ల ప్రయోజనం లేదు" అని గట్టిగా వాదించారు. ఈ పామర కవికి యతి ప్రాసల గురించి కూడా తెలియదు' అని చెప్పారు. (D -1111). ఇలాగే 'భల్లాణ చరిత్ర' గురించి కూడ ఆదొరగారు తమ అభిప్రాయం రాశారు. 'ఈ కావ్యము జబ్బుగా వున్నది. యతులు ప్రాసలు గురించి మాత్రం తెలియని కవి చెప్పినది. పనికి రాదు" అని తెలుగులోనే రిమార్కు రాశారు. శ్రమ నిష్ఫలం కాకూడదని ఆదిలోనే జాగ్రత్త పడేవారు.

ప్రసిద్ధ చంపూ ప్రబంధాలకు ప్రతులు సిద్ధం చేయించాక 'దొరగారి దృష్టి 1839లో ద్విపద కావ్యాలపై మళ్ళింది. జూలై నెలలో పండితారాధ్య చరిత్ర పరిష్కరణ మొదలు పెట్టాక ఆరణి మఠం వీర భద్రయ్య అనే వీరశైవగురువు, పండితుడు దొరగారి సలహా ప్రకారం మూడు ప్రతుల నుండి పాఠభేదాలు సేకరించారు. ఈ కావ్యం తీర్పు ప్రతిని తయారు చేయించే సరికి మూడేళ్లు పట్టింది. (D-1087) 'ప్రభులింగలీల' అనే ద్విపదను నరసింహాచారిగారు పరిష్కరించారు. వైష్ణవులను శైవ, జైన గ్రంథాల గురించి అడగకూడదని, దొరగారికి తెలుసు. అలా అడిగితే వారు విభ్రాంతులవుతారని తెలుసు. కానీ సహజ గంభీరులైన విద్వాంసులు తమ భావాలను బయట పడనీయకుండా తామెన్నడూ అలాంటి గ్రంథాల గురించి వినలేదని చెప్తారు. ఇది గ్రంథ సేకరణలో పరిపాటి. అయితే తమ వద్ద పనిచేసే పండితులు వైష్ణవులైనా, శైవులైనా చెప్పిన పని చేయాలి కనుక నరసింహాచారి చేత ప్రభులింగ లీలను తీర్పు చేయించారు. దొరగారి అభిమాన గ్రంథాలలో ఇదొకటి.

1839లో దొరగారు'జంగాల సాహిత్యం' అని పేరు పెట్టి పిలిచే వీరశైవ వాఙ్మయంపై కృషి ఇనుమడింప చేశారు. సెప్టెంబరు 13 నాటికి దొరగారు వ్రాయిస్తున్న 'వీర మాహేశ్వరాచార సంగ్రహం' అనే ద్విపద కావ్యం ప్రతి సిద్ధ మయింది. దీనిని కూలంకషంగా చదివి దొరగారు రిమార్కు రాశారు "బసవేశ్వరుని సిద్ధాంతాలకు విరుద్ధమైన బ్రాహ్మణ మూఢాచారాలను అంగీకరించడానికి ఇది

తాపత్రయపడే గ్రంథం. ఇటువంటివి స్మార్తులకూ, ఆరాధ్యులకూ పొత్తు కుదిర్చే ఉద్దేశంతో రచించినవి. వీటిని మత విరుద్ధాలుగా జంగాలుకొట్టి పారేస్తే ఆశ్చర్యం లేదు. బసవేశ్వరుడు ఏ ఆచారాలను నిర్మూలించడానికి పాటు పడ్డాడో వాటిని ఈ గ్రంథం ప్రబోధిస్తుంది. మరీ ముఖ్యంగా 424వ పుటలో చెప్పిన మంత్రాలు, మొదలైనవాటిని బసవేశ్వరుడు గర్హించాడు" అంటూ దొరగారు నిర్ణయించారు.

రంగనాథ రామాయణాన్ని 15 ప్రతుల నుండి పాఠభేదాలు గుర్తించి తీర్పు ప్రతిని పుట్టించారు. (D -982) సెప్టెంబరు 19వ తేదీ నాడు పరిష్కరణ ప్రారంభించారు. ఏడాది ముగిసినా పని ముగియలేదు. మరో వారం రోజులు పట్టింది. నాలుగునెలలపాటు ఆరుగురు మనుష్యులు నిత్యం దానిమీద పని చేశారు.

ఒకపక్క కొత్త ప్రతులు పుట్టిస్తూనే పాత వాటిలో ముఖ్యమైన పుస్తక ప్రచురణలపై దృష్టి కేంద్రీకరించాలనిపించింది. చెన్నపట్టణంలో ముద్రాక్షరశాలలు కూడా నెలకొల్పడానికి నేటివులు ముందుకొస్తున్నారు. మిషనరీలు సరేసరి. 1829లో ఇంగ్లీషు అనువాదంతో ప్రచురించిన వేమన పద్యాలను 1839లో ఆంగ్లాను వాద రహితంగా ప్రచురించారు. తొలి ముద్రణ కన్నా పద్యాల సంఖ్య పెరిగింది. మూడు భాగాలలోనూ (అనుబంధం లోని రెండు పద్యాలనుకలుపుకొని) వెరసి 1165 పద్యాలు ఈ ఎడిషన్‌లో ఉన్నాయి. ఇది అమెరికన్ మిషన్ ప్రెస్‌లో అచ్చుపడింది.[10]

తాము ఇంగ్లీషులో రచించిన తెలుగు వ్యాకరణాన్ని కాలేజీ బోర్డు వారు ఎలాగూ ప్రకటించరని నిశ్చయించు కొన్నాక దొరగారు 1840లో ఎస్.కె.పి.డి. వారి వేపేరి మిషన్ ప్రెస్‌లో అచ్చువేయించారు. ఈ కాలంలో ఆయన మద్రాసులోని వేపేరిలో ఉండేవారు. సీమనుంచి వచ్చిన కొత్తలోనే వారిని కాలేజి బోర్డు సభ్యునిగా ఎన్నుకొన్నారు. ఈబోర్డువారి నేటివ్ ఎడ్యుకేషన్ కమిటీకి ఆక్టింగ్ సెక్రటరీగా కూడా పని చేశారు. కాలేజి బోర్డు వారితో యింత అనుబంధం వున్నా తెలుగు వ్యాకరణం ముద్రణ మాత్రం ప్రైవేటు రంగానికి ఇవ్వవలసి వచ్చింది. మద్రాసు ఆగ్జిలరీ బైబిల్ సొసైటి, ఎస్.కె.పి.డి. మొదలైన క్రైస్తవ సంఘాలతో దొరగారికి ప్రగాఢమైన అనుబంధం ఉంది. సీమ నుంచి రాగానే

---

10. ఈ 1839 నాటి ప్రతిని తిరిగి 1980లో యోగి వేమన తెలుగు విజ్ఞాన కేంద్రం- హైదరాబాదు వారు పునర్ముద్రించారు. సంపాదకుడు బంగోరె.

1838లో ఆగ్జిలరీ బైబిల్ సొసైటీ వారే దొరగారు అనువదించిన లూకాసువార్తకు 'లూకాచేత వ్రాయబడిన శుభవర్త మానము' అనే పేరుతో అచ్చువేశారు.

సీమ నుంచి తిరిగి వచ్చినది మొదలు బ్రౌను దొరగారు చెన్నపట్నంలోనే రమారమీ స్థిరనివాసులయ్యారు. ఈ కారణం చేత నగరంలోని పాశ్చాత్య సాహిత్య సమావేశాలలో పాల్గొంటూ 'మద్రాసు లిటరరీ సొసైటీ' సభ్యులుగా చురుకుగా కార్యక్రమాలలో పాల్గొనసాగారు. 1829 నుంచి మద్రాసులో 'ఆగ్జిలరీ రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ' కూడా పని చేస్తోంది. 1830లో మదరాసులోని లిటరరీ సొసైటీలో మైసూరు, తంజావూరు, తిరువాన్కూరు, పుదుక్కోట రాజులూ, ఆర్కాటు నవాబు, కర్నూలు నవాబు గౌరవ సభ్యులుగా చేరారు. 1833 నుంచి 'జర్నల్ ఆఫ్ లిటరేచర్ అండ్ సైన్సు' అనే పత్రికను లిటరరీ సొసైటీ వారు ప్రచురించేవారు. ఇది సంవత్సరానికి మూడు మారులు నాలుగు నెలల కొకసారి వచ్చే పత్రిక. దీనిని 'మద్రాసు జర్నలు' అని కూడా వ్యవహరించే వారు.M.J.L.S. అనే పొడి అక్షరాలతో దీనికి ఇంకో పేరు ఉంది. 1839 జనవరి నుంచి అంటే 9వ సంపుటం ప్రారంభం నుండీ ఈ పత్రికకు బ్రౌను దొరగారు సంయుక్త సంపాదకులయ్యారు. సొసైటీకి జాయింటు సెక్రటరీగా కూడా నియమితులయ్యారు.

పదవ సంపుటం నుంచీ (1835 జూలై- డిసెంబరు సంచికల ఉమ్మడి సంపుటి) దొరగారు ఈ పత్రికలో వరుసగా వ్యాసాలు వ్రాసి ఇంగ్లీషు భాషలో తెలుగు సాహిత్యం గురించి, అనుబంధ విషయాలగురించి లోకానికి తెలియ చేశారు.

10వ సంపుటం: Essay on the Language and
(1839)(జూలై- డిసెంబరు) Literature of the
Telugus (P. 43-59)
ఇది 62 పెద్ద పేరాగ్రాఫుల వ్యాసం. మొదటి భాగంపుట 360 నుండి 387దాకా, రెండవ భాగం 13 నుండి 85 దాకా వచ్చాయి. తరువాత అనుబంధాలు ఇచ్చారు.

11వ సంపుటం: Essay on the creed, custums
(1840) (జనవరి- జూన్) and Literature of the Jangams. (p-143-177)
ఈ వ్యాసాన్ని దొరగారు సొసైటీ సమావేశంలో చదివారు.

ఏప్రిల్ 1840: Note regarding the sects of Hindus called
Tangala and Vadagala.(P-300-302)

12వ సంపుటం: Notice of Some Roman Catholic books existing
(1840) in Telugu Language.
(జూలై- డిసెంబరు) (P-54-58)
1840: Account of Basava Purana-the
(అక్టోబరు) Principal book used as a religious code by the
Jangams. (p- 271)
13వ సంపుటం: Translation of Maratta
(రెండవభాగం) document. Account of the Tribes of Maharatta
1844 Brahmins. (Machenjii Mss- No.851)

ఈ ఆంగ్ల వ్యాసాల్లో ఆంధ్ర సాహిత్యం గురించి చాలా వివరగతిగా దొరగారు రాశారు. ఒక రకంగా ఆనాటికి తెలియ వచ్చిన తెలుగు సాహిత్య చరిత్రగా మొదటి వ్యాసాన్ని పరిగణించవచ్చు. చారిత్రక ప్రాధాన్యం గల ఈ వ్యాసంలోని కొన్ని కొన్ని భాగాలను మాత్రమే ఆనాటి అభిప్రాయాలకు మచ్చుతునకలుగా దొరగారి మాటలలోనే చెప్పుకొని గమనిద్దాం.

"పూర్వకాలంలో మనం లాటిన్ నుంచి ఇంగ్లీషు పుట్టిందని చెప్పుకొన్నట్లే తెలుగు వాళ్ళు సంస్కృతం తమ తల్లి భాష అని చాటుకొంటారు" అంటూ ఆంగ్లేయులకు విశద పరిచారు. 'వీళ్ళ ప్రాచీన వ్యాకరణాలు సంస్కృత భాషలో సంస్కృత సూత్రాల ప్రకారం రచించ బట్టి ఇలాంటి అభిప్రాయం సహజమే గాని సంస్కృత విద్య సర్వసామాన్యం కాదు.'(పేరా-44)

"ఉత్తరాది జిల్లాల తెలుగు భాష చాలా హుందాగా వుంటుందని తెలుగు వాళ్ళే అంగీకరిస్తారు. (దీన్ని వాళ్ళు తూర్పు భాష అంటారు) మదరాసులో మాట్లాడేది భ్రష్టం అంటారు. పరదేశీయులకు అన్నీ ఒకలాగే వుంటాయంటే క్షమించాలి. ఎక్కడ చూసినా హిందూస్థానీ పదాలతోనూ, ఇంగ్లీషు ముక్కలతోనూ తెలుగు సంకరమై పోయింది. బొబ్బిలికథ, బలిరకరివేల్పు శతకం వంటి ఆధునిక రచనలు అన్యదేశాల మయం. క్రీ.శ. 1700లో ఇంగ్లీషు ఎలాగైతే ఫ్రెంచి స్పానిష్ భాషల పదాల కలగలుపో ఇప్పటి వ్యవహారపు తెలుగు అలాగే ఉంది." (పేరా.45)

" ఆంధ్ర సాహిత్యంలో మూడుయుగాలున్నాయి. నన్నయ భీమనలూ, తొలి ముగ్గురు జంగం కవులూ తొలియుగంలో ఉన్నారు. తర్వాత క్రీ.శ.1200 లో తిక్కన యుగం, పిమ్మట రెండు వందల ఏళ్ళకు భట్టు మూర్తి మజ్జందిన భాస్కరుడై వెలిగాడు. 'ఆరయశాలి వాహన శాకాబ్దములద్రి గజాగ్ని సోములన్ తారణ

వత్సరంబు' అన్న చాటు పద్యం ఆధారంగా కృష్ణరాయలు A.D.1458లో మరణించాడని చెప్పాలి. (పేరా.46)

'ఆంధ్రమహాభారతం అంచెలుగా రచించినది. ఇందులో 23,000 పద్యాలున్నాయి. భారతంలో తప్ప విరివిగా వచనం మరెక్కడా వాడినట్టు లేదు.(పేరా.48) 'భాగవతం సొంతం అందరూ చదవరు. దశమస్కంధం పఠిస్తారు. ఇందులోనూ రుక్మిణీ కళ్యాణం, జలక్రీడలు ఆసక్తిగా చదువుతారు. గజేంద్ర మోక్షం లాంటి యితర ఘట్టాలు ప్రచారంలో వున్నాయి.' (పేరా.50)

" అన్నింటి కన్నా రామాయణమే ఎక్కువ ప్రచారంలో వుంది. వెన్నెల్లో రంగనాథ రామామణాన్ని వింటారు. భాస్కర రామాయణపు సంస్కృత శైలి శామ్యూల్ జాన్సన్ గారు వాడే లాటిన్ భూయిష్ట కృతకాంగ్ల శైలిలాగ వుంటుంది." (పేరా.48) రంగ నాథరామాయణం ఇతర కావ్యాల కన్నా మూలానికి విధేయంగా వుంటుంది. అయితే ఒక గమనించ దగ్గ విషయం చెప్పాలి. యుద్ధ కాండలో రాముడు శివలింగాన్ని అర్చించే సుదీర్ఘ ఘట్టం వుంది. రావణుడు ఎంతటి దుర్మార్గుడైనా బ్రాహ్మణుడట. బ్రహ్మహత్య దోషాన్ని పోగొట్టు కొనడానికి ఈ పూజట. ఈ ఘట్టం రంగనాథ రామాయణంలో, తెలుగు ఆధ్యాత్మ రామాయణంలో వుంది. అయితే అన్ని వ్రాత ప్రతులలో లేదు. ఈ ఘట్టం భాస్కర రామాయణంలో లేదు. మరో రెండు తెలుగు రామాయణాలలో కనబడదు. దక్షిణ భారత దేశంలో మనకు లభించే సంస్కృత రామాయణపు ప్రతులలో కూడా ఇది కనబడదు.(పుట.369)

మహాకవులకు బంధ కవిత్వం పిచ్చిలేదు. ద్విపద కవులలో కూడా ఇది కనపడదు. ఆధునిక కావ్యాలలో ఒకటో రెండో తప్పించి అన్నింటి లోనూ ఈ దుర్గుణం తాండవిస్తుంది.(పు.364)

"మొట్టమొదట పేర్కొన వలసిన కవి భట్టుమూర్తి. ఇంగ్లీషు వాళ్లు మిల్టన్ కవిని మెచ్చుకొన్నట్టు తెలుగు వాళ్లు భట్టు మూర్తిని శ్లాఘిస్తారు. వసు చరిత్ర రచించాడు. ఇతని అసలు పేరు రామరాజు. వసు చరిత్రను రామరాజ భూషణమని పేర్కొంటారు. నరస భూపాలీయం, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం ఇతని ఇతర కృతులు—— ఈకవే పాంచాలీ పరిణయం రచించినట్టు చెప్తారు. అటువంటి పేరుతో ఏకావ్యమూ నాకు చిక్కలేదు. భట్టుమూర్తి అనే బిరుదును అతని పోషకుడైన కృష్ణరాయలు ఇచ్చాడు. ఈరాయలు నరసరాయని దాసీ పుత్రుడు. తండ్రి తరువాత రాజ్యానికి వచ్చాడు.(పుట 363)

శ్రీనాథుడు నైషధాన్ని ఆంధ్రీకరించాడు. కాశీ ఖండాన్ని, భీమఖండాన్ని స్కాందపురాణంనుంచి తెలిగించాడు. ఈ కవి మరుత్తరాట్చరిత్రను, హరివిలాసాన్ని, శాలివాహన సప్తశతిని రచించాడంటారు. అయితే ఈ గ్రంథాలు నాకు లభించలేదు. శ్రీనాథుడు వీధి నాటకం అనే పేరుతో చాలా యక్షగానాలు రచించాడు. మౌఖిక సంప్రదాయంతో సుమారు 30 రచనలు మాత్రం లభిస్తున్నాయి.' (పేరా-74)

తెలుగు గ్రంథాలను సామాన్య కావ్యాలూ, మహా కావ్యాలు అని రెండు వర్గాలుగా విభజించ వచ్చు. సామాన్య కావ్యాలు, ద్విపద ఛందస్సులో ఉంటాయి. మహాకావ్యాలు చంపూ ప్రబంధాలు, బ్రాహ్మణ విద్వాంసుల అంచనా ప్రకారం నిరాడంబరత ఒక దోషం. ద్విపదలలో ఈగుణం ఉంటుంది. అదీ కాక ద్విపద కావ్యాల్లో చాలా మట్టుకు, బహుశా అన్నీని శూద్ర రచనలు కావచ్చును. పద్యకావ్యాలు సర్వసాధారణంగా పవిత్ర కులం వాళ్ల రచనలు. అయితే తెలుగు వాళ్లు గర్వంగా చాటుకునే వసు చరిత్ర శూద్రుడు చెప్పినదే." (పుట.360)

తమ కాలానికి ఆంధ్రసాహితీ పరులు చెప్పుకునే కథలను బట్టి, తమ ప్రత్యేక పరిశీలన వల్లా బ్రౌను దొరగారు ఈ సుదీర్ఘమైన వ్యాసంలో ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్రను తొలిసారిగా ఆంగ్లంలో ఉదాహరణలతో సైతం చెప్పారు. అనంతర పరిశోధనల వల్ల కొన్ని వాస్తవాలు కావని తేలినా, మొత్తం మీద దొరగారి అంచనా చాలా వరకు హేతుబద్ధంగానే ఉంది. ఒక పరదేశీయుడు పట్టుమని పదిహేను సంవత్సరాలలో ఆనాటికి లభ్యమైన ఆంధ్ర సాహిత్యాన్నంతా ఔపోసన పట్టగలగడం శ్లాఘించదగ్గ విషయమే. బ్రౌను దొరగారు రచించిన ఆంగ్ల వ్యాసాలు గ్రంథరూపంలో మొన్నటి వరకూ అలభ్యాలు. నిన్న ఆచార్య జి.యన్. రెడ్డి గారు సంకలనం చేసి గ్రంథరూపంలో తెచ్చారు.[11]

ఆంధ్రసాహిత్యంలో తమ కాలపు పండితులు వసు చరిత్రకు చాలా పెద్ద పీట వేయబట్టి బ్రౌను దొరగారు మొట్టమొదట ఈ కావ్యాన్ని అచ్చువేయించే ప్రయత్నాలు చేశారు. 1839-40లో ముద్రణ ప్రారంభమైనా ఇది హరి వాలుగేళ్లకు గాని సంపూర్ణ ప్రతి బయటకు రాలేదు. 1842 నాటికి తొలి నాలుగాశ్వాసాలే అమ్మకానికి సిద్ధమయ్యాయి. మిగతా మూడు ఆశ్వాసాలు

---

11. Prof G.N.Reddy-'Selected Essays of C.P.Brown(1798-1884) on Telugu Literature and Culture, Tirupati, 1988.

1844లో గాని ముద్రాక్షర శాల నుండి బయట పడలేదు.

బ్రౌను దొరగారు ఆదేశించి అచ్చు వేయించిన తొలి తెలుగు కావ్యం చక్రపురి రాఘవాచార్యులు రచించిన నల చరిత్ర. ద్విపద. ఇది 1841లో ప్రచురిత మైంది. దీనిని అమెరికన్ మిషన్ ప్రెస్‌లో అచ్చు వేశారు. ఈ గ్రంథ ప్రచురణ దొరగారికి ఎంతో ఆనందాన్ని ఇచ్చింది. కావ్య సేకరణలో తమకు తోడ్పడిన వాళ్లకు దీని ప్రతులను పంపి కృతజ్ఞతలు ఒక రకంగా చెప్పుకొన్నారు. 1841 అక్టోబరు 22 తేదీనాడు గుండవరపు కృష్ణయ్య దొరగారికి ఒక ఉత్తరం రాస్తూ"తమరు నాయందు కృప చేసి పంపించిన నల చరిత్ర ప్రింటు పొస్తకమున్ను వుత్తరమున్ను యేక కాలమందే అంది అపారమైన సంతోషాన్ని పొందినాను'. అని తెలియ చేశారు. (M.418; పుట 333) నల చరిత్ర పంపుతూ రాసిన ఉత్తరంలో దొరగారు 'యింకా కొన్నాళ్ళకు హరిశ్చంద్ర చరిత్ర ద్విపద, సారంగధర చరిత్ర ద్విపద, ప్రభులింగ లీల ద్విపద మొదలైన కొన్ని ప్రబంధములు అచ్చు వేయించడానికి వుద్యుక్తులైనాము". అని వివరించి తమకు గౌరన రచించిన నవనాథ చరిత్ర ప్రతి చాలా జరూరు అని తెలియ చేశారు. (M.418; పుట 338)

1842లో గౌరన చెప్పిన హరిశ్చంద్ర ద్విపద్‌ను వేపేరి మిషన్ ప్రెస్‌లో అచ్చువేయించారు. ఈకావ్యంలో 'ఆకవే చెప్పిన నవనాథ చరిత్ర ద్విపద కావ్యంలో యుండేటి యొక కథకూడా జోడించారు. ఈ పుస్తకంలోనే 1842లో అచ్చుపడి అమ్మకానికి సిద్దంగా వున్న గ్రంథాల జాబితాను ఇలా తెలియ జేశారు.

1. వసు చరిత్ర సవ్యాఖ్యానం
2. మనుచరిత్ర (రెండు భాగాలు)
3. కుచేలో పాఖ్యానం
4. ఆంధ్రభాగవతం (సప్తమస్కంధం)
5. హరిశ్చంద్ర ద్విపద
6. నలచరిత్ర ద్విపద
7. వేమన పద్యములు (మూడుభాగాలు)
8. సుమతి, భాస్కర, కాళహస్తి, కోదండరామ, బళిర కరివేల్పు, లావణ్య సీమ శతకాలు
9. తెలుగు లిపిలో వున్న భగవద్గీత మూలం

10. అమరకోశం (సవ్యాఖ్యానం)
11. ఆంధ్రవ్యాకరణము.

అచ్చులో వున్న గ్రంథాలు

1. సారంగధర ద్విపద
2. ప్రభులింగ లీల
3. నెల్లూరు శంకర కవి హరిశ్చంద్ర కావ్యం (5ఆశ్వాసాలు)
4. కంచి వీరశరభయ్య హరిశ్చంద్రకావ్యం (5 ఆశ్వాసాలు)
5. ఆదిపర్వం

1842 నాటికే మదరాసులో నేటివులు ముద్రాక్షరశాలలు నెలకొల్ప సాగారు. పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రి, పువ్వాడ వెంకటరావు వంటి విద్యావంతులు బ్రౌను దొరగారి దగ్గర పండితులు సిద్ధం చేసిన తీర్పు ప్రతులను తీసుకొని గ్రంథ ప్రచురణకు పూనుకొన్నారు. 1842లో వర్తమాన తరంగిణి పత్రికలో రుక్మిణీ కల్యాణం, ప్రహ్లాద చరిత్ర మొదలైన పుస్తకాలు వెలకు దొరకుతాయని ప్రకటించారు (చూ.11వ సంపుటంలో మొదటి తెలుగు పత్రికలు అనే ప్రకరణం). దొరగారి కలలునిజమవడం ప్రారంభించాయి. అభిలషించే వారందరికీ అన్ని పుస్తకాలు అందుబాటులో ఉండాలన్నది వారి ఆశయం. ఈ ఆశయంతోనే ఆయనగ్రంథాలయాలలో కూడా సామాన్యులకుసౌకర్యాలు కలిగించారు.

మదరాసు లిటరరీ సొసైటీలో రెండు రకాల చందాదారులు సభ్యులుగా ఉండేవారు. 35 రూపాయలు విరాళం ఇచ్చి నాలుగు నెలలకు 22 రూపాయలు చందా యిచ్చేవారిని ప్రథమ తరగతి సభ్యులుగా పరిగణించేవారు. అన్ని కొత్త పుస్తకాలూ పత్రికలతో సహా సభ్యులకు వంతుల వారీగా అందచేసేవారు. సొసైటీ సౌకర్యాలన్నీ వీరు వాడుకోవచ్చు. పదిహేను రూపాయల విరాళం చెల్లించి నాలుగునెలలకు 10 రూపాయలు చొప్పున చందాలు యిచ్చే వారిని రెండో తరగతి సభ్యులుగా చేర్చుకొనేవారు. వీరు గ్రంథాలయంలోనే కూర్చొని చదువుకోవాలి. బ్రౌను దొరగారు సామాన్య పౌరులలో సాహిత్య పిపాస గలవారిని దృష్టిలో పెట్టుకొని మూడవ తరగతి సభ్యులను కూడా చేర్చుకోవాలనే ప్రతిపాదన తీసుకువచ్చారు. వీరు నెలకి రూపాయి మాత్రమే చందా కడితే చాలు. పుస్తకాలు ఇంటికి తీసుకెళ్ళాలంటే ఈ మూడవ తరగతి సభ్యులు పుస్తకానికి ఇరవై రూపాయిలు ధరావత్తు కట్టాలి. అంతా నగదు రూపంలో ఇవ్వక్కర్లేదు. సగం రొఖ్ఖం చెల్లించి మిగతా సగానికి ప్రోనోటు రాసి యిస్తే చాలు. తీసుకెళ్ళే పుస్తకాలు

సైజును బట్టి దానిని ఇంట్లో వుంచుకొనే కాలాన్ని నిర్ణయించాలి.

ఆక్టేవో సైజు సంపుటం	ఒకవారం
క్వార్టోసైజుసంపుటం	రెండువారాలు
ఫోలియోసైజుసంపుటం	మూడువారాలు

బ్రౌను దొరగారు ఈ బహుజనప్రయోజనకారి అయిన ప్రతిపాదనమ 1848 వార్షిక సమావేశంలో సభవారికి సూచించారు. ఈ తీర్మానాన్ని సభ్యులు ఆమోదించి, మేనేజింగు కమిటీని తగు చర్యలు తీసుకోమని ఆదేశించింది(M.J.L.S. Vol.15-35 of 1849.పుట 381). లిటరరీ సొసైటీలో రాజులు, నవాబులు మాత్రమే కాక కచ్చేరి గుమాస్తాలు, సాధారణ సాహితీపరులు కూడా సభ్యులుగా చేరే అవకాశాన్ని కలిగించిన దొరగారు అభినందనీయులు.

తెలుగు సాహిత్యంలోని ప్రసిద్ధ కవుల కావ్యాలనే కాక శతకాలను, యక్షగానాలనూ ప్రచురింపచేస్తూ బ్రౌను దొరగారు తాము స్వయంగా రచించిన గ్రంథాల ప్రచురణకు ఏర్పాట్లు చేసుకొన్నారు. 1840 జనవరి చివరి రోజున వఠ్యం అద్వైత బ్రహ్మయ గారికి రాసిన వుత్తరంలో "మేము చెప్పుకొన్న ఆంధ్రవ్యాకరణమున్ను, ఆంధ్ర నిఘంటువున్ను, ఇంగ్లీషు నిఘంటువున్ను ఈ మూడు గ్రంథములున్ను తామే అయి చాపా చెయ్యడముకు యిక్కడ వుండే వక పుస్తకాల వర్తకుడు యత్నపడి మా దగ్గిర దరఖాస్తు చేసినాడు గనుక ఈ మూడు పుస్తకాలున్ను నేను యేర్పరచిన ప్రకారమే స్వచ్ఛంగా పుట్టే సమయం వచ్చినది" అని దొరగారు తెలియచేశారు. ఆంధ్ర వ్యాకరణం అచ్చుపడింది. నిఘంటువులకు ఎస్.పి.సి.కె. వారితో ఒప్పందం చేసుకొని 1844లో వాటి ముద్రణ పనులు ప్రారంభింప చేశారు. వెయ్యి పేజీలలో పూర్తవుతుందనుకొన్న పని మూడు వేల పేజీల దాకా విస్తరించింది. 1852లో తెలుగు-ఇంగ్లీషు నిఘంటువు, ఇంగ్లీషు-తెలుగు నిఘంటువులు అచ్చుకూటం నుండి బయటకు వచ్చాయి.

నిఘంటు నిర్మాణానికి అత్యవసరమైన ప్రామాణిక ప్రయోగాల కోసమే బ్రౌను దొరగారు ఆంధ్ర సాహిత్యంలోని ప్రసిద్ధ గ్రంథాలన్నింటిని సేకరించారు. నిఘంటువుల అచ్చు పని ప్రారంభించాక తమ గ్రంథాలయం తమ ఒక్కరికే కాక సర్వులకూ ఉపయోగపడాలని 1845 జనవరి ఇరవై ఏడవ తేదీనాడు ఒక లేఖ వ్రాస్తూ దొరగారు తమ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయాన్ని కుంపిణీ సర్కారు వారికి బహూకరించారు. మద్రాసు లిటరరీ సొసైటీ వారికి దానిని స్వాధీనం చేశారు.

1,615 తాళపత్ర సంపుటాలు, 836 బైండు చేసిన కాగితం సంపుటాలు గల ఈ సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథాలయాన్ని సంరక్షించడానికి తాము నియమించిన ముగ్గురు నేటివులను అదే ఉద్యోగంలో వుంచమని కోరారు. వాళ్ళకు నెలసరి ఇవ్వవలసిన జీతాల పరిమితి ఏమిటో తెలియపర్చారు.

1845 ఫిబ్రవరి 1వ తేదీనాడు మద్రాసు లిటరరీ సొసైటీవారి వార్షిక సమావేశం జరిగింది. అందులో జె.పి.మారిస్ దొరగారు ఒక తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. వాల్టర్ ఇలియట్ దొరగారు దానిని బలపర్చారు. మహత్తరమైన ఔదార్యంతో సి.పి.బ్రౌను ఇస్క్వయరుగారు తమ ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయాన్ని బహూకరించినందుకు ధన్యవాదాలు తెలుపుతున్నామ అని దాని సారాంశం. ఈ గ్రంథాలయ సంరక్షణ నిమిత్తం పెట్టవలసిన ఖర్చుల విషయమై మద్రాసులోని ప్రభుత్వం వారికి, బెంగాలులోని సుప్రీం ప్రభుత్వం వారికి అనుమతి కోసం విజ్ఞాపనలు సొసైటీ వారు వ్రాసుకొన్నారు. ఈ గ్రంథాలయం విలువను కట్టి తమకు తెలపమని సుప్రీం ప్రభుత్వం వారు అడిగారు. అందు నిమిత్తం ఒక సబ్ కమిటీని వేశారు.

ఈ గ్రంథాలయం విలువను రూపాయణాపైసలతో కట్టడం అసాధ్యమని సబ్‌కమిటీ వారు సవినయంగా మనవి చేశారు. దీనికి పరిసమానమైన సంకలనం దక్షిణ భారతంలో ఇంకేదీ లేదని తెలియచేశారు.

మద్రాసు లిటరరీ సొసైటీకి దొరగారు దానం చేసిన గ్రంథాల సంఖ్య మొత్తం 2,440. ఇందులో సంస్కృత గ్రంథాలు సగానికి పైగా ఉన్నాయి (1,299). మిగతావి చాల మట్టుకు తెలుగు గ్రంథాలే (1,116). ఇది అక్షరాలా వెయ్యి నూటపదహార్లు (శేషించిన వాటిలో 18 కన్నడ గ్రంథాలూ, 3 మళయాళ గ్రంథాలు, 4 బర్మాభాషలోని గ్రంథాలు ఉన్నాయి). 1824లో తెలుగుభాషను శ్రద్ధగా చదవడం మొదలుపెట్టినప్పుడు దొరగారి వద్ద ఒక్క తెలుగు గ్రంథం లేదు. ఇరవై ఒక్క సంవత్సరాలలో వెయ్యి నూటపదహారు గ్రంథాలను సేకరించారు (పూర్తి వివరాలకు చూడుము- అనుబంధం నెం.5).

ఇంత పెద్ద గ్రంథాలయాన్ని బహూకరించాక బ్రౌను దొరగారు తమ సాహిత్య కృషికి స్వస్తి చెప్పలేదు. పూర్వం లాగే కొనసాగించారు. ఉదాహరణకు 1849లో తమ స్వంత ఖర్చులపైన ఆముక్తమాల్యదకు శబ్ద సూచిని తయారు చేయించారు. 1850 సెప్టెంబరులో రామాభ్యుదయానికి కొత్త తీర్పు ప్రతిని పూర్తి చేయించారు (D.714). "నిండా అరుదైన ఈ కావ్యానికి విశేషమైన కీర్తి

వున్నా శానాకాలం వరకు దీనికి మారు ప్రతి నాకు లభించలేదు. ఆ తరువాత మెకంజీ సంకలనంలో ఒక ప్రతిని గుర్తించాడు. అయితే దీనిలో అవతారిక లోపించింది. ఆ పిమ్మట నాలుగు ప్రతులు సంపాదించాను." అని చెప్పి, శైలిని బట్టి ఎలా కాల నిర్ణయం చేయాలో, పరిష్కరణ విధానం ఎలా వుండాలో విశదం చేస్తూ చాలా పెద్ద రిమార్కులు దొరగారు రాశారు. (D.715)

ఎనిమిదేళ్ళ కిందట 1842లో మొదలెట్టిన పల్నాటి వీరచరిత్ర తీర్పు ప్రతిని 1850లో తయారుచేయించారు. ఆరణిమఠం వీర భద్రయ్య ఈ కార్యాన్ని నెరవేర్చాడు. దొరగారు ఇంగ్లీషులో నోట్సు, కథా సంగ్రహం రాశారు. (D.1130).

ఒకపక్క ఇటువంటి సాహిత్య కృషి చేస్తూనే బ్రౌను దొరగారు తమ ప్రధాన ఆశయం నెరవేరడానికి రచనలుచేశారు. ఆయన ఆంధ్రభాషా సాహిత్యాలను అధ్యయంనం చేసి, ప్రావీణ్యం సంపాందిచుకొనడంలో మొట్టమొదటి తాత్పర్యం ఇంగ్లీషు వాళ్ళకు తెలుగునేర్పడమే. "Few had opend a way for English men to learn Telugu 'అని గుర్తించబట్టే లోటును భర్తీచేయ దలిచారు. "My object has been to introduce Telugu to English giving each a command of both Languages." అని కూడా చెప్పారు.

ఆరోజుల్లో తెలుగు నేర్చుకోవాలనుకొనే ఆంగ్లేయులు రెండు రకాల వాళ్ళే ఉండేవారు. ఒకరు కుంపిణీ వారి సివిల్ సర్వీసులో చేరి 'జుడైశాలు పనికిగాని రివిన్యూ పనికిగాని ' వచ్చి 'తెలుగు మాటలున్ను తెలుగు చదువులున్ను' వచ్చాక 'గొప్ప ప్రభుత్వమునకు పైంటు అవుతూ' 'దౌలతు అభివృద్ధి' కాగా 'సకల సాంబ్రాజ్య అఖండిత తేజో విభవాతి శయంబులు' పొందక పొందడమే. రెండవ రకం ఆంగ్లేయులు మిషనరీలుగా సేవచేస్తూ సువార్తను ప్రచారం చేసి దేవుని సమస్తమైన వాక్యమును తెనిగించదలుస్తారు. ఇంగ్లీషు నేర్చుకొన దలచుకొన్న తెలుగు వాళ్ళు కచ్చేరీలలో ఉమేదు వారీగా ప్రవేశించి, వృద్ధిలోనికి వచ్చి నాలుగురాళ్ళు సంపాదించుకొని కుటుంబాన్ని జరిపించుకొనడమే. "ప్రకృతమందు సదరహీ ఇంగ్లీషు విద్య ఈ దేశమందు ప్రబలముగా వ్యాపించి యున్నది. ముఖ్యముగా యీరాజధానిలో సమస్తమైన వారికి గృహముల యందున్ను ఇంగ్లీషు విద్య పారాయణముగా నున్నది. కడపట పంచాంగములు జెప్పే భొట్లు యనేపేరు గల వారి చిన్నవాంఢ్రుగూడా అధ్యయన పారాయణము చేయడమునకు బదులుగా నింగ్లీషు విద్యనే పారాయణము చేయుచున్నారు."

(M-430; P.349-55)

తెలుగు వారికి ఇంగ్లీషులోనూ, ఇంగ్లీషు వారికి తెలుగులోనూ ప్రావీణ్యం సిద్ధించి నిత్య వ్యవహారాలు వాటిలో జరిపించడానికి తగిన విధంగా పుస్తకాలు లేవు. ఈ లోటును భర్తీచేసి తమ ఆశయాలను సఫలం చేయడానికి నూతన విధానాలతో పాఠ్యగ్రంథాలుగా కొన్ని వాచకాలను దొరగారు రచించారు.

1840లో ఇంగ్లీషులో తెలుగు వ్యాకరణాన్ని రాసి ప్రచురించారు.

1841లో డైలాగులు అనే ఇంగ్లీషు తెలుగు సంభాషణల వాచకాన్ని రచించారు. ఇందులో వ్యాకరణ విశ్లేషణ కూడా ఉంది.

1852లో ఒకటికాదు, రెండుకాదు నాలుగు వాచకాలను రచించి ప్రచురించారు. వీటిలో ఆంధ్ర మార్గదర్శి అనే 'తెలుగు రీడర్' ప్రధానమైంది. ఈ పుస్తకంలో కథలు, అర్జీలు, కేసుల విచారణ పత్రాలు మొదలైనవి. 'సివిలు సర్వెంటు' విద్యార్థులకు ఉపయోగించే విధంగా వున్నాయి. ఈ 'రీడరు'లోని ఉత్తరాలను చదివితే తెలుగువాళ్ళ మనస్తత్వాలు అవగాహన అవుతాయని దొరగారి భావం. ఈ పుస్తకంలోని తెలుగు భాగాలను ఇంగ్లీషులోనికి తర్జుమా చేసి వేరే సంపుటంగా కూడా ప్రకటించారు. వ్యాకరణ విశ్లేషణ, లఘు నిఘంటువు దీనికి జతచేశారు. ఇతర ప్రాంతీయ భాషలను అభ్యసించదలచిన సివిల్ సర్వీసు విద్యార్థుల కోసం ఈ రీడర్‌ను తమిళ, కన్నడ, మళయాల భాషలలోనికి అనువాదం చేయించదలిచారు. అంతేకాక తమ ప్రాపకం కోరిన ఒక ఓఢ్ర యువకుని చేత ఒరియాభాషలోనికి కూడా ఈ గ్రంథాన్ని పరివర్తన చేయించారు.

1852లోనే 'వ్యాఖ్యావళి' అనే గ్రంథాన్ని రాశారు. దీనికి మేస్తర్ పియర్సన్‌గారి బెంగాలీ పుస్తకం 'బాక్యబొళి' ఆధారం. ఇందులో జాతీయాలు నుడికారం బోధించారు.

తెలుగు భాషను అభ్యసిస్తున్న ప్రారంభదశలోని విద్యార్థుల కోసం ఇన్ని పుస్తకాలు ప్రచురిస్తున్నప్పుడే బైబిలును అనువదించడానికి ప్రారంభించారు. నమూనా తర్జుమా కాగితాలను సమర్పిస్తే దొరగారి తెనిగింపును బైబిల్ సొసైటీ కమిటీ వారు తిరస్కరించారు. కమిటీ వారికి తెలుగులో చాలా కొద్ది పరిచయమే ఉన్నందున ఇలా జరిగిందని దొరగారు భావించారు. పట్టుమని పదేళ్ళయినా ఆంధ్రభాషా సాహిత్యాలను అధ్యయనం చేయని వారు పవిత్ర గ్రంథాలను తెనిగించబూనడం దురదృష్టకరమని వారి విశ్వాసం. బైబిలును ఆంధ్రీకరించడానికి దొరగారు సంస్కృత, బెంగాలీ, తమిళ, మరాఠీ, కన్నడ భాషలలోని అనువాదాలను సంప్రదించేవారు. వీటిని గ్రీకు, హిబ్రూ పాఠాలతో సరిపోల్చి

చూపేవారు. ఈ అనువాద కార్యక్రమంలో జీతమిచ్చి, సమర్థులైన నేటివులను నియమించారు. వారే ఈ ఆంధ్రీకరణ పరిసమాప్తం చేశారు.

బ్రౌను దొరగారు ప్రొటెస్టెంటు క్రైస్తవులు. ఇతర శాఖల వారిపట్ల ఔదార్యం కొంత తక్కువగా చూపేవారు. 'మద్రాసు జర్నల్ ఆఫ్ లిటరేచర్ అండ్ సైన్స్' 1840 జూలైసంచికలో రోమను కేథలిక్కుల విగ్రహారాధనపై చేసిన విమర్శలు కొంచెం సంచలనంకలిగించాయి. 1840లోనే క్రైస్తవకావ్యాలలో ఒకటైన 'జ్ఞానబోధనము' అనేవ్రాతప్రతిని సంపాదించారు.ఇది కేథలిక్కుల గ్రంథం.1840 ఆగస్టు 3వతేదీనాడు దీనిపైన ఇలాగఅభిప్రాయం గ్రంథస్థం చేశారు.

"ఇది క్రీస్తుమతం బోధచేసే గ్రంథమై వున్నది. మెట్టుకు యిది బయిబిల్ బోధ తాలూకా కాదు. మతముగురించీ, నీతినిగురించీ, పాపం, పుణ్యం, మోక్షం ఇత్యాదులగురించీ ప్రసంగించి వున్నదిగానీ నీరసంగా జబ్బుగా చెప్పి వున్నది. ఇది వ్రాసినమీదట ఇతరమైన ఏకప్రతి దొరికి కొంతమట్టుకు సంప్రదించుతున్నాను గాని యెక్కువ ఫాయిదా లేదు. "అని తెలుగులోనే రాశారు. (డి. 2098)

పాటి క్రైస్తవ శాఖనే అభిమానించని వారు హిందువులతో సాయిలా ఫాయిలాగా ఉండగలరా? "కడచిన ముప్పయి సంవత్సరాలలో నేను హిందువులతో ఎన్నడూ మిళితం కాలేదు. వాళ్ళ పండుగలూ, పబ్బాలూ పట్టించుకోలేదు. నా నౌకరీలో పని చేసేవాళ్ళు తప్పించి నాకు చాలా తక్కువ మందితో పరిచయాలు వుండేవి. నన్ను వచ్చి కలుసుకొనే నేటివులు బహు అరుదు. నేను హిందూ మత విగ్రహారాధనను పని కట్టుకొని ప్రతిఘటిస్తానని చెప్పుకొనేవారు. బ్రాహ్మణులను విమర్శించే వేమనపద్యాలను ప్రచురించినందుకు, జంగాలను వెనకేసుకొని వచ్చినందుకు, నా హైందవ వ్యతిరేకత రుజువు అయినదని భావించేవారు". అని ఆత్మకథలో దొరగారు రాసుకొన్నారు.

హిందువుల ఆచారవ్యవహారాలలో కొన్నింటిని తమ అంతరాంతరాలలో బ్రౌనుదొరగారు పూర్తిగా గర్హిస్తారు. ఏనుగుల వీరాస్వామయ్య గారి కాశీ యాత్ర చరిత్ర వ్రాతప్రతిలో కొన్ని చోట్ల ఘాటైన మాటలలో రిమార్కులు రాశారు. వ్రాతప్రతి పుట 208 లో కాశీలో ప్రవేశించాక "ఆ మరునాడు నాతో కూడా వచ్చిన బ్రాహ్మణులందరి చేత తీర్థ శ్రాద్ధాలు పెట్టించడమైనది (నాకు స్త్రీల వెలసరి విరోధం పొసగినందున అందుకు) నాలుగో దినము నేను తీర్థ శ్రాద్ధము

పెట్టడమయినది" అని వీరా స్వామయ్యగారు రాశారు.[12] ఇక్కడ మార్జిన్‌లో దొరగారు "No bramin can write a book without making this allusion. The printed copy omits it" అని రాశారు. పైన ఉదహరించిన వాక్యంలో కుండలీ కరణాలల్లో వున్న 'వాక్యం అచ్చు పుస్తకంలో లేని మాట నిజమే. తమ ఆడవారు బయట ఉన్నదన్న విషయాన్ని వీరాస్వామయ్యగారు చెప్పడం దొరగారు "పెర్తీరోత, అసహ్యం అన్నారు.

ఈఒక్కచోట మాత్రమేకాదు-కాశీయాత్ర చరిత్రలో వీరాస్వామయ్యగారు స్త్రీలుకేవలం పురుషులకు భోగార్హులా? లేక పురుషులవలెనే వీరున్నూ జ్ఞానవంతులై మోక్షార్హులా? అనే జిజ్ఞాసలో పడ్డారు. ఇతి హాసాదులలో పురుషులకు ఫలాని ఫలాని సుకర్మను చేస్తే స్వర్గములో అనుభవించడానికి రంభాద్యప్స రసలు వున్నారని ఆశ చూపించి యున్నదిగాని, ఫలాని మంచి కర్మము స్త్రీలు చేయుట వల్ల ఫలాని దేవతలతో స్వర్గములో క్రీడిస్తూ వుండవచ్చునని ఆశకూడా చూపలేదే! ఇలాంటి భావాలు వెలిబుచ్చి తమ సిద్ధాంతాన్ని ఇలా రాశారు.

"నాబుద్ధిద్వారా నిశ్చయముచేసినది యేమంటే స్త్రీలకు పురుషులకున్ను హృత్కమలములు ఊర్ధ్వాధో భాగముల యందు రెండేసి గ్రంథులనే ముళ్ళు గలిగి వుండేదినిశ్చయము. అధోభాగమందుండే గ్రంధి పరమాత్మ సంబంధమయినదిన్ని ఊర్ధ్వభాగమందుండే గ్రంధిసంకల్ప రూపంబయిన మాయాసంబంధమయిన దిన్ని ఔను. స్త్రీలకు గర్భధారణ నిమిత్తమయి అధోభాగమందుండే గ్రంధి ఫలకారము రాగానే వీడబడి ఋతువనే సంజ్ఞను పొందుచున్నది. పురుషులకు మాయాసంబంధమయిన పూర్వభాగ మందుండే గ్రంధి ఫలకాలము రాగానే జ్ఞానోదయ సామగ్రిని చేయడానికి సయిన్నూగా వీడబడి పోవుచున్నది. యిందుకు దృష్టాంతమేమంటే పురుషులకు యౌవన ప్రారంభమయిన వెనక బాల్యము నందుండే కంఠధ్వని సౌష్ఠవము వుండేది లేదు; భేదింపు చున్నది. స్త్రీలకు మాత్రము జననాదారభ్య కంఠధ్వని యొకటే రీతిగా పురుషులకంటే హెచ్చుగా యధోచితమయిన శ్రావ్యతకలిగి ఉంటున్నది." (పుట 149-50)

ఈ వాక్యాలు వున్నచోట వ్రాతప్రతిలో దొరగారు "observe the Scoundrel black-qurdism of bramins here" అని రిమార్కు రాశారు. 'తుచ్ఛబ్రాహ్మణుల దౌష్ట్యాన్ని గమనించండి' అని వారి ఉద్దేశం. వ్రాత ప్రతి (డి. 1407 - పుట 211). ఈ రిమార్కులను గుర్తించారో లేదోగాని మన

---

12. కాశీయాత్ర చరిత్ర - 1941 ముద్రణలో - పుట 157.

పరిశోధకులు "సి.పి.బ్రౌను దొరగారు వీరికి స్నేహితులు. ఈ బ్రౌను దొరగారు 1852-54 మధ్య ప్రకటించిన తెలుగు నిఘంటువులోఇంద్రాణి, శీదా, సాలకట్టు, పలవరకాయ అనుపదాల అర్థాలకు వీరాస్వామయ్య గారిని ప్రామాణికంగా పేర్కొన్నారు." అని వ్రాశారు.[13] భాషా ప్రయోగాలను స్వీకరించడం వేరు, భావాలను తెగనాడడంవేరు.

తమకు మంత్రసిద్ధులున్నాయని, దేవరహస్యాలు తెలుసునని లోకులను నమ్మించేవారు. బ్రౌనుదొరగారి వద్దకూడా ఆ విధమైన జ్ఞానం ప్రదర్శించ దలిచారు. "లోకేశ్వరులైన దూర్జటి వెంకటాచలయ్య." "అయిదారు సంవత్సరాలుగా తపము చేసి యీశ్వరాజ్ఞద్వారా తమ కులాభివృద్ధిన్ని బావుటాకు సహకారిణియైన గగన సృష్టియనేది యిప్పుడు నూతనముగా సృష్టింపబడినది. హిందువులకు యెంత మాత్రము తెలియకూడని శీమ రహస్యముతో సమానమైనది. దొరలలో తాము సర్వజ్ఞులౌటచేత తమకు మాత్రమగుపరచి యింకాకొన్ని దేవతా రహస్యము తమకు మన్నిచేయవలసిన అత్యక్కరచేతో" ఉత్తరం రాశారు. (M.430-పి122) దొరగారు సర్వజ్ఞులైతే వారికి ముందే ఈ లోకేశ్వరులు చెప్పబోయే దేమిటో తెలిసి ఉండాలి కదా!

సి.రంగనాయకులు అనే వ్యక్తి దొరగారికి గ్రంథసేకరణ అంటే ఇష్టమని తెలిసి 'సారార్థసంగ్రహం' అనే పుస్తకానికి ప్రతివ్రాశాడు. దేవుడు తన కలలో కనపడి ఫలానాపుస్తకం కాపీచేసి దొరగారికి యివ్వరాలని ఆజ్ఞాపించాడని చెప్తూ, గ్రంథాన్ని సమర్పించుకొంటూ ఉత్తరంరాశాడు.దీనిపైనదొరగారు "Pity! the God didnot happen to know that I already possesed this poem" అని రాశారు.

(M- 427 - పుట 231)

బ్రౌను దొరగారు దైవభక్తి, పాపభీతి ఉన్నవారే. ఆయన పరమ నైష్ఠిక క్రైస్తవులు. ఎన్నడూ సబ్బాతు నియమాన్ని ఉల్లంఘించలేదు. వారానికి ఆరు రోజులు, ప్రతిదినం తెల్లవారుఝామున అయిదునుంచి, ప్రొద్దుట పది దాకా సాహిత్య కార్యక్రమాలలో పాల్గొన్నా ఆదివారం పూర్తిగా విశ్రాంతి దినమే. ఆ రోజు తమ నిఘంటు నిర్మాణం నిలుపుదల చేసేవారు. తాము సేకరించిన అంతర్జాతీయ గ్రంథాలలో ఇంగ్లీషు, గ్రీకు, లాటిన్, ఫ్రెంచి, పారశీక భాషల గ్రంథాలు ఉన్నాయి. హిందువుల శాస్త్రాలతో పాటు వీటన్నిటినీ అధ్యయనం చేసేవారు.

---

13. దిగవల్లి వెంకట శివరావు - కాశీయాత్ర చరిత్ర. పుట 4

'డైయిజమ్' ను హృదయములో చేర్చుకోవచ్చు. క్రైస్తవ మతంలో పుట్టి, ఆ మత సిద్ధాంతాలను త్యజించి, క్రీస్తు దేవుడు కాదనే వాదనను 'డైయిజమ్' అంటారు. డైయిస్టులు నాస్తికులు కాదు. దేవుడు ఒకడున్నాడని ఒప్పుకొని బైబిలులో వుండే సిద్ధాంతం అక్కర లేదనే మతస్థులు. వీరు ఏకేశ్వర వాదులు. హిందూ మహమ్మదీయ విద్యావంతులందరూ డైయిస్టులే అని దొరగారి నమ్మకం.[14]

తమకు సబ్బాతు పట్టింపు వున్నట్టే హిందువులకు కొన్ని పట్టింపులు ఉంటాయని గుర్తించడం అవసరం. తాము ఆదివారం నిఘంటు పనులు ఆపుచేసినట్టు పురాణం హయగ్రీవ శాస్త్రిగారు. "ఈ దేశమందు ఫాదర్ల చేత నేర్పరచి యుండే ముద్రాక్షరశాలల యందు శ్రీ మద్రామాయణమును అచ్చు వేయంచుటకు సమ్మతి పడక" స్వంతంగా ప్రచురించారు. దొందూ దొందే!

బ్రౌను దొరగారికి భూత దయ, పేదసాదల పట్ల సానుభూతి విస్తారంగా ఉన్నాయి. తమ ఆర్జనలోని ప్రతిఒక్క రూపాయిలో ఒక పైసను దాన ధర్మాలకు కేటాయించారు. (ఆనాడు-రూపాయికి 192 పైసలు ఉండేవి) ప్రతినెలా కుంటి, గుడ్డి, అవిటి వాళ్ళకు అయిదువందల రూపాయలదాకా ధర్మం చేసేవారు. ఎందరో బిచ్చగాళ్ళు సైతం దొరగారికి ఉత్తరాలు రాసిన దాఖలాలు ఉన్నాయి.

"యేలిన వారి ధర్మ టిక్కట్టు వల్ల జీవనం జరుపుతూ వుండి చనిపోయిన భిక్షగాడైన పొన్నప్ప కుమార్తెనున్ను కుష్టు సంకటం చేత తండ్రి అన్న వస్త్రములలో పాలుపడి జరుపుతూ వున్న అఖిలాండ మనేదిక్కుమాలిన భిక్షగత్తె వినయ విధేయతలతో చనిపోయిన తన తండ్రి ధర్మటిక్కట్టు దొరగారి సముఖంలో దాఖలు చేసి పెద్ద సంకటం చేత యెందుకూ కొరగాని తనకు ఆ టిక్కెట్టు ఇవ్వమని ప్రార్థించింది." (1852 అక్టోబరు-M-432, పు.6-7)

దిక్కులేని వాళ్ళను ఆదుకోవడమే కాక ఎందరో బీద విద్యార్థులకు తమ ధర్మ బళ్ళలో దొరగారు చదువులు చెప్పించారు. బందరులో వుండే వరదయ్య అనే చిన్నవాడి తల్లి కూలికి దంచి, ఒక అయ్యవారికి నెల ఒక్కింటికి ఒక పావలా చొప్పున ఇప్పించి తెనుగు చదువు నేర్పించింది. అటు తర్వాత యింగ్లీషు నేర్చుకోవలెనంటే చెన్నపట్టణములో ధర్మ బళ్ళు శానావున్నవని అతనిని యీ దేశము లోకి తీసుకువచ్చి, యెలుంబూరిలో వుండే బ్రౌనుదొరగారి ధర్మబడిలో విడిపించి, ఆమెయెప్పటివలెనే కూలికి పోతూ కుమారుని కాపాడుతూ వుండెను.

---

14 Literary Autobiography. P.40

యిట్లా కొన్ని దినాలు జరుగుతూ వచ్చెను. పిమ్మట ఆమె పరమపదము చేరెను. వరదయ్య దొరగారికి అర్జీపెట్టుకొన్నాడు.[15] ఇలాంటి లేఖలు ఎన్నో ఉన్నాయి.

వ్యక్తులు తమ స్వంత విషయాలు చెప్పుకొంటూ చదువు చెప్పించమని కోరడమే కాక, కొన్ని పేటలలోని వ్యక్తులు సమిష్టిగా దొరగారికి విద్యావిషయమై రాసిన లేఖలు వున్నాయి. ఒకసారి మద్రాసులోని మూడు పేటల కాపులు ఇలా రాసుకొన్నారు.

"కొత్తపేట - తిరువల్లిక్కేణి-యెగుంబూరు యీ మూడు గ్రామముల కాపులు మిక్కిలి వినయవిధేయులై సలాములుచేసి వ్రాసుకొన్న మనవి యేమంటే-

మాయొక్క చిన్నవాండ్లకు బాల్యములోనే యింగ్లీసు విద్యాభ్యాసము చేయించడముకు వుపాధ్యాయులను వుంచి జీతం మొదలయినది యివ్వడముకు వుపకృతిలేక చింతిస్తూ వుంటిమి. ఇంతలో అంధుడికి నేత్రములున్ను యేరుదాటవలసిలేని వానికి నావదొరికి వట్టున్ను దాహం గొన్న వానికి గంగామృతం దొరికి వట్టుగా తమరునే వత్రుభువులు ధర్మపరిపాలన యందున్ను, దీనసహాయము యందున్ను మనస్కరించి అంతఃకరణ పూర్వకముగా కొత్తపేటలో నొక పాఠశాల యేర్పరచి వుపాధ్యాయులను వుంచి జీతం మొదలైనవి తమ స్వంత ద్రవ్యం దయ చేయించి విద్యాభ్యాసం చేయిస్తూ....

(గోవింద మొదలిని నియోగించారు. విద్యాభ్యాసమునకు వుపయోగమైన పుస్తకములు, కాకితములు, సేవాలు మొదలైనవి యిప్పించగలందులకున్ను సదాపై విచారణ జరపించడానికి, అతనుఉత్తరువు ప్రకారము జరిపించవలసిన కార్యాలలో మోసం చేశాడు.

4సంవత్సరాలుగా యెప్పుడు పాఠశాలకు రాలేదు. బాలురను పరీక్షచేయలేదు. ఈ సంగతి దొరగారికి తెలిపి నిండా కోపగించి పాఠశాల నిలిపి వేయాలనివిజ్ఞాపించారు."(ఎమ్.432.పి.15-18)

33 గ్గురు సంతకాలు పెట్టి మహజరు ఇచ్చారు. సంతకాలు తెలుగు, తమిళం, ఇంగ్లీసు, ఉర్దూ భాషల్లో ఉన్నాయి.)

విద్యాదానం విషయమై పలువురు అర్జీలు పెట్టుకొంటే కొందరు కన్యాదానం చేయించమని మహజరు పెట్టుకొన్నారు. రాచూరి తాలూకాలో చేరిన ఆత్మకూరి కరణం ఆలూరి నారాయణప్ప ఇలా రాశాడు.

---

15 ఆంధ్ర మార్గదర్శి - తెలుగు రీడరు - పుట 73.

"పది సంవత్సరముల కిందట నాకు వివాహమై నిరుడు దైవోపహతం చేత నా భార్య వియోగమైనది.... మా బ్రాహ్మణ యిండల మొదటి పెండ్లికి చిన్నదాని నిమిత్తమై వంద్లపరియంతం పుచ్చుకొంటారు. లాగంటిపనికి రెండోపెళ్ళి అనగానే నాలుగు మూడువందలురూపాయలు అడుగుతారు...నేను వివాహముచేసుకోకుండా విరక్తిమార్గాన వుండడానికియింకా నాకుకొన్నిదినములు సంసారము చేయవలెనవే యిచ్ఛవున్నది...సకలధర్మస్వరూపులు నావంటి దీనునకు కన్యాదానంచేయించి ఇల్లునిలుపవలెను" అని 1833లోనే ప్రార్థించాడు.[16]

నారాయణప్పకు కన్యాదానం చేయించారో లేదో తెలియదుగానీ దొరగారు మాత్రం వివాహం చేసుకొన్నట్లు లేదు. సంసారం లేని వాడికి సహవాసాలూ, సరదాలూ ఎక్కువంటారు. ఇది దొరగారి పట్ల వర్తిస్తుంది. ఆర్జన బాగా ఇనుమడించాక అతిథి సత్కారాలు ఎక్కువ చేశారు. దొరసానులను పార్టీలకు పిలిచేవారు. ఎన్నడూ ఇరవైమందికితక్కువగా అతిథులు లేకపోయినా ఆర్భాటంగా విందుభోజనాలు ఏర్పాటు చేసేవారు. దొరగారికి డబ్బు ఖాతరులేదని, చాలా దూబరా చేసేవారని ప్రఖ్యాతి వచ్చింది. తమ బంగళాలో భుజించేవారెవ్వరూ వాళ్ళ ఇంటికి దొరగార్ని ఆహ్వానించి విందులు చేయలేనివారే.

రాయపురంలో రాజప్రాసాద మంత బంగళా, తోట -రెండు సవారీ బళ్ళు, ఆరు గుర్రాలు, ప్రాంగణమంతా పాలరాతి శిల్పాలు, డెబ్బయి తైలవర్ణ చిత్రాలు, అంగరంగ వైభోగాలతో దొరగారు జీవించ సాగారు. గవర్నరు బహదూరుగారి మహలులో కన్నా ఘనంగా తమ బంగళాలోనే షడ్రసాన్న భోజనాలు అతిథులకు వడ్డించే వారని" My table was more Splendid than that of Governor" అని దొరగారు ఆత్మకథలో రాసుకున్నారు. ఇంగ్లీషు నుడికారం తెలియని వారు ఈ వాక్యాన్ని ఇక తన డైనింగ్ టేబుల్ గవర్నర్ ఇంట్లో దాని కంటే జిగేల్ మనేదని వ్రాసుకున్నాడు.' అని ఆంధ్రీకరించారు.[17]

1846లో చెన్నపట్నంలోని పోస్టు మాస్టర్ పదవి ఖాళీ అయింది. మారిస్ దొరగారు తెలుగు అనువాదకుని పదవికి రాజీనామా చేశారు. ఈ రెండు స్థానాలలో బ్రౌను దొరగారిని కుంపిణీ వారు నియమించారు. వీటితో పాటు

---

16. ఆంధ్ర మార్గదర్శి - తెలుగురీడరు - పుటలు 195-96

17.బంగోరె- 'బ్రౌను లేఖలు'- పుట 141

పెర్షియన్ ట్రాన్స్‌లేటరుగా కూడా పని చేసేవారు. రోజుకు పదిగిన్నె కాసుల ఆదాయం వచ్చేది. అంటే దినసరి పదిహేడున్నర రూపాయిలు అంటే నెలకు 565 రూపాయలు (దొరగారు తమ మిశ్ర నిఘంటువులో 'గిన్నెకాసు' అంటే అయిదు వరహాలు లేక పదిహేడున్నర రూపాయలని అర్ధవివరణ రాశారు) వేతనం ముట్టే ఉద్యోగాలు కాక, జీతం లేని గౌరవోద్యోగాలు మరికొన్ని వుండేవి. విద్యా సంఘంలో సభ్యునిగా, మద్రాసు బ్యాంకిలో గవర్నమెంటు డైరెక్టరుగా, మద్రాసు కాలేజీ గ్రంథాలయంలోని వ్రాత ప్రతుల క్యూరేటరుగా కాలేజీ బోర్డు ఎగ్జామినర్లలో సీనియర్ సభ్యునిగా దొరగారు పదవులు నిర్వహించారు.

వ్రాతపతుల క్యూరేటరుగా వున్నప్పుడు మెకంజీ కైఫీయత్తుల స్థితిని గమనించారు. అవి శిధిలమవుతూ వుండడం చూసి మేలురకం ఇంగ్లీషు పేపరు మీద స్థానిక చరిత్రలను కాపీ చేయించారు. ఇండియాకు వచ్చిన కొత్తలో నేర్చుకొన్న మరాఠీ భాషా జ్ఞానాన్ని సార్థకం చేసుకొంటూ మెకంజి సంపుటాలలో వుండే మరాఠీ వ్రాత ప్రతులు చదివారు. ఆ భాష నుండి హైదరు చరిత్రను ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించి 1849లో అచ్చువేశారు.

మెకంజీ స్థానిక చరిత్రలను అధ్యయనం చేసి 1850లో తెలుగు కన్నడ దేశాల చరిత్రలలో వచ్చే హిందూ ముస్లిం తారీఖుల కాలక్రమ సూచికను తయారు చేశారు. 70 పుటల ఈ ముద్రిత గ్రంథం పేరు 'సైక్లిక్ టేబుల్స్'. ఉత్తరోత్తరా ఇది పెరిగి 'కర్నాటిక్ క్రోనాలజీ' అనే పేరుతో మరో ముద్రణ పొందింది. తొలితరాల వారు రాసిపెట్టి పోయిన గ్రంథాలలోంచి సమకాలిక సమస్యలకు సంబంధించిన విషయాలను సేకరించి వివరగతి గ్రంథాలు రాయడం పరిశోధకుల కర్తవ్యం. ఆనాడు మిరాశీ వాదంపై చర్చలూ దర్యాప్తులూ జరిగాయి. దొరగారు ఒక పరిశోధక వ్యాసం రాశారు. ఎల్లిస్, బ్లాక్ బర్న్, సర్ థామస్ మన్రో దొరలు వ్రాసిన గ్రంథాలలోంచి కుంపిణీ డైరక్టర్ల రిమార్కుల నుండి సారాంశాన్ని సమకూర్చి 'మిరాసీ సామ్యం' అనే గ్రంథాన్ని 1850లో రచించారు. కుంపిణీ వారి అనుమతి లేకుండా ఈ రచన చేసినందుకు సర్కారు వారి మందలింపులకు గురి అయ్యారు గాని దీనిని 1852లో ప్రచురించారు.

1852లోనే బ్రౌను దొరగారికి ఫస్టు క్లాసు సివిల్ సర్వెంటు అన్న హోదా వచ్చింది. ఈ యేడే చాలా పుస్తకాలు ప్రచురించారు. (చూ॥ బ్రౌను చరనల కాలక్రమ సూచిక అనుబంధం, నెంబరు-6) ఏది చేసినా పగడ్ బందీగా చేసే దొరగారు 'జిల్లా నిఘంటువు' అనే గ్రంధాన్ని చాలా జబ్బుగా, నీరసంగా

రచించి అచ్చు వేశారు. రివెన్యూ బోర్డు వారు ఇందులో లోపాలను ఎత్తి చూపారు. దొరగారు క్షమాపణలు చెప్పుకున్నారు. ఇంతటి పేలవమైన జబ్బు రచన చేయడానికి బహుశా వారికి నిజంగా జబ్బు చేయడమే కారణం కావచ్చు. 1853 ఏప్రిలు 16వ తారీఖున ఆయనకు పక్షవాతం వచ్చింది. వైద్యులు మద్రాసులో ఉండరాదన్నారు. నీలగిరి కొండలకు వెళ్ళ మన్నారు. లోగడ చాలా సార్లు 1845లో, 1848లో చాలా జబ్బుపడి కోలుకొన్నారు. 1849లో గుర్రం మీంచి కింద పడి పక్క యెముక, కుడి బొటన వేలు విరుచుకున్నారు. రచయితకే కాక మానవునికి కుడి బొటన వేలు లేకపోతే బతుకు లేనట్టే. సరిగ్గా ఈ సమయంలోనే దొరగారి నిఘంటువులు అచ్చు అవుతున్నాయి. మొండి ఘటం కనుక దొరగారు ఎడమ చేత్తో రాత అలవర్చుకొని నిఘంటువు ప్రూఫులను వామ హస్తంతోనే దిద్దారు. మిగతా రుగ్మతలు వేరు, పక్షవాతం వేరు. అందుచేత దొరగారు తమ యాభైఅయిదోయేట వైద్యులసలహాను పాటించి ఉదకమండలానికి వెళ్ళారు.

నీలగిరి శీతల వాతావరణం ఉపశమనంగా ఉంది. తిమురు వాయువు రోగం తిరుగు ముఖం పట్టింది. పూర్తిగా కోలుకొన్నారు. నీలగిరిలో ఒక క్రైస్తవ కుటుంబం వారి అతిధిగా ఉన్నారు. తమ సాహిత్య జీవిత చరిత్రను రాసుకొన్నారు. LANX SATURA May1853 అని మొదటలో పేరు పెట్టినా'C.P. Brown's oothaca mand Memoranda June 1853" అని దొరగారు దీనికి శీర్షిక పెట్టారు. దీని ప్రతి ఇంగ్లండులోని ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో ఉంది.(EUR-c-65)

అర్ధాంతరంగా వచ్చిన అర్ధాంగరుగ్మత నయమయ్యాక బెంగళూరు, మైసూరు, శ్రీరంగపట్టణాల పర్యటన చేశారు. 1854లో మద్రాసుకు తిరిగి వచ్చారు. ఆరోగ్యం మళ్ళా దెబ్బతినడం మొదలైంది. ఇంగ్లండులో ఉన్న దొరగారి తోడబుట్టు వడచులు స్వదేశానికి వచ్చెయ్యమని ఉత్తరాలు రాశారు. 1854మే ఒకటవ తారీఖునాడు సర్వీసు నుంచి రిటైరు అవడానికి నిశ్చయించి రాజీనామా చేశారు. 1838లో సీమ నుంచి తిరిగి వచ్చాక మరో పదిహేడు సంవత్సరాలు చెన్నపట్నంలో కుంపిణీ వారి కొలువులో పని చేశారు. సాలీనా 920 పౌన్ల పించను సర్కారు వారు మంజూరు చేశారు.

ఇంగ్లండుకు వెళ్ళి పోయే ప్రయత్నంలో తమ వద్దనున్న అయిదు వేల సంపుటాల యూరోపియన్ సాహిత్య గ్రంథాలను అమ్మకానికి పెట్టారు. కొనేవారే కరువయ్యారు. ఒక్కొక్క సంపుటానికి ఒక షిల్లింగు కన్నా తక్కువ వెల

కొమక్కొనే వారు ఇచ్చారు. దొరగారి దగ్గర బైబిలు సాహిత్యం ఎన్నో సంపుటాలు ఉన్నాయి.వాటినన్నింటిని బైబిల్‌సొసైటీవారికి బహూకరించారు. తాము జీతమిచ్చి నేటివుల చేత తెనుగింప చేసిన బైబిలు సంపూర్ణమైంది. తమ నిఘంటువులో మూడవది మిశ్ర భాషా నిఘంటువుకూడా ప్రెస్సునుండి బయటకు వచ్చింది. తాము రచించ దలచిన వ్యాకరణ నిఘంటువులు ముద్రితాలయి వెలుగు చూశాయి. కనుక స్వదేశానికి నిశ్చింతగా వెళ్ళ వచ్చునని భావించారు. ఈ ప్రయాణపు హడావిడిలో కూడా పుస్తక ప్రచురణ మరచిపోలేదు. తమ దగ్గర రమారమీ ఆస్థాన పండితునిగా, హాస్య చతురినిగా పని చేసిన తాతా చార్యులు చెప్పిన కథలను గ్రంథ రూపంలో ప్రకటించారు. ఇది తెలుగు వారికి దొరగారి వీడ్కోలు బహుమతి.

మొత్తం మీద 34 సంవత్సరాలు బ్రౌను దొరగారు కుంపిణీ సర్వీసులో భారతదేశంలో వున్నారు. రమారమి మూడుదశాబ్దాలు తెలుగుభాషా సారస్వతాలకే జీవితాన్ని అంకితం చేశారు. వివిధ కాలాలలో వివిధ పండితులచేత లభించినన్ని తెలుగు కావ్యాలకు తీర్పు ప్రతులు, టీకలు, వ్యాఖ్యానాలు చేయించారు. తాము చేయించిన ఈ సాహిత్య కార్య ఫలితాలను చెన్నపట్నం లోనే భావి తరాల కోసం ఇచ్చిపోయారు.మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో మొత్తం 206 సంపుటా లలో వారి రిమార్కులున్న గ్రంథాలున్నాయి. (చూ॥ అనుబంధం నెం.3) ఇవన్నీ ఒక ఎత్తు, వారు 17 పెద్ద సంపుటాలలో సేకరించి భద్రపరిచిన లేఖలు, అర్జీలు మరొక ఎత్తు. తెలుగు ప్రజలలో వివిధ వర్గాల వారి నుంచి, వివిధ అంతస్తుల, మతాల, హోదాల వ్యక్తుల నుంచి సంపాదించిన ఈ పత్రాలు మొత్తం 1591 ఉన్నాయి.(M 417 నుంచి M431 దాకా ఉన్న 15 సంపుటాలలో పత్రాల సూచికను నేను తయారు చేయించాను) ఈ లేఖలవల్లనే దొరగారి జీవితాన్ని ఇంతకన్నా విపులంగా పునర్నిర్మించవచ్చు. కోరిక ఉన్నా అందుకు తీరిక కావాలి.

కేవలం పుస్తకాల వల్ల జీవద్భాషను నేర్చుకోలేమని దొరగారికి తెలుసు. ప్రజాజీవనాన్నిమించిన పాఠశాలలేదు. అందుకే రాజులూ, రైతులూ, పండితులూ, పామరులూ, వాదులూవకీళ్లు, వైద్యులువేటగాళ్లు,వర్తకులు, వాడకళాసీలు ఒకరేమిటి అన్నివర్గాల వారి భాషనూ ఆయన అధ్యయనం చేశారు. అందుకే తమబట్లరు, గుర్రపు వాడు, దర్జీ మేస్త్రి, కంపోజిటర్లు, బీరు డిపార్టుమెంటు మేస్త్రి, బుక్కు బైండర్లు మొదలైన వారందరూ రాసిన ఉత్తరాలను దొరగారు భద్రంచేశారు. తెలుగు ప్రజంతా తనకు చదవు చెప్పిన గురువులే అని దొరగారు కృతజ్ఞతలు చెప్పుకొని స్వదేశానికి తిరిగివెళ్ళారు.

కడపటి ఇంగ్లండులో-

భౌగోళికంగా భారతదేశాన్ని విడిచి వెళ్ళినా బ్రౌను దొరగారు మానసికంగా ఎన్నడూ ఆంధ్రభాషా సాహిత్యాలను విస్మరించ లేదు. పైగా విస్మరించని దినమన్నది లేదని చెప్పుకోవచ్చు. ఆయన 1855 ఏప్రిలు నెలలో ఇంగ్లండుకు వెళ్ళి పోయినా మరో మూడు దశాబ్దాల పాటు తమ దేశంలో ఆరోగ్య వంతులై జీవించారు. తమతో పాటు తీసుకు వెళ్ళిన తమ గ్రంథాలను కొన్నింటిని తిరగరాశారు. తమకు అంతకు ముందు అలభ్యమైనవీ, అధ్యయనం చేయనివీ తెలుగుకు సంబంధించిన పుస్తకాలు ఏ భాషలో వున్నా సంపాదించి, కొన్ని స్వంత ద్రవ్యంతో కొని ఆసాంతం చదివి విశ్లేషణ చేశారు. చెప్ప వలసిన వాటిని నిష్పంకోచంగా, నిర్దాక్షిణ్యంగా, నిక్కచ్చిగా గ్రంథస్థం చేశారు.

బ్రౌను దొరగారు ఇంగ్లండులో తాము జీవించిన ముప్పయి సంవత్సరాలలో ఎప్పుడు ఏయే సాహిత్య కార్యక్రమాలు చేపట్టినదీ తమ పుస్తకాలలో తారీకులతో సహా తెలియ చేశారు. ఈ గ్రంథాల ఇరవైవేల పుటల పాఠాలను మైక్రోఫిల్ముల మీదకు ఎక్కించి శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయంలోని 'బ్రౌను రిసెర్చి ప్రాజెక్టు' వారు తెప్పించారు. నేను 1983లో ఇంగ్లండుకు వెళ్ళినప్పుడు మూడు వారాలు ఇండియా ఆఫీసు లైబ్రరీ వారి పఠన మందిరంలో, బ్రౌను దొరగారి గ్రంథ సంచయంలో ఆసక్తికరమైన వాటిని పరిశీలించి నోట్సు రాసుకున్నాను. నేను స్వయంగా తెలుసుకొన్న విషయాలనే కాలక్రమాను సారం కింద పొందు పరుస్తున్నాను.

లోగడ ఆరోగ్యం కోసం నీలగిరిలో వున్నప్పుడు రచించిన తమ ఆత్మకథ LANX SATURA 1857లో దొరగారు తిరగ రాశారు. (EUR-B-56)ఇందులో చెప్పిన కొత్త విషయాలను పాత ప్రతితో తులనాత్మకంగా పరిశీలించి గాని తెలుసుకోలేము.

అది ఆంధ్ర దేశం కానివ్వండి, ఆంగ్లదేశం కానివ్వండి పుస్తకాల కోసం దొరగారు గాలించని ప్రదేశముండదు. లండన్‌లో ఒక పుస్తకాల షాపులో ఒక అపురూపమైన వ్రాత ప్రతిలభించింది. ఇది సరాసు పాదిరీలు తెలుగు భాషను ఫ్రెంచిలో బోధపరుస్తూ రచించిన నిఘంటువు. దీనిని దొరగారు కొన్నారు. ఈ గ్రంథాన్ని ఆపాదిరీలు 1720-1730 ప్రాంతాలలో రచించారు. తెలుగును 'బడగ' అని పిలిచే వారు. 1860లో దొరగారు ఈ నిఘంటువును శ్రద్ధగా పరిశీలించి

ఇందులో కనబడ్డ కొత్త ప్రయోగాలను గుర్తించారు. తాము 1852లో ప్రచురించిన తమ నిఘంటువులోనికి ఈ నూతన ప్రయోగాలను ఆగస్టు మాసంలో ఎక్కించారు. రిమార్కులు రాశారు.(EUR-F-70)

తెలుగు భాషా సాహిత్యాల మీద పరమ ప్రామాణికులు గనుక బ్రౌను దొరగారికి గ్రంథకర్తలు భారతదేశం నుండి తమ నూతన ప్రచురణలను పంపిచేవారు. మద్రాసు ఇంజనీరింగు కాలేజీలో మున్షీగా ఉన్న ఎం. లక్ష్మీ నరసయ్య తన ఉత్తమాకాంక్షలతో అభినందనలు 1861 జూలై రెండవ తారీఖునాడు తాను రచించిన తెలుగు గ్రామరు పుస్తకాన్ని బహూకరిస్తూ పంపించాడు. దొరగారు దీనిని చదివి విమర్శించారు. 'ఈ వ్యాకరణం ద్వారా ఎవ్వరూ భాషను నేర్చుకోలేరు.' అని తొలిపేజీలోనే దొరగారు తీర్పు రాశారు. లోపలి పుటలలో 'చిట్ట చివరకు గోతిలో పడవేసే అడ్డదారులలో ఇదొకటి. అయ్యవార్లవారి నట్టిల్లు ఎంత స్పష్టంగా వుంటుందో ఈ గ్రంథం కూడా సర్వశూన్యమై స్పష్టంగా ఉంటుంది' అనే అర్థం వచ్చే రిమార్కులు ఇంగ్లీషులో రాశారు. ప్రతిపుటలోనూ కాకపోయినా చాలా చోట్ల ఈ విమర్శలు రాశారు. పదమూడవ పుటలో 'ఇతగాడు కళ-ద్రుతములు విడిచి పెట్టాడు. విలియం బ్రౌను, విలియం కేరీ కూడా అంతే. శానా మంది బ్రాహ్మణులకు ఈ అంశాలు అవగాహన కావు' అని రాశారు.(EUR-B-58)

ఇంగ్లండులో విశ్రాంతి చిక్కేదాకా విలియం కేరీగారు 1841లోనే ప్రచురించిన తెలుగు గ్రామరును చదివే అవకాశం బ్రౌను దొరగారికి చిక్కలేదు కాబోలు. 1863లో దీని ప్రతిని ఒక దానిని చదివి 'కేరీగారు ఇందులో శానా కొద్ది సూత్రాలనే చెప్పారు. వాటిలో శానా కొద్ది సూత్రాలే సుబద్ధమైనవి' అని రాశారు. కేరీగారు తమ పుస్తకానికి 'ఎగ్రామర్ ఆఫ్ తిలింగ లాంగ్వేజి' అని పేరు పెట్టారు. ' ఈభాష పేరు 'తెలుగు' కాని 'తిలింగ' కాదు ' అని బ్రౌను దొరగారు రాశారు.
కేరీగారి బైబిలు అనువాదం గురించి తమ అభిప్రాయం 187వ పుటలో చూడమన్నారు.పుస్తకం చివర 'సమాప్తం' అనే చోట 'ఫినిష్' అన్న చోట 'ఫినిష్ ఆఫ్ కేరీస్ ఎర్రర్స్' 'కేరీ ప్రమాదాలు పరిసమాప్తం' అని దొరగారు రాశారు. పుస్తకం నిండా ఎక్కెడెక్కడ కేరీ గారు పొరబడ్డారో విశద పరుస్తూ నోట్సు ఉన్నాయి.(EUR-B-57)

బ్రౌను దొరగారి ఆంధ్ర భాషాధ్యయనం వేమన పద్యాలతో ప్రారంభమైంది. జీవితమంతా వేమన గారిపై ఆలోచిస్తూనే ఉన్నారు. 1866లో

వేమన పద్యాలపై మేజరు మేగ్డోనాల్డు మద్రాసు జర్నలులో ప్రశంసా వాక్యాలను రాశారు. ఈ సంగతిని నోటు చేస్తూ తమ ప్రతిలో ప్రతిపేజీలోనూ కొత్త నోట్సు దొరగారు రాసుకొన్నారు. సాధారణంగా అందరూ తెలుగు లోని వేమన పద్యాలకూ, తమిళంలోని 'తిరుక్కురళ్'కు పోలికలు చూస్తారు. బ్రౌను దొరగారు 'కురళ్ 'కన్నా 'శివవాక్యం' అనే తమిళ గ్రంథం కొంచెం స్థాయి తక్కువ తమిళంలో ఉన్నా వేమనగారి శైలికి దగ్గర్లో ఉంటుందని రాశారు. తాము మళ్ళా వేమన పద్యాలను అచ్చువేస్తే ఒకే సంపుటంలో వేమన, చౌడప్ప, కాళహస్తి, కోదండరామశతకాలు నాలుగింటినీ ఒకే సంపుటంలో చేరుస్తామని చెప్పారు. ఈ వేమన పద్యాల పుస్తకం చాలా విలువైనది.(EUR-B-1)

భారత దేశంలో ఎన్నో విలువైన పుస్తకాలను విడిచి పెట్టినా స్వదేశానికి వస్తున్నప్పుడు తమతో బాటు దొరగారు తెచ్చుకొన్న గ్రంథాలలో ఒకటి మరీ ముఖ్యమైనది ఉంది. అది తెలుగు తాళపత్ర గ్రంధముల వివరణ పట్టిక. ఈ వ్రాత ప్రతి 105 ఫోలియోల గ్రంథం. మొదటి నుంచి 68వ ఫోలియో ఎడమ చేతి పుటదాకా తెలుగు గ్రంథాల వివరణలుచాలా స్పష్టంగా వున్నాయి. తెలుగు, కన్నడ, తమిళ, మళయాళ, ఓఢ్ర భాషలలో వున్న గ్రంథాల వివరణ పట్టిక ఒక సంపుటంలో ఇమడ లేదు. మరో సంపుటిలో కూడా చేర్చారు. ఈ రెండు సంపుటాలనూ బ్రౌను దొరగారు 1867 మార్చి 4వ తేదీనాడు డాక్టర్ రీయన్ దొరగారికి ఎరువు ఇచ్చారు. (MSS-TEL D-9)ఇవి సాహిత్య పరిశోధకులు పునఃపరిశీలన చేయవలసిన సంపుటద్వయం.[18]

పరాసు పాదిరీలు ఫ్రెంచి భాషలో రచించిన తెలుగు నిఘంటువును ఒక దానిని ఇంతకు ముందు దొరగారు 1860లో కొన్నారు. మళ్ళా 1865లో ఇంకో ఫ్రెంచి వారి తెలుగు నిఘంటువు దొరగారి దృష్టిలోనికి వచ్చింది. దీని రచనా కాలం ఏమిటో ఎక్కడో రాతలో కనపడదు. అయితే ఈ కాగితాల ప్రతిని బాగా పరిశీలించి కాగితం వాటర్ మార్క్ 1794 కాబట్టి పుస్తకాన్ని ఆతర్వాత రచించి ఉంటారని దొరగారు పత్తేదారి పని చేసి కూపీలాగారు. దీనిని ఇంగ్లండులో ఇరవై అయిదు షిల్లింగులు పెట్టి దొరగారు కొన్నారు. తమ నిఘంటువులో చేర్చడానికి ఒక్క నూతన ప్రయోగం కూడా లభించలేదు కాబోలు" ఇది శుద్ధంగా పనికి మాలిన గ్రంథము" అని తెలుగులో స్పష్టంగా దొరగారు రాసిపెట్టారు. ఇది 289

---

18. ఈసంపుటాలలో ఉన్న దొరగారి సంపుటాల వివరాల అకారాది పట్టికకు చూ॥ అనుబంధం నెం.7.

పుటల ఫుల్ స్కేపు పుస్తకం. ఈ గ్రంథాన్ని ఇంగ్లండులో వున్న తెలుగు పరిశోధకులు పరిశీలించారు.[19]

నిఘంటువు, వ్యాకరణాలు రచించే వారికి తమ కృషి నిత్యం కొనసాగించవలసిన కార్యంగానే కనబడుతుంది. పుస్తకాల ఒక ముద్రణ పూర్తి కాగానే దానికి పునః పరిశీలన చేసి తిరగ రాయడం ప్రారంభించాలి. దొరగారు ఇదే చేసే వారు. దీనికి అవసరమైన ఆకరాలు ఎప్పుడూ అందుబాటులో ఉండాలి.

1857లో ప్రచురితమైన తన తెలుగు గ్రామర్ ప్రతిలో మధ్య మధ్య ఫారాలు లాగ తెల్లకాగితాలు చేర్చారు. వాటి మీద పెంపుదల నోట్సు రాశారు. ఒక పుటలో 1869లో తనదగ్గరవున్న పుస్తకాల, పత్రాల వివర గతి పట్టికను పొందు పర్చారు. ఇందులో 15 ఉపయుక్త గ్రంథాల పేర్లు ఉన్నాయి. (EUR-B-53)

తన తెలుగు గ్రామరు ప్రతిని ఇంకొక దానిని కూడా మూడవ ముద్రణకు సిద్ధం చేశారు. 1869 నవంబరు 5వ తేదీ నాడు ఈ సంగతి రాస్తూ "Entirely in the Hand writing of C.P.Brown" అని స్పష్టం పరిచారు. ఇంగ్లండులో తన గ్రంథాలను కాపీ చేసే వ్రాయసగాళ్ళు కూడా ఉండేవారేమో. (EUR-B-54).1869లోనే ఇండియన్ సివిల్ సర్వీసులో చేరడానికి తెలుగు అధ్యయనం చేసే ఆంగ్ల యువకులను పరీక్షించే బాధ్యతను దొరగారు స్వీకరించారు. ఈ కుర్రాళ్ళ చేత తెలుగు రాయించే వారేమో.

తాను చేసిన తెలుగు గ్రామరు గ్రంథంలోంచే లండన్ యూనివర్సిటీలో తెలుగు ప్రొఫెసర్‌గా వుంటూ 1868 నుంచీ పాఠాలు చెప్పేవారు. అయితే ఇతర ఆంగ్లేయులు రచించిన తెలుగు గ్రామర్లు కూడా చర్చలోనికి వచ్చేవి కాబోలు. 1870లో మళ్ళా విలియం కేరీగారి వ్యాకరణం పై దొరగారు విరుచుకుపడ్డారు. "నేను కేరీగారి అజ్ఞానాన్ని ఆడిపోసుకోవడంలేదు. వారి అవివేకం క్షమించదగ్గదే. అయితే ముందూ వెనుకా చూసుకోని వారి వెర్రి తొందరపాటునే నిందిస్తున్నాను..... తన తొలిపలుకులలో కేరీగారు తనకొక తెలుగు పండితుడు సహాయం చేసినట్టు చెప్పుకొన్నారు. పాపం! ఆ మానవుడు నిందకు బాధ్యుడు కాడు." ఈమాటలు 1870లో దొరగారు రాశారు. (EUR-B-57)

కొత్త తరంలోని ఆంగ్లేయులు తెలుగు వ్యాకరణాలను ఇంగ్లీషులో రాస్తూ

---

19. J.P.L. GWYNN గారు తెలుగు వారి సాహిత్యంలో దీనిపైని ఒక వ్యాసం రాశారు. సంపుటి-5, సంచిక-4, 1980. ఈ వ్యాస ప్రతిని నాకు గ్విన్‌గారు ఇంగ్లండులో అందజేశారు.

'వున్నారు. ఎ.హెచ్. ఆర్డెన్ 1873లో 'ఎ ప్రోగ్రెసివ్ గ్రామర్ ఆఫ్ తెలుగు లాంగ్వేజి' అనే గ్రంథాన్ని రచించారు. దీనిని బ్రౌను దొరగారు 1873 ఆగస్టు 15 నాడు మొదట చూశారు. ఆ తారీఖును నమోదు చేశారు. ' నాగ్రంథాన్ని ఇతగాడు ఎన్నడూ చూడలేదనుకొంటాను. కొన్ని కొన్ని విషయాల మూలంగా ఈ పుస్తకాన్ని మేస్టర్ షార్కీ రచించి ఉంటాడని నేను భావిస్తాను. ఈ పుస్తకానికి రివరెండు జె.క్లే గారు సహాయం చేసి వుండడం నిజమైతే ఆయన గొప్ప పండితుడు కాడని తెలుస్తూంది" ఇటువంటి రిమార్కులతో ఆర్డెన్ వ్యాకరణాన్ని దొరగారు కొట్టి పారేశారు.

1857లో మామిడిపూడి వెంకట కృష్ణమాచార్యులు ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణిని,బాల సరస్వతీయాన్ని ముద్రించారు. దీని ప్రతి దొరగారు చూశారు. ఇతరుల వ్యాకరణాలను విమర్శిస్తూన్నప్పుడు తమ వ్యాకరణాల తొలి ముద్రణలు మరొకసారి పరిశీలించి ఉంటారు. 1825లో తాము ఆంగ్లంలోనికి అనువదించిన నన్నయ భట్టీయం, బాలసరస్వతీయం ప్రతులను 1876లో ఆయన మళ్ళా బయటకు తీశారు. 1827లో,1840లో, 1846లో తాము చేసిన కృషిని నోటు చేశారు. తమ గ్రంధాలలో TE 625 నెంబరుగల పుస్తకం బాలసరస్వతీయం అని దాని 12వ పేజీలో గ్రంథకర్త వెంకన్న" అని ఉన్నట్టు చెప్తూ బహుశా బాలసరస్వతి అసలు పేరు వెంకన్న కావచ్చా? అన్న సందేహాన్ని వెలిబుచ్చారు. (TEL D.8)

ఇంగ్లండులోని ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో లభించే దొరగారి పుస్తకాలలో ఆయన తారీఖులు పేర్కొంటూ రాసిన రిమార్కుల సంగతే ఇప్పటిదాకా కాల క్రమానుసారం కథనం చేశారు. ఇంకా చాలా గ్రంథాలలో వారి విమర్శనాత్మకమైన వాక్యాలు ఉన్నాయి. వీటిని ఇంగ్లండులో ఉన్న మూడు దశాబ్దాల కాలంలో ఎప్పుడు రాశారో తెలియదు. కొన్ని కొన్ని విషయాలు చాలా ఆసక్తికరంగా వున్నాయి.

వాక్యాలలో వివరించిన తెలుగు నుడికారాల గ్రంథం ప్రతి ఒకటి ఇంగ్లండులో ఉంది. (MSS EUR -B.63) .ఈ వ్రాతప్రతిని తాము 1826లో ప్రారంభించినట్టు నోటు చేశారు." ప్రయోగశరణావయ్యాకరణాః"అని చెప్పి ' A Grammar is a record of usages'అనే నిర్వచనం రాశారు.

'లోహ్మాట్-ఇ-తెలింగ్' అనే పేరుతో తెలుగు పారశీక నిఘంటువు ఒకటి ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో ఉంది. ఇది పూర్తిగా పారశీక లిపిలోనే వున్న గ్రంథం. ముందు ఉపోద్ఘాతంలో తెలుగు అరబ్బీ భాషంత మధురమైనదని

చెప్పారు. తెలుగు మాటలను ఎర్రసిరాతోనూ, పారశీకంలోని అర్థాలను నల్లసిరాతోనూ రాశారు. ఈ పుస్తకాన్ని దొరగారు చూశారో లేదో తెలియదు. గ్రంథం మీద తారీఖు ఏదీ కనపడదు. నేను లండన్‌లో పరిశోధనలు చేస్తున్నప్పుడు ఈ గ్రంథాన్ని ఆ గ్రంథాలయం లోనే నాలాగ పరిశోధనలు చేస్తున్న ఒక ముస్లిం విదుషీమణి చేత చదివించుకొన్నాను. (పుస్తకం నెంబరు 2529) దొరగారు భారత దేశంలో కుంపిణీ వారి పెర్షియన్ ట్రాన్స్‌లేటర్‌గా చాలాకాలం పనిచేశారని గుర్తుంచుకోవాలి.

1884 లో దొరగారికి ఎనభై ఆరు సంవత్సరాల వయసు వచ్చింది. తమ జన్మదినానికి ఒక వారం రోజులు ముందుగా ఒక "ఊయలు' రాశారు. ఇంగ్లండులో తాము గడచిన మూడు దశాబ్దాలలో సేకరించిన ప్రాచీన లిఖిత, ముద్రిత గ్రందాలలోని తమ నోట్సును ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయానికి దానం చేశారు. తాము ఇచ్చిన గ్రంథాలను స్వాధీనపరుచుకోడానికి అయ్యే ఖర్చుల మింజుమలె ఒక పదిపౌండ్లను కూడా దానం చేశారు. తమ విల్లును అమలు పరచవలసిన వాళ్ళలో ఒకరైన రివరెండు జార్జి బ్రౌనుకు తమ గ్రంథాలయంలో అతనికి నచ్చిన నూరు సంపుటాలను దానం చేశారు. దొరగారి బంధువుల పేర్లూ, వివరాలూ పరిశోధిస్తే తెలుసుకొనడానికి తగినన్ని ఆకరాలు వారి విల్లులోనూ, ఇతర పత్రాలలోనూ ఉన్నాయి.

భారతదేశంలో ఉన్నప్పుడు ఎందరో తెలుగుపండితుల సహాయసహకారాలతో బ్రౌను దొరగారు తెలుగు సాహిత్య జ్యోతిని మళ్ళా వెలిగించారు. స్వదేశానికి వెళ్ళిపోయాక 'అసహాయసూరి' గానే గొప్పకృషిచేశారు. ఆయన ఇతరులపై రాసినరిమార్కులు చూస్తేఈయన 'దిసణాహంకా సంభారదోహలభాష్పార్ణవ మూర్తి' గా కనబడతారు. తమకు తెలిసినంత తెలుగు ఇంకే ఆంగ్లేయునికీ తెలియదని ఆయన నమ్మకం. ఆంగ్లేయులకే కాదు బహుశా ఆంధ్రులకు కూడా తెలియదేమో.

మరణశాసనాన్ని రాసిన అయిదు వారాలతర్వాత తమ ఎనభైఆరోయేట బ్రౌను దొరగారు కీర్తిశేషులయ్యారు. మరణించిన వారందరూ కీర్తిశేషులుకారు. చరితార్థులు మాత్రమే ఈపదానికి అర్హులు. తెలుగును బతికించిన ఆయన చిరస్మరణీయులు.

మన భాషా సాహిత్యాల కోసం ఇంతటి మహత్తర కృషిని చేసిన బ్రౌను దొర గారి జ్ఞాపకార్థం మనం ఏమేమి చేశామన్నది వేసుకోవలసిన ప్రశ్న.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారు 1963లో డాక్టర్ కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు గారిచేత 'సి.పి.బ్రౌన్ (1798–1884)' అనే జీవిత చరిత్రను రాయించారు. దీనిని వీరభద్రరావుగారు అమెరికాలో విస్కాన్సిన్ విశ్వవిద్యాలయంలో వుంటున్నప్పుడు రచించారు. చాలా ముద్రిత గ్రంథాలను సంప్రదించారు కానీ, మద్రాసు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్న వ్రాత ప్రతుల సంపుటాలను చూడలేకపోయారు. అందుకే ప్రయత్నం ఎంత ప్రాథమికమో ఫలితం కూడా అంత ప్రాథమికంగానే పరి ణమించింది.

అయితే, ఈ గ్రంథంలో డాక్టర్ వీరభద్రరావు గారు రాసిన "తెలుగు ప్రజలు–బ్రౌను దొర" అనే అధ్యాయం చాలా చక్కని ప్రణాళికతో రాశారు. బ్రౌన్ దొర గారి 1591 లేఖల పత్రాల సంపుటాలను వీరభద్రరావు గారు చూసి వుంటే చెప్పుకోదగ్గ గ్రంథమే ఈ శీర్షికలో వ్రాయగలిగి వుండేవారు.

తెలుగు భాషా సమితివారు తయారు చేయించిన విజ్ఞాన సర్వస్వం మూడవ సంపుటిలోని అక్షరాది సూచిలో బ్రౌన్ పేరేలేదు. సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞాన కోశంలో కూడా బ్రౌన్ జీవిత చరిత్ర ప్రత్యేకంగా లేదు. భాషా సమితి పునః సంశోధిత ప్రతిలో అయిదుసార్లు బ్రౌన్‌పేరు అకారాది సూచికలో కనబడుతుంది.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం వారు తమ విజ్ఞాన సర్వస్వ కేంద్రం ద్వారా 1988లో ప్రచురించిన తెలుగు సంస్కృతి–2వ సంపుటం లో బ్రౌను దొరగారి జీవిత విశేషాలు చేర్చారు. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయంలో డాక్టరేటు పట్టాకోసం ఆర్. పద్మావతి గారు ఒక సిద్ధాంత గ్రంథాన్ని రచించారు. 'బ్రౌను–తెలుగు కావ్య సముద్ధరణము' అనే ఈ గ్రంథం 1986లో ప్రచురితమైంది. ఈ గ్రంథానికి 'అభినందన'గా ముందు మాటరాస్తూ 'నిజానికి బ్రౌను సాహిత్యాన్ని గురించి, అతని జీవితాన్నిగురించి పరిశోధించడానికి కనీసంపదిమంది పరిశోధకులు చేపట్టతగినంత సామగ్రిఉంది' అని ఆచార్య జి.ఎన్.రెడ్డిగారు చెప్పారు. ఇవిఅక్షర సత్యాలు.

శ్రీ వేంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయం వారు మాత్రం చెప్పుకోతగ్గ కార్యక్రమాన్ని చేపట్టారు. సి.పి. బ్రౌన్ రిసెర్చి ప్రాజెక్టు అనే పథకాన్ని రూపొందించి ఈ విశ్వవిద్యాలయం తెలుగు శాఖ బ్రౌన్ గ్రంథాలను నాలుగింటిని ప్రకటించింది. లండన్‌లోని ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో వున్న బ్రౌనుకు సంబంధించిన పత్రాలనూ, పుస్తకాలనూ మైక్రోఫిలింమీద ఎక్కించి, తెప్పించింది. ఇవి ఇరవై వేల పుటలలో వున్న ఆకరాల గనులు. ఈ

భోగట్టాలన్నింటినీ ఓపికతో పరిశీలించి బ్రౌన్ సమగ్ర సాహిత్యసేవను అంచనా వేయకుండానే ఈ ప్రాజెక్టు నిలిచిపోవడం దురదృష్టకరం. బ్రౌను గురించి చెప్పుకొనేటప్పుడు బంగోరె గురించి చెప్పుకొనక తప్పదు. అతనికి బ్రౌన్ పిచ్చినావల్లనే సంక్రమించింది. 'బ్రౌన్ జాబులు-తెలుగు జర్నలిజం చరిత్ర' అనే చిన్న సంకలనాన్ని నాకు కూడా అంకితమిస్తూ 'బ్రౌన్ గురించి పరిశోధించవలసిన సోర్సెస్ చాలా వున్నాయంటూ తనకు తెలియకుండానే నన్ను ఈ కృషికి పురిగొల్పిన' వాడుగా నన్ను పేర్కొన్నాడు. ఇది 1973 లో జరిగింది. బంగోరె దీక్షగా పరిశోధనలు చేసినా దక్షతలోపించడం వల్లా, నిగ్రహం కోల్పోయి నందువల్లా ప్రాజెక్టును పూర్తిచేయలేక పోయాడు. అయితే రాకాసిపట్టుదలతో మౌలికమైన పరిశోధనలు చేసి బ్రౌన్ 'సాహిత్య స్వీయ చరిత్రను ఎడిట్‌చేసి నందుకు అతన్ని ఎంతగా మెచ్చుకోవాలో, అతని అకాల బలవన్మరణానికి అంతబాధపడాలి. బ్రౌన్ విషయంలో అతడు చేసినవీ, చేయనివీ, చేయకూడనివీ, చేయవలసినవీ ఎన్నో అతనికే చాలా సార్లు చెప్పాను. అంతటి దీక్షతో పరిశోధనలు చేసేవాళ్ళు ఇప్పుడూ, ఎప్పుడూ మనకి కావాలి. చేయవలసినది అశేషం, చెప్పవలసినది ఎప్పుడూ సశేషం.

'బ్రౌణోచ్ఛిష్టం జగత్సర్వం' అనే వ్యాసంలో నిడదవోలు సుందరేశ్వరరావు గారు ఎంతరాసినా మిగిలిపోయేది ఎంత చెప్పినా తనివి తీరనిది బ్రౌన్ కథ' అన్నారు.[20]

నిజమే మరి.

---

20 కడపజిల్లా రచయితల ఎనిమిదవ మహాసభలు, సి.పి.బ్రౌన్ - వేమన సంస్మరణ సంచిక, 1984

11

కొందరు పండితులూ, గ్రంథకర్తలు

సమాజంలో చారిత్రకమైన మార్పులు సంభవించినప్పుడు వాటికి అనుగుణమైన తీరులోనే రచనాప్రక్రియలు మారుతూఉంటాయి. పద్యకావ్యాలూ, శతకాలూ మొదలైన సంప్రదాయానుసారమైన రచనలకన్నా వినూత్నమైనవి చేయవలసిన అవసరం కుంపిణీ యుగంలో ఏర్పడింది. అందుకు తగినట్టుగానే చాలా మంది పండితులు తెల్లవారి పరిచయం వల్ల నిఘంటువులూ, వ్యాకరణాలూ, వాక్యగ్రంథాలు మొదలైనవి రచించారు. ఈ యుగంలోనే కొందరు పండితులు ఏయే గ్రంథాలు రచించారో తెలుసుకొనడం ఆవశ్యకం.

1.మామిడి వెంకయ్య (1764-1834)

పాశ్చాత్య పద్ధతులలో ఆధునిక ప్రణాళికతో అకారాది తెలుగు నిఘంటువును రచించిన మొదటి ఆంధ్రుడు మామిడి వెంకయ్యగారు. క్రీ.శ.1764 లో పాలకొల్లులో జన్మించారు. అప్పుడా గ్రామం వాణిజ్యకేంద్రం. వెంకయ్య గారు జన్మతః వైశ్యులే అయినా ప్రవృత్తి చేత విద్యాన్వేషణలో ఉన్నవారు. జన్మస్థానంలో తాముకోరుకొనే జ్ఞానాభివృద్ధి జరగదని మచిలీపట్నానికి మకాం మార్చుకొని అక్కడే ఎనలేనికృషి సల్పారు. సంస్కృతాంధ్రభాషలలో అపారమైన ప్రజ్ఞను సాధించారు. మేధావి, కోవిదుడు, వేదశాస్త్ర పారంగతుడు అయినవెంకయ్యగారు అమరకోశానికి వ్యాఖ్య రచించారు. 'బాలామర' బిరుదును పొందారు. ఉత్తరోత్తరాసాహిత్య చక్రవర్తిఅనే ఖ్యాతికూడా వచ్చింది. శబ్దకల్పతరువు, ఆంధ్రదీపిక, ఆంధ్రలక్షణం, పర్యాయరత్నమాల, అలఘురేఫలక్షణం, వెంకయ్య వ్యాకరణం, సశేషామరకోశం అనే గ్రంథాలను రచించారు.

వెంకయ్యగారు చేసిన ఆంధ్రదీపిక కాలానుగుణ్యమైనది. దీని ప్రయోజనాన్ని తెల్లదొరలు గుర్తించారు. దానిని వెంకయ్యగారు 1805 నాటికి సిద్ధం 'చేస్తున్నారు'. శాలివాహనశక వర్షములు 1729 అక్షయనామ వైశాఖ

పూర్ణిమనాడు, అనగా క్రీ.శ.1806 మే 7 వ తేదీనాడు గ్రంథం సంపూర్ణం చేశారు. దీని ప్రాశస్త్యాన్ని గుర్తించి కలకత్తాలోని ఫోర్టువిలియం కాలేజీ వారూ, చెన్నపట్నంలోని కుంపిణీ వారు దీని హక్కులు పుచ్చుకొనడానికి ప్రయత్నించారు. 1812 లో చెన్నపట్నంలోని కాలేజీ బోర్డువారు ఈ నిఘంటువునుకొని అచ్చువేయదలచారు. తమ గ్రంథ ప్రచురణలలో ఇదే మొదటిదిగా చేయాలనుకొన్నారు. 1813 లో వెయ్యి పూలవరహాలు ఇచ్చి కాపీరైటుకొనుక్కొన్నారు.

వెంకయ్యగారు తమకు నగదుకాక భూవసతిని ఇవ్వమనికోరాడు. గాని కుంపిణీ వారు భూములన్నీ జమీందారులవని సాకుచూపించి తప్పుకోచూశారు. వెంకయ్యగారికి రూల్సు బాగా తెలుసు. భూములు జమీందారులవైనా అవసరమొచ్చినప్పుడు వాటిని స్వాధీనం చేసుకొనే హక్కుల తోటే పెర్మనెంటు కవుళ్ళను ఇచ్చిన వైనాన్ని గుర్తు చేశారు. ఆంధ్ర దీపికతో పాటు తాము చేసిన 'శబ్దార్థ కల్పతరువు' అనే సంస్కృత నిఘంటువును కూడా బేరానికి పెట్టారు. కుంపిణీ వారు ఒక్క 'ఆంధ్రదీపిక' నే కొన దలిచారు. కాలేజీ బోర్డు తరపున ఎ.డి.కేంబెల్ దొరగారు ఉత్తరాలు రాశారు. వెంకయ్యగారు వేయిపూల వరహాలకు తమ గ్రంథాన్ని అమ్మక తప్పలేదు. 1814 మే 7 వ తేదీనాడు ఒడంబడిక రాసుకొన్నారు. ఆ ఒడంబడికలో ఆయన కొన్ని జాగ్రత్తలు తీసుకొన్నారు.

"నేను నా స్వకీయ కావ్యమును గురించి యచ్చువేయవలయునదిలేదు. అచ్చువేయించవలయుననియు లేదు. అయితే నేనేనియు, నా వంశస్థులేనియు నీ పుస్తకమును జూచి మరియొకపుస్తకమును వ్రాయించి మనమునకు దోచునట్టి వాని కీయవచ్చును."

ఈ షరతు ఆంధ్రదీపికను బతికించింది. నిఘంటువును కొన్నారేగాని దాని రెండు సంపుటాలను కుంపిణీవారు అచ్చువేయలేదు. దాన్ని ఆధారం చేసుకొని కేంబెల్ దొరగారి చేత ఇంకో విస్తృత నిఘంటువును రాయించదలిచారు. వెంకయ్యగారు తమ ప్రతికి పుత్రికలు పుట్టించికోరిన వారికి ఇచ్చారు. సి.పి.బ్రౌను దొరగారు తాము మచిలీపట్నంలో ఉన్నప్పుడు దీనికి ఒక పుత్రికను పుట్టించి తమ గ్రంథాలయ మందు పెట్టుకొన్నారు. అది నేడు ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది. (D-1333). దీనిని బ్రౌను దొరగారు 1824 ఆగస్టు 12 వ తేదీనాటికి రాయించుకొన్నారు. కూలంకషంగా పరిశీలించి విశ్లేషణ చేశారు.

ఆంధ్ర దీపిక ప్రారంభ భాగంలో వెంకయ్యగారు ఒక చిన్నవివరణలాంటి

వ్యాకరణం రాశారు. ఉచ్చారణ భేదాలను సూచించడానికి అక్షరాలపై ౧,౨,౩,౪ అనే తెలుగు అంకెలను వేసేవారు.

తాలవ్యములైన చకార జకారముల మీద (౧)
దంత్యములైన చకారజకారముల మీద (౨)
రేఫమీద (౧)
శకట రేఫ మీద (౨)
సంస్కృత 'థ' కారంపైన (౨)
ధకారము మీద (౪)

కుంపిణీ యుగంలో మొదలైన ఈ అక్షరాల మీద అంకెలు ఒక్క దంత్యాల పైన ౨ గుర్తుపెట్టడం అనే సంప్రదాయంగా తరవాత ఎన్నో తరాల దాకా వచ్చింది. ఇప్పటికీ ఈ రెండంకె రంకె వేస్తూనే ఉంది.

బ్రౌనుదొరగారు పరిశీలించిన ఎన్నో కావ్యాల వ్రాత ప్రతులలో ఎక్కడా శకటరేఫ కనబడలేదు. అందుచేత దాని అవసరం తెలుగుభాషలో లేదని గుర్తించారు. మన భాషలో ఉన్నట్టే పాశ్చాత్య సాహిత్యంలో కూడా పట్టింపులు ఉండేవని ఆయనకు తెలుసు. 'ఆంగ్లోశాక్షనులు' పూర్వం ఒక రకమైన 'ర' కారం ఉచ్చరించేవారు. దానికీ లాటిన్ 'ర' కారం ఉన్న పదాలకు ప్రాసచెల్లదని పోప్డ్రైడన్‌ల కవిత్వాలే అసాధువులనీ, వాళ్లు అజ్ఞానులనీ పాశ్చాత్య విమర్శకులు తేల్చడం బ్రౌను దొరగారు గమనించక పోలేదు. ఆంధ్రదీనికలో వెంకయ్యగారు శకటరేఫ గురించి ఇలా రాశారు.

"ఇప్పుడు వాడికగా ఏలవ్రాయడము లేదంటే ఏ శబ్దమందు రేఫయుండవలెనో ఏ శబ్దమందు శకటరేఫ యుండవలెనో విభజన చేసి వ్రాయడము ప్రయాసగనుకను, పరీక్షలేకపోయి నందుకును, అశ్రద్ధ చేతను వ్రాయడము లేక పోయినది. ఇప్పుడున్న కవిత్వం వ్రాయవలసి వచ్చితేఅపుడు విమర్శించి విభజనగా చెప్పబడుచున్నది. ఈ లాగునకే ఈ అర్ధ బిందువులన్నూ వాఁడు, వీఁడు, నాఁక, లేఁక, దాఁక మొదలైన శబ్దము లందు నోట పలుకుచూ నుండిన్ని పరీక్ష లేకపోవడము చేతను అనాస్థచేతను వ్రాయడము లేకపోయినది. ఈ భాషయందే గాకుండా సంస్కృతమందున్న తవర్గద్వితీయ వర్ణమైన 'థ' కారము అనాస్థచేతనుఆంధ్రమందు శకటరేఫము వలెనే వ్రాయడము లేకపోయినది." (D.1313, పు 7 a)

వెంకయ్యగారు తమ కాలానికే వాడుకలో లేవన్న బండిరాలను,

అరసున్నలను ఉత్తరోత్తరా గ్రాంథికవాదులు రెక్కపట్టుకొని తీసుకువచ్చి గ్రంథాలలో చొప్పించారు. వెంకయ్యగారికి గ్రామ్యాల గురించి తెలుసు. "శాస్త్ర శిక్షకు రాక న్యూనాధిక వర్ణంబులుగల శబ్దంబు గ్రామ్యంబులవియే యపశబ్దములు" అని సూత్రీకరించారు.

బ్రౌను దొరగారి 'ఆంధ్రదీపిక' ప్రతిలో 638 పుటలు ఉన్నాయి. సగటున పుటకు 32 మాటలున్నాయి. అంటే "గ్రంథం మొత్తం మీద 21,416 మాటలు ఉండాలి" అని లెక్కకట్టి 'అబ్బో! అన్నా?? అసంభవం' అని దొరగారు రిమార్కు రాశారు. మెరవడి, అలవోక,కొసరు, విడ్డూరం అనే పదాలకు వెంకయ్యగారు కష్టం కాబట్టి అర్థాలు ఇవ్వలేదని గుర్తించారు.

"మామిడి వెంకయ్యగారి పాండిత్యం పట్ల, శ్రద్ధపట్ల గల గౌరవంవల్లనే నేనీ విమర్శ చేశాను. పుట్టుకవల్ల, పరిస్థితులవల్ల బందరులో దుకాణదారుడుగా ఉండేవ్యక్తికి యింత పాండిత్యం ఉందంటే అది ప్రత్యేకంగా కొని యాడదగ్గది " అని దొరగారు మెచ్చుకొంటూ వెంకయ్యగారి శబ్దార్థకల్పతరువును కొనక పోయినా కుంపిణీవారు వాడుకొనడం గమనించారు. ఈ విషయాన్ని తమ సంపుటాలలో రాసిపెట్టుకొన్నారు. "వెంకయ్యగారి శబ్దార్థకల్పతరువును ప్రొఫెసరు విల్సన్‌గారు తమ సంస్కృత నిఘంటు నిర్మాణంలో ఉపయోగించుకొన్నారు. మేదినీ కోశాన్ని అనుసరించడం వల్ల కల్పతరువులో మాటల క్రమం ఏ ప్రారంభకునికి సుకరంగా ఉండదు."

వెంకయ్యగారి తెలుగునిఘంటువు, సంస్కృత కోశమూ వారి జీవితకాలములోఅచ్చుపడలేదు. ఒకానొక 'ఆంధ్రదీపిక' ఒకసారి కాదు మూడుముద్రణలనునోచుకొంది. 1848 లో ఒకసారి, 1872 లో రెండవసారి, 1882 లో మూడవ సారి ముద్రణ పొందిన 'ఆంధ్రదీపిక'కు కర్త చుండూరు రంగనాయకులు శ్రేష్ఠిగారు. ఈయన కుంపిణీవారి కచ్చేరీలలో తమిళ,మహారాష్ట్ర, మళయాళ భాషలకు ద్వైభాషికులు (ట్రాన్సులేటరు). మామిడి వెంకయ్యగారి పుస్తకం పేరును మాత్రమే వాడుకొన్నారో, లేక గ్రంధాన్ని కూడా చుండూరువారు వాడుకొన్నారో తులనాత్మక పరీక్షచేసి చెప్పడానికి భావిపరిశోధన అవసరం. చుండూరి వారి ఆంధ్రదీపిక ప్రతి (1882 నాటిది) అడయారు గ్రంథాలయంలో ఉంది. మామిడి వారి ప్రతి ప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉంది.

వెంకయ్యగారి శబ్దార్థ కల్పతరువు 1961 లో గాని వెలుగు చూడలేదు. మచిలీపట్నం లోని వాసవీ గ్రంథ ప్రచురణ సమితి వారికోసం శ్రీ శుద్ధచైతన్య

స్వామి గారు దీనిని పరిష్కరించి నాగరి-తెలుగు లిపులలో ప్రకటించారు. దీనిని ఉపయోగించుకోవడానికి కొన్ని పద్ధతులు తెలుసుకోవడం ప్రాథమికావసరం. మామిడి వెంకయ్యగారి ఆంధ్ర దీపికను వారి పేరుతోనే మళ్ళా ప్రచురించే అవకాశం 1965లో శ్రీ వాసవి గ్రంథ ప్రచురణసమితివారికే లభించింది. వెంకయ్యగారి పేరుతో ఈ కోశాన్ని తెలుగుదేశానికి ఇచ్చినందుకుఎంతసంతోషించాలో చెప్పలేము. అయితే వెంకయ్యగారి గ్రంథాన్ని వారు రచించినట్లు యథాతథంగా గాక ఇతర నిఘంటువు నుండి మాటలు ఎరువుతెచ్చి చేర్చినందుకు చింతించాలి. "వృద్ధయయిన తల్లికి పెద్ద వారైన బిడ్డలవలె ఈ యాంధ్ర దీపికకు ఇప్పటి ఆంధ్ర నిఘంటువులు ఇంచుక అక్కఱకు వచ్చెను" అని ఇప్పటి పరిష్కర్తలు భావించారు.

మామిడి వెంకయ్యగారు నిఘంటువులనే కాక వ్యాకరణాన్ని కూడా రచించినట్టు తెలుస్తుంది. చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రిగారు తాము 1780 ప్రాంతాలలో నీలపల్లి లోకల్ ఫండు స్కూల్లో నాలుగో క్లాసు చదువుకొనేటప్పుడు ఒక శేషయ్య వ్యాకరణం చదువుకొనేవారట. "శేషయ్య వ్యాకరణం ఇప్పుడెక్కడా కనబడడంలేదు. అది వెంకయ్య వ్యాకరణానికి బదులుగా బయలుదేరింది. వీరభద్ర పళ్ళేనికి హనుమత్పళ్ళెం వంటిది. శేషయ్య అనే ఆయన వ్రాశారని తోస్తుంది. వెంకయ్య వ్యాకరణం మాత్రం వెంకయ్య వేయించిందిగాని రచించిందికాదు. అయితే ఆయన పేరుతోవ్యవహరించడం "పుత్రైశ్వర్యశోలభ్యతే" అనే అభిప్రాయానికి ఉదాహరణం అనుకోవాలి. నన్నయభట్టీయం మాత్రానికు బాలసరస్వతి వ్రాసినటీకను విడదీసి తాడివాడ వెంకయ్యగారుఅచ్చువేయించినారు. ఇప్పటికీ ఆ పేరుతోనే వ్యవహరింపబడుతూ ఉంది.[1] తా॥ వెంకయ్యగారి వ్యాకరణం ఒకటి వావిళ్ళవారు 1914 లో ప్రచురించారు. ఆంధ్ర వ్యాకరణము తా. వెంకయ్యచేత చేయబడినది అని అట్టమీద గట్టిగా ప్రకటించారు. మామిడి వెంకయ్యగారి వ్యాకరణం ఏమై పోయిందో చెప్పలేము.

తన రచనలవల్ల పరభాషల వాళ్ళు తెలుగు నేర్చుకోవడానికి ఉపకరించిన మామిడి వెంకయ్యగారు తమ డెబ్బయ్యో ఏట 1834 లో మరణించారు. అపరిమితమైన వారి భాషాజ్ఞానం పరిమిత ప్రయోజనాలకే ఉపయోగపడడం గమనించదగ్గ విషయం.

1.చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రి – "కథలు-గాథలు", ప్రథమ భాగం -పుట 405.

2.సామినేని ముద్దు నరసింహం: (1792 (?) 1856):

ఇంగ్లీషువారికి ఉపయోగపడే గ్రంథాలు మన భాషలో రచించిన వారు కుంపిణీ యుగంలో ఉన్నట్టే ఇంగ్లీషువారి పరిచయంతో వారి గ్రంథాల అధ్యయనం వల్ల భావవిప్లవం కలిగి మన భాషలోనే మన జాతి బాగుపడడానికి ఉపయోగించే గ్రంథాలు రాసిన వారు కూడా ఉన్నారు. అటువంటి రచయిత పేరు సామినేని ముద్దు నరసింహం. అతని గ్రంథం పేరు 'హిత సూచని.'

"వ్యావహారిక భాష ప్రయోజనాన్ని గుర్తించి ఆ వాదాన్ని ప్రారంభించిన వాడు ఈ ముద్దు నరసింహం అంతే కాదు-సంఘసంస్కారము, మతాంతర వివాహము, బ్రహ్మ సమాజము ద్వారా బంగళా దేశం నుంచి ఆంధ్ర దేశంలోకి దిగుమతి కావడం కాదు. అంతకుపూర్వమే మన తెలుగు వాడొకడు ఈ ఉద్యమాన్ని తలపెట్టి ప్రచారం చేసిన వాడున్నాడు అని రుజువు చేయడానికి ఈ హితసూచని ఆధారం. అందుచేతను ఈ గ్రందం తిరిగి అచ్చువేయాలి" అని 1924 లోనే గిడుగు రామమూర్తిగారు చెప్పారు. ఈ మాటలు అక్షరసత్యాలు.

సామినేనివంశీయులు తరతరాలుగా రాజమండ్రివాస్తవ్యులు. ఈస్టిండియా కుంపిణీ వారి దుబాషులుగా వ్యవహరించిన వారు. సామినేని ముద్దు నరసింహంగారు తమ పదోయేటో, పదమూడోయేటో వీధిబడిచదువులు ముగించుకొని కుంపిణీవారి కచ్చేరీలో ఉమేదువారీగా చేరారు. వారికిపధ్నాలుగో యేడురాగానే వారికి పోషకుడైన తెల్లదొరఒకాయన రాజమండ్రినుండి కోయంబత్తూరుకు బదిలీ అయ్యాడు. ఆనాటినేటివు గుమస్తాలందరిలాగే ముద్దు నరసింహంగారు ఆదొర కొలువులోచేరడానికి కోయంబత్తూరువెళ్ళారు. ఆరోజుల్లోరాకపోకలకు సౌకర్యాలు లేవు. అందుచేత రాజమండ్రి నుంచి నాటున ప్రయాణం చేసి బందరుకు వెళ్ళి అక్కడి ఓడఎక్కి మద్రాసుచేరి ఆ నగరం నుంచి నాటున కుంభకోణం చేరాడు. ఏదొర దగ్గర ఎన్నాళ్ళు పనిచేశారో ప్రస్తుతం లభించే ఆకరాల వల్ల తెలియదు.

అయితే 1813 నుంచి 1817 దాకా గుంటూరు జిల్లాలో 'సాయర్‌మోతర్ఫా సూపరెంటెండెంటు' ఉద్యోగం చేశారని చెప్పడానికి దాఖలాలు ఉన్నాయి. బ్రౌను దొరగారు సేకరించిన జాబుల సంకలనాలలో సామినేని నరసింహం నాయుడు గారికి వారి చేతికింది చౌకి గుమస్తాలు రాసిన ఉత్తరాలు ఒకటికాదు రెండుకాదు ఏడు భద్రంగా ఉన్నాయి.[2] 1816 లో గుంటూరు

---

2 ప్రాచ్య లిఖిత గ్రంథాలయంలో M.418 సంపుటంలో 147వ పుట నుంచి 158వ పుట దాకా

జిల్లాలో 'పిండారీ గుర్రము' వచ్చినట్టు ఒక లేఖ చెప్తుంది. పిండారీలు దేశం మీద పడి దోచుకొనడం ఆరోజుల్లో పరిపాటి. ఈకాలంలో ఒకసారి ముద్దు నరసింహం గారు ఒంగోలులో ఉన్నారు. పిండారీ వారిని ఎదిరించి వీరత్వం చూపించారు.

"ఒంగోలు దగ్గిర కొత్త పట్నంలో వివాహానికి ఆయన (ముద్దు నరసింహం) వెళ్ళాడు. రాత్రి పెళ్ళి జరుగుతూ ఉండగా మరాఠా దండు దోచుకొనడానికి వస్తూ వుందని వార్త వచ్చింది అప్పుడు ముద్దు నరసింహం ఆడవాళ్ళను, పిల్లల్ని అటక మీదకుఎక్కించాడు. తలుపులన్నీ బార్లా తీయించి వేసి గుమ్మం పక్కకు ఒక తలుపు చాటున తనూ, మరొక తలుపుచాటున తన నౌఖరూ నక్కి ఉన్నారు. ఒక్కొక్క దోపిడీ వాడు లోపల కాలుపెట్టగానే ముద్దు నరసింహం వాడి తల నరకడమూ, నౌఖరు ఆ తలను మొండాన్నీ పక్కకు లాగి పారేయడమూ పద్ధతిని ఏడుగురు దోపిడీదార్లను చంపి ఆ శవాలను వీధిలో పారేయించి కత్తులు పట్టుకొని తనూ నౌఖరూ వీధిలోకి వచ్చేటప్పటికి ఇరుగుపొరుగు వాళ్ళు ధైర్యం తెచ్చుకొని కత్తులూ, కర్రలూ పట్టుకొని వచ్చి మరాఠీ దండును తరిమి వేశారు." అని ముద్దు నరసింహం గారిముని మనుమడు సామినేని ముద్దు కృష్ణ తమ తాత తండ్రులు చెప్పిన వైనాలను కథనం చేశాడు.[3]

ముద్దు నరసింహం గారు కత్తి సాములో ఆరితేరిన వారని పై కథనం వల్ల చెప్పవచ్చు. తమ గ్రంథంలో 'శరీరారోగ్యమునకు జరూరైన సంగతులు బాగా తెలుసుకొనే వాడిక' వ్యాయామం వల్ల వారికి ఉండేదని భావించడానికి ఆధారాలు ఉన్నాయి. వెలమవారిలో కత్తి పట్టడం కొందరికీ, కర్రపట్టడం కొందరికీ విద్య. ముద్దు నరసింహంగారు ఆదివెలమలు. తెలుగు దేశంలో వెలమదొరలలో రెండు రకాల వారున్నారు. పద్మవెలమలు లేక పెద్దవెలమలు లేక రాచవెలమలు అనే శాఖ ఒకటి. ఆది వెలమలు అనే శాఖ ఇంకొకటి. పద్మ వెలమల స్త్రీలు ఘోషాను పాటిస్తారు. ఆదివెలమలు పరదాను పాటించరు.

ఎక్కడెక్కడ ఏ యే ఉద్యోగాలు చేశారో ప్రస్తుత పరిశోధనల వల్ల చెప్పలేము గాని ముద్దు నరసింహంగారు 1848 నాటికి, రాజమండ్రిలో పెద్ద హోదాలో ఉన్నారు. ఆదిలో వృత్తి పన్నులు వసూలు చేసే 'మోతర్పాదారో'గా రెవెన్యూ శాఖలో ఉన్నా ఉత్తరోత్తరా జుడిషియల్ శాఖలోనికి వచ్చారు. 1848 నుండి 1852 దాకా అయిదేళ్ళు ఆయన రాజమండ్రిలో సెకండుక్లాసు డిస్ట్రిక్టు

---

3 "సంస్కృతి" - సంస్కృతి పవర్‌ప్రెస్ వారి పక్షపత్రిక - 1-5-1959.

మునసబుగా పనిచేశారు. 1852 లో ఆయనను పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా మునసబుగా ప్రమోటు చేసి పీతా నగరంలో నియమించారు. అయితే ఏ కారణాల వల్లనో తెలియదుగాని మరుచటి సంవత్సరం రాజమండ్రి జిల్లా కోర్టులో ఆయనను థర్డ్ క్లాస్ డిస్ట్రిక్ట్ మునసబుగా వేశారు. 1855 దాకా ఆ మూడేళ్ళు ఆయన ఆ హోదాలోనే ఉండేవారు. 1856 లో ఆయన పెద్దాపురంలో మరణించారు.

ఉద్యోగధర్మాలలోనే కాక స్నేహరీత్యా కూడా ముద్దు నరసింహంగారు తెల్లదొరలతో పాయిలాపాయిలాగా ఉండేవారు. భారతీయుల బాగు కోసం చాలా ఆలోచించారు. 1853 లో "విద్యలు సమస్త ప్రయోజనములకు ఆవశ్యకములై వున్నవి. అవి గ్రంథస్వరూపములపై యున్నవి...వర్తమాన కాలములో విజ్ఞాన దాయకమైన పుస్తకాలు వాక్యగ్రంథాలుగా" వ్రాయాలని, అచ్చు వేయాలని ఆయన భావించారు. 'హితసూచని' అనేవాక్యగ్రంథాన్ని 'మోరల్‌ఇన్‌స్ట్రక్టర్‌గా' ఆయన ఎనిమిదిప్రకరణాలలో రచించారు. ఇవాళ మనం వచనగ్రంథం అనే దానిని ఆయన వాక్యగ్రంథమన్నాడు. నేడు'వ్యాసము' అనేదానికి ఆయన 'ప్రమేయము' అని పేరు పెట్టాడు. హితసూచని లోని ఎనిమిది ప్రమేయాలూఇలాగ ఉన్నాయి.

1.విద్యాప్రమేయము
2.వైద్యప్రమేయము
3.సువర్ణప్రమేయము
4.మనుష్యేతర జంతుసంజ్ఞా ప్రమేయము
5. పక్షప్రభృతి ప్రమేయము
6.మంత్రప్రమేయము
7.పరోక్షాది జ్ఞాన ప్రమేయము
8. వివాహ ప్రమేయము.

ముద్దు నరసింహంగారు ప్రోక్త గ్రంథంలో వెలుబుచ్చిన అభ్యుదయ భావాలు గొప్పవి. ఆయన వేగుచుక్క. మూఢాచారాలు, అంధవిశ్వాసాలు చిమ్మ చీకట్లులాగ ఆవరించిన నిశాంత సమయంలో ఇంక ఆరుణోదయం కాబోతున్నదని చాటే వెలుగు చుక్క. ఇహలోక విరుద్ధాలయిన వాటిని ఆయన తోసి పుచ్చిన హేతువాది. ఆడపిల్లలను రజస్వలానంతరమే కాక పూర్ణ వయస్సు వచ్చాక వాళ్ళ ఇష్టం లోనే పెళ్ళి చేయాలని సప్రమాణంగా వాదించిన దిట్ట. దెయ్యాలూ, భూతాలూ, దివ్యదృష్టి వైరాలను తూర్పారబట్టిన గట్టివాడు. ఇతర లోహాలను బంగారం చేయడం అసంభవమని రుజావు చేసిన వేత్త. వాడుక భాషలో వాక్య గ్రంథాలకు బహుశా ఆద్యుడు.

పండిత పామర సాధారణంగా వుండే వాక్యగ్రంథం లేకపోవడం చేత హిందూ దేశము వారికి విద్యలు రావడం కఠినమైనదని ఆయన గుర్తించారు. తెలుగులో శాస్త్ర గ్రంథాలు ఏర్పాటు చేయాలంటే సంస్కృతం మొదలైన

భాషలను ఆశ్రయించాలి. ఇద్దరు ముగ్గురు పండితులను గూర్చి వారికి కావలసిన గ్రంథాలను తెప్పించి ఇస్తే కాలసిన పుస్తకాలు త్వరగా ఏర్పాటు కావచ్చునని ఆనాడే చెప్పారు. "ఇంగిలీషు బాగా తెలిసిన అసలు గ్రంథము యొక్క ముఖ్యాభిప్రాయములు సులభముగా బోధపడి తగినట్టు దేశ భాషకు సంగ్రహము చెయ్యడమునకు లాయఖైన వారు పూనుకొన్న పక్షములో, తెలుగు వాళ్ళు విజ్ఞానవంతులవుతారని ముద్దు నరసింహంగారి నమ్మకం. ఆయన 1853 లో సూచించినపద్ధతిని తెలుగుఅకాడమీ చేపట్టడానికి నూటిరవై సంవత్సరాలు పట్టింది.

ముద్దు నరసింహంగారు 1853 లో రచించిన గ్రంథాన్ని వారి కుమారుడు రంగప్రసాదు గారు 1862 లో ప్రచురించారు. అప్పటికి కందుకూరి వీరేశలింగంగారు సుమారు 14 సంవత్సరాల కుర్రవాడు. వీరేశలింగం గారు హితసూచని చదివి ప్రభావితులయ్యారు. వీరేశలింగం గారి సంతకంతో వున్న హితసూచని పుస్తకం వడ్లమూడి గోపాల కృష్ణయ్యగారి దగ్గర ఉంది.[4] వీరేశలింగంగారిని, గిడుగు రామమూర్తిగారిని ప్రభావితులను చేసి ముందుకు నడిపించిన 'హితసూచని' ప్రథమ తాంబూలం పొందదగ్గ గ్రంథం[5] ముద్దు నరసింహంగారు ప్రశంసనీయులు.

3. రావి పాటి గురుమూర్తి శాస్త్రి (1770-1836):

తెల్లదొరల నిమిత్తం తెలుగులో వాక్య గ్రంథాలు రచించిన ప్రథములలో బహుశా మొదటివారు రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు. ఈయనకు తల్లిదండ్రులు 'బారసాల' నాడు పెట్టిన పేరు ఉత్త గురుమూర్తి మాత్రమే. ఆర్వేల నియోగుల కుటుంబంలో పుట్టిన వాడుకనుక పేరులో 'శాస్త్రి' పదం తొలినుంచీ లేదు. 1819లో సెంటు జార్జికోట కాలేజీవారు ప్రచురించిన ' విక్రమార్కుని కథలు' పుస్తకంలో 'యార్వేలనియోగి యగు రావిపాటి గురుమూర్తి' అన్న పేరే కనబడుతుంది. సెంటుజార్జికోటలో కాలేజీని స్థాపించిన ప్రారంభ సంవత్సరాల లోనే గురుమూర్తిగారిని తెలుగు ఉపాధ్యాయునిగా తీసుకొన్నారు. వేదం పట్టాభిరామ శాస్త్రిగారు ప్రధానాంధ్ర సంస్కృతోపాధ్యాయులు. గురుమూర్తి గారు

4.వడ్లమూడి గోపాల కృష్ణయ్య గారి 'వ్యావహారిక ఆంధ్ర భాషా వ్యాకరణము' - సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్, రాజమహేంద్ర వరం - 1958. పుట సంఖ్యలు ఇవ్వలేదు గాని ఇందులో ముద్దు నరసింహంగారిపైన వ్రాసిన భాగంలో ఇది వడ్లమూడి వారు చెప్పారు.

5.ఇది 1986లో నా ప్రవేశికతో పునర్ముద్రణ పొందింది రాజమహేంద్రవరం ఆంధ్రకేసరి యువజన సమితివారు ప్రచురించారు.

డిప్యూటీ తెలుగు మాష్టరు. తెల్లి దొరలకు పాఠ్య గ్రంథంగా ఉపయోగపడడానికి గురుమూర్తిగారు 'విక్రమార్కుని కథలు' అనే వాక్య గ్రంథాన్ని 104 పుటలలో రచించారు. దీనిని 1819 లో కాలేజీ బోర్డువారు అచ్చువేశారు. ఇదొక్కటే ఆనాటి ప్రామాణిక పాఠ్య గ్రంథం. ఇది 1828లో, 1850లో, 1858 లో మూడు పునర్ముద్రణలు పొందింది.

'విక్రమార్కుని కథలు' ప్రతులను మద్రాసులోని సివిలు సర్వెంటు విద్యార్థులే కాక సీమలోని వారుకూడా చదువుకొనడానికి వీలుగా కాపీలను ఇంగ్లాండుకు పంపించారు. అంతేకాదు. గురుమూర్తిగారి జీతాన్ని పెంచారు. ఆయనకు బంగారు కడియాల జతను కూడా బహూకరించారు.

1820 లో వేదం పట్టాభిరామ శాస్త్రి గారు చనిపోయారు. ప్రధానోపాధ్యాయుడనే హోదాలో గురుమూర్తిగారిని నియమించారు. ఒక శాఖలో ప్రధాన స్థానాన్ని అధిష్టించే ఆచార్యుని పేరులో ఆ హోదాను సూచించే పదం ఉండాలని కాబోలు ఆయనను 'గురుమూర్తి శాస్త్రి' అని సగౌరవంగా పిలువసాగారు.

ఒక్క చెన్నపట్నం కుంపిణీ కాలేజి పనులకే కాక చెన్న రాజధాని విద్యావిధానం విషయంలో కూడా సర్కారు వారు గురుమూర్తి శాస్త్రిగారి సలహాలను తీసుకొనేవారు. ఆయన 1833 లో కలెక్టరేటు ఇస్కూళ్ళలో బోధించవలసిన పుస్తకాలను ఇలా నిర్దేశించారు.

1.ప్రభ వల పుస్తకము
2.సులభమైన మాటలుగల పుస్తకములు
3.వచన రూపముగానుండే వ్యాకరణము
4.కొంచెము ఛందస్సు
5.సులభమైన మాటలు గల పద్యముల పుస్తకము
6.అకారాది శబ్ద పుస్తకము
7.జాబులు
8.భారతములోఆది పర్వము

ఇవి అన్నిన్నీ అర్థములతో గూడ చెప్పవలసినది.

కాలేజీలో ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయునిగా గురుమూర్తిశాస్త్రిగారు సివిల్ సర్వెంట్లకు తెలుగునేర్పడమే గాక ఆ విద్యాభ్యాసంలో వారి అభివృద్ధి ఎలా ఉందో కొన్ని నిర్ణీత సమయాలలో పరీక్షలు కూడా సీనియర్ కాలేజి బోర్డు సభ్యులతో పాటు జరిపేవారు. తనవద్దచదువుకొన్న తెల్లదొరలు పెద్ద హోదాలో

ప్రవేశించినా తమకువచ్చే సందేహాలను భాషావిషయంలోని అనుమానాలనూ గురుమూర్తి శాస్త్రి గారికి లేఖల ద్వారా తెలిపి సందేహనివృత్తి చేసుకొనేవారు. 1827లో సి.పి.బ్రౌన్ దొరగారు 'అలమోక', 'డాబాలు' అనే మాటలఅర్థాలు వ్రాసిపంపమని కోరారు. గురుమూర్తిశాస్త్రిగారు ఒకలేఖలో విడమర్చి చెప్పారు.

1834లో గురుమూర్తిశాస్త్రిగారు "తెలుగుభాష జదువుకొను విద్యార్థులకు లోక వ్యవహారాను సారముగా జదువనేర్చుకొనుటకు..." పంచతంత్ర కథలు అనే ఇంకో వాక్యగ్రంథాన్ని రచించారు. ఇదికూడా ఉపయుక్త గ్రంధమైంది. 1842, 1848,1864,1869 సంవత్సరాలలో మరినాలుగు పునర్ముద్రణలు నోచుకొంది.

తెలుగుమాటలకు ఇంగ్లీషుఅర్థాలనిచ్చే నిఘంటువు, తెలుగును ఇంగ్లీషు లో బోధించేవ్యాకరణాలు, వాక్యగ్రంథాలురచిస్తే ఆమోదించినవాటికి నగదు పారితోషికం ఇస్తామనికాలేజీ బోర్డువారు ప్రకటించడంవల్ల చాలా మంది సివిల్ సర్వెంట్లు ఆకృషి ప్రారంభించారు. గురుమూర్తిశాస్త్రిగారు తమపూర్వ విద్యార్థులకు చేదోడువాదోడుగా ఉండేవాడు. జె.సి.మారిస్‌దొర రచించిన నిఘంటువులో గురుమూర్తిశాస్త్రిగారి పాత్ర ఎంతోఉంది. 1835లో ఈ నిఘంటువు అచ్చు పడిన్పుడు మారిస్ తన గురువు గారికి కృతజ్ఞతలను పీఠికలో చెప్పుకొన్నారు.

తెలుగువారికి తెలుగులోనే వ్యాకరణం నేర్పవలసిన అవసరాన్ని గురుమూర్తిశాస్త్రి గారు గుర్తించారు. 1836 లో 'తెలుగు వ్యాకరణము' అనే పేరుతోఅయిదు ప్రకరణాలలో 316 లక్షణ వాక్యాలతో ఒక గ్రంధాన్ని రచించారు. సంస్కృత వ్యాకరణ సంప్రదాయాన్ని అనుసరించి సూత్ర పద్ధతిలో కాక ఆంగ్లవ్యాకరణ పద్ధతులను అవగాహన చేసుకొని 'వాక్య పద్ధతి'లో వ్యాకరణాన్ని చెప్పడం ఒక విశేషం. ఇందులోని ప్రకరణాల వివరాలు ఇవిః

1. అక్షరలక్షణ ప్రకరణము
2. సంధి ప్రకరణము
3. విశేష్య ప్రకరణము
4. విశేషణ ప్రకరణము
5. క్రియా ప్రకరణము

అక్షర లక్షణ ప్రకరణంలో అక్షర స్వరూపాలు చెప్తూ అచ్చులు స్వతంత్రంగా రాసేటప్పుడు ఎలా ఉంటాయో, హల్లులతో చేర్చి రాసేటప్పుడు ఏ గుర్తులు ఉంటాయో వాటి పేర్లు ఏమిటో విశదం చేశారు. గుణింతం విశద పరిచారు. సంధి ప్రకరణంలో తెలుగు భాషలో సకలమైన శబ్దాలు కళలు అనీ,

ద్రుతప్రకృతులు అని రెండు రకాలని చెప్పారు. ఈ భాషలో రెండచ్చులు అవ్యవహితములుగా ఉండవు. కనుక అజంత శబ్దాలకు అజాది శబ్దాలు పరమైతే సంధియైనా వస్తుంది- రాని పక్షాన రెండు శబ్దాల నడుమ యకారమైనా, ద్రుతమైనా వస్తుందన్నారు. అంటే ఆ రెండు శబ్దాలలో పూర్వశబ్దం కళలలో చేరినదైతే 'య' కారం, ద్రుతప్రకృతులలోని దైతే 'న' కారం వస్తుందని చెప్పారు.

విశేష్య ప్రకరణంలో తెలుగు భాష దేశ్యము, తత్సమము, తద్భవము, గ్రామ్యము అని నాలుగువిధాలని చెప్పారు. మొదటదేశ్యాన్ని పేర్కొనడంలో విశేష ముంది. దేశ్యము రెండువిధాలు. అచ్చదేశ్యము, అన్యదేశ్యము అనివాటిని అంటారు. అచ్చ దేశ్యమనగా తెలుగుదేశపు మాటలు, అన్య దేశ్యమనగా తెలుగు విభక్తులు చేర్చి పలుకబడుచున్న ద్రావిడాది దేశముల మాటలు గ్రామ్యమనగా లక్షణమునకు విరుద్ధముగా సర్వజనులచేత సాధారణముగా వ్యవహరింపబడుచున్నమాటలు.

భాషా తత్త్వం బాగా తెలిసిన వారు కాబట్టి గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు సర్వజనుల చేత సాధారణముగా వ్యవహరింపబడే గ్రామ్యానికి కూడా తమ వ్యాకరణంలో లక్షణం చెప్పారు. ఉదాహరణకు కొన్ని చూడండి.

"202, గ్రామ్య భాషయందు వీని, వాని అనెడు ద్వితీయాంతములు వీణ్ని, వాణ్ని అనియు ఏ తటములు-వీఁడి-వాఁడి అనియు చెప్పబడును."

"228. గ్రామ్యభాషయందు- ఁడు వర్ణాంత శబ్దమునకు నువర్ణకము రాక 'ఁడు' వర్ణము పోయి 'ణ్ణి' అనువర్ణము వచ్చును. నేను ఘనుణ్ణి, నేను చెలికాణ్ణి. అది అనే శబ్దము కొన్ననుగల దానికి నువర్ణకము రాక అది అను దానికి 'దాన్ని' అనునది వచ్చును. నేను గొల్లదాన్ని, నేను చిన్న దాన్ని ఇత్యాది."6

ఆదిలో ఇలాగ లక్షణ వాక్యపద్ధతిలో గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు చెప్పినట్టే ఇప్పుడు వ్యాకరణం బోధిస్తేమంచిది. ఆంధ్రభాషాబోధనలో మన విద్యాధికారులు చిన్నయసూరికి పెద్దపీట వేయడానికి పూర్వం గురు మూర్తి శాస్త్రి గారి వాక్య గ్రంథాలూ, వ్యాకరణం ఎందరికో ఉపకరించేవి. గురుమూర్తి శాస్త్రి గరి పాండిత్యం, ప్రామాణికత్వం పట్ల బ్రౌను దొరగారికి ఎంతో గౌరి ఉంది. తన రచనలను ఆయన ఆమోదించినందుకు బ్రౌను దొరగారు ఆ సంగతిని ఎంతో సగర్వంగా చెప్పుకొంటూ "I mention his name because, his talents

6.తెనుగు వ్యాకరణము - 'రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రి' - వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1951.

and good sence always entitled his judgement and respect" అని 1839 లో ప్రశంసించారు.[7]

అయితే ఇదే బ్రౌను దొరగారు 1850 లో గురుమూర్తి శాస్త్రిగారి వ్యాకరణం, పంచతంత్రం, ఇతరులు రచించిన ఆంధ్ర భాషా సంగ్రహం, అరేబియన్ నైట్సు అనే పుస్తకాలతో పాటు పాఠశాలలో బోధించడం నిష్ప్రయోజనమని పై అధికారులకు తెలియచేశారు.[8] కుంపిణీ వారికి కావలసినవి తక్షణ ప్రయోజనాలే. గురుమూర్తి శాస్త్రిగారు 1835 ప్రాంతాలలో రిటైరు అయ్యారు. కుంపిణీవారు కొంత మొత్తాన్ని సముచిత పారితోషికంగా ఆయనకు ఇచ్చారు. అయితే ఆయన పూర్వ విద్యార్థులెవరో ఆయనకు కడప జిల్లా కదిరిలో డిస్ట్రిక్టు మునసబుగా ఉద్యోగ మిచ్చారు. మళ్ళా కొలువులో ఉంటున్నందు వల్ల పూర్వం పుచ్చుకొన్న 'గ్రాట్యూయిటీ' మొత్తాన్ని వాపసు చేయమని కుంపిణీ వారు తాఖీదు పంపించారు. కుంపిణీవారి విశ్వాసాలు అలా ఉంటాయి. గురుమూర్తి శాస్త్రి గారు 1936 లో మరణించారు. ఆయన కుమారుడు గురవయ్యను మాత్రం కాలేజీలో ఉపాధ్యాయునిగా వేసుకొన్నారు. 'గుడ్డిలోమెల్ల'

4. వఠ్యం అద్వైత బ్రహ్మయ్య శాస్తుర్లు (? - 1840):

తమకు పూర్వం చదువు చెప్పిన మాష్టర్లకు ఉత్తరోత్తరా పెద్ద హోదాలో ప్రవేశం కలిగేటట్టు ఉద్యోగాలు వేయించినట్టే తాము జూడిషయల్ శాఖలో పనిచేస్తున్నప్పుడు తమ కోర్టులో ప్రజ్ఞాపాటవాలను ప్రదర్శించిన సర్కారు పండితుల దగ్గర కూడా బహుకాలం నేర్వదగ్గ విద్యలుంటే నేర్చుకొనడం కూడా సివిలు సర్వెంట్లకు అబ్బిన సుగుణాలలో ఒకటి. 1822లో మచిలీపట్నం జిల్లా కోర్టులో రిజిష్టార్ హోదాలో ప్రవేశించిన బ్రౌను దొరగారికి ఆ కోర్టు పండితులైన వఠ్యం అద్వైత బ్రహ్మయ్య శాస్తుర్లు గారితో పరిచయమైంది. అందరూ ఆయనను బ్రహ్మయ్యగారని పిలిచేవారు. వఠ్యం వారు గుంటూరు జిల్లా రేపల్లె తాలూకా కారుమూరు గ్రామకాపురస్తులు. బందరులో స్థిరపడ్డారు. వీరు ముగ్గురన్నదమ్ములు. పెద్దవారు బ్రహ్మయ్యగారు. ఈయనకు సీతారామ శాస్త్రి, రామలింగశాస్త్రి అనే ఇద్దరు సోదరులున్నారు. తమ్ముళ్ళకు బ్రహ్మయ్యగారు చదువులు చెప్పించారు. ఉద్యోగాలు వేయించారు.

7.Literary Autobiography of C.P. Brown P.134.
8.M.J.L.S. Vol. X (1839).

బ్రహ్మయ్యగారికి అపారమైన సంస్కృత భాషా జ్ఞానం, ధర్మశాస్త్ర వైదుష్యం ఉన్నాయి. బ్రౌను దొరగారికి ఈయన విద్యానాథుని ప్రతాప రుద్ర యశోభూషణంలోని శ్లోకాలను ఉదాహరిస్తూ ఏకశిలానగరం గురించి చెప్పారు. సంస్కృత రాఘవ పాండవీయం, ఓఢ్రాక్షరాలలో ఉన్నది పూర్వం తెప్పించుకొని ఆ లిపి తెలిసిన వారిని సంప్రదించి, బందరులో ఓఢ్రం బాగా వచ్చిన వ్యక్తి పరిచయమైనందున అతని ద్వారా తెలుగు లిపిలో రాయించి చదివారు. పూరీ జగన్నాథంలో పీతాంబర దేవుగారికి జమీందారుగారి పేర ఉత్తరం రాసి దీనికి వ్యాఖ్యానం రాయించి తెప్పించే ప్రయత్నాలు చేశారు. బ్రౌను దొరగారికి భర్తృహరి సుభాషితం మూడు శతకాలు సేకరించి ఇచ్చారు. బ్రహ్మయ్య గారికి చక్కని గ్రంథాలయం ఉంది. ఇంట్లో ఉన్న పుస్తకాలన్నీ విచారించి దొరగారికి కావలసినవి వ్రాయించి ఇచ్చేవారు. యరువు మార్గములో చాలామంది వీరి పుస్తకాలు తీసుకువెళ్ళి పుత్రికలు పుట్టించుకొనేవారు.

బ్రహ్మయ్యగారికి తెలుగులో తమ పరిమితులు బాగా తెలుసు. బ్రౌను దొరగారికి ఆవశ్యకమైన వ్యాఖ్యానాలను రచించడానికి ఆనాటి పండితులలో కల్లా మేటి అయిన వారు జూలూరి అప్పయ్యగారని బ్రహ్మయ్యగారు భావించారు. ఆ పండితుణ్ణి బ్రౌను దొరగారికి పరిచయం చేసి తెలుగు సాహిత్యానికి చక్కని వ్యాఖ్యాన సంపదను సముపార్జింప చేశారు.

బందరులో సదరు కోర్టు పండితులుగా ఉండి ఎందరో జడ్జీలను మెప్పించి చివరకు మద్రాసులోని సదర్, ఫౌజు దారీ అదాలత్తులలో సీనియర్ పండితులుగానియమితులయ్యారు.

1834 అక్టోబరులో బ్రౌనుదొరగారి ఉద్యోగంలోకష్టాలు వచ్చాయి. 1834 నవంబరు 14 వ తేదీనాడు బ్రహ్మయ్యగారు దొరగారికి ఒక లేఖ రాస్తూ "ప్రస్తుతం తమ విషయమై జరిగిన కార్యమును గురించి తమ ఆశ్రితుల యొక్క గ్రహచారము వల్లనే సంభవించినట్టుగా భావించి చాలా విచారము పొందినాను. తిరిగి తమరు ఎప్పటిలాగే అభ్యుదయము పొందవలెనని ఈశ్వర ప్రార్థన చేస్తూ వున్నాను." అని రాశారు. బ్రౌన్ దొరగారు సెలవు పెట్టి లండన్ వెళ్ళిపోయారు. 1837 లో గాని రాలేదు. మద్రాసుకు తిరిగి వచ్చిన బ్రౌను దొరగారు బ్రహ్మయ్యగారిని 1838 లో వచ్చి కలుసుకోమన్నారు. కలుసుకొన్నాక బ్రహ్మయ్యగారిని బ్రౌను దొరగారు వసుచరిత్ర ముద్రణ విషయంలో పర్యవేక్షకునిగా ఎంచుకొన్నారు. నాలుగా శ్వాసాల పర్యంతం ముద్రణ జరిగాక

బ్రహ్మయ్యగారికి అనారోగ్యం వచ్చింది. చెన్నపట్నం వదలి బందరు వెళ్ళిపోయారు. 1840 లో మరణించారు.

బ్రహ్మయ్యగారికి ఏ విధమైన బంధువులో తెలియదు గాని ఇదే కాలంలోవత్యం వాసుదేవ పరబ్రహ్మ శాస్త్రుల వారనే ఉద్దండ పండితులు ఒకాయన ఉన్నారు. ఈయన కూడా చెన్నపట్టణంలోనే ఉంటూ చాలా మంది దొరల పరిచయాల నేర్పరచుకొన్నారు. వాళ్ళలో 1835 నుండి కాలేజీ బోర్డు సభ్యులుగా ఉన్న జాన్ ప్రైయర్ థామస్ దొరగారు ముఖ్యుడు.వీరు సివిల్ సర్వెంట్లకు సంస్కృత భాషలో పరీక్షాధికారిగా ఉండేవారు. ఈయన చెన్న రాజధాని గవర్నరుగారికౌన్సిల్‌లో కూడా సభ్యులయ్యారు. సంస్కృత పండితులైన జాన్ ప్రైయర్ థామస్‌గారు వాసుదేవ పరబ్రహ్మయ్య గారి ధర్మశాస్త్ర పాండిత్యానికి ఆనందించి 'వ్యవహార దర్పణము' అనే ప్రామాణిక గ్రంధాన్ని రచింపచేశారు. హిందూ రాజ్యములో ఉండే ఆంధ్రులు, ద్రావిడులు మొదలయిన వారు విభాగము మొదలయిన సకల వ్యవహారములను విజ్ఞానేశ్వరీయము, స్మృతి చంద్రిక, సరస్వతీ విలాసము, మాధవీయము, వరదరాజీయము, భగవద్భాస్కరం, నందపండితీయం, దత్తత చంద్రిక మొదలైన ధర్మశాస్త్ర గ్రంథములలో చెప్పి ఉండే ప్రకారం ఆచరిస్తున్నారు. అయితే ఆ గ్రంథములు యావత్తు సంపూర్ణంగా చూస్తేనేగాని అన్ని వ్యవహారముల యొక్క రీతిన్ని తెలియదు. మరిన్ని ఎప్పుడు వాడుకలో లేకుండా వుండే సంగతులు కూడా ఆ గ్రంథంలో చాలా చెప్పబడిఉన్నాయి. అందుచేత ప్రస్తుతం వ్యవహారము యొక్క స్వరూపాన్ని తెలియచేయడానికి యావదంశములో సంగ్రహించి గీర్వాణ భాషలో వ్యవహార దర్పణం రచింపచేశారు. అందులోని దాయ భాగంలోని విషయాలకు తెలుగు వాక్యాలు కూడా వాసుదేవ పరబ్రహ్మయ్యగారు రచించారు. ఈ పుస్తకానికి 'జాన్ ప్రైయర్థామస్వ్యాపాలీయము' అని పేరు పెట్టారు.

బ్రౌను దొరగారి లేఖల సంకలనాల సంపుటాలలో బ్రహ్మయ్యగారు రాసిన లేఖలు తొమ్మిది దొరుకుతున్నాయి. బహుశా ఇదే ఆయనకు దొరగారు రాసిన చివరి లేఖ- అందులో వసుచరిత్ర ముద్రణ గురించి తమ ఆత్రుతను ఆశయాలను దొరగారు వ్యక్తం చేశారు. లేఖ చూడండి.

"రాజశ్రీ పతెం అద్వైత బ్రహ్మయ్య శాస్త్రుర్లగారికి సల్లాం. త్త.

ఆదేశము మీరు చేర్చి తరువాత మీకు ఆరోగ్యమైన సంగతిన్ని కాని సంగతిన్ని వినకపోవడము వల్ల నిండా విచారముగా వున్నాము. దైవసహాయం వల్ల

త్వరగాఆరోగ్యము కావలెనని కోరి యున్నాము. మెట్టుకు యిందును గురిచి త్వరగా మాకు యెరుక చేస్తే బహు సంతోషిస్తూ వున్నాము.

"ప్రస్తుతం వ్రాయించే సంగతి యేమంటే పోయిన నెల ఆరంభం నుంచి వసుచరిత్ర ఛాఫా చేసే పని బొత్తిగా నిల్చిపోయినది. యిందువల్ల మనకు చాలా ఫలం రావలసినందుక్కు ఫలం రాకుండా నష్టం సంభవించబోతున్నదని చింత పడి యున్నాము. ఈ పని యెందుకు నిల్చి పోయినదో అని విచారించినంతల్లో ఛాఫా చేశే వాండ్లకు మనము అయిదు వందల రూపాయి॰ల మట్టుకు బాకీ పడినట్టుగా తెల్సినది."

"యీ పని యింతదూరం జర్గించి వుండి మధ్య చాలించుకోవడం మహా హానికరంగాని మరి ఒకటి కాదు. ఇంటికి గోడలు కట్టిన తర్వాత పై కప్పు మాత్రం బాకీ వుంచి ఆ కొంచం కుదిరించకుండా యిల్లు యావత్తు పాడు చెయ్యడం యంతపని అవునో యిదిన్ని అలాగున్నే వున్నది. యీ పని చాలించే బుద్ధి మీకు ఒక వేళ ఉదయించినదేమో అని సందేహించి మనకు పత్యామ్నాయం యితరులు యీపనిమీదపడేటట్టు యోచించియున్నాముగాని ఆచొప్పున కుదరకపోయ్నిది."

"యెందు నుండి అంటే పని సఘం మట్టుకు జర్గివుండగా పరులు యిందులో చెయ్యి వేశేటందుకు సంకోచిస్తూ వున్నారు. మరిన్ని వాండ్లు అట్లా సంకోచించడం న్యాయమేలే. యెందుకంటే వకరు ఆరంభించిన పనిని మరి వకరు ఉద్యోగించి తీర్చడం అపరూపమ్మై బుద్ధి దూరమ్మై వుండును. యీ పని యీ తీరుగా పడి యుంటే మనకు యావత్తు నష్టి సంభవించకుండా మీకు యెరుకచేయడం మాకు ధర్మమే: మీరై యీ పని కడాకు జర్గించడానకు బుద్ధి లేకపోయ్ని పక్షముకు ఉత్తరోత్తరా పరులు యిందులో ప్రవేశించి కడాకుసాగించిన పక్షమందు దీని యొక్క ఫలమేమి, పెట్టు బడి రూకలు యేమి తిర్గి మనకు రావడానకు ఆకరంకనుపించలేదు."

"దివ్యఫలమున్నూ శాశ్వతమ్మైన పేరున్నూ రావలశ్ని పని యెడల సుఖం యంతమాత్రం సంభవించకుండా నష్టం తెచ్చుకోవడం లేతపని అవును గనుక్కు మీరు ఆవశ్యకరముగా నేను యీ సారి చెప్పుకున్న బుద్ధిని ఆలోచనకు తెచ్చి, ఆ వర్సగా మన సుబ్బారావు యీ పని ఆఖరు పర్యంతం కాజేశేలాగు మీరు ఆవశ్యముగా యేర్పరచవలెనని యీ జాబు మీ పేరిట వ్రాయించడమ్మైనది."

"యిది గాక మేము చెప్పుకున్న ఆంధ్ర వ్యాకరణమున్ను ఆంధ్ర నిఘంటున్ను యింగిలీషు నిఘంటున్ను యీ మూడు గ్రంథములున్ను తామే

అయి ఛాపా చెయ్యడముకు యిక్కడ వుండే వక పుస్తకాల వర్తకుడు యత్నపడి మా దగ్గిర దరఖాస్తు చేసినాడు గనుక యీ మూడు పొస్తకాలున్ను నేను యేర్పరించిన ప్రకారమే స్వచ్ఛంగా పుట్టే సమయం వచ్చినది కాబట్టి యీ సమాచారం మీకున్ను సంతోషకరమే గనుక రాయించడమైనది యింతే. సల్లాం.

1840 జనవరి 31 c.p. Brown"

వసుచరిత్ర బ్రహ్మయ్యగారి మరణానంతరమే సవ్యాఖ్యానంగా వెలుగుచూసింది. ఈ వ్యాఖ్యానం జూలూరి అప్పయ్య గారు చెప్పినది. బ్రౌను దొరగారికి జూలూరి అప్పయ్యగారిని ఎరుక పర్చినందుకు బ్రహ్మయ్యగారు వందనీయులు.

5. జూలూరి అప్పయ్య పంతులు (18వ శతాబ్దం ప్రథమ ద్వితీయ పాదాలు):

అపర నన్నయ భట్టునని లోకులముందూ, సాటి సాహితీ పరుల ముందూ చాటుకొన్నా, నాకేం తెలియదని కనీసం దేవుని దగ్గర చెప్పుకొనే వినయం నిజమైన విద్యావంతుల లక్షణం. 'ఇప్పుడు దేశంలో ఉన్న పండితులలో ఇంతటి వాడు ఇంకెవరూ లేర'ని వర్యం అద్వైత బ్రహ్మయ్యవంటి వారు బ్రౌను దొరగారికి ఎరుక పరచిన జూలూరి అప్పయ్య పంతులు తాను రచించిన 'యదువంశభూషణ శతకం'లో స్వవిషయం తెలుపుకొన్నారు.

తలపగసాహితీ చతురతా లవలేశము లేదు, లక్షణం
బుల తెఱగెట్టిదో తెలియబోలదు పూర్వకవి ప్రయోగ వా
గ్విలసమాయెఱుగనుగవిత్వము జెప్పఁబూనినాడన
న్నెలమి గృతార్థుజేయదగుగృష్ణ హరీయదువంశ భూషణా

(D. 1665)

అయితే నిజానికి తనకేయే ప్రజ్ఞలు లేవని ఈ పద్యంలో సవినయంగా చాటినా ఆ లక్షణాలన్నీ ఆయనలో ఉన్నాయి. జూలూరి అప్పయ్య గారు బాపట్ల దగ్గర నున్న వేటపాలెం వాస్తవ్యులు. వేపారి పంతులు. వేటపాలెం ఆనాడు నాయుడుపల్లి అనే ఉరఫ్ నామంతో కూడా వాడుకలో ఉండేది. బ్రౌను దొరగారు బందరులో ఉన్నప్పుడు బహుశా 1824 లోఅప్పయగారిని పిలిపించుకొని వారి వైదుష్యాన్ని చూసి తమ ఖాసా కచ్చేరీలో పండితునిగా చేర్చుకొని ఉంటారు. తెలుగు మాటలకు ఇంగ్లీషు అర్థాలను ఇచ్చే నిఘంటు నిర్మాణానికి ఆంధ్ర భాషలోని ప్రసిద్ధ గ్రంథాలలోని పద ప్రయోగాలను పరిశీలించాలి. కావ్యాల

250

సంస్కరణా, వాటి ప్రతి పదార్థాలూ, కఠినమైన వాటికి టీకలూ అవసరం. ఈ పని చేయడానికి సమర్థులైన పండితులు కావాలి. వారిపైన 'హైగస్తీ' పెద్దగా ఉద్దండ పండితుడు, ఉదార స్వభావుడూ, తేలిక మాటలతో క్లిష్టమైన విషయాలు చెప్పగలవాడూ కావాలి. అతడు పరమ ప్రామాణికుడై వుండాలి. అందుకే బ్రౌను దొరగారు అప్పయ్యగారికి జీతమిచ్చి వసుచరిత్రకూ, మను చరిత్రకూ టీకా తాత్పర్య వ్యాఖ్యాన ప్రతులను చెప్పించారు.

ఇతర పండితుల చేత కూడాకొన్ని కావ్యాలకు టీకలు చేయించారుగాని ఆ పోకడలు నచ్చక మళ్ళా అవే కావ్యాలకు అప్పయ్యగారిని టీక చెప్పమని కోరారు. ఉదాహరణకు వసుచరిత్రకు ములుపాకబుచ్చయ్య శాస్త్రి మూడాశ్వాసాల దాకా టీక చెప్పాడు. ఈ విధానం నచ్చక బ్రౌను దొరగారు అంతటితో ఆపని ఆపు చేయించారు. (D. 760;761). అప్పయ్యగారి టీకనే ఆదరించి ఉత్తరోత్తరా అచ్చువేయించారు.

అప్పయ్యగారు టీకా తాత్పర్యాలు చేప్పే విధానమూ వ్యాఖ్యాన వైఖరి తెలుసుకోవాలంటే వసుచరిత్రలో తొలి పద్యానికి వారు చెప్పిన మాటలు మచ్చుకు చూస్తే చాలు.

శ్రీభూపుత్రివివాహవేళ నిజమంజీరాగ్రరత్నస్వలీ
లాభివ్యక్తి వరాంఘ్రిరేణుభవకన్యాలీల యంచున్మదిన్
దా భావింప శుభక్రమాకలనచే దద్రత్నముం గప్పునీ
తాభామావతి ప్రోవుతం దిరుమలేంద్ర శ్రీమహారాయనిన్.

టీక. శ్రీ భూపుత్రి= శ్రీలక్ష్మి స్వరూపురాలైన, భూపుత్రి = భూమికి కొమార్తెయైన సీతాదేవి, వివాహవేళ = పెండ్లికాలమందు, అనగా వరుడున్ను తానున్ను ఒక చోట గూర్చున్న సమయమందనుట, నిజ... వ్యక్తి = నిజతనయొక్క, మంజీర = కాలి అందెయొక్క, అగ్రరత్న = శ్రేష్టమైన నాయకరత్నమందలి, స్వలీలా = స్వకీయమైన విలాసాకృతియొక్క, అభివ్యక్తి = ప్రతిబింబమును, వరాంఘ్రి...యంచున్వర = పెనిమిటియైన రామస్వామి యొక్క, అంఘ్రిరేణుభవ = పాదరేణువువలన బుట్టినటువంటి, కన్యాలీలయంచున్ = కన్యకయొక్క విలాసమని, మదిందాభావింప = మనస్సు యందు తాను ఊహించుతూనుండగాను, ఇక్కడ శ్రీరామపాద రేణువు వలన నహల్యాదేవి పాషాణరూపమువిడిచి స్త్రీ రూపమువహించి నందువ మంజీరాగ్రతర్నమున్ను పాషాణజాతే గనక తత్పాదరేణు స్పర్శ చేతను యీ రత్నమున్ను స్త్రీ రూపము

వహించెనా యేమి అనేటట్టుగా నూహించెనని ఆశయము. శుభక్రమాకలనచే = శుభలీలచేతను, తద్రత్నముంగప్పు = ఆరత్నమును కప్పిపెట్టునటువంటి, సీతాభామాపతి = సీతాంగనకు నాథుడైన శ్రీరామస్వామి, తిరుమలేంద్ర శ్రీమహారాయనిన్ = తిరుమలదేవరాయ శ్రేష్టునిని, ప్రోవుతన్ = రక్షించుగాక అని కృతిపతి కాశీర్వచనము. ఇందులో శుభక్రమాకలనచే అన్నచోట క్రమపాద విక్షేపే అనెడి ధాతువువలన సన్నికల్లు ద్రొక్కించడమనే వ్యాజముచేతను రత్నము గప్పెనని ప్రకారాంతరముచేత నర్థము చెప్పుచున్నారుగాని, సన్నికల్లు ద్రొక్కించువేళ సీతాదేవి నిలిచియుండవలసినది. ఆలాగున నిలిచియున్నప్పుడు నిజమంజీరాగ్రరత్నమందు నిజాకార ప్రతిఫలనము లెస్సగా సంభవించదు. ఇంతేకాకుండా శుభక్రమాకలనయనగా శుభపాదవిక్షేపణాకలనమని చెప్పితే క్లిష్టనామకదోషమున్ను ప్రాప్తమగుచున్నది. శుభక్రమాకలన యనెడు పదమునకు పాదవిక్షేపణాకలనరూపార్థమే కవి హృదయమైనట్టయితే పదక్రమాకలన యని రచించును. అలాగున లేదు గనక ప్రకారాంతర మంగీకరించదగినది కాదు. ఇక్కడ సీతాదేవికి స్వాధీనపతి కాత్వమున్ను శ్రీరాములకు అనుకూలనాయకత్వమున్ను తెలియబడుచున్నది. "ప్రియోపలాలితా నిత్యం స్వాధీనపతికామతా, ఏకాయత్తోనుకూలస్స్యాయ దితితల్లక్షణమ్". అనగా వివాహ సమయమందు సీతాదేవి సిగ్గుచేత తలవంచుకొని పాదముల వంకనే చూచుచున్న యెడల కాలి అందెయొక్క నాయకమణి యందు ప్రతిఫలించిన తన రూపమును తానే చూచి అదివరకు పాషాణమును స్త్రీనిగా జేసినటువంటి శ్రీరాములవారి పాదరేణువువలన యీరత్నమున్ను పాషాణమే గనక స్త్రీ అయినాదా యేమి అనేటట్టుగా భ్రాంతిని పొందుచూనుండగాను ఆ భావము తెలిసి విలాసగతిగాను ఆ రత్నముమీద చెయివేసి కప్పినవాడై ఆమెయొక్క భ్రాంతిని పోగొట్టెనని తాత్పర్యము. (D.759, p.p.1007,1008)

అప్పయ్యగారి పద్ధతి యింత సరళమైనది కనుకనే బ్రౌనుదొరగారు ఒకటి కాదు, రెండుకాదు పది కావ్యాలకు అప్పయ్యగారి చేత తీర్పు, టీక చెప్పించారు. వీటిలో కొన్ని ఇతరులు చెప్పిన వాటికి సవరణలుకుదింపులు. (చూ॥ అనుబంధం-4. బ్రౌను పండితులు.) అప్పయ్యగారిశంఖంలో పోస్తేనే గాని బ్రౌను దొరగారికి ఏ తీర్పూ తీర్థం కాదు.

అప్పయ్యగారు 'యదువంశభూషణా' శతకమే కాక 'రామపుంఖానోత్కందం' అనే యాభై కందపద్యాల కృతినీ 'శ్రీనివాసతారావళీ' అనే 27 పద్యాల విప్రలంభ శృంగార రచననూ చెప్పారు. వీటి ప్రతులుప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో D.731 అనే పెద్ద బుక్కు సంపుటంలో ఉన్నాయి. (నెంబర్లు 39 a, 47 a, D.కేటలాగులో D.730 లక్ష్మీనారాయణ సంవాదం అనే పేరుతో ఈ పెద్ద బుక్కును పొరబాటున పేర్కొన్నారు.)

జూలూరి అప్పయ్యపంతులు గారికి కవిగా పేరు రాలేదు గాని గొప్ప వ్యాఖ్యాతగా చెదరని స్థానం తెలుగుసాహిత్యంలోఎప్పటికీ ఉంటుంది.

6. ములుపాక బుచ్చన్న శాస్త్రి :

నందలూరు వాస్తవ్యుడైన ఈ కవిపండితుడు బ్రౌను దొరగారి కొలువులో కడప బంగళాలోని కాలేజీ కచ్చేరీ లో నెల జీతం మీద పని చేశాడు. ఈయన 'వెంకటేశ్వర మాహాత్మ్యం', మాఘ మాహాత్మ్యం' అనేకావ్యాలను రచించాడు. మొదటికావ్యానికి నాలుగుప్రతులుప్రాచ్యలిఖిత గ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి. వీటిలోరెండు తాళపత్ర ప్రతులు. రెండుకాగితం ప్రతులు. కాగితం ప్రతులలో ఒకటి అసమగ్రం. (D-355). ఈ కావ్యం వల్ల ఇతడుకోనసీమద్రావిడ బ్రాహ్మణుడనీ, శంకరశాస్త్రి శిష్యుడనీ మల్లవారు పాలించిన గుడ్లూరులో వుండేవాడని తెలుస్తూంది.

రసము పాకంబు శయ్యయు రక్తి వృత్తి
రీతి వ్యంగ్యంబుల కృతి ఖ్యాతి మీర
గలుగ జెప్పంగ వలయు సత్కవికి విన్ని
యెట్లుగల్గు వటంచు మాహించుచుండ

ఈయనను 'దేవుడు కరుణించాడట.కృతులుచెప్పాక ఈయనకు బ్రౌనుదొరగారి ప్రాపకందొరికింది. కవికదా! వసుచరిత్రకు టీక చెప్పలేడా? అని ఆ పనిలో దొరగారుఇతణ్ణి నియోగించారు. 'ప్రతిపదార్థ ప్రవేశిక' అనే పేరుతో టీకను రచించాడు. సర్వసాధారణంగా స్వతంత్ర కావ్యాలలో చెప్పే మాదిరి కృత్యాది పద్యాలు రచించాడు. బ్రౌను దొర గారిని ప్రస్తుతించాడు. ఈనాడు దేశంలో బాగా ప్రచారం పొందిన ఈ క్రింది పద్యం అందులోనిదే.

మారార్లు లెక్కసేయక
పేర్లందిన విబుధ జనుల బిలిపించుచు నే
మార్లర్థ మిచ్చు వితరణి
వార్లీను పిలిప్పు బ్రౌను సాహెబు కరుణన్ (D.760)

పేర్గందిన విబుధుడుకదా అని పిలిపించి బ్రౌను దొరగారు 'సరసోక్తులచే' టీక రాయమంటే కొరకరాని కొయ్యలాగ దానిని బుచ్చన్న చెప్పాడు. జీతం అంటే ఇచ్చారుగాని టీకను దొరగారు ఆమోదించలేదు. ఆ సంగతి తెలుప లేదు. దొరగారికి బుచ్చన్న కడప నుంచి ఒక లేఖ రాసుకొన్నాడు.

"తమ పండితుడుములుపాక బుచ్చయ్య శాస్త్రి వినయపూర్వకముగా అనేక సలాములు జేసి వ్రాసుకున్నవిజ్ఞాపన పత్రిక యేమంటే, తమ శెలవు ప్రకారము కృష్ణారెడ్డి పంపించిన వసుచరిత్ర ప్రతిపదార్థప్రకాశిక తమరు అంగీకరించినదీ లేనిదీ తెలియలేదు. యిక్కడనైతే బహుమంది పెద్దలు అంగీకరించి బహుదేశముల వారు వ్రాసుకొని పోతూనూ వున్నారు. ఆ ప్రకారము బహుమంది విద్యార్థులు వ్రాసుకొని వర్ణిస్తూ వున్నారు. తమ పేరిట కృతి గనుక తనంతటనే విస్తరిల్లుతూ వున్నది. నేను తమరు సుకృతంగా పాఠశాల పెట్టి అనేక మందికి గీర్వాణ వ్యాకరణ కావ్యనాటకాలంకారాది గ్రంథములుఅభ్యసింపచేస్తూ వున్నాను. యింత పర్యంతము తమరు ఇప్పిస్తూ వచ్చిన ద్రవ్యముపయోగించి కాలయాపన చేస్తూ వుంటిని. యిప్పుడా ద్రవ్యము సరిపోయినందున అశనాచ్ఛాదనాలకునేనా శ్రమపడుతూ వున్నాను. లోగడ సముఖాన మనవి జేసుకున్న ప్రకారము నాఘటము వున్నంతకు అన్నము ఇచ్చి కాపాడితే తమకు బహుపుణ్యము వస్తూ వున్నది. తమరుఉపేక్ష చేసిన పక్షమందు యీ వార్ధికములో బహు కష్టపడేను. కాంగా నాయందుకటాక్షించి నాకు అన్నానకుగా కృష్ణారెడ్డికి వ్రాయించి దయచేయకర్తలు. పత్రిక ముఖాంతరం విశేషము యేమి వ్రాయవలసినది యీ పత్రికనే నన్నుగా కటాక్షించి అన్నమిచ్చి కాపాడవలెనని కోరుతూవున్నాను.

యీ చిన్న గురువరాజు మనవి చేయగా నావర్తమానమంతా చిత్తానకు వచ్చేని యింతే విజ్ఞాపన పత్రిక."

తను వేసుకొన్న పథకాలకుతోడ్పడే పండితులనే బ్రౌను దొరగారు పోషించేవారు. ఆయన ఒక సివిల్ సర్వెంటేగాని జమీందారు కాడు. ఆశ్రితులు మాత్రం చాలామంది. ఎందరికని అన్నం పెట్టగలడు?

7. బేతపూడి సుందరరాయుడు (1800 (?)-1860):

ఒకరి దగ్గర కొలువుచేస్తూ అంతకన్నా మంచి ఉద్యోగం కోసం ప్రయత్నించడం మెచ్చుకోదగ్గ విషయమే. కృష్ణాతీరం పులివర్తి సమీపంలో ఉన్న బేతపూడి గ్రామవాసి సుందరరాయుడు మచిలీపట్నం వెళ్ళి చదువుకొని మద్రాసులోని కాలేజీ పాఠశాలలో చదువుకొని కలెక్టరేటు టీచరుగా పనిచేసి

రిడక్షన్‌లో ఉద్యోగం పోయినా దొరల ప్రాపకంవల్ల తెల్లదొరలకు చదువుచెప్పే మునిషీగా ఉద్యోగం సంపాదించుకొన్నాడు. ఆ దొరలకు చదువు చెప్పడానికి వాళ్ళతో పాటు నీలగిరి కొండలకు వెళ్ళి అక్కడే కొన్నాళ్ళు ఉన్నాడు.

నీలగిరికివెళ్ళేటప్పుడు మిత్రులకోరికమీద నీలగిరికిపొయ్యే మార్గంలో ఉన్నబస్తిగ్రామముల చర్యలు, ఆకొండమీద జరిగేచర్యలు వచన పూర్వకముగా సంధినియమములేక నూతనముగా విద్యనభ్యసించేవారలకు సులభముగా అర్థ మయ్యేటట్లు ఒకసమాచారపత్రికను వ్రాసిపంపుతూఉండేవాడు.ఇదే 'నీలగిరిచరిత్ర' అనే పుస్తకరూపం దాల్చింది. దీనినితెల్లదొరలు చదువుకొనే వారు. దీని వ్రాతప్రతి ఒకటి ఇంగ్లండులోని హెయిలీబరీ కాలేజివారికోసం పంపాడు. ఈస్టిండియా కాలేజి లైబ్రరీలోని Mss-Tel.D.4 అనే ప్రతిలో మూడు ప్రకరణలు ఉన్నాయి.

బేతపూడి సుందరరాయుడుఇంగ్లీషు చదువులవల్ల ప్రభావితుడైనట్టు కొంతవరకే కనపడుతుంది. ఈ నీలగిరి చరిత్రను నారదుడు నందికేశ్వరునికి చెప్పినట్టు కథనం చేశాడు. నీలగిరిని కనిపెట్టిన 'చవలను' దొర (SULLIVAN) కు కొండమీద వుండే హనుమంతుడుదొరగారి పూర్వజన్మమును గురుతెరిగిన వాడుకనుక దారి చూపించాడట. ఇటువంటి సనాతన భావాలు తప్పిస్తే సమకాలిక విషయాలు చాలా ఈ చరిత్రలో సుందరరాయుడు చెప్పాడు. ఇంగ్లండు లోని ఈ పుస్తకాన్ని సివిల్‌సర్వెంట్లు చదువుకొన్న దాఖలాలు ఆ పుటలలో రాసుకొన్న అనువాద పదాల వల్ల తెలుస్తుంది.

బేతపూడి సుందరరాయుడు నీలగిరి చరిత్రలో మార్గ పద్ధతి- కొండస్వాధీనమవుట, కొండ వృత్తాంతము, స్థలమాహాత్మ్యము అనే ప్రకరణాలు మొదట రాయించాడు. తరువాత 'కాలేజీ వృత్తాంతము - పొగబండి సంగతి' అదనంగా చేర్చాడు. రెండవ భాగంలో అర్జీలు చేర్చాడు. 'రెవిన్యూ అండు మేజస్ట్రేటుడిపార్టుమెంటు, జ్యూడీషెయాల్‌డిపార్టుమెంటు, పబ్లిక్‌వర్క్సు డిపార్టు మెంటు, మిలిటేరి డిపార్టుమెంటు' అనే నాలుగు విభాగాలలో అర్జీలున్నాయి. కాలేజీవృత్తాంతంలో స్వవిషయం కొంతచెప్పుకొన్నారు. దానివల్లఆనాటి చదువుల సంగతి మరింత విశదమవుతుంది. ఆ భాగాలను విపులంగానే పరిశోధకులు ఇంతకు ముందు ఉదాహరించారు. 9

---

9. కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు - తెలుగు సాహిత్యంపై ఇంగ్లీషు ప్రభావం - పుట 207

"నేను మచిలీపట్టణమునుంచి వచ్చి చెన్నపట్టణపు కాలేజియను పాఠశాల యందు ప్రవేశించి సంస్కృతము -తెలుగు - ఇంగిలీషు - యీ మూడు భాషలు అభ్యసించుటకై సర్కారువారివల్ల- నెల ౧ కి ర్వూ౧౫-జీతము గల కల్కటరే టీచర్ పనిలో యేడు సంవత్సరములు వుంటిని -తరువాత గౌరన్మెంటు రిడక్షన్‌లో ౧౮౩౬ సంవత్సరములో ఆ పని నిల్చినది-వెంటనే- ఏ-డీ-క్యేంబిల్ దొరగారి ప్రాపకమువల్ల కేపటన్ రౌల్యాండసన్ దొర శక్రటేరిగా వుండేటప్పుడు తిరిగి కాలీజిలో ప్రవేశించి మునిషి పనులవల్ల జీవనము జరుపుకొంటూ- దొరలదగ్గర యోగ్యతా పత్రికలను పొందుతూ బహుకాలము జరిపినాను- ఇదిన్నిగాక యీ చెన్నపట్టణపు రాజధానికి వచ్చే దొరలు సదరహి కాలీజిలోనేకొందరు మునిషీలవల్ల ఆయాదేశభాషలు చదివి-ఆదినుంచి తెలుగు పరిక్షాధికారులగు దొరలలో మహారాజశ్రీ-జాన్-మక్కెరల్-ఏ-డి-కెంబెల్ -జె-సి-మారీసు - సి-పి-బ్రౌన్ - జె-డి-సిం-క్టేషన్ -జె -సి-మగ్డానల్ అనే దొరలవల్ల- వారిదగ్గిర హిందువులలో పరంపరగా సన్నిధానవర్తులున్ను ఇంగిలీషు సంస్కృతాంధ్ర భాషలయందు పూర్ణపండితులున్నగు - శ్రీ-సైదాపేట- మీనాక్షయ్య -(2) రావిపాటి -గురుమూతిన్ శాస్త్రి (3)-అడక్కి -సుబ్బారావు (4)- శ్రీ పెరుంబుభూదూరు -కృష్ణమాచార్యులు (5) రావిపాటి -గురువయ్య వీరి ద్వారా పరీక్షింపబడి యోగ్యతా పత్రికలువహించి వారివారి హెూదాల ప్రకారము- దొరలు-ఆయా జిల్లాల్లలకు- సర్వాధికారులుగా గవరన్మెంటువారి వలననియమింపబడి వ్యవహరిస్తూ వుందురు- మరిన్ని-హైయిస్కూలనే -హిందూ పాఠశాలయందు-ఇంగిలీషులో సకల విద్యా పారంగతులయిన - ఇ-బి.పవల్-అనే ఇంగిలీషు దొరగారు పైన చెప్పిన రాజధానిలో ప్రవేశించుటవలన-సమస్తమైన హిందువులకు ఇంగిలీసు పాండిత్యము కలగజేసి - ఆ భాషయందు వుండేసకలశాస్త్రముల యందున్ను యోగ్యతల కలగచేసినారు - అందువల్లనే హిందూదేశస్థులందరున్ను ఆ దొరగారి పేరు చెప్పుకొనికష్టపడి చదివి యోగ్యతా పత్రికలనుపొంది పైన చెప్పి... రాజధానిలో చేరిన ఆయా జిల్లాలలో గొప్ప హెూదాలను కలగచేసుకొని... ...ను పొందుతున్నారు" (నీలగిరి చరిత్ర : పుటలు ౨౫, ౨౬).

నీలగిరిలో దొరల... పొరాలు చెప్తూనే ఆ చలి భరించలేక మద్రాసులోఉద్యోగం కోసం సు...గ రాయుడుప్రయత్నించాడు. తనకు పూర్వ పరిచయం ఉన్న బ్రౌను దొరగారికి ఈ కింది ఉత్తరం రాశాడు.

"మహారాజశ్రీ సి.పి.బ్రౌన్ దొరగారి సముఖానకు తమ ఆశ్రితుడు బేతపూడి సుందరరాయుడు అనేకసలాములు చేసి వ్రాసుకున్న అర్జీ విన్నపము యేమంటె",

"నా దగ్గిర చదువుతూవుండె దొరలలో వొగిలివి దొరగారు తెనుగులో అర్జీలు చదువగలరు. తనంతట తానుతర్జుమా కొంచం సుమారుగా చెయ్యగలరు. మాటలు కూడా సుమారుగా మాట్లాడగలరు. గ్రామరు విషయం బాగా తెలుసును. యిదిగాక లూయనుదొరగారు నాదగ్గిర మూడు నెలల నుంచి చదువుతున్నారు. ఆయన అర్థగ్రాహ్యము చేసుకోగలరు. కొంచం మాట్లాడగలరు. తర్జుమా కొంచం కొంచం యిప్పుడు ఆరంభం చేస్తూవున్నారు. అయితె బుద్ధి బహుసూక్ష్మంగా వున్నది. శీఘ్రంగా గ్రహించదగ్గవారె. వారికి కూడా అర్జీల మీదనె పాటు చేయిస్తున్నాను. సదరహి యిద్దరుదొరలుఅరవ భాషలోను ఇదే ప్రకారంకొంచం యెచ్చు తగ్గగా వున్నారు. మార్చినెలలో తమ సముఖములోకి వచ్చి పరీక్షివ్వవలెననివున్నారు. గనక యీ సంగతులు తమ చిత్తానకువిశదం కాగలందులక్కు మనవి వ్రాశినాను."

"యిదిగాక కాలీజి తెలుగుమునిషీలలో విశ్వంభర శాస్త్రులు రాజీనామా యిచ్చినట్టు నాకు తెలిసినది. ఆ మాట నిజమైతె సరే. లేక యికమీద రాజీనామా దాఖలు చేసేలాగున వుండెనా నేను బహుదివములనుంచి కాలీజీలోసరటఫకెట్టు సంపాదించుకోవలెనని అక్కడనే కనిపెట్టి తమదయను కూడా అనుసరించుకొని వున్నాను. ఆ యిలాకా రిడక్షన్‌లో పనిపోయినందున అక్కడ తిరిగి వకటి ఖాలి అయితే నాకు యిత్తురనే అభిప్రాయంతో జీవనానికి గడియక నానా శ్రమ పడుతూ యీ నీలగిరికిన్ని వచ్చి దేహానికి సరిపడక వున్నా నేను చదువు చెప్పే దొరలకు నావల్ల విఘాతం లేకుండా వారి దయకున్ను పాత్రుణ్ని కావలెననివున్నాను. అయితె యిదివరక్కు నా గ్రహచార సామాన్యం వల్ల అనేక పనులు ఖాలి అయినా వకటైనా నాకు దొరకక పోవడం తమ చిత్తానికేవిశదం అయి వుండడం చేత నేనువిస్తరించి వ్రాసుకోలేదు. యీ విశ్వంభర శాస్త్రుల సరిటఫకేట్టు నాకుదయచేసి నన్ను పరీక్ష చెయ్యవలెనని తమ అభిప్రాయం వుంటె అది అయ్యేవరకు ఆపని వకరికిన్నీ యివ్వక నిలిపి పెట్టవలెనన్ని నేను వచ్చిన మీదట నన్ను తమరు పరీక్ష చేసి తరువాతనైనా నాకు ఆ పని ఖాయంగా చేసి యవ్వవలెనని ప్రార్థిస్తున్నాను."

"మరిన్ని యిక్కడికి వచ్చిన మునీషీలు దొరలకు చదువుసాగక మునుపె

వారి చదువుకువిచ్చిత్తు కలగచేసి, తిరిగి పట్నం లేచిపోతూవుండినా నేనుమాత్రం అన్ని కష్టములకులోబడి వారి చదువుకు ఆటంకం లేకుండా పాగించవలెననిన్ని అట్లా లేచివస్తే తమ చిత్తానకుయెక్కడ కోపం వస్తుందో అనే భయం చేత యిక్కడనే వున్నాను. అయితె ఈ సమయంలో నేను అక్కడ లేనందున ఆ ఖాలి అయ్యే సరటుఫకెట్టు యవరికైనా యిస్తారేమో అని విండా భయంగా వున్నది. నాకు ఆ భయం లేకుండా నన్ను కాపాడవలశిన భారకులు తమరె గనుక విన్నపం వ్రాసుకొన్నాను."

"మరిన్ని నేను నా కొలువు సమగ్రంగా చేసి, పేరుతెచ్చుకోవలెనని వున్నందున యీ కొండ మీద మంచు,చలిచేత యెన్ని కష్టములుసంభవించినా అవి అన్ని వోర్చుకొని యిక్కడనే వున్నాను. వకవేళ నేను యిప్పుడే రావలశినట్టున్ను అట్లారాకపోతే పని దొరకదు అని వున్నట్టు అయితె యిప్పుడె రావలెను. అరణ్యమధ్యలోవున్నందున యేమి తోచకవున్నాను. మెట్టుకు ఆసరటపడేటు నాకు వకటి దయచేసి నన్ను యట్లా ముందుకుతేవలెనోఅట్లా తెచ్చి ఆజ్ఞయే చొ। దయచేయిస్తే ఆ చొప్పున నడుచుకొంటువున్నాను. గాని నా స్వతంత్రం మీద వకటిన్ని చేయను. యిందున గురించి కాలేజీలో అర్జీ యిచ్చేలాగ్ను వక అర్జీ నాతమ్ముడైన మల్లయ్య దగ్గిరికి అంపిస్తువున్నాను గనక ముందుగా తమకువిన్నపం వ్రాసుకున్నాను.

నీలగిరి

1842 సం॥ జనవరి నెల 9 తేది"

(M.420 PP.282-85)

బ్రౌనుదొరగారు సిఫార్సు చేశారో లేదో తెలియదు. సుందరరాయుడు దర్శనం చేసుకొన్నప్పుడు గానీ అతని తమ్ముడు మల్లయ్య వచ్చినప్పుడుగాని దొరగారు 'నవనాథ చరిత్ర' వ్రాత ప్రతి గురించి వాకబు చేసినట్టున్నారు. సుందరరాయుడుహైదరాబాదులో ఉన్న తన అన్నగారు బేతవూడి పొంబయ్య గారికి ఆ పుస్తకం గురించి చాలాగా రాశాడు. "నీవు వ్రాసిన ప్రయోజనము నాకు స్వకార్యమే గనుక యెక్కడయినా ఆ గ్రంథం జాడ దొరికిన పక్షమందు పాధించి పంపిస్తున్నాను" అని అన్నగారు జవాబు రాశారు. (M.411-PP.102-104).

బ్రౌను దొరగారి ప్రాపకం దొరకక పోయినా బేతవూడిసుందరరావుకు అతని దగ్గిర చదువుకొన్న ఆర్.యస్.ఎల్లిస్ చాలా.పెద్ద హెూదాలో ప్రవేశించాక నీలగిరి చరిత్రను అతనికి అంకితం ఇచ్చాడు. ఇది 1864లో సుందరరాయని

మరణానంతరం అచ్చు పడింది. అయితేఇందులోని భాగాలు1830-40 మధ్య చెన్నపట్నం నుండి వెలువడుతున్న 'వృత్తాంతి' అనేపత్రికలో మొదట ప్రచురితమయ్యాయి. ఈ నీలగిరి చరిత్ర ఇటువంటి గ్రంథాలకు దారితీసింది.

8 కోలా శేషాచలం (?):

నీలగిరిని కనిపెట్టాక ఆ శీతల వాతావరణం తమ దేశీయులకువేసవిలో అనువైనదని మద్రాసు లోని తెల్లదొరలు భావించారు. గవర్నరు మొదలుకొని, ఎంద రెందరోఎండాకాలంలో నీలగిరికి వలస వెళ్ళేవారు. అదివేసవి రాజధానిగా మారడం వల్ల సివిల్ సర్వెంట్లూ వాళ్ళ కచ్చేరీలో పనిచేసే నేటివు ఉద్యోగులూ ఫైళ్ళు బళ్ళకెత్తించి అక్కడకుపయనమయ్యేవారు. థామస్ సిప్సన్ దొరగారి కచ్చేరిలోమాంగాడు శ్రీనివాస మొదలి ప్రధానోద్యోగిగా ఉండేవాడు. ఈయన దగ్గిర కోలా శేషాచలం గుమస్తాగా పనిచేసేవాడు. ఇతడు కవి. మద్రాసు చింతాద్రిపేటలోని వెంకటాచల నాయని పుత్రుడు. యాదవుడు. విద్యలు నేర్చికచ్చేరీ కొలువులో చేరాడు. తన పై ఉద్యోగి శ్రీనివాస మొదలియారు వద్ద గణిత శాస్త్రాన్ని అభ్యసించాడు.

1846 మేనెలలో చెన్నపట్నం నుండి బయలు దేరి శేషాచలం నీలగిరికి వెళ్ళాడు. 1847 జనవరి 13 తేదీనాడు మరలా స్వగ్రామానికి వచ్చాడు. ఈ మధ్య కాలంలో తాను చేసిన పయనాలు, చూసినవాటి వైనాలు 'నీలగిరి యాత్ర' అనే వచన గ్రంథంగా ఉత్తరోత్తరా రచించాడు. ఆనాడుఅందరూ సామాన్యంగా రాసే వాడుక భాషలోగాక కృతకగ్రాంథికంలో దీనినిరచించడం ఒకవిశేషం. ఇదిచిన్నయ్య సూరి రచనలకు ఒక దశాబ్దం ముందుగానే బయలు దేరిన కొత్త ప్యాషను.[10]

శేషాచలం గ్రంథంలో మూడుప్రకరణాలు ఉన్నాయి. నీలగిరి చేరేదాకా వున్న వృత్తాంతం తొలిప్రకరణంలో, నీలగిరి విశేషాలు రెండో ప్రకరణంలో, తిరుగు ప్రయాణం చివరి ప్రకరణంలో వున్నాయి. 'స్వదేశ భాషాభ్యాసలోలురగు బాలుర కనవధిక వాచక వైభవోన్మేషకరంబునుసమధిగత శాస్త్రలక్షణ విచక్షణ శిక్షితంబుకగునీగ్రంథంబు' శేషాచలం రచించాడు. దాన్ని పాఠ్య గ్రంథంగా పెడతారని ఆశించాడేమో. అలా జరగలేదు.

---

10. శేషాచలం గ్రంథ రచనా కాలం వివాదాస్పదం. దీని గురించి తరువాత సంపుటంలో గోదేవారి ప్రకరణంలో విశదపరచాను

"అత్యావశ్యకంబులగుట చేసి 'ఇంగిలీషు' మొదలగు కతిపయగ్రామ్య పదంబులు ప్రస్తుత వ్యవహారాను గుణముగా వాడకతప్పలేదు. అలావాడినచోట్ల పువ్వు గుర్తు "*"ఆమాటదగ్గరవాడాడు. బేతపూడి సుందరరాయుడు ఈ సంజ్ఞవాడ కుండానే ఇంగ్లీషు మాటలు ప్రయోగించాడు. ఇద్దరి పుస్తకాలను కొద్దిగా తైపారు వేద్దాం.

"మరిన్నిఆకొండల మీదనున్న..మంచున్ను చల్లని గాలిన్ని వురలగడ్డలు, మెట్టమోసు, కాళీప్లా, తరనాస, కార్రట్టు, ముల్లంగి, పటానీలు, చిన్నపెద్ద బీనసు, సీమ గుమ్మడికాయ మొదలయినవి వుండడము వల్ల మనస్వదేశముకంటె అతిశయము ఆ చవలను దొర యేర్పరచినాడు" అని సుందర రాయడు రాశాడు.

"*ఎంగిలీషురెడిష్ బీట్‌రూట్ *నోల్‌కోల్ *ట్నప్స్ *కాల్లాట్అను గడ్డలు *స్పినేజ్ అనుశాకపత్రంబులు *కాలీప్లవర్అనుపువ్వు విజటేబిల్ మారొయను శాకశలాటువు *రాస్‌బెటి *మెల్ బెటి స్ట్రాబెటి *బ్లాక్ బెటి *హిల్‌గూస్ బెటి *పీచ్చెస్ *పియర్ *ఆప్పిల్అనంబడు ఫలంబులు నమ్మలయందగలుగుచున్నయవి. ఎంగిలీషు రెడిష్షనగా సీమముల్లంగి. ఇది యీ దేశపు ముల్లంగికంటె గొంతనిడుద సన్నంబయియెఱడాఱు మీటికాఱంబును గొఱవడియున్నయది. బీట్‌రూట్టను కందంబులు త్రివిధంబులగురోహిత వర్ణంబులయియుండును."

ఈ విధంగా శేషాచలం ఎంగిలీషు నామంబులు వ్రాయబడి కందశాకోశాకాశలాటుల గురించి 58 పంక్తుల వచనం రాశాడు.

ఈ 'నీలగిరి యాత్ర'ను శేషాచలం గొడే జగ్గారావు గారికి అంకితమిచ్చాడు. (చూ.11వ సంపుటంలోని గొడేవారు అనే ప్రకరణం).[11]

కృతిభర్త ఈ గ్రంథాన్ని ఎలా మెచ్చుకొన్నారో. ఇందులో ప్రకరణాల ముందూ చివరా ఆశ్వాస ప్రారంభంలోనూ అంతంలోనూ ఉన్నట్టు పద్యాలు సాధారణ వృత్తాలలోనే కాక స్రగ్విణి, భుజంగప్రయాతం, పంచచామరం మొదలైనవీ, గర్భకవిత, బంధ కవిత్వాలూ, పాదగోపనాలు మొదలైన పాండిత్య ప్రకర్షకు కావలసినవన్నీ వున్నాయి. తనకృతిని 'అసూయా విరహితులెగొనుండు' అని శేషాచలం ప్రార్థించాడు. ఈ కృతిని చూస్తే ఇవాళ ఎవరూ అసూయ కాదుగదా గర్వపడనూ పడరు. తెలుగు వచనం కృతక గ్రాంథిక

11 బేతపూడి సుందరరాయుడితో తులనాత్మక విశ్లేషణ చేయడానికే కోలాశేషాచలం సంగతి ఇక్కడ చెప్పుకొంటున్నా ఇతడు కొంచెం అర్వాచీనుడు తరువాత సంపుటంలో గొడేవారి ప్రకరణంలో వివరాలు ఉన్నాయి

రూపాన్ని సంతరించు కొంటున్నందుకు సిగ్గుపడడం ప్రారంభిస్తారు.

9. పెరవ శ్రీమన్నారాయణ (1834)

యుగధర్మం ఏమిటో తెలియకుండా అన్ని గ్రంధాలనూ ఛందోబద్ధం చేయబూనడం అవివేకం.కుంపిణీ యుగంలో నిఘంటువులూ, వ్యాకరణాలూ సమస్తం వాక్య గ్రంథాల రూపంలో వస్తున్నప్పుడు సర్కారు వారి రెగ్యులేషన్లను పద్యకావ్యంగా చెప్పాలనుకొన్న ఘనుడొకడున్నాడు. బ్రౌను దొరగారికి అతడు రాసిన ఉత్తరాన్ని చూడండి.

"మహారాజశ్రీ సి.పి. బ్రౌన్‌దొర యిస్కాయరు జడిజీజిల్లె రాజమహేంద్రి గారి దివ్యసముఖామ్కు ఆశ్రితుడు పరన శ్రీమన్నారాయణ వ్రాసుకొన్న అర్జీ విన్నపములు. ఆన 1802 సంవత్సరం ది. 13 జూలయి తారీఖున మహారాజశ్రీ గౌనరుకంసలేర్లు వారి చాత కరణముల నిమిత్తం నిర్ణయింపబడ్డ యిరువది తొమ్మిదో రిగ్యులేషన్‌లో వున్న పందొమ్మిదో శిక్సనుల తాత్పర్యమున్ను నేను తెలుగున పద్యకావ్యం చేసినాను. తదారభ్య ఆ గ్రంథం ఆ మట్టున అట్టే వున్నది. తమరు సకల ధర్మ స్వరూపులు. పండిత శ్రేష్ఠులు ఆంధ్ర గీర్వాణముల యెందు కవిత్వములు విమర్శించే యెడల భోజరాజులని తమ యొక్క కీర్తి జగద్విఖ్యాతమై యున్నది గనుక ఆ గ్రంథం తమ సన్నిధికి పంపిస్తిని. యిరువయ తొమ్మిదో రిగ్యులేషన్ చిత్తగించిప్రవేశిక్యము భావము పద్యముల యెందు విమర్శించి తప్పులు వున్న పక్షమందు క్షమచేసిదిద్దించి కరణములు యీ గ్రంథము కంఠోపాఠము చేసుకొనేలాగు సరికెలెరు ఉఖుం దయచేయించి ప్రకటన చేయించవలెనని వేడుకొంటూ వున్నాను. యింకా ముఖ్యమయిన కొన్ని రిగ్యులేసనులు శలవు ప్రకారం పద్యకావ్యం చెయ్యవలెనని తాత్పర్యం వున్నది. సకలధర్మ స్వరూపులైన మహారాజశ్రీ గౌనరుమెంటు వారిచాత విరచింపబడ్డ రిగ్యులేసనులు భారతభాగవత రామాయణాది గ్రంథములవలెను ఛందోబద్ధములు శాశ్వతమై ఆచంద్రార్కమై వుంటున్నవి. వేమదర్శనానకువచ్చి సముఖమందు నాఖీకత్తు విజ్ఞాపన చేసుకొందా మంటే పెద్దవాణ్ణిన్ని శరీరరుగ్మత కలవాణ్ణిన్ని అయివుండి నా దగ్గిర చదువు కుంటూ వున్న భట్రాజు మా I గ్రంథ యిచ్చి పంపిస్తిని. దాఖలు చిత్తగించవలెను. దొరముందువుండి ధ్యానంచేసినంత మాత్రంచాత గజేంద్ర ద్రౌపదుల ప్రాణ మానములు రక్షించినవారాయణహంశాసంభూతులు గనుక నిర్భయంగా అభయం వేడుకొని అర్జీవిన్నపంవ్రాసుకొన్నాను.10అక్టోబరు1834." (M.417 పుట452)

మారుతున్నలోకంతో మారనివాళ్లూ వుంటారు. మారిబాగుపడ్డ వారూఉంటారు.

10. **"ఉద్యోగస్థులలో ఒకడు" (1793 ప్రాంతాలు) :** స్వదేశీయ ధర్మశాస్త్రాలు న్యాయ విచారణలోఎంత ముఖ్యమో, పరిపాలన ప్రారంభమయ్యాక ఆ ప్రభువులు ఏర్పాటుచేసిన రెగ్యులేషన్ల పరిధిలోనే వ్యాజ్యాలు నడుస్తాయి కనుక "అదాలతుచట్టదిట్టాలు" ప్రజలు తెలుసుకోవాలి. ఇంగ్లీషు వారు తమ భాషలో రచించిన వీటిని ప్రాంతీయ భాషలలో అనువదించి ప్రజలకు తెలియచేయాలి. ఈ పనిని ఇంగ్లీషు తెలుగు తెలిసిన విద్యావంతుడు ఒకడు చేసి లాభం పొందాడు.

లండన్‌ఇండియాఆఫీసు గ్రంథాలయంలో చాలావ్రాతప్రతులు ఉన్నాయి. వాటిని ఓపికగాపరిశీలిస్తే ఇటువంటివిషయాలు బయటపడతాయి. ఆగ్రంథాలయంలో ' Mss-Tel C-1' అనే నెంబరు గల పుస్తకం చాలా ఆసక్తి దాయకంగా ఉంది.ఇది120 ఫోలియో పుటలుగల గ్రంథం.మొదటినుద్దుమండి ఎనభై ఎనిమిదో పద్దుదాకా చట్టదిట్టాలు వివరం చేశాడు. ఆ పుస్తకం ముఖచిత్రం ఇలా వుంది.

> (కుంప్పని వారి జాగీరు భూమిలో నుంన్ను మరిన్ని
> టీపు సుల్‌తాన్ వల్ల విడ్డవడ్డి తాలూకా
> నీతి న్యాయం నడిపించ్చె నిమిత్యం చట్ట దిట్టాలు
> చెంన్నపట్నంలో వుండె
> కౌంస్సిల్‌లో గవర్‌నర్ వారి ఆజ్ఞ ప్రకారం
> హానరబుల్ కుంప్పిని వారి వుద్యోగస్తులలో
> ఒకడు అలక్ సాంద్దర్ ఫాల్‌కొనర్ అనే వారి వల్లను
> యింగిలీసు తెల్గు భాషలూ
> తరజ్మా చాయ పడింద్ది
> ౧౭౯౩ సంవత్సరంలో

పద్దెనిమిదో శతాబ్దంలోనే 'ఒకడు' ఇలా అదాలతు చట్టదిట్టాలను వాక్యరూపంలో 'తరజ్మా' చేయడం సమకాలిక ప్రయోజనాలను దృష్టిలో పెట్టుకొనే.

11. రావిపాటి రామయ్య (1840 ప్రాంతాలు) :

1793 లో కుంపిణీ ఉద్యోగులలో 'ఒకడు' తన పేరు చెప్పుకోక కోర్టు గ్రంథాలు తెనిగించాడు గానీ, 1846 నాటికి ముందే రావిపాటి రామయ్య అనే ఆయన 'కోడ ఆఫ్ రెగ్యులేషన్స్ అండ్ లెజిస్లేటివ్ ఆక్టులు' తర్జుమాచేసి ప్రచురించారు. 1846లో ఇంకొకగ్రంథం ప్రచురించారు. ముఖపత్రం ఇలా వుంది.

ఫౌజుదారీ అదాలతు కోర్టు యొక్క సరిక్యూలరువులు
౧౮౦౫సం| మొదలు ౧౮౪౫ సం| జూన్ ౬ తేదీ వరకు
యిందులో కడపట యిండెక్సు అనే సూచి చేర్చబడినది
చన్నపట్నం కలక్టర్ కచేరి లేటునవుకరు రావినూతల
రామయ్య వల్ల
తర్జుమా చేయబడ్డది చన్నపట్నం
వర్తమాన తరంగిణి ముద్రాక్షరశాల (౧౮౪౬ సం|)

ఇది 409 పుటల గ్రంథం-76 పుటల ఇండెక్సు ఉంది. సాంఘిక చరిత్రకు చాలా ఉపయోగపడుతుంది. ఈ ముద్రిత గ్రంథం లండన్ లోని ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో ఉంది. (కాల్ నెంబరు TELC-466)

ఇటువంటి గ్రంథాలను వర్తమాన తరంగిణి ముద్రాక్షర శాలవారు చాలా ప్రచురించారు. కర్నల్ కాలిన్ మెకంజీ దొరగారు 'తయారు చేసిన కలెక్షన్ లో నుంచి కయిఫియ్యతులుఇప్పటికీ మన తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం వారు ప్రచురించే ప్రయత్నాలలోనే ఉన్నారుగాని 'వర్తమానతరంగిణి' వారు ఎప్పుడో వాటిలోని పనికొచ్చే భాగాలను అచ్చువేసి అమ్ముకొన్నారు. లండన్‌లోని ఇండియా ఆఫీసు గ్రంథాలయంలో వున్న 'OR.9672' అనే కైఫియత్తులుగ్రంథంలో ఇలా ఉంది.

"యీపయికనుపరిచిన విషయములుయావత్తు ముందు రచింప బొయ్యేడి గ్రంథమునకు అనుక్రమణికగా నగుచున్నవి. ప్రకృత మాయారాజుల నామములను వారు జీవించి యుండినకాలములను లేక వారి ప్రభుత్వ ప్రాబల్యము యొక్క సమయములను మాత్రమే తెలియ చేయుచున్నాము. ఈ పంచాంగములను పుచ్చుకొనెడి వారు సంవత్సరం 1 కి రు.3 చొప్పున మాకు చెల్లించుట కంగీకరించి వకసంవత్సరపు పయికమును ముందుగా పంపించిన యెడల సదరువిషయముతో చేరిన గ్రంథము సాంగముగా రచించుటకు నిశ్చయించడమైనది. పు. వెంకట్రావు అని వున్నది." (పుట 51)

చందాదారులు చేరారో లేరో, ఆ గ్రంథం సాంగంగా రచించడం జరిగిందో లేదో ప్రస్తుతం లభించే ఆకరాల వల్ల తెలియదు.

కుంపిణీ యుగంలోని చరిత్రలను సాంగం రచించడానికి ఇతోధిక కృషి చాలాఅవసరం.దక్షతగలపరిశోధకుడుదీక్షగా లండన్‌ఇండియాఆఫీసు గ్రంథాలయం లో పరిశోధనలు చేస్తే చాలా విషయాలు వెలుగు చూస్తాయి.

తమసోమా జ్యోతిర్గమయ--

12

అచ్చుకూటాలూ—పుస్తకప్రచురణలు

(ష్మార్జి నుంచి సూరిదాకా)

కుంపిణీ యుగంలోనూ దీనికి పూర్వ యుగాలలోనూ మన కావ్యాల చివర ఒక పద్యం కృతికర్తలు పొందుపరుస్తూ ఉంటారు. ఉదాహరణకు అల్లసాని పెద్దనగారు స్వారోచిషమను సంభవం అనే పేరుతో మనుచరిత్ర రచించారు. దాని ఆఖరి ఆశ్వాసంలో ఈక్రింది పద్యం కనబడుతుంది.

కోరిక నీ స్వారోచిషు
చారిత్రము వినిన, వ్రాయ, చదివిన, ధన ధా
న్యారోగ్యపుత్ర సంతతు
లారూఢిగ గంద్రు పిదపనమరత్వంబున్

(మను-6-121)

పద్యకావ్యాలలోనే కాదు ద్విపద కావ్యాలలో కూడా ఇటువంటి ఫలశ్రుతి ఉంటుంది. పాల్కురికి సోమనాథుడు తన పండితారాధ్యచరిత్ర చిట్టచివర దానిని విన్నా చదివినా వ్రాసినా అభిమతఫలాలు పొందవచ్చునని స్పష్టంచేసి...

కావున నీకృతి గారవించినను
వావిరి చదివిన వ్రాసిన వినిన
నరుహొంద వారల కభిమతార్థంబులు
గరుణించు శివుడు మంగళ మహాశ్రీలు

గ్రంథకర్తలు సంపూర్ణంగా విరచించిన కృతిని ఎవ్వరైనా వినడం, చదవడం బాగానే ఉందిగాని మళ్ళా వ్రాయడం ఏమిటనే ప్రశ్న ఇవాళ మనలో చాలా మందికి కలగవచ్చుగాని పూర్వం రచయితలు తమ గ్రంథాలను

'చెప్పేవారు', 'చేసేవారు' వ్రాయసగాళ్లు రాసుకొనేవారు. మాతృక నుంచి పుత్రికలు పుట్టించుకొనేవారు. అందుకే చాలా వ్రాత ప్రతులలో చిట్టచివర లేఖకుడు ఒక హెచ్చరిక చేసేవాడు.

ప్రతిచూచి వ్రాసెవాడను
అతి పెద్రలు వ్రాలు. చూడనన్నియు దప్పుల్
యతియును ప్రాసము వెఱుగను
మతిమంతులు తప్పుదిద్ది మన్నింపరయా.

(చాటు పద్యరత్నాకరం-
176)

అచ్చుకూటాలు, పుస్తకప్రచురణలు రాకముందు వ్రాతప్రతులే పాఠకులకు శరణ్యం కనుక లేఖకులకు ఫలశ్రుతివి చెప్పడం తొలిరోజుల రివాజు. అచ్చు పుస్తకాలు వచ్చినా ఆ గ్రంథాల రచయితలు వాటిని 'వ్రాసినట్టు ముఖపత్రం మీద చెప్పేవారు కాదు. ఉదాహరణకు 1842లో ప్రచురించిన హరిశ్చంద్ర ద్విపద కావ్యం అట్టమీద ఇలా తెలుగులో చెప్పారు.

"ఈ గ్రంథము గౌరవమంత్రి చేత చెప్పబడ్డ సమగ్రమైన
హరిశ్చంద్ర ద్విపద కావ్యమున్ను
ఆయనవే చెప్పిన నవనాథ చరిత్ర
ద్విపద కావ్యములో యుండేటి యొక కధయున్ను గలది"

ఇంకో ఉదాహరణ చూడాలంటే 'దాశరథీ శతకం' అట్టమీద ఇలా ఉంది.

శుభమస్తు
గోపకవీశ్వరునిచేతచేయబడిన
దాశరథీ శతకము
తప్పులు లేనట్లు పరిశోధింపించి
అ.అనంతాచార్యుల వారిచేత
సరస్వతీ పీఠ ముద్రాక్షరశాలయం
దచ్చువేయంబడియె
శాలివాహనశకంబులు-౧౭౬౨
విశ్వావసు-సం॥ పంగునివెల

ఈపై రెండు ఉదాహరణల వల్ల గ్రంథకర్తలు తమ కృతులను 'చెప్పేవారు', 'చేసేవారు' అన్న సంగతి తెలుగులో పుస్తక ప్రచురణ ముమ్మరంగా సాగుతున్న 1845 ప్రాంతాలలో సైతం 'జనవాడుక'గా ఉండేది. అయితే 1869 నాటికి రచయితలు తమ గ్రంథాలను 'వ్రాయడం' రచించడానికి పర్యాయపదమయింది. ఏనుగుల వీరాస్వామిగారి కాశీయాత్ర చరిత్ర రెండవ ముద్రణ ముఖపత్రం ఇలా ఉంది.

> కాశీయాత్ర చరిత్ర
> యేనుగులవీరాస్వామయ్యవారి
> చేత వ్రాయబడి
> కోమలేశ్వరపురం శ్రీనివాసపిళ్లగారి
> పుత్తరువు ప్రకారం
> పుదూరి నారాయణశాస్త్రి చేత
> లేఖక తప్పులు దిద్దబడి
> ౧౮౩౮ సంః ఏప్రెల్ నెలలో
> అచ్చువేయబడిన యీ పుస్తకము గవరన్మెంటు వారి పుత్తరవు ప్రకారము
> వర్తమాన తరంగణీ ముద్రాక్షరశాలయందు
> పువ్వాడ వెంకటరావుగారి వలన
> రెండవ తూరి ముద్రింపబడినది
> ౧౮౬౯ సంః డిసెంబరు నెల

తెలుగులో పుస్తక ముద్రణ చరిత్రను ఇప్పటిదాకా ఎవ్వరూ మినహాయింపులు లేకుండా సమగ్ర పరచలేదు. దానికి ఇతోధిక పరిశోధన అవసరం. భారతదేశంలో కుంపిణీ వారి రాజ్యాలన్నింటిలో ఒక్క చెన్న రాజధానిలో మొట్టమొదటి సారిగా క్రీ.శ.1711లో ముద్రణ యంత్రాన్ని నెలకొల్పారని చరిత్రకారులు చెప్తున్నారు.[1] కలకత్తాలో 1779లో గాని ముద్రాక్షర శాలను స్థాపించలేదట! చెన్నరాజధానిలో ఆంగ్లేయులు ముద్రణ యంత్రాన్ని

1. C.J.NIRMAL-THE JOURNAL OF INDIAN HISTORY-VOL XLIV. PART-II 1966, P.483

వాడుతున్న కాలంలోనే తంజావూరు దగ్గర ఉన్న తరంగం బాడి అనే డెన్మార్కు దేశపువారి మిషనరీలు ప్రెస్సును స్థాపించి తమిళ పుస్తకాలను అచ్చువేయడం ప్రారంభించారు. వీరిలోనే ఉత్తరోత్తరా తెలుగు పుస్తకాన్ని ప్రచురించిన ప్రసిద్ధుడు ఉన్నాడు.

మొట్టమొదటి తెలుగు పుస్తకాన్ని అందులోనూ విదేశంలో అచ్చువేసిన గొప్ప వ్యక్తిగా బెంజమన్ షూల్జి (1689-1760) అనే జర్మను పాదిరీని మనం జ్ఞాపకం పెట్టుకోవాలి. ఇతడు క్రైస్తవ మత ప్రచారానికి తన ఇరవై తొమ్మిదో యేట భారతదేశానికి వచ్చాడు. ఇరవై మూడు సంవత్సరాలు దక్షిణ భారతంలో సేవ చేశాడు. స్వదేశం చేరుకొన్నాక, అక్కడ పదిహేడు సంవత్సరాల పాటు తెలుగు పుస్తకాల ముద్రణలో బతుకువెళ్ళ బుచ్చాడు. మాతృదేశంలో సైతం తెలుగును విస్మరించనందుకు షూల్జిని అభినందించాలి.

షూల్జి జర్మనీలోని సొనెల్‌బర్గ్ నివాసి. ప్రఖ్యాతమైన 'హాలే' విశ్వవిద్యాలయంలో చదివి పట్టభద్రుడయ్యాడు. అప్పటికే ఆ యూనివర్శిటీ నుండి కొందరు ఉత్సాహవంతులు ప్రచారం కోసం భారతదేశానికి వెళ్ళారు. హాలే విశ్వవిద్యాలయంలో మత విద్యాశాఖకు ఆచార్యుడుగా ఉండే అగస్టస్ హెర్మన్ ఫ్రాంక్ మెరికల్లాంటి కుర్రాళ్ళను తయారు చేశాడు. సువార్త ప్రచారానికి దీక్షపూనిన సంస్థల తరపున వాళ్ళను విదేశాలకు పంపేవాడు. 1710లోనే అతడు హాలే నగరంలో మొట్టమొదటి బైబిల్ సొసైటీని సంస్థాపించాడు.

పదిపన్నెండేళ్ళకు ముందుగానే ఇంగ్లండులో రెండు సువార్త సంఘాలు వెలిశాయి. క్రీ.శ 1699లో స్థాపించిన క్రైస్తవ జ్ఞానాభివృద్ధి సంఘం (ఎస్.పి.సి.కె.), 1701లో స్థాపించిన సువార్త ప్రచారక సంఘం (ఎస్.పి.జి.) చాలా చురుకుగా పనిచేస్తున్నాయి. అయితే ఈ సంఘాల వారు మత ప్రచారానికి మిషనరీలను భారతదేశానికి పంపలేక పోయారు. అందుకు రాజకీయమైన కారణాలు ఉన్నాయి. ఇంగ్లీషు తూర్పిండియా కుంపిణీ వారు దేశీయుల మతవిశ్వాసాల జోలికి ఎవ్వరినీ పోనివ్వరు, వాణిజ్యానికి అడ్డొచ్చే మత ప్రచారం అందరు వర్తకులూ అంగీకరించరు.

రాజశాసనం అయితే దేనికైనా వర్తకులు శిరసావహించాలి. డెన్మార్కు దేశీయులు అప్పటికే భారతదేశంలో కొన్ని గిడ్డంగులు కట్టుకొని వర్తకం చేస్తున్నారు. ఆదేశపు రాజుకు క్రైస్తవ మత ప్రచారం పట్ల చాలా ఆసక్తి ఉంది.

భారతదేశంలో తన ఏలుబడిలోని యువకులు విలాసపురుషులు, తాగుబోతులు, వ్యభిచారులు అని రాజపురోహితుడు చెప్పాక హాలే విశ్వవిద్యాలయంలో యోగ్యులయిన జర్మన్ యువకులను ఎన్నికచేసి దక్షిణ భారతంలో ప్రచారానికి డెన్మార్కు రాజు నాలుగో ఫ్రెడరిక్ పంపించాడు.[2]

తంజావూరు సీమలో తరంగం బాడి అనే కరపట్టణం ఉంది. 1620 నాటికే అక్కడ డేనులు గిడ్డంగి నెలకొల్పారు. కోట కట్టుకొన్నారు. అక్కడి తెల్లవారు శ్రద్ధగల క్రైస్తవులు. విద్యాప్రియులు.1706లో డెన్మార్కు రాజు పంపించగా ఇద్దరు జర్మనుపాదిరీలు తరంగం బాడికి చేరుకొన్నారు. బర్తలోమయి జిగింబాగ్, హెన్రీ ప్లూచో అనే ఈ ఇద్దరూ అమితోత్సాహంతో మత ప్రచారం మొదలు పెట్టారు. బడులు నడిపారు. భాషలు నేర్చుకొన్నారు. బైబిల్ అనువదించారు. దేశీయ ఛందస్సులో దేశీయ సంగీతానికి అనువుగా కీర్తనలు కట్టారు. ఉత్తరోత్తరా ఒక ముద్రణ యంత్రాన్ని నెలకొల్పిన వెంటనే గ్రంథాలు అచ్చువేశారు.

ప్రశంసనీయమైన ఈ సేవలో ప్రథమునిగా ప్రముఖునిగా జిగింబాగ్‌ను పేర్కొనాలి. బైబిల్‌ను తమిళంలోనికి అనువదించ ప్రారంభించాడు. భారతీయ మతాన్నీ, ఆచార వ్యవహారాలనూ అర్థం చేసుకొనడానికి ప్రయత్నించాడు. తమిళదేశపు దైవాల పుట్టుపూర్వోత్తరాలపై రెండు వందల పంథొమ్మిది పుటల గ్రంథాన్ని వ్రాశాడు. క్రీ.శ.1711లో ఇంగ్లీషు సొసైటీ వారు బహూకరించిన ఒక ముద్రణ యంత్రం, లాటిన్ టైపులు తరంగం బాడికి చేరాయి. జిగింబాగ్ తన లాటిన్ గ్రంథాన్ని అచ్చు వేశాడు. దీనిని జర్మనీకి పంపితే అక్కడి మతాధికారులకు ఆక్షేపణీయమైన భాగాలు కనపడ్డాయి. ఆంక్షలు విధించారు.

జిగింబాగ్ తమిళంలో నీతివెణ్బా, కొంగ్రైవేందన్, ఉలగనీతి, అనే కావ్యాలు రచించాడు. 1713లో జర్మన్ మిత్రులు బహూకరించిన తమిళప్రెస్ తరంగం బాడికి వచ్చింది. ఆ సంవత్సరం సెప్టెంబరు మాసంలో తంజావూరు రాజ్యంలో మొట్టమొదటి సారిగా ఒక తమిళ గ్రంథం అచ్చుపడింది. జిగింబాగ్‌కు ఉత్సాహం గల సహాయకులు తోడ్పడ్డారు. అయితే వీళ్ళ ఉత్సాహం మీద చన్నీళ్లు

---

2. E.ARNO LEHMAN-It Began at Tranquebar-P.3

చల్లే ప్రయత్నాలు జర్మనీలోని మతాధికారులు తలపెట్టడం వల్ల తరంగంబాడి మిషనరీలు డెన్మార్కు రాజుగారికి ఒక విజ్ఞాపన చేసుకొన్నారు.

1714లో డెన్మార్కు దేశపురాజు తరంగం బాడిలో ఉన్న మిషనరీలు ఏవిధమైన సెన్సారు ఆంక్షలకూ లోబడక తమకు తోచిన పుస్తకాలను తమిళంలోనూ తదితరమైన ఏ భాషలోనైనా యథేచ్ఛగా అచ్చువేసి ప్రకటించుకోవచ్చునని ఆదేశం ఇచ్చాడు. (సెన్సారు బాధలకు పూర్వం ఈ మిషనరీలు గురి అయ్యారు. వీరు రచించిన గ్రంథాలను 'హాలే' నగరానికి పంపిస్తే అక్కడి మతాధికారులు వాటిని తొక్కిపెట్టారు) డెన్మార్కు రాజు ఈ మిషనరీలకు ద్రవ్యం ఇతోధికంగా పంపించాడు.

డెన్మార్కు రాజు ఫ్రెడరిక్ లాగే అతని తమ్ముడు కూడా సువార్త ప్రచారానికి పూనుకున్నాడు: ఈయన ఇంగ్లాండు రాజవంశంలోని ఒక రాకుమార్తెని పెళ్ళి చేసుకొన్నాడు. డెన్మార్కు ఇంగ్లాండులు వియ్యాలవారయ్యారు. డెన్మార్కు రాజుగారి తమ్ముని ప్రోత్సాహం వల్లనే ఇంగ్లండులో క్రైస్తవ జ్ఞానాభివృద్ధి సంఘం (ఎస్.పి.సి.కె.) 1699లో స్థాపించడం లోగడ జరిగింది.[3] తరంగంబాడి మిషనరీలకు ఎస్.పి.సి.కె. వారు ధన సహాయం, ముద్రణ యంత్ర దానం చేశారు.

1706లో జీగెంబాగ్, ప్లూచె తరంగంబాడికి వస్తే 1709లో మరి ముగ్గురు జర్మనులు మత ప్రచారానికి వచ్చారు. వీళ్ళకు జీగెంబాగ్ శిక్షణ ఇచ్చాడు. భాషలు నేర్పాడు. వీళ్ళలో జాన్ ఎర్నెస్టస్ గ్రుండ్లర్ (1677-1720) చాలా సమర్థుడు. మరి పదేళ్ళ దాకా ఇంకెవరూ జర్మనీ నుండి రాలేదు. 1719లో బెంజమన్ షూల్జి ఇంకో ఇద్దరితో భారతదేశానికి వచ్చాడు. అప్పటికి జీగెంబాగ్ మరణించాడు. గ్రుండ్లర్ ఒక్కడే కొనప్రాణంతో ఉన్నాడు. ఇద్దరు మిత్రులతో షూల్జి రావడం చూశాక గ్రుండ్లర్ ప్రాణం లేచి వచ్చింది. షూల్జి స్నేహితులు భారతదేశానికి ప్రచారం కోసం వచ్చినా పాదిరీ దీక్షను పొందలేదు. వెనువెంటనే గ్రుండ్లర్ షూల్జి ఒక్కడినే పాదిరీగా నియమించాడు. ఇది 1720

---

3. ఆర్చిడీకన్-ఎస్.ఎస్.గ్లైడ్స్టన్-లెను.పి.యస్. మంగళూర్-ఇండియా సాకినైన్న క్రైస్తవ సంఘ చరిత్ర- C.L.Sమద్రాసు. 1956-పుట 52

జనవరి ముప్పయి ఒకటో తేదీన జరిగింది. మార్చి 19వ తారీఖున గ్రుండ్లర్ మరణించాడు. తరంగం బాడి మిషన్‌కు షూల్జి నిర్వాహకుడయ్యాడు.

షూల్జి అన్ని విధాల గ్రుండ్లర్‌ను అనుసరించాడు. గ్రుండ్లర్ భారతీయుడు లాగే వస్త్రధారణ చేసేవాడు. అచ్చుపనులు శ్రద్ధగా చూసేవాడు. షూల్జి కూడా ముద్రణ పనులలో తలమునకలయ్యాడు. పోర్చుగీసు, డేనిష్, తమిళ భాషల్లో ఇరవై పుస్తకాలను ఆరేళ్ళలో ప్రకటించాడు. 1721లో 48 సంకీర్తనల సంకలనాన్ని ప్రకటిస్తే 1723లో 160 సంకీర్తనల సంకలనాన్ని అచ్చువేశాడు. రెండేళ్ళలో 112 సంకీర్తనలను షూల్జి రచించాడు. వాటిలోని ఇరవైదు సంకీర్తనలు సిద్ధం కాగానే వాటిని విడికాగితాల మీద అచ్చువేసి విద్యార్థులకు పంచిపెట్టేవాడు. ప్రతి క్రైస్తవ పర్వ దినానికీ ఒక పాట కొత్తది కట్టవలసిందే.

తమిళంలో బైబిల్ లేదనే చింతతో షూల్జి ఆ కొరతను తీర్చదలిచాడు. జిగింబాగ్ విడిచిపెట్టిన అనువాదకార్యాన్ని స్వీకరించాడు. వివిధ పాఠభేదాలున్న హిబ్రూ గ్రంథాలను ఎదుటపెట్టుకొని ఒక లేఖకుణ్ణి పక్కన పెట్టుకొని షూల్జి 1725 నవంబరు 24వ తేదీనాటికి బైబిల్ తమిళానువాదం పూర్తి చేశాడు. గ్రంథాన్ని సొంతం ప్రతిపద పరిశీలనతో తిరగవేయడం ప్రారంభించాడు.

షూల్జి బైబిలు అనువాదం పూర్తిచేసిన 1725 నాటికి తరంగం బాడిలోని డేనులు నిర్బంధ విద్యావిధానాన్ని తమ ఏలుబడిలో ఉన్న గ్రామాలలో అమలుపెట్టారు. గ్రామవాసులందరూ విధిగా తమ పిల్లలను బడికి పంపాలన్న నిబంధన రాగానే తరంగం బాడి డేనిష్ మిషన్ అదుపులోనికి ఇరవై ఒక్క పాఠశాలలు వచ్చాయి. విద్యార్థులు రాయడం, చదవడం, లెక్కలు కట్టడం నేర్చుకోవాలి. కొత్త నిబంధనతో పాటు క్రైస్తవ పాఠాలు చదవాలి. ప్రశ్నోత్తర క్రమంలో మత సూత్రాలు కంఠతా పెట్టాలి. ఇందుకుగాను విద్యార్థులకు పుస్తకాలు అవసరమయ్యాయి. వీటికై మిషన్‌వారి అచ్చు కూటం చాలా ఉపయోగపడింది. ఈ ముద్రణ కార్యక్రమాలను ఏడేళ్ళు షూల్జి నిర్వహించాడు. 1728లో తన బైబిల్ అనువాదాన్ని అచ్చు వేయించాడు.

తన సహచరులతో షూల్జికి అభిప్రాయభేదాలు వచ్చాయి. షూల్జి చాలా సమర్థుడే, తెలివితేటలు కలవాడే కాని ఒంటెత్తు గుణం వున్నవాడు. తలబిరుసు జాస్తి. ఇతరులతో సర్దుకుపోలేడు. అందుచేత తరంగం బాడి బాధ్యతను

సహచరులకు అప్పచెప్పి కొత్త ప్రదేశాలలో మత ప్రచారం చేయడానికి 1726లో బయలుదేరాడు.

సువార్తను ప్రచారం చేయడానికి ఇంగ్లండులో రెండు సంఘాలు ఏర్పడినా భారతదేశంలో ప్రబోధించడానికి ఒక్క ఆంగ్లేయుడూ వాళ్ళకు దొరకలేదు. డెన్మార్కు దేశపు రాజు, జర్మనీ దేశపు యువకులను ఇంగ్లండు దేశపు సంస్థల సాయంతో ఇండియాకు పంపవలసి వచ్చింది. ఆంగ్లేయుల అజమాయిషీలో అప్పుడు కడలూరు, మద్రాసు పట్టణాలు ఉండేవి. అక్కడ మత ప్రచారం చేయడానికి ఆంగ్లేయుడు దొరకనందున షూల్జీ ఆపని కోసం నడుంకట్టాడు. 1726లో షూల్జి కడలూరు, మద్రాసు, ప్రళయకావేరి పట్టణాలలో పర్యటన చేశాడు.

షూల్జి భారతీయులలాగే వస్త్రధారణ చేయడమేకాక, జోళ్ళు లేకుండా నడిచేవాడు. అడవుల్లో కాళ్ళు చెక్కుకుపోతున్నా రక్తం కారినాసరే లక్ష్యపెట్టకుండా నడిచేవాడు. పాదచారిగా తప్ప ప్రయాణం చేసే వాడు కాదు.[4] 1726 సెప్టెంబరు 1వ తేదీన షూల్జి మద్రాసులో స్థిరపడ్డాడు. పొద్దున ఊళ్ళో దిగిన షూల్జి మధ్యాహ్నం సెంటుజార్జికోటలోని కుంపిణీ గవర్నరును కలుసుకున్నాడు. సుదీర్ఘ సంభాషణ జరిగింది. నల్లవాండ్ల కోసం బడిపెట్టాలని నిర్ణయం జరిగింది. సెప్టెంబరు 5వతేదీన కోటబురుజుల మీద నుంచి దండోరా వేశారు. గవర్నరు గారి ఉత్తరువు మీద పాఠశాలను ఏర్పాటు చేస్తున్నట్టు దేశీయులలో షూల్జి ఒక అభిప్రాయాన్ని కలిగించాడు. పదిరోజుల్లో పాఠశాల ప్రారంభమయింది. ఇది ధర్మబడి. రోజుకో గంటసేపు పోర్చుగీసు, ఇంగ్లీషు పాఠాలు చెప్పేవారు. మిగతాకాలంలో తమిళ చదువులు సాగేవి.

ఆనాడు చెన్నపట్టణంలో తెలుగువారు చాలా మంది ఉండేవారు. అదే ప్రధాన భాష. అందుచేత షూల్జి తెలుగు విభాగాన్ని కూడా పాఠశాలలో ఏర్పాటు చేశాడు. ఒక పంతులును నియమించాడు. విద్యార్థులతో పాటు తాను కూడా తెలుగు నేర్చుకొన్నాడు. ఈ తెలుగు చెప్పే అయ్యవారు బ్రాహ్మణుడు. ఇతనికి షూల్జి బైబిలు పాఠాలను నేర్పసాగాడు. కొత్త నిబంధనలోని కథా సన్నివేశాలను చెప్పాడు. యేసునాథుణ్ణి బాప్టిస్టులు 'దైవశాబకం' (ల్యాంబ్ ఆఫ్ గాడ్) అని

4. History of the christianity in India- J.Hough Vol III P.380

పిలవడం ఈ పంతులు గారికి బాగా నచ్చింది. ఈయన మతం మారుతాడని షూల్జ్ భావించాడు. కాని అది జరిగేలోగా ఆ పంతులుగారు మరణించారు.[5]

తెలుగు నేర్చుకొంటున్నప్పుడు దాని వ్యాకరణాన్ని తనకోసమేకాక ఇతరులు అధ్యయనం చేయడానికి కూడా వీలుగా 1728లో షూల్జ్ ఎనిమిది ప్రకరణాల్లో రచించాడు. వర్ణమాల, ఉచ్చారణ, నామవాచకాలూ, విశేషణాలు, సర్వనామాలు, క్రియలు, వాక్యనిర్మాణం అనే విభాగాలతో చేసిన ఈ గ్రంథానికి షూల్జ్ 'GRAMMATICA TELUGICA' అని పేరు పెట్టాడు.[6] ఇందులో తెలుగు విభాగాన్ని తెలుగు లిపిలోనే వ్రాశాడు.షూల్జ్ కృషివల్లనే తెలుగుగ్రంథాలు మొదటి సారిగా పాశ్చాత్య దేశాలలో నైనా ముద్రణ పొందడం ప్రారంభించాయి. షూల్జ్ స్వహస్త లిఖితమైన తెలుగుఅక్షరాల స్వరూపం ఎలాఉంటుందో మచ్చుకు అతడు చేసిన వ్యాకరణంలోని కాగుణింతాన్ని చూస్తే తెలుస్తుంది. (చూ॥ 271 ఎ)

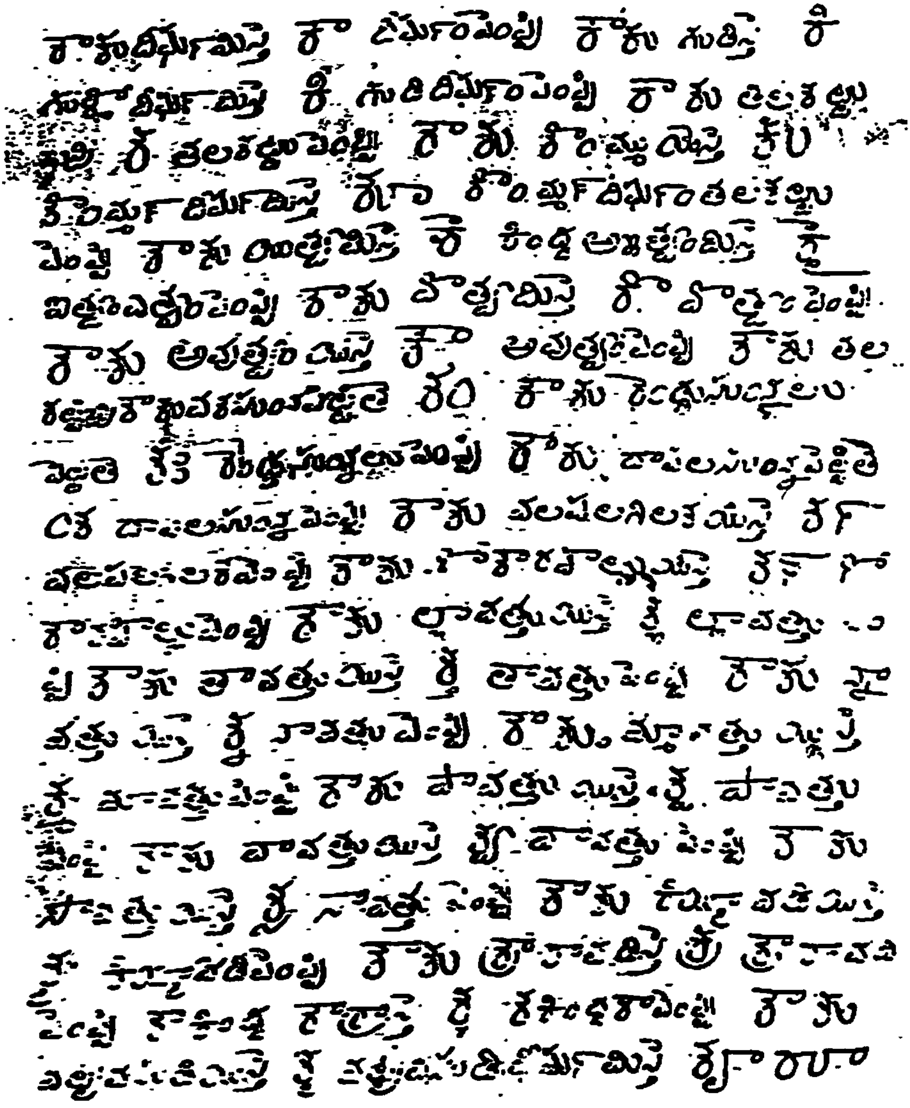
బెంజమన్ షూల్జ్‌కన్నా ముందుగానే భారతదేశంలో తెలుగు ప్రాంతాలతో సంబంధమున్న పాశ్చాత్యులు తెలుగు భాషను నేర్చుకొని కొన్ని పదాలను గ్రంథస్తంచేయక పోలేదు. క్రీ.శ. 1680 నుంచి 1713 దాకా ప్రాచ్య భాషలపై యాదస్తును థామస్ బౌరే అనే ఆయన భద్రపరిచాడు. 1709లో ప్రచురితమైన 'మలే డిక్షనరీ'లోని ఒక ప్రూఫు కాగితం బ్రిటిష్ మ్యూజియం గ్రంథాలయంలో దొరుకుతుంది. (Mss. EVR - E192) దాని నుంచి నేను కాపీ చేసుకొన్న ఈ క్రింది ఇంగ్లీషు తెలుగు మాటలు 1701 నాటి పాశ్చాత్యుల తెలుగు వర్ణక్రమ విధానాన్ని తెలియ చేస్తుంది.

God	– బరమేశ్వరుడు
Star	– నక్షత్రం
Earth	– నెల్ల
Wind	– గాళి
Cold	– సళ్ళి
Sun	– సూర్యుండు

---

5. History of Christianity in India-J Hough Vol III, P.381

6. షూల్జ్ వ్రాతప్రతి హాలే విశ్వవిద్యాలయంలో చిరకాలం భద్రం చేశారు. ఇది 1984లో తొలిసారి జర్మన్ డెమోక్రటిక్ రిపబ్లిక్ వారి ఔదార్యంతో అచ్చుపడి వెలుగు చూసింది. ఇందుకు ఆంధ్రులందరూ సంతోషించాలి.

ఇది బెంజమన్ మూర్ఫి దస్తూరి

A boat - పద్దవ
A castle - కొత్త

రాశులు - వారాలు

మెశం, వృాశబం, మిధునం, కటకం, శింహం, కన్ని, వ్రచ్చికం, ధనుసు, మకరం, కుంబం, మీంనం, అద్దివారం, సాంవ్వారం, మంగలారం, బూద్దవారం, బ్రూహస్పితి, శుక్రవారం, శన్నివారం

The Alphabet of the TELANGA on the coast of choramandal in EAST INDIA THE WONAW MAHHA or the First Part of the Alphabet.

ఒనమః సివాయః శిద్దం నమః
అఆ ఇఈ ఉఊ ఋౠ ఌౡ
ఎఐ ఒఔ అంఅః

The Second part of the Alphabetలో క,ఖ,గ,ఘ,ఙ అంటూ మిగతావన్నీ యిచ్చారు. ఒకటి నుంచి నూరు, వెయ్యిదాకా సంఖ్యలున్నాయి.

తనకు ఒకతరం పూర్వులైన పాశ్చాత్యులు నేరుకున్న పద్ధతిలోనే షూల్జి తెలుగు భాషను అభ్యసించాడు. అయితే తాను నేర్చుకొంటున్నప్పుడే తన తెలుగు గురువుగారికి బైబిలు పాఠాలు చెప్పి మన్ననలు పొందాడు.

తెలుగు పంతులుగారికి చేసిన ప్రబోధాలు ఫలించడం వల్ల తమిళ వాద్యారయ్యలకు బైబిల్ పాఠాలు చెప్పడం మొదలు పెట్టాడు. వాళ్ళ సహాయంతో పాత నిబంధన అనువదించాడు. అచ్చు వేయించాడు. 1727లో కొత్త నిబంధన అనువాదాన్ని పూర్తిచేశాడు. తెలుగు నేర్చుకోవడం మొదలుపెట్టి రెండు నెలలు పూర్తికాక ముందే ఈ భాషలోనికి బైబిల్ అనువాదం చేపట్టడం మహాసాహసమే. అయినా షూల్జి పట్టుదలకు యిది నిదర్శనం. అతని తమిళ అనువాదం కూడా తొందరపాటు పనే. ఈ రెండు భాషల్లోనికే కాదు దక్కను ఉర్దూ భాషలోనికి కూడా షూల్జి బైబిల్‌ను అనువదించాడు. హిందూస్థానీ భాషకు ఒక వ్యాకరణం కూడా రచించాడు.

భారత దేశంలో ఇరవైమూడు సంవత్సరాలు మత ప్రచారంచేసి, పుస్తకాలు అచ్చువేసి, విద్యాశాలలు నడిపి అనారోగ్య కారణాలవల్ల 1743లో షూల్జి స్వదేశానికి తిరిగి వెళ్ళిపోయాడు. హాలే నగరంలోనే జీవిత శేషాన్ని గడిపాడు. గ్రంథ ప్రచురణకు పూనుకొన్నాడు. తెలుగు టైపులు

పోతపోయించి నాలుగు పుస్తకాలను ప్రచురించాడు. ఇవి ప్రఖ్యాత జర్మన్ లూథరన్ తత్వవేత్త జోహాన్ ఆర్నెడ్ట్ (1555-1621) రచించిన నాలుగు గ్రంథాలకు అనువాదాలు.[7]

వీటి వివరాలు యివి

1. 'సత్యమైన వెదంలో వుండే జ్ఞాన ఉపదెశాల యొక్క సంక్షెపం' 24 పుటలు 1746లో హాలేలో ముద్రణ.
2. 'మోక్షానికి కొంచ్చుపొయ్యెదొవ' – 47 పుటలు. 1746లో హాలేలో ముద్రణ. ఈ పుస్తకానికి 24 పుటల 'ఎడిషన్ ఒకటివేరే ఉన్నట్టుంది.
3. 'వక గురువు అఇదు బ్రాహ్మలయొక్క నడిమను కూర్చుండి విండ్లతొను.... ఆకాసమును భూమిని సృష్టించ్చిన పెద్ద, స్వామిమీద ప్రసంగించ్చిన తర్కమితె' – 48 పుటలు, 1747లో హాలేలో ముద్రణ.
4. 'బుద్ధి కలిగిన తెలుగు వాండ్లలొపల వొక డొకడికి పుంణ్యపు దొవచూపించ్చెనూరు జ్ఞానవచనాల యొక్క చింన్న పుస్తకం ఇతి' –48 పుటలు. 1747లో హాలేలో ముద్రణ దీనికి కూడా ఇంకో ఎడిషన్ వున్నట్టుంది.

పై నాలుగు పుస్తకాల ముఖ పత్రంమీద యింత పొడుగాటి పేర్లు వివరంగా వున్నా పెద్దక్షరాలతో చిన్న పేర్లను సూచించాడు. మొదటిది 'సంక్షేపం' అనీ, రెండవది 'మోక్షానికి' అని, మూడోది 'పెద్దస్వామి' అనీ నాలుగోది 'నూరుజ్ఞాన వచనాల' అని పేర్కొనవచ్చు.

షూల్జి ప్రచురించిన ఈ పుస్తకాల ప్రతులు లండన్ బ్రిటిష్ మ్యూజియం గ్రంథాలయంలోనూ, కోపెన్‌హెగన్‌లోని రాయల్ గ్రంథాలయంలోనూ వున్నాయి. భారతదేశంలో శ్రీరాంపూరు మిషను గ్రంథాలయంలో రెండు పుస్తకాలే వున్నాయి. మొట్టమొదటి తెలుగు పుస్తకంలోని మచ్చుపుటను కొమర్రాజు లక్ష్మణరావుగారు సంపాదకత్వం వహించిన 'ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వం'లో 1932లో ప్రచురించారు. (ప్రథమ

[7] It began at Tranquebar - E. Arno Lehman - p.119

సంపుటం - పుట 323) అప్పటికి మూర్జిమీదా, క్రైస్తవ మిషనరీల మీదా విపుల పరిశోధనలు జరగక పోవడం వల్ల వ్యాసకర్త గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు కొన్ని పొరపాట్లు రాశారు. ఈ పొరపాట్లను ఎత్తిచూపుతూ డాక్టర్ జె. మంగమ్మగారు తమ 'బుక్ ప్రింటింగ్ ఇన్ ఇండియా' అనే గ్రంథంలో మూర్జి పుస్తకాల ముఖపత్రాలు నాలుగింటి మచ్చుపుటలతో బాటు ప్రకటించారు.

ఈ మచ్చుపుటల వల్లనే ఎన్నో విషయాలు తెలుస్తాయి. మూర్జి తెలుగు అంకెలనే తన పుస్తకాల్లో వాడాడు. భాష సర్వ సాధారణమైన వాడుకభాష. 18వ శతాబ్దంలో తెలుగు వాళ్ళు అవలంబించే లేఖన పద్ధతులనే మూర్జికూడా అనుసరించాడు. అనుస్వారం తర్వాత వచ్చే అక్షరానికి ద్విత్వం, ఒక అక్షరం తరువాత సంపూర్ణాక్షరానికి బదులు అప్పుడప్పుడు అక్షపు వత్తు రాయడం (ఉదా॥ లెఖ్ఖ అని వ్రాయడాని కల్లె అని రాయడం) వట్రసుడికి బదులు అక్షరాన్ని ఇకారాంతం చేసి క్రావడి వాడడం (ఉదా॥ సృష్టించు అనే మాటను 'స్రిష్టించు' అని రాయడం) మొదలైన ప్రాచీన పద్ధతులు కనబడతాయి. ముఖపత్రంలో పెద్ద వాక్యంలో పుస్తకం పేరు రాసినా వివిధ పంక్తులలో దాన్ని లిఖించడంలో పాశ్చాత్య ధోరణి కనబడుతుంది.

క్రైస్తవ మతాన్ని మూర్జి 'కిరస్తాం' అని పేర్కొనేవాడు. ఏసుక్రీస్తును 'సర్వేశ్వరుడి యొక్క కుమారుడైన యెజూస్సు క్రిస్తుస్సు అయ్యవారు' అని వివరించేవాడు. బైబిలును 'సత్యవేదం' అనేవాడు. 'తిరుసభ' అనే కొన్ని తమిళ ప్రయోగాలను కూడా వాడేవాడు. తెలుగు ప్రజలకు తెలియని మతాన్ని బోధిస్తున్నా తెలిసే భాషలోనూ తన సమాసాలు నిర్మించుకొని చెప్పాడు., తత్సమ పదాలు ఎక్కువ వాడేవాడు. ఉదాహరణకు 'ఉపదేశాల సంక్షేపం'లో చేసిన వివరణ చూడండి.

'పది కల్పైనలున్ను, విశ్వాసం యొక్క మంత్రమున్ను, పదమండల మంత్రమున్ను జ్ఞాన స్నానం యొక్క వర్తమానమున్ను, జ్ఞానమైన రాత్రి భోజనం యొక్క వర్తమాన మున్ను పాపం సంకీర్తన చేసే మంత్రమున్ను, భోంచేయపోయేటందుకు మునుపు చెప్ప వలశిన మంత్రమున్ను భోంచేసిన వెనక చెప్పవలశిన మంత్ర మున్ను పొద్దున్నే లేచేటప్పుడు చెప్పవలశిన మంత్రమున్ను, రాత్రి పండుకొనేటప్పుడు చెప్పవలశిన మంత్రమున్ను అణిగి వున్నది' అనే విషయ సూచిక వివరణలో క్రైస్తవ మంత్రాలను హైందవ

పరిభాషలోనే చెప్పాడు. మోక్షం నిత్యజీవం అనీ, నరకం నిత్యమరణమనీ వివరించాడు.

షూల్జ్ ఆనాడు ప్రయోగించిన పదాలు ఈనాడు తెలుగు క్రైస్తవులలో ప్రచారం పొందలేదు. యెహోవా అనే పదానికి సర్వేశ్వరుడు అనే అనువాదాన్ని షూల్జ్ చేశాడు. తర్వాత చాలామంది దానినే వాడుతూ వచ్చారు. అయినా ఈ ప్రయోగం మీద చాలా చర్చ జరిగింది. దీనిని క్రైస్తవులు తమ ప్రయోగాలనుండి తొలగించారు. సర్వశక్తుడు, సర్వోన్నతుడు అనే మాటలేగాని సర్వేశ్వరుడు అనేపదం 'తెలుగు, బైబిల్ నిఘంటువులో ఈనాడు కనబడదు. ఆనాడు షూల్జ్ చేసిన తమిళ అనువాదాలుగానీ, తమిళ కీర్తనలుగానీ ఈనాడు ఎవరూ వాడడంలేదు.

కేవలం మత గ్రంథాలనేకాక షూల్జ్ యితర పుస్తకాలను కూడా రాశాడు. తెలుగు అక్షరాలను, గుణింతాన్నీ, వాటి ఉచ్చారణలనూ సులభ పదాలను వివరించే ఒక పన్నెండు పుటల గ్రంథాన్ని లాటిన్ భాషలోరాసి 1747లో ప్రచురించాడు. 'కాన్స్పెక్టస్' అనేపేరు దీనికి వాడాడు. తెలుగుభాష సమగ్ర స్వరూపం చూపించాలనే ప్రయత్నమిది. స్వదేశానికి తిరిగి వెళ్ళాక అక్కడ తమిళంతోపాటు తెలుగు బోధించడానికి 1728లో రచించిన వ్యాకరణాన్ని ఇంగ్లీషు, తెలుగు తమిళ, లాటిన్ భాషలలో రచించిన నిఘంటువులను, ఈ 'కాన్స్పెక్టస్' పుస్తకాన్నీ ఉపయోగించుకొన్నాడు. ఈ పుస్తకం సాహిత్యపరంగా నిరుపయోగమని డాక్టరు మంగమ్మగారి అభిప్రాయం.

షూల్జ్ కాలంలో తెలుగును పామరులు 'వరుగె' అని పిల్చేవారు. ఇది తమిళ భాషా ప్రభావం వల్ల తెల్లవాళ్ళకు అలవడ్డది. తమిళులు తెలుగును 'వడక్కు' అనీ తెలుగు వాళ్లను 'వడుగర్' అని పిలుస్తారు. వాళ్ళ కావ్యాలలో ఈ ప్రయోగాలే వున్నాయి. షూల్జ్ తరంగంబాడిలో మొదట తమిళ శిక్షణ పొందినవాడు కనుక తెలుగును 'వడగె' అని వ్యవహరించేవాడు. 'రడయోరభేదః' కనుక జాతుల వాళ్ళ ఉచ్చారణలో 'వడగె' అన్నమాట 'వరుగె' అని మారింది. తెలుగును పామరులు ఈ పదంతో వ్యవహరిస్తారని షూల్జ్ తన 'కాన్స్పెక్టస్' గ్రంథం ముఖపత్రంలోనే వివరించాడు. మరో వంద సంవత్సరాలకు తెలుగును 'జెంటూ' అని పామరులు పిలిచేవారు. దీనిని కేంబెల్ వంటి వాళ్ళు ఖండించారు. తెలుగు భాషకు 'వరుగె' జెంటూ' అనే మాటలేకాక 'వర్తక్' అనే పర్యాయపదం

వుందని డాక్టర్ మంగమ్మగారు చెప్తున్నారు. ఈ అభిప్రాయానికి ఆధారం మృగ్యం.

షూల్జ్ ఒక లౌకిక గ్రంథాన్ని కూడా రాశాడు. దీనిని అనంతర పరిశోధకులు 'మద్రాసు డైలాగ్స్' అని పేర్కొంటారు.[8] ఇది ముప్పయి సంభాషణలున్న నూరు పేజీల గ్రంథం. ఇందులో ఆనాటి చెన్న పట్టణపు సాంఘిక పరిస్థితులను షూల్జ్ వివిధ వ్యక్తుల సంభాషణ రూపంలో వివరించాడు. ప్రశ్నోత్తరాల రూపంలో మత గ్రంథాలు రచించడం అలవాటయిన షూల్జ్ అదే బాణీలో దీనిని రాశాడు. ఇందులో నేటివుల కౌశల్యం ఆచార వ్యవహారాలు, నడవడిక, వర్తక వ్యాపారాలు, గృహ నిర్వహణ, పాడిపంటలు, తోటలు దొడ్లూ మొదలయిన అంశాలను చర్చించాడు. బ్రదర్ జోన్, బ్రదర్ పీటర్ యిద్దరి సంభాషణల్లో ఆనాటి జాతుల వాండ్ల ఆహార పానీయాల చర్చ సాగించాడు. పెర్సివల్స్పియరు ఈ గ్రంథం నుండి ఎన్నో ఉదాహరణలను తన పుస్తకంలో ఉటంకించాడు. దీనిని అపురూపమైన, ఆసక్తిదాయకమైన పుస్తకమని మెచ్చుకొన్నారు.

చెప్పుకోదగ్గ విశేషమేమిటంటే షూల్జ్ ఈ 'డైలాగ్స్'ను మొదట తెలుగులో రచించి, పిదప దానిని ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించాడు. తెలుగు వ్రాతప్రతి హాలేలో వుందేమో. ఉంటే దానివల్ల ఎన్నో ఆనాటి తెలుగు వ్యావహారిక రూపాలు తెలుస్తాయి. తెలుగు మీద షూల్జ్‌కి చాలా మక్కువ. లేకపోతే తాను అనువదించి ప్రకటించిన హిందూస్తానీ బైబిల్‌లో ఒక తెలుగు అధ్యాయాన్ని కూడా చేర్చుతాడా!

తెలుగును యింతగా ప్రేమించి తెలుగు అక్షరాలను మొదటిసారిగా చెక్కించి, పోత పోయించి, తెలుగు గ్రంథాన్ని మొట్టమొదటిసారి అచ్చువేసిన ఈ ప్రథమ పాశ్చాత్యుడు 'న్యాయం తీర్చే వాటిలోత్తె వొప్పగించేగానే "నిత్య జీవం అయిన మోక్షంలో" తప్పక ప్రవేశించుతాడు.

జీవిస్తున్నప్పుడు షూల్జ్ మద్రాసులో ప్రవేశించడం తెలుగువారి అదృష్టం. ఆదిలోచెన్న పట్టణంలో ఇంగ్లీషువారు కోటకట్టుకొన్నాక 'జాతుల వాండ్ల' సంఖ్య ఎక్కువ కాజొచ్చింది. వీళ్లకు క్రైస్తవ పురోహితులు అవసరమయ్యారు. కుంపిణీవారు 'చాప్లిన్' అనబడే పురోహితుణ్ణి ఒక్కొక్క

8. PERCIVEL SPEAR - The Nabobs' Oxford paper Backs, p.118

స్థావరానికి ఒక్కొక్కణ్ణి నియమించి సీమనుంచి పంపేవారు. వీళ్ళలో కొందరు దేశ భాషలు అధ్యయనం చేసేవారు. గ్రంథాలు రచించేవారు.

1727లో చెన్నపట్టణం చాప్లిన్‌గా థామస్ కన్‌సెట్టన్ వచ్చాడు. ఇతడు షూల్జి సమకాలికుడు. షూల్జి లాగే పట్టభద్రుడు. ఎటొచ్చీ ఈయన కేంబ్రిడ్జ్ విశ్వ విద్యాలయంలో చదువుకొన్నవాడు. కన్‌సెట్టన్ 1727లో మద్రాసుకు రాగానే తెలుగు నేర్చుకొన్నాడు. తెలుగు వ్యాకరణాన్ని ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించాడు.[9] ఇది ఏ గ్రంథానికి అనువాదమో తెలియదు. బహుశా కన్‌సెట్టన్ స్వయంగా రాసుకొన్న నోట్సుకు ఒక రూపం కావచ్చు. లేక షూల్జి లాటిన్‌లో రచించిన గ్రందానికి అనువాదం కావచ్చు. కన్‌సెట్టన్ మూడేళ్ళే చెన్నపట్టణంలో జీవించాడు. 1730లో మరణించాడు. ఇంకొన్నాళ్ళు బతికితే యింకే గ్రంథాలు రాసేవాడో. ఏమైనా తెలుగు వ్యాకరణం మీద ఇంగ్లీషులో గ్రంథ రచన చేసిన మొదటి ఆంగ్లేయుడిగా కన్‌సెట్టన్ మొదటి వాళ్ళ జాబితాలో చేరుతున్నాడు.

'జోహన్ ఫేడరిక్ ఫ్రిట్జ్' అనే పాదిరీ కూడా షూల్జి సమకాలికులలో ఒకడు. ఈయన 'కర్త ఉపదేశించిన జపం' వివిధ భాషలలో సంకలనం చేశాడు. రోమన్ లిపిలో ఆయా భాషల్లోని లార్డ్స్ ప్రెయర్‌ను లిఖించాడు. 1748లో ఈ గ్రందాన్ని లీప్‌జీగ్‌లో అచ్చువేశాడు. ఒక ప్రతిని షూల్జికి యిచ్చాడు. ఇందులో మొదటి సారిగా 'కర్త ఉపదేశించిన జపం' తెలుగు మాటలలో గ్రందస్తం అయింది.

ఇప్పుడు తెలుగు క్రైస్తవులు 'ప్రభువు ప్రార్ధన'లో పరలోక మందున్న మా తండ్రీ! నీ నామము పరిశుద్ధ పరచబడుగాక....' అంటూ పఠిస్తారు. 1748లో జర్మనీలో గ్రందానికి ఎక్కిన ప్రార్ధన యిలా వుంది:

"పరమండలాల్లో వుండే మాతండ్రి
మీయొక్క నామదేయము వద్దింప వరవట్టుగాను
మీయొక్క రాజ్యము రానీ
మీయొక్క చిత్తము పరమండలములో
పాద్యపడును పలెను భూమిలో నున్ను
పాద్యపడునట్టుగాను
నానాంట కలుగు మాభోజనము మాకు నేరు

9. History of Christianity in India-J Hough Vol.III p. 385

ఇచ్చేండి
మాఅప్పుం వారికి మేము తాళివట్టుంవలెనె
మీరున్ను మా అప్పులు మాకు తాళండి
మమ్మును వచ్చోదనలో ప్రవేశింపకుండి
అయితేను కీడులో నుండి మమ్మును రక్షించుకోండి
అదే నంటే రాజ్యమును బలమును మహిమమును
మీకు ఏనాటికి నేటికి కలిగుండును
ఔను"

ఇందువల్ల 18వ శతాబ్దంలో తెలుగు క్రైస్తవులు పఠించే ప్రభువు ప్రార్థన విశదమవుతుంది.'లార్డ్స్ ప్రెయర్' అనే మాటకు సి.పి. బ్రౌను దొరగారు ఉత్తరోత్తరా 'కర్తవుపదేశించిన మంత్రం' అని అర్థమిచ్చారు.

ఆదిలో షూల్జ్‌తో పాటు మరి ఇద్దరు పాదరీలు తరంగం బాడికి వచ్చారు. వాళ్ళ కృషి గురించి ఏమీ తెలియదు. తరంగం బాడి అచ్చుకూటంలో తమిళ గ్రంథాలతో పాటు చిన్నచిన్న తెలుగు పుస్తకాలను కూడా అచ్చువేసేవారా? 1712లోనే తరంగంబాడిలో అచ్చుకూటం నెలకొల్పారు. 1719లో ఒక తెలుగు బైబిల్ గ్రంథం చెన్నపట్టణం సెంటు జార్జికోటలోని గ్రంథాలలో ఉన్నట్లు దాఖలాలు ఉన్నాయి.[10] ఇది అచ్చుపుస్తకం కాక వ్రాత ప్రతిఅయి ఉండ వచ్చునని మంగమ్మగారి అభిప్రాయం.[11] ఆ నాటికి తెలుగులో ముద్రణ సౌకర్యాలు విరివిగా లేకపోవడమే ఆమె అనుమానానికి, అభిప్రాయాలకీ కారణం. సెంటు జార్జికోటలోని పుస్తకాలలో 1719లోనే నమోదు అయిన తెలుగు బైబిల్ అచ్చు పుస్తకమే అయితే షూల్జ్‌కన్నా ముందే ఎవరో మొదటి తెలుగు పుస్తకాన్ని అచ్చువేశారని భావించక తప్పదు. అతని పేరు మాత్రం చరిత్ర పుటల్లో మరుగు పడిందని చెప్పకతప్పదు. అయినా బెంజమన్ షూల్జ్ చేసిన సేవ, గొప్పతనం ఈషణ్మాత్రం తగ్గదు.

షూల్జ్ అతని సమకాలికులు చెన్నపట్టణంలో నివసిస్తూ ధర్మబళ్లూ సువార్త ప్రకటనం చేస్తున్న రోజుల్లో కుంపిణీ వారికి చాప్లిన్ పురోహితులు

---

10. The Nababs Percival Spear P. 188

11. Book Printing in India-Dr.J.Mangamma P.30

కావలసి వచ్చారు. కనుక మత ప్రచారానికి చూసీ చూడనట్టు అనుమతి ఇచ్చారు. పురపాలన, పౌరసంబంధాలు, లావాదేవీలు, కోర్టు వ్యవహారాలూ, సాంఘిక జీవనానికి కావలసిన సదుపాయాలు మొదలైనవి అవసరమయ్యాక కుంపిణీ వారు చాలా పరిమితమైన మోతాదులో అచ్చు యంత్రాలను ఉపయోగించుకున్నారు.

1761లో ఫ్రెంచి వారితో యుద్ధం వచ్చాక, పుదుచ్చేరిని పట్టుకొని కొల్లగొట్టి అవూళ్ళోని సరుకులన్నింటినీ ఇంగ్లీషువారు చెన్నపట్నం తెచ్చుకొన్నారు. పుదుచ్చేరిలో ఒక అచ్చుయంత్రం వారికి లభించింది. దీన్ని తీసుకొని వచ్చి వేపేరిలో ఉండే ఎస్.పి.సి.కె. మిషను వారికి కుంపిణీ వారు బహూకరించారు. అవసరమైనప్పుడల్లా దీనిని తాము వాడుకోవచ్చుననే షరతు మీదనే ఇచ్చారు.

మద్రాసులో అలెగ్జాండర్ డేవిడ్సన్ (1785-86) గవర్నరుగా ఉన్నప్పుడూ ఇతని తర్వాత ఆర్చిబాల్డ్ కేంబెల్(1786-1790) పాలనలోనూ శాంతియుత పరిస్థితులు నెలకొన్నాయి. ఖగోళ పరిశోధనలూ, వైద్యశాఖ, తపాలా సౌకర్యాలు, పంపిణీ గ్రంథాలయాలూ వృక్షశాస్త్రీయ వనాలు" ఆంగ్లోబెలగారి ధర్మబడి మొదలైనవి వర్ధిల్లిన ఆప్రశాంత వాతావరణంలో మొట్టమొదటి పత్రికగా 'మద్రాసు కూరియర్' ఇంగ్లీషు భాషలో 1785లో వెలుగు చూసి కొన్నాళ్లు ప్రసరించింది. కుంపిణీ వారి ప్రింటరుగా ఉండే రిచర్డ్ జాన్స్టోన్ దీనిని ప్రారంభించాడు. 1788 నుండి హ్యూబాయిడ్ దీనికి ఎడిటరు. 1780లోనే ప్రారంభమైన బెంగాలులోని పత్రిక మద్రాసు వారికి ప్రోద్బలమైంది. 1789లో బొంబాయిలో 'బోంబే హెరాల్డ్' రంగప్రవేశం చేసింది. 1795లో 'మెద్రాస్ గజెట్టు' అనే కొత్త పత్రికను ఆర్.విలియమ్స్ తీసుకువచ్చాడు. సర్కారు వారి అనుమతి లేకుండా " ఇండియా హెరాల్డ్' అనే పత్రికను 'హంపరీస్' అనే తెల్లదొర ప్రకటించగానే అతణ్ణి అరస్టు చేశారు. సీమకు పంపించి వేస్తే ఓడనుండి తప్పించుకొన్నాడు. ఇవన్నీ ఆంగ్లేయులు, ఆంగ్లేయుల కొరకు ఆంగ్లభాషలో ప్రచురించే పత్రికలు.

పత్రికల ప్రభావం ఇనుమడించడం ప్రారంభమైతే పాలకులు జాగ్రత్త పడతారు. అనుమతి లేని పత్రికలు వెలువడటంతో 1795లో సెన్సారు నియమాలను ప్రవేశ పెట్టారు. 1799లో పత్రికలకు కలిగించిన ఉచిత తపాలా

సౌకర్యాలను రద్దు చేశారు. 'దిగవర్నమెంట్ గజెట్' అనే పత్రికను ప్రభుత్వమే ప్రచురించ సాగింది.

కుంపిణీ పాలకులు వారి జాగీర్లతో నివసించే తెల్లవాళ్ళు కాక మిషనరీలే ప్రాంతీయ భాషల గురించి ఎక్కువగా పట్టించుకొనే వారు. ఆభాషలు మాట్లాడే ప్రజలలో మత బోధనలు చేయాలి కనుక వారికి భాషా జ్ఞానం, రాతకోతలు, చదువుసంధ్యలు ఆయా భాషలలో అవసరమయ్యాయి. భారత దేశంలోని కుంపిణీ పాలకులు తమతమ విశ్వాసాల వల్ల క్రైస్తవులే గానీ భారతీయులలో అమత ప్రచారానికి సుముఖులు కారు. వారికి కావలసినది వర్తకం, లాభాలు. నేటివులలో అసంతృప్తిని రేకెత్తించే ఏకార్యక్రమానికైనా వారు వ్యతిరేకులు. ఇంగ్లాండులోని పార్లమెంటు కూడా వీరి ప్రయోజనాలను కాపాడే చర్యలే తీసుకుంది.

క్రీ.శ. 1793లో తూర్పిండియా కుంపిణీ వారికి పార్లమెంటులో ప్రసాదించిన ప్రభుత్వ శాసన పత్రం (ఛార్టర్‌లో)లో కుంపిణీ వారికి చిక్కులు కలిగించే మతసంబంధ కార్యక్రమాలలో పాల్గొనే ఇంగ్లీషు పౌరులను భారత దేశంలో ప్రవేశించడానికి అనుమతి నిరాకరించ వచ్చు. లైసెన్సులు లేని వారు కుంపిణీ రాజ్యాలలో సంచరించ కూడదు"అనే అభ్యనుజ్ఞను ఇచ్చారు. దీని ఫలితంగానే భారత దేశంలోని ఆంగ్లేయుల జాగీరులలో కాక బుడత కీచు, డచ్చి, ఫ్రెంచి, డేనిష్ స్థావరాలనే మిషనరీలు వాసం ఏర్పరచుకొని మత ప్రచారం, పుస్తక ప్రచురణ మొదలైన కార్యక్రమాలను చేపట్టారు. అందుకే డెన్మార్కు దేశీయుల అధీనంలో ఉన్న తరంగం బాడిలో అంతటి కృషి ఆదినుంచి దక్షిణ భారత భాషలలో జరిగింది.

వాస్తవానికి మొదటి తెలుగు పుస్తకాలను భారత దేశంలో ప్రచురించిన శ్రీరామపురం మిషనరీల విషయంలో కూడా చాలా ఆసక్తి కరమైన చరిత్ర ఉంది. అధికార రీత్యా కుంపిణీవారు తమ జాగీరులలో మత ప్రచారకులను నిషేధించినా, సీమలోని డైరక్టర్ల కోర్టులో ప్రముఖులు క్రైస్తవులే కనుక కుంపిణీ సర్జన్లు మొదలైన వారు సువార్త ప్రచారం చేసుకొనే అవకాశాన్ని కలిగించారు. 1793లో అటువంటి ఒక సర్జను గారి మిత్రునిగా విలియం కేరీగారు కలకత్తాకు ఒక డెన్మార్కు దేశపు ఓడలో వచ్చారు. ఆ సర్జను గారి 'కీర్తి' కేరీ గారిని ఇబ్బందుల పాలు చేసింది. ఆయన బెంగాలులోని నీలిమందు పొలాలలో మేస్త్రీగా

పని చేసి కావలసిన ధనాన్ని ,బెంగాలీ భాషా జ్ఞానాన్నీ సంపాదించాడు. బాప్టిస్టు మిషను కార్యక్రమాలను చేపట్టాడు. 1799లో కేరీగారు ఒక గిడ్డంగిని కొన్నారు. దాని లాభాలతో మత ప్రచారం చేయమని ఇంగ్లాండు నుంచి నలుగురు మిత్రులను రప్పించాడు. అమెరికన్ ఓడలో వస్తున్న ఈ మిషనరీల రాకకు కలకత్తాలోని కుంపిణీ వారు ఆందోళన చెందారు. వాళ్ళను ఓడ దిగనివ్వలేదు. కలకత్తాలో అడుగుపెట్టడానికి అనుమతి ఇవ్వలేదు.

అయితే ఈ నలుగురు తమ దృఢ నిశ్చయాన్ని సడలించలేదు. కలకత్తా ఆంగ్లేయులదైనా దానికి సమీపంలో ఉన్న శ్రీరామపురం డెన్మార్కు దేశీయుల స్వాధీనంలో ఉన్న స్థావరం కనుక చాటుగా నాటు పడవలు ఎక్కి అక్కడకు చేరుకొని ఆడేనిష్ అధికారులశరణు కోరారు. ఈ ఇంగ్లీషు వారిని తమకు అప్పగించాలని, వారిని మళ్ళా ఇంగ్లాండుకు తాము పంపించి వేస్తామని గవర్నర్ జనరల్ వెల్లస్లీ శ్రీరామపురం డేనిష్ పాలకులను గట్టిగా అడిగాడు. అయితే తమ దేశపు రాజులు సువార్త ప్రచారానికి సుముఖుడే కాక ప్రధాన పోషకుడు కనుక ఆనలుగురు ఆంగ్లేయులకు శ్రీరామపురంలో ఆశ్రయమే కాక రక్షణ కలిగింది. తన మిత్రులున్న శ్రీరామపురంలోనే తన గిడ్డంగిని, కార్యక్రమాలను కొనసాగించాలని విలియం కేరీగారు నిశ్చయించుకొని కలకత్తా నుంచి మకాం మార్చి వేశారు.[12] ఈ విధంగా శ్రీరామపురంలో మిషను కార్యక్రమాలు ఉత్తరోత్తరా తెలుగు పుస్తక ప్రచురణలు ప్రారంభమయ్యాయి.

కేరీగారి సహాయకులుగా నలుగురు ఇంగ్లండు నుండి బెంగాలుకు వచ్చినా అందులో ఇద్దరు అకాల మరణం చెందారు. మిగిలిన ఇద్దరూ దీర్ఘకాలం పాటు కేరీగారితో కలిసి చేసిన మత గ్రంథ ప్రచురణల కార్యక్రమం వల్లా విద్యాభివృద్ధి సంసేవల వల్లా చరిత్ర కెక్కి చిరస్మరణీయులయ్యారు. వీరిలో విలియం వార్డు వృత్తిరీత్యా ముద్రాపకునిగా తర్ఫీదు పొందిన వాడు. జాషువా మార్షమన్ ఇంగ్లండులో ఒక ధర్మబడిలో ఉపాధ్యాయుడు. కొన్నాళ్ళు పుస్తక విక్రేత. ఈ ఇద్దరు సహాయకులు తమ సేవలతో సువార్త ప్రకటనకూ గ్రంథ ప్రచురణకు ద్రవ్యం ఆర్జించడానికి కేరీగారికి తోడ్పడదలిచారు.

12.P. THOMAS-'CHRISTIANS AND CHRISTIANITY IN INDIA AND PAKISTAN' -GEORGE ALLEN AND UNWIN LTD. LONDON-1954,P.165

ఆరోజుల్లో కలకత్తా చుట్టు పక్కల చాలా ఆంగ్లేయ కుటుంబాలు ఉండేవి. తమ పిల్లల చదువు సంధ్యల గురించి ఈ సంసారులు చాలా ఇబ్బంది పడేవారు. సరైన పద్ధతులలో పాఠశాలలు లేవు. తమ సంతానాన్ని ఇంగ్లాండు పంపించి సక్రమమైన విద్యలు నేర్పించాలంటే అసౌకర్యాలు జాస్తి. ఈ పరిస్థితులను గమనించి కేరీగారు శ్రీరామపురంలో ఆంగ్లేయ బాలుర కోసం ఒక వసతి బడిని స్థాపించారు. నెలకి ముప్పయి అయిదు రూపాయల చొప్పున ఒకొక్క విద్యార్థి జీతం చెల్లించాలి. పాఠశాలలో లాటిన్, గ్రీకు, హీబ్రూ, పెర్షియన్, సంస్కృత భాషలను బోధించే వారు. ఈ పాఠశాల వల్ల సాలీనా వెయ్యి పౌన్ల ఆదాయం వచ్చేది.

1800 ప్రాంతాలలో కుంపిణీ కొలువులో సివిలు సర్వెంట్లుగా ప్రవేశించే యువకులకు ప్రాచ్య విద్యలు నేర్పడానికి ఫోర్టు విలియం కళాశాలను స్థాపించారు. అందులో సంస కృత, బెంగాలీ, మరాఠీ భాషల ఆచార్యునిగా విలియం కేరీ గారినే ఎన్ను కొన్నారు. సాలీనా వెయ్యి పౌన్ల ఆదాయం అధికంగా దీని వల్ల శ్రీరామపురం మిషను కార్యక్రమాలకు లభించాయి.

పెట్టుబడి లభించాక, భవనాలు, ముద్రణా యంత్రశాల, దాని పరికరాలు సంపాదించారు. విలియం వార్డు తన సాంకేతిక జ్ఞానాన్ని సద్వినియోగం చేసి శ్రీరామపురంలో అచ్చు పోత పోసే యంత్రాన్ని, కాగితం తయారు చేసే యంత్రాన్నీ నిర్మించాడు. అచ్చుదిమ్మల తయారీలో స్థానిక పంచాణం కులాలలోని శిల్పులను చేర్చుకొన్నారు. పంచానన అనే కమ్మరీ, మనోహర్ అనే అతని సహాయకుడు వివిధ భారతీయ భాషల లిపులకు తగిన అక్షరాలు పోత పోయడంలో పాటుపడ్డారు.

కేరీ గారి నిరంతర కృషి వల్ల బైబిలు తర్జుమాలు వివిధ భాషలలో కొనసాగాయి. క్రీ.శ. 1800 మార్చి 18వ తేదీనాడు శ్రీరామపురం మిషనులోని ముద్రాక్షరశాలలో 'న్యూటెస్టిమెంట్' తొలిపత్రం అచ్చుపడింది. నాటి నుండి నిర్విరామంగా పని చేయబడ్డ 1801 ఫిబ్రవరి 7వ తేదీనాటికి ఈ కొత్త నిబంధన గ్రంథం అచ్చు పూర్తయింది.

శ్రీరామపురంలో వివిధ భాషలలో బైబిలు అనువాదాలు, వ్రాత ప్రతులు సిద్ధమవుతున్నా వాటిని అచ్చు వేయడానికి వ్యవధి పట్టింది. 1807లో తెలుగు అక్షరాల ఫాంటును ఇంగ్లండు నుంచి దిగుమతి చేయదలిచారు. 1811 నాటికి

తెలుగు గ్రంథాల అచ్చుపని సాగుతూంది. హిందీ, మరాఠీ, సంస్కృతం, గుజరాతీ, ఒరియా, తెలుగు, కన్నడం, మళయాళం వంటి ముప్పయి ఆరు భాషలలో శ్రీరామపురం వారు బైబిలు గ్రంథాలను ప్రచురించారు. చైనీసు, బర్మీసు భాషలను కూడా చేపట్టారు.

కేరీగారు బహుముఖ వ్యాపకాలలో ఉన్నా మూడు తెలుగు గ్రంథాలను రచించి శ్రీరామపురం నుండి ప్రచురించారు: అయితే 1820లో ఒక నిర్ణయానికి వచ్చారు. తెలుగు పుస్తకాల ప్రచురణ తెలుగు భాష ప్రాచుర్యంగల ప్రాంతాల నుండే జరగితే మంచిదనే యోచన వచ్చింది. అందుచేత తమ వద్ద గల తెలుగు గ్రంథాల ముద్రణ బాధ్యతలను మద్రాసులోని ఆగ్జిలరీ బైబిల్ సొసైటీ వారికి అప్పగించారు. అప్పటికి దేశంలోమిషనరీల పట్ల కుంపిణీ ప్రభుత్వం వారి వైఖరి మారింది. ఆదిలో మత ప్రచారానికి అనుమతించని వారు ఇప్పుడు చట్టరీత్యా మిషనరీల జోలికి వెళ్ళ కూడని పరిస్థితి వచ్చింది.

ప్రతి ఇరవై సంవత్సరాలకూ బ్రిటిష్ పార్లమెంటు కుంపిణీ వారికి ఛార్టరును ఇవ్వాలి. 1793లో పసేమిరా మిషనరీలు భారత దేశ ప్రజలకు అసంతృప్తి కలిగించే మత ప్రచారం చేయకూడదన్న కుంపిణీ వాణిజ్య వర్గాల వారు మొండి కెత్తారు గాని, ఇరవయ్యేళ్ళలో 1814లో ఛార్టరును పొందే సమయానికి ఇంగ్లాండులోని మిషనరీ విద్యల నిరంతర పోరాటం వల్ల క్రైస్తవ జ్ఞానాన్ని భారత దేశంలో ప్రచారంచేయడానికి ఎవరైనా రావచ్చుననే అభ్యనుజ్ఞ రాజశాసన పత్రంలో ప్రవేశించింది. ప్రెస్సులు పెట్టుకొనడానికి పూర్వపు నిర్బంధాలు లేవు.

కుంపిణీ వారు తమ బావుటా క్రింద చెల్లే రాజ్యాలలో మిషనరీల ముద్రణ సాగనివ్వనప్పుడు డెన్మార్కు పతాకం కింద చెల్లే తరంగంబాడిలో, శ్రీరామపురంలో మిషనరీలు ఆశ్రయం పొందే వారు. ఇతర ప్రాంతాలలో మత ప్రచారం చేయడానికి దక్షిణాదికి వచ్చే మిషనరీలు మొదట తరంగం బాడికే వచ్చే వారనిపిస్తుంది.

తెలుగు భాషలో క్రైస్తవ గ్రంథాలు అనువాదం చేసిన ప్రచారకులకూ, తరంగం బాడికీ ఏదో సంబంధం ఉన్నట్టుంది. బెంజమన్‌షూల్జి తరంగం బాడిలో మొదట పనిచేశాక చెన్నపట్టణానికి చేరి తెలుగులో అనువాదాలు చేశారు.

ఉత్తరోత్తరా విశాఖ పట్టణంలో స్థిరపడిన ఇద్దరు ఆంగ్లేయులు కూడా మొదట తరంగం బాడిలోనే ఓడదిగారు.

1804, ఫిబ్రవరి మాసంలో లండన్ మిషను సొసైటీ వారు జార్జిక్రేన్, అగస్టన్ డిగ్రాంజస్ అనే ఇద్దరు మిషనరీలను భారత దేశానికి పంపించారు. వీరు డిసెంబరు నెలలో తరంగం బాడికి చేరారు. కొన్నాళ్ళ పాటు అక్కడ ఉండి ఉత్తర సర్కార్లలో మత ప్రచారం చేయడానికి నిశ్చయించుకొని 1805 జూలై 25వ తేదీ నాడు విశాఖ పట్టణం చేరుకొని అక్కడ స్థిరపడ్డారు.

జార్జిక్రేన్, అగస్టన్ డిగ్రాంజస్ వెనువెంటనే తెలుగు నేర్చుకొనడానికి ఉపక్రమించారు. ప్రాథమిక గ్రంథాల కోసం, వ్యాకరణం కోసం ప్రయత్నాలు చేశారు. చెన్న పట్టణంలోని స్నేహితులకు వీటి గురించి ఉత్తరాలురాశారు. స్థానికుల వద్ద అక్షరాభ్యాసం చేశారు. స్వయంకృషితో నిఘంటు నిర్మాణానికీ, వ్యాకరణ రచనకూ కావలసిన పదజాలాన్ని, తదితర వస్తు సామగ్రిని సమకూర్చు కొన్నారు. అయితే వీరి ఆశయం నిఘంటువును గానీ వ్యాకరణాన్ని గానీ రచించడం కాదు. బైబిలును తెనిగించడమే వారి సంకల్పం. ఇది నెరవేరడానికి క్రైస్తవ మతాన్నిస్వీకరించిన ఒక బ్రాహ్మణ యువకుడు తోడ్పడ్డాడు. అతని పేరు ఆనందరావు.

మైసూరు సైన్యాల కొలువులో సుబ్బారావు అనే దేశస్థ బ్రాహ్మణుడు పద్దు గుమస్తాగా ఉండేవాడు. మహారాష్ట్ర నుండి ఎప్పుడో వలస వచ్చి, ముఖ్యంగా గుంటూరు పరగణాలో స్థిరపడిన బ్రాహ్మణులను దేశస్థులంటారు.జన్మతః మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుడైన సుబ్బారావుకు తెలుగు బాగా వచ్చు. టిప్పుసుల్తాన్ ఓడిపోయాక సుబ్బారావు ఒక ఇంగ్లీషు ఆఫీసరు కొలువులో చేరాడు. సుబ్బారావుకు ఆధ్యాత్మిక చింతన చాలా ఎక్కువగా ఉండేది. పరాసు వాళ్ళతోటీ, ఇంగ్లీషు వాళ్ళతోటీ ఏర్పడిన పరిచయం వల్ల అతనిలో తాత్విక మైన ప్రశ్నలు రేగి వుండవచ్చు. తీర్థయాత్రలు చేశాడు. ఒకనాడు ఒక దేవాలయానికి వెళ్ళి అక్కడ ఉన్న ఒక వృద్ధ బ్రాహ్మణుని చూసి శాశ్వతానందం ఎలా దొరుకుతుందని ప్రశ్నించాడు. ఆయన ఏదో మంత్రం ఉపదేశించి నాలుగు కోట్ల సార్లు పునశ్చరణ చేయమన్నాడు. ఎన్నో పూజావిధులు కూడా నిర్దేశించాడు. సుబ్బారావు అన్నీ చేశాడు- గాని ఆశించిన ఫలితం చేకూరలేదు. సుబ్బారావు విసిగిపోయి ఇంటికి పోదామనుకొన్నాడు.

దారిలో ఒక రోమను కేథలిక్కును కలుసుకొన్నాడు. మాటల సందర్భంలో మత ప్రసక్తి వచ్చింది. చాలా సేపు చర్చించుకొన్నారు. ఆ రోమను మతస్థుడు క్రైస్తవ మతం గురించి రెండు తెలుగు పుస్తకాలను సుబ్బారావుకు ఇచ్చాడు. వాటిని చదివాక సుబ్బారావులో పరివర్తన కలిగింది. క్రైసవ మతంలో చేరాలను కొన్నాడు. అతని బంధు మిత్రులు ఇది గ్రహించి చాలా నొచ్చుకున్నారు. ఎలాగైనా ఆపాలని ఎన్నో ఆశలు పెట్టారు. మడిమాన్యాలు ఇవ్వ చూపారు. సుబ్బారావు వాదించాడు. తన నిర్ణయం మారదన్నాడు. బంధువులను విడిచి దూరంగా ఎక్కడికైనా పోతానన్నాడు. భార్యను తనతో రమ్మన్నాడు. ఆమె ఇష్ట పడలేదు. సుబ్బారావు భార్యను విడిచి పెట్టి నిష్క్రమించాడు.

తనకు పుస్తకాల నిచ్చిన రోమను కాథలిక్ మిషనరీని సుబ్బారావు కలుసుకున్నాడు. ఆయన సుబ్బారావుకు బాప్తిస్మం ఇచ్చాడు. ఆనందరాయుడు అనే కొత్త పేరును పెట్టాడు. రోమను మతస్థుల తెలుగు పేర్లలో 'ఆనంద' పదం ఉంటుంది. రెవరెండ్ ఫెలిక్సు 'భాగ్యానంద స్వామి' అనే పేరును పెట్టుకొన్నాడు. 'జోకిమ్ డిసుజా' 'అధికానంద స్వామి' అనే పేరును పెట్టుకొన్నాడు. అందుకే కాబోలు బాప్తిస్మం పొందుతూ సుబ్బారావు ఆనందరాయడు అనే పేరును వాంఛించినట్టుంది. మతం మారే ముందు మళ్ళీ బ్రాహ్మణ్యంలో కలవడానికి వీలులేకుండా అతడు తన శిఖాయజ్ఞోపవీతాలను విసర్జించాడు. కొన్ని నెలలు గతించాక మిషనరీ అతడిని పుదుచ్చేరికి పంపించాడు.

పుదుచ్చేరిలో మత సంబంధమైన మానసికానందం ఆనందరావుకు కలగకపోయినా సంసార విషయంలో ఆనందం లభించింది. అతని భార్య భర్తను వెదుక్కొంటూ వచ్చింది. కలుసుకొంది. ఆమె భర్త వియోగాన్ని భరించలేకపోయింది. మతం మారినా సరే అతడిని విడవలేననుకొంది. బంధువులు ఎన్నో హింసలుపెట్టారు. వాటిని పడలేక పారిపోయి భర్తను చేరుకొంది. సంసారం కుదుటపడ్డా ఆనందరావులో అసంతృప్తి హెచ్చింది. రోమను మతంలో కూడా విగ్రహారాధన ఉంది. ఇది ఆనందరావుకు నచ్చలేదు. తరంగం బాడిలో ఒక మిషను ఉందని విన్నాడు. భార్యతో కలిసి అక్కడకు వెళ్ళాడు.

తరంగం బాడిలో బైబిలు అనువాదం చేస్తున్నారని విని ఆనందరావు సంబరపడ్డాడు. తానూ సహాయం చేస్తానన్నాడు. అక్కడ మిషనరీలు మొదట

అతణ్ణి అనుమానించినా తరువాత తమలో కలుపుకొన్నారు. అంతకుముందు ఎన్నడూ చూడని మత గ్రంథాలను ఆనందరావు తరంగంబాడిలో చూశాడు. ఆబగా చదివాడు. తమిళం నుండి గ్రంథాలు తెనిగించాడు. అతనికి తెలుగు భాష మంచినీళ్ళ ప్రాయం. మరాఠీ భాషలో కూడా ధారాళంగా రాయగలడు. అతనికి మదరాసులోగాని, తంజావూరులో గాని మంచి ఉద్యోగం ఇప్పించాలని మిత్రులు ప్రయత్నించారు గాని ఆనందరావు నిరాకరించాడు. దైవ సేవలో కాలం గడపాలని నిర్ణయించుకొన్నాడు.

తరంగం బాడిలో కొన్ని నెలలు ఉన్నాక విశాఖపట్టణంలో స్థిరపడిన ఇంగ్లీషు మిషనరీల గురించి విన్నాడు. వాళ్ళు బైబిలును తెనిగిస్తున్నారని తెలుసుకొన్నాడు. తెలుగు వాళ్ళ మధ్యనుంటే తన సేవలు ఇతోధికంగా ఉపయోగపడతాయని ఆనందరావు భావించాడు. తనను విశాఖపట్టణం పంపమని తరంగం బాడి మిషనరీలను కోరాడు. వాళ్ళు సంతోషించారు. ఆనందంగా పంపించారు.

విశాఖపట్టణంలో అప్పటికే క్రేన్, డిగ్రాంజెస్ ఒక స్థలం కొన్నారు. ఇల్లు కట్టారు. ఒక బడిని పెట్టారు. విశాఖపట్టణం ఒక కోటలో ఉండే కుంపిణీ సిబ్బందికీ రాణువలోని సోల్జర్లకూ పురోహిత్యం చేస్తూ వుండేవారు. దీనివల్ల కొంత ఆర్థిక ప్రతిఫలం వచ్చేది. ఇది మిషను కార్యక్రమాలకు పనికి వచ్చేది. అప్పుడు విశాఖపట్టణంలో 20 వేల మంది జనాభా. మిషనరీలు ఒక ఇంగ్లీషు బడిని ప్రారంభించగానే ఎందరో విద్యార్థులు అందులో చేరారు. ముగ్గురు బ్రాహ్మణ బాలురు కూడా ఉన్నారు. బడికి మంచి పేరు వచ్చింది. ముప్పయి మైళ్ల దూరం నుండి కూడా విద్యార్థులు వచ్చేవారు. ఉత్తరోత్తరా ఒక పెద్ద ధర్మబడిని కట్టవలసినంతగా ఈ పాఠశాల నడచింది.

ఆనందరావు భార్యతోపాటు విశాఖపట్టణం చేరాక మిషనరీలకు కొండంత సహాయం లభించింది. బైబిలు అనువాదంలోనే కాక పాఠశాల నిర్వహణలో కూడా ఆనందరావు తోడ్పడేవారు. తెలుగు బడిలో 40 మంది విద్యార్థులు , ఇంగ్లీషు బడిలో 20 మంది వుండే వాళ్లు. సరస్వతీ ప్రార్థనకు బదులుగా ఒక పద్యాన్ని ఆనందరావు రచించాడు. బడి మూసేటప్పుడు ప్రతిరోజూ విధిగా దీనిని విద్యార్థులు చదవాలి. ఒకరు ఒక పాఠం చదివితే మిగతా వాళ్లు అతని తరువాత గొంతు కలిపి చదివేవారు. మిషనరీల భార్యలు కూడా

బాలికా పాఠశాలలు నడిపేవారు. ఆనందరావు భార్య విశాఖపట్టణంలో బాప్తిస్మం పుచ్చుకొంది.

మత ప్రచార కార్యక్రమాలు ఒకప్రక్క కావిస్తూనే మిషనరీలు బైబిలు అనువాదం కొనసాగించారు. మత ప్రచారం కోసం కొన్ని కరపత్రాలు ముందు తెనిగించారు. వాటిని చెన్నపట్టణానికి పంపిస్తే డాక్టర్ కేర్ సంతోషించి తన అజమాయిషీలో ఉండే అసైలమ్ ప్రెస్సులో అచ్చువేశాడు. ఈ ముద్రిత ప్రతులు చూసి క్రేన్, డిగ్రాంజెస్ పొంగిపోయారు. బైబిలు అంతా ఇలాగే విస్పష్టంగా కుదురుగా ఉండాలని ఆశించారు.

ఆ ఆశలు ఫలించేలోగా 1809 జనవరి 8వ తేదీ నాడు జార్జి క్రేన్ మరణించాడు. డిగ్రాంజెస్ క్రుంగిపోయాడు. స్నేహితుని మరణం వల్ల చెయ్యి విరిగినట్టయింది. మనోవ్యాధి పెరిగింది. డిగ్రాంజెస్ 1810 జూలై వాలుగో తేదీనాడు మంచానపడ్డాడు. అతని భార్య అలాగే పక్క గదిలో మంచాన పడి ఉంది. జాన్‌గార్డన్ అనే కొత్త మిషనరీ అదృష్టవశాత్తూ విశాఖపట్టణంలో మత ప్రచారానికి వచ్చాడు. అతనికి బైబిలు అనువాద బాధ్యతనూ, ఆనందరావునూ డిగ్రాంజెస్ అప్పచెప్పాడు. ఆ మంచం దగ్గర ఆనందరావు ప్రమాణం చేశాడు. "ఈ ప్రదేశం విడిచిపెట్టి వెళ్ళను. దేవుడు నాకు శక్తి ఇచ్చినంత కాలం రెండు నిబంధనలూ అలాగే అనువాదం చేసుకొంటూపోతాను. మీరు కన్నుమూసిన చోటే నేనూ మరణిస్తాను. ఈ గోడలు దాటి ఇంకెక్కడకూ వెళ్ళను అని తన దృఢ నిశ్చయాన్ని చెప్పాడు."13

1810 జూలై 12వ తేదీన డిగ్రాంజెస్ మరణించడానికి ముందు, మత్తయి, మార్కు, లూకా మూడు సువార్తల అనువాదాన్ని పూర్తి చేశాడు. వీటిని 1812లో శ్రీరాంపురంలో అచ్చు వేశారు. "దేవుని యొక్క సమస్తమైన వాక్యము" "సువిశేషము మమ్మును రక్షించే కర్త అయిన యేసుక్రీస్తు యొక్క శుభ సమాచారము" అనే పేరుతో ప్రకటించారు. జి. క్రేన్, ఆనందరాయర్ల సహాయంతో గ్రీకు భాష నుండి అగస్టస్ డిగ్రాంజెస్ అనువదించినట్టు తెలియచేశారు. ఇది 319 పుటల గ్రంథం

13 J.Hough - History of the christianity Vol.IV. దీనిలో 262 పుట నుంచీ ఆనందరావుజీవిత చరిత్ర వివరాలు కొన్ని లభిస్తాయి.

డి|గ్రాంజెస్ మరణించిన రెండేళ్ళకు 1812లో ఎడ్వర్డ్ ప్రిచ్చెట్ అనే పాదిరి విశాఖపట్టణం మిషను అధికారిగా వచ్చాడు. ఆయన కూడా తెలుగులో నిష్ణాతుడు. డి|గ్రాంజెస్ విడిచి పెట్టిన భాగాలను అనువదించసాగాడు. మూడు సువార్తల ప్రచురణ తర్వాత ఆరేళ్ళకు సంపూర్ణంగా బైబిల్ అనువాదం పూర్తయి మద్రాసు కమర్షియల్ ప్రెస్‌లో 1818లో అచ్చయింది. జాన్ గార్డన్, ఆనందరాయర్ల సహాయంతో ఎడ్వర్డ్ ప్రిచ్చెట్ అనువదించినట్లు ముఖపత్రంపై ఉంది. ఈ గ్రంథము యేసు క్రీస్తు యొక్క నూతన నిర్ణయమైయున్నది అని గ్రంథనామాన్ని విశదపర్చారు. దీనిని బాప్టిస్టు అండ్ ఫారెన్ బైబిల్ సొసైటీ వారు ప్రచురించారు. ఇది 800 పైచిలుకు పుటల గ్రంథం.

ప్రిచ్చెట్‌గారి బైబిల్ ముద్రణ పొందిన 1818 లోనే శ్రీరాంపురంలోని మిషనరీలు అనువదించిన 860 పుటల తెలుగు బైబిలు వారి ముద్రణాలయంలో అచ్చువేశారు. దీనిపేరు 'ఈశ్వరుని అన్నిమాటలు .... ఇది దమన్ పుస్తకము' ఇందులో పాత కొత్త నిబంధనలు రెండూ తర్జుమా చేశారు. ఈ అనువాదానికి ఆదరణ లభించినట్టు లేదు. ప్రిచ్చెట్‌గారి అనువాదాన్నే ఆధారం చేసుకొని ఎన్నో పునర్ముద్రణలు తరువాత వచ్చాయి. 1831, 1854 సంవత్సరాల కూర్పులు విశాఖ పట్టణం మిషనరీల అనువాదాన్ని ఆధారం చేసుకొనే అచ్చువేశారు.

ప్రిచ్చెట్ అనువాదం సరళంగానూ సుబోధకంగానూ ఉంటుంది కనుక జనులకు తగి ఉన్నదని కాంబెల్ దొరగారు అభిప్రాయపడ్డారు. సెంటు జార్జి కోట కాలేజీలో ఉండే ఒక మహా పండితుని అభిప్రాయం కూడా ఇదే.[14]

ప్రిచ్చెట్ 1824లో, గోర్డెన్ 1828లో మరణించారు. ఆనందరావు ఎప్పుడు పుట్టాడో, ఎప్పుడు మరణించాడో తెలియదు. బైబిలు అనువాదంలో వరుసగా ముగ్గురు మిషనరీలకు చేదోడు వాదోడుగా ఉండి అన్ని కూర్పులలోనూ సహాయకుడనే హోదాలో ముఖపత్రం మీద తన పేరు అచ్చుకెక్కిన ఘనత ఆనందరావుదే.

ఈ యుగంలో చాలా మంది ఆనంద నామధారులు కనబడతారు. వేదాంత రసాయనం అనే క్రైస్తవ కావ్యాన్ని మంగళగిరి ఆనందయ్య రచించాడు. మెకంజీ దొర కొలువులో ఆనందరావు అనే ఒక గుమస్తా ఉండేవాడు. ఈ

---

14 J.Hough - History of Christianity in India, Vol.IV P.270.n.

ముగ్గురు ఆనందరావులూ ఒకరే అని నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు "ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయం"లో రెండు బైబిలు అనువాదాల గురించి చెప్పి ఇలా రాశారు.[15]

పై రెండు క్రైస్తవ గ్రంధాలను తెలుగు వచనముగా రచియించిన ఆనందరాయరు మంగళగిరి ఆనంద కవి. ఇతడీ వచన గ్రంథమునేగాక, వేదాంత రసాయనమను పద్యకావ్యమును రచియించినాడు. ఇది యేసు క్రీస్తు చరిత్రను తెలుపు నాల్గా శ్వాసముల ప్రశస్త కృతి. టీకాతాత్పర్యములతో 1882లో ముద్రితమైనది. బ్రౌను దొరవారీ గ్రంథమును గూర్చి 1840లో The Madras journal of literature and science అను పత్రికలో వ్రాసియున్నారు. విజయనందన విలాసము అనునది యీతని మరియొక పద్యకృతి. ఈతడే స్థానిక చరిత్రలకు మూల పురుషుడగు కర్నలు మెకంజీ దొరవారి వల్ల నియమితుడై అమరావతీ స్తూపమును మొదట పరిశోధించిన శాసనములకు ప్రతులు వ్రాసినవాడు. ఈతని దిన చర్యనే "Dairy of Ananda Rao" అని యుందురు. ఈతని దిన చర్యలో అమరావతి ప్రాంతమున దొరికిన రత్నములను మెకంజీ దొరవారి ప్రతినిధియగు కావలి లక్ష్మయ్యగారికి పంపినట్లు కలదు. (Tylor Vol III Page 505)

పైన వెంకటరావుగారు పేర్కొన్న బ్రౌను వ్యాసంలో వేదాంత రసాయనం రాసిన ఆనందకవి అప్పటి నూరేళ్ళ కిందటివాడని దొరగారు చెప్పారు. బ్రౌను దొరగారి అంచనా కూడా తప్పే. ఈ సంగతి వెంకటరావుగారు పట్టించుకోలేదు. వెంకటరావుగారి మాటలను పట్టుకొని డాక్టర్ జె. మంగమ్మగారు తమ 'బుక్ ప్రింటింగ్ ఇన్ ఇండియా' అనే గ్రందంలో ముగ్గురు ఆనందనామ దారులూ ఒకరే అని భావించినట్లు కనబడుతుంది. (పుట63)

ముగ్గురు ఆనందనామధారులు భిన్న వ్యక్తులని ఉత్తరోత్తరా గ్రహించి నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు 'ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయము' రెండవ ముద్రణం (1977)లో పైన నేను ఉదాహరించిన వాక్యాలను తొలగించారు.

తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో చోటు చేసుకొందికి ఆనందరావు చేసిన బైబిలు అనువాద సహాయం ఒక్కటే చాలు.

దక్షిణ భారతంలోని ప్రాంతీయ భాషలలో గ్రంథ ప్రచురణ కార్యక్రమాన్ని ప్రధానంగా మిషనరీలే చేపట్టినా, సెంటు జార్జికోటలో కాలేజీని

---

15 నిడుదవోలు వెంకటరావు - ఆంధ్రవచన వాఙ్మయం, ఆంధ్ర గ్రందమాల, 1954-పుట 71.

పెట్టాక మద్రాసు కుంపిణీ సర్కారువారు ప్రాథమిక పాఠ్య గ్రంథాలను స్వయంగా ప్రచురించక తప్పలేదు కోటలో కాలేజీకి అనుబంధంగా ఒక ప్రెస్సూ, ఒక డిపో 1812లోనే తలపెట్టారు. లాటిన్, ఇంగ్లీషు, తమిళ, తెలుగు భాషలలో గ్రంథ ప్రచురణ ప్రయత్నాలు మొదలు పెట్టారు. తెలుగు అక్షరాలను పోతపోసే 'పడి అచ్చు' మూల యంత్రాలను, పరికరాలను కొనడానికి పెట్టుబడిని మంజూరు చేశారు.

కాలేజీ బోర్డువారు ప్రచురించిన తెలుగు భాషకు సంబంధించిన గ్రంథాలలో కొన్ని వ్యాకరణాలు, వాక్య గ్రంధాలు, పదకోశాలు, ఎంచిన సంకలనాలు వున్నాయి.

1816 - ఎ.డి. కేంబెల్ దొరగారు ఇంగ్లీషులో చేసిన తెలుగు వ్యాకరణం.

1819 - రావిపాటి గురుమూర్తిగారి విక్రమార్కుని కదలు

1820 - ఎ.డి. కేంబెల్‌గారి వ్యాకరణం రెండో ముద్రణ

1821 - ఎ.డి. కేంబెల్‌గారి తెలుగు నిఘంటువు.

కాలేజీ బోర్డువారు తాము అభిమానించే వారు చేసిన గ్రంథాలనే ప్రచురిస్తున్నారు. కనుక ఆ రచయితలకన్నా ముందుగా అటువంటి గ్రంథాలను రచించినవారు ప్రైవేటు ముద్రాక్షరశాలల్లో తమ గ్రంథాలు యిదే కాలంలో అచ్చు వేయించుకొన్నారు. ఇది కమర్షియల్ ప్రెస్‌లో ముద్రించారు.

1817 - విలియం బ్రౌనుగారి తెలుగు వ్యాకరణం

1818 - విలియం బ్రౌనుగారి వొకాబ్యులరీ.

కుంఫిణీ వారి సివిల్ సర్వెంట్లు చాలా మంది పాఠ్యగ్రంథాలుగా ఉపయోగపడే పుస్తకాలను రచించసాగారు. మిషనరీలు భారతదేశంలోని కుంఫిణీ రాజ్యాలలో యథేచ్ఛగా ప్రచారం చేసుకోవచ్చుననే హక్కును 1814 నాటి ఛార్టరులో పొందుపరిచాక 1817లో బళ్ళారిలో వెర్నాక్యులర్ ట్రాక్టు సొసైటీని సంస్థాపించారు. కరపత్రాల వంటి చిరుపొత్తాలను యిక్కడ మిషనరీలు ప్రచురణకు సిద్ధపరిచేవారు. 1825 నాటికి బళ్ళారిలో అచ్చుకూటం ఒకటి వీరు స్థాపించారు. 1818లో మద్రాసులోనూ, 1840లో విశాఖపట్నంలో ట్రాక్టుల కోసం అచ్చు కూటాలు వచ్చాయి. మిషనరీల గ్రంథ ప్రచురణలు

క్రైస్తవ జ్ఞానాభివృద్ధికి వుద్దేశించినవి. విద్యాలయాలలో పాఠ్య గ్రంథాల ప్రచురణ విభిన్నమైన విషయం.

1820లో మద్రాసు స్కూల్‌బుక్ సొసైటీని సర్కారు వారు స్థాపించారు. పదేళ్ళలో కొన్ని పాఠ్య గ్రంథాలు, తత్తుల్యమైనవీ ప్రచురించారు. 1842 నాటికి కాలేజీలో అమ్మే పుస్తకాల గురించి పత్రికలలో వివరాలు వున్నాయి.[16]

కాలేజీలో అమ్మే పుస్తకాలు

తెలుగు	రు.–అ–పై
కేమిల్ గ్రామరు చేవాకాగితాలది కట్టినది	4-0-0
కట్టనిది	3-8-0
ఈ దొరగారి తెలుగున్ను యింగిలీషున్ను	
డిక్షనెరీ గోవా కాగితాలది	15-0-0
చీనా కాగితాలది	6-0-0
వేమన పద్యాలు కట్టినది ఇంగ్లీషు	2-0-0
అర్ధం సహా	
కట్టనిది	1-12-0
మారీసు తెలుగు సెలక్షన్ చీనా	4-0-0
డిటో – ఇంగ్లీషున్ను తెలుగున్ను	
వుండే రెండు వాలాల డిక్షనెరీ	35-0-0
కట్టనిది	32-8-0
బ్రౌను ఛందస్సు తెలుగున్ను	0-8-0
రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రిలవారు	
చేసిన విక్రమార్కుని కథలు	3-8-0
కట్టనిది	2-12-0
గురుమూర్తి శాస్త్రివారి తెలుగు	
వ్యాకరణం కట్టనిది	2-8-0
విశ్వంభరశాస్త్రి అమరకోశం	2-8-0
వుస్టలరు దొరగారు చేసిన తెలుగు	

---

16 .వర్తమాన తరంగిణి – సంపుటం 1 – సంచిక19, 1842 అక్టోబరు 13.

అరేబియన్ నైట్సు	13–0–0
కట్టనిది	12–0–0
బొ॥ సుబ్రావు యింగిలీషు తెలుగు	
సినానిమసు డిక్షనేరి	3–0–0

అచ్చులో

హంసవింశతి తెనుగు వచన కావ్యం; వేణుగోపాలశతకం."

ఈ పుస్తకాల వివరాలలో కొన్నింటిని 'కట్టనివి'గా కొన్ని 'కట్టినవి'గా తెలియ చేయడంలో ఒక విశేషముంది. తొలి రోజుల్లో ప్రచురణ కర్తలే అన్ని పుస్తకాలను బైండు చేయించే వారుకాదు. విడివిడి పుటల ఫారాలను కట్టకుండా అమ్మేవారు. కొనుక్కొనే వారు బైండు చేయించుకొనేవారు. ఇటువంటి వాటినే 'కట్టనివి' అని పేర్కొనేవారు. ప్రచురణ కర్తలే బైండు చేసిన వాటిని 'కట్టినవి' అని పేర్కొనేవారు.

అన్ని తరహాల పుస్తకాలనూ తాము ప్రకటించవలసిన అవసరం లేదని కాలేజీ బోర్డువారు, స్కూల్ బుక్ సొసైటీ వారు భావించారు. ప్రైవేటు వ్యక్తులు నడిపే ప్రెస్సులలో వాటిని వివిధ ప్రచురణ కర్తలు ముద్రించుకొనడమే మంచిదని భావించారు. అయితే అచ్చుకూటాలను పెట్టుకోడానికి పత్రికలు ప్రచురించడానికీ సర్కారువారి అనుమతి కావాలి. పత్రికా స్వాతంత్ర్యంపై తీవ్రమైన నిర్బంధాలు వుండేవి. అభ్యంతరకరమైన రచనలు చేసిన తెల్లవాళ్ళని భారత దేశంనుంచి బహిష్కరించేవారు. 1835లో సర్ చార్లెస్ మెట్కాఫ్ గవర్నరు జనరల్‌గా పదవిని స్వీకరించాక 'నేటివ్ ప్రెస్'పై నిర్బంధాలను పూర్తిగా రద్దు చేశాడు. అచ్చుకూటాలు పెట్ట దలచుకొన్నవారుగానీ, పత్రికలు నడపదలచుకొన్నవారుగానీ మేజిస్ట్రేటు దగ్గర 'డిక్లరేషన్' తీసుకొంటేచాలు, వాటిని నిర్వహించవచ్చుననే ఉదారమైన ఆజ్ఞలు మెట్కాఫ్ జారీ చేశాడు. భారత దేశంలోనూ, మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీలోనూ, తెలుగు సాంస్కృతిక రంగంలోనూ చెప్పుకోదగ్గ మార్పులు వచ్చాయి.

1836వ సంవత్సరంలో ప్రచురితమైన మద్రాస్ ఆల్మనాక వార్షిక సంచికలో ఒక్క చెన్న పట్నంలోనే 20 ప్రైవేటు ముద్రాక్షరశాలలు వున్నట్టు

చిరునామాలతో సైతం ప్రకటించాడు.[17] ఈ ముద్రాక్షర శాలల జాబితాలో ప్రతియేడు కొత్త అచ్చుకూటాల పేర్లు వచ్చి చేరేవి. వృత్తాంతిని, వర్తమాన తరంగిణి అనే ముద్రాక్షరశాలలు కూడా ఏర్పడ్డాయి. పత్రికా ప్రకటనంతో పాటు పుస్తక ప్రచురణ కూడా లాభసాటి వ్యాపారమే కాక జ్ఞానాభివృద్ధికి మార్గం అని విద్వత్కుటుంబాలలోని వ్యక్తులు గ్రహించారు. 1842 నాటికి 'వర్తమాన తరంగిణి' వారి దగ్గర లభించే పుస్తకాల కేటాలాగును ప్రచురించారు.

" ఈ దిగువను మా పత్రికలో ప్రశిద్ధపరచి వుండే సకల గ్రంథములున్ను రొఖరూకలకు క్రయానికి యీ చాపాఖానాలో దొరకడమవును.

ఇంగ్లీషు తెనుగు

బహు విధముల అనేక మాటలు కొత్తగా చేర్చి విశేషములైన సంగతులున్ను వ్యవహారపు విషయములున్ను చదువుకొనేవారి కిన్ని తక్కిన వారికిన్ని ఉపయోగించే లాగున కాంబి రామకృష్ణ శాస్త్రులవారివల్ల ఏర్పరచబడిన వొక్కాబ్లేరి దైలాగు మొదలైన గ్రంథం.

	రు.4	అ 8
ప్రశ్నోత్తరములుగా వ్యాకరణము	రు.1	అ 8
యిర్రిగ్యులర్ వెర్బ్సులు	రు.1	అ 8
కార్పెంటర్సు సినానిమిసు డిక్షినేరి	రు.4	
ప్లీజాంటు స్టోరీ	రు.2	
యింగ్లీషు అరవము		
లుక్కింగు గ్లాసు	రు.5	
పెర్షియన్ స్టోరీ	రు.2	
ప్లీజింగు టేల్సు	అ 12	
క్రొత్తగా యేర్పరచబడిన వొక్కాబ్లేరి మొదలయినవి	రు.7	
తెనుగు		
టీకామరము	రు.7	

17. Vide - ARUDRA'S-BEGININGS OF TELUGU JOURNALISM-IN-"STUDIES IN THE HISTORY OF TELUGU JOURNALISM" -Ed. K.R. SESHAGIRI RAO, DELHI,1968 P.17

మూలం అమరం	రు.1	అ 8
మనుచరిత్ర మూలం	రు.2	
ఆదిపర్వం	రు.8	
వసుచరిత్ర టీకతో 4 గో ఆశ్వాసము పర్యంతం తయారుగా వున్నవి.మిగిలిన రెండు అశ్వాసములున్ను పూర్తిగానే యిప్పించడమవును.	రు.10	
కుచేలో పాఖ్యానం	రు.1	అ 8
వేమన పద్యములు 3 భాగములు	రు.2	
భర్తృహరిః సంస్కృత శ్లోకములు తెలుగు భాషలో 3 భాగములు	రు.1	
ఆంధ్రనామ సంగ్రహం టీకతో	రు.1	
హరిశ్చంద్ర నళోపాఖ్యానము యక్షగానము గరుడా చలము	రు.4	
రుక్మిణీ కల్యాణము	అ 5	
ప్రహ్లాద చరిత్ర	రు.1	అ 4
భగవద్గీతలు	రు.1	
బాల రామాయణము అర్థముతో		అ 14
బాలశిక్ష		అ 14
భజగోవింద శ్లోకములు అర్థముతో		అ 8
కవిజన రంజనం		అ 12
శుకరంభాసంవాదం రంభా రావణ సంవాదం		అ 12
గజేంద్ర మోక్షం		అ 8
నరశింహ్మ శతకం		అ 12
రామ తారక శతకం		అ 12
కాళహస్తి శతకం		అ 8
కలువాయి శతకం		అ 8
కాంతాలలామ శతకం		అ 8
లావణ్య శతకం		అ 8

సిద్ధరామ శతకం	అ 8
భళిర కరవేల్పు శతకం	అ 6
చమడప్ప శతకం	అ 6
దాశరథీ శతకం	అ ౫
సుమతీ శతకమున్ను ఛందస్సున్ను	అ ४
భాస్కర శతకం	అ ४
జానకీ పతి శతకం	అ ౫
వరయోగీంద్ర శతకం	అ ౧ ౨
గురుమూర్తి శాస్త్రుల్లు వారు చేసిన వ్యాకరణం రు ౨	అ ౮
పంచతంత్రకథలు రు 3	అ ౮
ప్రశ్నోత్తరాంధ్ర వ్యాకరణం	అ ౧౦

అరవం-కవడం-హిందూస్థానీ పుస్తకాల పట్టికలు కూడా ఉన్నాయి.

(వర్తమాన తరంగిణి- పుస్తకం 1, సంచిక-9, 1842 ఆగస్టు 4)

1842 నాటికి ఇన్ని పుస్తకాలు ప్రచురితమైనట్లు దాఖలాలు కనబడుతున్నా ఒక అర పుష్కర కాలం ముందుగానే ప్రామాణిక గ్రంధ ప్రచురణలు ప్రారంభమయ్యాయని భావించవచ్చు. ఏనుగుల వీరా స్వామయ్యగారి కాశీయాత్ర చరిత్రను 1838లో పుదూరు నారాయణ శాస్త్రి గారు 'లేఖక తప్పులు' దిద్ది ప్రచురించారు. ఈ పేరులో ఉన్న 'పుదూరు ' అన్నది గ్రామనామం. నెల్లూరు జిల్లా నాయుడు పేటకు కోసెడు దూరంలో ఈ గ్రామముంది. ' ఏభైయిళ్ల విద్వన్మండలి ' ఈ గ్రామంలో ఉన్నట్టు వీరాస్వామయ్య గారు చెప్పారు. (కాశీయాత్ర చరిత్ర పుట 360). ఈ విద్వత్కుటుంబాలలోని వారందరికీ గ్రామనామం 'పుదూరు' అని మొదట ఉన్నా ఇంటి పేర్లుగా వేరే పౌరుష గ్రామ నామాలు కూడా పేరుతో చేర్చుతారు. వీరందరూ ద్రావిడ బ్రాహ్మణ శాఖకు చెందిన వారు. వేదం, పురాణం, నావిళ్ళ, చదలువాడ అనే ఇంటి పేర్లు పుస్తక ప్రచురణ రంగంలో ప్రసిద్ధమైనవి.

పురాణం వారిలో కృష్ణ శాస్త్రులు, హయగ్రీవ శాస్త్రులు అనే సోదరులు సంస్కృతాంధ్ర పండితులు. కృష్ణ శాస్త్రులుగారు 1840లో శంకర భగవత్పాదుల 'ఆత్మబోధ ప్రకాశిక' ప్రతి పదార్థ వ్యాఖ్యాన సహితంగా అనువదించారు. ఈ ఆంధ్రీ కరణాన్ని అనుసరించి రామానుజ కవి రాయలు ఒక తమిళాను వాదం

తయారు చేశారు. తమ సోదరుల లాగే హయగ్రీయశాస్త్రి గారు పుస్తక ప్రచురణలో అభిలాష గలవారు. ముమ్మిడి శెట్టి పార్థసారధి శెట్టి గారితో కలిపి 'వివేకాదర్శం' అనే అచ్చుకూటాన్ని నెలకొల్పారు. శాస్త్రి గారు ఎటువంటి పుస్తకాలు ప్రకటించదలిచారో ఆయన బ్రౌను దొరగారికి రాసిన ఈ క్రింది లేఖ వల్ల విశదమవుతుంది.

" మహారాజశ్రీ ఆంధ్ర భాషా పండితులగు బ్రౌను సాహెబు గార్కి పురాణం హయగ్రీవ శాస్త్రి అనేక సలాములు చేసి వ్రాసుకున్న మనవి యేమంటే, వాల్మీకియ్యమగు శ్రీ మద్రామాయణమును అనేకమూల ప్రతుల మున్ను వుంచుకొని పరిష్కరించి కొన్ని దురూహములగు ('దురవగాహములగు' అని బ్రౌను దిద్దు బాటు) ఘట్టముల యందు వ్యాఖ్యాన కారుల అభిప్రాయమును సంగ్రహముగా నున్ను తేటగా నున్ను తెలియవ్రాశి, ప్రతి అధ్యాయ కథను సంగ్రహముగా ముందు దెలిపి యింకా కొన్ని పద్ధతులను నవీనంగా నేర్పరచి ముద్రాక్షరవాుల యందు అచ్చు వేయించే లాగున నిశ్చయిస్తిని గనక నా వుద్యమమును సఫలపరచుటకు తమ్ముమేడడ మేమంటే ముందు తాము అనేక ప్రతులను వుంచుకొని పరిష్కరించి యుండే రామాయణము తమ సన్నిధానము నందు వున్నదని వింటిమి గనక ఆ రామాయణమందు బాలకాండ మున్ను అయోధ్యకాండ నున్ను దయచేశి పంపడము మాత్రమే గాక, రామాయణ వ్యాఖ్యానములగు రామానుజియ్యము, గోవింద రాజియ్యము, భావ ప్రకాశిక, టీకా శిరోమణి, కతక టీక, వెద్యనాదియ్యము, నాగోజీపండితియ్యము, వీటిలో యేది వుండినా దయ చేసి పంపడము వల్ల చాలా సహాయముగా వుండును. లోగడ కలకత్తాలో ముద్రాక్షర విరచిత రామాయణము తమ వద్ద వున్నట్టున్న సదరహి గ్రంథము ప్రకృతమందు నేను దిద్ది యేర్పరచబొయ్యే రామాయణ గ్రంథమునకు చాలా సహాయ పడుననిన్ని దాన్ని యిప్పించే లాగున మమ్ము లోగా రా.రా.పార్థ సారధి శెట్టి వ్రాయించి పంపించిన జాబు వల్ల తెలియనగును.

సదరహి రామాయణము క్రౌదరు సాహేబుల వద్ద బాల కాండ మాత్రము వుండగాను దాన్ని తెచ్చి యీ దేశపు పుస్తకములలో సరి చూడగా ప్రతి శ్లోకమున్ను వేరుపడి యున్నది. కొన్ని చోట్ల శ్లోకములు లేక యున్ను, కొన్ని స్థలముల యందు అధికముగా మున్ను యిట్లు న్యూనాధిక్యముల చేత యీ దేశమందు గల పుస్తకములకు శానా వేరుపడి యున్నది. గనుక అది యీ

దేశస్థులకు చాలా విరుద్ధముగా నున్నందున నాకు సహాయపడ నేరదని నమ్ముతున్నాను. యిదిన్ని గాక కాశీ దేశస్థ నాగోజీ పండితీయ్యమనే వ్యాఖ్యానమునకున్ను కూడా అది విరుద్ధంగానే వున్నందున అచ్చు వేయించే యెడల పండితుల కృత్రిమం వల్ల అట్లా జరిగినట్లు నాకు తోస్తున్నది.

యిదిగాక యీ దేశమందు పాదర్లు చేత నేర్పరచియుండే ముద్రాక్షర శాలల యందు శ్రీమద్రామాయణమును అచ్చు వేయించుటకు సమ్మతి పడకపోయినందున నా స్వంతంలోనే అచ్చు ఆఫీసు వేయించే లాగున కొన్ని మంది సహాయమున్ను పొందడము వల్ల నిశ్చయిస్తిని. అందులో తెలుగు అక్షరములును సిద్ధపరచితిని. ఆ అక్షరములు తమరు ప్రకృత మందు వేయించే ఆది పర్వంలో అక్షరముల వంటివి అయి వాటికంటే కుదిరికెగా నున్నవి. ప్రమాణ మందు వాటిలో జతగా నున్న కుదిరికెలో తమరు అచ్చు వేయించిన లూకా గ్రంథము నందు వుండే అక్షరములకు జతగా నున్నవి. యీ నెల 20 తారీఖున ఆఫీసు యేర్పరిచే లాగున నిశ్చయిస్తిని గనక తమ్మ వేడడ మేమంటే యీ క్రింద వ్రాశే పుస్తకములను దయ చేసి నాకు అచ్చు వేసే లాగున యిప్పించి సహాయము చేయవలెనూ.

ప్రకృత మందు కావలసిన పుస్తకములు తారాశశాంకము, కుచేలో పాఖ్యానము, సారంగధర చరిత్రము, మైరావణ చరిత్ర, సుభద్రా పరిణయము, రాధికా స్వాంతము, రాఘవ పాండవియ్యము సవ్యాఖ్యానము, మనుచరిత్ర సవ్యాఖ్యానము, తెలుగు పద్యములలో కూడా వుండే కర్ణామృతములు 3 శతకములున్ను, కొద్ది రోజులకు పిమ్మట కావలశిన పుస్తకములు భారతము యుద్ధ పంచకము, రంగనాథ రామాయణము, తెలుగు భాగవతము, హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము సవ్యాఖ్యానము, వీటిలో యెవరికైనా అచ్చు వేయుటకు యిచ్చే లాగున ముందు వాగ్దత్తము చేశియున్న పక్షమందు ఆ పుస్తుకములను దక్క తక్కిన పుస్తకములను నాకే యిచ్చేస లాగున దయ చేయవలెనని కోరుతున్నాను.

తమరు యీ విషయమందు సర్వజ్ఞులు గనక యింకా యే పుస్తకములు అచ్చు వేయించుటకు నుపయుక్తంగా తమకు తోస్తున్నదో వాటిని తెలియ చేయవలెనని కోరుతున్నాను.

'యీ అచ్చు వేశే విషయమును గురించి తమరు సర్వసాధారణముగా సహాయము చేయవలెనని తలంపుగల ప్రభువులయినందు వల్లనున్ను, ఆంధ్ర

భాష యందుగల పుస్తకములు సుష్టుగా దిద్ది వేయించవలెననే కోరిక గలవారైనందున నున్ను నా విషయముగా అచ్చుకు కావలసిన పుస్తకముల నిచ్చి సహాయం చేస్తామని లోగడ నొకతూరి జాబు వ్రాసి పంపించి యుండడం నున్ను, సదరహి మూడు హేతువులవల్ల యీ రీతిగా వ్రాయడమైనది. చిత్తగించవలెను.

సంస్కృత గ్రంథములు ప్రాయశః నావద్దనే ప్రకృత మందు వుండడము వల్ల వాటిని గురించి తమకు వ్రాయలేదు. విశేషముగా కావలసిన పక్షమందు మనవి చేసుకొంటున్నాను. చిత్తగించవలెను. యిదే అనేక సలాములు.

తా॥ నాకు పంపే పుస్తకములను యీ జాబును తెచ్చే రా.రా.పార్థసారధి శెట్టి గుండా పంపితే చేరుతున్నది. గనుక దయ చేసి పంపవలెను'.

(10-4-1840 M. 401 P.P. 297-99)

అనేక సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథాలను పురాణం హయగ్రీవశాస్త్రి గారు ప్రామాణికంగా ప్రచురించారు. పురాణం వారి తరువాత అదే పుదూరి ద్రావిడ శాఖకు చెందిన 'వావిళ్ళ' వారు సుప్రసిద్ధులు. వీరు నలుగురు సోదరులు. వీరిలో రామస్వామి శాస్త్రుర్లుగారు (1832-1891) కడగొట్టు వారైనా గ్రంథ ప్రచురణ రంగంలో నేటికీ ప్రథమ శ్రేణిలో లెక్కింపవలసిన వారు.

రామ స్వామి శాస్త్రుర్లు గారి పెద్దన్న గారి పేరు వెంకట రమణ శాస్త్రి. వీరు బళ్ళారిలో కలక్టరు గుమస్తా శిరస్తాదారుగా పని చేశారు. రెండవ అన్నగారు సుబ్బరాయ శాస్త్రి. సామాన్య విద్యతో సంతృప్తిపడి 'దండిగుంట'లో స్థిరపడ్డారు. రామస్వామి శాస్త్రి గారు తమ మూడో అన్నగారు అనంత నారాయణ శాస్త్రితో కలిసి నెల్లూరులో గట్టుపల్లి శాస్త్రుల వారి వద్ద వేదాధ్యయనం చేశారు. తరువాత ఈ అన్నదమ్ములిద్దరూ కలిసి కోనసీమకు వెళ్ళి బులుసు పాపయ్య శాస్త్రిగారి వద్ద వ్యాకరణం చదువుకొన్నారు. తరువాత చెన్నపట్నానికి వచ్చి తండయార్‌పేటలోని తంజావూరు రామానాయుడి గారి సంస్కృత పాఠశాలలో వ్యాకరణ సాహిత్యాల కృషి కొనసాగించారు. అంతతో ఆగక మైసూరుకు వెళ్ళి చదువు కొనసాగించారు. అక్కడే ముద్రాక్షర శాలలు స్థాపించాలనే ఆలోచన వచ్చింది. ముమ్మడి కృష్ణరాజ వడయరు కాలంలో వారి ప్రోత్సాహం వల్ల ఒక ప్రెస్సును పెట్టి కన్నడ పుస్తక ప్రచురణ ప్రారంభించారు. కాని సహాయ సంపత్తిలేక దానిని కొనసాగించలేకపోయారు.

మద్రాసుకు ఈ అన్నదమ్ములు తిరిగి వచ్చాక రామస్వామి శాస్తుర్లుగారు వారి సోదరుల మామగారైన వేదం వెంకటాచల శాస్త్రి గారితో కలిసి వివేకాదర్శన ముద్రాలయం స్థాపించారు. ఇది కూడా మూన్నాళ్ళ ముచ్చటయింది. అన్నగారు అనంత నారాయణ శాస్త్రి గారితో కలిసి వివేక రత్నాకరమనే అచ్చుకూటాన్ని నెలకొల్పారు. అయితే 'అనంత నారాయణ శాస్త్రి గారికి మైసూరు సంస్కృత పాఠశాలలో ఉద్యోగం లభించడం వల్ల ఆయన భాగస్వామ్యం వదులుకున్నారు. రామస్వామి శాస్తుర్లు వారు ఒంటరిగా తంటాలు పడ్డారు. హిందూ భాషా సంజీవిని అనే అచ్చుకూటాన్ని కొన్నాళ్ళు నడిపారు. ఇంతలో సరస్వతి తిరు వేంకటాచార్యులు గారు వచ్చి కలిశారు. ఇద్దరూ సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షర శాలను స్థాపించారు. ఇది కూడా అల్పాయుష్షు సంస్థగానే పరిణమించింది.

ఇతరులతో పొత్తుల వ్యాపారంగా కాక స్వకీయ సంస్థగా రామస్వామి శాస్తుర్లు గారు ఆది సరస్వతీ నిలయ ముద్రాక్షర శాలను నెలకొల్పి కాళ్ళ నిలదొక్కుకున్నారు. 1854లో మొదటిసారిగా ఈ అచ్చు కూటాన్నుండి ఒక పుస్తకం వెలుగు చూపింది. నాటి నుంచి రామస్వామి శాస్తుర్లు గారి ' వావిళ్ళ సంస్థ' ఇటీవల మబ్బులు మూసినా వెలుతురు వెదజల్లుతూనే ఉంది.

రామస్వామి శాస్త్రి గారి అల్లుడు చదలవాడ సుందర రామ శాస్త్రిగారు (1840–1925) కూడా ముద్రాపకులే. 'శారదాంబా విలాస ముద్రాక్షర శాల'ను స్థాపించి ప్రామాణిక గ్రంథాలను ప్రచురించారు. వాల్మీకి రామాయణానికి ప్రతి పదటీకా సహితాంధ్ర వ్యాఖ్యానాన్ని 15 సంపుటాలలో ప్రచురించారు. మామ గారు పోయాక వావిళ్ళ సంస్థను ఈయనే కొన్నాళ్లు నిలబెట్టారు. రామస్వామి శాస్తుర్ల వారి కుమారుడు వెంకటేశ్వర శాస్త్రి గారు (1885–1956) ఆ తర్వాత ఆ సంస్థకు సారథులయ్యారు.

పుదూరు ద్రావిడ బ్రాహ్మణులే కాక భువనగిరి రంగయ్య శెట్టి, పువ్వాడ వెంకటరావు, వరదప్పశెట్టి మొదలైన వారు గ్రంథ ప్రచురణలు చేపట్టిన దిట్టలే. రంగయ్య శెట్టిగారు జూలూరి అప్పయ్య పంతులు గారి టీకతో 'మనుచరిత్ర' 1851లో ప్రచురించారు. పువ్వాడ వెంకటరావుగారు ఇతరులతో కలిసి బ్రౌను దొరగారి పరిష్కరణలు ఆధారంగా మహాభారతం అన్ని పర్వాలూ అచ్చు వేశారు. వరదప్పశెట్టి గారు తమ హిందూ ముద్రాక్షర శాలలో కాంబెల్ దొర గారి వ్యాకరణం, నిఘంటువుల పునర్ముద్రణ చేపట్టారు.

తెలుగు సాహిత్యానికి గ్రాంథిక శృంఖలాలను తెగిలించిన చిన్నయసూరి గారు (1809–1862) వాణీ దర్పణమనే అచ్చుకూటంలో 1853లో తమ నీతి చరిత్రను ముద్రించారు. ఇంతకు ముందు వైయాకరణం రామానుజాచార్యులు గారు వాడుక భాషలో రచించిన ఆదిపర్వం వచన గ్రంథాన్ని 1847లో చిన్నయసూరిగారు పరిచూశారు. భాషనేం మార్చలేదు. సూరిగారు 'సుజనరంజని' అనే పత్రికను నడిపారు. వీరి నీతి చంద్రిక, బాలవ్యాకరణాలు ప్రాచుర్యం పొందాక తెలుగులో గ్రంథ ప్రచురణల ధోరణి మారి తెలుగు సాహిత్యం మారుగొంతుకతో మాట్లాడసాగింది.

అయితే మళ్ళా కొన్నాళ్ళకు స్వంత గొంతుక తెచ్చుకొంది. త్యాగరాజస్వామి చెప్పినట్టు 'ఎందరోమహానుభావులు'. వందవాలు చెందవలసిన ఈ అందరూ అచ్చుకూటాలు పెట్టి గ్రంథాలు ప్రచురించారు. ఈ అందరిపేర్లూ, వాళ్ళ ప్రెస్సుల పేర్లూ పూర్తి వివరాలతో లభించలేదు. అయితే దొరికినంత మట్టుకు కుంపిణీ యుగంలో ముద్రాక్షరశాలల పేర్లు అకారాది క్రమంలో చెప్పుకొందాం.

ప్రెస్సుపేరు	ఊరు	కాలం
అమెరికన్ మిషన్‌ప్రెస్	మద్రాసు	1841–65
ఆదివిద్యానిలయముద్రాక్షరశాల	"	
ఆదివివేకాదర్శ ముద్రాక్షరశాల	"	1851
ఆల్బియన్ ప్రెస్	"	1836
ఎథీనియం ప్రెస్	"	1836
ఎస్.పి.సి.1 ప్రెస్	"	1836–1910

ప్రెస్సుపేరు	ఊరు	కాలం
ఓరియంటలిస్ట్ ప్రెస్	"	1837
కమర్షియల్‌ప్రెస్	"	1818
కర్ణాటిక్‌క్రానికల్	"	1836
కల్వివిళక్కుఅచ్చుకూటం	I	1836
కళానిధిప్రెస్	"	1853–56
కాలేజిప్రెస్	"	1819–29

'కొలసుట్-ఉల్-అక్బర్	"	1836
క్రిష్టియన్ నాలెడ్జి సొసైటి (సి.కె.ఎస్) ప్రెస్	"	1 844-91
జ్ఞానసూర్యోదయ ముద్రాక్షరశాల చర్చిమిషన్‌ప్రెస్		1829-36
జ్యోతిష్కళానిధి ముద్రాక్షరశాల	"	1853
'ది అబ్జర్వర్	"	1837
ది కన్సర్వేటివ్‌ప్రెస్	"	1836
దిస్పెక్టేటర్	"	1837
పబ్లిక్ ఇన్‌స్ట్రక్షన్‌ప్రెస్.	"	1857-67
మద్రాసుకూరియర్‌ప్రెస్	"	1836
మద్రాసు గజిట్‌ప్రెస్	"	1836
మద్రాసు సర్క్యులేటర్ అండ్ జనరల్ క్రానికల్	"	1836
మాస్టర్ సి.జె.టేలర్‌గారి అధీనంలో ఉన్న పురుశవాకంలోని ప్రెస్	"	1836
మిషన్ ప్రెస్	బళ్ళారి	1835-44
"	విశాఖపట్నం	1840-59
"	మద్రాసు	1842
ప్రెస్సుపేరు	ఊరు	కాలం
	(వేపేరి)	
"	శ్రీరామపురం	1814-18
మిష్టర్ జెగ్రాంట్ గారి లిథోగ్రాఫిక్‌ప్రెస్	మద్రాసు	1836
మేల్ ఎసైలమ్ ప్రెస్	"	1836
మేస్తర్ ఇ.గార్డన్ గారి అధీనంలో ఉన్న రాయపురంలోని ప్రెస్	"	1836
లండన్ మిషన్‌ప్రెస్	విశాఖపట్నం	1856-66

వర్తమానతరంగిణి		
ముద్రాక్షరశాల	మద్రాసు	1847
వాణీదర్పణ ముద్రాక్షరశాల	"	1853
వాణీవిలాసముద్రాక్షరశాల	"	
విద్యానిలయ ముద్రాక్షరశాల	"	
వివేకకళానిధిముద్రాక్షరశాల	"	
వివేకదర్పణముద్రాక్షరశాల	"	1853
వివేకధర్మ ముద్రాక్షరశాల	–	1843
వివేకరత్నాకరముద్రాక్షరశాల	మద్రాసు	
వివేకవిద్యానిలయముద్రాక్షరశాల	"	1864
వివేకాదర్శముద్రాక్షరశాల	"	1843
వృత్తాంతిని ప్రెస్	"	1838
శారదానిలయముద్రాక్షరశాల	"	
సరస్వతీఅచ్చుకూటం	"	1836
సరస్వతీ పీఠముద్రాక్షరశాల	"	1845
సూర్యాలోకముద్రాక్షరశాల	"	
సేలమ్‌ప్రెస్	"	1836
స్కాటిష్‌ప్రెస్	"	1857-62
స్టాండర్డ్‌ప్రెస్	"	1836
హిందూప్రక్షిప్తముద్రాక్షరశాల	"	
హిందూప్రెస్	"	1848

విబుధవరుల వల్ల విన్నంత, కన్నంత, తెలియవచ్చినంత తేటపరిచినపై పట్టికలో తేదీలవైనాలుకొన్ని సవరణలకూ, వివరణలకూ తావిస్తాయి. దీనికి ఇతోధిక పరిశోధన అవసరం. ఏమైనా మూర్జి నుంచి సూరిదాకా సాగిన తెలుగు గ్రంథ ప్రచురణ చరిత్ర ఆంధ్రసాహిత్య వికాసానికి చేతనైన సేవలు, చేర్చదగిన చేవలు చెప్పుకోతగ్గ విధంగానే ఇంకా దొరకవచ్చు. ఏ పరిశోధనైనా అనంతం.

13

చిట్టచివరకారల్‌మార్క్స్‌విశ్లేషణ

ఇప్పటిదాకా సమగ్ర ఆంధ్రసాహిత్యం కుంపిణీ యుగం సంపుటంలో వివిధ చరిత్ర కారులు తూర్పు ఇండియా కంపెనీ స్థాపన నుంచి ఉద్వాసన దాకా చెప్పిన భోగట్టాలు, చేసిన అంచనాలు, చూపెట్టిన దాఖలాలు పొందు పరుస్తూ ఈయుగ చరిత్రను అవగాహన చేసుకొనడానికి ప్రయత్నించాం. అయితే శాస్త్రీయ సామ్యవాద దృక్పథంతో ఈ యుగ చరిత్రను అధ్యయనం చెయ్యడం అవసరం. గతితార్కిక, చారిత్రక భౌతిక వాదాల ప్రాతిపదికపై శాస్త్రీయ సామ్యవాద స్థాపనాచార్యులైన కారల్‌మార్క్స్, ఫ్రెడరిక్ ఏంగెల్స్ భారత దేశ చరిత్రనూ, తూర్పు ఇండియా కంపెనీ పుట్టుపూర్వోత్తరాలనూ దాని కట్టకడపటి దశనూ, భావి ఫలితాలనూ చర్చిస్తూ తమ రచనలలో చక్కని విశ్లేషణ చేశారు. కారల్ మార్క్స్ 1853 జూన్ 10వ తేదీనుండి కొన్ని ముఖ్యాంశాలను చెప్పుకొనడం మన అవగాహనకు తప్పని సరి ప్రాతిపదిక. ఆసంగతులను నివేదిస్తాను.

తూర్పుఇండియా కంపెనీ తన వ్యవహారాలను ప్రారంభించే ప్రప్రథమ దశలోనే ఎలిజబెత్ రాణి రాజ్య కాలం(1533-1603)లో తన వర్తక వ్యాపారాన్ని లాభసాటిగా కొనసాగించడానికి ఏటా ముప్ఫయివేలపౌన్ల విలువగల వెండి, బంగారాలను విదేశాలకు ఎగుమతి చెయ్యడానికి రాజముకుటానుమతిని సంపాదించింది. ఇండియా నుండి దిగుమతి చేసుకొనే వస్తువులను ఇతర దేశాలకే ప్రధానంగా మళ్ళా ఎగుమతి చేసుకొంటారు. కనుక వీటి కోసం భారత దేశానికి చెల్లించే వెండి, బంగారాల కంటె, కొత్త ఎగుమతుల వల్ల లభించే ముద్ద వెండి

బంగారాల పరిమాణాలు అత్యధికం అని ఆనాటి ఆర్థిక వేత్తలు భావించినట్టు మార్క్స్ గమనించారు.[1]

1688లో ప్రధాన భూస్వామ్య పారిశ్రామికాధిపతుల ప్రయోజనాలతోనూ, అగ్రవాణిజ్య వేత్తల ప్రయోజనాలతోనూ ఇంగ్లండులో రాజ్యాంగ ప్రణాళికాబద్ధమైన రాచరికవ్యవస్థ బలపడినా, సార్వభౌమాధికారసంస్థగా పార్లమెంటును రూపొందించడానికి అభివృద్ధి నిరోధక భూస్వామ్య వర్గం సహాయ పడింది. తూర్పు ఇండియా కంపెనీ తమ దేశంలో అధికారంలో ఉన్న వారికి ఏటా పన్నెండు వందల పౌన్లను 'కానుకలు'గా చెల్లిస్తూ వచ్చేది. 1693 నాటికి ఈ మొత్తం ఏటా తొంభై వేల పౌన్లకు పెరిగింది. లంచానికి 'కానుక ' అన్నది ముద్దుపేరు. ఇంగ్లండురాజుగారే పదివేల పౌన్ల లంచం పుచ్చుకొన్నారు. ఒక డ్యూక్‌గారు అయిదువేల పౌన్లలంచం తిన్నారు. ప్రత్యక్షంగా పుచ్చుకొన్న ఈ లంచాలు ఇలా వుండగా బ్రహ్మాండమైన మొత్తాలను ధర్మ వడ్డీకి అప్పుఇస్తానని ప్రభుత్వానికి కంపెనీ ఆశ చూపింది. పోటీ కంపెనీల డైరక్టర్లను కొని వేసింది.

భారత దేశంలో కంపెనీ వారు రాజ్య విస్తరణప్రారంభించే సరికి ప్రజాస్వామ్య దేశమైన ఇంగ్లండులో ఒక వర్గం ఒక నూతన వాదాన్ని లేవ తీసింది. బ్రిటిష్ ప్రజలైన కంపెనీ వారు రాజమకుటంతో ఎలాంటి సంబంధం లేకుండా స్వతంత్రంగా తాము చెలాయించగలిగే సార్వభౌమాధికారాలను సొంతంగా కలిగి ఉండటానికి ఎంత మాత్రం వీలులేదని ఈ వాదం ఉద్ఘాటిస్తుంది. ఇటీవల లభించిన దిగ్విజయాల ఫలితంగా లభించాయని విశ్వసించే 'అద్భుతమైన నిధి నిక్షేపాల'లో తమకు కూడా వంతు కావాలని ఆనాటి మంత్రులూ, ప్రజలూ ఇంగ్లండులో కోరారు. జాతీయ ఖజానాకు ఏటా నాలుగు లక్షల పౌన్లు చెల్లించడానికి కంపెనీ 1767లో ఒప్పందం చేసుకొని బయట పడేసరికి తలప్రాణం తోకకు వచ్చింది.[2] అయితే ఒప్పందం ప్రకారం ఈ కప్పాన్ని చెల్లించడానికి మారుగా కంపెనీ డబ్బు చిక్కుల్లో పడి ధన సహాయం కోసం పార్లమెంటునే అర్థించింది.

---

1. ప్రథమ భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం-పుట30

2. అదే పుస్తకంలో-పుట26

1784లో పార్లమెంటు ఈస్టు ఇండియా కంపెనీపై అజమాయిషీ చేసే ఒక బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్‌ను ఏర్పాటు చేసింది. కంపెనీ అధికారాన్నిరాజమకుటం నియమించే కమీషనర్లకు బదిలీ చేసింది. కంపెనీ డైరక్టర్లు మంత్రిత్వ సభ్యులూ కుమ్మక్కయ్యారు. 'ఈస్టిండియా కంపెనీ–దాని చరిత్ర, ఫలితాలు' అనే వ్యాసంలో కారల్ మార్క్స్ నాలుగు విభిన్న కోణాల నుంచి భారత దేశ సమస్యలను పరిశీలించారు.

ఒకప్పుడు కేవలం తన ఏజెంట్లకు వ్యాపార స్థావరాలు నిర్మించుకొనడంలోనూ, తన సరుకులు నిలువ చేసుకొనడానికి గిడ్డంగులు స్థాపించుకొనే ప్రయత్నాలలోనూ కంపెనీ తన కార్యకలాపాలను ప్రారంభించింది. కోటలునిర్మించు కొంది. 1689లోనే ఇండియాలో రాజ్యాన్ని స్థాపించుకొని ఈ భూభాగాలనుండి వచ్చే ఆదాయాన్ని తమ లాభాలకు ఒక మూలాధారం చేసుకొనే కోరిక కంపెనీ వారికి ఉన్నప్పటికీ 1744దాకా బొంబాయి, మద్రాసు, కలకత్తా చుట్టుపక్కల ఏవో అప్రధానాలైన కొద్దిపాటి ప్రదేశాలు తప్ప మరివేటినీ సంపాదించలేదు. అయితే క్లైవ్ సాధించిన విజయాల ఫలితంగా బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సాలో తరువాత క్రమంగా లక్షా అరవైయేడు వేల చదరపు మైళ్ళ విస్తీర్ణంగల భూభాగాన్ని ఆక్రమించు కొంది. స్వదేశ సంస్థానాలన్నింటి చుట్టూ కంపెనీ వారి అధీనంలో ఉన్న ప్రాంతాలే విస్తరించి ఉంటూ బ్రిటీష్ సార్వభౌమత్వం రూపాన్ని సంతరించు కొంటోంది.

ఈ విధంగా భారత దేశపు నైసర్గికమైన సరిహద్దులకు తుట్టతుదకు చేరుకొనే వరకూ కంపెనీ పేరు మీదుగానే బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం రెండు శతాబ్దులుగా సంఘర్షణలు సాగించింది. బూటక ప్రశాంతి వచనాలు అందరి కంటే మించి గొంతు చించుకొని అరవడానికి నిశ్చయించుకొన్న వారితోసహా ఇంగ్లండులోని అన్ని పక్షాలూ ఒకే ఒక్క బృహద్భారత సామ్రాజ్యం యొక్క సరిహద్దులు సుస్వరూపం సంతరించుకొనే వరకూ ఆపరిణామం జరుగు తున్నంత కాలం ఈ చర్యను చూసీ చూడనట్టుండి నోరు మెదపకుండా ఎందుకు ఊరుకొందో మనకు ఇప్పుడు అర్థం అవుతోందని కారల్ మార్క్స్ చెప్పారు.[3] ఆయన ఇంకా ఇలా విశద పరిచారు.

---

3. అదే పుస్తకంలో–పుట 29

"ఇండియానుండి ఇంగ్లండుకు రవాణా చేయబడిన ధనరాసులన్నీ, సాపేక్షంగా అత్యంత స్వల్పమయిన వాణిజ్య వ్యాపారంలో సంపాదిత మైనవి కాకుండా సరాసరి ఆదేశాన్ని ప్రత్యక్షంగా దోపిడీ చేయడం వల్ల సంపాదితమై, ఆదేశంలో బలాత్కారంగా గుంజి పోగు చేసుకొని, ఇంగ్లండుకు తరలించి వేయబడినట్టి అపారములైన నిధులే. 1813లో ఎట్టి నిర్బంధాలు లేకుండా వర్తకం ఆరంభమవడంతో, ఇండియా వర్తక వ్యాపారం అతిస్వల్పకాలంలో మూడింతలకు పైగా పెరిగింది. ఇంతే కాదు, వర్తకం యొక్క స్వభావమే పూర్తిగా మారిపోయింది. 1813 వరకూ ప్రధానంగా ఎగుమతి చేసే దేశంగా వుండినట్టి ఇండియా ఇప్పుడు దిగుమతి చేసుకొనే దేశమయిపోయింది. ఇది కూడా ఎంత త్వరితగతిని జరిగిందంటే, అంత వరకూ రూపాయకి 2 షిల్లింగుల 6పెన్నీ లుండిన మారకపు రేటు, 1823 నాటికే 2షిల్లింగులకు పడిపోయింది. అనాది నుండీ ప్రపంచాని కంతటికీ నూలు వస్త్రాలను తయారు చేసి పెట్టే బృహత్తర కర్మాగారమైన ఇండియా, ఆనాటికే ఇంగ్లీషు నూలు కట్టలు, నూలు వస్త్రాల ప్రళయ ప్రవాహంలో మునిగి పోయింది."

"ఇండియాను తమ సొంత ఎస్టేట్లుగా మార్చివేసినట్టి డబ్బుసంచులవర్గం యొక్క ప్రయోజనాలూ, ఆదేశాన్ని తమ సేనలతో జయించినట్టి అల్పజన పరిపాలక వర్గం యొక్క ప్రయోజనాలూ, ఆదేశాన్ని తమ జౌళి సరకులతో ముంచి వేసిన మిల్లు యజమాని వర్గం యొక్క ప్రయోజనాలూ ఆనాటి వరకూ చెట్టాపట్టాలు వేసుకొనే పురోగమించాయి. కాని ఇండియన్ మార్కెట్టు పైనే పరిశ్రమాధిపతి వర్గ ప్రయోజనాలు అధికంకాజొచ్చిన కొద్దీ, ఆదేశంలో వున్న దేశీయ పరిశ్రమను నాశనం గావించిన తరువాత, ఇక ఆదేశంలో ఉత్పాదక శక్తులను సరికొత్తగా సృష్టింపజేసే ఆవశ్యకతను పరిశ్రమాధిపతి వర్గం మరింతగా గుర్తింప నారంభించింది. ఒక దేశాన్ని మీరు మీ ఫ్యాక్టరీ సరుకులతో ఎల్లకాలం ముంచి వేస్తూనే ఉండాలంటే మీ సరుకులకు ప్రతిఫలంగా ఆదేశం ఏదో ఒక దినుసును మీకు పంపించ గలిగే సామర్థ్యాన్ని మీరు దానికి కలుగు జేస్తేనే గాని వీలుండదు."

"ఇటు పరిశ్రమాధిపతి వర్గానికీ, అటు డబ్బు సంచుల వర్గానికీ జరిగిన సంఘర్షణలో ఇండియా యుద్ధ భూమిగా పరిణమించింది. ఇంగ్లండులో తమ అత్యధిక ప్రాబల్యాన్ని తెలుసుకొన్న పరిశ్రమాధిపతి వర్గం తమకు వ్యతిరేకంగా వున్న ఈశక్తుల విధ్వంసాన్నీ పురాతన కాలం నుంచీ వస్తున్న భారతీయ

పరిపాలనా యంత్రాంగ వ్యవస్థ యావత్తు నాశనాన్ని ఇండియా కంపెనీ యొక్క అంతిమ అస్తమయాన్ని ఇప్పుడు కోరుకొంటుంది."

18వ శతాబ్దం మొత్తం మీద సర్వదశలలో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ విషయాలలో పార్లమెంటు జోక్యం కలిగించు కోవలసిందిగా ఒక కోరిక వెల్లడయింది. అయితే ఇది వాణిజ్య వర్గాల నుండి గాక పారిశ్రామిక వర్గాల నుండి బయలు దేరింది. పార్లమెంటు ఒక చట్టం ప్రకారం ఇండియా పర్షియా చైనాల నుండి ఎగుమతి కాబడిన చేనేత వస్త్రాలనుగాని, అద్దకం చేసిన లేదా రంగు వేసిన నూలు వస్త్రాలను గాని ధరించడం నిషేధించింది. వాటిని తమ దగ్గర ఉంచుకొన్న వారికీ అమ్మే వారికీ 200 పౌన్ల జరిమానా విధించే వారు.

" భారతదేశపు చేమగ్గాన్ని నాశనం చేసినదీ, వడకు రాట్నాన్ని ధ్వంసం చేసినదీ దేశంలో చొరబడినబ్రిటిష్ వాడే తప్ప మరెవ్వడూ కాదు. యూరోపియన్ మార్కెట్ల నుండి హిందూ దేశపు నూలు బట్టలను తరిమి వేయడంతో ఇంగ్లండు తన విధ్వంసన కార్యంప్రారంభించింది. ఇదైన తరువాత హిందూ స్థానానికి నూలు ఎగుమతి ప్రారంభించి, చివరకు పత్తికి పుట్టిల్లయిన దేశాన్నే నూలువస్త్రాలతో ముంచేసింది. 1818 నుండి 1836 వరకు ఇండియాకు గ్రేట్ బ్రిటన్ ఎగుమతి చేసిన నూలు సరుకులు1:5,200 నిష్పత్తిలో పెరిగిపోయాయి. ఇండియాకు బ్రిటన్ సన్ననూలు వస్త్రాల ఎగుమతి 1824లో 10 లక్షల గజాలుండగా, 1837లో 6కోట్ల 40 లక్షలకు మించింది. కాని అదే సమయంలో ఢక్కాపట్నపు జనసంఖ్య 1,50,000 నుండి 20,000 వరకూ తగ్గిపోయింది. వస్త్రాల ఉత్పత్తికి ప్రసిద్ధి కెక్కిన ఇండియా దేశపు పట్టణాలు ఈ విధంగా క్షీణించి పోవడం ఒక్కటే దుష్ఫలితమై యుంటే ఒక విధంగా వుండేది.కాని అంతకంటేఘోరమైన దేమంటే వ్యవసాయానికీ వస్తూత్పత్తి పరిశ్రమకీ ఉండే ఐక్యతను బ్రిటిష్ ఆవిరి యంత్రమూ, బ్రిటిష్ విజ్ఞాన శాస్త్రమూ హిందూ స్థానం యావత్తు భూభాగంపై నుండీ కూలంకషంగా పెకలించి వేశాయి."

ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ సుదీర్ఘ చరిత్రలో పార్లమెంటు జోక్యం వల్ల ఎటువంటి మార్పులు వచ్చాయో మార్క్స్ చాలా స్పష్టంగా విశద పర్చారు. 1858లో న్యూయార్క్ డెయిలీ ట్రిబ్యూన్ పత్రికకు 'ఇండియా చట్టం'పైన ఒక వ్యాసం రాస్తూ అందులో ఇలా చెప్పారు.

"1784వ చట్టం ప్రకారం, ఆచరణలో కంపెనీ కుండిన పరిపాలనాధికారం, బోర్డ్ ఆఫ్ కంట్రోల్ ద్వారా మంత్రి మండలి పర్యవేక్షణ కిందికి వచ్చింది. చైనా వర్తకంలో కంపెనీ కున్న గుత్తాధిపత్యం ఒక్కటే తప్ప, కంపెనీ కుండిన ఇతర వాణిజ్య గుత్తాధిపత్యమంతా 1813 శాసనంతో అంతరించి పోయింది. కంపెనీ కుండిన వాణిజ్యపు స్వభావమంతా 1834 శాసనం సంపూర్ణంగా రద్దు చేసింది. ఇకపోతే ఇండియా పరిపాలనాధికారం ఒక్కటే తప్ప కడమ అన్ని అధికారాలను 1854 శాసనం తుడిచి పెట్టేసింది. చరిత్ర పరిభ్రమణంలో 1612లో వాటాదార్ల కంపెనీగా మారిన ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ మళ్ళీ తన తొల్లిటి స్వరూపమే ధరించుతూంది. ఎటు దిరిగి, వర్తకం చేయని భాగస్వాముల వర్తక కంపెనీగానూ, స్థిరంగా నిర్ణయించ బడిన డివిడెండ్లు మాత్రమే అనుభవించే హక్కును కలిగినట్టి డబ్బూ దనకం లేని వాటాదార్ల కంపెనీగానూ ఈ నాడు రూపొందింది."

1857లో 'ఇండియా సమస్యపై వ్యాసం రాస్తూ కారల్ మార్క్స్ అప్పటి టోరీ నాయకుడు డిజ్రేలి ఉపన్యాస భాగాలను 'న్యూయార్క్ డెయిలీ ట్రిబ్యూన్' లో ఉదాహరించారు. అవి ఇలా ఉన్నాయి.

"విభజించి పాలించు అనే పురాతన సూత్ర ప్రాతిపదిక పైనే గత పదేళ్ళ వరకూ ఇండియాలో బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యం స్థాపింపబడిందనీ – అయితే ఇండియాలో వున్న వివిధ జాతీయతలపట్ల గౌరవాన్ని చూపడం ద్వారానే, వారి మతాలతో ఏవిధంగానూ జోక్యం కలుగు జేసుకోకుండా ఉండేటట్టు జాగ్రత్త వహించడం వల్లనే భూవసతిని గలిగిన వారి ఆస్తిని పరిరక్షించడం వల్లనే ఈ సూత్రం అమలు జరపడం జరిగిందనీ ఈయన ఉద్ఘాటించాడు దేశంలో వున్న అల్లరి చిల్లర జనానికి ఉపాధి కల్పించి, తనలోకి ఆకర్షించే రక్షక కవాటంగా సిపాయి సేన ఉపయోగ పడింది. అయితే ఇటీవల సంవత్సరాలలో, జాతీయతను నాశనం చేసే సూత్రం ఒకటి ఇండియా పరిపాలనలో అవలంబించడం జరుగుతూ వచ్చింది. బలప్రయోగం చేసి దేశీయ సంస్థానాధీశులను సర్వనాశనం చేయడమూ, ఆస్తుల అనుభవానికి అవరోధాలు కల్పించడము ప్రజల మతంలో జోక్యం కలుగ జేసుకోవడమూ ఇట్టి రూపాలలో ఈసూత్రం అమలు పరచడం జరిగింది. 1848లో ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ ఆర్థిక స్థితి ఎంతగా చెడిపోయిందంటే, ఏదో ఒక విధంగా కంపెనీ ఆదాయాన్ని పెంచుతేనే గాని గత్యంతరం లేక పోయింది. అప్పుడు కౌన్సిల్ ప్రకటించిన ఒక తీర్మానంలో ఆదాయం పెంచడానికి దేశీయ సంస్థానాధీశులకు నష్టం సంభవించే విధంగా బ్రిటిష్ భూ భాగాలను విస్తరింప చేయడం ఒక్కటే పద్ధతి

అనే సూత్రం ఇంచుమించు ఎట్టి దాపరికమూ లేకుండానే నిర్వచించ బడింది. తరువాత, సతారా రాజు చనిపోవడం సంభవించగా, ఈసూత్రం అనుసరించి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ వారు అతని పెంపకపు కొడుకుని వారసునిగా గుర్తింపు నిరాకరించి, ఆసంస్థానాన్ని తమ రాజ్యంలో కలిపేసుకున్నారు. అక్షణం నుండి, ఏదేశీయ సంస్థానాధీశుడైనా సరే నిస్సంతుగా చనిపోయాడనే సరికి ఈ బలాత్కార ఆక్రమణ పద్ధతి వినియోగించబడుతుండేది. హిందూదేశ సమాజానికి మూలస్తంభమైనట్టి దత్తత సూత్రాన్నే ప్రభుత్వం ఒక క్రమపద్ధతిలో రద్దు చేయసాగింది. ఈ విధంగా 1848-1854 మధ్యకాలంలో ఒక డజనుకు పైగా స్వతంత్ర సంస్థానాధీశుల రాజ్యాలు బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యంలోకి బలాత్కారంగా కలిపేసు కోవడం జరిగింది. 80,000 చదరపు మైళ్ళ విస్తీర్ణం గలిగి, 40 లక్షల నుండి 50 లక్షల వరకూ జనసంఖ్య, బ్రహ్మాండమైన ఐశ్వర్యమూ కలిగిన బేరార్ రాజ్యాన్ని 1854లో బలప్రయోగం చేసి కాజేశారు. హిందువులే కాకుండా మహమ్మదీయులు కూడా ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీతో తలపడడానికి దారి తీసినట్టి అయోధ్య ఆక్రమణను పేర్కొంటూ, ఈ ఆక్రమణల జాబితాను పూర్తి చేశాడు మిస్టర్ డిజ్రేలీ. గత పదేళ్ళుగా ప్రభుత్వంచే అవలంబింపబడిన నూతన విధానం ఇండియా లో వున్న ఆస్థి అనుభవ పద్ధతిని ఎల్లాగైతే గందరగోళ పరచిందో మిస్టర్ డిజ్రేలీ వివరించాడు".

ఇండియాలో భూమి అనుభవం హక్కుల పైన మార్క్స్ చాలా కూలంకషమైన అధ్యయనం చేశారు. భారతీయ సైనికుల తిరుగుబాటుకు నేపధ్యంగా భూమి సమస్యపై విశ్లేషణాత్మకమైన వివరణ ఇచ్చారు.

"పురాతన హిందూ సాంఘిక సంస్థల ప్రకారం భూస్వామ్యపు హక్కు గ్రామ సంఘాలకే ఉండేదని, ఏయే వ్యక్తులు ఎంతెంత భూమి సాగు చెయ్యాలో నిర్ణయించి భూమిని వ్యక్తులకు పంపిణీ చేసే హక్కు వీటికే ఉండేదనీ, జమీందార్లూ, తాలూక్దార్లూ కేవలం ప్రభుత్వోద్యోగులేననీ, గ్రామంలోని భూముల సాగుబడిని అజమాయిషీ చేసి, గ్రామం నుండి రాజుకు రావలసిన శిస్తు వసూలు చేసి రాజుకు చెల్లించే విధులు మాత్రమే వీరు నిర్వహించుతుండేవారనీ ఇప్పుడు తెలుస్తూంది".

"హిందూ దేశంలో ఇంగ్లీషు వారు నేరుగా పరిపాలన సాగించుతున్న రాష్ట్రాలలో ఇటీవలి సంవత్సరాలలో భూమి అనుభవ విధానమూ భూమిశిస్తు ఆదాయ విధానము అవలంబించడంలో ఈ అభిప్రాయం యొక్క ప్రభావమే చాలా వరకూ ప్రస్ఫుటమైంది. భూమిపై సర్వహక్కులూ ఇతరుల కెవ్వరికీ లేకుండా తమకే, తమ కొక్కరికే ఉన్నాయని జమీందార్లూ, తాలుక్దార్లూ చేసిన

వాదనకు ప్రభుత్వమూ, రైతులూ, ఇద్దరికీ వుండిన హక్కులను సహితమూ వీరు హస్తగతం చేసుకోవడమే మూలాధారమని ఇప్పుడొక అభిప్రాయం ఏర్పడింది. ఈ అభిప్రాయ ఫలితంగా వాస్తవంగా భూమిని సాగు చేసే రైతులకూ దేశం యొక్క సాధారణ పురోభివృద్ధికీ గుదిబండగా తయారైన వీరిని వదిలించుకోవడానికి సర్వ ప్రయత్నాలూ జరిగాయి. ఈ మధ్యవర్తుల హక్కులకు గల మూలాధారాలు ఏవైనప్పటికీ, ఇవి చిరకాల భుక్తం వల్ల ఏర్పడిన హక్కులని వారు చెబుతున్న కారణంగా, ప్రజల పట్ల ఈ హక్కులు ఎంత బాధాకరంగానూ, నిరంకుశంగానూ, హింసాత్మకంగానూ ఉన్నప్పటికీ కూడా వీటిని పొంతమూ కొట్టి పారేయడానికి న్యాయశాస్త్రం ఒప్పుకోదు. కాబట్టి వీటిని కొంత వరకైనా గుర్తించక తప్పింది కాదు. అయోధ్యలో బలహీనులైన దేశీయ రాజుల పరిపాలన ఫలితంగా, ఈ ఫ్యూడల్ భూస్వాములు ప్రభుత్వానికి చెందాల్సిన స్వామ్యాలకు రైతులకుండిన హక్కులకూ ఎసరు పెట్టి, వాటిని తమ గుప్పిట్లో అంకించుకున్నారు. పోతే దరిమిలా ఆ రాజ్యాన్ని కలిపేసుకోవడం జరిగిన తదుపరి, ఈ విషయం పరిశీలన కొచ్చినప్పుడు భూమి శిస్తు పైసలాను నిర్ణయించే వ్యవహారానికై నియమించబడిన కమీషనర్లకీ, యథార్థంగా తమకున్న హక్కుల పరిమితులను గురించి జమీందార్లూ, తాలూక్దార్లకీ, నిర్దాక్షిణ్యమైన వాగ్యుద్ధం చెలరేగింది. దీని ఫలితంగా వీరిలో తీవ్రమైన అసంతృప్తి ప్రబలి, తిరుగుబాటు చేసిన సిపాయిలతో వీరు చేతులు కలిపి ఏకమవడానికి కారణమైంది".

భారత దేశంలో జాతీయ విముక్తి పోరాటం ప్రారంభమైన కాలంలో 1858 లో బ్రిటిష్ ప్రధాన మంత్రిగా ఉన్న డార్బీ అవలంబించిన దృక్పథం గురించి మార్క్స్ ఇలా రాశారు.

"వేళ్ళు పాదుకొన్న హక్కులను అనుభవించుతున్న వర్గం యొక్క ప్రయోజనాలే పవిత్రమైనవిగా ఎంచి, భూస్వామ్య ప్రభువర్గ ప్రయోజనాలను నిలబెట్టడం యొక్క ప్రాముఖ్యతను సమర్థించే టోరీ, లేక కన్సర్వేటివ్ పార్టీ సామాన్య సూత్రాలతో సరిగ్గా అనుగుణ్యంగానే ఉంటుంది. తమ స్వదేశంలోని భూస్వామ్య ప్రయోజనాలను పేర్కొనేటప్పుడల్లా, భూస్వాములను గురించీ, శిస్తులను అనుభవించే వారి గురించే వారు చెబుతారు కాని, శిస్తులు చెల్లించే వారి గురించి కాని, భూమిని వాస్తవంగా సాగు చేసే రైతులను గురించికాని వారు ఎత్తుకొనే ఎత్తుకోరు. ఇందుచేత జమీందార్ల, తాలూక్దార్ల సంఖ్య వాస్తవంగా ఎంత స్వల్పంగా ఉన్నప్పటికీ వీరి ప్రయోజనాలనే అత్యధిక సంఖ్యాకులైన ప్రజల

యొక్క ప్రయోజనాలతో డార్బీ మంత్రి వర్గం సమానం చెయ్యడంలో ఏమీ ఆశ్చర్యం లేదు".

భారత దేశంలో ఫ్యూడల్ వర్గాలు మాత్రమే కాక యురోపియన్ విజ్ఞాన శాస్త్రీయ భావాలను అవగాహన చేసుకొన్నట్టి ఒక నూతన వర్గం ప్రాదుర్భవించడం మార్క్స్ గమనించారు. భారత దేశంలోని జాతీయ విముక్తి తిరుగుబాటును అణచివేయడంలో పాల్గొన్న ఆఫీసర్లు అంగీకరించిన సత్యాలను మార్క్స్ ఇలా చెప్పారు.

"ఇండియా ప్రజానీకంలో అశేష జనానికి గొప్ప పారిశ్రామికశీలమైన శక్తి వుంది. పెట్టుబడిని సంచయం చేసుకోవడానికి తగిన సామర్థ్యం వుంది. గణిత శాస్త్రాలను గ్రహించగలిగే స్ఫుటమైన మేధాశక్తి వుంది. లెక్కలు కట్టడానికీ, భౌతిక శాస్త్రాలు ఆకళింపు చేసుకోవడానికీ, చక్కని ప్రజ్ఞ వుంది. వారి బుద్ధి కుశలతలు అత్యంత శ్రేష్టమైనవి".

"ఇండియాలో బ్రిటిష్ పాలన భావి ఫలితాలను 1853లోనే అంచనావేస్తూ మార్క్స్ యిలా చెప్పారు.

"తమ ఉత్పత్తులకు అవసరమయ్యే పత్తి మొదలైన ముడి సరుకులను అంతకంతకు మరింత చౌకగా గుంజుకోగలగడమనే ఏకైక లక్ష్యంతోనే ఇండియాకు రైల్వేలను సమకూర్చే అభిప్రాయం ఇంగ్లీషు మిల్లు అధిపతి వర్గానికి ఉందని నాకు తెలుసు. కాని, ఒక దేశంలో వున్న రవాణా వ్యవస్థలో ఒకసారి గనుక మీరు యంత్రాలు ప్రవేశపెట్టారంటే, ఆ దేశంలో ముడి ఇనుమూ, రాక్షసి బొగ్గూ ఉన్న పక్షంలో యంత్రోత్పత్తి చేయకుండా ఆ దేశాన్ని ఆపడం ఇక మీతరం కాదు. రైల్వే రవాణా యొక్క తక్షణ వర్తమాన అవసరాలను తీర్చగలిగే పారిశ్రామిక విధానాలను ఆ దేశంలో ప్రవేశపెట్టనిదే, ఒక బ్రహ్మాండమైన దేశంలో విస్తృతమైన రైల్వే మార్గాల అల్లికను మీరు కొనసాగించి దానిని సరైన స్థితిలో ఉంచలేరు. అంతేకాదు రవాణా వ్యవస్థలో యంత్ర వినియోగాన్ని ప్రవేశపెట్టడం, రైల్వేలతో తక్షణం సంబంధం లేనట్టి ఇతర పారిశ్రామిక రంగాలలో కూడా యంత్ర వినియోగానికి తప్పక దారి తీసి తీరుతుంది. అందుచేత ఇండియాలో ఆధునిక పరిశ్రమకు రైల్వే విధానం నిజమైన అంకురార్పణే అవుతుంది. నూతన శ్రమకు అలవాటు పడగలిగే ప్రత్యేక బుద్ధి కుశలతను అలవర్చుకొనేట్టూ, అందుకు అవసరమైన యంత్రశాస్త్ర పరిజ్ఞానాన్ని నేర్చుకొనేటట్లూ హిందూ దేశస్థులకు బ్రిటిష్ వారి వల్లనే అవకాశాలు

లభించుతాయి. కాబట్టి ఇది జరగడం తధ్యం. కలకత్తా టంకశాలలో కొన్ని సంవత్సరాలుగా ఆవిరి యంత్రాలను పని చేయించుతున్నట్టి దేశీయ ఇంజనీర్లూ, హరిద్వార్ రాక్షసి బొగ్గు జిల్లాలో ఉన్న అనేక ఆవిరి యంత్రాలు పనిచేయడంలో నియమితులైనట్టి దేశీయ కార్మికులూ, ఇంకా ఇతర దృష్టాంతాలూ ప్రదర్శించుతున్నట్టి శక్తి సామర్థ్యాలూ నైపుణ్య కుశలతలూ ఇందుకు ప్రబల నిదర్శనాలు".

"గ్రేట్ బ్రిటన్‌లో నేడున్న పాలక వర్గాల స్థానాన్ని పారిశ్రామిక కార్మిక వర్గం ఆక్రమించుకొనే సమయం వస్తేనే తప్ప లేదా తమపై ఇంగ్లీషు వారు విధించిన దాస్య శృంఖలాలను భారతీయులు తమంతట తామే తుత్తునియలుగా తెంచి వేసే శక్తి అభివృద్ధి చేసుకోగలిగే సమయం వస్తేనే తప్ప తమ మధ్య అక్కడక్కడ చెదురుమదురుగా బ్రిటిష్ బూర్జువా వర్గం వెదజల్లిన నూతన సాంఘిక బీజం ఫలితాలను భారతీయులు అంతవరకూ అనుభవించ లేకపోతారు...' మహత్తరమైనట్టి, ఆసక్తిదాయకమైనట్టి ఆ దేశం యొక్క పునరుద్ధరణ అద్భుతన భావిలో కాకపోతే సుదూర భవిష్యత్తులోనైనా సరే తప్పక సంభవించి తీరుతుందనే మనం నిస్సందేహంగా ఆశించవచ్చు" అని కారల్ మార్క్సు 1853 లోనే విశదపరిచారు. ఈ మాటలను ఆయన వ్రాసిన తరువాత నూరేళ్ళలోగా భారత దేశంలో గొప్ప మార్పులు వచ్చాయి. కారల్ మార్క్సు క్రాంత దర్శనం శాస్త్రీయమైనది.

అనుబంధం—I

జిల్లా కచ్చేరీలలో ఉద్యోగులు (నెలసరి జీతాలతో)

అ. హుజూరు కచ్చేరి

I. శిరస్తాఖానా (సెక్రటేరియేట్)

౧. శిరస్తా డిపార్ట్ మెంట్ (నేటివు అకౌంట్లు)

1. హుజూరు శిరస్తాదార్ రూ॥ 210-700
2. నాయబ్ శిరస్తాదార్ 120-175
3. అశిస్టాంట్ శిరస్తాదార్ 100-120
4. హెడ్ గుమస్తా 70-100
5. ముద్దత్తుగార్
   6 నుండి 8 మంది. 20-15
6. ముంచి 6నుండి 8మంది 12-15

౨. మున్షీ డిపార్టు మెంటు (నేటివు లేఖలు)

1. హెడ్ జవాబునీస్ లేక మున్షీ 70-85
2. అశిస్టెంట్ జవాబ్ సీస్
   ఒకరు-ఇద్దరు 21-30
3. ముద్దత్తుగార్ ముగ్గురు,నలుగురు 10-14
4. అశిష్టాంట్ ముద్దతుగార్లు 5-7
   ఒకరిద్దరు
5. ఉమేదు వారీలు వలంటీర్లు జీతంలేదు.

౩. ఇంగ్లీషు డిపార్టుమెంటు (పద్దులు-లేఖలు)

1. హెడ్ ఇంగ్లీషు ఎకౌంటెంట్ 100

2. హెడ్ ఇంగ్లీషు రైటర్ 70
3. ఇంగ్లీషు ట్రాన్స్‌లేటర్ 70
4. డిప్యూటీ ఎకౌంటెంట్ 60
5. డిప్యూటీ రైటర్ 40
6. రైటర్స్ అయిదు నుండి ఏడుమంది 17–30
7. వలంటీర్లు జీతం లేదు

ఘ. ట్రెజరీ డిపార్టుమెంటు

1. కేష్ కీపర్ 80–100
2. అశిష్టాంట్ కేష్ కీపర్ 28
3. హెడ్ షరాఫ్ 40
4. అసిస్టెంట్ షరాఫ్ 14
5. గుమాస్తాలు ఇద్దరు ముగ్గురు 10–20

ఙ. దఫ్తర్‌ఖానా (రికార్డు ఆఫీసు)

1. దఫ్తర్‌దార్ (ఇంగ్లీషు రికార్డు కీపర్)35
2. నేటివ్ రికార్డు కీపర్ 30
3. గుమస్తాలు ఇద్దరు 15–20
4. దఫ్తర్ బంద్ ఇద్దరు 7–10
5. ఉమేదు వారీలు ఇద్దరు జీతంలేదు

ఛ. సాదరవారదు ఇలాకా (సామగ్రి–సంరక్షణ)

1. జమాదారులు. ముగ్గురు దాకా 10–20
2. ప్యూనులు అయిదారుగురు 15
3. దళారీలు. పన్నెండు మంది పైగా 6–15
4. ముచ్చి (పుస్తకాల బైండర్లు, పేనాలు కాగితాలు ఇచ్చేవాళ్ళు, ఇతర శారీరక శ్రమలు చేసే వారు) ముగ్గురు 7–17
5. మంచినీటి పందిరి బ్రాహ్మణులు ఇద్దరు ముగ్గురు 9
6. సిరా తయారుదారులు. ఇద్దరు 7

7. మషాల్చీ. నలుగురు 3
8. ఊడ్చేవాళ్ళు. నలుగురైదుగురు (మగాళ్లు, ఆడవాళ్లు, కుర్రాళ్ళు) 2

IIరాబడి శాఖ

౧. భూమి శిస్తు ఇలాకా

1. పేష్కార్ 35
2. ఇంగ్లీషు రైటర్ 30
3. జవాబ్‌నీస్ ఇద్దరు 25-30
4. మద్దత్తుగార్. ఎనమండుగురు 15-30
5. అసిస్టెంట్ మున్షీ ఇద్దరు 7
6. ఉమేదు వారీలు జీతంలేదు

౨. నమక్ ఇలాకా (ఉప్పు డిపార్టుమెంటు)

1. పేష్కార్ 35
2. ఇంగ్లీషు రైటర్ 30
3. జవాబ్‌నీస్ ఇద్దరు 25-30
4. మద్దత్తుగార్ ఇద్దరు 20-30

౩. సాయదు ఇలాకా (సుంకం వసూలు)

1. పేష్కారు 35
2. మద్దత్తుగార్. ఇద్దరు 12-20
3. జవాబ్‌నీస్. ఇద్దరు 10-15

౪. మోతర్పా (ఇంటి పన్నులు) ఇలాకా

1. మద్దత్తుగార్ ఇద్దరు 12-20
2. జవాబ్‌నీస్ 10

౫. అబ్కారీ ఇలాకా (సారాయి, నల్లమందు)

1. మద్దత్తుగార్. ఇద్దరు 12-20
2. జవాబ్‌నీస్. ఒకరు. లేకపోయినా ఫరవాలేదు 7-10

౬. రేవు సుంకాల ఇలాకా

1. మద్దత్తుగార్ 12-14

౭. స్టాంపు పత్రాల ఇలాకా

1. మద్దత్తుగార్ 12-14

౮. చిల్లర మల్లర ఇజారాల ఇలాకా

1. మద్దత్తుగార్ 12

III పోలీస్ పాలన (మేజిస్ట్రేట్ శాఖ)

౧. శిరస్తా ఖానా

1. మేనేజరు 70
2. ఇంగ్లీషు రైటర్ 35
3. జవాబ్‌నీస్ (మున్షీ) ఆరుగురుపైగా 14-35
4. పాఖాలి (నీళ్ళు మోసే వ్యక్తి) 12
5. శిరా తయారీ మనిషి 5
6. మషాల్చి (దీపం మనిషి) 4

౨. సిబ్బంది (బందోబస్తు) ఇలాకా

1. సర్దార్ 20
2. హవల్దార్. ఇద్దరు 10
3. నాయక్. ఇద్దరు 7
4. ప్యూన్ (జవాను) 30 లేక 40 మంది 5

౩. ఠాణా

1. డఫేదార్ 10
2. దళారీ 12 నుంచి 15 మంది 6-7
3. ప్యూను. 20 నుంచి 30 మంది 5

౪. బందేఖానా (జైలు)

1. జైలరు 14
2. వేజానాయక్ (లేన్స్ నాయక్) 7
3. ప్యూను 23 నుంచి 34 మంది 5

౫. ప్రమాణం చేయించే న్యాయశాఖ

1. బ్రాహ్మణ పండితుడు 10
2. ఖురాన్ ముల్లా 10
3. జంగం 7

IV అమాంబాపతు (జనరల్) శాఖలు

[ఈ శాఖలు సుస్థిరంగా ఏర్పాటుకాలేదు. వివిధ కచ్చేరీల వ్యక్తులు వీటిని చూసుకొనే వారు.]

౧. మరామ్మత్తు పనులు

1. తణిఖీదారులు

౨. డాక్ తపాలా

1. పోస్ట్ మాష్టరు

౩. ఆరోగ్య శాఖ

1. డ్రెస్సర్లు
2. టీకాల వాళ్ళు
3. మద్దత్తుగార్‌లు

ఆ. గైబత్తు కచ్చేరీలు (తాలూకా ఠాణా కచ్చేరీలు)

I తాహసీల్దారీ శాఖ

1. రెవెన్యూ అమీన్ (పోలీసు పనులు 60-100 అయితే 100 - 200)
2. నాయక్ అమీన్ 30-50
3. శిరస్తాదార్ 14-35
4. పేష్కార్ 20-30

ఈ మూడు ఉద్యోగాలు ఒక్కరికే ఉమ్మడిగా ఇవ్వవచ్చు

5. హెడ్‌మద్దతుగార్ 12-17
6. మద్దతుగార్. ఇద్దరుముగ్గురు 10-12

7. జవాబ్‌నీస్ ఇద్దరు ముగ్గురు7-10
8. మషాల్చి 3
9. ఊడ్చేవాళ్ళు 2

II ఠాణాదారీ శాఖ

1. పోలీసు అమీను 40-100
2. మద్దతుగార్ 10-12
3. జమాదార్ 15- 20
4. హవల్దార్ 10
5. నాయక్ 7
6. ప్యూన్లు. ముప్ఫయినుంచి యాభైమంది 5
7. బందిఖానా డఫేదార్ 7
8. బందిఖానా ప్యూన్లు ముప్ఫయినుంచి యాభై మంది 4

III. నమక్ ఇలాకా

1. నమక్ ఠాణేదార్ 40-60
2. పేష్కార్ 20-30
3. గుమస్తా 15-20
4. మద్దత్తుగార్ 12-14
5. నవీసింద (జవాబ్‌నీస్, మున్షీ) ఇద్దరు 10-12
6. షరాబు. ఇద్దరు ముగ్గురు 10-14
7. కొలతలు కొలిచే మనిషి ఇద్దరు ముగ్గురు 5-7
8. డఫేదారు. ఇద్దరు ముగ్గురు 7-15
9. ప్యూను. 30నుంచి 50 మంది 5

10. మషాలిజి 3
11. ఖారీ మరక్కల్ 2.5
12. ఉప్పువిరకొట్టేవారు
ముగ్గురుపైగా 2.5
13. ఊడ్చేవాళ్ళు. ఇద్దరు 2

IV సముతు చావళ్ళు, సాయరు చౌకీలు

౧. సముతుచావడిలు (ఇవి గుంటూరు జిల్లాలో 105 వున్నాయి)
1. సముతుదారు 10-14
2. గుమస్తా 7
3. పైగస్తీ (ఓవర్ సీల్) 5
4. మున్షీ 5
5. ప్యూన్లు ఇద్దరు ముగ్గురు 4

౨. సాయరుచౌకీలలో (46 రహదార్లు 2 రేవులు)
1.గుమస్తా 8
2. ప్యూను నలుగురి నుండి ఆరుగురు 4

ఇ.జూడీషియల్ కచ్చేరీలు

I జిల్లా కోర్టు –సివిల్ శాఖ

1. శిరస్తాదార్ 100
2. నాజిర్ (ఇన్‌స్పెక్టర్) 45
3. రికార్డుకీపర్ 35
4. హెడ్ గుమస్తా 24
5. గుమస్తా అయిదుగురు
నుంచి యాభై నుండి 10-21
6. హెడ్ రైటర్ (ఇంగ్లీషు) 70
7. రైటర్. ఇద్దరు ముగ్గురు 21-35
8. షరాబు 10
9. మున్షీ 7

10. హెడ్ మెసింజర్	10
11. మెసింజర్	5-7
12. మసాలిజి	3
13. ఊడ్చేవాళ్ళు. ఇద్దరు	2

II జిల్లా కోర్టు – క్రిమినల్ శాఖ

1. రికార్డు కీపర్ (ఇంటర్ ప్రీటర్ కూడా)	30
2. జవాబునీస్	28
3. గుమస్తా	18
4. ట్రాన్సులేటర్	50

III. సబార్డనేట్ (ఆగ్జిలరీ) కోర్టు (1840లో)

1. ప్రిన్సిపల్ సదర్ అమీను	500
2. కాజి లేక ముఫ్తీ అమీను	200

IV. జిల్లా మునసబు కోర్టులు

1. ఫస్టుక్లాసు మునసబు	140
2. సెకండు క్లాసు మునసబు	115
3. థర్డు క్లాసు మునసబు	100

అనుబంధం-II

హిందూలిటరరీసొసైటీ-మదరాసు

పండితులు:

అయ్యా శాస్త్రిగళ్
వడపూరి దీక్షితర్‌వాజపేయ యాజి
యన్.కృష్ణమాచార్యర్
ఆర్. గురుమూర్తి శాస్త్రులు
ఆది శేషయ్య సిద్ధాంతి గళ్
నరసింహశాస్త్రులు
టి. వెంకటాచల మొదలియార్

కరస్పాండింగ్ మెంబర్లు:

George Norton Esq
Col. Monteith K.L.S; T.M. Lane Esq
Lt. T.S. Taylor
T.G.Taylor Esq
Lt. Mcphirson
Lt.M.J. Rawlandson

Patrons:

ఎం. వెంకటస్వామి నాయుడు
సి. రాఘవాచెట్టియార్

బి.వి. రామానుజులు నాయుడు
సి. శ్రీనివాస పిళ్లై
ఎ. నమశ్శివాయ సెట్టి
ఎల్. అరుణాచల చెట్టి
రాజసభీవర్ధమానయ రాజుగారు
పి. చెంగల్వ రాయ పిళ్ళై
ఎల్. వెంకటపతి నాయుడు (కోశాధిపతి)
డాక్టర్ డబ్ల్యు.ఎస్. స్వామి నాయుడు
ఎం. కేశవులునాయుడు
సి. ఏకాంబర మొదలియార్
పి. శివ శంకర పాండ్య
వి. అప్పలస్వామి మొదలియారు
ఎం. షణ్ముగ రాయ పిళ్ళై

ప్రెసిడెంటు :

కావలి వెంకట లక్ష్మయ్యగారు

వైస్ ప్రెసిడెంట్లు :

వై. వీరాస్వామి అయ్యగారు
వి. రాఘవాచార్యర్
సి. మీనాక్షి అయ్యగారు
సి. ఆర్ముగ మొదలియారు
పి. గురుస్వామి నాయుడు
ఎం.వి. అన్నాస్వామి మొదలియారు
సి. కేశవ పెరుమాళ్ళ పిళ్ళై
పి. కృష్ణమ నాయుడు
ఎం. ఎ. పార్థసారధి రావు
డి. పెరుమాళ్ళు నాయుడు
సి. చొక్కప్ప చెట్టియార్
సి.వి. రామస్వామి అయ్యగారు

సెక్రటరీ :

ఎం.ఎ. పార్థసారధిరావు

డిప్యూటీ సెక్రటరీ :

సి. రామస్వామి అయ్యర్

మేనేజింగ్ కమిటీ :

ఎం. సోమసుందర మొదలియారు
(సీనియర్ మెంబరు)
పి. అగస్త్రీశ్వర మొదలియారు
ఆర్. దేశికాచార్లు
ఎస్.సి. వీరాస్వామి చెట్టియార్
డి.ఎస్. రామానుజులు నాయుడు
పి. కొండ్రాయ చెట్టియారు
డి. నారాయణస్వామి మొదలియారు
పి. వెంకటస్వామి మొదలియారు
డబ్ల్యు. దేవనాయక మొదలియారు
సి. వెంకటరెడ్డి నాయుడు
వి. నరసింగయ్య బ్రామినీ
సి. వెంకటాచల చెట్టియారు
ఎం. ఎల్లయ్య చెట్టియారు (సెక్రటరీ)

ట్రాన్స్లేటర్లు :

సి. రంగయ్య నాయుడు -తెలుగు
పి. బాలు పిళ్ళై - తమిళం
వి. కిష్నారావు - మరాఠా

పై అరవై మంది సభ్యులతో చెన్నపట్నంలో క్రీ.శ. 1834లో సంస్థాపించిన హిందూ లిటరరీ సొసైటీ గురించి వివరాలు మద్రాసు నుండి వెలువడే ఆసైలమ్ మద్రాసు అల్ మనాక్ 1835వ సంవత్సరం సంపుటంలో ఉన్నాయి. ఈ సంస్థలో నల్లివాళ్ళతో పాటు తెల్లివాళ్లు కూడా కర్సస్పాండింగు మెంబర్లుగా ఉండడం ఆనాటి సాహిత్య సాంస్కృతిక జీవనంలోని సామ్య

సంబంధాల నిదర్శనం. ఇంత మంది విద్యావంతుల మధ్య ప్రెసిడెంటుగా మన్ననలు పొందిన కావలి వెంకట లక్ష్మయ్యగారి ఔన్నత్యం శ్లాఘనీయం.

అనుబంధం –III

పద్యకావ్యాలు

బ్రౌనుదొరగారి సాహిత్య రిమార్కులు.

పండితుల గుమస్తాల వివరాలు.

వరుస	D.నెం.	గ్రంథం	రిమార్కు
1	D.4	ఉత్తరరామాయణం	తిక్కనగారిది. దొరగారి రిమార్కులు మార్జిన్‌లో వున్నాయి.
2.	D.14	జైమిని భారతం	This is one of the poems which are looked upon as పంచదబ్బులు or mere fictions or Apoctryphal Tales. అని మొదటి పేజీలో వ్రాశారు. 346వ పేజీలో సరిదిద్దుకొన్నారు. Wrong the పంచదబ్బులు were written by other poets. They are seperate poets. They are seperate poems (Zuluri Appaiah Says) entitled.మైరావణ చరిత్ర, శతముఖ రామాయణం, కృష్ణార్జున సంవాదం, గంగాగౌరీ

			సంవాదం, కుశలవకధ. These x పంచదబ్బులు అని జూలూరి అప్పయ్య పండితుడు చెప్పినాడు. other poets. They are
3	D.18	పద్మపురాణం	మడికిసింగన. 1832లో బ్రౌను దొరగారి ఆజ్ఞానుసారం 5 వ్రాతప్రతులను సరిజూసి జూలూరి అప్పయ్యగారు బందరులో తయారు చేశారు. P.36లో అప్పయ్యగారి తీరు.
4	D.19	I	పాద్మం. The language used in this translation is easy and very beautiful.
5	D.27	బాలభాగవతం	మెకంజీగుమస్తాలు సేకరించినది సానిదె లక్ష్మణరావు, నారాయణ రావు. 1812 మార్చిలో మాహెలో వున్నాడు.
6	D.34	బ్రహ్మోత్తరఖండం పుల్లయరచన	ది.29నవంబరు 1831 సం॥ మొకాబిలా చాయడమైనది వారణాశి రామస్వామి వ్రాలు. నండూరు వెంకటాచార్యులు వ్రాలు.
7	D.45	భాగవతం	ప్రథమ, తృతీయ, ఏకాదశస్కంధాలు. బ్రౌను దొరగారు దిద్దించిన గ్రంథం అని వ్రాత.
8	D.103	I	దశమస్కంధం I.61-957. ఆంగ్లటిప్పణి.
9	D.117	I	This is a very poor manscript of the Seventh book of the Bhagavat which has been Printed at Madras 1840-C.P Brown.

10	D.163	మహాభారతము 7ప్రతులనుండి పాఠాలు	పాఠభేదాల ప్రతి.The Mahabharata now first rendered to numerical arrengement and copied in seperate verses and lines by the Directions of charles Philip. Brown. the alterations made in this copy show the various readings found in some copies compared by me. సంస్కృత అధ్యాయసంఖ్యలు కూడా ఇచ్చారు.
11	D.166	మహాభారతం "దీనిమీద ఎక్కించిన ప్రతిభేదాలు"	ప్రతిభేదాల వివరాలు(Paper) 8ప్రతులు 1.రాజ్రబో పంతులు ప్రతి. యానాం 2.రాచర్ల గోపన్నప్రతి 3.గా.కొండన్న ప్రతి 4.వద్దిపర్తి వెంకయ్యప్రతి 5.మన్నెం కనకయ్యప్రతి.సోయానాం 6.ఆచంట లింగరాజుప్రతి 7. తాడిగడప వీరేశలింగంప్రతి.పెనుగొండ.
12	D.169	మహాభారతం పాఠభేదాలప్రతులు	కొన్నికొత్తపేర్లు cf above
13	D.172 to 187	"	"
14	D.211	మహాభారతం	This is the new edition corrected and ready for Printing. కడప వాస్తవ్యులు గరిమెళ్ల వెంకయ్యగారి పరిష్కరణ. (1837-38)
15	D.233	మహాభారతం	"ప్రతిభేదములు విమర్శించి నిర్దోషముగా నియమించిన క్రొత్త గ్రంథము. యిది

			పుట్టినది మహారాజశ్రీ బ్రౌనుదొరవారి ఆజ్ఞప్రకారం ౧౮౨౪ సంవత్సరం జూలై తే౹ ౮ వరకు చెన్నపట్టణ మందు మహాభారతంబు నందు విరాటపర్వము తీర్పు చేయించబడ్డది"
16	D.309	వాసిష్టరామాయణం	మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాసెను. తాళపత్రం.
17	D.311	విష్ణుపురాణం	I have collected this copy and recorded all the diviations which occurred in the two last books. The rest are of less consequence. They are sadly imperfect. The binder has misplaced the 7th and 8th books and the 3rd and 4th. I can not find the 6th book any where in it.
18	D.312	I (1885లో కాబోలు)	కాలేజి ప్రతినుండి వ్రాసుకొన్నది. ఇతర ప్రతులతో సరి చూడాలి. అయితే ఆసాంతం నేను దీనిని చదివాను. ముగ్గురు పండితుల పరిష్కరణలు సంపాదించాను. రూపాయికి రెండు వందల పద్యాల చొ౹ విలేకరికి కూలి.కాగితాలు, బైండింగు, పరిష్కరించే పండితుని జీతం అన్నీ కలుపుకొంటే రెట్టింపు అవుతుంది. 32 రూపాయలు.తప్పబైండింగు.
19	D.313	విష్ణుపురాణం	ఆవ.1825లో నేను విష్ణుపురాణాన్ని నిండా శ్రద్ధగా చదివివున్నాను. కాని నాన్నంత ప్రతిని ఎవరో దొంగలించారు.

			కాబట్టి దొరికి నంతమట్టుకు ప్రశస్తమైన వ్రాత ప్రతుల నుండి ఈ పుస్తకము సిద్ధము చేయించినాను. పద్య సంఖ్యలు తప్పులు. నాడికనేరిలో పొందుపరిచిన అంకెలను బట్టి సవరించినాను.
20	D.324	స్కాందపురాణం (సూతసంహిత)	మెకాబిలా వ్రాయడమైనది. D.30 డిసెంబరు ౧౮30 సంॊ భట్టరామాచార్యుల వ్రాలు. కొండూరి నరసింహాచార్యుల వ్రాలు.
21	D.325	హరివంశం	విష్ణుపురాణం పీఠికలో విల్సన్ దొర ఇలా అన్నారు. (పుట. 58) అని ఉదాహరణ.
22	D.330	కాశీఖండం	ఈ గ్రంథము నాకోరికపైన దగ్గర ఉండే నాపండితుడు నరసింహాచారి సిద్ధము చేసినాడు. అతడు నాలుగు ప్రతులతో బాటు సంస్కృత మూలము కూడా చూసినాడు. అయినా ఫలితము తృప్తికరముగా లేదు. వచనములలో శ్రీనాథుడు వాడిన శబ్దాలేమిటో గుర్తించలేనంతగా పాఠభేదాలలో చాలా పెద్ద తేడాలు వున్నవి.
23	D.356	శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యం (32పుటలలో)	"New Edition 1840. Founded on a comparision of four MSS. and an English Summary of the story".
24	D.357	I	of this rare poem until 1833. I never was able to obtain but one copy. గద్వాల నుండి 1832లో ఒక కాపీ వ్రాయించారు. కాణాదం పెద్దన గారి భద్రాపరిణయం కూడా ఈ ప్రతిలోనికి

			ఎక్కింది. మెకంజీ సంకలనంలో ఉన్నప్రతిలోని పాఠభేదాలను ఇందులో ఎక్కించారు.
25	D.360	శ్రీపర్వతపురాణం	It is a silly stupid book utter by worth less yet written by a man of learning and in a good style of Poetry.
26	D.361	I	"తెలుగు శ్రీశైలమాహాత్మ్యం, రాజమహేంద్రం జిల్లా యఱ్ఱనగూడెం పోలీసు అమీనయిన గజవల్లి కొండయ్య పంతులు."
27	D.363	I	దొరగారి నోటు కూడా వుంది. ది॥ ఆగస్టు ఆ ౧౮౩౨సంవత్సరం మొకాబిలా చాయడమైనది. వారణాసి రామస్వామి వ్రాలు.కొత్రపాటి చన్నప్పవ్రాలు.
28	D.370	అంబరీష చరిత్రం	Begun 29-3-40. copied from a Ms. in the Mackenzie library. (కర్త: హర్యపరాజు రంగశాయి.)
29	D.379	అనిరుద్ధచరిత్ర (సవ్యాఖ్యానం)	బ్రౌనుదొరగారి అనుమతిపై పైటిపాటి వెంకటనరసయ్య వ్రాసిన వ్యాఖ్యానం. 1834. ఇంగ్లీషులో కథాసంగ్రహం.
30	D.383	అహల్యాచరిత్రము	ఇంగ్లీషు అనువాదం. ప్రారంభం. 18th May 1825. ముగింపు 25th may 1825. మడికి సింగన రచనకు
31	D.384	అహల్యాసంక్రందన విలాపం	the original of this was given to me by Vemulapati Venkaiah at Ongole on 29th June 1833. వేమనారాధ్యుల సంగమేశం రచన.

32	D.387	అహల్యా సంక్రందనం	పులిచేరిలో మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాయకొన్న ప్రతి.
33	D.388	ఆదిలక్ష్మీవిలాసం	This poem is so obscured with pandantry it is quite worthless. అక్కివేపల్లి నరసింహం రచన.
34	D.392	ఆముక్తమాల్యద	Small summery. 5-6 lines.
35	D.405	I	బుధ స్తోమణీ వ్యాఖ్యాన సహితం. (1813). This manuscript has been corrected throughout by the very learned critic Zuluri Appaya is 1834. The third book of this poem is wanting. జోగి జగన్నాథరాజు వ్యాఖ్యాత.
36	D.423	ఆముక్తమాల్యదా శబ్దసూచి	1849-బ్రౌను దొరగారి స్వంత ఖర్చులపై తయారు చేసినది.
37	D.449	కవికర్ణ రసాయనం	ముంధాతచరిత్ర అన్నపేరే సమంజసం అని దొరగారి రిమార్కు..
38	D.453 -4	I సవ్యాఖ్యానం 1832	వందననామ సంవత్సర మార్గశిర శు 2 శుక్రవారం వరకు బందరు పట్టణంలో న్యాయాధికారిగా నున్నటు వంటి మహారాజశ్రీ చార్లీసు ఫిలిప్ బ్రౌను దొరగారి సెలవు ప్రకారము జూలూరి అప్పయ్య కవికర్ణ రసాయన ప్రబంధమునకు సంపూర్ణముగా టీక రచించడమైనది.
39	D.464	కుచేలో పాఖ్యానం	9 ప్రతుల నుండి పాఠభేదాలు గుర్తించి సవరించి తయారు చేసిన తీర్పుప్రతి
40	D.481	గణపతీయం	దొరగారి నోట్సు చాలా వుంది
41	D.491	చంద్రరేఖావిలాసం	దొరగారి పీఠిక. చాలా పెద్దదే

42	D.497	I శబ్దసూచి	- -
43	D.500	చంద్రాగద చరిత్ర	ఆంగ్లపీఠిక, కధాసంగ్రహం(పైడిమర్రి వెంకటపతి రచన.)
44	D.501	చంద్రాగద చరిత్ర	సోమవారమాహాత్మ్యం అనే ద్విపద కావ్యం ఇదే విషయాన్ని ప్రతిపాదించినా కథ వేరు అని దొరగారు గుర్తించారు.
45	D.502	I	I have taken a copy of this book. C.P.Brown. 1840
46	D.510	చమత్కారమంజరి	సింహాద్రి వెంకటాచార్యుల రచన. This poem is useless, it is composed in a bud pedentic style and is in many places nearly un intelligible. Yet it is much admired by some learned Telugus. The subject of the poem is the marriage of krsna which is the theme of at least twenty Telugu poems.
47	D.524	దశావతార చరిత్ర	7వ ఆశ్వాసం (55-199) అహల్యకథ. దొరగారి నోట్సు చాలా వుంది.
48	D.528	I వ్యాఖ్య	గరిమెళ్ల వెంకయ్య చేసిన టీక. పది ఆశ్వాసాలకు. 1834 మార్చి 14 వరకు
49	D.531	I పదసూచి	- -
50	D.552	నీలాసుందరీ పరిణయం	ఆంగ్లానువాదం కొంతదాకా 25 మే. 1825
51	D.593	బిల్హణోపాఖ్యానం	ఇంగ్లీషు నోట్సు అక్కడక్కడ వున్నాయి.

52	D.598	భల్లాణచరిత్ర	మల్లవరపు వాలేశ్వరుని రచన. దొరగారు విషయ సూచికను వ్రాశారు. 2.2.43
53	D.606	భానుమద్విజయం	వెలగపూడి కృష్ణయ్య రచన. This entertaining and useful book is extremely rare. This poem is translated in Tamil perhaps from Telugu. The Title is affixed to it Tannul Ariyum Perumall. ఇంగ్లీషు తెలుగు విషయసూచికలు ఇంగ్లీషు టిప్పణి.
54	D.611	భానుమద్విజయటీక	27-D.(18)41. This is a learned and useful commentary యోగశాస్త్ర వ్యాఖ్యానం వేరే పుస్తకంలో వుంది.
55	D.641	మనుచరిత్ర	సటీక-జూలూరి అప్పయ్య శాస్త్రి The Manu caritra vol .1. with a commentary in the autograph of the learned author Zuluri Appayya Sastry who composed it at the disire and at the expense of Mr C.P.Brown. "The Manucaritra vol. II. and last. with a commentary explaining every word, in the original handwriting of Zuluri Appaiah a brahmin of extraordinary learning, who understood and accomplished this ardous and important work at the desire and in the pay of C.P.Brown.

			ఖరనామసంవత్సర మార్గశిర౧౧బ గురువారం ఆ౧౮౨౨సం॥ డిసెంబరు ది౨౯తేదీ వరకు మహారాజశ్రీ ఛార్లిసు ఫిలిప్‌బ్రౌన్ దొరగారి సెలవు ప్రకారము జూలూరి అప్పయ్య ఈ స్వారో చిషమను సంభవమునకు అనగా మనుచరిత్రకు టీక చెయ్యడమైనది.
56	D.642	మనుచరిత్ర శబ్దసూచి	This verbal index to Manucaritra, a celebrated Telugu poem compiled at Masulipatnam in the year 1932 under the directions of C.P.Brown.
57	D.649	మూర్ఖచరిత్ర	మాజేటి సర్వేశలింగం రచన. తన విరోధిపై.
58	D.651	మొల్లరామాయణం	" Mem theయుద్ధకాండ in two MSS is written in two different ways one probably is borrowed from another translation not that by Bhaskara however. ఈ మొల్ల రామాయణంలో అయిదు ఆశ్వాసముల పరియంతం యెత్తివాసం లేదుగాని యుద్ధకాండ గురించి రెండు విధాలుగా వున్నది. కొన్ని గ్రంథములు వన తరహాగా వున్నది. మెట్టుకు ఆ రెండు తరహాలు భాస్కరరామాయణమును అనుసరించినవి కావు.
59	D.662	యయాతిచరిత్ర	This manuscript has been compared twice with other

			copies and proses very correct. పాఠభేదాల ప్రతి.
60	D.663	రఘువంశం	అవుడూరి కిచ్చయ్యః- దీర్ఘమైన రిమార్కు. It is stupid as need be పండితాభిప్రాయం "మూలమెంత సరళమో, స్పష్టమో తెనిగింపు అంత కఠినము, సమాసజటిలము".
61	D.665	రత్నావళీ పరిణయం	ధూర్జటి వెంకటరాయుడు. " ఈ సంపుటములో మూడు కావ్యములు వున్నవి. సారంగధర పద్యకావ్యము, రత్నావళీ పరిణయము(తెలుగులో), రతిరహస్యము(సంస్కృతము) ఈ మూడున్ను నిండా దోషములో వున్ననూ మొకాబిలా చేయుటకు పాతవ్రాతప్రతుల నుండి యెత్తివ్రాయడమైనది. సారంగధరకు నావద్ద వేరే తీర్పు ప్రతివున్నది".
62	D.668	రసికజన మనోభిరామం	శేఖు మహమ్మదు సాహేబు ప్రతిక్రమాన".
63	D.686	రాఘవపాండవీయం (సటీకం)	This verbal commentary was composed by the very learned Narasimachari. This volume is in his own hand writing. The poem is one of extraordinary refinement and singularly difficult.
64	D.697	రాధామాధవ సమాగము	ఎడవల్లి వెంకటపతి. "This is copied from a manuscript in the

			Mackenzie library. the poem is extremely rare".
65	D.706	రాధామాధవ సంవాదము	a critical edition thus treated with an ample commentary. Prepared under the direction of Charles Philip Brown by పమిడిపాటి వెంకటనరసయ్య. 1829
66	D.708	రాధికాసాంత్వనం	పెద్దరిమార్కు. D.711-12 టీకలు (వ్యాఖ్యాత పేరు తెలియదు.)
67	D.714	రామాభ్యుదయం	' This new edition was complet in September 1850".
	D.715	॥	This poem is much celebrated but extremely rare. for many years I never met but one monuscript. Subsequently I produced one from the Mackenzie collection: but that indificient the first book is wanting as far as the end of the introduction. (పెద్ద రిమార్కు- పరిష్కరణ విధానం) శైలిని బట్టికాల నిర్ణయం. చాలా కాలం తరువాత నాలుగు ప్రతులు దొరికాయి.
68	D.719	రుక్మాంగద చరిత్ర	ఇంగ్లీషులో కథా సంగ్రహం. ది॥ అక్టోబరు ౧౮౭౧ సం॥ మొకాబిలాశాయడమైనది.
69	D.749	వసుచరిత్ర	సవ్యాఖ్యానం. This is the older commentary composed about 1750 AD.

70	D.759	వసుచరిత్ర. సటీక	"ఆన 1834 సం। ఏప్రిల్ నెలగవ తేదీ వరకు మ-రా- శ్రీ చాపి। బ్రౌను దొరగారి సెలవు ప్రకారం ఈ వసుచరిత్ర ఆరు ఆశ్వాసములకున్ను జూలూరి అప్పయ్య ప్రతిపద టీక చెయ్యడమైనది". This book is in the hand writing of the learned critic him self while the original text is in the hand writing of his son. అప్పయ్యగారిపై ప్రశంస. అమెరికన్ మిషన్ ప్రెస్సు తాలూకు యేజెంటు వ్రాసిన లేఖ. 1839లో యథాతథంగా అచ్చువేసినట్టు జ్ఞాపిక.
71	D.760	వసుచరిత్ర. సటీక	ములుపాక బుచ్చయ్యగారి వ్యాఖ్య. వ్యాఖ్యానం అవతారిక నూరార్లు లెక్కశాయక. "ప్రతిపదార్థప్రకాశిక". D.761 కూడా.
72	D.762	వానీవిలాస వనమాలిక	దొరగారు ఆంగ్లంలో సమగ్ర వ్యాఖ్యానం వ్రాశారు.
73	D.768	విక్రమార్క చరిత్ర	గ్రంథం పొడుగునా మార్జిన్‌లో విషయ వివరణ. రెండు ప్రతులే దొరికాయి మొదట: తరువాత రెండు. అన్నింటిలో దోషాలు. ఒక దగ్గరే బహుశా ఒక ప్రతికే ఇది పుత్రికలు. Being similar instructure to the Arabian Nights.
74	D.773	విజయవిలాసం	ప్లవంగనామసం। జ్యేష్ఠశుంగా తారీకున కాలీవానా వచ్చివుప్పి నీరు పొంగిన తారీకు ఈ విజయవిలాసమూ యీా శు

			3 సోమవారాన మాజేటి సర్వేశలింగంకు దొరికినది.
75	D.782 -785	విజయవిలాసం	సవ్యాఖ్యానం. జూలూరి అప్పయ్య గారు 1831. బందరు (1830 డిసెంబరు 11.)
76	D.791	వీరభద్రవిజయం	The style is classical and elegant. రెండుప్రతుల నుండి తయారు చేసిన కూర్పు.
77	D.796	వైజయంతీ విలాసం	గ్రంథం పొడుగునా ఇంగ్లీషు నోట్సు
78	D.799	I	1833. పైడిపాటి వెంకటనరసు వ్యాఖ్యానం. Ladies wager. "one poem is very entertaining one and disirves publication. The poet evidently held neither the gods, nor the brahmins in any respect.
79	D.800	I	విన్నకోట నరశింహప్ప్వలు దస్తూర్ని వ్రాశి మాజేటి సర్వేశలింగముకు యిచ్చెను.
80	D.802	I	ఆరణిమఠం వీరభద్రయ్యగారి టీక.
81	D.807	శశాంక విజయం	This copy contains the fair transcript of the correct text accompained by various readings.
82	D.809	శశాంకవిజయం	సంపుటము ౧ తొలిమూడాశ్వాసములు. What title shall I give his commentary తారాప్రకాశక? తారాభావదీపిక? The name of the Advaita common Bhal.

			'చకోరీయం' అని చివరకు పెట్టారు. సంక్షిప్తం చేస్తే మంచిగ్రంథం.
83	D.819		చకోరీయ వ్యాఖ్యాన సహితం. తరువాత తారకం నరసింహాచారి గారి వ్యాఖ్యానం. పునరుక్తులు, అనవసర పాండిత్య ప్రకర్షణ తొలగించడానికి జూలూరి అప్పయ్యగారు సరిదిద్దారు. కొన్ని చోట్ల దొరగారే సవరణలు చేశారు. కొన్ని భాగాలు కొట్టివేశారు. ఈ వ్యాఖ్యానానికి చివరిపేరు 'తారకం' 1828లో నరసింహాచారి వ్యాఖ్య. 1830లో అప్పయ్యగారి సవరణలు. 1843లో దొరగారి కురుచకూర్పు 1853లో తీర్పుప్రతి.
84	D.823	శశాంక విజయ శబ్దసూచిక	1830 బందరు. నలుగురు కుమారులకు నాలుగు నెలలు పట్టింది. నలుగురి మనుష్యలకు నాలుగు మాసములు తగిలి వున్నది.
85	D.826	శివలీలావిలాసం	తారీఖు దొరగారు ఇంగ్లీషులో వ్రాశారు.
86	D.836	శుకసప్తతి	అవతారిక వేరు. చతుర్థాశ్వాసంలో నిలిచిపోయి 1831లో ఈ ప్రతి సిద్ధం చేయించారు. twenty in number.
87	D.837	I	(1839లో ఇంకొక ప్రతి) 1831లో జూలూరి అప్పయ్య గారిని ఈ గ్రంథం పరిశీలించి సవరించమని దొరగారు కోరారు. చాలా శ్రద్ధగాను కొనియాడతగ్గట్టుగా పంతులుగారు పరిష్కరించారు. హంస వింశతికన్నా మేటి శైలి అన్నారు.

88	D.842	శృంగారనైషధం	"సుక్కుల నామ, సంవత్సర మార్గశిర శుద్ధ ౫. ఆదిత్యావారం మూడు జాముల వరకు శేకుసమ్మదు సాసెబు నైషధ కావ్యం అష్టమాశ్వాసములును సంపూర్ణంగా వ్రాసెను".
89	D.855	సకలకథాసార సంగ్రహం	మెకంజీ గ్రంథాలయంలోను, కాలేజీ గ్రంథాలయంలోను వున్న ప్రతుల నుండి సిద్ధము చేసిన కూర్పు. (1840) అక్టోబరు. This is an ellitrate poem of no merit whatever parts are superior one stolen from better authors. july 1843.
90	D.862	సత్యభామా సాంత్వనం	The great theme of this book is Purusha Viraham. [రాజమండ్రి ముకాం చిత్రాడ కాపురస్థులయిన చెలికాని ధర్మారాయసింగారి వద్ద నుంచి సుసుచరిత్ర సత్యభామా సాంత్వనం కలసిక పుస్తకం భాసం బైల కొండలరావు తెప్పించి మెస్తరు శి.పి.బ్రౌన్ దొరగారి స్వంతముకు యిచ్చినాడు. 1834 సం. యేప్రిల్ 18. Kondulrow inhabitant of cocanada.
91	D.867	సానందగణేశ్వర విలాసం	మొకాబిలా చాయడమైనది. వారణాసి రామస్వామి వ్రాలు–కొట్టిసాటి చెన్నప్ప వ్రాలు.
92	D.874	సారంగధరో పాఖ్యానం	దొరగారు పుస్తకం నిండా ఇంగ్లీషు నోట్సు వ్రాసుకొన్నారు.
93	D.879	!	కృష్ణయ్య, కొండలరాయుడు. 1829 సెప్టెంబరు 26వ మొకాబిలా చేశారు.

94	D.881	I	1843 మే సటీక- ఎవరు టీక వ్రాశారో తెలియదు.
95	D.882	సింహాసన ద్వాత్రింశత్తు	అక్కడక్కడ ఇంగ్లీషు నోట్సు పాఠభేదాలు చాలా వున్నాయి. విడికాగితాలపై వ్రాసిన అదనపు భేదాలు అవసరమైన చోట్ల అంటించారు.
96	D.884	I	This is the new edition... duly corrected by the editor Narasimha chari under my direction in the year 1842. విమర్శ... వుంది. (ఘాటుగా) బ్రాహ్మణీక వైముఖ్యం.
97	D.885	I	43 పుటల విషయసూచిక. 1842 డిసెంబరు 29 నాటికి ముగించారు.
98	D.888	సీతావిజయం	ఆగస్టు ఆన 1832వ సంవత్సరం మొకాబిలా చేయడమైనది. వారణాశి రామస్వామి కొర్రపాటి చన్నప్ప.
99	D.895	సునందాపరిణయం	"అవుదాండ్ల అప్పయ్య మొకాబిలా చూచి దిద్దినది. కొర్రపాటి చన్నప్ప మొకాబిలా వదపతమున్ను అయినది. దళజాన్ ఆన 1832 సం॥ ప్రతి భేదాలు ఎక్కించడమయినది. వారణాశి రామస్వామి వ్రాలు జూలూరు లక్ష్మీనారాయణ వ్రాలు".
100	D.898	సురాభాండేశ్వరం	పాఠభేదాలు. నిర్దుష్టపాఠం. దొరగారి ఇంగ్లీషు టిప్పణి.
101	D.912	హంస వింశతి	చాలా పెద్ద నోట్సు. 1827లో మొదట చదివారు. చార్‌దర్వేశ్-బాగోబహార్, డెకమెరన్, తోతీనామా కథల పోలికలు.

			The learned Brahmins with whom I read this book own their ignorance of hundreds of terms used by the poet... 1830 కూర్పు తరువాత పాఠభేదాలు చాలా దొరికాయి. కనుక శబ్దసూచికలోనికి ఎన్నోపదాలు ఎక్కలేదట ఈ సంగతి 1845లో వ్రాశారు. 'దుష్సంధి, అఖండయతి, అన్యదేశ్యపదములు నిరంతరం ఈ పుస్తకంలో దొర్లుతాయి. ప్రయోజనం కోసం గాంభీర్యాన్ని కవి త్యాగం చేశాడు' అని రిమార్కు.
102	D.914	హంస వింశతి	1830లో శుద్ధప్రతి.
103	D.915	I	1826లో కడపలో వ్రాయించిన ప్రతి.
104	D.922	హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానం	సవ్యాఖ్యానం. రెండు వ్యాఖ్యానాలు ఉన్నవి. చిన్నది ప్రాచీనం. మితంగా అవసరమైనంత వుంది. పెద్దది ఆధునికము. బందరులో రచించినది.
105	D.930	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం (శంకరకవి)	సవ్యాఖ్యానం. సంస్కారములు బంతులనడుమ. (D.929.27.6.1846)This volume has been carefully revised and corrected by Venkata Subbaya Sastri.
106	D.932	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం	కంచి కావ్యం. వీరశరభయ్య రచన. నరసింహాచారిగారు శ్రద్ధగా, ఆసాంతం సంస్కరించి కూర్చినది. 28 మార్చి 1844.

107	D.935	హరిశ్చంద్ర	The tale of Harichandra by Virasarabhaya is exceedingly popular. It is composed in a beautiful classical easy style, it is an original Telugu poem and is full of amusing incidents.

ద్విపద కావ్యాలు

వరుస	D.నెం.	గ్రంథం	రిమార్కు
108	D.942	ఉత్తర రామాయణం	A new and correct edition prepared under the script of C.P. Brown.
109	D.943	"	మదీర్ఘమైన వ్యాఖ్య. 1841
110	D.944	" ప్రతినుండి ఎత్తి	ఈస్టు ఇండియా హౌసు గ్రంథాలయం వ్రాసినది
111	D. 950	ప్రభులింగలీల పాఠ విభేదాలు	1839. వరసింహాచార్యుల పరిష్కరణ.
112	D.951		
113	D.952	" 31,30	విషయ సూచిక. తెలుగు 34, 38 ఇంగ్లీషు చిలకమర్రి వరసింహాచార్యులు కూర్చిన ప్రతి
114	D. 962	"	వటీక. 1842
115	D. 964	బసవ పురాణం	161 పుటల ఇంగ్లీషు కథా సంగ్రహం.
116	D. 968	"	1840 New edition
117	D. 981	రామాయణం	1840 సెప్టెంబరు 11 1839లో ప్రతి సిద్ధం చేశారు. 15 ప్రతుల నుండి పాఠ భేదాలు గుర్తించారు. కొత్త కూర్పు (D.982)

			తెలుగులో దొరగారు చెప్పిన మేరకు వ్రాసిన కథా సంగ్రహం నుండి ఆంగ్లాను వాదం చేశారు. 19 సెప్టెంబరు 1839 పరిష్కరణ ప్రారంభం 7th జనవరి 1840 ముగిసింది. ఆరుగురు మనుష్యులు నిత్యం పని చేశారు.
118	D.1014	శ్రీనివాసవిలాస సేవధి	దొరగారి ఇంగ్లీషు నోట్సు అక్కడక్కడ ఉన్నాయి.
119	D.1023	అభిమన్యు కల్యాణం	24-3-1847, 43 పుటలు దొరగారి అనువాదం. 6-4-1847 ముగిసింది.
120	D.1043	కాటమరాజు చరిత్ర	ఇంగ్లీషు నోట్సు గ్రంథం నిండా ఉన్నాయి. పలిపిద్ది ఈగంత ప్రభువు ఏనుగంత పేరు అని దొర గారి రిమార్కు. (a little baron with a long name).
121	D.1051	కొక్కవాద చరిత్ర	The Telugu style is low and lasy enough
122	D.1064	పలిచక్రవర్తి కథ	అయిదు ఆశ్వాసాల కింద దొరగారు విభజించారు.
123	D.1065	"	1841లో ముద్రించిన పాఠానికి ఇది మాతృక. 1828లో తిరుపు ప్రతి తయారు అయింది. వివిధ ప్రతుల నుండి పాఠ భేదాలు గుర్తించారు.
124	D.1083	నవనాథ చరిత్ర	పటిక. 4 పుటల ఇంగ్లీషు కథా సంగ్రహం. పాఠ భేదాలు గుర్తించారు.
125	D.1086	పండితారాధ్య చరిత్ర	a new edition perpared by virabhadraya a learned Jangam Priest; under the directions of C.P.Brown. The present Vol. was prepared under the inspection of the Editor.

126	D.1087	"	మూడు ప్రతుల నుండి పాఠ భేదాలు. A learned Jangam Guru in my employ. July 1839 మొదలు 1841లో పూర్తి. దీర్ఘమైన రిమార్కులు.
127	D.1091	"	రెండు భాగాలు. అయిదు ఆశ్వాసాలు. (పండితారాధ్య చరిత్ర ప్రతులు : 1086 నుండి 1103 దాకా. 18 ప్రతులు)
128	D.1106	పరమయోగి విలాసం తాళ్ళపాక తిరువెంగళనాథుని.	There is a manuscript of this in the library at Ox ford . Transcribed from a Volume in the E.India House Library and sent to me by Prof. Wilson. మద్రాసులో దొరికిన ప్రతులలోని పాఠ భేదాలు పొందుపరిచారు
129	D.1111	పరశురామాయణం	An abstract of this work by Mr. Taylor is in the Madras Journal No.19 (April 1838) p.353. This Poem is mere rubbish and on persuing the beginning I desired the transcriber to desist. The illitrate comparer did not even know the laws of rhyme. దీని యొక్క మాతృక కుంపిణీ వారు పెట్టుకొన్న చెన్న పట్నం కాలేజీ మెకంజీ పుస్తకాలలో వున్నది.'
130	D.1112	పల్నాటి చరిత్ర కోళ్ళపోట్లాట	19 th Dec. 1842 (D.1130 ఇంగ్లీషు నోట్సు 4 పుటల పీఠిక)
131	D.1113	రాచమల్లు రాయబారం	24. Dec.1842

132	D.1114	1-గురజాలయుద్ధం	30. Dec. 1842 (టిప్పణులు)
133	D.1149	కోళ్ళ పోట్లాట	New edition prepared under my orders 1850 by Vira Bhadraya. వీరభద్రయ్య మూడు పుటలలో కథ ఉపోద్ఘాతం వ్రాశాడు. (పల్నాటి వీర చరిత్ర ప్రతులు D.1112 నుండి 1164 దాకా. 53 ప్రతులు ఉన్నాయి.)
134	D.1165	భల్లాణ చరిత్ర	" ఈ కావ్యము జబ్బుగా వున్నది. యతులు ప్రాసలను గురించి సూత్రం తెలియని కవి చెప్పినది పనికి రాదు"
135	D.1178	యోగీశ్వరచరిత్ర	రామస్తవ రాజులు కన్నా గాంభీర్యములో ఇది ఒక వన్నె తక్కువ. ఆక్స్ఫర్డు బొదిలీను గ్రంథాలయంలో దీని ప్రతి ఒకటి చూశాను.
136	D.1193	సారంగధర చరిత్ర	1827లో కూర్చిన ప్రతి. పాశ్చాత్య పురాణాలతో దీని పోలికలున్న కథల భోగట్టా ఇచ్చారు. (బాణాల శంభుదాసు రచన)
137	D.1198	"	Beng Rice అనే మిషనరీ బెంగళూరు నుంచి పంపిన ప్రతి.
138	D.1201	"	దొరగారి నోటు బాణాల శంభుదాసు చేమకూర అప్పన్న పేరేగాని గౌరన పేరు చెప్పనందుకు తప్పు పట్టారు.
139	D. 1202	"	సటీక. 28.9.1843 ఏడు భాగములు. 5 ప్రతులు టీకాకారుని పేరు తెలియదు.
140	D.1211	హరిశ్చంద్ర (గౌరన)	వెంకటనరసయ్య తీర్పు చేసిన ప్రతి. 1847లో ముద్రణ. (1827 ప్రతి సేకరణ)
141	D.1216	" సటీక	D.1217. 15 పుటల్లో సారాంశం.

మండి 1221		1846 ఆగస్టు 9 1851 ఆగస్టు 20 (D.1221 ముగిసినది

వ్యాకరణం, ఛందస్సు, నిఘంటువులు

142	D.1227	ఆంధ్ర ధాతుపాఠం	పట్టాభిరామ శాస్త్రిగారిది. దీని మాతృక చెన్నపట్నంలో కుంపిణీవారు పెట్టుకొన్న కాలేజిలో వుంది. మరొక ప్రతికలేదని విన్నాము. ఈ గ్రంథం ఒక్క తెలుగు ధాతువులనే యిస్తున్నట్టు చెప్పుకొన్నా అట్లాయించు వంటి హిందూస్తానీ మాటలను కూడా స్వీకరించింది. చూ॥ పుట 31. (1826)
143	D.1237	ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి	సుదీర్ఘమైన నోట్సు చాలా ముఖ్యం.
144	D.1259	శబ్దతత్త్వ వివేకం	తెలుగులో సంస్కృత వ్యాకరణం. వరద వేదాంతాచార్యులు. 'బాలబోధిని'.
145	D.1260	Analysis of Telugu Prosody	వ్రాతప్రతి. అచ్చుపడింది.
146	D.1261	అప్పకవీయం	3వ ఆశ్వాసం. దొరగారి ఇంగ్లీషు అనువాదం
147	D.1279	కవిజనాశ్రయం	1825లో అనువాదం చేశారు. This copy is corrected by my learned teacher vencata Siva-ఏప్రిల్ 26.
148	D.1313	రగడ లక్షణము	ఆంధ్రాంగ్ల భాషలలో వివరణలు. దొరగారి రచన.

149	D.1328	సులక్షణసారం	దొరగారు కొన్ని పద్యాలకు అనువాదం వ్రాశారు.
150	D.1330	The Entire Grammer of Telugu	1837 లో మొదలు పెట్టారు.
151	D.1331	Telugu Vocabulary of Grammer	1812లో ముగిసినది. ఇది కాంబెలు దొరగారి వ్యాకరణం డికిషినేరీ గ్రంథాలకు ముందు రచించినది. 1780లో, బహుశా, తెలుగు దేశంలో వున్న ఫ్రెంచి రోమను పాదరీలు వ్రాసి వుంటారు. ఈ తెలుగు వ్యాకరణం మొదట లాటిన్ భాషలో వ్రాసినట్టు స్పష్టం ఇది పామర గ్రంథం. తెలుగు తెలిసిన వాళ్ళకు తప్ప తలకొట్టుకొన్నా బోధపడని స్పెల్లింగు. ఈ తప్పులు వ్రాయసకాని వల్ల వచ్చినవి. అతనికి ఇంగ్లీషు జ్ఞానం స్వల్పం తెలుగు శూన్యం:
152	D.1332	ఆంధ్రదీపిక	వెంకయ్యగారి నిఘంటువు
153	D.1332	"	బందరు 12-8-1824. ఇది నా సూచనల మేరకు మాతృక క్రమాన వున్నట్టు వ్రాసిన ప్రతి. వ్యుత్పత్తుల కాలం వదలిపెట్టారు. ఇది భావి సమగ్ర రచనకు ప్రాతిపదిక. [D.1336. 1842 ఫిబ్రవరిలో వ్రాయించుకొన్న ప్రతి]
154	D.1359	ఆంధ్రనామ సంగ్రహం	సటీక [D. 1337 నుండి 1359 దాకా ప్రతులు.]
155	D.1368	ఆంధ్ర భాషార్ణవ	1850 ఆగస్టు ముగిసింది.

		శబ్దసూచి	This work countains perhaps one fourth of the language certainly not more.
156	D.1372	ఆభాసాంధ్ర నిఘంటువు	మిశ్ర నిఘంటువు, రాజమండ్రి 1834. 1832లో మొదలు పెట్టారు.
157	D.1373	కర్కంబాడి నిఘంటువు సముచ్చయం	ఆంధ్రనామ సంగ్రహం,ఆంధ్ర నామశేషం, వెంకటేశాంధ్రం, సాంబ నిఘంటువు అనే వెంకటేశాంధ్రం, సాంబ నిఘంటువు అనే నాలుగు నిఘంటువుల నుండి తయారు చేసిన సంపుటం.
158	D.1375	దేశిపద నిఘంటువు	నాలుగు ప్రతులు. ఒకటే గ్రంథం. బందరు-చెన్న పట్టణం, కంచి 1838 సం॥ జనవరిలో దీనిని దొరగారు చూశారు. అకారాదిగా ఉంది.
159	D.1385	పదనిధి	3 సంపుటాలలో తెలుగు నిఘంటువు. 1841లో ప్రారంభించారు. తత్సమ పదాలు కూడా చేర్చారు.
160	D.1391	Brown's T.E.D	తొమ్మిది సంపుటాలు. చాలా వివరాలు. ఆత్మకథలో లేని విషయాలు ఉన్నాయి. 1836 నాటికే గ్రంథాలకు 30,000 రూపాయలు ఖర్చు చేశారు. బ్రౌణీయం అని తనే పేరు పెట్టారు.
161	D.1392	Brown's E.T.D	జాన్సను పండితుని ఇంగ్లీషు నిఘంటువు. ముద్రిత ప్రతులు పుటల మధ్య తెల్ల కాగితాలు వాటిపై అర్థాలు. తెలుగు ఎప్పుడు నేర్చుకొన్నది మొదలైన వివరాలు ఉన్నాయి.

162	D.1394	T.E.D	Pere Mottel గారి నిఘంటువు. కాంబెలు దొర గారు చెప్పినది ఇదే.
163	D.1395	పీఠిక	E.T.D. దొరగారు వ్రాసిన పీఠిక వగైరా నోటులు అన్నీ అసమగ్రం. అయినా చాలా ఉపయోగపడతాయి.

వచన కావ్యాలు

వరుస	D.నెం.	గ్రంథం	రిమార్క్స్
164	D.1400	ఉత్తర రామాయణ సంగ్రహం	బ్రౌన్‌దొరగారు వ్రాయించారా? రంగనాథ రామాయణ కథ
165	D.1401	కామరూప కథ	తడకమళ్ళ కృష్ణారావు రచన (ఈగ్రంథాలయంలో ఇతని దస్తూరీలో గ్రంథాలు చాలా ఉన్నాయి.)నవల
166	D.1407	కాశీయాత్రచరిత్ర	వ్రాతప్రతి. దొరగారి రిమార్కులు వున్నాయి
167	D.1412	క్రైస్తవ పురాణ కథా సం క్షేపం	తెలుగులో పాత నిబంధన కథా సంగ్రహం. 1702లో రోమను పాదరీలు చేసిన అనువాదం.
168	D.1412 -16	గోవ్యాఘ్రచరిత్ర	మాజేటి సర్వేశలింగం పుదుచ్చేరిలో యల్లయ్యగారి ప్రతి ప్రకారం ఖాసాకు వ్రాసుకొన్నది.
169	D.1424	బత్తీసుపుత్రిక కథలు	మాజేటి సర్వేశలింగంకు వ్రాసియిచ్చినది. తాళపత్రం.
170	D.1437	భాగవతసారం	
171	D.1438	భారతకథాసూచి	
172	D.1453	వినోద కథలు	తాతాచార్యుల కథలు. దొరగారి ఉపోద్ఘాతం. (ఆనాటి వచన కావ్యాల ప్రతులు అన్నీ

			ఉన్నాయి. బహుశా దొరగారు వ్రాత ప్రతుల్ని సేకరించారేమో....)
173	D.1517	కాళహస్తిలింగ శతకం	మాజేటి సర్వేశలింగం మొకాబిలాచాయడమయినది. పుత్రికతో రుజ్వాఅయినది.
174	D.1538	గణస్తవం	మాజేటి సర్వేశలింగం దస్తూరీని....
175	D.1561	జగన్నాయక శతకం	ఇది ఒక పనికిమాలిన క్లిష్ట రచనము. తెలుగు ఛందస్సున రచితమైనదయినను ఇందు సర్వము సంస్కృతమే అని దొరగారు ఇంగ్లీషులో వ్రాశారు.
176	D.1576	దత్తాత్రేయశతకం	అమీరపు లక్ష్మయ్య దస్తూరిని వ్రాసి మాజేటి సర్వేశలింగముకు ఇచ్చెను.
177	D.1562	మురుమళ్ళశతకం	కట్టాల మామయ్య వ్రాసి మాజేటి సర్వేశలింగంకు ఇచ్చెను.
178	D.1702	వృషాధిపశతకం	మాజేటి సర్వేశలింగం ఖాసా పుస్తకం. 1703 కూడా అతనిదే.
179	D.1721 నుండి 1774	వేమనపద్యాలు	54 ప్రతులు. వివిధ రకాలు. నోట్సు టిప్పణులు ఆంగ్ల లాటిన్ అనువాదాలు. ఒకటేమిటి వేమనపై దొరగారి వెర్రి అభిమానం కనబడుతుంది. 1824లో మొదలు పెట్టారు అనువాదం. ఈ నోట్సు చాలా ఉపయోగం. 15-4-1824.
180	D.1781	శివముకుందశతకం	మాజేటి సర్వేశలింగం. దస్తూరీని వేలయ్య ప్రతి ప్రకారం.
181	D.1786	శ్వేతకుభృన్నల కేసరి శతకం	ది. 14 ఫిబిరేవరి 1832 సం. ఈ శతకము సంప్రతించి తీర్పుచెయ్యడమైనది. జూలూరి అప్పయ్య వ్రాలు.
182	D.1799	సదాశివ శతకం	పుదుచేరిలో మాజేటి సర్వేశలింగంవ్రాసినాడు.
183	D.1821	సోమేశ శతకం	పుదుచేరిలో జంగం బసవయ్యగారి ప్రతిమూపి

			మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాసుకొనెను.
184	D.1823	హంసకాళికాంబ శతకం	మాజేటి సర్వేశ లింగం వ్రాలు.
185	D.1835	అక్కా మహాదేవి చరిత్ర	మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రదస్తూరిని వ్రాసినారు.
186	D.1836	ఉషా పరిణయం	పులిచేరిలో సదాశివ భక్తుని కొమారుడు బసవప్ప వ్రాసుకొన్న ప్రతి చూసి మాజేటి సర్వేశలింగం సంపూర్ణంగా వ్రాసెను.
187	D.1852	కురవంజి	మాజేటి సర్వేశలింగం ఈ చంద్రశేఖరుడు దస్తూరీలను వ్రాసినది.
188	D.1872	గురునంబిచరిత్ర	మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాసెను.
189	D.1907	పార్థసారథివిజయం	1840లో ప్రతి విలేఖన జరిగిందని దొరగారి జ్ఞాపిక. (ఆలూరి కుప్పన రచన).
190	D.1913	భద్రకాళీ కళ్యాణం	పైడిముక్కల పుల్లయ్య మాజేటి సర్వేశ లింగంకు సంపూర్ణంగా వ్రాసి ఇచ్చెను.
191	D.1914	భల్లాణ చరిత్ర	మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాసుకొనెను.
192	D.1915	,,	ఆలపాక పెద్ది.విరోధి. ఆశ్వీజ శు. 10 ఆదివారం. మాజేటి సర్వేశలింగం పుదు చేరిలో. ధాతువు నామ సం. కార్తీక వెల 21 తేది బుధవారం సర్వకాలం గ్రహణం. పుణ్య కాలం ఉదయమయిన పన్నెండు ఘడియల నరమీద పుదుచేరిలో వ్రాంసుకోటి చేసినది.
193	D.1941	వీరచోడవ్వ చరిత్ర	ఈశ్వర.మాజేటిసర్వేశలింగంవ్రాసుకొన్నాడు.
194	D.1953	సాంబశివ విలాసం	మదరాస్ జర్నల్ 3వ సంచిక 71 పుటలో టేటస్ వ్రాసిన ఈ గ్రంథ చరిత్రగలదనీ ఈ ప్రతి 8-7-1842 ని ముగిసిందని దొరగారి నోటు.
195	D.1957	సారంగ నాటకం	విరోధి. పుదుచేరిలో మాజేటి సర్వేశలింగం
196	D.1961	సుగ్రీవ విజయం	1842లో విలేఖనం.

197	D.1990	పొగాకు దండకం	విరోధి పుదిచేరిలో వ్రాస్తిని (పేరులేదు)
198	D.1993	భల్లాణ దండకం	నందన-మాజేటి సర్వేశలింగం.
199	D.1998	భోగినీ దండకం	విరోధి-మాజేటి సర్వేశలింగం.
200	D.2014	విద్యావతీ దండకం	నిడమామిళ్ళ రాయులయ్యగారి ప్రతిప్రకారం. విక్రమలో పుదిచేరిలో వ్రాస్తినీ. మాజేటి సర్వేశలింగం.
201	D.2022	శరభేశ్వర దండకం	సర్వధారి-పుదుచేరి-మాజేటి సర్వేశలింగం.

వేదాంత గ్రంథాలు

202	D.2082	గురుబోధ	సర్వజితు. మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాసుకొనెను.
203	D.2088	చెన్న బసవ పురాణం	దొరగారు 171పుటలలో ఈకథఅనువదించారు. 16వ శతాబ్దిలో రచన అని అభిప్రాయపడ్డారు.
204	D.2098	జ్ఞాన బోధకం	దొరగారు తెలుగులో రిమార్కు వ్రాశారు. 1840. నిర్మోహమాటంగా.
205	D.2111	నవరత్నమాలిక	మహిత శుకవాణి మాకు సామ్రాజ్య మొసగెన్. తుదనొక ఆకు మీద యీనాము కాపులు మాజేటి సర్వేశలింగమునకు భూమి ఇచ్చినట్లు ఒక సీసమాలిక వుంది.
206	D.2113	నిగమాంత నాగ్ర రసాయనము	సర్వధారి పుదుచేరిలో ప్రతి చూసి మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాసెను.
207	D.2118	పంచీకరణం	15-2-1841
208	D.2197	వీరమాహేశ్వరాచార సంగ్రహం	13-9-1839 బసవ సిద్ధాంతాలకు విరుద్ధమైన బ్రాహ్మణ మూఢాచారాలను అంగీకరించడానికి శ్రమపడే గ్రంథం. ఇటువంటి వానిని జంగాలు కొట్టి పారేస్తారు... ముఖ్యమైన నోటు.
209	D.2199	"	కీలక.మా అయ్యవార్లు బురగుపల్లిలింగయ్యగారి.

			ప్రతి చూసి మాదేటి సర్వేశలింగం వ్రాసెను.
210	D.2208 2213	వేదాంత రసాయనం	(మంగళగిరి ఆనందయ్య) (డి. 2212లో 28 పుటల కథాసంగ్రహం. డి. 2213 సటీక. పాఠభేదాలు)
211	D.2215	వేదాంత వార్తికం	శృంగార కవి వెంకన్న పుస్తకం జూచి మాజేటి సర్వేశలింగం వ్రాసెను. పారివ.
212	D.2231	శివ గీతలు	ప్రమాది దెందులూరు కనకయ్య వ్రాసిన ప్రతిజూచిమాజేటిసర్వేశలింగందస్తూంనివ్రాసిన
213	D.2244	శైవాచార సంగ్రహంహ	ప్రభవ .మాజేటి సాలంకయ్య కుమారుడు సర్వేశలింగం స్వహస్త లిఖితంగా వ్రాసుకొనెను.
214	D.2254	సప్త ప్రకరణం	విరోధి వేలయ్యగారి ప్రతి ప్రకారం పుదిశేరిలో మాజేటి సర్వేశలింగం.
215	D.2406	ఆంధ్ర చింతామణి	రుధిరోద్గారి. మాదేటి సర్వేశలింగం.
216	D.2408	ఔషదయోగములు	మాదేటి సర్వేశలింగం వైద్యశాస్త్రిలు.
217	D.2458	వైద్య చింతామణి	సంస్కృతంలో ఇంద్రకంటి వల్లభయ్యగారు వ్రాసిన వైద్య చింతామణికి ధేనువుకొండ కేశవయ్య చేసిన అనువాదం. తారాణలో మాజేటి సర్వేశలింగం ఖాసను వ్రాసుకొనెను.
218	D.2468	వైద్యసారం	(నరనాథసిద్ధ ప్రదీపిక) సర్వధారి. మాజేటి సర్వేశలింగం. స్వహస్త లిఖితం. పుదిచేరిలో వ్రాసినది.

సంగీతం

219	D.2536	జాతి స్వరముల సాహిత్యం	1833వ సంవత్సరము చిత్రనెల మాహా రాజరాజె శ్రీ బ్రౌన్ దొరవారికి చిత్తూరిలో వుండే కుప్పయ్య శేషయ్య వ్రాసి ఇచ్చిన జాతి స్వరముల సాహిత్యములు. నందన సంవత్సరం చిత్రినెల.

220	D.2550	బొబ్బిలి కథ	బొబ్బిలి కథ కుమార రాయుడి కథ కాకమ్మ కథ Meeting with one of the wandering minstrels....I employed him for about a month to recite all the Ballads he know and there were written down his direction.
221	D.2571	లంకా సారధి	వికృతిలో మాజేటి సర్వేశలింగం పెరుమాళ్ల ప్రతి చూసి యి లంకా సారధి వ్రాస్తిని.
222	D.2582	శృంగార పదాల అకారాది పట్టిక	తాళ రాగాలు-పదకర్తల పేర్లు. అసమగ్రం.
223	D.2657	హైదరు చరిత్ర	ఏప్రెలు 1848. తెలుగు. దొరగారి రిమార్కు. ఏప్రెలు 1855 ఇంగ్లీషు అనువాదం తమది. తెలుగు ఎవరిచేతనో వ్రాయించారు.

అనుబంధం—IV

బ్రౌను పండితులు

అప్పయ్య, జూలూరి:

1. ఆముక్తమాల్యద (సవ్యాఖ్యానం) పరిష్కరించారు. (D- 405)
2. కవికర్ణ రసాయనం టీక వ్రాశారు. (D-453-4)
3. జైమినీ భారతం-పంచడుబ్బులు ఏమిటో చెప్పారు.(D-14)
4. నరసింహాచారి గారి చకోరీలు వ్యాఖ్యానం కుదించారు. (D- 819), 1830.
5. పద్మపురాణంపై తీర్పు(D -18)
6. భాస్కర శతకం(D -1637)
7. మనుచరిత్ర టీకా తాత్పర్యాలు (D- 641)1831.
8. మాతృశతకం(D-1653)
9. వసుచరిత్ర(D-759), 1834. దమ్మూరి మూలంకి వారిది, వ్యాఖ్యానం అప్పయ్య గారిది.
10. విజయవిలాసం. సవ్యాఖ్యానం (1831- బందరు)
11. శశాంక విజయం - (D-818)
12. శుక సప్తతి-పరిష్కరణ(D-837)
13. శ్వేత కుభృన్నృకేసరి శతకం తీర్పు (D-1786)
14. సురాభాండేశ్వరీయము(D-897)

నరసింహాచార్యులు, చిలకమర్రి:

1. కాశీఖండం పరిష్కరణ-(D-330)
2. రాఘవపాండవీయం వ్యాఖ్యానం స్వహస్తలిఖితం - (D-686)

3. విక్రమార్క చరిత్ర
4. హంసవింశతి
5. హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం

బుచ్చయ్య, ములుపాక:
1. దశావతార చరిత్ర - (D-520)
2. పంచతంత్రం - (D-2688)
3. భాగవతము (D-103)
4. భారతం (D-166)
5. వసుచరిత్ర టీక - ప్రతిపదార్థ ప్రకాశిక (D-760-1)
6. విష్ణు పురాణం (D-312)
7. శశాంక విజయం (D-818)
8. సురాభాండేశ్వరీయం (D-909)
9. హంసవింశతి (D-912)

వీరభద్రయ్య, ఆరణిమఠం:
1, పండితారాధ్య చరిత్ర
2.. ప్రభులింగ లీల
3. వైజయంతీ విలాసం టీక(D-802)

వెంకట నరసయ్య, పైడిపాటి [1834]
1. అనిరుద్ధ చరిత్ర వ్యాఖ్యానం - (D-379)
2. గౌరన హరిశ్చంద్ర ద్విపద పరిష్కరణ (D-1211)
3. రాధామాధవ సంవాదం - పరిష్కరణ (D-706) 1829
4. విక్రమార్క చరిత్రము
5. వేమన పద్యములు
6. వైజయంతీ విలాసం. వ్యాఖ్యానం (D-799), 1833.

వెంకట సుబ్బయ్య శాస్త్రి:
1. శంకరకవి హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానం పరిష్కరణ (D-930)

వెంకయ్య, గరిమెళ్ళ:

1. కవిరాజ మనోరంజనం
2. దశావతార చరిత్ర-టీకా తాత్పర్యాలు (D-528), 1834.
3. మహాభారతం- పరిష్కరణ (D-211)
4. సత్యభామా సాంత్వనం

అనుబంధం V

బ్రౌను సేకరించిన గ్రంథాల వివరాలు

సంస్కృత గ్రంథాలు—తెలుగు లిపి

విభాగాలు	దొరగారి కేటలాగులో గుర్తింపు సంఖ్యల లెక్క	వివరగతి భోగట్టాలు
వేదాలు	1 నుండి 24	ఇవి మొత్తం 130 సంపుటాలు
"	1 నుండి 59	వీటిలో రెండు తప్ప మిగతావి
"	1 నుండి 33	బైండు చేసిన గ్రంథాలు
"	1 నుండి 14	
మంత్రాలు	1 నుండి 137	అన్నీ బైండు చేశారు. ఈ 137 సంపుటాలలో 702 మంత్రాలున్న గ్రంథాలున్నాయి.
వేదాంతం	441 నుండి 446	అన్నీ బైండు చేసినవి.
పురాణాలు	351 నుండి 429	79 బైండు చేసిన బుక్కులే. ఒక్కొక్క సంపుటంలో ఒకటిగాని పెక్కుగాని పురాణాలు ఉంటాయి.
స్కాంద పురాణం	618 నుండి 633	16 సంపుటాలు
కావ్యనాటక అలంకారాలు	451 నుండి 538	88 బైండు చేసినవి.
వ్యాకరణం చందస్సు నిఘంటువులు	600 నుండి 617	18 సంపుటాలూ బైండు చేసినవే

తెలుగు గ్రంథాలు

విభాగాలు	కేటలాగులో గుర్తింపు సంఖ్యల లెక్క	వివరగతి భోగట్టాలు
కావ్య, నాటక, అలంకార,పురాణ, వైద్య గ్రంథాలు	1 నుండి 333	అన్నీ బెండు చేసినవే. ఈ 333 సంపుటాలలో 700 రచనలు ఎక్కించారు.
సూచికలు, జాబితాలు	401 నుండి 409	19 గ్రంథాలూ బైండు చేసినవే
నిఘంటువులు, వ్యాకరణాలు	371 నుండి 389	19 గ్రంథాలూ బైండు చేసినవే.

కన్నడ రచనలు:

వివిధ రచనలు	341 నుండి 358	18 బెండు

తాళపత్రాలు:

సంస్కృతాలు

మంత్రాలు	1 నుండి 165	165 సంపుటాలలో 2320 మంత్ర శాస్త్ర గ్రంథాల మంత్రాలు ఉన్నాయి.
వేదాంతం	401 నుండి 545	మొత్తం 145 సంపుటాలు. ఇందులో 480 గ్రంథాలున్నాయి.
పురాణాలు	201 నుండి 400	ఈ 200 సంపుటాలలో 450 వివిధ పుస్తకాలు ఉన్నాయి.
కావ్య, నాటక అలంకారాలు	601 నుండి 766	మొత్తం 166 సంపుటాలు. వీటిలో 360 రచనలు ఉన్నాయి.
జ్యోతిష్యం	551 నుండి 582	32 సంపుటాలు, ఇందులో 70 రచనలు వున్నాయి.
వైద్యం	991 నుండి 925	సంపుటాల సంఖ్య 25. వీటిలో ఉన్న రచనలు 40.

వ్యాకరణం, చందస్సు నిఘంటువులు	801 నుండి 878	మొత్తం సంపుటాలు 78. ఇందులోని రచనలు 140.

తెలుగు గ్రంథాలు:

వేదాంతం	601 నుండి 643	43 సంపుటాలు, 150 రచనలు.
కావ్యాలు,పురాణాలు	1 నుండి 553	సంపుటాలు 553, రచనలు 1090
జ్యోతిష్యం	721 నుండి 755	మొత్తం సంపుటాలు 35. వీటిలోని రచనలు 70.
గణితం	701 నుండి 711	11 సంపుటాలు- 50 రచనలు
వైద్యం	761 నుండి 841	సంపుటాలు 81, రచనలు 270
వ్యాకరణ ఛందో నిఘంటువులు	651 నుండి 694	441 సంపుటాలు. ఇందులో 80 రచనలు ఉన్నాయి.
వివిధ ప్రక్రియలు	842 నుండి 913	సంపుటాల సంఖ్య 72. రచనల సంఖ్య కూడా 72.

సంస్కృత గ్రంథాలు –పేపరు : కాశీ మోస్తరు.

వేదాంతం (తెలుగు, నాగరి, మహారాష్ట్ర లిపులు)	951 నుండి958	సంపుటాలు 8. రచనలు 40
పురాణాలు (తెలుగు, నాగరి లిపులు)	959 నుండి 972	మొత్తం సంపుటాలు 14. వీటిలోని రచనలు 16.
కావ్య, నాటక అలంకారాలు (నాగర లిపి)	973 నుండి 975	మొత్తం 3 సంపుటాలు. రచనలు కూడా 3.
తర్క, వ్యాకరణాలు (తెలుగు, నాగరి, బెంగాలీ లిపులు.)	976 నుండి 982	ఇవి మొత్తం 7 సంపుటాలు ఇందులోని రచనలు 23.

అనుబంధం–VI

బ్రౌనురచనల కాలక్రమ సూచిక

1825 – ఆంధ్రశబ్ద చింతామణి– ఆంగ్లానువాదం' (D-1237)బ్రౌను దీనిని 23.7.1825న, మళ్ళా 25.9.1827న రెండు సార్లు అనువదించాడు - అముద్రితం.

1825 - 'జిల్లా నిఘంటువు'– మద్రాసు,

1827– 'ఆంధ్రగీర్వాణచ్ఛందము', మద్రాసు, ఇది 1977లో వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయం వారిచే పునర్ముద్రితం– ఛందోగ్రంథం.

1827– "Notice regarding the names used in the Indian Zodiac, MJLS, 1827, No. 33-వ్యాసం.

1828– 'Hindu Sculpture;- Asiatic Journal, London, 1828 V.No. Edition.మొదట ఇది మదరాసు గెజెట్‌లో ప్రకటించినప్పుడు తన పేరు వేసుకోలేదు - వ్యాసం.

1828 - 'Suttee Prevented'- Asiatic Journal, London. 1828 V. No. Edition.ఇది కూడా మొదట మదరాసు గెజెట్‌లో ప్రకటించినప్పుడు తన పేరు వేసుకోలేదు - వ్యాసం.

1829-	'The Verses of Vemana, Moral Religious and Satirical'- Madras. 1939 పునర్ముద్రితం తెనుగు కావ్యానువాదం.
1830(?) -	'Essay on Trade' మద్రాసు గెజిట్‌లో ముద్రించబడింది.
1837 -	'A Familiar Analysis of Sanscrit Prosody' London. 1869 లో లండన్‌లోనే మళ్ళీ ఇది ముద్రించ బడింది - ఛందోగ్రంథం.
1838 -	'లూకా చేత వ్రాయబడిన శుభవర్త మానము'- మద్రాసు. (లూకా సువార్తకు తెలుగు అనువాదం - క్రైస్తవ మత సంబంధి)
1839-40	'Essay on the Language and Literature of the Telugus'.- Madras (ఈ వ్యాసం మొదట. 'Madras Journal of Literature and Science' లో రెండు భాగాలుగా 1839, జులై - అక్టోబర్ సంచికలోనూ, 1840 అక్టోబరు - డిసెంబరు సంచికలోనూ ప్రకటించబడింది. - వ్యాసం.)
1840 -	'A Grammar of the Telugu Language', Madras- 1857లో మద్రాసులోనే మళ్ళీ ముద్రించ బడింది.- వ్యాకరణ గ్రంథం.
1840 (Jan) -	Essay on the Creed, Customs and Literature of Jangams', MJLS- ఇదే సంస్కరించబడి 'Essay on the Creed and Customs of Jangams' అనే పేరుతో 'Journal of Royal Asiatic Society'లో 1871 లో మళ్ళీ ప్రకటించబడ్డింది.- వ్యాసం.
1840 (April) -	"Notice regarding the sects of Hindu called Tengala and Vadagala -MJLS -వ్యాసం
1840 (July)-	'Notice of Some Roman Catholic Books existing in theTelugu Language'-

MJLS-వ్యాసం.

1840 (Oct) - 'Account of the Basava Purna, the Principal book used as a religious Code by the Jangams"- MJLS--వ్యాసం.

1840 (Oct)- "Notice regarding Mss in England - MJLS.

1841 - కుచేలోపాఖ్యానం - ఘట్టుప్రభుని 3 ఆశ్వాసాల కృతి' మద్రాసు (పరిష్కృతం)

1841 - 'నల చక్రవర్తి కథ - రాఘవాచారికృత ద్విపద కావ్యం'- మద్రాసు (పరిష్కృతం)

1841 - "Dialogues in Telugu and English for the use of learners with a grammatical analysis' Madras.ఇది 1853లో మరోసారి మద్రాసులోనే ముద్రించ బడింది.- వాచకం.

1842 - 'సీతాకల్యాణము', 'గరుడాచలము', తెలుగు యక్షగానములు, మద్రాసు.

1842 - హరిశ్చంద్ర కావ్యం'(ద్విపద) - గౌరనకృతి.-మద్రాసు. (నవనాథ చరిత్ర నుండి కూడా కొంత భాగం దీంతో కలిపి ముద్రించబడింది - పరిష్కృతం)

1843 - ఆదిపర్వము (నన్నయ ఆంధ్రమహా భారతములోనిది) పరిష్కరణము.

1844 - 'వసు చరిత్ర - రామరాజభూషణుని ప్రబంధం- జూలూరి అప్పయ్యవ్యాఖ్యాన సహితం' మద్రాసు - పరిష్కృతం.

5.3.1844-నుండి - 'హైదరు చరిత్ర' - మరాఠీ గ్రంథానికి తెనుగు అనువాదం. పరిష్కర్త వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి. ఆంధ్రపత్రిక (దినపత్రిక) లో వరుసగా 5.3.1944 నుండి ప్రకటించబడింది. 1956లో (Ed నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు) గ్రంథం- మద్రాస్

1844 - 'Account of the Tribes of Maharatt Brahmins: Translation of Maharatta Documents of the Mackenzie Mss-MJLS.

1847(December)-'On the Numerals of Balaam's name'- Christian Observer, London -వ్యాసం

1847 - 'Translation of the Telugu introduction to catalogue of Telugu and Sanscrit Mss, in the possession of C.P.Brown - MJLS, 1847, No.33.- వ్యాసం.

1849 - 'వైజయంతీ విలాసం - సారంగు తమ్మయ్యకృతి. వాఖ్యాన సహితం - పరిష్కృతం.

1849 - 'Memoirs of HyderAli and Tippo Sultan'- Madras.మరాఠీ నుండి లఘువివరణలతో ఇంగ్లీషులోనికి చేసిన అనువాదం.

1850 - 'కవి తారతమ్యాకరము'(సంస్కృతము-తెలుగులిపి) - మద్రాసు, పరిష్కృతం.1865లో రెండో ముద్రణ.

1850 - 'Cycle Tables of Hindu and Mahomedan chronology'- Madras.

1851 - 'కీర్తనలు LXVII (చంపూ కావ్యం) - మద్రాసు; క్రైస్తవ మత సంబంధి

1851- 'మనుచరిత్ర- అల్లసాని పెద్దన కృతి. జూలూరి అప్పయ్య వ్యాఖ్యాన సహితం'-మద్రాసు. పరిష్కృతం.

1852 - జిల్లా ని ఘంటువు - మద్రాసు

1852 - 'బ్రౌణ్య ఇంగ్లీషు - తెలుగు నిఘంటువు' మద్రాసు (ఇది 1895లో యం. వెంకట రత్నం గారిచే పరిష్కరింప బడింది. 1974లో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారిచే మళ్ళీ ముద్రించబడింది)

1852 - 'బ్రౌణ్య తెలుగు -ఇంగ్లీషు నిఘంటువు' - మద్రాసు. (ఇది 1903లో మద్రాసులోనే ఎం.వెంకటరత్నం, W.H. Campbell, కందుకూరి గార్ల సంపాదకత్వంలో పరిష్కరింపబడింది.1966లో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాద్ వారిచే'బ్రౌణ్య మిశ్ర భాషా నిఘంటువు'తో కలిపి మళ్ళా ముద్రించబడింది.

1852 - 'నిస్తర రత్నాకరము' -The Jewel Mine of Salvation'- Madras ఇది ఒక అజ్ఞాత కవి చేత వ్రాయబడింది. క్రైస్తవ మత సంబంధమైన పద్యకావ్యం. దీనినే పెంపుచేసి తమిళంలో కూడా ముద్రించారు.

1852 - ' A Catalogue of Irregular Verbs in the English Language' Madras (వ్యాకరణగ్రంథం)

1852 - 'English Translations of the Exercises and documents Printed in the Telugu Reader'- Madras.(ఈ వాచకం 1865-67 సంవత్సరంలో రెండోసారి ముద్రించబడింది.)

1852 - The Telugu Reader'-ఆంధ్ర మార్గదర్శి-తెలుగు రీడరు Madras (ఈవాచకం కూడా 1865-67లో మళ్ళా ప్రకటించబడింది)

1852 - "Three Treatises on Mirasi Right by F.W.Ellis, Lt, Col Blackburne and Sir Thomas Munro, with the remarks made by the Hon."- Madras. (Court of Directors 1822 and 1824 Edited- Historical).

1852 - "Vakyavali or Exercises in Idioms: English and Telugu'- Madras (ఇది కూడా వాచకమే.)

1853 - సలోమాను లిఖిత హితోపదేశములు. సలోమాను రచించిన సామెతలు -మద్రాసు. (ఇవి సంస్కృత ఛందస్సులో

కూర్చబడి తెలుగులిపిలో ప్రకటించబడ్డాయి - క్రైస్తవ మత సంబంధం)

1853 - "The Wars of Rajas'- Madras అనంతపురరాజుల చరిత్ర-తెలుగు నుండి ఇంగ్లీషులోనికి అనువదించ బడింది. "The Annals of Handeh Ananthapuram" అనేపేరుతో, ఇది గురజాడ అప్పారావుగారి పరిష్కరణంతో 1920లో మద్రాసులోనే మళ్ళా ముద్రించబడింది.

1853 - 'పాలు చరిత్ర' - తెలుగు లిపిలో ఉన్న సంస్కృత పద్య కావ్యం. క్రైస్తవ మత సంబంధం- మద్రాసు

1854 - 'బ్రౌణ్య మిశ్రభాషా నిఘంటువు'- మద్రాసు. (ఇది 1903లో మద్రాసులో ఎం. వెంకటరత్నం, H.H.Campbell, కందుకూరి గార్ల సంపాదకత్వంలో పరిష్కరించబడింది. 1966లో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు వారిచే 'బ్రౌణ్య తెలుగు - ఇంగ్లీషు నిఘంటువు'తో కలిపి తిరిగి ముద్రించబడింది)

1855 - 'తాతాచారి కథలు' (తెలుగు లో)- మద్రాసు.(1926లో గురజాడ అప్పారావు గారు దీనిని పరిష్కరించి మద్రాసులో ప్రకటించారు. 1951లో మళ్ళా ముద్రించ బడింది. 1974లో 'బంగోరె' గారిచే మద్రాసులోనే మరో సారి ప్రకటించబడింది)

1855 - 'మిరాషీ వాదము'- మద్రాసు(ఇది తెలుగులో రచింపబడి, ఇంగ్లీషులోనికి అనువాదం చేయబడింది)

1855 - 'English and Hindustani Phraseology or Exercises in Idioms English and Dakshini Hindustani - Madras (వ్యాకరణ గ్రంథము)

1859 - 'The Experience of A Nicholas' (Edited in English Verse) - London_క్రైస్తవ మత సంబంధం.

1861–	'A Titular Memory'- London (ఇది చారిత్రకం. ప్రస్తుతం అలభ్యం. దీనిని డా॥ వీరభద్రరావుగారు పేర్కొన్నారు. చూ॥ 'సి.పి.బ్రౌన్' పు.260
1863 –	Carnatic Chronology' - London . (ఇది కూడా చారిత్రకమే)
1864 (July) -	'Telugu Spells'-MJLS, కడప క్రిమినల్ డాక్యుమెంటులకు – తెలుగు నుండి ఇంగ్లీషు అనువాదం.
1866 –	Some Account of the Literary Life of Charles Philip Brown'.- London (Revised Edition-London-1872) దీనిని నిడుదవోలువారు తెలుగులోకి అనువాదం చేసి 1963 మేనెల భారతిలో ప్రకటించారు. – స్వీయ చరిత్ర.
1871–	On Malabar, Coramandal, Quilon, etc. J.R.A.S., London.
1871–	Essays on the creed and Customs of Jangams, J.R.A.S., London.
1909 –	'Popular Telugu Tales by Tatachari Madras. (ఇది తాతాచారి కథలకు ఇంగ్లీషు అనువాదం)
1953 –	'వాణీ విలాసవన మాలిక (చేకు ముళ్ళ రంగసాయి) కు ఇంగ్లీషు వ్యాఖ్యానం, మద్రాసు
1967 –	'Verses of Vemana in the Telugu Original with English Renderings' A.P. Sahitya Academy. 1977లో పునర్ముద్రితము.
1973 –	'Sumati Satakam' in the Telugu Original with English Renderings by.C.P.Brown - A.P. Sahity Academy (ఈ తెలుగు కావ్యానువాదానికి సంపాదకుడు డా॥ పి.ఆర్.శర్మగారు.)

అముద్రితాలూ, వివరాలు తెలియనివీ

అప్పకవీయం–ఆంగ్లానువాదం.

'అమరకోశము-[సంస్కృతం]- తెలుగు వ్యాఖ్యాసహితం.' - ఈ పరిష్కృత గ్రంథం మద్రాసులోనే ముద్రించబడింది కాని, కాలం ఎప్పుడో తెలియదు.

'అహల్య కథ'- పద్మపురాణంలోనిది ఆంగ్లానువాదం - అముద్రితం.

'అహల్య వృత్తాంతం'.- దశావతారచరిత్రలోనిది - ఆంగ్లానువాదం - అముద్రితం.

'కవిజనాశ్రయం' - ఆంగ్లానువాదం.

'కవి శిరోభూషణం' - ఆంగ్లానువాదం.

'పదవిధి' (D.1385) - ఈనిఘంటువు 1841లో వ్రాయబడింది. అముద్రితం.

'ప్రభులింగలీల' - ద్విపదకావ్యం [3వ ఆశ్వాసంలోని ఒక భాగానికి చేసిన ఇంగ్లీషు అనువాదం.]

'బాలసరస్వతీయం' - ఇంగ్లీషు అనువాదం.

'భగవద్గీత' (సంస్కృతం) - తెలుగు లిపి.

[ఈ పరిష్కృత గ్రంథం మద్రాసు లో ప్రచురించబడింది కాలం ఎప్పుడో తెలియదు.]

'రేఫఱకారవచ్ఛబ్ద జ్ఞాపక లోకోపకారము' - [R.597,R.1209,D.2154] - అముద్రితం.

"A summary of and an Explanatory note in English on Vanivilasa Vanamalika (a Telugu metrical encyclopedia of Hindu Literature) of Tekumalla Rangasayi" - ఇది ప్రచురణ వివరాలు తెలియని వ్యాసం.

'Common Prayer Book' -ఇది మద్రాసులో ముద్రించబడింది. కాలం ఎప్పుడో తెలియదు. క్రైస్తవ మత సంబంధం.

అనుబంధం–VII

బ్రౌను రచనల వివరాలు

అర్జీలు – ఇంగ్లీషు సహా

అర్జీలు – ఇంగ్లీషు సహా – కొంత కన్నడ శబ్దములును.

అర్జీలు – డిమ్మి కాగితపెద్ద బుక్కు

అర్జీలు – హైదరుఖాను సుబేదారు వగైరా అర్జీలు– ఇంగ్లీషు సహా.

ఇంగ్లీషు – అరవం డిక్షనేరి. మొదటి వాలం.

ఇంగ్లీషు – తెనుగు డిక్షనేరీ. మొదటి వాలం –అ

ఇంగ్లీషు – తెనుగు డిక్షనేరీ మొదటి వాలం. కొత్తది.

ఇంగ్లీషు – తెనుగు ఒక్కబిల్లేరి బుక్కు

కాంబెల్ (campbell's) డిక్షనేరికి మధ్య కాగితములువేసి షరా:వ్రాసి యుండే.
జిల్దులు–23

కాళహస్తి మహాత్మ్యం – పద్యకావ్యమునకు ఇంగ్లీషు సూచి.

కిర్లంపూడి క్రిమినాల్ విచారణం – తెనుగు కిర్లరిపూడి పిల్లి చిన్నిగారి కోర్టు విచారణకు ఇంగ్లీషు బుక్కు.

కిర్లంపూడి పిల్లి చిన్నిగారి కోర్టు విచారణకు తెనుగు బుక్కు

గ్రామరు – తెనుగు ఇంగ్లీషు గలది 1833 సంవత్సరము పుట్టిన ప్రతి.

గ్రామరు – తెనుగు ఇంగ్లీషు గలది. 1834 సంవత్సరము పుట్టిన ప్రతి

గ్రామరు – తెనుగు ఇంగ్లీషు గలది 1836 సంవత్సరము పుట్టిన ప్రతి

గ్రామరు – తెనుగు ఇంగ్లీషు గలది 1837 సంవత్సరము పుట్టిన ప్రతి

గ్రామరు - తెనుగు ఇంగ్లీషు గలది. 1842 సంవత్సరము పుట్టిన ప్రతి.
చంద్రాంగద చరిత్ర- పద్యకావ్యమునకు ఇంగ్లీషు సూచీ.
చిక్కయకథ- యక్షగానమునకు ఇంగ్లీషు సూచీ
జాన్సన్ డిక్షనేరి మధ్య కాగితములు తగిలించి తెనుగు అర్థం
వ్రాసియుండే జిల్దులు-43.
జాబులు- ఇంగ్లీషు సహా.
జాబులు-చిన్న జిల్దులు-43.
డిక్షనేరి - తెనుగు ఇంగ్లీషు. దొరవారు దిద్దినది. జిల్దులు- 43.
తెనుగు- ఇంగ్లీషు డిక్షనేరి. శ్రీ దొరవారు చేసిన జిల్దులు.
ప్రభులింగలీలకు ఇంగ్లీషు భాషాంతరము.
బసవపురాణం-పద్యకావ్యమునకు ఇంగ్లీషు సూచీ
భండవారాతి భీమ కోదండరామ శతకం
భక్తాంఘ్రిరేణు చరిత నాటకం - యిదే విప్రనారాయణ చరిత్ర
చూచుకో.
భగవద్గీతలు- గీ॥ మూలం. తెనుగు టీక.
భగవద్గీతలు- గీ॥ మూలం. తెనుగ టీక.
పద్యకావ్యము-ఆ॥
భగవద్గీతలు. గీ॥ మూలం. తెనుగు టీక.
వచనకావ్యం-గీ॥ తా॥
భట్టువాండ్లు రాజాలను స్తోత్రం చేసిన పద్యములు.
భద్రకాళీ కలాకచణం-యక్షగానం
భద్ర రాజపుత్ర చరిత్ర న.కా.అ
భద్రాది రామ శతకం
భద్రా పరిణయం. ఇదే ముకుంద విలాసం ప.కా.న॥
భరత లక్షణం గీ॥ తెనుగుటీకతో -అ॥
భర్తృ హరీ గీ। శ్లోకములున్ను -
తెనుగు పద్యములున్ను-ఇదే సుభాషిత రత్నావళి
భల్లాణ చరిత్ర - ఇదే భల్లాణ రాయ చరిత్ర ప.కా.స.
భల్లాణ చరిత్ర- ద్విపద కావ్యమునకు ఇంగ్లీషు సూచీ

భామమద్విజయం – పద్య కావ్యమునకు ఇంగ్లీషు సూచీ
మచిలీపట్నం అదాలతు కోర్టు విచారణ– కొంత తెనుగు కొంత
ఇంగ్లీషు బుక్కు
మచిలీపట్నం అదాలతు కోర్టు విచారణ .తెనుగు బుక్కు
మచిలీపట్నం ఆర్జిలేరి కోర్టు సివిల్ విచారణ. తెనుగు బుక్కు
రామాయణం– అరణ్యకాండ శ్లోకములు ఇంగ్లీషు భాషాంతరము సహా
వాణీ విలాసం – పద్య కావ్యమునకు ఇంగ్లీషు సూచీ
వేదాంత రసాయనం –పద్య కావ్యమునకు ఇంగ్లీషు సూచి
శ్రీ దొరగారు తెనుగు భాష యొక్క స్థితిని ఇంగ్లీషులో వ్రాసినది.
సుమతి శతకం– ఇంగ్లీషుభాషాంతరమున్ను కొన్ని కన్నడి అర్జీలున్ను.

సంప్రదించిన గ్రంథాలూ—వ్యాసాలు

ఆరుద్ర (ప్రవేశిక) – 'హిత సూచిని' స్వామి నీన ముద్దు నరసింహ్మం, ఆంధ్రకేసరి యువజన సమితి, రాజమహేంద్రవరం, 1986.

ఆర్చిడీకన్, ఎఫ్.ఎఫ్.గ్లెడ్‌స్టన్, రెవ.సి.యస్.సుందరేశన్– 'ఇండియా పాకిస్థాన్ల క్రైస్తవ సంఘ చరిత్ర', సి.ఎల్.యస్. మద్రాసు, 1956.

గురుమూర్తి రావిపాటి– ' తెనుగు వ్యాకరణము' వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్, మద్రాసు,1951.

గోపాల కృష్ణయ్య, వడ్లమూడి– " వ్యావహారిక ఆంధ్ర భాషా వ్యాకరణం", సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్, రాజమహేంద్రవరం,1958.

దొణప్ప తూమాటి – 'భాషా చారిత్రక వ్యాసావళి', అభినందన సమితి, హైదరాబాదు, 1987.

పద్మావతి .ఆర్ – ' బ్రౌను తెలుగు కావ్య సముద్ధరణము', నవ్య పరిశోధక ప్రచురణలు, తిరుపతి, 1986.

పిచ్చయ్య శాస్త్రి, దీపాల (సంపా)– 'చాటు పద్య రత్నాకరం', 3వ కూర్పు, నెల్లూరు, 1961.

బంగోరె (పరిశోధన)– 'బ్రౌన్ జాబుల్లో స్థానిక చరిత్ర శకలాలు– కడప జాబుల సంకలన', శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వవిద్యాలయం, తిరుపతి, 1977.

బంగోరె (పరిశోధన) – " బ్రౌన్ లేఖలు– ఆధునికాంధ్ర సాహిత్య చరిత్ర శకలాలు" , శ్రీ వెంకటేశ్వర విశ్వ విద్యాలయం, తిరుపతి ,1977.

బంగోరె (సంశోధన) – 'సి.పి.బ్రౌన్ తాతాచార్ల కథలు", యం.శేషాచలం అండ్ కో, మద్రాసు, 1974.

బ్రౌన్.సి.పి– 'ఆంధ్ర గీర్వాణ ఛ్ఛందం', మద్రాసు, 1827 (పునర్ముద్రణ– వెంకటేశ్వర విశ్వ విద్యాలయం, తిరుపతి,1977).

బ్రౌన్.సి.పి– 'ఆంధ్ర మార్గదర్శి– తెలుగు రీడరు', మద్రాసు, 1852 (ఇది 1865-67లో మళ్ళా ముద్రించబడింది.
మార్క్స్, ఎంగెల్స్– ప్రథమ భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం (అనువాదం: ఉప్పల లక్ష్మణరావు) ప్రగతి ప్రచురణాలయం, మాస్కో.
రంగకవి, కస్తూరి – ఆనంద రంగరాట్ఛందము; వావిళ్ళవారు, మద్రాసు,1922.
వీరభద్రరావు, కొత్తపల్లి – "తెలుగు సాహిత్యంపై ఇంగ్లీషు ప్రభావం', స్వంత ప్రచురణ, ఢిల్లీ, సికిందరాబాదు, 1960.
వీరాస్వామయ్య, ఏనుగుల – 'కాశీయాత్ర చరిత్ర', (సంపా–దిగవల్లి వెంకట శివరావు), బెజవాడ, 1941.
వెంకటరావు, విడుదవోలు – "ఆంధ్ర వచనవాఙ్మయము", ఆంధ్ర గ్రంథమాల, మద్రాసు 1954.
వెంకటరావు, విడుదవోలు – "ఆంధ్ర వచన వాఙ్మయము", లక్ష్మీకాంత నిలయం, హైదరబాదు, 1977.
వెంకటశాస్త్రి, చెళ్ళపిళ్ళ – 'కథలు–గాథలు', (ప్రథమ భాగం), చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రి సన్స్, వెంకటేశ్వర పబ్లికేషన్స్, కడియం, తూర్పుగోదావరి జిల్లా, 1958
'తెలుగు వాణి', సంపుటి–5, సంచిక–4, 1980.
'వర్తమాన తరంగిణి' – సంచికలు.
(1) పుస్తకం–1, సంచిక–9, 4 ఆగస్టు–1842
(2) ఆశ్వాసం–1, సంచిక–19, 13 అక్టోబరు 1842
"సి.పి. బ్రౌన్ – వేమన సంస్మరణ సంచిక" – కడప జిల్లా రచయితల ఎనిమిదవ మహాసభలు, 1984.

ABBE DUBOIS - Hindu Manners and Customs; 3rd Edition Oxford,1906.

ARUDRA - 'Beginings of Telugu Journalism' in" " Studies in the History of Telugu Journalism"- Ed. K.R.Seshagiri Rao, Delhi, 1968.

Brown .C.P. -'Literary Autobiography' (Ed.by G.N.Reddy and Bangorey), Sri Venkateswara University,Tirupathi, 1978.

Cohan.S.Bernard -" An Anthropologist among the Historians", Oxford, New york, 1987.

Dodwell and Miles - 'Alphabetical list of Madras Civil Servents", Madras, 1839.

Dodwell.H -'A Calender of Madras Despatches (1744-1755)", Madras Govt. Press, 1920.

Dod well. H -" A Calender of Madras Records (1740-1744)',Madras Govt. Press, 1917.

Firminger,Walter .F (Ed) - The Fifth Report of the Select Committee for the Affairs of the East India Company, 28th July 1812, (Calcutta, R.Cambray & Co; 1918) in three Volumes.

Frykenberg.Robert Eric -' Guntur District (1788-1848), ' Clarndon Press, Oxford, 1965.

George D.Bearce -" British Attitudes Towards India", Oxford University Press, London, 1961.

Glyn Barlow -" The History of Madras", Oxford University Press, 1921.

Hough.J -" History of the Christianity in India', Vol.III, London, 1845.

Lehmann E.Arno -"It Began at Tranquebar", The Christian Literature Society, Madras, 1956.

Mackenzie, Gorden -'Manual of Krishna District,' Madras,1883.

Mangamma.J -'Book Printing in India', Bangorey Books, Nellore (S.India),1975.

Misra.B.B -"The Indian Middle Classes", Oxford University Press, London, 1961.

Nirmal.C.J - " The Journal of Indian History, Vol XLIV, Part-II,1966.

Philips.C.H -" The East India Company (1784-1834)" Oxford University Press,1961.

Philip,Woodruff -"The Men who Ruled India", Vol.I, Jonathan Cape, Thirty Bedford Square, London, 1965. (Reprinted).

Rechard Temple (Ed)-The Dairies of Streynsham Masters (1675-1680) And the Contemporary papers relating to India Record Series, 1917.

Reddy .G.N - " Selected Essays of C.P.Brown (1798-1884) on Telugu Literature and Culuture" Tirupati,1988.

Richey,J.A (Ed) -'Selections from Educational Records (1840-1859)', Part-II,1922.

Satthianadhan -'History of Education in the Madras Presidency', Madras,1894.

Smollet B.Patric -'Madras Its Civil Administration', (Being rough notes from Personal

observations in 1855-1856), London, 1858.

Spear, Percivel -" The Nabobs", Oxford paper Backs, Oxford University Press, London, 1963.

Steinberg.S.H -"Cassell's Enclyclopedia of Literature", Vol.II, The Standard Literature Co; Private Ltd., Calcutta,1953.

Thomas Mrs. Julia -Letter from Madras During 1836-1839, by a Lady., London, 1844, 1846,1861.

Thomas.p -" Christians and Christianity in India and Pakistan', George Allen and Unwin Ltd., London, 1954. Williams

Williams Foster -" The English Factories in India (1631-1645)," Oxford, 1912

(?)- the A Visit to Madras- being a sketch of Local and characteristic peculiarities of the Presidency Printed for Sir Richard Philips and Co; London,1821.

"Dictoionary of National Autobiography" Vol.XI Oxford University Press, London, 1937-38.

'Journal of Royal Asiatic Society' Vol.I, 1834.

'The Madras Journal of Literature and Science' (M.J.L.S)., (1) Vol.I, Oct.1833- Dec 1834., (2) Vol.X,1839, (3) Vol.XIII, Part-II

ఈ సంపుటంలోని కవుల అకారాది క్రమం

SAMAGRA ANDHRA SAHITYAM- Volume 9 - By ARUDRA

సమగ్ర ఆంధ్ర సాహిత్యం

తొమ్మిదవ సంపుటం

కుంఫిణీ యుగం-I

ఆరుద్ర